RADU TUDORAN

Victoria Neînaripată

SFÂRŞIT DE MILENIU - 4

RADU TUDORAN

Victoria Neînaripată

(roman, 1985)

SFÂRŞIT DE MILENIU – 4

RADU TUDORAN

Victoria Neînaripată

SFÂRŞIT DE MILENIU - 4

Kindle eBook: martie 2014
– versiunea 3.0 (definitivă) –
Ilustraţia copertei: Monumentul Aviatorilor, Bucureşti

Versiunea electronică este realizată după ediţia apărută la editura Eminescu, 1985

Notă: evident, am păstrat întocmai ca în original ortografierile greşite de tipul „Rols-Royce, Creysler, Lilian Harrwey, alegro, wiking etc.” şi în general toate particularităţile lingvistice ale autorului (de exemplu „noi fusesem” în loc de „noi fuseserăm”, „fuselaj” ş.a.m.d.).

CUPRINS:

RADU TUDORAN 1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
RECAPITULARE

Ciclul „Sfârşit de mileniu” cuprinde romanele:

Vol. I. Casa domnului Alcibiade, 1978
Vol. II. Retragerea fără torţe, 1982
Vol. III. Ieşirea la mare, 1984
Vol. IV. Victoria Neînaripată, 1985
Vol. V. Privighetoarea de ziuă, 1986
Vol. VI. O sută una lovituri de tun, 1989
Vol. VII. Sub zero grade, 1992

1

Abia acum bag de seamă că au trecut nouă ani de când am început să scriu cronica sfârşitului acesta de mileniu, şi n-am izbutit să străbat decât două decenii, ale lumii şi ale mele. Am înfăţişat peste o sută de personaje, care toate au avut să-şi spună cuvântul, şi ele au evoluat în sute de peisaje, însufleţind mii de situaţii, încât mă mir că eu însumi nu mă rătăcesc între ele. Dar urmaţi-mă cu încredere, mai am de spus istoria multor decenii, fără a-mi fi teamă că nu vom ajunge la ieşirea labirintului; am cu mine firul Ariadnei. Nu că mi l-ar fi dat Ariadna însăşi, ca lui Tezeu, ingratul, pe care îl numesc aşa fiindcă în locul lui eu n-aş fi abandonat-o niciodată; primul simţământ care mi s-a născut puternic în suflet şi nu a slăbit cu anii a fost recunoştinţa, dublată de o tandreţe durabilă, când o datoram unei femei milostive cu mine.

Firul Ariadnei lipsindu-mi în forma lui din mitologie, este înlocuit în povestire prin însuşirea de a ţine minte locurile, oricâte, pe unde am trecut odată sau m-am dus numai cu gândul. În memoria mea intră nu doar amintirile personale, ci ale tuturor celor întâlniţi în drum, fie că n-am schimbat cu ei nicio vorbă în afară de bună-ziua.

Începeam deceniul al treilea de viaţă, al patrulea în secolul nostru; terminam colegiul domnului Pretoreanu şi mă pregăteam să dau examen la şcoala de aviaţie; alt scop nu-mi găseam, nu-mi închipuiam că aş putea să trăiesc fără aripi, fără să zbor aievea printre norii unde fusesem de-atâtea ori cu gândul în copilărie. La acea vârstă a mea, lumea îşi începea un deceniu care avea să aducă războiul, neimaginat atunci nici de cea mai pesimistă dintre Casandre, ci numai de un om care întrupa pe Mefisto, domnul Marin Pretoreanu. Ca fapte istorice demne de ţinut minte, prinţul Carol se întorsese din exil, avionul cu care trecuse peste Carpaţi zburase pe deasupra mea la începutul lui iunie, dar nu ştiam pe cine duce, şi de-aş fi ştiut, nu dădeam importanţă; cât priveşte politica, mintea mea nu o socotea demnă ce luat în seamă, mai mult mă interesa cum creşte iarba.

Puţin mai târziu, pasagerul avionului era rege, l-am văzut fotografiat în culori, pe pagina întâi din *Realitatea ilustrată*, în landou, pe Calea Victoriei, cu Nicolae Iorga în stânga. Nu ţin minte deloc cum era îmbrăcat regele, poate nu-i ţin minte nici chipul decât din suprapuneri ulterioare; ochii mi-au rămas la Iorga, cu capul gol şi cu un colan mai lung decât barba.

Cu un an mai înainte, în viaţa mea fusese Rita şi Ibi, acum venise fata cofetarului. Cofetar e prea puţin spus, avea o fabrică de ciocolată

renumită în toată ţara. Nu ştiu cum îşi dăduse Palatul Regal învoirea ca tabletele lui de ciocolată să se numească „Regina Maria”. Erau unele cât o inimioară, în staniol roşu, le vindeau ţigănuşii publicului care ieşea de la cinematografe, răsuna bulevardul de strigătele lor răguşite: „doi lei Regina Maria cu lapte!”… Pe deasupra, fabricantul avea vreo patruzeci de cofetării numai în Bucureşti, în cartiere diferite, dar nu la periferie, un *lanţ*, cum se spune astăzi. Una din ele se afla în Cotroceni, exact în faţa străzii Carol Davila, al cărei nume a rămas neschimbat şi în zilele noastre. Pe-acolo urcam în deal, la şcoala de aviaţie, în aşteptarea zilei când începea examenul. Era o cofetărie micuţă, dar foarte cochetă, numai cu un galantar şi cu şase măsuţe, nu de marmoră, după obişnuinţă, ci de lemn lăcuit galben. Serveau două fete, în halate vernil, cu emblema fabricii sub sânul stâng, un Z roşu ornamentat cu o ghirlandă de fir argintiu, care apărea şi pe firmele cofetăriilor, de la numele patronului, numit Zaharescu. Pachetele de ciocolată mai mari, în hârtie lucioasă, roşie ca focul, purtau iscălitura lui, în relief, cu litere de aur, cursive, terminate cu o buclă care apoi continua printr-o linie întoarsă pe dedesubt, ca o subliniere, şi se unea cu iniţiala, alcătuind un desen uşor să rămână fixat pe retină, dovadă că îl mai ţin minte şi astăzi. Prăjiturile veneau cu camioneta, de la un laborator al fabricii, cofetăria nu avea decât un mic oficiu în spatele galantarului, unde o femeie în halat cenuşiu spăla farfuriile, linguriţele şi paharele şi, din când în când, dădea cu mătura prin prăvălie. În sfârşit, lângă uşă era casa, un birouaş cu picioare subţiri, cu o maşină de înregistrat manuală, al cărei sertar se deschidea automat, în sunetul unui clopoţel, de fiecare dată când se învârtea manivela. Am mai intrat în câteva cofetării ale lanţului Zaharescu, erau decorate cu aceleaşi culori şi cu aceeaşi cochetărie, dar birouaşul casieriţei nu avea cele patru picioare subţirele, nepotrivite cu o asemenea mobilă, ci reprezenta un ţarc cu tăblii galbene, unde se pătrundea pe o uşiţă laterală; casieriţa părea închisă ca într-o cetate.

Pe casieriţa din Cotroceni o chema Zorina, nume inexistent între onomastici; îl sugerase moaşa, fiindcă fata se născuse în zorii zilei. Când am aflat că era fiica patronului, mi-am explicat şi arhitectura biroului; fusese dorinţa fetei, ca să i se vadă picioarele. Fără a se gândi la intenţie, tatăl ei, un om sobru dar cu firea labilă, nu socotise cu cale să o refuze. La orice masă te-ai fi aşezat, picioarele se vedeau de la genunchi în jos, de sub marginea halatului, bine fuselate şi drepte, ca picioarele biroului, dar bineînţeles cu viaţă feminină în ele, şi fata ştia cum să le ţină ca niciodată să nu aibă o poziţie inestetică.

Examenul se tot amâna, din motive necunoscute, ceea ce îmi mărea emoţia de la o zi la alta. În drumul spre şcoală, intram în cofetărie să beau un ceai cu fursecuri, deşi mi-ar fi prins mai bine o bucată de pâine cu unt şi brânză. Iar la prânz, când coboram, mă opream şi luam

o prăjitură, la nimereală, până ce am înţeles că de fapt mă interesa fata, în toată alcătuirea ei, nu doar a picioarelor.

Sigur că după câteva zile, a ajuns să mă remarce, aveam o figură înfrigurată şi îmi mişcăm degetele pe tăblia mesei, cum aş fi scos acorduri nervoase dintr-o claviatură, ceea ce nu-i departe de adevăr, fiindcă în urechea mea se năştea un fel de muzică, mai degrabă iritantă decât melodioasă. Mă stăpâneam însă, nu izbeam ca în clape, ca să nu tulbur pe ceilalţi şi să nu zgârii lacul măsuţei.

Fetei îi vedeam numai capul şi braţele, restul îl acoperea maşina de înregistrat, iar mai jos prezenţa ei fizică reînvia cu picioarele, frumos lipite unul de altul şi lipsite de orice apărare. Nu pot spune că era frumoasă, dar avea ceva mai mult decât atâta, o drăgălăşenie care ar fi înmuiat orice inimă: un obraz rotund, de păpuşă, cu două palete de roz pe pomeţii obrajilor, cu păr şaten, tuns prea scurt după mine, cu ochi banali, căprui, puţin decoloraţi, cu nasul mic, drept ca de pasăre, fragil şi plin de freamăt, şi o gură aproape prea mare, justificată poate de dinţii albi şi transparenţi, ca porţelanul; prin ei se iriza culoarea roză din cerul gurii. Poate aş fi văzut mai de mult că îmi arunca din când în când o privire, dacă ochii ei ar fi avut mai multă expresie. Desigur, o intriga apariţia mea la ore regulate, şi purtarea atât de reţinută, căci niciodată nu o privisem în faţă; n-avea de unde şti ce se petrecea cu sufletul meu în zilele acelea.

Mai remarcasem un client care venea zilnic, cam odată cu mine; aproape de regulă dădeam de el acolo sau îl întâlneam în uşă. Era un om de vârstă mai mult decât mijlocie, poate ofiţer scos la pensie, judecând după mersul lui soldăţesc şi gesturile cam rigide. Deşi în plin miez al verii, umbla cu un pardesiu de gabardină verzuie, care, nu ştiu cum, împreună cu întreaga lui înfăţişare, îl făcea să semene cu un viezure. De fiecare dată când l-am văzut, a luat, în pacheţel, o prăjiturică de un leu, nu mai mare decât fursecurile. Fiindcă nu se aşeza la masă, plătea direct casieriţei, cu care schimba câteva vorbe amabile.

— Grozavă târguială! spunea ea, de fiecare dată, învârtind manivela aparatului şi făcând să apară cifra unu pe ferestruica din faţă.

Era probabil o bună negustorească, căci nu strâmba din nas, ştiind că adunând leu cu leu se face averea; la început, tatăl ei nu avusese decât o cofetărie, pe Şoseaua Ştefan cel Mare, cam în dreptul halelor de astăzi.

— Îmi pare rău, domnişoară Zorina, răspunse el într-o zi, dar prăjitura pe care mi-aş da toţi banii nu-i de vânzare!

Ea îl privi cu o stăruinţă nevinovată. M-am întrebat: „Face pe proasta, sau e proastă de-a binelea?”

— Şi care-i acea prăjitură?

— Nu ghiceşti?… Dumneata! Ce poate să fie mai dulce!

Întregul ei obraz se făcu roz, ca pomeţii. Apoi, lăsându-şi în jos ochii parcă fără viaţă, bâigui, timidă, fără să arate cât era de măgulită:

— Mersi, domnule!

„E proastă!” am conchis, evitând să-i mai privesc picioarele.

În altă zi, clientul ca viezurele duse cu ea o convorbire mai lungă, sfârşind prin a o întreba de vârstă:

— Să ai douăzeci, douăzeci şi unu?

— Nouăsprezece! răspunse ea, neofensată, fiind la anii când fetelor le-ar plăcea să pară puţin mai mature.

— Nouăsprezece? Dar bine te ţii, domnişoară!

— Mersi! răspunse fata, cu obrazul roz ca o bomboană.

Lăsând la o parte neghiobia în sine a unor asemenea observaţii, remarca viezurelui ar fi avut o justificare, fiindcă fata putea fi luată drept o copilă, să nu fi avut pe faţă o oboseală prematură, cearcăne sub ochi, obrazul puţin tras, fruntea cam veştejită. Am înţeles şi de ce, aflând că stătea în cofetărie, numărând şi socotind banii, supraveghindu-le pe vânzătoare, ducând conversaţii amabile cu clienţii cartierului, de la zece dimineaţa până la zece seara, când închidea prăvălia şi venea s-o ia duba care dimineaţa aducea prăjiturile, o maşină cam hârbuită, pe ale cărei flancuri răpănoase scria, cu litere aurite: „Consumaţi ciocolata Zaharescu!”. Poate nu s-ar fi bucurat nici măcar de această înlesnire, taică-su ar fi lăsat-o să vină cu tramvaiul, să nu fi avut asupra ei, într-o geantă mare, de piele, încasările zilei; acestea ajungeau uneori la treizeci de mii de lei, sâmbăta mai mult, uneori până la dublu. Ziarele erau pline de reclame, ca şi afişierele de pe stradă, geamurile tramvaielor şi chiar gardurile de la periferie: „Consumaţi ciocolata Zaharescu!”.

În câteva seri, am pândit-o numai fiindcă locuiam în apropiere, la un prieten, unde dormeam vreo patru colegi de şcoală, pe câte o saltea pusă de-a dreptul pe duşumele. Altminteri, fata nu mă ispitea, aveam în suflet amintirea Ritei şi a Ibiei, şi nici Tania nu se topise cu totul; imaginea ei, reînviată, îmi trezea uneori suspine în inimă. Zorina n-ar fi putut să rivalizeze cu niciuna din ele.

Într-o seară, m-a zărit, deşi mergeam prin umbră, pe trotuarul de peste stradă, şi mi-a aruncat o privire surprinsă; m-am simţit atât de ruşinat, să nu creadă că îi ţineam calea, încât a doua zi dimineaţa n-am mai intrat în cofetărie. De altfel, ar fi fost şi prea târziu, tocmai atunci începea, în sfârşit, examenul, trebuia să fiu la şcoală înainte de ora opt, când se făcea apelul.

* * *

Nu aveam emoţii prea mari, eram sigur pe mine, învăţasem peste vară tot ce se cerea la examen şi ce neglijasem în şcoală, fiind în război cu profesorul de matematici. Era în primul an de algebră, până

atunci îmi mersese bine, şi chiar algebra mă captivase la început, când aflasem principiile ei elementare. Dar s-a întâmplat ca la un extemporal, profesorul să mă prindă cu o formulă scrisă în palmă. Nici nu ştiu de ce o scrisesem, poate ca să mă supun obiceiului, să nu par eu mai înger ca alţii. Ca să nu dau exemple proaste, n-am să spun cum se copia la teze, ce metode ingenioase şi infailibile îşi imaginau unii: apăsau cu genunchiul o pârghiuţă, fără să ia mâinile de pe bancă, pupitrul se deschidea ca de la sine, lăsând să apară duzini şi duzini de fiţuici puse în ordine, că nu era greu să mergi cu ochiul de-a dreptul la cea potrivită. Profesorul supraveghea mâinile, nu privirea, pe care de altminteri cei exersaţi puteau s-o disimuleze cu uşurinţă, ca şi cum s-ar fi uitat în gol, să mediteze.

Formula mea nici măcar n-avea vreo legătură cu extemporalul, ceea ce ar fi fost o circumstanţă atenuantă, dar profesorul, cum a văzut-o, fiindcă nici nu mă gândeam s-o ţin ascunsă, mi-a scăpat în obraz o palmă atât de puternică, mi s-a strâmbat gâtul şi a vuit clasa. Iar de atunci înainte, nu mi-a mai dat decât note între doi şi patru, încât greu puteam să iau un şapte spre sfârşitul anului, ca să trec clasa.

E adevărat că profesorul nu-mi plăcuse din prima clipă, când intrase pe uşă, un om din cale-afară de înalt, o namilă, cu ochii ieşiţi din cap, ca de broască, şi roşii, plini de vinişoare plesnite. Ar fi trebuit să înţeleg de pe atunci că n-avea de trăit mulţi ani fericiţi, cum se spune, şi nici măcar nefericiţi, fiindcă s-a prăpădit repede, cu amândouă picioarele cangrenate de o proastă circulaţie a sângelui; nu era de mirare, fuma o sută de ţigarete pe zi, „Intim club”, avea totdeauna în buzunarul hainei, unde nu încăpea decât pe trei sferturi, încât putea s-o vadă oricine, o cutie cu cincizeci de bucăţi – iar până seara îi mai trebuia una. Când trecea pe lângă mine mirosea a locomotivă, iar ochii lui roşii semănau cu zgura încinsă.

Peste doi ani, cât am mers târâş-grăpiş cu învăţătura la matematici, ne-a venit un alt profesor, şi după el încă unul, amândoi pâinea lui Dumnezeu, că niciodată n-am să mă pot gândi la ei fără duioşie şi recunoştinţă. Ei ştiau una şi bună, că matematicile le învaţă cine poate, iar ceilalţi să-şi vadă de alte treburi. Poate n-o fi un bun sistem pedagogic, eu cred însă că nimeni n-a păgubit de pe urma lui, cei chemaţi au strălucit, ceilalţi au stat mai în umbră, dar niciunul n-a murit de prostie. Apoi, amândoi cântau la vioară şi scriau în orele lor libere, unul poezii, celălalt povestiri şi nuvele. Când mă scoteau la lecţie, vorbeam despre muzică şi literatură, pledam pentru poezia suprarealistă, despre care aveam unele cunoştinţe. Poate părerile mele nu le erau pe plac, totuşi zâmbeau cu îngăduinţă şi niciodată nu mi-au dat mai puţin decât nota şase, care, chiar de va părea mică, oricum era de pomană. Iar când i-am spus unuia din ei ce ştiam despre Urmuz, care se împuşcase într-un boschet de la Şosea, iar el m-a

întrebat de ce cred că îşi luase viaţa, i-am răspuns fără să judec, ceea ce aş răspunde şi astăzi, după ce am judecat jumătate de secol, adăugând poate cel mult o nuanţă: „Fiindcă era de prisos în lumea noastră!” Datorită acestui răspuns, am luat nota zece la matematici; la limba română aş fi luat zero tăiat, care nici măcar nu există în aritmetică.

Prin cele ce vor duce, mai jos, în încheierea ideii, nu vreau să spun că m-aş fi bucurat de daruri ascunse; sigur că din ceea ce auzeam la lecţiile de matematici îmi rămânea ceva în minte, poate îmi rămânea totul, dar refuzam a crede, fiindcă aveam repulsie pentru această ştiinţă. Repulsiile mele, fie doar aparente, sunt atât de nesăbuite şi inconciliabile, până şi astăzi, încât numai prin noroc nu m-au dus la o catastrofă. Aşadar, scăpat de grija şcolii, scăpat şi de banii dăruiţi de Traian şi cheltuiţi repede, fără socotinţă, nemaifiind pe lângă mine în vara aceea nicio Rită şi nicio Ibi, m-am apucat de treabă, singur, cu cartea şi cu caietul în faţă, cu creionul în mână, şi-am văzut că toată învăţătura o aveam în cap, trebuia doar s-o scot la lumină şi să leg ideile între ele, ceea ce nu era greu, se legau singure.

Aşa am trecut prin algebră, cea elementară, desigur, şi prin trigonometrie, având în faţă tot timpul chipul celor doi profesori cu care discutam muzică şi literatură. Barem geometria în spaţiu, pe care nu putusem s-o văd în desfăşurarea ei atât de simplă şi de firească, de parcă aş fi avut scoşi amândoi ochii, mi s-a relevat dintr-odată şi m-a dus până la ultima ei formă, unde nimic nu mai poate să urmeze, decât poate printr-o idee absurdă. Atunci mi se părea mult mai grea geometria plană, şi nu-i de mirare, ea fiind nefirească în viaţa oamenilor care, chiar dacă ar merge târâş, tot nu ar putea să-şi ignore a treia dimensiune.

Examenul începea însă nu cu vreuna din aceste ştiinţe, ci cu vizita medicală; o vizită medicală simplă şi puţin ridicolă, însă pentru mine nefastă. Şeful comisiei era chiar medicul şcolii, care înainte de toate se îngrijea ca niciun candidat să nu aibă bătături la degetele picioarelor şi carii dentare. Pe când un infirmier îmi întorcea pleoapele pe dos să vadă dacă nu aveam conjunctivită, am simţit în spate un vâjâit ciudat, sfârşit cu o bubuitură, care a făcut să vibreze duşumeaua. Am rămas neclintit, fără nicio tresărire, eram de mic obişnuit cu natura, şi niciuna din manifestările ei nu-mi trezea frica, nici trăsnetul, nici tunetul.

— E surd! a exclamat în spatele meu medicul. M-am întors brusc, roşu de indignare:

— Nu sunt surd, domnule!

— Atunci cum de n-ai auzit bubuitura?

Trântise în spatele meu un capac de alamă; am privit cu mirare obiectul inexplicabil şi am răspuns fără să-mi pierd firea:

— De auzit l-am auzit, dar nu mă sperii cu una, cu două.

— Aşa?! a făcut medicul, neîncrezător. Ia vino încoace!

M-a întors cu spatele şi mi-a şoptit la ureche:

— Ridică mâna stângă!

Am ridicat-o. Apoi pe dreapta. Pe urmă m-a întrebat, scăzând şi mai mult glasul:

— Cât fac trei ori trei?

Era cât pe ce să răspund zece, în batjocură, fiindcă nu eram la examenul de aritmetică; mi-am stăpânit firea, de obicei nesupusă şi am răspuns cum se cuvine.

Cu dinţii terminasem, de asemeni cu picioarele, mi-au controlat acuitatea vizuală, vedeam bine, până la ultimul rând de litere, nu puteau să se mai lege de nimic, urma să-mi ia tensiunea arterială, partea cea mai grea şi mai decisivă a examenului. Ştiam dinainte, se vorbea cu îngrijorare, tensiunea cea mai bună era treisprezece şi jumătate, paisprezece se admitea cu indulgenţă, iar cu cincisprezece plecai să-ţi cauţi altă meserie. Toţi erau îngrijoraţi, eram şi eu, şi regretam că mai înainte nu-mi măsurasem măcar o dată tensiunea arterială, ca să ştiu pe ce să mă bizui. Astfel că, aşezându-mă pe marginea patului, îmi bătea inima de emoţie.

Spre a se înţelege mai clar cele ce urmează, şi mai ales spre a fi crezute, e bine să povestesc o întâmplare mult mai târzie, una din multe câte aş putea să aleg, socotind că este pe deplin concludentă. După două decenii şi mai bine, când îmi făcusem de mult un rost în viaţă, veneam cu automobilul de la Sinaia, unde fusesem în vizită la prieteni; n-am uitat de câte ori am spus că nu-mi prieşte viaţa la munte şi nu merg acolo decât ca să fac plăcere altcuiva. Era o dimineaţă de iunie, posomorâtă şi rece, cu şoseaua udă, cădea o ploaie măruntă, semn că nu avea să se termine repede. Mergeam atent, deşi cu gândul în altă parte; ar fi însemnat să mor de urât dacă nu treceam, cu închipuirea, pe sub perdeaua de ploaie, spre o lume mai luminată. Un camion cu soldaţi a trecut pe lângă mine, şi în clipa următoare sub maşină s-a auzit o detunătură, zgâlţâindu-mă şi făcând să mi se smucească volanul în mână. Am strâns din dinţi şi am ţinut capul drept înainte, până ce, punând frâna cu precauţie, ca să nu derapez pe şoseaua udă, am oprit pe dreapta, fără nicio urmare proastă. Abia atunci am întors capul şi am văzut camionul, nu departe de mine, fiindcă pe vremea aceea se mergea cu viteză mult mai mică decât astăzi. Soldaţii se prăpădeau de râs, deşi farsa lor nesăbuită nu reuşise dacă nu intrasem în şanţul şoselei.

Am întors, nu cu gândul să le cer socoteală, căci n-aş fi avut niciun martor; voiam doar să mă lămuresc ce se întâmplase. Am văzut asfaltul pârlit de flacără şi am găsit urmele unei petarde explodate; dacă aş fi fost mai slab de înger, putea să ducă la o nenorocire.

Important rămâne că în clipa detunăturii şi-n ce-a urmat, până am oprit maşina, n-am avut nicio tresărire, doar am strâns din fălci şi mi-am încleştat mâinile pe volan, să nu devieze. Singurele mele simţăminte după aceea, când mi-am reluat drumul, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, au fost revolta şi scârba.

Dacă ştiu să-mi stăpânesc simţurile, printr-o însuşire dobândită fără nicio sforţare personală, deci fără merit, în schimb nu pot să-mi domin simţămintele, am fost prada lor de multe ori în viaţă; un exemplu rămâne tensiunea arterială.

Nu mai văzusem niciodată aparatul care o măsoară, nu-i altceva decât un manometru, cu unele accesorii. Când mi l-au prins pe braţ cu chinga, aveam o anumită emoţie, dar nu mi-era frică, nu-mi simţeam nicio hibă la inimă, la douăzeci de ani nici nu-i admisibilă, decât poate prin moşteniri nefericite. Astfel am urmărit acul urcând pe cadran, în timp ce medicul manevra pompa de aer, o pară de cauciuc, inofensivă. Neliniştea s-a născut în sufletul meu când acul, urcând întruna, a trecut de treisprezece, apoi de paisprezece şi nu s-a oprit nici măcar la cincisprezece, ceea ce oricum ar fi fost o catastrofă; soarta mea era hotărâtă.

Am început să tremur, din ce în ce mai nestăpânit, pe măsură ce acul continua să urce, la optsprezece, la douăzeci, la douăzeci şi doi. Când a ajuns aproape de treizeci mă întrebam cum mai sunt încă în viaţă, şi tremurul se transformase în spasmuri. A urmat ceea ce se cunoaşte, acul a început să coboare, dar eu nu ştiam ce se întâmplă, nu înţelegeam nimic, vedeam doar că tensiunea făcea salturi nebune, şi aşa a continuat, chiar după ce m-au lăsat să mă liniştesc câteva minute. Medicul n-ar fi vrut să mă respingă, nu-mi găsise bătături, nici carii dentare, dar nu avea încotro, pe foaia mea a scris: „trepidaţii cardiace”, şi m-a trimis acasă.

Aveam cu mine, împachetată, o şapcă de aviator cu însemnele zborului în frunte, o pereche de aripi întinse, brodate cu fir, imitând aurul, la care mă uitam seara ca la icoana Maicii Precista. O comandasem din vreme şi nu lăsam pachetul din mână, aşteptând clipa când s-o pun în cap şi s-o port în văzul lumii. Am ocolit mult înainte de-a mă întoarce acasă, am ajuns pe stăvilarul de la Ciurel şi-am aruncat şapca în Dâmboviţa. Pe urmă am mers în Cotroceni, fără să ştiu cum şi de ce, aşa m-au dus paşii. Am intrat în cofetărie, nu era nimeni la ora aceea dinaintea amiezii, o fată s-a apropiat de mine, m-a întrebat ce doresc, nu i-am răspuns nimic, am rămas cu ochii în gol, iar ea s-a retras, după ce mi-a aruncat o privire mirată.

În schimb, Zorina, pe care nici măcar nu o salutasem, când trecusem pe lângă ea, nu o văzusem, se uita la mine nedumerită şi poate miloasă. Fără să mă uit în oglindă, simţeam că eram palid; toată lumea mi se părea goală. Deşi nu vorbisem niciodată cu ea, ci doar o

salutam cu o înclinare a capului, Zorina s-a ridicat de la casă şi s-a aşezat la masa mea, ceea ce nu se îngăduie unei casieriţe. Atunci am văzut că în ochii ei căprui, fără nicio sclipire, se citea o compasiune atât de sinceră, încât mi s-a făcut mai multă milă de mine. Ce cuvinte i-am spus nu-mi aduc aminte; ştiu doar că ea a pus pe mâna mea o mână fierbinte, care m-a încălzit până în fundul sufletului, fiind pornită dintr-o simţire pe deplin sinceră, se vedea în ochii ei, cu privirea din ce în ce mai dăruită, de unde altfel n-avea nicio expresie.

— Le las pe fete singure, mi-a spus. Vino să ne plimbăm puţin în Grădina Botanică!

O, Grădina Botanică, mare păcat ar fi să piară vreodată, cu ce s-a întâmplat în ziua aceea, şi mai ales seara. Spun aşa, dar ce s-a întâmplat la început nu ştiu bine, decât că ne-am plimbat pe aleile prunduite şi i-am spus Zorinei cum am rămas fără niciun ideal în viaţă, şi mai bine ar fi fost dacă nu mă născusem niciodată.

Nu pot să sufăr oamenii care aşteaptă să le mărturiseşti o durere, ca îndată să-ţi vorbească de durerea lor, de două ori mai amară. Avea şi Zorina o durere, şi poate că într-adevăr era mult mai amară decât a mea, dacă mă gândesc la felul uneori fericit cum mi-a decurs pe urmă viaţa. Decât că nu s-a plâns, ci, oprindu-se pe un podeţ, puţin arcuit în sus, ca şi cum ar fi vrut să pornească de pe o culme, mi-a spus simplu, privindu-mă în faţă:

— Vrei să fugi cu mine în lume?

Seara a închis cofetăria cu o jumătate de ceas mai devreme, le-a dat drumul fetelor înainte de a veni duba, a pus banii în geantă, vreo douăzeci şi cinci de mii, mi se pare, a umplut un săculeţ cu pachete de ciocolată „Zaharescu”, printre ele şi doi pumni din cele ca o inimioară în staniol roşu, „Regina Maria cu lapte”. Nu i-a mai rămas decât să-şi pună pe umeri un pardesiu negru, pe care de obicei îl lăsa la prăvălie, fiind vară, pe urmă să încuie uşa şi să vină la gardul Grădinii Botanice, unde o aşteptam în umbră. N-a mai fost nevoie de nicio vorbă, nu puteam să plecăm la drum atunci, noaptea, nici să ne apropiem de gară, fiind primul loc unde ne-ar fi căutat poliţia, odată ce i se dădea de veste, şi nu trebuia mult timp pentru aceasta, duba venise, plecase şi alarma era gata. N-aveam nici unde să înnoptăm, aşa că am sărit gardul Grădinii Botanice, în locul unde atunci, ca şi astăzi, erau colecţiile de trandafiri din toată lumea. Ne-am culcat într-o căpiţă de fân, făcută alături, tocmai se cosise iarba.

Cine n-a dormit niciodată într-o căpiţă de fân cosit proaspăt şi nu-i cunoaşte mirosul, făcut parcă din mii de flori amestecate, mai bine să nu citească rândurile acestea, ca să nu rămână cu prea multe regrete. Dar era frig şi umezeală, nu-mi păsa de mine, Zorina în schimb a început să tremure, pardesiul îl întinsese pe jos şi n-avea pe ea decât halatul galben, cu emblema cofetăriei, apoi puţinele lucruri care se

pun pe dedesubt vara. Am luat-o în braţe, frăţeşte, să-i dau puţină căldură; mirosea a vanilie, a coajă de portocală, nepotrivite în asemenea clipe, dar mai puternic era mirosul fânului, iar din spate, adierea nopţii aducea miresmele trandafirilor, dintre care cel mai puternic, dominându-le pe toate, era unul, Chrisossantos, cu petalele ca de catifea roşie, poate cel mai modest, dar cel mai neuitat dintre toate.

Ce-a urmat a fost cu totul pe negândite, în fiinţa mea descurajată nu ar fi avut loc nicio dorinţă, o ţineam în braţe şi doar ne dădeam căldură unul altuia. Până ce am simţit că, deşi pe jumătate goală, ea era mai fierbinte decât mine şi mi s-a părut nedrept să mă feresc de căldura ei, ar fi fost păcat să se irosească. Aşa că m-am lipit mai bine de ea, am strâns-o mai tare în braţe, fără să-mi dau seama că halatul i se ridicase de mult peste şolduri şi era lipsită de orice apărare, decât o cârpşoară subţire.

— Ai să mă ierţi? mi-a şoptit la ureche.

Azi nu se mai duc asemenea dialoguri, faptele fiind de mult subînţelese.

— Pentru ce să te iert? am întrebat-o.

— Fiindcă nu sunt neprihănită.

Chiar aşa a spus, e cuvântul ei, eu nu l-am folosit niciodată.

Mi-am adus aminte, printr-o asociere lucidă, de gelozia lui Victor Hugo, de interogatoriile penibile la care o supunea pe o iubită de-a lui, Julieta, fostă model la un pictor de unde nu plecase la fel cum venise. Tocmai citisem amintirile unei rubedenii a eroului, căruia îi dezvăluia, fără menajamente, slăbiciunile, cum o chinuia pe fată cu întrebările: „Povesteşte-mi tot ce-a fost!… Şi de ce trebuia să fie? Ţi-a fost bine? Nu ai măcar regrete?”

Nu simţeam nicio gelozie, dimpotrivă, mi se lua o piatră de pe inimă, fiindcă nu eram în stare să mă încarc cu vreo răspundere. Şi-apoi, e mult mai simplu pentru amândouă părţile. Am întrebat-o, numai din politeţe, simţeam că vrea să se destăinuie:

— Cine a fost?

— Un nemernic.

Glasul ei spunea cu totul altceva decât cuvântul, şi-apoi nu lipsea mult s-o podidească plânsul.

— Dar l-ai iubit!

— Nebuneşte! N-am să-l uit niciodată.

Am crezut-o, azi n-aş mai crede, am întâlnit prea multe inimi frânte şi consolate pe urmă cu uşurinţă.

— La mine nu-i nevoie să ţii, am liniştit-o; te scutesc de iubire. Dacă poţi să te bucuri cât mă bucur eu, merită să te zgârii.

Prin fânul răvăşit, dădusem într-o tufă de trandafiri şi se zgâriase, avea braţul plin de sânge; putea să ţină locul altui simbol, la urma

urmelor. A trecut timp până să-mi vin în fire şi s-o leg cu batista. În lumina lunii, încrucişată cu a felinarului din stradă, ochii ei, atât de inexpresivi ziua, aveau o strălucire de fiinţă astrală. Am uitat ziua mea nefericită, nu m-am mai gândit la şapca de aviator aruncată în Dâmboviţa.

— Da, mi-a răspuns ea, luminându-mi faţa cu privirea ei incandescentă, îmi este bine! Nu credeam că o să se mai poată; să-ţi dea Dumnezeu sănătate!

Zorina a fost o întâmplare scurtă şi uitată repede; mi-o readuc aminte abia astăzi. Dar ar fi trebuit să simt că ea mi-a rămas tot timpul în subconştient, chiar dacă nu-mi dădeam seama cu ce forţă reînvia, anonimă numai în aparenţă, la mirosul trandafirului Chrisossantos. De aceea sunt mulţumit că am adus-o la lumină şi am pus-o între cele mai frumoase amintiri ale mele.

În zori, înainte de a se trezi paznicii şi a deschide poarta, am sărit peste gard, lângă felinarul care ardea încă; luna apusese peste clădirea înaltă la al cărei parter era cofetăria. N-am întrebat-o pe Zorina ce făcuse cu cheia. În stradă ne-am scuturat de paie, apoi am plecat la drum, umăr la umăr. În lumina dimineţii, ea părea fericită; desigur că era inconştientă. Inconştient eram eu însumi, fiindcă, după o zi de disperare, nu simţeam o fericire mai mică.

2

Planul ni-l făcusem repede: să mergem la Braşov, dar să nu luăm trenul decât dincolo de Ploieşti, într-o gară mică, unde să nu ne vadă nimeni; numai că până acolo aveam de mers trei zile. N-am fi murit de foame, aveam ciocolată, iar apă găseam la orice fântână. Am pornit pe potecă, de-a lungul căii ferate. În unele locuri, departe, în dreapta, se vedea şoseaua naţională, cu puzderie de lume, cu camioane şi compresoare; societăţi concurente făceau din loc în loc probe de asfaltat şoseaua veche. Spun societăţi concurente, fiindcă aşa se obişnuieşte, se licitează, fiind în joc miliarde. Ştiu că până la sfârşit au câştigat suedezii, dar se prea poate să nu fi fost nicio concurenţă, afacerea fiind încheiată dinainte, pe tăcute; şi aşa se obişnuieşte. Un kilometru costa cam jumătate de milion, şi erau aproape o mie, de la Giurgiu până la Oradea, cât urma să ţină şoseaua. Credeam că n-o să se facă niciodată, o să rămână doar începutul; s-a făcut, numai că a durat ani de zile.

Mergeam exact pe acelaşi drum pe unde venise Odor cu cincisprezece ani înainte, când plecase de acasă fără bani şi fără merinde, certat de moarte cu domnul Alcibiade. Acum Odor, după peregrinări numeroase, stătea retras în peştera de la munte. Iar eu, fiindcă mergeam pe drumul lui, mi se părea că îi reeditez destinul, fără să ţin seama cât de diferite erau cauzele noastre, şi ce prăpastie se afla între unul şi altul. Înainte de toate, nu mă hrăneam cu boabe de grâu culese de pe câmp, ci cu ciocolată, cum dorisem din copilărie; şi nu mergeam singur, ci aveam drept sprijin o fată, cu care dormeam noaptea prin porumbişti şi prin crânguri, de-o simţeam caldă ca pe o plapumă.

— Pentru început suntem bogaţi, îmi spunea ea, asociindu-mă generoasă la averea ei, asupra căreia nu aveam nici cel mai mic dintre drepturi. Eu am să fac kürtöskolaş; la Bucureşti nu se obişnuieşte, ştii ce sunt? Un fel de suluri rumenite la cuptor, cu cocă de cozonac şi cu glanţ de zahăr ars. Tu ai să-i vinzi, o să găsim un chioşc, la un colţ de stradă; acum, vara, e de-ajuns şi-o umbrelă.

— La Braşov nu-i potrivit, i-am răspuns, căci îmi schimbasem părerea; vine prea multă lume de la Bucureşti, cineva s-ar putea să te recunoască.

Putea să mă recunoască şi pe mine cineva, un coleg de şcoală, dar puţin îmi păsa, nu aveam nicio pată pe conştiinţă.

— Atunci, la Sighişoara! hotărî Zorina. Oraşul e mai mic, o să fie

clientelă mai puţină, dar sunt sigură că peste patruzeci de ani o să avem o sută de prăvălii în toată ţara.

Vorbea în spiritul întreprinzător al tatălui ei, uitând că după patruzeci de ani nu putea să fie decât o babă, dacă nu murea mai devreme.

Am apucat-o de braţ, am întors-o cu faţa în soare şi m-am uitat în ochii ei, era tocmai una din clipele când căpăta acea expresie extraordinară, descoperită în Grădina Botanică. De-aş fi putut spune, ca Faust: „Opreşte-te, clipă!" – fiindcă mai departe ne aşteptau numai necazuri.

În triajul de la Ploieşti am greşit calea ferată şi în loc s-o luăm de-a dreptul către Câmpina, am nimerit în gara de sud, o întâmplare nenorocoasă. Pe-atunci nu exista gara de vest, trenurile care mergeau spre Braşov intrau în gara de sud, se schimba locomotiva şi plecau înapoi, cu coada înainte. Calea ferată de centură, astăzi în folosinţă curentă, fusese făcută pentru regele Carol întâiul, care de când cu revoluţia din Ploieşti nu mai voia să treacă prin gara oraşului, ci mergea de-a dreptul la Sinaia, unde avea palatul de vară.

După două zile de mers şi două nopţi dormite sub cerul liber, eram ponosiţi, cu hainele pline de praf şi de scaieţi, cu părul vraişte, cu ochii încercănaţi şi duşi în fundul capului. Zorina îşi pusese pe ea pardesiul negru, cu totul nepotrivit la amiază când dogorea soarele, dar nu putea să rămână în halatul galben, cu emblema cofetăriei, cunoscută în toată ţara. Un sergent de stradă a şi pus ochii pe noi şi ne-a ţinut calea.

— Cine sunteţi? Actele!

N-aveam niciun act, le lăsasem pe toate la cancelaria şcolii, nu-mi mai ardea de ele. Zorina de asemeni n-avea nimic, decât geanta cu banii, atât de plină că abia putea s-o închidă. Sergentul a înhăţat-o şi, cum a deschis-o, pe faţa lui a apărut un zâmbet de satisfacţie.

— Vasăzică, m-am lămurit! Veniţi cu mine!

Îndată ne-am pomenit în biroul comisarului, cu feluriţi delincvenţi înşiraţi pe lângă ziduri. Descoperind banii din geantă, comisarul ne-a luat primii, se vedea cât de colo că erau mii şi mii, în nepotrivire cu înfăţişarea noastră. I-am spus cine eram, de unde veneam, dar ce folos, dacă nu puteam dovedi cu acte?

— Dă-ţi pardesiul jos! i-a poruncit comisarul Zorinei. Ţi-e frig când crapă lumea de căldură? Şi ce-i halatul ăsta pe tine?

Apoi a rămas zgâit cu ochii la emblema cofetăriei.

— Am înţeles, e simplu! Lucrezi la fabrica „Zaharescu"!… Banii i-ai moştenit de la mătuşă-ta?

În clipa următoare, învârtea manivela telefonului. Iar două ore mai târziu, domnul Zaharescu, venit cu Packardul lui negru, plin de praf ca o haraba de ţară, intra în biroul comisarului.

Faptele au decurs mult mai simplu şi mai repede decât şi-ar închipui cineva, dar nimeni n-ar crede. Precedându-l pe tatăl Zorinei, primul a intrat un ofiţer în tunică albă, cu petliţe albastre, cu burta împinsă trufaş înainte. Sunt unii oameni mândri de surplusurile lor corporale, care îi fac să pară mai impozanţi şi le aduc mai multă consideraţie în societate. Era un bărbat trecut de vârsta mijlocie, cărnos la faţă, roşu în obraz, cu părul castaniu albit la tâmple, cu o mustaţă răsucită în scurt la capete. I-am recunoscut gradul, era colonel plin, şi chiar să nu fi ştiut, m-ar fi lămurit comisarul, care s-a ridicat în picioare, în poziţie de drepţi, soldăţească, salutând cu glasul tremurat de emoţie:

— Să trăiţi, domnule colonel! La ordinele dumneavoastră!

Colonelul era comandantul regimentului de infanterie, care la Mărăşeşti dusese o luptă proverbială cu nemţii, apărându-se într-o încăierare corp la corp, numai în cămăşi şi izmene, fiindcă atacul îi surprinsese la gârlă, unde se despăducheau şi îşi spălau rufele. De aceea, haina lor de ceremonie era acum o tunică albă, simbolizând cămaşa, iar la defilare mergeau în pas alergător, cu arma în mână şi cu baioneta pusă, ca în lupta lor istorică.

În spatele colonelului, venea un domn în haine civile, şi după tresărirea de pe faţa Zorinei am înţeles că era taică-su, domnul Zaharescu. Noii veniţi semănau atât de bine, încât nu puteau fi decât fraţi, din acelaşi tată şi aceeaşi mamă. Am mai înţeles că domnul Zaharescu îl luase pe colonel ca să simplifice formalităţile şi să împiedice scandalul. Ceea ce s-a şi întâmplat, comisarul n-a avut nicio pretenţie, i-a înmânat păgubaşului geanta cu banii.

— Sunt douăzeci şi trei de mii cinci sute. Vă rog să-i număraţi şi să semnaţi de primire.

Apoi, arătând spre mine şi spre Zorina, adăugă, adresându-se mai mult colonelului:

— Pe ei vi-i dau în primire, dacă n-aveţi nicio plângere.

Amândoi fraţii mă vedeau prima oară, nu ştiu ce impresie le făceam, desigur nu una bună, dar eram încă prea tânăr, aproape un copilandru şi nici a borfaş nu puteam să semăn, ceea ce îi mira cel mai tare.

La patru kilometri de acolo, începeau locurile copilăriei mele, unde locuise mama, până anii trecuţi, şi până mai de curând locuise Alexandrina Alcibiade. Ieşind pe peron, aş fi vrut s-o iau la fugă, să-mi caut propriile mele urme, dar ştiam că n-aş fi avut nicio scăpare, trebuia să dau socoteală.

Cu o vară mai înainte fuseseră Rita şi Ibi; acum câteva luni, mergând în casa AMarisei nu mă mai recunoscuse nimeni, după cum nu mă recunoscuse nici Panainte, nici Rozalia, ci numai câinele Arhimede. Domnul Neagoe termina mănăstirea Tincăi, care s-a numit a Neprihănirii, cuvânt folosit, spre uimirea mea, de Zorina, abia de

câteva zile. De o lună, Trandafil intrase ajutor de arhivar la Tribunal şi la Prefectura judeţului, arhivele fiind comune; trăia din banii lui şi nu avea altă ambiţie. Oare mie ce îmi pregătea soarta? Mi-era frică? Nu, deloc, eram atât de obosit, încât ajunsesem la inconştienţă; aproape uitasem ce mi se întâmplase la examen, uitasem de şapcă, până şi de întâmplarea cu Zorina; numai mirosul de Chrisossantos nu-mi ieşea din minte.

Nimeni nu mi-a adresat un cuvânt, m-au aşezat lângă şofer, colonelul cu frate-su s-au aşezat la spate, iar pe Zorina au pus-o în faţa lor, pe o strapontină.

Întâi am mers să-l lăsăm pe colonel acasă; locuia pe strada I. Gr. Cantacuzino, într-o vilă cu etaj, un fel de palat brâncovenesc, nepotrivit nici cu cartierul, nici cu oraşul, cu nimic din ce putea să existe pe lume; dar cel mai nepotrivit acolo îmi păream cu însumi.

— Intraţi la o ţuică? întrebă colonelul.

Eram oare prizonier? Dacă mă dădeam jos din maşină şi o luam la fugă, cum mă gândisem pe peronul gării, ar fi alergat după mine? Sau ar fi trimis poliţia? N-am avut timp să mă gândesc ce-ar fi urmat, am simţit dintr-odată că nu eram prizonierul nimănui, decât al Zorinei, stătea în spatele meu şi-i simţeam parfumul imaginar, împrumutat de la fânul cosit proaspăt şi de la trandafirul Chrisossantos. Atunci, cu toată situaţia penibilă în care ne aflam, amândoi, şi cu situaţia caraghioasă a celorlalţi, a renăscut în mine, prin toate simţurile, atingerea ei corporală care mi se impregnase în piele. Aş fi coborât şi aş fi luat-o în braţe, să ne ridicăm împreună peste ce era ridicol la ceilalţi.

Domnul Zaharescu refuzând să intre la o ţuică, fără să ţină seama că în oraşul acela asemenea gest, neuzitat, era o jignire, colonelul a găsit cu cale să schimbe câteva vorbe cu mine. M-a întrebat cum mă cheamă, al cui sunt, ce-am învăţat şi ce rang vreau să am în viaţă. Aşa se spunea acolo, între oamenii cu o anumită situaţie. Comandant de regiment era un rang mare, egal cu prefectul. (Nouă ani mai târziu, din ordinul regelui, toţi prefecţii au fost înlocuiţi cu comandanţi de regimente.) Aflând că voisem să intru în şcoala de aviaţie, dar căzusem la vizita medicală, colonelul a hotărât, cu satisfacţie:

— Ai să intri la infanterie! Când termini şcoala, te iau în regimentul meu şi fac eu om din tine!

M-a bătut pe umăr şi mi-a zâmbit cu simpatie. Nu ştiam ce să cred; curând am înţeles că soarta mea se şi judecase.

A doua zi, m-am aflat în faţa consiliului de familie.

Până atunci, am cunoscut familia, mama Zorinei, bunica, o mătuşă, un frate şi şapte surori, şapte, un pension întreg, niciuna măritată, cu toată zestrea lor mare, şi toate intrigate la culme de aventura Zorinei, deşi nu era prima aventură. Nu înţelegeam de ce făceau caz tocmai

acum, de ce trebuia să plătesc eu oalele sparte? Însă Zorina nu avea nicio vină şi amintindu-mi întâmplarea noastră, îmi devenea tot mai dragă.

Doamna Zaharescu, o femeie pe jumătate trecută, înaltă, slabă şi negricioasă, a apărut cu ruj pe buze şi pe obraz, într-un capot negru cu papagali roz şi albaştri şi a venit la mine cu mâna ridicată mai sus decât umărul, încât sărutându-i-o, a trebuit să mă salt pe vârfuri; avea o mână osoasă, cât pe ce să-mi rup dinţii în ea, şi n-a tras-o repede în jos, a primit cu o voluptate prelungă omagiul, iar pe urmă mi-a spus „mersi", ceea ce n-a mirat pe nimeni din casă, în afară de Zorina, care deşi era cea mai neinstruită dintre toate fetele, mi s-a părut cu mult mai rafinată decât ele. Ce-i drept, când o lua gura pe dinainte, şi mai ales faţă cu o anumită lume, folosea şi ea aceeaşi formulă. Mie nu-mi adresase niciodată o asemenea vorbă de mulţumire, ca Viezurelui, bunăoară, nici când poate ar fi avut motive, când o apăram de frig noaptea.

Îndată ne-am aşezat la masă, aveau bucătăreasă şi jupâneasă, casa era îngrijită, însă când am dat să tai friptura, piept de raţă cu varză călită, am găsit dedesubt un gândac de bucătărie. Fiind înfometat, l-am dat într-o parte, l-am acoperit cu varză, şi-am mâncat ascunzându-mi greaţa. Mă uitam la farfuriile celorlalţi, toţi lăsaseră pe margine o grămăjoară de varză şi mă întrebam dacă nu cumva sub fiecare din ele era un gândac de bucătărie.

La sfârşit, am mâncat îngheţată de zahăr ars, cred că de ciocolată erau acriţi cu toţii. Pe drum de la laborator, îngheţata se cam topise în frapieră, doamna Zaharescu s-a fâstâcit puţin: „Scuzaţi, dar pe căldura asta!..." Era într-adevăr foarte cald şi nu-mi explicam de ce se făcea atât de frig noaptea. Cu fiecare amintire reînviată, simţeam tot mai puternică dorinţa s-o iau pe Zorina în braţe; după ce se vedea în ochii ei, cred că nici ea nu dorea altceva.

După masă, am mers la cinematograf, cu Zorina şi cu trei din surori, care însă ne-au separat, s-au aşezat la mijloc. Am văzut filmul vorbit „Sunny Boy", mai degrabă cântat, că de dialog nici n-aş aduce vorba, nu se înţelegea nimic şi îmi râcâia urechile.

Tot nu aflasem ce aveau de gând cu mine, era limpede doar că într-un fel mă socoteau ca făcând parte din familie; seara m-au găzduit acolo, mi-au dat o odaie la etaj, cea mai îndepărtată de odaia Zorinei. Totuşi, peste noapte ea s-a strecurat la mine, poate cineva a simţit-o, dar s-a făcut că nu bagă de seamă, cum se făceau că nu văd gândacii de bucătărie şi-i ascundeau sub varză călită.

Deşi avea un an mai puţin decât mine, deşi nici eu nu eram cu totul fără experienţă, Zorina se pricepea mai mult la iubire. Una fusese în căpiţa de fân din Grădina Botanică, şi-apoi pe drum, în crângurile umede şi porumbiştile gloduroase, şi alta acum, într-o casă de oameni,

cu uşa încuiată, care parcă anula lumea de afară. Până acum n-o văzusem pe Zorina pe deplin goală, ci numai în halatul descheiat şi cu cămăşuţa care se ridica, dintr-o mişcare pripită, până la şolduri sau nici măcar atâta. Toate se schimbă între patru ziduri, deşi nu vreau să neg farmecul naturii libere, o noapte cu lună, o pajişte cu iarba încă neumezită de rouă, păstrând în ea căldura de peste ziuă, cu mirosul pământului şi al florilor pline de soare. Aşa ar fi cu adevărat bine numai pe o insulă nelocuită, sau pe un pământ cu omenirea pierdută, cu condiţia ca odată cu ea să fi dispărut şi gâzele.

Zorina avea mai degrabă talent decât rutină, care aduce şi o plictiseală cu timpul, ca tot ce e învăţat prea temeinic şi se face fără şovăire. Dintre toate gesturile ei am să mă opresc doar la unul, cel mai puţin impudic, dar mult mai concludent decât altele, descheiatul cămăşii. Niciodată nu mă lăsa s-o deschei singur, şi oricine ştie ce greu este să deschei cămaşa altuia, când trebuie să faci gesturile de-a-ndoaselea. Astfel, degetele ei nu aveau destulă îndemânare, adesea aduceau nasturele perpendicular pe butonieră, împiedicându-l să treacă. Oricine, într-o asemenea situaţie, mai ales când există motive de grabă îşi pierde firea, trage, smuceşte şi rupe sau nasturele, sau butoniera. Nimeni nu s-a gândit să facă o anchetă, să estimeze numărul unor asemenea cazuri şi să calculeze cât se pierde astfel din economia familiei şi din cea mondială.

Zorina nu-şi pierdea niciodată stăpânirea de sine, deşi îi simţeam sângele fierbând sub piele; relua gestul cu un calm care ascundea nerăbdarea, şi dacă nu izbutea nici a doua oară, atunci descheia nasturele cu gura, ceea ce nu cred să-i fi trecut prin minte altcuiva, pentru cel mai simplu dintre motive, fiindcă aşa dificultatea creşte, dacă nu cumva devine chiar o imposibilitate. Dar aceasta era o parte din talentul ei, se folosea de buze, de dinţi şi de limbă, şi, oricât ar fi întârziat prin această metodă o manevră în definitiv simplă, în gestul ei se ascundea, odată cu căldura respiraţiei, o dăruire anticipată.

Nu am îndrăzneala să-i analizez şi să-i dezvălui gesturile următoare, mi se pare de ajuns să spun că toate se bizuiau pe aceeaşi imaginaţie, care era un produs al inteligenţei ei carnale, înmulţită cu participarea fierbinte a creierului. Dacă omul nu poate supravieţui la o temperatură corporală de patruzeci şi două de grade Celsius, sunt sigur că în creierul Zorinei temperatura era mult mai înaltă.

— Să nu te sperii! mi-a spus ea din prima seară. Vor să te însoare cu mine, ca să-mi spele onoarea.

Ce mă mira în familia cofetarului, om cu vază, candidat la deputăţie, era lipsa de discreţie faţă de-o asemenea situaţie, care s-ar fi cuvenit să rămână cât de cât secretă, de vreme ce în casă mai existau şapte fete, două mai mari decât Zorina. Fetele, chiar cea mai mică, ştiau şi ce se întâmplase şi ce-avea să urmeze, dar nu păreau

ruşinate, ci se uitau la Zorina cu o mirare invidioasă.

Cât despre sentimentele mele, nici vorbă nu putea să fie de frică, aveam în schimb un regret, pe lângă şapca de aviaţie aruncată în Dâmboviţa: că Zorinei, cu însuşirile ei uimitoare, i s-ar fi cuvenit un partener mai răsărit decât mine.

Ce-am învăţat de la ea, în scurtul timp cât am fost împreună, mi-a folosit mult în alte ocazii. Doar ceva n-am putut să-mi însuşesc din îndemânarea ei, să-mi deschei cămaşa fără să-mi rup nasturii sau butonierele.

— Şi fii fără grijă! mi-a repetat Zorina la urmă. Fă cum ţi-o cere, şi până la Crăciun te scap eu de ei, să n-ai nicio îndoială.

Astăzi, la Grădina Botanică se plăteşte taxă de intrare. Să fi fost şi atunci tot aşa, am fi săvârşit o dublă infracţiune, escaladarea gardului şi sustragerea de la plata cuvenită administraţiei.

3

A doua zi după-amiază, la ora patru, s-a întrunit consiliul de familie, în salonul de sărbătoare. S-au scos husele de pe fotolii şi canapele, s-au pus pretutindeni măsuţe cu prăjituri, fursecuri şi bomboane. În stânga şemineului de marmoră vânătă, pe o masă stil Ludovic al cincisprezecelea, aurită proaspăt, erau băuturi răcoritoare, oranjadă şi citronadă, pe alta, în dreapta, sticle cu şampanie, lichioruri, Cointreau, vermut Cinzano şi altele; lipsea numai whisky, după care nu se dădea nimeni în vânt la vremea aceea. Locurile de cinste, în rândul din faţă al fotoliilor, îl ocupau colonelul, care abia sosise, şi fratele său, stăpânul casei, amândoi leiţi la chip, ca fraţii gemeni, amândoi cu mustăţile răsucite la vârfuri. Lângă ei şedea un personaj pirpiriu, dar impozant, fiindcă purta monoclu, legat cu şnur de reverul hainei; nu haină, ci redingotă cenuşie. Omul ţinea în braţe o servietă ameninţătoare, aşa mi s-a părut şi nu m-am înşelat, era o presimţire, înăuntru avea, cum am văzut mai pe urmă, felurite legi şi coduri: cel Penal printre ele, care cuprindea toate învinuirile posibil să fie aduse faptei mele. De unde să ştiu, confuz şi intimidat cum eram, că nu mi se putea găsi nicio vină decât în familie şi nu în faţa justiţiei? Mai erau acolo şi alţi ofiţeri, grade mai mici decât colonelul, erau bineînţeles şi cucoane, în primul rând doamna Zaharescu, dar mi-e lehamite să amintesc toată lumea aceea, care nu a jucat în viaţa mea decât un rol de jumătate de oră. O ultimă persoană, în ultimul rând, un bărbat cu destulă distincţie, am aflat la urma că era patronul unui atelier de încălţăminte ofiţerească, furnizorul mai tuturor regimentelor, dar ce căuta acolo n-am înţeles, era prea devreme să-mi ia măsură de cizme.

Fetele lipseau, atât ar mai fi trebuit să fie prezente şi ele. Eu stăteam pe un scaun, cu faţa la asistenţă, iar lângă mine stătea Zorina, nesfiindu-se să-mi facă semne cu cotul. Noi doi eram inculpaţii, dar n-a fost o judecată, sau mai exact, judecata se făcuse dinainte. Sentinţa a dat-o colonelul, iar domnul Zaharescu a ascultat-o cu satisfacţie. Colonelul a vorbit numai câteva minute, avocatul degeaba şi-a scos codurile, n-a fost nici acuzaţie, nici audiere de martori, nici apărare.

— Băiatul n-are nicio situaţie, deşi, după cum am aflat, se trage din părinţi onorabili, a început vorbitorul. E puţin stânjenitor pentru noi că a făcut şcoala ca bursier, pe baza unui certificat de paupertate.

Aici domnul Zaharescu a avut o intervenţie admirabilă, deşi l-a cam vexat pe frate-su:

— Eu când am deschis prima prăvălie nu aveam alt capital decât o băncuţă.

— Dar te-a ajutat Banca! a exclamat râzând avocatul. Fusese un calambur, râdea toată lumea, râdea şi colonelul, dar cam mânzeşte.

— Spre norocul lui, continuă acesta, băiatul n-a putut să intre la aviaţie. Aşa că va merge la infanterie, regina bătăliilor. Comandantul Şcolii de la Sibiu îmi este camarad de promoţie, e renumit prin severitate; dacă n-o scoate om din băiatul nostru, să-mi rupeţi epoleţii. Aşa că facem logodna astăzi, ca totul să fie în bună regulă, şi peste doi ani, când o ieşi sublocotenent, facem şi nunta.

Zorina mi-a dat cu cotul, să mă încurajeze. Îndată dopurile de şampanie au pocnit şi s-au ridicat cupele. Toată lumea a venit să ciocnească, întâi cu Zorina, apoi cu mine; eram palid şi atât de încleştat, încât n-am putut deschide dinţii să sorb o înghiţitură de şampanie. Când l-am auzit pe colonel pomenind de Şcoala de ofiţeri de la Sibiu, vestita „Kadeten Schule", moştenire habsburgică, a cărei severitate legendară umplea de spaimă sufletele celor repartizaţi acolo din oficiu, fără drept de alegere, mi-a îngheţat sângele în vine. Ştiam totul de la Teofil, unul din fraţii lui Trandafil, mai mare cu cinci ani decât mine. După doi ani de tatonări pe la facultatea de Drept şi la cea de Litere, fusese nevoit să renunţe, neavând cine să-l întreţină, şi intrase la Şcoala militară. Motivul cred că era şi altul în afară de sărăcie; puţin superficial, altminteri conştiincios şi cinstit, avea o vădită înclinare spre fast, moştenire greşit luată de la domnul Alcibiade. Cum fastul nu şi-l putea permite într-o modestă carieră civilă, l-a ales pe cel gratuit, al gărzii Palatului Regal, unde însă nu putea ajunge oricine. Fiind prezentabil, una din primele condiţii, mai trebuia să iasă şef de promoţie, ceea ce a izbutit, după ani de viaţă draconică. Hotărâtor totuşi în cariera lui a fost cuvântul domnului Pretoreanu. Dar începută strălucitor, sub uniforma cu eghileţi şi broderii aurite, această carieră s-a sfârşit la închisoare, prin anii 1947 sau '48, de unde a fost eliberat şi reabilitat după un deceniu, când i s-a dat şi o decoraţie, care nu înlocuia fastul pierdut pentru totdeauna.

Eram nesupus din fire, incapabil de o faptă care mi s-ar fi cerut cu sila, şi acum ştiam ce pedepse se dădeau acolo: ca pe Insula Dracului. Atunci, cu inelul de logodnă pe deget, care făcea să-mi plesnească obrazul de ruşine, m-am gândit la mama, la nimeni altcineva, cât ar fi suferit, sfârşind prin a-şi da duhul dacă săvârşeam o nesăbuinţă, şi am făcut în gând o rugăciune adresată nu ştiu cărui Dumnezeu, dacă cel Unul şi Atotputernic îmi hărăzise un destin atât de funebru: „Doamne, mă jur să fiu umil şi cu fruntea plecată, dar ajută-mă să nu strâng de gât pe nimeni care va încerca să mă calce în picioare!".

Seara a fost banchet, cu toţi invitaţii, am stat la mijloc, cu Zorina, între colonel şi fratele acestuia. Când musafirii au plecat, nu păreau

miraţi că am rămas în casă. Nimeni din familie n-a urmărit-o pe Zorina, când a venit în camera mea, cu lumânarea în mână. Pe urmă a încuiat uşa şi, apropiindu-se de mine, care stăteam înţepenit cu spatele la fereastră, a început să-mi descheie nasturii cămăşii, cu degetele şi cu gura.

* * *

Planul Zorinei, privind ultima mea săptămână de vacanţă, era să cerem bani domnului Zaharescu, „bani mulţi, spunea ea, că are de unde", să mergem la Nisa şi la Monte Carlo. Mi se părea un vis pentru alţii şi nici nu îndrăzneam să cer bani fără să am vreun drept, de vreme ce însăşi Zorina îmi spunea că logodna noastră o să rămână o farsă. A cerut ea, cu aroganţă, şi poate domnul Zaharescu i-ar fi dat, fiind o fire slabă şi naivă, dacă nu se opunea nevastă-sa, mai circumspectă:

— Nimic, până la nuntă! După ce-a cheltuit banii, zvăpăiata asta o să-i dea un picior în spate băiatului!

Poate că se mai întâmplase o dată… Aşa că săptămâna de vacanţă mi-am petrecut-o cu Zorina, stând cu ea mai mult în odaia mea, cu uşa încuiată, când nu mergeam la cinematograf, sau nu ne plimbam pe Calea Victoriei. Cu ai casei nu ne vedeam decât la masă, unde câteodată găseam un gândac de bucătărie sub friptură. Poate era o pedeapsă a soartei, să nu mă bucur din plin de o viaţă trândavă, nemeritată. Până şi Zorina începea să-mi stea pe suflet, şi când se apuca să-mi descheie cămaşa, cu gesturile ei inimitabile, simţeam o iritare, aş fi vrut să greşească şi ea o dată, să se încurce la un nasture şi să rupă butoniera.

Cu toate că ştiam ce mă aşteaptă şi am plecat la şcoală ca la tăiere, într-un fel m-am bucurat să fiu singur nopţile următoare. Am plecat cu un tren de după miezul nopţii, am lăsat-o pe Zorina dormind, la gară m-am dus pe jos, nu aveam în buzunar decât un leu, îl păstram pentru cine ştie ce altă nevoie; nu m-a condus nimeni.

În ultimul timp, domnul Zaharescu se plângea de criză, se făcuseră nişte curbe de sacrificiu, adică reduceri de salariu, ceea ce afecta nu doar pe salariaţi, ci şi negustorimea, dar din toate acestea eu, unul, nu înţelegeam mare lucru. Un guvern înjghebat de Nicolae Iorga, favoritul regelui, nu izbutise să îndrepte lucrurile, iar guvernul următor le încurcase şi mai tare. Auzeam că învăţătorii şi preoţii nu-şi primeau leafa cu lunile; pe cei din urmă nu-i plângeam, le pica binişor în taler de la nunţi, înmormântări şi botezuri, şi chiar să fi sărăcit toată lumea, ei n-ar fi murit de foame, fiindcă rămâneau măcar prescurile şi coliva. Mai rău o duceau pensionarii, care nu-şi primeau drepturile până ce nu ungeau osia nu ştiu căreia din căruţele statului. Doi ani şi mai bine treaba a mers din rău în mai rău, parcă spre

prăbuşire. După ce a concediat o parte din lucrători, domnul Zaharescu a fost nevoit să facă şi el un sacrificiu, vestitele lui prăjituri ieftine, de un leu, le-a redus la nouăzeci şi cinci de bani, dar probabil le-a scăzut şi din greutate, că nu stătea nimeni să le cântărească.

Era unu noaptea când a plecat trenul, aveam bilet de clasa treia, noroc că am găsit un compartiment gol, criza, cu toate urmările ei, îi silea pe oameni să se adune de pe drumuri şi astfel păgubea şi calea ferată, care de altfel concediase nu mai puţin de douăsprezece mii de lucrători, făcându-mă să mă întreb cine avea azi în grijă treaba lor, căci doar până acum nu primiseră leafă degeaba. Treaba nu putea să meargă decât anapoda.

În compartiment mirosea a funingine, şi ca semn de sărăcie, nu ardea nicio lumină. M-am întins pe banca de lemn şi, fiind obosit, am adormit repede. Nu ştiu când a trecut trenul prin Braşov, unde fusese vorba să ne începem negoţul cu kürtöskolaş. N-ar fi fost un viitor potrivit cu dorinţele mele, mai ales că n-aveam niciun talent pentru afaceri; poate întreprinderea noastră s-ar fi dus de râpă, înainte să se înfiripe. Dar şi prin somn simţeam în noaptea aceea că bucuros m-aş fi dat jos din tren şi aş fi rămas acolo, să vând kürtöskolaş la colţul străzii, decât să merg înainte. Deşi am auzit hărmălaie pe peron, strigăte, alergătură, deşi s-au trântit uşile vagonului, în compartimentul meu nu s-a urcat nimeni până la ziuă.

În anii aceia, trenul continua să aibă în viaţa mea un rol de primă însemnătate; am spus de mult ce reprezenta pentru mine sala de aşteptare din gară, plină de lume necăjită, aşezată pe lângă ziduri, pe desagi şi pe boarfe; am spus şi cât de neuitat mi-a rămas în amintire mirosul fumului de locomotivă şi al uleiului de rapiţă folosit la iluminarea mizeră a vagoanelor neîncălzite. Cât despre fluierele de plecare, împreună cu pufăitul aburilor în cilindri şi toate celelalte zgomote ale trenului, ele nu mi se vor şterge niciodată din minte. Dar cel mai memorabil din drumurile mele pe calea ferată va rămâne acela făcut cu trenul mixt, când m-am dus prima oară să văd marea; acum întreg peisajul se schimbase, cum mă schimbasem eu însumi.

Răsărea soarele din spate când am deschis ochii şi m-am aplecat pe fereastră; în faţă se vedea un oraş împrăştiat pe coline, între păduri, cu turnuri şi cu case în culori vii, galben, verde, albastru, violet, ocru. Când trenul a intrat în gară şi am văzut firma din capul peronului, am ştiut că ajunsesem la Sighişoara, a doua ţintă în planul meu şi al Zorinei. De aici nu mai vedeam oraşul, se ascunsese, îl aveam însă în ochi, în culori cum nu mai întâlnisem în alte locuri. Azi, când mai trec pe acolo, mi se par schimbate, s-au decolorat, şi-au pierdut strălucirea; îmbătrânesc şi oraşele, dar credeam că mai încet decât oamenii. Atunci oraşul era atât de vesel, încât am regretat mai mult decât la Braşov că nu puteam deveni cetăţeanul lui, să vând kürtöskolaş cu

glanţ, la colţul străzii. Tocmai în clipa aceea, uitându-mă în spate şi văzând compartimentul gol, cu bancheta îngustă pe care dormisem, mi-am dat seama că rămăsesem cum nu se poate să fie un om mai singur; Zorina nu mai era cu mine, poate toropea încă, în patul de unde plecasem fără să presimt toate regretele. I-am simţit lipsa cu o durere în suflet şi în tot trupul, aşa am ştiut că o iubeam, fără să-mi fi dat seama mai înainte, o iubeam, cum s-ar fi putut altfel? Din noaptea când dormisem în căpiţa de fân din Grădina Botanică şi din nopţile următoare, petrecute sub cerul liber, când ne încălzeam unul pe altul. Şi-am mai ştiut că fără ea eram mort, n-aş fi putut să trăiesc până la vacanţa de Crăciun, trei luni încheiate.

Starea aceasta chinuitoare avea partea ei bună, făcea să-mi fugă gândul de la nenorocirea cealaltă, unde trenul mă ducea din gară în gară, smucindu-mă la macazuri. După-amiază, când am intrat, cu soarele în ochi, pe poarta şcolii, nu-mi mai păsa de altceva decât s-o revăd pe Zorina, drept care trebuia, înainte de toate, să nu strâng pe cineva de gât într-un moment de furie.

Drumul a fost lung şi cotit, am schimbat trenul într-o gară, de unde am plecat cu o impresie proastă, fără nicio pricină. Dar nimic nu putea să fie bun de aici înainte, toate mi se păreau pocite şi strâmbe.

Am ajuns abia după-amiază, şcoala era în partea cealaltă a oraşului, a trebuit să iau tramvaiul, am cumpărat bilet, poate de douăzeci şi cinci de bani, din singurul leu pe care îl aveam asupra mea, pe când tatăl Zorinei, în afara averilor lui imobile, ţinea la bancă opt milioane, câte unul pentru fiecare din fete; avea şi un băiat, Costică, nu l-am văzut, făcea armata; pe el, tatăl nu-l punea la socoteală cu milioanele, lui avea să-i rămână fabrica de ciocolată şi bomboane, laboratoarele de prăjituri şi cele patruzeci de cofetării aşezate în părţile mai alese ale oraşului.

Nimic ce-am văzut plecând din gară nu semăna cu ceva ştiut dinainte. Şi casele, şi oamenii parcă erau altfel, casele cu acoperişurile mai înalte şi povârnite, oamenii mai rumeni la faţă. La prima prăvălie scria pe geamul de lângă uşă: „Aici se vând băuturi spirtoase în cantităţi nelimitate”. Era o regulă de comerţ, pe care mai târziu am înţeles-o, prima dată însă mi-a stârnit teama că nimerisem într-un oraş de beţivi, unde oricine era poftit să bea după pofta inimii, numai ce deschidea uşa prăvăliei; deşi se pomenea cuvântul „vânzare”, mi se părea că băutura în cantităţi nelimitate se dădea gratis, altfel de unde să scoată oamenii atâtea parale? Puţin mai departe, am văzut o faţă bisericească, poate un episcop, cu un brâu roşu pe pântece, lat de vreo trei şchioape, cum nu mai întâlnisem şi până să mă gândesc că aşa se obişnuia prin partea locului, sau că avea un rang mare între preoţi, am făcut o legătură nelegiuită între ce se ascundea sub brâul lui roşu şi prăvălia cu băuturi spirtoase nelimitate.

Oraşul mi-a rămas printre amintirile frumoase, ori de câte ori pot, mă duc pe acolo să rămân măcar câteva ceasuri, dar la început mă înlemnise. Când tramvaiul a trecut prin piaţa din centru, plină de porumbei ca vestitele oraşe, Veneţia şi Milano, ca să nu mă duc mai departe cu gândul, m-au surprins şi mi-au tulburat judecata casele vechi, dar semeţe, cu ziduri groase de un metru, cum se vedea la ferestre, cu ganguri lungi şi întunecate, care răspundeau în alte străzi sau în scuaruri, cu acoperişurile de ţiglă, atât de înalte că sub ele încăpeau trei rânduri de mansarde sau poduri, judecând după lucarnele etajate.

Într-un turn din marginea pieţii, în apropiere de catedrală, un ceasornic cu cadranul mai mare de un metru anunţa cu bătăi muzicale ora trei după-amiază. De acolo înainte, tramvaiul a mers câteva sute de metri pe o stradă mai îngustă, dar plină de strălucire, cu vitrinele prăvăliilor una lângă alta, parcă de cristal, nu de sticlă, şi atât de lucii, încât totul în spatele lor părea marfă de prima mână pentru o lume bogată şi fericită, haine, stofe, mătăsuri, încălţăminte, pălării, bastoane şi umbrele, cărţi şi albume cu ilustraţii, pe hârtie de cretă, ca de mătase apretată şi lustruită. Sigur că erau şi la Bucureşti vitrine luxoase, dar mai rare, se pierdeau printre altele, nu la fel de împodobite. M-am simţit ca în altă parte a lumii, unde am râvnit tot timpul să ajung odată, fie că locurile s-ar fi numit Paris, Londra sau Viena; dar în acelaşi timp, fiindcă nu recunoşteam nimic în jurul meu, toate erau noi şi misterioase, mi-am dat seama cu mai multă amărăciune, după ce mă amăgisem câteva clipe, cât rămăsesem de singur.

Deasupra prăvăliilor erau locuinţe, un cat sau cel mult două; clădirile mai înalte nu s-ar fi potrivit cu strada. Toate aveau obloane verzi, date în lături, şi perdele de tul alb, brodate cu trandafiri roşii. Deodată, mi s-a trezit în nări mirosul de Chrisossantos şi am simţit în inimă o bucurie amară; bucurie, fiindcă exista o Zorină, şi amar că era departe de mine. Tocmai atunci s-a dat la o parte o perdea şi-n geam a apărut o fată cu părul blond, cu obrazul rumen de sănătate şi cu ochi negri ca de tăciune, într-o atât de frapantă nepotrivire, încât m-am gândit că, dacă poate tatăl ei fusese un niebelung sau un wiking, mama nu putuse să fie decât ţigancă. Atunci Zorina, cu părul şaten şi ochii căprui, care nu se aprindeau decât în unele clipe, mi s-a părut ştearsă, şi m-am temut că fata blondă cu ochi negri mi-ar fi scos-o din suflet, dacă o vedeam încă o dată.

Seara, refăcând în gând imaginea ei înregistrată în fugă, mi-am amintit că avea părul strâns într-o cordeluţă neagră, pusă în creştet şi înnodată la ceafă. Trandafirii roşii de pe perdeaua care îi căzuse pe spate n-au trezit în memoria mea olfactivă nicio mireasmă, dovadă că rămâneam credincios Zorinei şi nopţii noastre din Grădina Botanică.

Îndată, strada a răzbit într-un parc cu alei încrucişate, tăind în romburi prelungi o peluză care cobora, în stânga, până în zidurile de cărămidă roşie ale unei cazărmi imperiale, de pe vremea Mariei Tereza; i se vedea limpede vechimea, de parcă ar fi fost scrisă pe faţada cu două etaje, cu ferestre mici, rare şi zăbrelite. Nu mai puţin imperială era şi clădirea din dreapta, dar în alt stil decât al cazărmii, amintind mai degrabă palatul împărătesei, un hotel întins pe toată lungimea pieţii, având la parter restaurante, braserii şi cafenele, cu vitrine în loc de ferestre obişnuite, pornite din buza trotuarului, aşa încât cei dinăuntru trebuiau să ţină seama cum stau pe scaun, că li se vedeau până şi ghetele, atât de caraghioase când omul nu are ţinută. Pe o vitrină de la mijloc, cu fereastra glisantă dată în lături, o orchestră de cafe-concert cânta un vals vienez, am auzit ultimele acorduri cât tramvaiul stătea în staţie, aşteptându-l pe cel din direcţia opusă, căci nu era linie dublă decât la locurile de încrucişare, ca la calea ferată; apoi muzicanţii au început să-şi strângă instrumentele, concertul de prânz se terminase şi până la cinci după-amiază era linişte. Atunci, la ora ceaiului, pe trotuarul lat din faţa hotelului orăşenii ieşeau la plimbare, îmbrăcaţi cu multă îngrijire, domnii cu mănuşi, baston şi pălărie, doamnele cu umbrele şi voalete, iar unele, sub rochiile lungi, cu volane, poate încă purtau corsete. Eu, unul, nu ştiu de existenţa lor decât din auzite şi din ce-am descoperit câteodată prin vreun fund de sertar, parcă ascuns de ruşine. Dar uit că am văzut corsete la cinematograf, când camerista, totdeauna o negresă (în filmele americane), îşi proptea genunchiul între şalele doamnei şi-apoi trăgea de şireturi, strângându-i atât de tare mijlocul că nu înţelegeam unde mai încăpeau bietele ei viscere. Sigur că stăpâna suferea cel mai mult, eu însă totdeauna am compătimit-o pe cameristă, deşi în ceea ce o priveşte avea mijlocul liber, şi între ele două ar fi fost prima ca ispită.

Mă gândesc astăzi, după o viaţă atât de lungă, ce-aş fi făcut dacă fetele pentru care mi-a bătut inima odată, Ibi, bunăoară, sau Rita şi chiar Tania, nu la fel de subţire ca primele două, ar fi avut pe dedesubt asemenea armură; probabil aş fi ajuns să am o fire mai misogină.

De la capătul locului de plimbare căruia i se spunea Corso, cu un fel de trufie, se deschidea, în continuarea liniei drepte pe unde venisem, o arteră largă şi lungă de peste doi kilometri, un bulevard croit aristocratic, la capătul căruia se vedea un grup statuar de bronz, o femeie ca o Victorie Neînaripată, simbolizând poate Patria, pregătindu-se să pună o cunună de lauri pe fruntea unui ostaş întors de la luptă. Nu dau alte amănunte, statuia însă trebuie ţinută minte, fiindcă va avea multă însemnătate în viaţa mea de aici înainte, va fi un ţel, un far, o speranţă la sfârşitul marşurilor istovitoare, când, după

ce străbăteam oraşul cu raniţa în spate şi cu mitraliera pe umăr, de-mi înmuia oasele, o vedeam acolo, încă foarte departe, însă într-o realitate neîndoioasă, unde ştiam sigur că voi ajunge după jumătate de oră, dacă făceam un ultim efort de a nu cădea pe pavaj cu poverile peste mine. În imaginea acelei Victorii îmi găseam atestată salvarea; atunci îmi umflam pieptul, îmi încordam trupul şi băteam pasul cu forţele renăscute, ca şi când aş fi ştiut că, odată cu ostaşul întors victorios de la luptă, voi primi şi eu o cunună de lauri.

Grupul statuar era chiar la intrarea principală a şcolii. De-acolo înainte, tramvaiul cotea la stânga şi se pierdea într-o pădure stufoasă, verde ca vara, încă neatinsă de toamnă. M-am minunat, o clipă am uitat ce mă aşteaptă, surpriza era prea mare, nu mai văzusem niciodată un tramvai în pădure. Peste vârfurile copacilor se vedeau munţii, cu versanţii atât de verticali, că păreau gata să se prăvale, cu coamele acoperite de o zăpadă timpurie, strălucitoare. Deşi curând după-amiază, pe cerul de deasupra, de un albastru ca de cerneală, licărea o jumătate de lună; odată cu înserarea, avea să coboare până deasupra zăpezii, făcând-o să capete dungi alungite de aur, aurindu-se ea însăşi.

Această privelişte ca de feerie este o amintire din trecutul îndepărtat al tinereţii, unde a stat înmormântată până astăzi. Căci atunci n-aveam suflet să mă bucur de ea, ci o priveam cu răceală, gândul fiindu-mi în altă parte, la poarta elevilor, pe care o căutam, ca să intru în şcoală, unde începea partea a treia a vieţii mele, cu toatele fiind vreo şapte, dacă le număr până la ultima.

4

De la Teofil primisem două sfaturi esenţiale, le judecase bine înainte de a mi le propune, reprezentau totul în viaţa care începea de aici înainte: să spui totdeauna „Da, domnule!” şi niciodată „Nu pot!” mai ales dacă într-adevăr ceva nu se poate… Când mi le aminteam, mă simţeam strangulat de revoltă şi indignare. Mă socoteam un om pierdut, înţelegeam că nu voi putea supravieţui fără aceste sfaturi, dar mi se părea nedemn să le urmez şi nici nu credeam că aş fi în stare. În mine creşteau, ca într-o seră cu bălării ghimpoase, un „nu” categoric şi un „imposibil”, şi credeam că nu m-am născut decât ca să-mi dau viaţa pentru ele.

În poartă am zăbovit puţin, n-aveam în mână decât o valijoară cu câteva lucruri, printre ele verigheta, pe care o scosesem de pe deget încă de peste noapte, când plecase trenul din gară. Mai aveam acolo plicul cu actele, printre ele, bineînţeles, şi certificatul Colegiului Pretoreanu, cu note paradoxale, între cinci şi zece, şi cu o caracterizare bună pentru şcoala de corecţie. În acele clipe, m-am gândit nu la Zorina, deşi are locul ei, n-o să-mi iasă cu uşurinţă din suflet, ci mi-a apărut în ochi fata blondă de la fereastră, făcându-mă să înţeleg fuga, în timpul cât ţine lumina unui fulger, că viaţa, dacă începe cu cel care vine primul, nu poate să continue decât cu un al doilea, ca, la fel de elementar spus, să se termine cu ultimul. Apoi, trecând peste revolta din mine, am revenit la sfaturile lui Teofil şi am repetat vechea mea rugăciune, hotărât să n-o uit cât mi-o rămâne un dram de minte: „…Doamne, mă jur să fiu umil şi cu fruntea plecată, dar ajută-mă să nu strâng de gât pe nimeni!…”

De la poartă, m-am dus la cancelarie, unde un secretar civil mi-a luat actele.

— Vasăzică, a spus, cu o ironie vădită, vii de la colegiul domnului Pretoreanu! Să ştii că la noi n-o să ai zile bune!

Seara, când m-am întâlnit cu câţiva din foştii mei colegi de clasă, obligaţi şi ei să vină la această Kadeten-Schule amarnică, am aflat că eram puşi cu toţii într-o categorie de şcolari rău famată, cu prea multă carte, în schimb fără disciplină, nesupuşi şi răi de gură. Eu însă îmi cunoşteam hotărârea, să spun tot timpul „Da, domnule!”, chiar de-ar fi să se rupă catapeteasma în două. Începusem cu secretarul, răspunzându-i, deşi nu ştiam dacă aveam aceeaşi obligaţie şi cu civilii:

— Da, domnule!

Nici aşa nu-i câştigasem bunăvoinţa, dovadă că a adăugat, cu

asprime şi răutate:

— Ai sosit în ultima zi, cu ultimul tren. Ţine seama că dacă mai întârziai zece minute, luai o săptămână de închisoare!

Mi-a venit să-i bag mâna în beregată, dar am strâns pumnii, m-am abţinut din toate puterile şi am răspuns cu smerenie:

— Da, domnule!

Convorbirea cu secretarul, prima umilinţă îndurată în noua mea viaţă, m-a făcut să le îndur mai uşor pe cele următoare. Un elev sergent din anul al doilea, având ca semn distinctiv al gradului nu doar galonul de pe epolet, ci şi câte o ţintă de alamă cu capul bombat pe cele două petliţe de la guler, m-a luat în primire, să mă ducă la magazie, ca să-mi capăt hainele militare. Am pornit cu el, pe un coridor, dar nu făcusem doi paşi, când s-a oprit şi m-a străpuns cu privirea.

— Mergi în urma mea, la doi metri!

— Da, domnule!

— Nu se răspunde aşa, ci „Prea bine!" Şi nu „domnule," că nu suntem civili, ci „domnule elev sergent!"

— Am înţeles. Prea bine, domnule elev sergent!

Mergând în urma lui, am văzut că avea umărul drept mai jos, n-ar fi băgat de seamă oricine, mi-am închipuit că din cauza armei, purtată zilnic cinci-şase ore. Mi-am pus în gând să mă feresc, să-mi încordez muşchii umărului, ca să nu cadă; era prima mea măsură de apărare, n-am mărturisit-o nimănui, de teamă că putea fi luată ca o indisciplină: de ce să fiu eu altfel decât toată lumea?! Sforţarea hotărâtă am făcut-o, până ce, după câteva luni de zile am observat că umărul drept stătea mai sus şi mai ţeapăn decât stângul; de atunci l-am lăsat mai moale, având grijă să mă uit mereu în oglindă.

Sergentul meu instructor era un tânăr mijlociu de statură, slăbuţ, dar vânjos, cu o faţă prelungă, cu ochi galbeni, ca de găină, pândind tot timpul, părând că vede şi în lături, nu doar în faţă. În afară de învăţătura militară nu ştia nimic, avea mintea atât de goală, că nu putea să fie nici măcar viclean, stilul lui de viaţă era luat din regulamente, pe care, ce-i drept, putea să le spună pe dinafară, din scoarţă în scoarţă şi dintr-o singură răsuflare. Fiind de prin părţile locului, avea o vorbire curată, dar prea neaoşe, de aceea părea cam bolovănoasă. Acestea toate nu le-am văzut dintr-odată; în prima zi, când m-a purtat de colo până colo, aveam mintea cam ameţită, nu-mi mai aminteam nici măcar trecutul cel mai apropiat, cum o lăsasem pe Zorina dormind într-un aşternut unde nu aveam să mă mai întorc niciodată. Dar ceva am observat de la început, prima oară când l-am privit în faţă, că avea o bărbie lată, al cărei colţ din dreapta trăgea în jos, întocmai ca umărul; fiind în aceeaşi parte, am făcut o legătură, poate umărul nu îl deformase arma, ci era aşa din naştere, ca şi

bărbia.

Înainte de a spune tot ce-i mai greu, numele lui, pe care nici nu ştiu cum aş putea să-l scriu pe hârtie, trebuie să recunosc că nu era un om rău, dimpotrivă, avea e inimă moale şi bună, pe care şcoala, cu severitatea ei neiertătoare, îl învăţase să şi-o ascundă, ceea ce făcea din el un satrap artificial şi mai mult comic. Iar numele, în satul lui şi-n cele vecine, avea alt înţeles decât se cunoaşte, dovadă că nu-i dăduse prin minte să şi-l schimbe, ci, dimpotrivă, îl purta cu mândrie. În fiecare dimineaţă, înainte de a începe instrucţia, sergentul făcea cu grupa lui exerciţii de alfabetizare militară. Cu unii, de prin alte grupe, poate că era nevoie, se găseau printre noi câţiva mai înceţi la minte, că nici nu ştiu cum de-i primise în şcoală. Unul mi s-a părut chiar idiot, în adevăratul înţeles al cuvântului; voi pomeni doar una din vorbele lui neghioabe, nici nu cred că-i nevoie de o a doua şi nici n-am timp de glumă. Învăţam că la luptă, sub focul duşmanului, nu-i bine să te adăposteşti după un rambleu de cale ferată, fiindcă glonţul, chiar dacă nu te atinge, spulberă piatra colţuroasă care poate să te orbească. Admit că, dacă nu te învaţă nimeni, e mai greu să-ţi închipui, când n-ai destulă imaginaţie. Dar, cu toată învăţătura, repetată în multe rânduri, gogomanul nostru, când era întrebat, continua să spună că un asemenea adăpost nu-i bun „fiindcă vine trenul şi taie capul!”

Aşezat în faţa grupei pusă în linie, treisprezece luptători, cum cere regulamentul de infanterie, sergentul ne lua pe rând, când de la stânga, când de la dreapta, punându-ne întrebările lui de alfabetizare, mult timp aceleaşi:

— Cum se numeşte ţara noastră?

— Regatul România Mare.

— Cine e regele ţării?

— Maiestatea Sa regele Carol al doilea.

Se împlineau abia patru luni de când Carol al doilea era rege. Urmau întrebări privitoare la ierarhia armatei şi a şcolii, în descreştere: ministrul de război, şeful statului major, inspectorul infanteriei şi toţi ceilalţi, până la comandantul şcolii, la comandantul batalionului de elevi, al companiei a patra, din care făceam parte cei din anul întâi, comandantul plutonului şi, în sfârşit, şeful grupei noastre. Fiind printre cei înalţi, eram primul din dreapta, şi dacă întrebările începeau din partea aceasta scăpam uşor, cu Regatul România Mare. Dar când se nimerea să-mi vină rândul la urmă şi să spun numele sergentului, totdeauna mă poticneam după prima silabă:

— Şeful grupei a doua este domnul elev sergent instructor Pre…

— Eşti bâlbâit sau ce ai? mă admonesta sergentul.

Mult timp n-am putut să-i spun numele până la capăt decât după o ezitare penibilă; pe sergent îl chema Prepuţ şi nu altfel. În satul lui,

cuvântul nu ruşina pe nimeni, căci nu definea decât vecinătatea omului cu puţul comunal, de unde venea tot poporul să ia apă.

Trebuie să recunosc că n-avea alte păcate decât numele, ca să nu mă leg de umărul lăsat şi bărbia strâmbă. Niciodată nu mi-a făcut o nedreptate, şi dacă am văzut aşa, nimic nu mi-a fost mai uşor decât să-i spun din toată inima, cu orice ocazie, „da, domnule elev sergent!", „prea bine, cum vreţi dumneavoastră!" Cuvântul „imposibil" îl şi uitasem, fiindcă îşi pierduse utilitatea. În afară de alfabetizarea ridicolă, de la el am învăţat temeinic, căci ştia şi să explice, şi să dea exemplu, regulile elementare ale milităriei, mânuitul puştii, întoarcerile, fuga, îngenunchiatul, culcatul, exerciţiile de ochire, iar mai târziu tragerea la poligon, cu gloanţe adevărate, ceea ce, când am ajuns la mitralieră, a devenit o experienţă pasionantă. Dar sergentul mă câştigase mai dinainte, din ziua când ne-a arătat cum se trânteşte luptătorul la pământ, sub ploaia de gloanţe, fără să lase arma din mână. Era după o ploaie de toamnă care prefăcuse câmpul de instrucţie într-o mocirlă. După ce ne-a explicat mişcarea, instructorul, cu arma la piept şi fără să pregete, s-a aruncat într-o băltoacă, stropind până departe. Când s-a ridicat, era plin de noroi până în albul ochilor, şi de pe hainele lui, totdeauna meticulos îngrijite, curgeau şiroaie de apă murdară. N-am mai ţinut seama de disciplină, şi l-am aplaudat, fără să-mi pot înfrâna admiraţia.

— Vezi că aici nu suntem la teatru! m-a admonestat el cu asprime.

Din clipa aceea mi-a devenit drag şi drag mi-a rămas până astăzi, deşi a murit în război, ca atâţi alţii; a murit pe frontul de la Ţiganca, în drum spre Odesa, pe unde am trecut şi eu, dar mult mai târziu, în vreme de pace, având pe mine haine civile, fără nicio armă în mână. Dacă locotenentul Prepuţ o fi avut vreo cruce la căpătâi, de mult este putrezită, şi astfel i s-a pierdut şi numele.

* * *

În după-amiaza când sosisem acolo şi toată şcoala era sau la cursuri, sau la instrucţie, încât n-am întâlnit pe nimeni în drumul spre magazie, am primit două rânduri de haine, unul de campanie, de toată ziua, s-ar spune mai bine, şi altul de ceremonie, cu chipiu şi cu egretă, o podoabă care azi mi se pare caraghioasă, dar atunci mă umplea de mândrie, parcă îmi punea în creştet un snop din razele soarelui. Magazionerul nu mi-a dat hainele în batjocură, ci mi le-a ales după talie, apoi m-a pus să le probez în faţa oglinzii. Dacă rămânea ceva de ajustat, croitorul acolo era, într-o odaie de alături; încercarea de care mă temusem a fost mult mai uşoară, nu semănam cu un pui de bogdaproste.

Greu a fost momentul următor, pe care însă nu-l trăiam prima oară, când am ajuns la frizerie şi m-au tuns numărul unu. Totdeauna după

ce mă tundeau, la întoarcerea din vacanţe, mergeam cu capul între umeri, ruşinat, de parcă aş fi fost în pielea goală. Niciodată nu mă întrebam cum o să mă simt când mi-o cădea părul şi frizerul n-o să mai aibă ce tunde.

De-aici, am urcat la etaj, unde erau dormitoarele. În capul scării largi, monumentale, am văzut un maldăr de târlici, ca la moscheie, care nu se potriveau cu decorul; sergentul şi-a scos bocancii, m-a pus şi pe mine să mă descalţ şi-am înţeles îndată de ce, fiindcă pe coridoare era parchet ceruit, lucios ca oglinda. Am mers în vârful picioarelor, atâta curăţenie îmi făcea frică, mi se părea că subînţelesul ei era o capcană, podeaua aceea lucioasă ascundea o caracatiţă care nu aştepta decât să-i cazi în tentacule.

La fel de lustruit era parchetul şi în dormitorul unde m-a dus sergentul, dar nu putea să se vadă decât fâşiuţe de jumătate de metru, cât rămânea între un şir de paturi şi altul. Atâta înghesuială mi-a făcut mai mare frică decât caracatiţa, pe coridor scăpai cu fuga la o nevoie, aici nu puteau trece doi oameni unul pe lângă altul decât frecându-se de paturi, sau sărind pe deasupra.

— Iată patul tău! mi-a spus sergentul.

Sigur că era patul cel mai rău aşezat, dacă sosisem ultimul, drept în mijlocul dormitorului, unde se încrucişau toate drumurile. M-am gândit câţi au să se foiască pe lângă mine, niciodată nu mi-a plăcut să stau în mijlocul odăii, m-am tras spre perete şi cu precădere în colţuri, unde mă simţeam mai apărat decât oriunde. Îmi făceam griji de pomană, seara am căzut frânt de oboseală şi-am dormit neîntors până dimineaţa, după o noapte de drum cu trenul şi după atâtea emoţii. Cu ceilalţi, care făcuseră instrucţie toată ziua, s-a întâmplat la fel, la fel în seara următoare şi în toate serile, adormeau cum puneau capul pe pernă şi dormeau fără vise, nici măcar din cele cu femei despuiate, cum se întâmplă cu tinerii ţinuţi mai rău ca la mănăstire, unde poate că dracul nu-i totdeauna atât de negru pe cât se crede.

La început, mai rău a fost cu lipsa de aer la atâta înghesuială, chiar şi pe vreme destul de caldă, când rămânea o fereastră deschisă. Şi de-ar fi rămas deschise toate, şi de-ar fi lipsit un perete întreg, poate tot n-ar fi fost destul pentru atâtea respiraţii amestecate. Când, rar, se întâmpla să ies o clipă peste noapte şi mă întorceam, deşi pe jumătate continuam să dorm în picioare, mergând orbeşte printre paturi, mi se părea că intru într-o apă vâscoasă, cu miros rău de baltă. Nu treceam prima oară prin această încercare, ştiam de prin gări, unde aşteptam ceasuri înghesuit între oameni cu mirosuri de toate felurile; la fel se întâmpla şi aici, de când era şcoala, la fel se întâmplă în cazărmi şi în internate, ca să nu mai pomenesc închisorile. Dar fiindcă atâta lume supravieţuieşte, înseamnă că până la urmă te obişnuieşti cu toate mizeriile. Iarna barem, când era atât de frig pe coridoarele neîncălzite,

nu ştiam cum să ajung mai repede în căldura vâscoasă şi să mă bag sub pătură cu tot cu capul, fără să mai simt lipsa de aer. E drept însă că ziua, la instrucţie, în plămâni intra atât oxigen, că după ani întregi de asemenea existenţă omul ar fi putut ajunge să doarmă cu nările astupate, să nu mai respire nici măcar cât animalele care hibernează.

Paturile erau de fier negru, şi în locul somierelor de împletitură elastică, de la colegiul domnului Pretoreanu, salteaua stătea pe baloturi de tablă, încrucişate, la o şchioapă unul de altul. Nu spun că nu le simţeam în şolduri, în umeri sau în coaste, dar mă adaptam, îmi căutam poziţiile cele mai convenabile. Noroc că salteaua era groasă şi de lână adevărată. Mă întreb câte oi intrau într-un dormitor cu patruzeci şi cinci de paturi, şi în zece, câte erau toate? Pe atunci, populaţia pământului nu ajungea la două miliarde de suflete. Ce s-ar întâmpla astăzi cu saltelele, dacă nu se născoceau înlocuitorii de toate felurile, căci de unde să iei oi pentru patru miliarde şi jumătate de oameni, cinci miliarde probabil până la sfârşitul mileniului?! Aş fi înclinat să cred că în aceste materiale noi, neconforme cu natura, se ascunde cauza înmulţirii unor boli în societatea modernă, cancerul şi slăbiciunile inimii, dar mă abţin să-mi dau părerea, de teamă să nu mă ia cineva în serios şi să ne trimită înapoi, la rogojină.

Salteaua groasă şi îndesată era atât de grea, că îmi rupea şalele când, o dată pe săptămână, sâmbăta după-amiază, zi de gospodărie, trebuia s-o car în spinare afară, la fel ca toată lumea, s-o pun pe iarbă şi s-o bat cu parul până ieşea tot praful. Sergentul Prepuţ inspecta saltelele grupei lui, le încerca el însuşi cu parul şi nu ne dădea drumul în dormitor până ce aerul deasupra nu rămânea limpede ca sub un clopot de sticlă.

Hainele le ţineam în dulapuri aşezate pe lângă perete, aveam fiecare despărţitura noastră, unde ne puneam şi lucruşoarele personale. Acolo aveam pitite, în cel mai ascuns dintre colţuri, verigheta şi fotografia Zorinei. E timpul să spun că îmi rămânea timp să mă gândesc la ea cât voiam numai duminica; în celelalte zile mi-o aminteam doar în unele ore ale după-amiezii, spre seară, când ne făceam lecţiile pe a doua zi. Aveam norocul să pricep totul limpede, de la prima explicaţie, era şi ceva nou, şi ceva simplu; sau mi se părea, fiindcă privea domenii nebănuite care îmi trezeau pasiunea. Aşa că, nemaiavând nimic de învăţat, orele de meditaţie le petreceam gândindu-mă la Zorina; sau îi scriam zeci de pagini, caiete după caiete, din care, dacă le-aş avea astăzi, aş scoate cu uşurinţă mai mult decât o carte. Pe fereastră se vedeau munţii cu crestele acoperite de zăpadă, luna răspândea pe cerul sticlos o lumină strălucitoare, de gheaţă, că mi se umpleau ochii de lacrimi. Mereu am crezut că lăcrimau din cauza lunii, până ce, târziu, am băgat de seamă că la fel mi se întâmpla în nopţile întunecoase şi atunci am înţeles că mă durea sufletul de dorul Zorinei.

Pe urmă mergeam la masă: sala de mese era la subsol, un rând de ferestre dădea în curtea şcolii, altul în stradă, şi cine avea locul în partea aceea vedea picioarele femeilor şi fetelor care treceau prin faţă. Nu trecea niciun bărbat, parcă era o înţelegere, ori stăteau acasă, ori mergeau pe trotuarul celălalt.

Bucate mai bune decât acolo n-am mâncat niciodată, nici la restaurantele cele mai renumite, din cele mai mari oraşe. Aşa mi se păruse atunci, desigur; dar impresia, deşi depăşită, rămâne neînvinsă. De pildă, ciorbă de bivoliţă, cu carnea roşie, cum nu mai văzusem şi mă cam speriase prima dată, şi cu încrustaţii de seu galben, moale ca untul. Prin partea locului, se vedeau mai multe turme de bivoliţe decât de vaci şi, neţinând seama cât erau de urâte şi cum le plăcea să se tăvălească prin băltoace, laptele lor îl întrecea cu mult pe oricare altul, la fel şi carnea, mai grasă şi mai gustoasă. N-am să pomenesc toate felurile de mâncare, îmi vine în gând un ghiveci călugăresc scăldat în untdelemn cu boia de ardei dulce; sau vestita friptură de porc la tavă, cu varză călită, cum la Colegiul domnului Pretoreanu se dădea doar la serbările şcolii, şi nu la fel de bună. După o zi grea de muncă, ne-am fi prăpădit cu toţii dacă nu puneam la loc caloriile pierdute, iar caloriile eu nu le socotesc după cantitatea produselor băgate în oală, ci după felul cum sunt gătite. Dacă o mâncare fără gust s-o duce în stomac, de voie, de nevoie, caloriile ies pe nas, odată cu aerul.

Un rău nu lipsea nici în sala de mese, era ofiţerul de serviciu, pus să ne supravegheze fără astâmpăr; abia trecea şi răsuflai uşurat, că deodată îi simţeai privirea în ceafă; pe urmă nu mai lipsea decât să-ţi pună mâna pe umăr.

— Dumneata ai părul cam mare!

Observaţia echivala cu ordinul de a merge la frizer îndată ce se sfârşea masa.

Unii se plângeau de migrene, alţii de urechi, aveau chiar certificat de la medic, cu recomandarea să poarte părul mai mare. Din cei douăzeci de locotenenţi care făceau de serviciu pe şcoală, nu erau toţi haini la inimă, unii închideau ochii şi se duceau mai departe. Dar câţiva din ei nu se lăsau înduplecaţi nici de rugăminţi, nici de certificate, umblau cu frizerul după ei şi pe recalcitranţi punea să-i tundă pe loc, în mijlocul sălii de mese.

În clasă, profesorilor civili nu le păsa de părul nostru, cei militari se gândeau cum să-şi facă lecţia mai bine. În dormitor, sergentul instructor Prepuţ avea prea multe de inspectat, bocancii în primul rând, umbla mai mult cu capul pe jos, nu ne vedea părul, sau poate se prefăcea că nu-l vede, am spus că avea o inimă bună. La inspecţie, la parăzi nimeni nu putea să ne vadă părul sub chipiul de ceremonie sau sub capela de instrucţie. Primejdia adevărată rămânea sala de mese.

— Dumneata ai părul cam mare! spunea la spatele meu ofiţerul de serviciu, punându-mi mâna pe umăr.

— Da, domnule locotenent.

— Să te tunzi!

— Am înţeles, domnule locotenent.

Până să-i vină rândul a doua oară, treceau douăzeci de zile, uita de mine, o lua de la început:

— Dumneata ai părul cam mare!

Niciodată nu am spus „nu”, sau „nu pot”, sau „am scutire”. Aşa am dus-o din douăzeci în douăzeci de zile, ca să nu mai spun că uneori mai venea şi-o boală, o răceală sau o gripă, fie la el, fie la mine, şi termenul se lungea patruzeci de zile. La sfârşitul anului, aveam părul mare, frizură adevărată.

* * *

Cel mai greu de curăţat erau bocancii, mai ales atunci, toamna, când începuseră ploile şi mergeam prin băltoace, neschimbând linia dreaptă, de ne înnoroiam până la glezne, ca să nu spun cât se murdăreau moletierele, pantalonii şi mantăile. Moletierele le moştenisem de la armata franceză, care ne înzestrase în timpul războiului, după cum moştenisem şi altele, de pildă chipiul şi casca. Armele, în schimb, erau de fabricaţie germană, Manliker, ca şi mitraliera, Schwartzlose. Aveam şi câteva mitraliere franţuzeşti St. Etienne, fiindcă trebuia să le cunoaştem pe toate, acelea însă, lasă că erau înalte ca nişte capre de tăiat lemne, dar nici nu mergeau bine, se înţepeneau de la primele gloanţe, aşa că le foloseam mai mult să facem teorie pe ele.

Nu am să mă iau la ceartă după trei sferturi de secol cu inventatorul moletierelor, ceea ce nu mă împiedică să spun că se datorau unei inspiraţii nefericite; oricine a făcut armata pe vremea mea o să-mi dea dreptate. Erau fâşii de stofă, la fel ca pantalonul, lungi de doi metri, cu o anumită croială, mai late la jumătate, cam de un dos de palmă şi mai înguste la terminaţii, ca să se înfăşoare mai bine, urmând forma piciorului, de la gleznă până sub genunchi, unde se prindeau cu şireturi. Cât timp lua această manevră poate să-şi închipuie oricine. Dacă regimentul surprins de atacul nemţesc tocmai când se despăduchea la gârlă fusese nevoit să lupte numai în cămaşă, cauza adevărată nu putea să fie decât moletierele; cine are timp să şi le pună sub năvala inamicului? Pantalonii ca pantalonii, îi mai tragi şi din fugă şi pe urmă îi ţii cu stânga, să nu cadă, în timp ce cu dreapta loveşti cu baioneta la armă. Nu mai spun cât timp cereau să le cureţi de noroi, centimetru cu centimetru, apoi să le faci sul, că altfel cine ar putea să le pună? Şi ce meşteşug se cerea să le înfăşori bine, să urmeze forma piciorului, care nu-i otova ca bulumacii. Unii nu izbuteau

niciodată să le pună ca lumea, un picior ieşea mai gros decât celălalt. Cine nu avea pulpele destul de formate le mai îngroşa cu fâşii de hârtie prinse sub moletiere. Nu uit să spun de câte ori se desfăceau acestea din mers, atârnau pe jos şi cei din spate le călcau cu bocancii.

Bocancii, aşa plini de noroi cum erau când veneam de la instrucţie, îi duceam în mână, s-a înţeles că n-aveam voie să atingem parchetul cu ei, şi îi curăţam la spălător, în capătul coridoarelor, unde erau vreo şaizeci de chiuvete puse pe patru rânduri, numai cu apă rece. Dar n-aveam voie să-i spălăm, ceea ce ar fi uşurat treaba, ci trebuiau curăţaţi, întâi cu un beţişor, apoi cu peria aspră. Când nu mai rămânea nici urmă de noroi îi dădeam cu cremă şi apoi îi lustruiam cu peria moale, până luceau ca oglinda.

— Să-mi răsucesc mustaţa în ei! pretindea sergentul.

N-avea mustaţă, era doar aşa, o vorbă a lui, un spirit.

Lustragiul face treaba mult mai uşor, putând să lucreze cu amândouă mâinile, nu-i rămâne decât să bată cu lemnul periei în cutie, şi clientul schimbă singur piciorul.

La inspecţia care se făcea înainte de culcare, stăteam drepţi, aliniaţi pe coridoarele înguste dintre paturi, tremurând de frig şi de frică, în cămăşi de noapte de pânză grosolană, dar nu groasă şi călduroasă. O clădire atât de mândră cum era şcoala noastră, cu ziduri masive şi sănătoase, cu ferestrele încheiate bine şi cu uşile bine ajustate, se încălzea cu lemne, în sobe de teracotă, deşi avea dimensiunile palatului de la Schönbrun. Mult timp le-a trebuit oamenilor până să înţeleagă avantajele caloriferului, care economiseşte trei sferturi din combustibil. Iar când au înţeles, în sfârşit, şi l-au pus pretutindeni în locul sobelor, chiar în clădiri mai micuţe, s-a văzut că păcura era pe sfârşite. Oamenii s-ar întoarce cu drag astăzi la mijloacele de încălzire de altădată, dacă ar mai avea sobe şi lemne. În copilăria mea, lemnele de foc se aduceau cu căruţele, de la munte, convoaie, şi se făceau stive în magazie, stânjeni peste stânjeni. Cel mai bun lemn era cel de cer, înrudit cu stejarul; dacă i se curăţa coaja, dădea şi mai multe calorii, frigea soba, nu puteai să te apropii la jumătate de metru.

Pentru inspecţie stăteam cu hainele chitite şi aliniate pe pat, şi cu bocancii în mână. Greu ar fi putut să rămână ascunsă o pată de noroi, la îmbinarea tălpii cu căputa! Pe urmă sergentul inspecta cât de bine erau chitite şi aliniate hainele pe pat, pantalonii dedesubt, vestonul deasupra, iar peste ele capela şi moletierele. Cu o liniuţă în mână, se asigura mai întâi că nimic nu trăgea în afară sau nu era băgat mai înăuntru, nici măcar cu o jumătate de centimetru. În clipa următoare, toate se făceau vraişte, în căutarea cusururilor. Cea mai crudă probă o îndurau nasturii, se prindea între degete câte unul, la nimereală, n-ar fi fost timp pentru fiecare şi apoi se învârtea haina, ca o morişcă. Nasturele trebuia să fie cusut temeinic, dar oricât ar fi fost aţa de tare,

nu rezista la o probă mai prelungită. Cine cădea victimă trebuia să coase nasturele la loc, învineţit de frig pe coridor, căci între timp venea ora de culcare, când în dormitor se stingea lumina. Unii încercau să se folosească de sârmă, socotind că este fără moarte, dar îşi dădeau seama repede că nu rezistă la răsucire, ci se rupe mai repede decât aţa.

Singura mângâiere în faţa acestei încercări nemiloase era că odată cu ea se încheia şi ziua şi venea timpul somnului, trecerea în altă lume, „unde nu era nici durere, nici suspin”, ci o noapte numai a noastră, ca o viaţă veşnică.

5

Duminica, elevii din anul al doilea aveau voie să iasă în oraş, dacă nu trebuiau să ispăşească vreo pedeapsă. Pentru aceasta se îmbrăcau în uniforma de ceremonie, cu pantaloni lungi şi ghete cu gumilastic, cu chipiu şi cu egretă portocalie. Ghetele cu gumilastic nu puteam să le sufăr, mi se părea că nu se potrivesc decât cu popii şi seminariştii; civilii care ştiau nemţeşte le spuneau „ghete cu zug" poate fiindcă se încălţau repede, „zugul", adică trenul, ilustrând ideea de viteză. Înainte de a le da drumul pe poartă celor învoiţi, ofiţerul de serviciu îi inspecta din cap până în picioare, dacă au ghetele lustruite, pantalonii călcaţi pe dungă, nasturii tunicii frecaţi cu „Amor", o pastă în cutii ovale, care făcea alama să strălucească mai tare ca aurul.

Duminicile mele, până am căpătat şi eu învoire în oraş, nu au fost atât de triste pe cât s-ar crede, mai degrabă eram melancolic, o stare de suflet într-un fel fructuoasă, fiindcă îmi şlefuia sufletul, îl făcea mai sensibil şi-i dădea chiar o adâncime necunoscută înainte, adică sentimente mai numeroase şi mai puternice. Nu văzusem oraşul decât o dată, în trecerea lineară cu tramvaiul, pe diametru, care ducea la reprezentarea lui cea mai bună; nu doream deloc să-l explorez şi-n părţile celelalte, le lăsam pe ele să-mi treacă pe dinaintea ochilor. Parcul din faţa şcolii se termina într-un gard cu drugi de fier forjat, dincolo de care era pădurea, cu o alee de promenadă, paralelă cu linia tramvaiului. Tramvaiul trecea des, spre un loc de distracţie unde erau şi-o apă cu bărci de închiriat, şi o menajerie.

Priveam lumea din afară printre două gratii, de care mă ţineam cu mâinile; cineva ar fi putut să facă o asemuire între mine şi animalele de la menajerie, închise în cuşcă.

Treceau mai puţini băieţi, nu ştiu de ce, şi mai ales fete, eleve de şcoală, în uniformă, cu număr pe mânecă, poate şi ele închise în vreun internat de unde le dădeau voie să se plimbe duminica. În fiecare din ele transpuneam o Zorina, căreia seara, în orele de meditaţie, iarăşi îi scriam zeci de pagini; atunci era pentru mine timpul cel mai bun al zilei, mă uitam la creasta înzăpezită a munţilor, în direcţia Bucureştilor. În nopţile întunecoase parcă vedeam într-acolo o pâlpâire, ca o aurora boreală, nu putea să fie decât lumina oraşului, zecile lui de mii de becuri de pe stradă, răsfrânte în bolta cerească. Prin aceste lumini, fie ele doar închipuite, simţeam o comunicaţie directă cu Zorina, ca şi când ea ar fi fost aproape şi s-ar fi uitat la mine de dincolo de fereastră. Îmi scria puţin, n-avea îndemânare,

frazele ei erau sărace şi cam înapoiate, nu ştiam prin ce şcoală trecuse, nu o văzusem niciodată cu o carte în mână. În schimb, cel puţin la două săptămâni îmi trimitea un pachet cu kilograme de ciocolată de care se bucura întreaga mea grupă.

Odată, am avut o mare emoţie, când pe pachetele de ciocolată, de un format nou, în hârtie ca aurul, am văzut numele Zorinei şi fotografia ei, râzând să i se vadă dinţii, ca în reclamele de pastă dentifrice. Privind-o, cu tot mai multă duioşie, mi-am amintit drumul nostru de şaizeci de kilometri făcuţi cu piciorul, nopţile dormite prin porumbişti sau prin crânguri şi m-am gândit că asemenea amintiri nu se pot uita niciodată.

De uitat nu le-am uitat, dar au devenit simplă naraţiune; de Zorina nu mai ştiu nimic, poate e moartă, şi emoţia pe care o mai simt uneori când mă gândesc la ea nu-i decât o trimitere în urmă. În câteva rânduri am văzut ambalajul cu numele şi fotografia ei aruncat pe vreo alee din parc, în picioarele oamenilor, şi l-am luat de jos, dar nu ştiu sigur ce voiam să feresc de profanare, chipul ei sau aleea de obicei atât de curată?

Din când în când, în acele scrisori scurte şi stângace, Zorina avea grijă să-mi repete o veche asigurare: „Să ştii că nu ai nicio datorie faţă de mine: dacă vrei să vii în vacanţa de Crăciun, vino, dacă nu, du-te în altă parte, de ei te scap eu, să nu-ţi fie frică.” Nu ştiu ce avea ea în gând, cum voia să mă scape; n-a fost nevoie să facă nimic, nici să mişte un deget, m-a scăpat soarta.

* * *

A fost o viaţă grea, niciodată n-am să spun altfel, însă n-am s-o evoc decât pe departe. Dacă voi povesti prin ce întâmplări am trecut, trebuie să se ştie că ele se repetau des, uneori zilnic, iar eu voi spune o singură dată. Atât am să adaug, că viaţa aceea, aşa cum a fost ea de dură, mi s-a părut normală din prima zi când am ajuns acolo, hotărât să nu spun niciodată „nu” sau „imposibil”. Dar ce este de neînţeles şi de necrezut, curând a şi început să-mi placă, mi se părea că am pornit la o întrecere cu mine însumi, şi în clipele de suferinţă îmi trăiam satisfacţia unei viitoare victorii. M-am gândit la marii mei eroi, Nansen, Amundsen, Scott şi amiralul Byrd, care au explorat ţinuturile îngheţate de la polii pământului; ei mi s-au părut demni de pus înaintea altora, privindu-i ca pe tot atâtea zeităţi întrupate în oameni, fiindcă în primul rând înfruntaseră frigul, cea mai grea din încercările cunoscute de mine.

Abia apucasem să învăţăm mişcările reglementare, mânuirea armei, ochirea şi abia începusem marşurile lungi, din zorii zilei şi până seara, cu toate poverile pe umeri, când venise iarna şi tot pământul era sau alb, sau vânăt, acoperit sau de zăpadă, sau de gheaţă. Dulci şi dragi

mi-au fost de aceea orele de cursuri, în clasă, unde învăţam ştiinţe noi, pe care lumea civilă nici nu le bănuieşte, chiar dacă a făcut armata. Napoleon nu fusese o improvizaţie, victoriile lui se datorau unei ştiinţe însuşite în ani de studii şi perfecţionate de el însuşi, ceea ce îmi însuşeam şi eu acum, într-o învăţătură plină de fascinaţie. Puţin îmi păsa că unii se uitau pe fereastră, cu gândul în altă parte, sau jucau ţintar cu vecinul de bancă; eu ascultam lecţia ca habotnicii cititul din Evanghelie.

Era o ştiinţă complexă, începea cu tehnica elementară, ajungea la tactică, apoi la strategie, care depăşeşte în ingeniozitate cele mai palpitante din romanele poliţiste. Cei care judecă mersul războiului fără să aibă vreo competenţă, materializând fronturile cu chibrituri înşirate pe masa de marmoră a cafenelei, nu pot să fie decât ridicoli: dar ei nu ştiu aceasta, la fel ca unii din cei care îşi dau părerea asupra cărţilor noastre, fără să-şi închipuie că scrisul presupune cunoaşterea a numeroase ştiinţe, chiar şi strategia napoleoniană la urma urmelor, toate dobândite în numeroşi ani de studiu, şi nelimitaţi ani de meditaţie, cu zile de chin şi nopţi nedormite.

Oricine e deprins astăzi să se uite pe o hartă şi să caute drumul de la o localitate la alta. Oricine ştie semnele topografice, cum se înfăţişează un sat, un puţ, o cârciumă, un monument, un câmp istoric. Dar dacă laşi în urmă această învăţătură elementară şi ajungi la capătul ştiinţei, atunci harta nu mai este o simplă foaie de hârtie, cu nişte semne convenţionale, ci devine însuşi pământul pe care îl reprezintă, cu văile şi văioagele, cu râpele, cu dealurile şi cu munţii, ale căror curbe de nivel, privite printre pleoape, sau, mai bine spus, privite stereoscopic, dau naştere la reliefuri reale, arătând locurile cele mai potrivite pe unde să se mişte armata când atacă şi unde să se aşeze când trece în defensivă.

Astăzi, asemenea ştiinţe vor fi mers mult mai departe, de aceea n-am să-mi dau niciodată părerea la cafenea despre manevra unui general sau a altuia. Ce scriu aici nu-i decât evocarea unor timpuri trecute, încărcate de forţă şi nostalgie.

Oare câte întâmplări din viaţă mi-au trezit atâta interes cât săpatul unei tranşee, de unde apoi am aruncat cu grenada într-o ţintă aflată în faţă, şi am auzit schijele, răspândite în toate părţile, trecându-mi pe deasupra capului? Săpatul unei tranşee este o muncă fizică, în schimb alegerea locului ei, judecând după forma terenului, după locurile pe unde ar putea să înainteze atacatorul, cere nu doar o ştiinţă, ci şi o judecată subtilă, altfel lucrurile pot să iasă anapoda şi aşa se pierde o luptă. Nu mai vorbesc de lucrările mari, fortificaţiile, ar însemna să-mi dau aere în faţa acelor oameni care îşi amintesc de linia Maginot, de linia Siegfried şi mai ales de vestitul zid al Atlanticului. Dar nu cred că este cineva în stare să le înţeleagă cu adevărat raţiunea fără să fi

învăţat istoria tuturor războaielor, de la Cezar şi Scipio Africanul, până în zilele noastre, atât a celor câştigate, cât şi a celor pierdute. Mă opresc deci, ca să nu-mi etalez o învăţătură rămasă fără folosinţă. Am să adaug doar că n-am enumerat decât o parte din acele ştiinţe, atât de necunoscute chiar celor mai culţi semeni ai noştri. Apoi, nu mă pot înfrâna să nu spun cât ar folosi în relaţiile dintre oameni; fără ele, nicio cultură nu e completă, şi nicio filozofie nu poate fi urmărită până la capăt. Acest adevăr Tolstoi îl cunoştea foarte bine, şi totuşi, cu toată experienţa militară pe care o avea, n-a înţeles strategia lui Napoleon şi n-a putut s-o prefacă în literatură, după cum nu şi-a înţeles nici eroul şi l-a redat sub o înfăţişare greşită.

* * *

Începuseră ploile de toamnă, străzile oraşului erau ude, iar şoselele desfundate. Atunci am făcut primul marş lung, de peste doisprezece kilometri, douăzeci şi patru cu înapoierea, împovăraţi cu raniţa, cu lopata Lieneman agăţată la şold, de centiron, alături de baionetă, cu puşca sau puşca-mitralieră, câte una de fiecare grupă. Mitralierei nu-i venise încă rândul s-o cărăm în spinare. Făceam un marş lung, „în depărtare de inamic”, ceea ce nu însemna deloc că fugeam de el, ci dimpotrivă, ne apropiam, dar el era încă departe şi nu ne pândea nicio primejdie, nu trebuia să fim gata de luptă în orice clipă, ci doar să ne ferim de avioanele venite în recunoaştere. Ca să nu fie confuzie, aş spune mai bine „marşul departe de inamic”, dar acum e prea târziu. Avioane nu aveau de unde să vină în realitate, fiindcă nu exista nici inamicul, decât pe hârtie; se simula apropierea lor, se dădea alarma şi atunci rupeam rândurile, ne risipeam pe câmp şi trântindu-ne jos ne făceam una cu pământul înmuiat de ploaie; ca să-l curăţăm de pe haine, cu peria aspră, ne trebuia o seară întreagă.

Mergeau toţi posomorâţi, biciuiţi de ploaie în faţă, clipind des ca să se scuture apa de pe gene. Când am ieşit la marginea oraşului şi în lumina plumburie am văzut câmpul în faţă, cu văi şi coline, am simţit o bucurie stranie, născută din ceea ce era nou în această întâmplare, ploaia, şoseaua cu băltoace, peisajul pe care îl vedeam prima dată, orizontul unde ştiam că vom ajunge în câteva ceasuri. Nu-mi era bine, ploaia pătrunsese prin manta, ajunsese la haine, în curând avea să-mi ajungă la cămaşă, apoi la piele, de unde nu putea să meargă mai departe. Aveam o satisfacţie puţin diabolică, la gândul că intemperiile au şi ele o limită, astfel eu voi rămâne mai presus de ele. Până şi poverile de pe umeri îmi dădeau satisfacţie, le duceam greu şi simţeam cum mă încovoaie, dar ştiam că nu am să mă trag pe marginea drumului, ci voi merge până la capăt. Se năştea în mine un sentiment nou, de bărbăţie, pe care l-au simţit şi cruciaţii porniţi să elibereze Ierusalimul, l-au simţit toţi luptătorii la gândul că mergând

să întâmpine o armată duşmană îşi apără nu doar glia, cum se spune în baladă, ci şi femeia rămasă în căldura aşternutului, unde se va întoarce şi el la sfârşitul luptei, spre a o găsi aşa cum o lăsase.

E de la sine înţeles că mă gândeam la Zorina, cu mai multă bărbăţie decât în nopţile când era lângă mine, şi atunci, în ploaia rece, ajunsă aproape la piele, simţeam mai multă căldură decât la amintirea atingerii ei corporale. Aş fi vrut să mă vadă, şi la acest gând, faţa mi se lumina ca de soare, sfidam ploaia, parcă nu avea nicio putere, mergeam spre o victorie sigură, necunoscută de alţi oameni. Mai târziu, când n-am mai ştiut nimic de Zorina şi n-am făcut nimic ca s-o caut, sentimentele trăite de mine în timpul marşului m-au îndreptăţit să nu-mi aduc nicio învinuire; prin chiar cuvintele spuse puţin mai înainte este dovedit că ea ocupa atunci primul şi cel mai important loc în gândurile mele, adăugându-se cu o putere mărită şi ca o verificare supremă la gândurile din toate zilele. Când ea a încetat să existe, am avut regrete, dar nu remuşcări, fiindcă nu făcusem nimic s-o alung din suflet. Ea n-a ocupat acolo mai mult loc decât a avut nevoie şi de cât a putut să îmbrăţişeze. Dacă ar fi vrut, ar fi putut să se extindă, sufletul meu era o preerie încă neexplorată. Dar un drum pornit la întâmplare, dintr-o Grădină Botanică, nu poate duce departe.

În ziua aceea, am mai făcut o descoperire, că un câmp gol, care se desfăşoară în faţa ochilor, întretăindu-şi liniile văilor cu ale colinelor, poate să devină o povestire, chiar când nu se vede un singur om de la o zare la alta şi nu survine nicio întâmplare, rămânând numai ritmul continuu al pasului. De-atunci, pentru mine mersul spre depărtări a devenit un fapt epic, de aceea ori de câte ori străbat un drum mi se pare că mă afund în lectura unei cărţi pline de întâmplări neprevăzute.

La prânz am ajuns într-un sat, am intrat în şcoală, la adăpost de ploaie, dar din parte-mi, ud până la piele cum eram, mi-ar fi fost totuna dacă rămâneam afară. Aveam în raniţă câte o farfurie adâncă, de aluminiu, ne-au pus în ea de mâncare, cu polonicul, de la bucătăria pe roate, fasole cu hălci mari de slănină prăjită. La urmă am şters cu miez de pâine farfuria, deşi aş fi putut s-o spăl cu apa care curgea de pe mine. Fumatul fiind îngăduit, am aprins şi eu ţigara, bucurându-mă de un drept recunoscut numai maturilor. În fumul de tutun, plumburiu ca ploaia de afară, am văzut din nou chipul Zorinei, cu ochii ei căprui, fără expresie, care se transfigurau până la vrajă în unele clipe. Pe o foaie din carnetul de companie, unde trebuia să fac darea de seamă asupra marşului, şi unde ţineam fotografia ei de pe pachetul de ciocolată, i-am scris cu creionul chimic, făcând pe hârtie insule violete în locurile unde cădea o picătură de ploaie de pe cozorocul capelei: „sunt singur, departe de casă, ud de ploaie până la piele, după un marş de patru ore şi mă aşteaptă alte patru, la întoarcere. Dormeai

când am plecat de dimineaţă, şi poate vei fi gata să adormi din nou deseară, când mă voi întoarce. E greu, dar nu mă plâng, fiindcă în frig şi în ploaie voi dobândi dreptul la căldura ta viitoare."

La întoarcere, câţiva n-au mai putut să-şi mişte picioarele şi i-au urcat în furgoanele bucătăriei de campanie; toţi au făcut pneumonie. Să fi fost război adevărat şi să nu ne fi aflat departe de inamic, poate ar fi murit de gloanţe.

La marginea oraşului, felinarele aprinse se răsfrângeau în băltoace şi abia arunci am simţit cu adevărat mizeria clipelor care se târau şi ele odată cu paşii noştri rămaşi fără vlagă. Când am ajuns în centru, după ce am trecut pe sub turnul cu ceasornic de lângă catedrală, comandantul batalionului, aflat în fruntea coloanei, călare, cu manta de ploaie cauciucată şi cu glugă, a poruncit să cântăm, ca întoarcerea să fie triumfală. Cineva a dat tonul şi cântecul, început la plutoanele din faţă, s-a întins până în coadă, făcând să se deschidă ferestrele şi lumea să se oprească pe trotuare. Era un cântec de vitejie, care mi se părea jalnic: „Ce veseli suntem noi, că mergem la război…" Mi-era ruşine şi mi-era ciudă că oamenii nu cunosc sau nu simt măsura adevărată a faptelor. Nu spun că ar fi fost mai potrivit un marş funebru, dar după un drum din zori până noaptea, sub o ploaie continuă, nimeni nu putea să fie vesel chiar dacă nu se gândea la război, inamicul fiind mult prea departe, conform însăşi temei executate în ziua aceea.

M-am uitat stăruitor la ferestre, dar n-am recunoscut-o pe aceea unde în ziua venirii văzusem o fată blondă cu obrajii ca trandafirii şi ochii ca antracitul.

După ce am trecut şi de Corso, unde nu se plimba nimeni, ci treceau oameni grăbiţi, cu umbrele, şi am luat-o pe ultima linie dreaptă, am zărit statuia de la intrarea în şcoală. Ştiam că până acolo erau peste doi kilometri şi deodată am simţit că n-o să-i mai pot face, au să mă lase picioarele. Cântarea se auzea tot mai jalnică şi mai stinsă: „Ce veseli suntem noi…"

M-aş fi lăsat, moale, pe marginea trotuarului, dacă nu-mi venea încă o dată în minte Zorina. Pentru ea şi din nicio altă ambiţie mi-am învins slăbiciunea, am renăscut, deşi continuam să-mi simt întreaga mizerie, umerii prăbuşiţi, picioarele zdrobite, pielea udă din tălpi până în creştet. Când am ajuns dincolo de statuie şi am trecut prin faţa comandantului care se oprise cu calul pe dreapta spre a primi defilarea, am ridicat pasul până la centură, concentrând în mine forţe de sute de kilograme şi l-am bătut de pământ cu atâta convingere, că mi se zgâlţâiau creierii.

Cine vrea, nu are decât să-şi închipuie cum ne-am curăţat bocancii şi hainele, eu nu mai am putere nici să-mi aduc aminte. Ştiu că dimineaţa ne mişcam toţi ca ologii, bolnavi de febră musculară, o

stare ciudată, când răul din mădulare e depăşit de o satisfacţie sufletească, aceea de a fi trecut un examen mai greu decât puterile trupului. După mai bine de o lună, cât dormisem neîntors şi fără nicio fărâmă de conştienţă, mort în toată puterea cuvântului, în noaptea aceea, când eram mai obosit ca niciodată, am visat-o pe Zorina, îndelung şi luând mereu visul de la capăt. Dimineaţa se învârtea pământul cu mine.

* * *

Era luna noiembrie, a doua zi s-a ivit soarele, având încă destulă căldură ca să uit frigul şi ploaia necontenită din timpul marşului. Atunci am recunoscut un adevăr pe care ar fi trebuit să-l ştiu de multă vreme, şi pe care şi astăzi trebuie să-l recunosc din nou de fiecare dată după o descurajare, că niciun rău nu ţine o veşnicie; zilelor rele le urmează cele bune. Nu mi-am cimentat credinţa în acest adevăr, de aceea îl uit repede, fiindcă măcar de tot atâtea ori să întâmplă de-a-ndoaselea, după o vreme bună vine cea urâtă. În această privinţă, semăn la suflet cu Til Buhoglindă, care, când urca o costişă, se gândea cu bucurie că de la creastă înainte va începe să coboare, şi când cobora îl cuprindea grija că pe urmă va trebui să urce.

Vremea frumoasă a ţinut toată luna, lunca şi pădurile erau îmbrăcate în culori de toamnă. M-aş fi lăsat amăgit de aparenţe şi nu m-aş mai fi gândit la iarnă, dacă prin pâlcurile de salcâmi, desfrunziţi timpuriu, nu s-ar fi văzut stolurile de ciori stând la pândă, aşteptând zăpada, nu fiindcă le-ar fi adus o viaţă mai bună, ci doar aşa, ca să cobească.

Într-una din acele zile frumoase, am făcut trageri cu cartuşe reduse, într-o văioagă. Cartuşele reduse erau o treaptă premergătoare, în locul proiectilului aveau o bilă de plumb, ca o alică, şi nu băteau precis dincolo de zece metri. Păcatul lor cel mai mare era că scoteau un fum negru, pulberea fiind de o calitate mai proastă. Fumul, ce-i drept, îl lua vântul repede, dar ce rămânea pe ţeava armei nu doresc să fie nici în inima duşmanilor, ceva ca o funingine groasă care, numai privind-o, făcea viaţa să pară mai neagră.

Întâmplarea, fără însemnătate, a avut urmări importante şi imediate, astfel devine foarte semnificativă pentru mine, ceea ce explică de ce n-am uitat-o, deşi altfel n-ar fi meritat s-o ţin minte; câte gloanţe adevărate am tras pe urmă, cu sutele şi cu miile, ar lăsa cu totul în umbră acea primă experienţă, învelită în fumul înecăcios al pulberii negre.

Comandantul plutonului meu, despre care n-am căutat până acum prilejul să spun o vorbă, avea un rol de seamă în viaţa noastră, deci nu l-aş fi trecut cu vederea, să nu fi fost o fiinţă ştearsă şi puţin caraghioasă, singura lui caracteristică evidentă. Îl chema Ion, numele

de familie i l-am uitat, îi spuneam Ionică Temerarul, una din acele porecle neinspirate, găsite la nimereală; sau poate se datora contrastului cu firea lui adevărată, fiindcă avea ochi de iepure, uitându-se temători în toate părţile şi fiind gata s-o ia la fugă dacă se ivea o primejdie. În afară de gerul care avea să vină, nu ne pândea nicio primejdie, dar, să fi fost la război, ne-am fi dorit un comandant mai temerar, în adevăratul înţeles al cuvântului. După sergentul Prepuţ, de Ionică Temerarul depindea viaţa mea în şcoală, şi într-un fel chiar viaţa viitoare, deci nu pot să-l las deoparte. Deoarece nu mi-a făcut niciun rău, nu-i voi pomeni prea des numele. Deocamdată nu-l pot scăpa din vedere, fiindcă în ziua când am tras cu cartuşe reduse, a venit în prim plan şi ne-am privit ochi în ochi, de la jumătate de metru.

Sfârşind tragerea, toţi ne-am luat ţinta de hârtie, cu cercuri concentrice, ca s-o comparăm cu tragerea următoare, pe urmă am căpătat repaus un sfert de oră. Atunci m-a cuprins o plictiseală de moarte, nu mă lăsam înşelat de vremea frumoasă; în pâlcul de salcâmi, ascuns privirii mele dincolo de văioagă, auzeam ciorile, croncănind antipatic. Dar mai ales, mă sfâşia cerul albastru, fără nicio pată, o împărăţie visată şi pierdută înainte de a-i fi văzut marginile. În loc să-mi aştept rândul la zbor pe un câmp de aviaţie, stăteam prostit în fundul unei văioage, legat de pământ prin cea mai pedestră dintre perspective, în mirosul de pulbere neagră care mai ieşea încă pe ţeava armei. Din tot ce-ar fi putut să-mi treacă prin minte, s-o iau la fugă, să urlu, să mă agăţ de un tren de marfă care trecea pe de vale şi să mă duc în lume, m-am apucat să curăţ ţeava armei pe dinăuntru, am deşurubat vergeaua, am scos câlţii din cartuşieră… Comandantul nostru trăgea şi el dintr-o ţigară, oferită de cineva, şi se plimba pe fundul văii, zece paşi înainte, zece înapoi, i-aş fi dat una în cap, să termine. Mă înnebunea monotonia mişcării care, odată începută, părea că n-o să se mai oprească. Dar s-a oprit, după ultimul fum tras din ţigară, Ionică Temerarul ne-a adunat în linie şi a început să ne inspecteze armele. Nimeni n-o curăţase pe a sa, treaba se făcea de obicei seara, şi apoi fiecare voise să se bucure în tihnă de repaus, în mângâierea căldurii a soarelui.

Ajungând în dreptul meu şi uitându-se pe ţeava armei, Ionică Temerarul s-a înroşit până în albul ochilor, m-a privit ţintă, de la jumătate de metru, dar n-a spus nimic, a mers până la capul rândului, apoi s-a întors la mine, s-a mai uitat o dată pe ţeava armei, şi m-a întrebat, ţintindu-mă cu privirea lui speriată, de iepure:

— De ce-ai curăţat-o?

Până să apuc a-i răspunde că din parapon, a adăugat într-o şoaptă confidenţială, pe care însă a auzit-o întreg plutonul, inclusiv sergentul Prepuţ, din capul grupei:

— Asta n-am s-o uit niciodată!

Iar în încheiere, cu glas tare:

— Prepuţ, notează: scutit de planton până la sfârşitul anului! Învoit în oraş duminică!

Pe ceilalţi toţi, cu dreptate sau fără dreptate, i-a pedepsit cu câte două ore de carceră.

Ce departe în urmă mi se părea ziua când mă jurasem să nu strâng pe cineva de gât, orice mi-ar face!

Învoirea în oraş însă era nereglementară, s-a amânat cu o săptămână, sergentul Prepuţ a avut grijă să intervină, trebuia mai întâi să depunem jurământul.

Apropierea jurământului semăna cu o ameninţare. Umbla o vorbă că, după jurământ, „coboară milităria din pod", adică începea o viaţă mai severă, cu o disciplină necruţătoare, deşi nu înţelegeam unde ar mai fi avut loc să crească; dar creştea, pedeapsa era mai mare chiar pentru o greşeală mai mică; se vesteau zile grele, toţi în jurul meu aveau figura îngrijorată.

Pentru mine acum milităria devenise o joacă, trebuia să spun doar „da, domnule" şi să nu mă opun niciunui ordin, chiar dacă n-ar fi putut să-l execute nimeni. Cuvântul imposibil nu încăpea în vocabularul nostru, în schimb, de ordinul neexecutat nu se ţinea seama, se uita repede, dacă apucai să încuviinţezi fără ezitare: „Am înţeles, prea bine, domnule!" Nu-i o zeflemisire, aşa se întâmplă cu oamenii, fiindcă e omeneşte.

Îl rugasem pe sergentul Prepuţ să mă pună totuşi de planton, scutirea nedreptăţea pe alţii. S-a înroşit, de parcă aş fi rostit o blasfemie şi mi-a răspuns atât de intransigent că m-a cuprins frigul:

— Ordinul se execută, nu se discută!

Iată o vorbă des auzită în vremea aceea, şi de care îmi aduc aminte abia astăzi.

De planton se făcea în trei schimburi noaptea, şi cel mai uşor era primul, de la ora stingerii înainte, apoi al treilea, înainte de deşteptare, iar cel mai rău, desigur, nu putea să fie decât cel de la mijloc, fiindcă împărţea somnul în două. Dar răul rămânea teoretic, n-am auzit de nimeni printre noi să sufere de insomnie; indiferent în ce parte a nopţii, era de ajuns să punem capul pe pernă ca să cădem în somn cum ne-am fi dus pe lumea cealaltă.

Datoria plantonului era să stea îmbrăcat şi să se plimbe pe coridor trăgând cu urechea, să intre prin dormitoare, veghind la somnul celorlalţi, să preîntâmpine o nenorocire, să nu ia foc parchetul, de la vreo sobă, să îndrepte păturile căzute şi să trezească pe cei care gemeau sau strigau prin somn, având vise urâte. Tot el trebuia să-i ducă la carceră pe cei pedepsiţi, să-i ţină acolo o oră, două sau cât

scria pe listă, sau să-i dea în primire schimbului următor, când aveau de ispăşit o vină mai mare.

Carcerele semănau cu nişte dulapuri pe jumătate cât cabinele telefonice de astăzi, cu o ferestruică pe unde să intre aerul, dar mai degrabă intra frigul, iarna, căci se aflau sub scara monumentală de la intrare, în holul încălzit cât să nu îngheţe plantele ornamentale. Scara mi se părea foarte frumoasă, ca la palate, de marmoră albă, cu balustrade de bronz roşu, frecat totdeauna că lucea chiar şi pe întuneric. În carceră, pedepsitul nu putea să stea decât în picioare, n-avea nici centiron, nici şireturi la bocanci, nu care cumva să se spânzure, deşi cred că nimănui nu i-ar fi dat prin minte, nu merita să mori pentru o cauză atât de neserioasă.

Situaţia mea privilegiată îmi atrăsese şi simpatii, din partea unora, dar mai ales sentimente contrare din partea altora, măcar invidie, dacă nu chiar ură. Dar şi unii, şi alţii mă întâmpinau cu zâmbete, ca şi când aş fi avut puterea să le fac viaţa mai bună. Aşa sunt oamenii, dacă semenii lor dobândesc un privilegiu, încearcă să le intre pe sub piele, fie că n-au ce să câştige. Am avut mai multă încredere în cei care rămâneau la distanţă. Singura mea satisfacţie adevărată rămânea gândul că de-aici încolo eram ferit să ajung la vreo omucidere. Sergentul Prepuţ, prima primejdie la început, avea faţă de mine o atitudine nu doar binevoitoare, ci chiar servilă. Dacă n-ar fi murit pe front şi l-aş întâlni astăzi pe stradă, m-ar saluta de la mare distanţă.

Am depus jurământul pe grupe, cu mâna pe drapel, în umbra Victoriei Neînaripate. De acum înainte întârzierea din vacanţă, dacă ar fi putut cineva să ajungă la o asemenea nesocotinţă, se numea dezertare; în timp de război, s-ar fi pedepsit cu moartea. Atunci mi-am spus că singura scăpare era să nu întârzii nicio secundă. Aplicat în alte ocazii, acest principiu atât de drastic a fost în viaţa mea unul din câştigurile importante.

6

În prima duminică, s-a nimerit ca ofiţer de serviciu pe şcoală să fie protectorul meu, Ionică Temeraru, aşa că nimic nu mi-a periclitat ieşirea pe poartă, eram învoit şi pace bună, nici măcar nu s-a uitat dacă aveam ghetele lustruite şi egreta dreaptă, în timp ce pe alţii îi întorcea pe toate părţile, îi freca, de la mergea untul. În loc s-o iau spre oraş, ca toată lumea, m-am dus în pădure, pe linia tramvaiului, şi după vreo trei kilometri am ajuns în poiana cu lacul strălucind în soare, căci vremea continua să fie senină şi caldă, deşi intrasem în noiembrie; lumea se plimba cu barca sau intra alături, la grădina zoologică, o biată menajerie cu câteva animale exotice, mai ales maimuţe hazoase, încolo de ale noastre, ursul de Carpaţi, cerbi, căprioare, o capră neagră şi cam atâta, în afară de câteva păsări, cocoşi de munte şi vulturi. Am văzut şi o pereche de lupi, şi ei mi-au prilejuit impresia cea mai puternică. Probabil erau lupi tineri, aduşi de curând în captivitate, pe care n-o înţelegeau şi n-o suportau, dovadă că alergau dintr-o parte în alta a cuştii cu gratii, unul în spatele altuia, într-o mişcare continuă, exasperată şi exasperantă, parcă înnebunită. Aveau ochii roşii, cu privirea însângerată, şi din gură li se prelingeau bale otrăvite, că ar fi ars pielea omului, s-o fi atins, dacă până atunci nu-l sfârtecau cu colţii. I-am urmărit mult timp, cu o nedumerire dureroasă. Prin spatele meu trecea lume indiferentă, care nu se oprea să-i compătimească, nu le dădea nicio atenţie. Nu, nu-mi plac lupii şi îmi fac frică, dar aş fi vrut să văd o dată acea lume nepăsătoare, stând faţă în faţă cu ei, fără gratii, într-o margine de pădure întroienită. Erau şi fete de şcoală, în uniformă, cu număr pe mânecă, poate aceleaşi pe care le priveam cu o lună în urmă din curtea şcolii, de după gratiile parcului, tot o cuşcă, dar mai largă, dacă are vreo importanţă dimensiunea.

După un timp, când nu mai trecea nimeni şi poate îşi pierduseră vlaga după atâta mişcare neostoită, lupii s-au oprit în faţa mea, cum mă vedeau singur, s-au ridicat pe picioarele dinapoi sprijinindu-se cu cele din faţă în gratii şi m-au străpuns cu privirea lor roşie. I-am asemuit şi mai mult cu mine însumi, cum stăteam duminica agăţat cu mâinile de drugii gardului şi priveam fetele de şcoală, care se plimbau pe alee, fără să-şi dea seama că eram şi eu un lup închis în cuşcă. Dar din comparaţie trebuie luată numai o parte, că, fără să fiu lup, sufeream şi eu de pierderea libertăţii, şi numai speranţa omenească în viitor făcea să nu am ochii roşii.

Am lăsat lupii şi am plecat spre oraş cu tramvaiul de astă dată, să mă bucur de libertatea pe care o dobândisem printr-un instinct natural, mai vechi probabil ca istoria lui Ulyse.

Trecând pe lângă şcoală, de-a lungul gardului dinspre pădure, m-am uitat la cei care se plimbau prin curte, cu capul în pământ, cei opriţi de la învoire. Unul era exact în locul unde stătusem şi eu duminicile trecute, ţinându-mă de drugii gardului, uitându-mă la fetele de pe alee. Acum eram liber şi dacă aş fi vrut, puteam să intru în vorbă cu ele, dar ce să le spun? Ceva despre Eminescu, despre „Luceafărul"? Sau despre lupii pe care abia îi văzusem închişi, cu ochii roşii şi gura plină de bale?

În centru, am coborât, am mers pe strada îngustă cu prăvălii luxoase, am identificat fereastra unde o văzusem pe fata blondă, cu faţa îmbujorată. Curând am şi cunoscut-o, atunci însă perdeaua nu s-a dat la o parte. Era încă lumină, se făcuse abia cinci după-amiază, mai aveam trei ceasuri până să mă întorc la şcoală, aşa că am pornit în căutarea unei străzi din oraşul vechi, am coborât pe sub turnul cu ceasornic când tocmai bătea sfertul de oră şi, ajuns jos, căci mergeam la vale, am întrebat un trecător, un om în vârstă, cu ţăcălie, unde este strada Daravelei. N-a vrut să-mi răspundă, mi-a aruncat doar o privire indignată. Nimeni n-a vrut să-mi răspundă, n-am avut noroc să găsesc un om cumsecade, toţi păreau jigniţi când le puneam întrebarea, de parcă aş fi spus un cuvânt de ruşine.

De ruşine nu era cuvântul, ci strada: acolo aflasem că erau case cu fete, dar nu mă gândisem că, datorită lor, nu se cădea să pronunţi numele străzii decât cu fereală. Am găsit-o până la urmă, după ce am colindat cartierul, citind firmuliţele de la colţuri. Casele nu aveau însă semne distinctive, felinare roşii la poartă, am încercat undeva unde mai văzusem că intrau şi alţii şi am nimerit bine.

Nu-mi lipseau bani; dacă venisem la şcoală cu un leu în buzunar, acum eram bogat, Zorina îmi trimisese cinci sute, nimeni nu primea asemenea mandate, o sumă enormă pentru mine, din care cheltuisem numai un sfert de sută, dar dintr-odată, luând cinci cremşnituri de la cantina şcolii. E adevărat că nu mâncasem niciodată cremşnituri atât de bune, nu se comparau nici măcar cu cele făcute de sora mea, socotită drept meşteră în creme şi aluaturi de toate felurile. De aceea nu mă mulţumisem cu una, ci mâncasem cinci, fără pauză. Ar fi trebuit să mă mire preţul lor, cinci lei bucata, când prăjiturile cele mici ale domnului Zaharescu se vindeau cu nouăzeci şi cinci de bani, iar cele mari cu un leu jumate. Desigur, fiindcă erau făcute de fabrică, zeci de mii dintr-odată, pe când cremşniturile le făcea în casă, cu mâinile ei, domnişoara Marioara, fata cantinierului.

Cum am deschis poarta, am dat într-o curte cu leandri în hârdaie vopsite verde, care nu fuseseră duse încă la adăpost, pentru iarnă, deşi

aveau florile ofilite, pe cale să se scuture. Pe trei laturi ale curţii era o casă gospodărească în formă de U, cu un parter înalt deasupra subsolului, cu un cerdac pe toată lungimea, de unde se intra de-a dreptul în camere, una lângă alta, dar nu înghesuite. Cei pe care îi văzusem intrând dispăruseră, putea să fie o casă de oameni chivernisiţi şi cumsecade, şi n-aş fi ştiut ce să răspund dacă îmi cerea cineva socoteală. Dar cum am deschis poarta, am dat cu ochii de o fată îmbrăcată subţire, care tocmai ieşea dintr-o cameră. Ne-am privit, nu ştiam ce să-i spun, ea însă m-a întrebat de-a dreptul, aplecându-se peste balustrada cerdacului:

— Mergi cu mine?

Am încuviinţat cu o mişcare din cap, ceea ce a făcut ca egreta să se clatine, am urcat scările de lemn, pe lângă o bucătărie de unde venea miros de sarmale. Fata m-a tras repede în cameră, începea să fie răcoare, n-avea nimic pe ea decât rochia, ca o foaie de ceapă, şi în picioare târlici roşii, fără ciorapi sau şosete. Cum a intrat, şi-a tras rochia în sus, până la şolduri şi s-a aşezat pe marginea patului.

O chema Ghizela, fetele celelalte îi spuneau Ghizi, eu nu-i spuneam în niciun fel, n-aveam nevoie, cred că nu i-am pronunţat niciodată numele. Era micuţă, dar dolofană, cu picioare de nădejde, ar fi mers în front cu infanteriştii şi n-ar fi obosit prima. Fiindcă avea un mic crucifix deasupra patului, cu un Crist bătut în cuie, mi-am închipuit că era catolică, săsoaică sau unguroaică. Blondă, cârnă şi pistruiată, cu ochi albaştri, atât de limpezi că aş fi luat-o drept o copilă, mai ales că şi mişcările, şi privirea ei erau mult prea sfioase pentru o asemenea casă.

Acolo erau alte obiceiuri decât pe strada Căruţei Stricate şi pe unde mă mai dusesem, la Bucureşti, de pildă, în Crucea de Piatră. Stăpâna casei nu dijmuia banii fetelor, aveau, fiecare, camera lor, plăteau chirie, îşi plăteau mâncarea, în schimb se bucurau de protecţie, poliţia nu le făcea şicane, şi ele duceau viaţa care cum voia, nimeni nu le ţinea socoteala cine le vizitează şi când pleacă, fie c-ar fi întârziat toată noaptea.

Pe când îmi îmbrăcam mantaua, Ghizela s-a aşezat în genunchi, în mijlocul patului şi, cu ochii la crucifixul care fusese martor, şi-a făcut cruce, în felul catolic, cu trei degete unite nu în triunghi, ci în linie, şi-a luat banii şi i-a aruncat într-un sertar, fără să-i numere, nu era mare lucru, doi poli, cât patru cremşnituri.

— Dacă ai învoire duminica viitoare, mi-a spus cu prietenie, vino mai devreme, cum vă dă drumul, şi dacă vrei, stai până seara.

Avea o figură habotnică, mi s-a părut frumuşică şi cred că era curată la suflet, cu toate că se găsea într-o casă pe unde oamenii ruşinoşi treceau cu capul întors în partea cealaltă. Duminica următoare am venit devreme, cum îmi spusese: aveam simţământul că mă duc la

întâlnire cu o fată cuminte, o şcolăriţă, aflată la părinţii ei, mă aşteptam s-o găsesc între cărţi şi caiete, sfârşindu-şi lecţiile, pătată de cerneală pe degete. Îi adusesem zece cremşnituri, cheltuială nesăbuită, fără să am vreo mustrare de cuget, căci Zorina îmi scrisese, cu inima ei generoasă: „Poate ai terminat banii, îţi trimit cinci sute de lei, să ai pentru fete". Nu ştia că venisem la şcoală cu un leu în buzunar, credea că aveam portofelul doldora, tot datorită firii ei generoase, care o făcea să vadă în toţi cerşetorii de pe stradă bogătaşi deghizaţi, ca să se distreze.

Însă în săptămâna dintre prima duminică şi a doua, ninsese, începuse încă de luni dimineaţa, iar marţi se lăsase un ger atât de năprasnic, că se făcuse sloi, sub mantia ei groasă de bronz, până şi inima Victoriei Neînaripate de la poarta principală; aşa o vedeam eu, insonoră şi moartă, deşi stătea în picioare, ţinând în mână cununa de lauri prefăcută în gheaţă.

* * *

Luni ne trezisem ca de obicei la cinci dimineaţa, şi în chip uimitor, în loc să fie încă scufundată în beznă, noaptea, dincolo de ferestre, părea albă, semăna cu un cearşaf proaspăt spălat şi mare cât cerul. Cădea o ninsoare atât de liniştită şi densă, că nu se mai vedeau fulgii, erau dizolvaţi unii în alţii, sau puşi la presă, dând naştere unui element nou al naturii. Nicio pasăre n-ar mai fi putut să zboare, admiţând că ar fi ştiut încotro să meargă, s-ar fi zdrobit în masa de zăpadă ca transatlanticele de aisberguri. În dimineaţa aceea, aveam cursuri în clasă, dar nimeni nu mai putea să-l asculte pe profesor, eram la ora de topografie, toţi ne uitam la ferestre, întrebându-ne dacă până în prânz zăpada căzută nu va ajunge la înălţimea etajului, sau a acoperişului, dacă nu cumva fenomenul era o vestire a apocalipsului. După un timp, a încetat şi profesorul să mai vorbească, a rămas amuţit cu ochii afară. Era o linişte ca de pe lumea cealaltă, nu se auzea tramvaiul în stradă, nici vreo căruţă, sau faetoanele lăptarilor, iar trecătorii pedeştri, admiţând că ar fi fost vreunul, nu puteau să se vadă de la atâta distanţă.

În această linişte, cineva a pus profesorului o întrebare neaşteptată, poate naivă, poate neghioabă:

— Domnule, cum se înseamnă zăpada pe hartă?

Profesorul a tresărit ca smuls din visare, a îndreptat spre cel ce vorbise o privire aiurită şi n-a răspuns, poate nu auzise, nu înţelesese sau nu-i dădea prin minte ce să spună.

Am aflat de curând, dacă o fi adevărat, că de la optsprezece grade la jos facultăţile mintale la om încep să scadă, până ce, la douăsprezece grade, sunt abolite cu totul; presupun că e vorba de facultăţile creatoare, nu de cele curente, rutina de toate zilele. Sunt înclinat să

cred că adevărul e pe aproape, deoarece, de multe ori, în odăi îngheţate, cum am avut nenorocul să trăiesc uneori, n-am fost capabil să scriu o frază de care să fiu mulţumit a doua zi, dacă între timp pornea caloriferul şi mintea începea să-mi funcţioneze cu facultăţile ei depline, sau măcar cu o parte din ele, spre a fi capabil să judec.

Dar atunci, în clasă, nu era atât de frig ca să amorţească mintea unui om, altminteri ageră, cum îl ştiam pe profesor de la prima lecţie. Poate îl stupefia densitatea ninsorii, care acoperea întreagă priveliştea, chiar detaliile ei din primul plan, cum ar fi fost statuia Victoriei Neînaripate, aflată sub ferestrele noastre.

— Zăpada, fiind un fenomen trecător, nu poate să fie trecută pe hartă, căci harta rămâne aceeaşi în toate anotimpurile, răspunse, în locul profesorului, unul din colegii noştri, Buzdugan Petre, aflat în prima bancă, unde stătea mereu cu mâna ridicată, gata să răspundă la orice întrebare, înainte chiar de a fi pusă.

— Cum te cheamă? îl întrebă profesorul. Îmi place raţionamentul dumitale!

Şi îi puse în catalog nota zece. M-a apucat o ciudă, amestecată şi cu ruşine, fiindcă raţionamentul mi se părea prea simplu ca o minte omenească să se socotească demnă de el, fie şi la o temperatură mai joasă de douăsprezece grade. Am spus de mult că nu-mi place să bat la o uşă deschisă, adică să mă recunosc mai prejos de mintea cocoşului, de aceea n-am ridicat niciodată mâna să dau răspunsuri gata ştiute. Dacă pe câmp, la instrucţie, stabileam cu busola, sau cu alte mijloace de orientare, direcţia nordului, am refuzat să spun cum pot fi găsite celelalte puncte cardinale, sudul în spate, estul în dreapta şi vestul în stânga şi am tăcut din gură, ceea ce l-a făcut pe sergentul Prepuţ să noteze în carnetul lui, la pagina cu caracterizările mele: „Disciplinat, ordonat, bun executant, dar cu raţionamentul nu la aceeaşi înălţime". Dacă aş fi cunoscut din timp această însemnare, nu m-aş mai fi ruşinat să-mi dau părerea cu privire la zăpadă şi topografie. „Bine! mi-am spus în gând, văzând cum se poate lua nota zece. De-aici înainte n-am să iau nicio notă mai mică!" Aşa că m-am grăbit să ridic primul mâna, în orice ocazie, n-am mai lăsat locul altuia, chiar dacă îmi ardea obrazul, ca şi cum m-aş fi pălmuit singur. Toată lumea s-a mirat ce pas mare făceam înainte, când în cugetul meu ştiam că dădeam înapoi, despărţindu-mă de mine însumi; îmi rămânea satisfacţia ironică şi tristă că îmi cunoşteam limitele, şi la notele din catalog scădeam în secret două-trei puncte, sau chiar mai multe.

Dacă ninsoarea deasă fusese un fenomen atât de neobişnuit, dus atât de departe, că putea să ne sperie, fenomenul următor mi-a oprit mintea în loc de groază, ca pe urmă să-mi dea câteva clipe de încântare divină. Deodată, în perdeaua grea de zăpadă, a explodat o bombă în flăcări, de s-a luminat cerul, părând că arde, trăsnit din

înalturi. A rămas o poartă incandescentă, şi prin ea se vedea soarele, trimiţându-şi razele pe pământul acoperit de zăpadă scânteietoare ca diamantele, o feerie nevăzută niciodată de oameni. Nimeni nu mi-a povestit despre vreo asemenea minune, şi nici eu, într-o viaţă lungă, n-am mai văzut alta.

Şeful clasei avea datoria să-l anunţe pe profesor când rămâneau cinci minute până la sfârşitul orei, ca să-şi încheie lecţia; îndată ce suna clopoţelul, de-ar fi fost el chiar cel mai mare general din armată, profesorul trebuia să-şi ia catalogul şi să iasă pe uşă, fie că şi-ar fi lăsat neterminată ultima frază. Asemenea disciplină, care unora ar fi putut să li se parcă excesivă şi absurdă, pe mine m-a câştigat dintr-odată, şi am înţeles să-i dau preţul cuvenit, revenind totdeauna în clasă, după recreaţii, înainte de a se opri clopoţelul soneriei. Unii, care întârziau măcar zece secunde şi luau pedepse grave, de-ar fi putut şi ele să pară excesive şi absurde, socoteau că o asemenea disciplină ar fi stupidă. „Cu siguranţă că este! le spuneam, părând că le dau dreptate. Dar şi mai stupid mi se pare să nu ţii seama de consecinţe.” „Măsură pentru măsură!” a spus cineva, cu mult înaintea noastră, fără ca măcar să fi făcut armata.

De data aceasta, şeful clasei, fascinat şi el de privelişte, uitase să anunţe că se apropia sfârşitul orei, fascinaţi eram toţi, priveam afară cu ochii orbiţi de soarele care răzbea întreg prin zăpadă, topind-o, deşi continua să ningă ca mai înainte. În această stare fiind cu toţii, s-a auzit clopoţelul, apoi alergătură pe sală, erau cei care ieşeau de la lecţie din sălile celelalte, unde nu bătea soarele.

De câteva minute, colegul nostru Buzdugan Petre, Periuţă, după poreclă, stătea cu mâna ridicată, se tot sălta în bancă, vrând să atragă atenţia. El singur abandonase fenomenul de afară. Într-un târziu, profesorul l-a simţit şi s-a întors, clipind, orbit de soare; pe faţa lui a apărut o grimasă.

Era un om distins, un cartograf cunoscut, făcuse şcoala în Franţa şi venise de acolo cu maniere curtenitoare. De data aceasta a întrebat aspru, lovind cu pumnul în catedră:

— Ce vrei?

— A sunat clopoţelul, domnule profesor.

— Te cheamă Buzdugan? Ciomag ţi s-ar fi potrivit mai bine! Ţi-am pus un zece. Iată şi un doi alături!

— Da’ de ce, domnule profesor?

— Dacă nu înţelegi, rămâi numai cu doi, ţi-l şterg pe zece.

Deşi nu câştigam nimic, dintre toţi cred că am avut satisfacţia cea mai mare.

* * *

Niciodată nu mi-a plăcut iarna, decât în copilărie, când aveam

stânjeni de lemne în magazie şi duduiau sobele. În ziua aceea de iarnă adevărată şi veche, venită parcă din secole, m-am bucurat până în fundul sufletului. La masa de prânz, ofiţerul de serviciu ne-a anunţat că din ordinul comandantului instrucţia de după-amiază se suspendă ca să facem un om de zăpadă în curtea şcolii. Aşa erau oamenii pe atunci, de-aceea poate erau şi iernile mai frumoase.

Am ieşit cu toţii, patru sute, în curtea din faţă şi am făcut, pe plutoane, suluri de zăpadă, rostogolindu-le să se îngroaşe. Până la apus, soarele a continuat să strălucească prin ninsoare, deschizându-şi poarta luminoasă, şi cred că a şi apus mai târziu decât prevedeau efemeridele. După ce toate sulurile au fost gata, le-am adunat, erau şaisprezece, le-am îndesat unele în altele, buşindu-le cu spinarea, cu pumnii, până s-a făcut unul singur. Atunci, înghesuindu-ne unii peste alţii, ne-am opintit în el, toţi patru sute, ducându-l înainte şi înapoi prin zăpada împrospătată, până ce s-a îngroşat atâta că n-ar fi putut să sară peste el nici calul cel mai bun la obstacole. Şi oricât era de greu, şi oricât eram noi de nedeprinşi la construcţii, şi fără macarale, punând numai umerii, am izbutit să-l ridicăm în picioare în mijlocul curţii, mai înalt poate decât statuia Victoriei Neînaripate de la poartă. Cineva a adus o scară şi în vârf, urcând bulgăr după bulgăr, i-am făcut şi capul. Apoi i-am pus un chipiu de stofă neagră, turtit la ceafă, cu tigheluri roşii, copiindu-l pe cel atât de cunoscut al lui Moş-Teacă. Mai tare decât toţi râdea moş Teacă al nostru, căci aveam şi noi unul, un căpitan bătrân de administraţie. I-am pus şi o sabie de lemn, încovoiată, după modelul de la ’77, apoi până la masa de seară ne-am învârtit în jurul lui, făcând haz de el, dar mai ales bucurându-ne de ninsoare, căci vremea era negeroasă.

A doua zi după-amiază, când am ieşit la instrucţie, continua să ningă, cum ninsese şi peste noapte; troienele ne ajungeau până la mijloc. N-am putut să mergem decât în şir câte unul, schimbându-l mereu pe cel din faţă, ca să deschidă drumul. Dar n-aveau mai puţin de furcă nici următorii, zăpada nu se lăsa bătută, piciorul se înfunda până deasupra genunchiului şi când îl ridicai, anevoie, smucindu-l, venea alta în loc de pe lături. Abia în coada şirului rămânea o pârtie îngustă, ca o tranşee neterminată. Dar nu era ger, şi lupta cu zăpada, sub ninsoarea care continua să cadă, ni se părea o joacă, ne prăvăleam în nămeţi, ne ridicam albi ca nişte fantome, cu sprâncenele ca ale lui Moş Crăciun, parcă de vată pufoasă. Când am luat-o peste câmp n-a fost mai greu, lupta şi joaca rămâneau aceleaşi: cu ce ne-ar fi ajutat o şosea ascunsă sub un metru de zăpadă, care în unele locuri ajungea până la doi metri, de o treceam târându-ne pe burtă? Nici n-am fi recunoscut locurile, dacă n-ar fi fost copacii răzleţi, ştiuţi dinainte, fiecare cu altă formă; altminteri tot pământul era otova.

Când am ajuns în buza dealului, râul nu se mai ghicea sub zăpadă,

iar calea ferată pe unde înainte trecea trenul care îmi trezea doruri, fiindcă mergea spre casă, oricât ar fi fost ea de departe, acum părea demontată, se mai vedeau numai stâlpii de telegraf, negri, pe jumătate îngropaţi în zăpadă; firele ar fi rămas invizibile, dacă nu le-ar fi punctat ciorile negre, aşezate ca notele pe portative. Ce aşteptau ele acolo nu ştiu, că din cer nu putea să le pice nimic, iar jos nu era decât zăpadă, niciun petic de pământ pe care să-l scurme.

Pe malul de dincolo, aflat după o luncă desfrunzită, satele, la kilometri unul de altul, abia dacă se ghiceau, după fuioarele de fum ieşit pe hornuri şi care mi se păreau închipuiri ale mele.

Lunca aceea întinsă, pustie şi schimbată la faţă, era o descoperire nebănuită, nimeni nu o văzuse mai înainte, ne aflam ca într-o explorare arctică şi poate polul îngheţat nici nu era departe; ajunsesem la el pe negândite, când zeci şi sute de oameni, cu mii de câini îşi lăsaseră oasele în drum, fără să-l atingă.

Acolo, în buza dealului, trebuia să facem o linie defensivă, provizorie, căci după tema exerciţiului nostru eram în avanposturi, aşa se cheamă locul de unde pândeam apropierea inamicului, urmând ca, după ce îl întâmpinam cu focuri de puşcă, să ne retragem şi să ne unim cu cei aflaţi la un kilometru în spate, în tranşee, linia adevărată de rezistenţă, din cele despre care se spune că „pe-aici nu se trece!” Ne-am risipit deci, alcătuind o linie rarefiată, la cinci metri unul de altul, şi am început să ne facem gropi individuale, un şănţuleţ, cât să ne apere trupul de gloanţe, cu un parapet de pământ în faţă. La această treabă ne servea lopata Lieneman, de la şold, cu coada scurtă, ca să poată fi mânuită din genunchi şi chiar pe burtă. Învăţând istoria acestei unelte indispensabile a infanteristului, aflasem că multe vieţi salvase ea de la moarte, cum se spune astăzi despre centura de siguranţă a automobilelor moderne. Numai că, pentru a ajunge la pământul tare, fratele nostru, am avut de furcă din greu cu zăpada, s-o dăm la o parte, şi apoi să deschidem un câmp liber în faţă, ca să se vadă tot ce mişcă devale; deocamdată se vedeau numai ciorile, nemişcate, şi câte un fuior de fum cenuşiu în locul îndepărtat unde puteau fi satele.

M-am luptat îndelung cu zăpada pufoasă, s-o dau în lături; un sfert din câtă îndepărtam venea înapoi, de deasupra, căci continua să ningă cum nu se mai văzuse de pe la 1890, spuneau mai târziu bătrânii. Până la urmă, când am dat cu lopata în pământ şi am început să-mi sap adăpostul, aveam în jur nămeţi de două ori mai înalţi decât mine. Câmpul de observaţie din faţă trebuia să-l curăţ din jumătate în jumătate de oră, şi când mă ridicam în genunchi, să arunc zăpada în lături, eram eu însumi învelit în troiene, păream născut din ninsoare. Nu-mi era frig, dimpotrivă, mă simţeam bine, ca într-o casă încălzită, cu soba încinsă, atât că mă dureau ochii de albul zăpezii, pândeam tot

timpul, să văd inamicul; nu pe motivul că Ionică Temerarul făgăduise un pachet de ţigări „Naţionale” cui dădea primul alarma. Era doar o ambiţie; de când primisem banii de la Zorina fumam numai „Regale”, nu mă interesa premiul.

Inamicul venea pe schiuri, nu s-ar fi putut altfel; erau numai trei inşi, din anul al doilea, plecaseră de cu noapte, luând în lung şoseaua întroienită, iar acum se întorceau pe câmp, cu un ceas întârziere faţă de ora hotărâtă, şi nu mă mira, puteau să întârzie toată ziua, sau să nu mai vină niciodată. Fiecare avea un panou galben în mână, lat de un metru, ceea ce în mod convenţional reprezenta o grupă de recunoaştere; ceilalţi înaintau de o parte şi de alta a lui, la două-trei sute de metri, pe unde ar fi mers la război celelalte grupe. Întâi am văzut panoul din mijloc, dar n-am dat alarma până ce nu le-am descoperit şi pe celelalte, de teamă să nu fie o iluzie datorată privirii obosite de atâta zăpadă. Atunci am suflat în fluier şi am strigat, cum era regula: „Trei grupe drept în faţă, la cinci sute de metri!” Mă miram că putusem să desluşesc panoul atât de departe, prin perdeaua grea de ninsoare; să fi fost alb, nu l-aş fi văzut nici la o aruncătură de piatră, cum nu vedeam oamenii care înaintau cu ele, îmbrăcaţi în zăpadă.

Restul nu mai povestesc, ar fi caraghios când de atunci până astăzi au fost atâtea războaie adevărate. De fapt, în toată această întâmplare m-a interesat numai ninsoarea. La sfârşit, când am vrut să mă ridic de jos, întâi într-un genunchi, altfel nu puteam să învingreutatea raniţei, am văzut că nu eram în stare să mă urnesc, ceva mă ţinea legat de pământ, prinsesem rădăcini şi nu le puteam smulge. În afară de raniţă, aveam în spinare o căpiţă de zăpadă, care de când nu mă mai mişcasem se tasase întruna. A trebuit să mă întorc pe o parte, pe alta, să mă zbat, să mă scutur, până ce m-am ridicat, îndoit de mijloc, de parcă aveam pe mine sute de kilograme.

La marginea pădurii, unde ne-am adunat la urmă, s-a văzut că doi dintr-ai noştri lipseau, rămăseseră pe câmpul de luptă, ca şi când ar fi fost război de-a binelea. N-a fost uşor să-i găsim, în zăpada care cădea întruna, crescând peste gropile de apărare, de mult acoperite. Am dat de ei mai degrabă la nimereală, altfel nu se vedea nicio urmă. Dormeau, se spune că aşa pier oamenii îngropaţi în zăpadă; i-am dus pe foi de cort prefăcute în brancarde, le ţineam câte patru de colţuri, dar mai mult le târam, ca pe sănii; nu mai rămăsese nici urmă din pârtia făcută la venire. Cei doi au scăpat teferi, însă au continuat să doarmă ore în şir şi s-au ales cu două zile de repaus la infirmerie.

A nins toată săptămâna. Moş Teacă, omul de zăpadă din curte era îngropat în nămeţi până la mijloc, de nu i se mai vedea sabia; chipiul de la ’77 semăna cu o cuşmă şi ar fi ajuns cât o căpiţă de paie dacă din când în când n-o mai scutura vântul.

7

Abia sâmbătă s-a făcut pârtie pe străzile principale, s-au pus pluguri, ca să poată merge tramvaiele. Duminică era cât pe ce să ne consemneze pe toţi în şcoală, socotind că n-aveam ce să facem într-un oraş acoperit de troiene. Pe urmă, ne-a dat drumul unora din noi, dacă luasem măcar o dată nota zece în cursul săptămânii, şi nu de alta, ci ca să mergem la cinematograf, unde rula un film de război, cu bătălia de pe Marna. Să nu fi fost atâta zăpadă, poate ne-ar fi dus cu frontul, toată şcoala, am fi ocupat sala întreagă. Spre norocul meu, am mers fiecare cum am putut, cu tramvaiul, unde nu încăpeam mai mult de o grupă, căci erau şi civili înăuntru, şi, nefiind vreme de război, nu puteam să-i dăm jos în staţie. M-am uitat din nou la fereastra unde văzusem fata cu părul ca aurul, dar nu mişca nimic, perdeaua părea de gheaţă; mă întrebam dacă fiinţa aceea exista cu adevărat sau fusese numai o nălucire.

Mai greu am făcut drumul de la tramvai înainte, m-am târât greu pe pârtii înguste; unde întâlneam oameni trebuia să le fac loc, eram mai tânăr, mă trânteam în troiene, având grijă să nu ud şi să nu turtesc pachetul cu cremşnituri.

Când am ajuns, aproape n-aş fi recunoscut curtea, leandrii nu mai erau acolo. Îi băgaseră în pivniţă, cu coroanele învelite în saci, să nu degere. Fără ei casa părea mai mare, dar mai urâtă, aproape mi-a făcut silă, mai ales că ştiam ce-i înăuntru. Era puţină lume de astă dată, explicabil pe o asemenea iarnă. Cum am urcat scările cerdacului, s-a deschis prima uşă, sau a doua, şi s-a ivit capul unei fete cu broboadă albă.

— O cauţi pe Ghizi? Intră puţin la mine, vine îndată, are pe cineva, dar scapă repede.

În cameră şi-a scos broboada, şedeam pe un scaun, în faţa ei, cu pachetul de prăjituri pe genunchi şi nu îndrăzneam s-o privesc decât pe furiş, destul să observ că ar fi putut să-mi placă, mai ales dacă ar fi vrut să zâmbească; stătea cam stânjenită, nici ea nu îndrăznea să mă privească direct, deşi eram un tinerel pe care o fată ca ea ar fi putut să-l joace pe degete. După primele clipe de confuzie, aşteptarea acolo începea să-mi pară ridicolă, cine era Ghizela şi ce aveam eu cu ea? O văzusem o singură dată, nici nu mai ştiam cum este, mai uşor îmi aminteam crucifixul de deasupra patului. Era cât pe ce să-i dau fetei pachetul cu prăjituri, când s-au auzit paşi pe cerdac, o umbră a trecut prin faţa ferestrei, pe urmă s-a deschis uşa şi Ghizela a năvălit

înăuntru, strângându-şi capotul în faţă.

— Hai, vino! mi-a spus, apucându-mă repede de mână. Ce-i aici? E pentru mine?

N-a avut răbdare, a desfăcut pachetul la un colţ şi văzând cremşniturile numai că nu le-a scăpat din mână, a pălit de uimire, pe urmă i s-a aprins obrazul şi ochii i s-au umezit de lacrimi.

— Nu se poate! a bâiguit, extaziată. Mi le-ai adus mie?… Nu mi-a adus nimeni, nimic, niciodată. O, Jesus Maria!

Am mers la ea în cameră, s-a urcat în pat, a îngenuncheat în faţa crucifixului, cu pachetul de prăjituri în mâini, ca o ofrandă, bâiguind tot timpul: „O, Jesus Maria!”

Capotul, neîncheiat, se desfăcuse şi Isus Christos de pe cruce îi vedea goliciunea. M-am apropiat, atras eu însumi.

— Te rog, nu aşa; nu se poate! Întoarce-te cu spatele!

N-o înţelegeam, dar am ascultat-o, m-am dus la fereastră, îmi părea rău după leandri şi după ceva din mine. Am auzit scârţâind uşa dulapului, pe urmă foşnet de veşminte. Când m-am întors, era îmbrăcată într-o rochie de mătase neagră, şi avea pantofi cu tocuri înalte. Nu mai părea dolofană, ci subţire şi înaltă; deasupra sânilor i se vedeau claviculele fragile, sub pielea albă, netedă, ca de fetiţă. Surpriza din ochii mei a făcut-o să se bucure.

— Îţi place? Atunci aşteaptă-mă!

Şi-a pus pe umeri un mantou de lutru, probabil o imitaţie, cam ros pe la revere, care însă îi dădea o eleganţă, făcând-o să se simtă mândră. A mers pe la uşile de pe cerdac, probabil nu la toate, erau multe, ci la prietenele mai bune, şi le-a invitat, aferată:

— La ora cinci fă-te liberă şi să vii la mine!

Am mâncat împreună un cremşnit, mi-a dat cu linguriţa ei în gură, de parcă şi-ar fi hrănit puiul. Celelalte prăjituri le-a păstrat pentru fete, le-a pus la fereastră, să fie mai rece.

— Acum nu trebuie să te grăbeşti, mi-a spus pe urmă, azi nu mai primesc pe nimeni.

Primise pe unul abia puţin mai înainte, dar părea că uitase de el; ce e mai ciudat uitasem eu însumi. Şi nu mă întrebam de ce mă aflu acolo, în loc să fiu la cinematograf, să văd bătălia de pe Marna.

Era cald de la sobă şi Ghizela îmi zâmbea, cu partea ei de căldură. Nu făcea nimic, şi eu nu ştiam ce să fac, rândul trecut fusese atât de simplu, se aşezase pe marginea somierei, cu rochia ridicată. Dacă s-ar fi întins în pat şi veneam lângă ea, ar fi trebuit să-mi scot măcar ghetele; însemna timp pierdut şi complicaţie.

— Poartă-te cum te-ai purta cu o doamnă!

Între timp îşi pusese o diademă în păr şi îşi dăduse pe după urechi cu dopul unui flaconaş de parfum ieftin. Şedea într-un fotoliu de modă veche.

— Nu ştiu cum să mă port cu doamnele!

— Mai mare ruşinea! a exclamat ca, dar nu supărată, ci parcă bucurându-se de ignoranţa mea şi de inocenţă. Ei, haide să te învăţ! Pune patefonul şi invită-mă la dans. Alege ce placă îţi place.

Cu patefonul m-am descurcat, văzusem destule, dar discurile ei nu le cunoşteam, gustul meu rămăsese la „Pacific" şi la „Uvertura solemnă", oricare ar fi fost distanţa dintre ele. Am pus ce mi-a căzut sub mână, un tangou argentinian, cu ritmul pronunţat, ca o comandă militară nemţească.

— Ah! Comparcita! a exclamat Ghizela, întinzându-mi braţul. Mă umple de fiori! Vino!

— Nu ştiu să dansez!

— E minunat, minunat! Încearcă!

Am încercat, dar mai întâi am nimerit copcile rochiei, la umăr, pe urmă în talie; nu avea nimic pe dedesubt, am dat de piele, abia acum o simţeam ca lumea, rândul trecut nu înţelesesem nimic, stătea cu rochia pe ea, să nu piardă timpul. Avea o piele dulce, nu cunosc alt cuvânt s-o definească la fel de bine; de dulce poate să ţi se aplece, pe când pielea ei rămânea proaspătă, chiar dacă începea să frigă. S-a mulţumit cu începutul, cred că orice doamnă s-ar mulţumi şi cu atâta, pe urmă a stat să-i ridic rochia peste umeri, şi ce găsisem dulce în pielea ei, cu o mână, am găsit cu amândouă. Nicio clipă nu m-am gândit că la fel putea s-o găsească oricine ciocănea la uşă. Dar nu, sunt sigur că n-ar fi găsit-o, dacă nu îi prilejuia o emoţie.

La sfârşit mi-a spus, fără să se ruşineze:

— Mi-am luat răsplata pentru bădăranul care a fost înainte!

Nu m-am ruşinat nici eu, şi nici nu m-am simţit jignit că putuse să spună asemenea vorbă. Viaţa noastră este făcută din bucăţele de toate felurile; trebuie să le alegi pe cele bune, celelalte să rămână altora.

La cinci, când au început să vină fetele, cred că la cinematograf tocmai se termina bătălia de pe Marna. Eram îmbrăcat, dar fără ghete în picioare, stând cu perne la spate în fundul patului, sub Christ bătut în cuie pe cruce. Fetele s-au aşezat de jur-împrejur. Ghizela, acum cu o rochie tot de mătase, dar roz palid, le-a împărţit prăjiturile, în farfurioare ajurate, pe urmă le-a turnat câte un păhărel de vişinată. Mie mi-a dat un pahar mai mare, nu ca să mă protejeze, ci fiindcă nu avea încă unul din acelaşi servici.

Peste câteva minute, a mai venit o fată, era roşie la faţă şi părea nervoasă:

— Am întârziat, a fost un boşorog la mine, abia am scăpat de el, lua-l-ar dracu! Poate până acasă alunecă pe gheaţă şi îşi rupe picioarele.

Fetele ar merita o descriere, măcar cum aveau părul şi ochii, dar nu-i timp, şi-apoi au să mai fie atâtea descrieri! Aşa am petrecut restul

după-amiezii, ca în familie.

* * *

Marna rămâne una din cele mai mari victorii din istoria războaielor, cu consecinţele cele mai zguduitoare în istoria Europei, poate a omenirii. După şapte decenii de când este consumată, amintirea ei încă mă mai cutremură.

* * *

Două vorbe ştiam despre gerul iernii, până unde poate să ajungă, să crape pietrele şi ouăle corbului, dar nu crezusem în ele, mi le închipuiam drept metafore populare. Şi pe amândouă mi-a fost dat să le văd cu ochii şi să le aud cu urechile. Suferinţa îndurată atunci era desigur cea mai grea din câte cunoscusem, şi oricât de multă viaţă aveam înainte, nu-mi închipuiam că vreodată îmi va fi dat să îndur una mai mare.

Nu sunt cu totul sigur, nu-mi aduc aminte toate încercările suferite pe urmă, sau le-am uitat intensitatea şi nu pot face o comparaţie fără greşeală. Am văzut pietrele crăpând de ger, şi-am auzit, în cuiburile părăsite, prin sălciile înalte din luncă, pocnind ouăle ciorilor, care nu mai puteau să le apere, ci se ascundeau prin scorburi, de unde nu mai ieşeau niciodată; scăpau doar acelea care aveau curajul să intre în sate, să se aciuieze pe sub căpiţele de paie, prin pătule sau chiar în coteţele păsărilor, unde se luau la luptă cu cocoşii.

Era luni, după duminica de la Ghizela, când intrase atâta căldură în mine, încât credeam că aş fi putut să îndur multă vreme chiar gerurile polare. La cinci dimineaţa, termometrul, care tot cobora de la miezul nopţii, arăta minus douăzeci de grade. O asemenea temperatură nu descuraja pe comandanţii noştri, mai ales pe cei din birouri, aşa că am rămas la programul hotărât de săptămâna trecută, să mergem la poligonul de tragere toată şcoala, ca şi cum ar fi fost o manifestare de forţă.

La cinci şi un sfert ieşeam pe poartă, sub un cer mai îngheţat decât pământul; părea făcut din zăpadă albastră, bătută, împodobită de stele mai numeroase şi mai strălucitoare decât văzusem vreodată. Le vedeam doar sticlirea, nu puteam să le aud de la miliarde de ani lumină, dar sunt sigur că şi ele crăpau de ger, ca ouăle corbului, fiindcă din loc în loc câte una făcea explozie, răspândind în jur scântei incandescente. Un cer atât de înstelat şi de limpede nu mai întâlnisem, îmi lăcrimau ochii de frumuseţe şi mă miram că nu îngheaţă, acoperindu-mi vederea cu o pânză lăptoasă, cum îmi îngheţau lacrimile pe faţă.

În afară de armele noastre, fiecare grupă ducea şi câte o mitralieră,

desfăcută în două, cu afetul deoparte, căci întreagă n-ar fi fost în stare s-o ţină decât halterofilii, şi chiar ei poate de la o staţie de tramvai până la alta. Iar noi, după ce traversam oraşul, pe la gară, mai aveam de mers pe câmp, apoi pe dealuri peste cinci kilometri. Bineînţeles, tramvaiele nu ieşiseră încă la ora aceea, oraşul dormea, abia se vedea câte o lumină la ferestre, ici, colo. Fereastra fetei blonde zăcea în întuneric, nici nu mi-aş fi închipuit altfel, aşa că nu m-am gândit la ea, am lăsat-o să doarmă; speram să n-o trezească din somn glasurile noastre unite, căci cântam iarăşi în cor, ca totdeauna când străbăteam oraşul, acelaşi marş eroic: „Ce veseli suntem noi, că mergem la război…”

Mergeam pe linia tramvaiului, curăţată de zăpadă şi băteam pasul pe pavajul de piatră cubică. Dacă piatra crăpa de ger nu putea să se audă, călcătura noastră cadenţată era mai puternică. Deocamdată eram vesel, cel puţin eu, gerul nu-mi ajunsese la oase, mă uitam pe cer cu ochii îngheţaţi şi mă lăsam fascinat de strălucirea stelelor. Altceva nu mai vedeam din alcătuirea oraşului, turnul cu ceasornic, casele medievale cu acoperişul povârnit, catedrala ca o navă arctică, prinsă într-o banchiză polară. Eram îmbrăcat bine, Zorina îmi trimisese un pachet cu lucruri de iarnă, aveam pe piele tricou şi pantaloni de lână, plus un pulover gros peste cămaşă, iar deasupra vestonul, pe urmă mantaua vătuită până în talie. Iar mănuşile îmi ţineau atât de cald, că nici nu simţeam fierul îngheţat al mitralierei; rândul meu era s-o duc până la gară. Tot timpul m-am gândit la Zorina, cu emoţie şi cu multă mândrie, fiind sigur că m-ar fi admirat şi-ar fi tremurat de emoţie ea însăşi, dacă ar fi ştiut ce drum greu aveam înainte. Eram eroul ei, fără ca ea să-şi închipuie, iar dacă eu i-aş fi povestit vreodată, mi-e tare teamă că n-aş fi găsit destule cuvinte ca să mă înţeleagă în întregime. Dar mă bucuram să ştiu eu singur, şi mă gândeam că voi deveni mai puternic decât îmi închipuisem vreodată, ceea ce ar fi fost imposibil ca ea să nu vadă. N-o iubeam, era numai o amintire şi o păstram în inimă, fiindcă nu aveam alta mai apropiată; dar ea dormea la această oră. Ibi şi Rita erau de mult acoperite de ceaţă; şi ele dormeau asemeni.

Nu ştiam că în acele zile în casa Zorinei se pregătea o dramă, tatăl ei avea să se împuşte. Deşi ea mă asigurase că aventura noastră va rămâne fără urmare, nu eram câtuşi de puţin lipsit de grijă, purtam pe suflet o povară mai grea decât mitraliera. Moartea domnului Zaharescu a răvăşit întreaga familie, legământul meu a rămas fără însemnătate; pe Zorina n-am mai văzut-o, am primit de la ea doar anunţul mortuar, în chenar negru, cu un înger argintiu îngenuncheat la mijloc; iar în josul cartonului scria caligrafic: „Acum eşti liber! Nu fi prost şi bucură-te de viaţă!”

La gară, când am dat mitraliera următorului, am simţit că aveam

mâinile îngheţate. Am mai pus o pereche de mânuşi pe deasupra, apoi încă una; Zorina îmi trimisese o duzină, era firea ei să ducă lucrurile până la capăt, dar chiar dacă aş fi întins tare de ele, toate n-ar fi putut să-mi intre pe mână. În ziua aceea îngrozitoare, n-am ajuns decât la a cincea pereche, mi-am spus că ar fi inutil să merg mai departe; oricât mi-aş fi apărat mâinile, înaintea lor puteau să-mi îngheţe creierul şi inima.

Ca prin vis am văzut lângă gară prăvălia unde mă mirasem să descopăr, în ziua sosirii, că se vindeau băuturi alcoolice în cantităţi nelimitate. Un asemenea anunţ nu putea să-mi schimbe cu nimic viaţa, nu mă interesa alcoolul, rămânea doar o ciudăţenie pentru mine, dar atunci am simţit un fel de frică, mă temeam că era abia începutul, că urmau fel de fel de dezmăţuri, ca într-o Sodomă sau o Gomoră. M-a liniştit preotul cu brâu roşu, socoteam că nu putea fi singurul în tot oraşul, altfel de mult i-ar fi făcut cineva de petrecanie; şi dacă existau asemenea slujitori ai credinţei creştine, ei vegheau şi asupra moravurilor, deci oraşul nu era sortit pieirii.

Până aici mersesem în cadenţă, cu cântec, se ridicau valuri de aburi deasupra coloanei, de la respiraţia noastră, căci nu poţi să cânţi din gât, ci din fundul plămânilor, unde aerul rămâne fierbinte, cât timp omul nu-şi dă duhul. Simţeam gerul pătrunzându-mă tot mai adânc, dar încă îl înduram cu voie bună şi fără frică, uitând că încetul cu încetul căldura din mine se duce.

Îndată ce-am trecut de magaziile gării, am văzut cerul începând să se lumineze pe culmile dealului din faţă, unde îşi avusese postul de comandă generalul Falkenheyn, comandantul armatei germane în 1916. Acolo era un fel de monument, ca un obelisc de piatră şi nu ştiam nici cine îl ridicase, nici ce voia să simbolizeze, fiindcă generalul, învingătorul nostru vremelnic, îşi sfârşise viaţa fără glorie, în haine civile, ca şi înaltul lui şef, împăratul Germaniei, Wilhelm al doilea.

Gândindu-mă la întreaga istorie petrecută nu de multă vreme şi căreia, deşi copil, îi fusesem martor, am simţit un fior coborându-mi pe şira spinării şi apoi răspândindu-se în tot trupul. Generalul Falkenheyn, care la timpul lui mă înspăimântase, era acum oale şi ulcele, sau, dacă mai trăia, ducându-şi undeva viaţa modestă şi tristă a unui comandant fără comandă, era inofensiv până şi în amintirile mele, deci nu mai putea să mă înfioare. Fiorul de pe şira spinării se datora frigului, nu fricii; aici, în afara oraşului, gerul coborâse brusc, venea din luncă, rostogolindu-se peste noi parcă în formă materială, căci îi simţeam greutatea; ne-am băgat capul în piept şi ne-am gheboşat toţi deodată. Ionică Temerarul, care mergea în fruntea plutonului, pe pârtia îngustă făcută de săniile ţăranilor, îşi pierduse parcă jumătate din înălţime. Sunt sigur că dacă ar fi fost după el, am fi

făcut repede calea-întoarsă. Nu mă îndoiam că la fel gândeau toţi comandanţii de plutoane şi de companii. Presupun că nici comandantul batalionului nu gândea altfel, nici calul lui, care tot micşora pasul. Toţi, până la unul, am fi vrut să ne întoarcem, dar noi, cei din front, nu aveam cuvânt, iar celor din fruntea noastră nu le era îngăduit să şi-l spună; toată acea mulţime de suflete mergea ca vitele la tăiere, fără ca măcar s-o mâne vărcarii.

Atunci n-am putut să cuget ce înseamnă supunerea, ce resort uman ne-o impune. Dar seara, când m-am întors şi am dat de căldură, am simţit, în inima mea tăbăcită de frig şi istovită de oboseală, o satisfacţie nemăsurată, pe care o simt şi mai puternic astăzi, că m-am depăşit pe mine însumi, că spiritul, oricât ar fi fost de torturat el însuşi, a învins suferinţa trupului. Atunci mi-am spus că voi avea dreptul la orice răsplată viitoare, fiind meritată dinainte, cu prisosinţă. Azi, deşi vechea satisfacţie rămâne, nu mă mai gândesc la nicio răsplată, toate cele posibile fiind consumate.

Drumul cobora spre lunca râului, îngheţat şi acoperit de zăpadă. Gerul creştea, în loc să scadă odată cu venirea zilei. Seara am aflat că la amiază, cu tot soarele de pe cer, termometrul arăta minus treizeci de grade, iar când ne-am întors, pe jumătate prefăcuţi în duhuri, coborâse la treizeci şi şase. Cântam iarăşi, prin mijlocul oraşului, dar din patru sute de glasuri se auzeau numai câteva, răzleţe, în capul coloanei, la mijloc, în coadă, răguşite şi neritmate.

Deşi venea ziua, încă nu se luminaseră decât culmile dealului, cu monumentul lui Falkenheyn; când am ajuns la perdeaua de sălcii care mărgineau râul, rare şi desfrunzite, am văzut că erau încărcate de cuiburi de ciori, lăsate în părăsire, altfel s-ar fi simţit o mişcare, s-ar fi auzit o croncănitură, fie ea şi de moarte. Atunci am desluşit un şir de pocnituri, un sunet sinistru, de oase lovite şi am înţeles că pocneau ouăle ciorilor, în cuiburi.

Mulţi dintre noi nu auzeau, mergeau cu capul în piept, cu clapele capelei lăsate peste urechi, cu simţurile amorţite şi cu gândurile în altă parte. Iar când am coborât râpa spre apa râului, un pietroi aflat în drum s-a mişcat fără să-l atingă nimeni, apoi s-a rupt în două, am văzut cu ochii mei, în timp ce urechile auzeau scrâşnetul pietrei crăpate. Eram în fruntea plutonului nostru, ultimul din coloană, urmându-l la cinci paşi pe Ionică Temerarul. Jumătate din pietroi i s-a rostogolit peste cizmă, făcându-l să se împiedice, gata să cadă. Ne-am repezit la el şi l-am apucat de coate, redându-i echilibrul.

— Ce-a fost asta? m-a întrebat, atât de rebegit că nu putea nici să se mire.

Plutonul se oprise, în spate, nimeni nu ştia ce se întâmplase.

— Crapă pietrele de ger, domnule locotenent!

A ridicat din umeri, era o vorbă din bătrâni, nu putea să creadă.

Nici eu nu puteam să cred, poate fusese o închipuire, deşi se înţelege prea uşor cum se întâmplă, apa dintr-o crăpătură a pietrei îngheaţă, îşi măreşte volumul, forţa ei devine enormă, nici granitul nu poate să reziste.

Spre a se adeveri impresia de care mă îndoiam eu însumi, îndată s-a pornit un şir de explozii înăbuşite, sub zăpadă, în susul şi în josul râului, pe amândouă malurile. Cineva a spus:

— Trosneşte gheaţa!

Trosnea şi gheaţa, e adevărat, dar la jumătatea apei, nu pe maluri, unde nu puteau trosni decât pietrele. Acele zgomote incredibile, ţinând mai degrabă de legendă decât de fapte, mi-au rămas întipărite în ureche atât de obsedant, încât toată ziua, la tragere, când pocneau puştile lângă mine, mi se părea că trosnesc pietrele, iar pe dealurile din fund, unde erau ţintele, când glonţul răscolea zăpada, aveam impresia că piatra crăpată sărea în aer.

Mersesem repede pe ger, cu toate că zăpada, oricât de bătută, era o piedică. Am ajuns la opt, când soarele sau mai degrabă fantoma lui îngheţată întindea pe zăpadă umbre neclare, şi am plecat înapoi aproape de ora cinci după-amiază; peste opt ceasuri am stat, mai mult nemişcaţi, în gerul care cobora sub minus treizeci de grade. Să priveşti termometrul, din casă, când în spate se simte soba, e o plăcere de care m-am bucurat şi eu câteodată, deşi oamenii de pe stradă, ducându-se nu la plimbare, îmi făceau milă, la fel ca vrăbiile ieşite disperate din ascunzişuri, să-şi caute hrana zilei redusă la jumătate, la un sfert, la o zecime sau la nimica, până ce mureau îngheţate în zăpada de lângă ziduri. Guguştiucii erau foarte rari în vremea aceea, s-au înmulţit abia după războiul al doilea, să înlocuiască, poate, cine ştie ce lipsă. Oricum, sunt cele mai răbdătoare dintre păsări, nici nu-şi fac cuiburi, înfruntă viscolul pe o ramură, parcă nu vor nimic de la natura care se îngrijeşte de toate vieţuitoarele.

Stăteam ca guguştiucii pe ramură, aşteptând să ne vină rândul la tragere. Noroc că nu ningea şi nu bătea vântul, atmosfera nu putea să se mişte, era prefăcută într-un uriaş bloc de gheaţă, care scânteia cu o flacără inversă, fiindcă o făcea să îngheţe şi mai tare. Singurul adăpost era cantina, o cabană unde încăpeam câte treizeci, cu schimbul, n-aveam voie să stăm mai mult decât cinci minute, cât să bem o ţuică fiartă; făcea bine sau făcea rău, era singura mângâiere. Ţinând seama de numărul nostru, ne venea rândul cam la o oră o dată, şi în cele cinci minute nu apucau să ni se dezgheţe nici lacrimile din ochi, ca să vedem ţinta.

Când trăgeam cu puşca, trebuia să-mi scot trei din cele cinci mănuşi din mâna dreaptă, altfel degetul nu putea să intre în garda trăgaciului; mănuşile, aruncate alături, pe zăpadă, se făceau scoarţă, şi cu greu le mai puteam pune peste celelalte.

Atunci am tras prima oară cu mitraliera, draga noastră Schwartzlose, care funcţiona atât de sigur şi era construită atât de simplu că o demontam şi o montam la loc în cincizeci de secunde. Acum, însă, uleiul de ungere îngheţa, era vâscos ca piftia, suflam în el să se încălzească, şi după ce ne consumam caloriile atât de împuţinate, abia izbuteam să tragem o rafală, că închizătorul se bloca înainte ca noi să fi simţit vreo satisfacţie. Dar mi-am închipuit cu convingere, nu era doar o iluzie falsă, că să fi mers mitraliera şi să fi putut trage o bandă întreagă, luând la rând ţintele înşirate pe dealul din faţă, n-aş mai fi simţit gerul, mi-ar fi luat foc întreg trupul, mâinile şi picioarele.

Numai grupa noastră şi-a făcut tot programul de tragere, datorită iscusinţei sergentului Prepuţ, care a umplut o găleată de ulei din butoiul armurierului, şi a pus-o la încălzit pe un foc de găteje. Erau multe focuri, fiecare se lupta cu gerul cum credea mai bine, folosul însă nici nu putea să fie luat în seamă. Greu izbutea cineva să întindă o mână la flacără, în atâta înghesuială, şi până să se dezmorţească, mâna cealaltă îi îngheţa bocnă.

Sergentul Prepuţ lua uleiul fierbinte cu o cană şi-l picura încontinuu deasupra închizătorului, care îl spulbera într-o clipă, aruncându-l în ochii noştri. În schimb, mitraliera mergea fără să se mai poticnească, înghiţea bandă după bandă, iar pe deal, zăpada răscolită de gloanţe părea luată de viscol. Acum aveam toate cinci mănuşile pe mână, trăgaciul mitralierei era la vedere, drept, în faţă, puteam să apăs pe el şi cu pumnul. După un timp mi-am simţit degetele unsuroase, uleiul care curgea din chiulasă trecea prin împletitura de lână şi ajungea până la piele; să fi scos mănuşile, îmi degera mâna şi apoi uleiul poate ţinea şi el un pic de căldură.

La prânz, când au venit bucătăriile pe roate şi ne-au adus mâncarea, acelaşi fel de campanie, fasole cu slănină prăjită, ne-am scos farfuriile din raniţă şi am mâncat sub cerul liber. Pâinea o rupeam cu mâna înmănuşată, şi-o băgăm în gură unsă, cu ulei de mitralieră.

În repausul de după prânz, când nimeni nu putea să se odihnească, toţi tropăiau pe zăpadă să nu le îngheţe picioarele, m-am urcat pe deal, mergând de-a latul pe zăpada întărită şi alunecoasă ca gheaţa, până la postul de comandă al lui Falkenheyn. Nu mă interesa nici obeliscul, nici locul istoric, prea dureros în istoria războiului pentru Transilvania, ci voiam să privesc peisajul, câmpia întinsă până la poalele Făgăraşilor, de unde se deschidea valea Oltului. La jumătatea distanţei se vedea, ca prin pâclă din cauza gerului tot mai aspru, satul Şelimber, unde se luptase Mihai Viteazul.

Privind aşa câmpia şi închipuindu-mi cum se mişcaseră şi cum se înfruntaseră armatele, mă întrebam, cu gustul uleiului în gură, cu mirosul prafului de puşcă în nări şi cu pârâitul mitralierei în urechi, în ce război am să lupt odată, pentru ce mă pregăteam astăzi să îndur

gerul, să fiu supus şi destoinic? Războaie au fost multe de atunci până astăzi; n-am luat parte la niciunul din ele, n-am tras niciun glonţ de mitralieră, deşi mă exersasem, am fost în schimb spectator, aşa că la o judecată de apoi aş putea să depun mărturii preţioase. În afară de sergentul Prepuţ şi de mulţi alţii, toţi trei servanţii mitralierei, aflaţi de-a stânga mea şi de-a dreapta, au murit la război, în primele lupte.

Drumul la înapoiere a fost mai greu, a fost insuportabil, sunt în drept să pronunţ aceste cuvinte, deşi l-am suportat împreună cu ceilalţi; căci nu fac altceva decât să dovedesc relativitatea cuvintelor, într-un univers unde toate sunt relative. Prin oraş am trecut amorţiţi, cu mintea paralizată. Se aprindeau felinarele pe străzi, când am zărit statuia Victoriei Neînaripate, de la poarta şcolii, la doi kilometri şi jumătate. Bronzul se făcuse alb de ger, am crezut că era o impresie datorată luminilor îngheţate, dar m-am convins când am ajuns aproape; era alb, ca de marmoră.

De astă-dată, crezusem că n-am să pot termina drumul, aveam iarăşi mitraliera în spate şi singurul gând care îmi mai licărea în creier, ca un opaiţ, era să mai rezist câteva sute de metri şi să nu cad până în dreptul spitalului, ca să mă ducă de-a dreptul, într-un salon, sau la morgă. Dar am ajuns până la capăt, ba chiar la sfârşit am bătut pasul.

Printr-o simplă întâmplare, omul de zăpadă ocupa tocmai locul unde comandantul batalionului îşi oprea calul şi primea defilarea. Deşi contrariat, n-a avut încotro, s-a aşezat în umbra lui Moş Teacă.

Departe să semene acestei caricaturi, altminteri simpatice, era un om în puterea vârstei, maior de Stat Major, voinic, rumen la faţă, drept la suflet şi cu mintea atât de luminată, că îl priveam plin de mândrie şi admiraţie. Dar gloria omenească trece la fel ca gloria lumilor. Am presimţit atunci, văzându-i alături, că într-o zi o să rămână în urma altora, sfârşind şi el ca un Moş Teacă.

Iarna a ţinut luni de zile, nu venise nici măcar Crăciunul. De multe ori am stat îngropat în zăpadă, aşteptând să se apropie inamicul, de multe ori am traversat oraşul, cântând „Ce veseli suntem noi…” şi am mers la poligon, unde, deşi gerul slăbise, am rupt pâinea tot cu mănuşile în mână, îmbibate cu ulei de mitralieră.

8

Când zăpada s-a mai bătut şi s-a făcut pârtie pe dealuri, am ieşit cu schiurile zi de zi, după-amiaza. În program scria „antrenament”, dar mai înainte era o desfătare; am prelungit-o în orele libere, n-am mai avut repaus nici duminica, în afară de timpul când mergeam la Ghizela.

Tinerii de astăzi ar râde dacă ar şti cum se schia pe vremea aceea, cu genunchii îndoiţi, cea mai caraghioasă poziţie, moştenire de la vânătorii alpini, care n-aveau o tehnică evoluată şi nici o tradiţie prea veche; mai degrabă îi admir, fiindcă au inventat schiul pe apă, într-o vreme când nu se cunoştea bine nici cel pe zăpadă, şi în orice caz nu avea răspândirea din zilele noastre. Dar nu doar stilul, ci chiar schiurile noastre erau primitive, o moştenire din timpul războiului, un fel de doage îndoite la vârf şi curbate puţin la mijloc, cu legături bune pentru bocancul soldatului, care se lega cu nişte curele pe o tălpică de oţel, elastică.

Oricâte senzaţii mi-ar fi dat coborârea pe pârtie şi orice exaltare ar fi trezit în mine, bucuria cea mai deplină am descoperit-o în schiul de şes, pe mari întinderi, căruia, ca şi lungilor plimbări cu piciorul până la perimetrul oraşului, i-am atribuit un caracter epic, fiindcă amândouă au un subiect şi o acţiune. Primele incursiuni în spaţiul iernii, cu totul alb de zăpadă, le-am făcut în lungul râului, adesea pe albia lui îngheţată şi plană. Am descoperit atunci cât de armonios se contopeşte marşul spre o ţintă terestră, un sat, o pădure, un plop singuratic pierdut în depărtarea câmpiei, cu ritmul în trei timpi al valsului, care deşi nu are în el nimic organic, ci vine dintr-o zonă a visului, dă mersului pe şes cu schiurile o forţă de epopee, înaintarea încetează de a fi o deplasare între două puncte şi devine o cucerire.

Descoperirea aceasta n-aş fi făcut-o singur, a fost nevoie de cineva să mă inspire, să meargă umăr la umăr cu mine, la fel ca la înotul până departe în largul mării. Acea făptură căreia îi datorez una din bucuriile nesperate ale iernii şi una din cele mai brave izbânzi din prima mea tinereţe, generatoarea izbânzilor următoare, a fost fata blondă de la fereastră, rămasă în ochii mei în ziua sosirii, şi dispărută după aceea. Aş face o crimă faţă de sufletul meu dacă n-aş scrie despre ea, dar cum voi izbuti, cum voi începe şi cum voi sfârşi, nu ştiu încă; fata aceea nu era una, erau două, surori gemene, semănând întru totul una cu alta.

Cu gemenii am fost mereu nedumerit, mi-a trebuit timp până să

descopăr o particularitate a unuia, uneori infimă, o aluniţă invizibilă în faţa urechii, o inflexiune aproape insesizabilă a glasului, sau o lungime de undă diferită a efluviilor pornite din inima fiecăruia, deşi pulsul era acelaşi.

Ştiu că era o sâmbătă, la începutul lui decembrie, poate chiar în ziua când domnul Zaharescu îşi trăsese un glonţ de revolver în tâmplă, dar eu încă nu aflasem. Programul se terminase la cinci după-amiază şi aveam voie să rămânem cu schiurile până înaintea mesei de seară, aproape două ore, o sută douăzeci de minute. Minutele nu treceau mai încet decât astăzi, dar ora mi se părea mai lungă; astăzi o oră abia îmi ajunge să mă gândesc şi să hotărăsc ce voi face în ora următoare; atunci nu mă gândeam atât sau mă gândeam abia după ce fapta era împlinită.

Coborâsem de douăzeci de ori pârtia, pe care o urcam înapoi cu efortul picioarelor, căci nu aveam în ajutor teleschiul, nici măcar nu auzisem de el, poate nu auzise nimeni, nu exista încă; gâfâiam, transpirasem, aveam spinarea udă şi fierbinte, iar pieptul rece ca gheaţa, cum luam în faţă curentul la coborâre. Aşa că, după un timp, n-am mai stat să judec, ci m-am oprit drept în uşa cabanei, unde am intrat să beau un ceai fierbinte; alţii beau vin fiert sau rom cu apă dată în clocot. Odată aflat la căldură, m-am gândit că bine făcusem, renunţând la o coborâre sau două, decât să mi se aprindă plămânii.

Mi-am luat ceaşca de ceai de la tejghea, apoi am căutat cu ochii prin fumul de tutun un loc liber la o masă; toate erau ocupate. Abia atunci am văzut-o, la o măsuţă de colţ, pentru două persoane, în fundul cabanei. Trecuseră trei luni de când era dispărută, am înaintat spre ea hipnotic, fără să uit buna-cuviinţă şi prudenţa, disimulându-mă, clipind des, ca şi cum m-ar fi supărat fumul de ţigară, în realitate spre a-mi ascunde privirea făţişă. Dacă n-am scăpat ceaşca din mână în prima clipă, puteam s-o scap în clipa următoare, când am descoperit că nu era singură, ci în faţa ei şedea o altă fată blondă, copia ei identică, de parcă aş fi văzut-o într-o oglindă. Chiar şi îmbrăcămintea era identică, acelaşi costum de schi, de stofă bleumarin, căci moda nu accepta culorile fanteziste de astăzi. Fantezia celor două fete, identică de altfel, consta în fularele scoase de la gât cât stăteau la căldură, şi puse pe măsuţă, o alcătuire de culori puternice, roşu, negru, albastru şi verde, care, cum am văzut mai târziu, în mijlocul zăpezii nu erau deloc strigătoare, ci căpătau o armonie aproape sonoră. Nu mi-aş fi dat părerea cu atâta siguranţă, dacă n-aş fi văzut, şi nu într-o singură zi, că fularele lor atrăgeau toate privirile.

Văzându-mă în încurcătură, s-au aplecat amândouă deodată, au tras de sub măsuţă un taburet de brad ars la flacără, ca tot mobilierul cabanei, şi mi-au făcut semn să stau între ele. Le-am mulţumit din cap, fără o vorbă, m-am aşezat, dar nu mi-am spus numele, prilej sau

pretext de a începe o convorbire, nici ele nu mi-au spus cum le cheamă, fumau amândouă cu aceleaşi gesturi, sincronizate, şi iarăşi mi s-a părut că era una singură, răsfrântă într-o oglindă. Aveau părul buclat, strâns în câte o cordeluţă de metal galben, încheiată la spate cu o pafta mică de strasuri. Aşa cum stăteam faţă de ele, îi vedeam obrazul drept celei din stânga mea, obrazul stâng celei din dreapta. Mă străduiam, fără ca privirea să-mi devină stăruitoare, să descopăr pe faţa uneia semnul care să le deosebească. L-am găsit dintr-odată, la cea din dreapta, o aluniţă cât un bob de mei pe nara stângă. Aceste imperfecţiuni ale pielei, departe de a supăra ochiul, au darul să adauge un farmec indefinit obrazului de femeie, pe care eu însă îl definesc în felul meu, ca o chemare secretă. Ştiu că multe femei şi le fac singure, ceea ce întăreşte cam brutal impresia mea, căci chemarea în acest caz nu mai este secretă, ci ostentativă, devine provocatoare. În anul când scriu această carte, aflu, din cronicile de modă, că orice femeie, astăzi, dacă se îmbracă la croitori vestiţi şi vrea să fie cu adevărat elegantă, trebuie să aibă neapărat pe obraz o aluniţă, „grain de beauté” cum se şi numeşte de altfel.

Nu mă grăbeam să intru în vorbă, mi se părea nepotrivit, altul mai îndrăzneţ ar fi judecat altfel, dar dacă aşa îmi era firea nu putea să se schimbe într-o seară de iarnă, cum nu s-a schimbat toată viaţa. Acum însă puteam să le deosebesc între ele, mai rămânea să le aflu numele, ca în loc de una să fie două. Şi poate aveam să descopăr alte deosebiri, la ochi, pe care nu-i privisem în faţă, la glas, pe care nu-l auzisem, căci nu-şi vorbeau, ci comunicau cu zâmbete, vorbirea lor convenţională.

Îmi beam ceaiul cât mai încet cu putinţă, odată terminat nu mai aveam de ce rămâne la măsuţa lor, când, cu multă părere de rău le-am văzut pregătindu-se de plecare. Şi-au stins ţigările în scrumieră, amândouă deodată, şi-au luat fularele în aceeaşi clipă, şi le-au înnodat la gât cu aceleaşi gesturi. Apoi s-au ridicat şi m-au salutat, cu un semn din cap şi cu un zâmbet. Atunci am văzut la cea pe care o privisem din dreapta că avea şi ea o aluniţă, semănând întocmai cu cealaltă, şi tot pe nara stângă, până atunci invizibilă.

* * *

Am plecat curând după ele, cu simţământul că mi se făcuse un gol în suflet, ceva parcă dispăruse, căci nu ştiam la care să mă gândesc spre a o suprapune peste chipul fetei de la fereastră, descoperită în ziua sosirii; de atunci mă gândeam la ea adesea, şi iată că, pe negândite, în locul uneia găseam două.

Afară se întunecase, nu mai puteam să cobor decât o dată, altfel întârziam la masă şi nu-mi era de mâncare, ci de celelalte consecinţe.

Dacă din această cauză mi-ar fi tăiat învoirea de a doua zi, în trista mea stare de spirit din acea sâmbătă pierdeam până şi consolarea de-a petrece o după-amiază la căldură, cu Ghizela.

Pârtia era goală, urcam la deal cu mişcări liniştite, în contrast cu neliniştea din suflet, când am văzut o umbră coborând drept spre mine. Nu era datoria mea să mă dau la o parte, şi nici n-ar fi fost vreme, cel care coboară trebuie să-i ocolească pe ceilalţi. Abia când a fost la mai puţin de zece metri am văzut că se uita în urmă, fără să ştie ce avea în faţă. Cum stătea cu capul întors, am recunoscut părul blond, cu cordeluţa de metal galben încheiată cu strasuri, care sclipeau în câte o rază a stelelor. N-am apucat să strig ca să-i atrag atenţia, ci m-am pomenit cu ea peste mine şi ne-am rostogolit împreună până la picioarele pantei, unde ne-am oprit, albi de zăpadă. N-aveam nicio vină, aş fi fost în drept să-i cer socoteală, dar nici prin minte nu-mi trecea să fac una ca asta, eram atât de intimidat, încât mă temeam să nu mă certe ea pe mine. Ea însă râdea în hohote, înveselită de-o întâmplare mai degrabă amuzantă decât neplăcută, căci nu păţisem nimic, nici unul, nici altul, decât că schiurile ei erau încurcate cu ale mele şi nu izbuteam să ne ridicăm în picioare.

Atunci s-a auzit un glas de sus, strigând puţin iritat, ceea ce nu-i ascundea îngrijorarea:

— Uhuu!… Santa! Unde eşti?

Un glas de fată, puţin asprit de ger şi de nervozitate; nu m-am îndoit că era sora celei de lângă mine. La început, crezusem că o chema Sanda, nume cunoscut pretutindeni, aşa mi se păruse, nu Santa, nume fără nicio răspândire.

— Uhu!… Barbara! sunt aici, jos, vino!

Distanţa şi diferenţa de altitudine, şi mai ales starea de spirit a fiecăreia dintre ele, atât de diferită, de la hohotul de râs la strigătul autoritar şi nu lipsit de mânie, făceau ca glasurile să difere atât de mult, încât parcă anula asemănarea lor fizică, atât de deplină.

Santa şi Barbara! Erau numele lor, nu le-am ales eu, doar le-am păstrat, deşi aş fi putut să le schimb, ca să nu le mai caut explicaţia, mai ales că împreunarea unuia cu a celuilalt ducea la o presupunere bizară. Deşi desemnau două fiinţe, numele lor, luate împreună, deveneau Santa-Barbara, o făptură unică şi singură. În viitor, aceste nume au făcut şi mai imposibilă identificarea lor separată, ele au existat numai unite, într-o trăire comună, chiar atunci când se întâmpla să mă văd numai cu una. Şi cu toate sentimentele care m-au legat de ele, o dragoste în adevăratul înţeles al cuvântului, dar imposibilă fiindcă avea simultan două obiecte, mult timp nu am ştiut cine era Santa şi cine Barbara.

Prima fază a prieteniei noastre a reprezentat-o timpul schiului, când ne întâlneam după-amiaza pe pârtie şi schimbam două cuvinte. În

aşteptarea acestor clipe, şi după aceea, cât eram cu ele, îmi puneam o întrebare tot mai obsedantă: „Dar pentru care, Barbara sau Santa, mă aflu aici, pentru care îmi bate inima?”.

Întreruptă în timpul Crăciunului, prietenia aceea tot mai puternică şi mai bizară am reluat-o după ce m-am întors din vacanţă. Atunci am început deplasările lungi, schi de câmpie, câte douăzeci de kilometri, şi chiar mai mult, plus încă pe atâţia la întoarcere. În ce mă priveşte, nu aveam destul timp decât duminicile, când plecam pe la ora zece, ajungeam într-un sat, ne încălzeam şi găseam de mâncare într-o casă de oameni şi ne întorceam spre seară. În două rânduri, una din ele a lipsit, o dată Santa, altă dată Barbara, am mers numai cu cealaltă. Atunci ar fi fost prilejul să-mi dau gândul pe faţă, să-mi declar bucuria de a fi împreună, dar dilema tot nu era rezolvată, nu ştiam căreia îi aparţineau de fapt sentimentele mele. Aş fi putut s-o întreb dacă la 14 septembrie, pe la ora trei după-amiază, ea fusese cea de la fereastră; era ziua când venisem la şcoală şi ora când trecusem cu tramvaiul. Întrebarea ar fi fost stupidă, cum putea să ţină minte o întâmplare fără însemnătate şi rămasă atât de departe în urmă?!

Acea primă fază a prieteniei noastre s-a terminat odată cu topirea zăpezii. Iar a doua, după scurte întâlniri pe stradă sau la cofetărie, a început vara, când am plecat toţi trei într-o călătorie tocmai în Egipt, unde voiam să văd piramidele faraonilor, nu din curiozitate istorică, nu fiindcă erau socotite una din cele şapte măreţii ale lumii din vechime; pentru mine reprezentau un reper primordial, mi se părea că numai din umbra lor putea să pornească măsurătoarea pământului şi să înceapă istoria omenirii, fără să mă intereseze că exista un trecut şi mai îndepărtat, dinaintea civilizaţiei egiptene. Le împărtăşisem planul încă din primăvară, cu vreo două săptămâni înaintea vacanţei de Paşte. Oricât de mult mă obsedau piramidele, şi oricât de mare era dorinţa să ajung acolo, speram ca au să mă oprească, bucuros aş fi rămas cu ele pe timpul verii, dacă şi-ar fi exprimat această dorinţă; aş fi putut să închiriez undeva o cămăruţă, iar bani de mâncare n-aveam decât să-mi calc pe suflet şi să iau din cei destinaţi pentru călătorie, pe care tocmai atunci mi-i trimisese Zorina.

Eram pe o bancă, în parcul de lângă teatru, plin de lume ieşită să se plimbe pe aleile cu trandafirii neînfloriţi încă; acolo, nu departe de poalele munţilor, clima era mai rece, chiar dacă ardea soarele. Vorbeam stânjenit, cu ochii în pământ, frământându-mi degetele pe scândura băncii. Nu terminasem bine ce aveam de spus, că au început să bată din palme:

— Mergem toţi trei! E o idee grozavă!

Mă bucuram, fără să-mi fac iluzia că putea să le entuziasmeze ceva mai mult decât curiozitatea şi plăcerea călătoriei.

9

Pe măsură ce se apropia Crăciunul, eram tot mai posomorât şi mai îngrijorat, nu ştiam ce voi face în vacanţă, deşi Zorina continua să mă asigure că mă va scăpa de orice răspundere. Îi scriam din ce în ce mai rar şi ea asemeni, dar nu mă gândeam că ar putea s-o apese vreun sentiment de vinovăţie, ca pe mine, căzut sub vraja Barbarei şi Santei, fără să mai amintesc de Ghizela, unde continuam să mă duc printre picături şi cu inima tot mai strânsă. Reacţia acestei făpturi, care era în primul rând o bigotă şi abia pe urmă ceea ce ştiam prea bine că este, a fost demnă şi discretă, niciodată nu mi-a făcut reproşuri, iar dacă mă duceam acolo, socotea că este datoare să-mi răspundă, răsplătindu-mă cu mijloacele sale şi apoi închinându-se în faţa crucifixului.

Trandafil nemaifiind cu mine, şi neavând ziare, interzise în şcoală, nu ştiam mai nimic din ceea ce se întâmpla cu lumea, pe unde erau războaie, unde secetă, unde inundaţii, belşug sau sărăcie. Când am primit anunţul mortuar trimis de Zorina, fapta era consumată de o săptămână, şi nu ştiusem, iar cauza am aflat-o abia în vacanţa Crăciunului. O ultimă scrisoare a ei, sosită la şcoală în ajunul zilei când începea vacanţa, cuprindea numai câteva rânduri: „Când ai să ştii unde vei fi de Crăciun, telegrafiază-mi la Post-restant, Bucureşti, Poşta centrală. Rămân camaradul tău, am să vin, oricât de departe, să fim împreună când se aprind lumânările în pom, în noaptea Ajunului. Caută un brad, restul aduc eu. Rămâi camaradul meu şi să nu uiţi trandafirii din Grădina Botanică!”.

Şi astăzi mă doare inima că nu i-am răspuns, nu voiam pentru nimic în lume să vadă în ce sărăcie îmi petreceam Crăciunul. Din puţinii oameni la care m-aş fi putut duce, l-am ales pe Trandafil: mă invitase, prevenindu-mă că stă într-o casă modestă. „Dar seara facem foc în sobă”, spunea, în încheierea scrisorii. Aceste cuvinte au fost determinante, am găsit în ele toată căldura prieteniei noastre, care tot timpul păruse atât de rece.

* * *

Nu-l mai văzusem de când plecasem împreună de la colegiul domnului Pretoreanu, zguduiţi de moartea tragică a Horei, fata pe care o iubise. Aveam amândoi în buzunar câte cincisprezece mii de lei, darul lui Traian. Fiind bogat, m-am dus la mare, cu vagonul de dormit, nu cu trenul mixt, ca prima oară. De-atunci trecuseră aproape

şase luni de zile, o jumătate de an din tinereţea noastră.

În şase luni, se schimbase atât că nu-l puteam recunoaşte, slăbise, se îndoise puţin de umeri, era şi mai palid la faţă, dar nu paloarea nobilă, de alabastru, din timpul şcolii, care îi făcea pielea străvezie, lăsând să se vadă cum îi pulsa sângele.

Locuia într-o căsuţă de paiantă, într-un fund de curte, pe strada Primăverii. Frumos acolo era numai numele străzii; poate primăvara, când înfloreau pomii, era frumoasă şi curtea. În casele mai mari, dar neîngrijite din faţă locuiau proprietarii cu familiile lor, doi fraţi, unul croitor, celălalt slujbaş la Prefectură; el îl ajutase pe Trandafil să intre la arhivă.

Când am ajuns, venise un scurt val de căldură şi se topea zăpada; curtea părea o mocirlă. Cum aş fi putut s-o chem acolo pe Zorina? Casa avea două odăi, cu o tindă la mijloc, unde era şi bucătăria de iarnă. Pretutindeni, în cartiere întregi, cam aşa se înfăţişau casele.

Am sosit într-o duminică, pe la ora prânzului. Când am ciocănit la uşă, a venit să-mi deschidă o femeie pe care o văzusem prin perdeaua de la geam, aplecată peste maşina de gătit din fundul tindei. Pesemne ştia că am să vin, apariţia mea nu a mirat-o, dimpotrivă, m-a primit cu un zâmbet de bucurie. Mi-am închipuit că era menajera lui Trandafil, o femeie de condiţie modestă, îmbrăcată cu o rochie cenuşie, puţin gârbovită, cu părul legat într-o basma neagră, de sub care ieşeau fire cărunte şi atârnau pe obraz, prin faţa urechii. Tot zâmbindu-mi şi venind spre uşă, îşi ştergea mâinile pe un şorţ de bucătărie pus peste rochie.

— Bine-ai venit! îmi spuse, întinzându-mi o mână încă jilavă.

Înainte de-a apuca să mă mir de felul călduros cum mă întâmpinase, dar şi de familiaritatea ei, care pe alt om ar fi putut să-l indispună, Trandafil a apărut în uşa camerei din stânga, cu un ziar în mână. Avea pantaloni negri, de stofă groasă, şi un pulover de lână nevopsită, lucrat de mână, sub care nu mai recunoşteam silueta lui suplă. Dar, mai mult decât această îmbrăcăminte modestă, m-au mirat ochelarii pe care îi ridicase pe frunte. Ştiusem că avea privirea bună; în afară de barbarul tratament contra conjunctivitei, pe care cu ani în urmă îl suferisem aproape toată şcoala, nu avusese niciodată vreun necaz cu ochii. Slăbirea vederii, venită atât de repede, în câteva luni de zile, putea să fie consecinţa lecturilor lui lungi şi neîntrerupte. La fel de surprinzător era că îşi lăsase mustaţă, un smoc de ţepi galbeni, deasupra buzei, care făcea din el un fel de caricatură, sluţindu-i masculinitatea, în loc s-o accentueze.

Văzându-mă, lăsă ziarul pe o măsuţă, se apropie şi în timp ce îmi strângea mâna, căci nu ne îmbrăţişam niciodată, reţinere adusă din casa domnului Alcibiade, puse braţul celălalt pe umărul femeii, cu un gest de afecţiune. Dacă am fost stupefiat nu mai ţin minte, poate că

da, era explicabil, dar n-a ţinut decât o clipă, pe urmă totul mi s-a părut natural, în mintea mea s-a desfăşurat fulgerător întreaga lui viaţă, şi tot ce era excepţional sau sublim în faptele sale a făcut să piară ideea de aberaţie. Trandafil trăia sub imperiul unor legi proprii, nu dispreţuind, ci ignorând legile comune tuturor oamenilor, astfel că la el până şi decăderea putea să însemne o ascensiune.

Acea făptură cu înfăţişare de bucătăreasă, având cincisprezece ani mai mult decât el, dar părând că are de două ori pe atâta, o femeie îmbătrânită, fără vreo urmă de frumuseţe, fie ea oricât de ofilită, era soţia lui Trandafil, căsătorită cu acte şi cu slujbă la biserică, în nedumerirea întregii parohii şi a oricui prinsese de veste. Pe Alexandrina o anunţase abia după căsătorie, dar refuzase să-i prezinte nevasta. „Nu trebuie s-o vezi, îi scria, fiindcă n-ai înţelege ce m-a îndemnat la această faptă."

Cum credeam că eu, unul, înţelesesem, într-o zi mi-a venit ideea neinspirată să mă declar solidar cu el, spunându-i cu ochii în pământ şi cu jumătate de voce: „Deşi n-aş fi capabil să-ţi urmez exemplul în nicio împrejurare, te admir pentru forţa ta supraomenească de a te fi supus unei asemenea penitenţe!"

Reacţia lui mi-a amintit cum se repezise odată Odor asupra mea, fiind cât pe ce să mă stranguleze, fiindcă omorâsem o viespe care mă înţepase în obraz de mi se umflase tot capul.

— Cum ai putut să gândeşti o asemenea ticăloşie? a izbucnit scrâşnind din dinţi (tot ca Odor) şi strângând pumnii. Dacă ar trebui să mă pedepsesc pentru faptele rele săvârşite cu sau fără voie, nu există pe pământ o penitenţă destul de mare; poate în altă viaţă, şi dacă-i aşa, n-am să mă dau în lături când va veni vremea. Până atunci, am acceptat să-mi fac o bucurie. Luând-o sub oblăduire pe această femeie sortită nefericirii, şi lăsându-mă sub oblăduirea ei, am omorât pe nevolnicul din mine, aplicând, dar numai asupra mea şi la hotărârea propriului meu arbitru, doctrina criminală pe care ştii că am respins-o tot timpul.

După această izbucnire, care se tempera de la o frază la alta, Trandafil mi-a zâmbit calm şi mi-a pus o mână prietenoasă pe umăr.

— Ca să nu rămâi cu nicio îndoială, te rog dă-ţi silinţa să observi cât suntem de fericiţi împreună. Două săptămâni sunt destul ca să ajungi la o concluzie.

Puţin mai înainte crezusem că va trebui să plec fără întârziere şi fără explicaţii. Cuvintele lui, atât de oportun pronunţate, ascunzând în simplitatea lor atâta nobleţe, m-au făcut să rămân şi să trăiesc fericirea lor, împreună cu a mea, care n-a fost mai mică. În casa aceea modestă, fără altă podoabă decât un pom de Crăciun, poate cel mai sărac din tot oraşul, mi-am uitat şi dorurile, şi dorinţele. Iar în ziua plecării, când Trandafil era la slujbă, i-am lăsat pe masa de lucru,

plină de dosare anodine, un bilet, care mă punea la adăpost de orice replică: „Dacă vreodată am să ajung pe o treaptă înaltă a vieţii, dacă mă voi însura cu o ducesă sau o contesă, voi locui într-un castel cu renume, mă voi scălda în bogăţie, iar tu vei purta mai departe mânecuţele negre de arhivar, ca să nu-ţi toceşti coatele hainei, să ştii că tot timpul ai să fii mai presus de mine. De înţeles sunt sigur că m-ai înţeles; dacă mă vei şi crede, atunci voi şti că nu mi-am trăit viaţa fără niciun merit.”

* * *

În chiar ziarul cu care Trandafil venise în mână, am găsit cauza morţii domnului Zaharescu. Era o urmare, de o lună vuia ţara şi eu nu ştiam nimic; în atmosfera de panică financiară, care dusese la curbele de sacrificiu, la concedieri în masă, la falimente sau la incendii provocate ca să mascheze falimentele, la drame adeseori sângeroase, una din băncile mari îşi închisese porţile masive de bronz, nemaiputând face faţă plăţilor, şi ceruse un moratoriu de mai mulţi ani de zile. Cine nu înţelege să nu aştepte explicaţii de la mine, întâi fiindcă nu vreau să greşesc, al doilea fiindcă nu le găsesc necesare decât pentru oamenii de meserie, şi aceia cunosc desigur toată istoria, chiar dacă s-au născut după ce eu şi alţii ca mine o uitaseră. S-ar putea să fi fost Banca Marmorosch Blank, luându-mă după ce am văzut eu însumi cu ochii în anii aceia, când dădeam examen la şcoala de aviaţie. Mă feresc să fac aprecieri fără competenţă, mai ales că unul din proprietarii băncii aflată atunci în dificultate a fundat o casă de editură unde s-au tipărit cărţi valoroase. Băgaţi în orice altă afacere, banii ar fi adus venituri mai mari şi mai sigure. Cunosc şi editori care s-au îmbogăţit dar pe aceştia n-am motive să-i laud, nici pentru cărţile tipărite, nici pentru felul cum şi-au înşelat autorii.

În anul 1925, Banca Marmorosch Blank, care cu două decenii mai înainte devenise societate anonimă, avea un capital de o sută douăzeci şi cinci de milioane. Cifra nu spune mare lucru; era un capital mic, mijlociu sau mare, nu ştiu; demn de luat în seamă rămâne beneficiul, care în acelaşi an se ridica la şaizeci şi două de milioane, jumătate cât capitalul. Cu ce dobânzi, cu ce speculaţii? Mintea mea nu vrea să priceapă. Poate jucase la Loteria de Stat, mizând milioane, şi câştigase lozul cel mare! Iar cinci ani mai târziu, banca închidea porţile în faţa depunătorilor, declarând că nu le mai poate plăti nicio leţcaie. Atunci am trecut într-o zi pe acolo, pe strada Lipscani, peste drum, şi puţin mai într-o parte de Banca Naţională. Era spre toamnă, înainte de a pleca la şcoală. Cât se vedea cu ochii din tramvai, care încă mai circula prin zona aceea, tramvaiul 15 mi se pare, erau înghesuiţi mii de oameni, până peste Calea Victoriei, până peste strada Smârdan şi

până peste strada Doamnei. Oameni de toate felurile, unii aveau depuşi milioane, ca domnul Zaharescu, alţii o mie sau două, bani care ar fi stat mai bine în puşculiţă. Toţi vociferau şi ameninţau cu pumnii, unii îşi învârteau bastoanele în aer, alţii înjurau sau blestemau şi ar fi aruncat cu pietre în ferestre, dacă n-ar fi fost prea departe. Erau printre ei bătrâni, pe care poate i-a lăsat inima şi n-au mai ajuns acasă. Erau şi femei, unele elegante, cu nurci la gât şi cu juvaiere, altele sărmane, plângând cu mâna la gură, erau şi văduve în rochii de doliu.

Domnul Zaharescu a pierdut opt milioane, zestrea fetelor, întreprinderea lui însă nu a dat faliment şi el putea să supravieţuiască multă vreme, chiar să câştige alte milioane. Dacă ar fi avut mai mult sânge rece şi ar fi aşteptat şapte-opt ani, cât ceruse Banca moratoriu, şi-ar fi luat înapoi toţi banii, sau măcar trei sferturi, sau jumătate, căci societatea anonimă Marmorosch Blank, cu ajutorul sucursalelor ei din străinătate, a reuşit să se refacă, în întregime, sau măcar să se pună pe linie de plutire. Dar poate domnul Zaharescu stătea prost cu nervii, fel de fel de cauze ar fi fost posibile, poate era îndrăgostit, ceea ce la anii lui este pe cât de nefast, pe atât de ridicol, poate suferea după vreo dansatoare de la teatrul Cărăbuş, sau după vreo actriţă vulgară, din cele capabile să cânte pe scenă, într-o grădină cu o mie de spectatori vulgari ei înşişi: „…Dă încet cu vaselină, unde este pielea fină…” Nu fusese un gest premeditat, dovadă faptul că nu avea asupra lui nicio armă. În decembrie, după un ultim demers la Bancă, rămas inutil, ca şi altele dinainte, s-a dus direct la un armurier de pe strada Academiei, a cerut un revolver Browning, calibrul 6, şi fără să şovăie şi-a tras un glonţ în tâmplă, chiar acolo, în prăvălie, de faţă cu negustorul; nici măcar nu plătise, dar negustorul n-a fost în pagubă decât cu un glonţ, căci revolverul l-a luat înapoi după ancheta poliţiei.

* * *

Trandafil o cunoscuse pe viitoarea lui nevastă la tribunalul vechi, într-o magazie mizerabilă, unde era instalată arhiva. Un tribunal nou se afla în construcţie, dar aveau să treacă ani până să fie gata. Rafturile cu zeci de mii de dosare, puse rânduri-rânduri dintr-un perete în altul, erau făcute din scândură negeluită, pe care etichetele cu numerele de ordine nu puteau fi presate fără să se perforeze, de aceea se descifrau greu în lumina venită pe ferestrele mai mult astupate, sau de la singurul bec, atârnat în mijlocul tavanului. După peste cincisprezece ani de lecturi întrerupte doar noaptea, trebuise să se adauge această ultimă cauză ca Trandafil să-şi dea seama cât îi slăbise vederea. Şi miop, şi prezbit, purta ochelari de două feluri, cu dioptriile în creştere, motiv pentru care, anul următor, la vârsta recrutării, fu scutit de armată.

Când am vorbit, mândru de mine despre gerurile năprasnice pe care le înduram la instrucţie, nu ştiam în ce condiţiuni îşi ducea Trandafil viaţa în hăul acelei arhive burduşite cu dosare, unde nu se făcea foc toată iarna, nici nu exista sobă, de teama incendiului. Pompierii veneau zilnic să inspecteze, şi dacă li se părea că înăuntru era uneori cât de cât mai cald decât afară, se uitau prin toate ungherele, se aplecau pe sub birouri să vadă dacă nu era ascuns vreun lighean cu jăratic. Abia când am aflat acestea, mi-am dat seama că fraza din scrisoarea lui Trandafil, care mă înduioşase, fiindcă îi dădeam o interpretare sentimentală, ideea de cămin, de biruinţă asupra vicisitudinilor hibernale era în realitate o obsesie: „Dar seara facem foc în sobă."

Făceau foc cu economie, aveau o sobiţă de tablă cu burlane lungi, ca să nu se piardă căldura pe horn, ci să rămână în casă. Fiindcă Trandafil nu intra niciodată în camera din dreapta, a Corneliei, cum o chema pe femeie, nu ştia că ea aprindea focul numai pe ger mare, şi numai de două-trei ori pe săptămână, iar atunci ardea numai câteva lemnişoare.

Am spus femeie, în loc de nevastă, fiindcă mi-a fost greu să mă obişnuiesc cu un cuvânt pe care mintea mea nu-l înţelegea, chiar dacă trebuia să-l accepte. Până la sfârşitul vacanţei, mintea mi se limpezise şi interpretam altfel, cu o indulgenţă împăcată şi tristă, situaţie căreia îi descoperisem justificarea, deşi continuam să o socotesc imposibilă şi amară.

Poate Trandafil o văzuse pe această femeie de câteva ori, în timpul unui proces lung de uzurpare, dar nu o descoperise decât în ziua când venise la arhivă să afle sentinţa, dată cu întârziere. Nu avea avocat, îl repudiase în şedinţă, fiindcă se vânduse părţii adverse, iar justiţia, fiind legată la ochi, nu văzuse ceea ce ar fi văzut şi orbii. Asemenea cazuri se întâmplau cu sutele, triumfa nu dreptatea, ci avocatul cu vicleşuguri şi cu aliaţi inatacabili. Am păţit-o eu însumi, când proprietarul m-a evacuat din casă, împotriva unei legi atât de limpezi, încât am socotit că nici nu am nevoie de apărare. Dar grefierul judecăţii era însuşi fiul reclamantului, care a câştigat procesul „stante-pede", cum se spune, adică fără nicio deliberare. Iar la recursul pe care l-am făcut, luându-mi şi apărător de astă dată, m-am pomenit în faţa aceluiaşi complet de judecată care dăduse prima sentinţă, ceea ce era interzis printr-o lege cunoscută până şi măturătorilor de stradă, mai ales dacă lucrau în preajma tribunalului. Degeaba a protestat avocatul meu, nimeni nu i-a ascultat cuvântul, poate o fi fost şi el un papă-lapte, faptele însă rămâneau fapte şi nici măcar nu trebuiau dovedite. Dacă s-o găsi cineva să nu creadă, sau să-şi închipuie că n-am înţeles eu bine, n-are decât să caute la arhivă, şi să citească dosarul. Dar poate dosarele din 1941 nu se mai păstrează.

Acea femeie, rămasă văduvă încă de tânără, în timpul războiului, nu se măritase a doua oară, fiindcă îşi socotea viaţa sfârşită. O moştenire „in extremis", lăsată prin testament de un rănit pe patul de moarte şi neatacată de nimeni, o adusese în oraşul nostru: moştenirea era o casă de cartier sănătoasă şi mai mare decât ar fi avut nevoie. Lucra ca îngrijitoare la spitalul comunal, ceea ce mai făcuse într-un spital de campanie şi nu părăsi slujba aceasta nu doar modestă, ci uneori chiar umilitoare, decât după ce se mărită cu Trandafil. Leafa era mică şi viaţa mai grea decât puterile sale; ca să se poată ajunge închiriase două camere unei perechi doar cu puţin mai tinere decât ea, oameni de omenie, alături de care se simţea bine, şi aşa o dusese câţiva ani de zile. Deci cazul nu era acela al femeii bătrâne şi neputincioase, care îşi donează averea cuiva mai tânăr, cu condiţia să-i poarte de grijă până la urmă. Poate în Cornelia exista o morbiditate, datorată suferinţelor prin care trecuse; aveam să le aflu cu timpul. Puţini oameni îşi pregătesc din vreme mormântul, nu e firesc, nici dacă nu ar fi nimeni să te îngroape; un asemenea act îl dictează numai obsesia morţii. Cornelia îşi cumpărase loc de veci, îi pusese şi crucea, de marmoră vânătă, cu inscripţiile cunoscute, rămânând să se adauge numai data morţii.

Oricât de mare ar fi distanţa între ele, şi oricât mă străduiesc să alung din cap asemenea gânduri, uneori mi-e imposibil să nu fac o legătură între ea şi Hora, care şi-a trăit puţinii ei ani sub ameninţarea sfârşitului. Şi atunci, împotriva voinţei mele, sunt înclinat să cred, în unele clipe, când poate se naşte şi-n mine un început de morbiditate, că pendularea lui Trandafil între prima şi a doua se datora unei chemări din afara vieţii. De foarte tânără, când îşi pierduse întreaga şi numeroasa familie, Cornelia era încredinţată că nu va trăi multă vreme. Poate chiar aşa ar fi fost, dacă Trandafil nu-i insufla o altă viaţă.

Presimţirea morţii, de care, după toate semnele, nu avea teamă, o făcuse să-şi doneze averea, casa, cu grădina, cu magaziile şi tot ce înseamnă o gospodărie, perechei tinere. Aceştia îi intraseră pe sub piele, fără să lase impresia că ar avea gânduri hrăpăreţe. Linguşirea nu-i o ştiinţă, ci o predispoziţie; cuvinte frumoase şi gesturi care să înmoaie sufletul se găsesc destule, mai multe decât în dicţionar, căci orice om care a linguşit vreodată pe cineva a născocit măcar două, necunoscute, dacă nu nouă sau unsprezece.

Deoarece voi termina repede cu acea pereche, şi nici nu trebuie s-o ţină cineva minte, n-am să le caut câte un nume, căci numele lor adevărat nu l-am ştiut niciodată. El spunea, cu ochii plini de lacrimi: „Ah, de ce nu suntem noi Grahii, ca să fii tu mama noastră!" Cornelia lăcrima la rândul ei, fiindcă singurul copil îi murise şi nu mai putea să aibă altul; uneori se gândea că poate Dumnezeu o apărase, ca să nu

aducă pe lume victime, cum era ea însăşi. Tânăra chiriaşă, deşi numai cu doi sau trei ani mai mică, îi spunea: „Mămico scumpă!" şi îi săruta mâna. Nu am născocit eu pe aceşti oameni, şi nici nu a trebuit să-i caut mult ca să-i iau drept modele. Din pudoare, şi fiindcă nu pot fi mizantrop decât în cazuri extreme, n-am ales pe cei mai ticăloşi din toţi câţi există, căci dacă ar fi fost aşa treceam dincolo de Dostoievski.

Începutul fu invitaţia la masă, într-o duminică.

— Mămico, stai şi dumneata şi te mai odihneşte, nu găti astăzi, vino să mănânci cu noi, am pus o găină în oală!

Ca pe vremea lui Henric al patrulea, ăla!

— Şi avem o sticlă de vin roşu, de Valea Călugărească. Sângele Domnului! adăugă bărbatul, la cele de mai sus, ale nevestei.

Urmară toate duminicile. Apoi joile, sâmbetele, marţile – toate zilele săptămânii. Când fu nevoie să se repare acoperişul casei, bărbatul îşi luă grija asupra lui: aduse materiale, meşteri, le dădu şi de mâncare, şi ţuică. La urmă, când Cornelia vru să plătească, îşi puse mâna pe inimă.

— Adică eu n-am voie să fac pentru dumneata atâta lucru?

Cornelia le dădu casa nu ca să scape de orice grijă până la bătrâneţe, ci din dragoste. Căci îi iubea, cu inima ei care rămăsese curată, deşi avusese să sufere atâtea. I-ar fi înfiat, dacă nu erau aproape de-o vârstă. Iar ei se jurau pe sfânta icoană a Fecioarei Maria că o vor ţine în puf toată viaţa, şi-n fiecare duminică vor pune pentru ea o găină în oală, să-i facă supă cu găluşti şi rasol cu usturoi, iar la urmă îi vor da cozonac cu nuci şi stafide.

Dacă aş scrie totul, până la capăt, nu ştiu cine s-ar osteni să citească, iar de-ar citi, nu ştiu ce folos ar putea să aibă. Un an mai târziu, Cornelia era evacuată, cu sentinţă judecătorească. Actul de vânzare-cumpărare, pe care îl semnase fără să-l citească, netrecându-i prin minte că perechea ar urmări s-o înşele, nu cuprindea nicio clauză privind soarta ei viitoare.

— Şi acum eu ce mă fac? întrebă, la arhivă, cu ochii în dosarul care avea puterea s-o arunce pe drumuri.

Avocatul părţii celeilalte tocmai intra pe uşă, să ceară o copie de pe sentinţă; auzind-o, spuse, cu un cinism plin de voie bună:

— Du-te de te aruncă înaintea trenului, cucoană!

Să nu fi avut un dispreţ înnăscut pentru exercitarea forţei fizice în dauna cuvântului, Trandafil, palid ca morţii, ar fi deschis uşa grilajului şi s-ar fi încleştat în grumazul lui, până i-ar fi luat ultima răsuflare. Alese altă soluţie, pe cât de spontană, pe atât de incredibilă. Într-o oră, fapta era cunoscută în tot tribunalul. Unii îl socoteau nebun, alţii credeau că fusese o glumă. Chiar şi cei care l-ar fi admirat pentru o asemenea hotărâre, femeile mai ales, firi romantice, nu făceau decât să chicotească prin colţuri.

— Nu, domnule! replică Trandafil, adresându-se avocatului. Pe această femeie o iau sub protecţia mea şi o cer în căsătorie!

Poate o mai văzuse o dată pe la arhivă, dar acum o privea prima oară. Vârsta şi înfăţişarea ei fizică apăreau pentru el ca o abstracţiune; îl interesa numai apartenenţa acestei fiinţe la o specie comună cu a lui, care, într-o clipă deznădăjduită pentru ea, justifica pe deplin o uniune umană, în afara ideii că erau un bărbat şi o femeie.

Orice alt gând peste acesta devenea o prejudecată, pe care o înlătura, cu hotărârea de a ignora părerile străine, chiar dacă s-ar fi coalizat împotriva lui toată societatea.

Apoi Trandafil se apropie de femeie, îi luă dosarul din mână şi o întrebă, rezumând în cuvintele lui orice altă discuţie:

— Cu patru mii de lei pe lună, dacă scad cinci sute chiria, o să putem trăi împreună?

Ca arhitectură, casa lor îmi amintea pe a Medeei, fata de la morgă, decât că avea două camere în loc de una. Dacă dragostea acelei fete pentru Odor rămăsese fără altă urmare decât că ea îşi pierduse un picior, alergând sub bombardamentul zepelinului să-i salveze manuscrisele, temându-se că ar putea fi în primejdie, cauza era numai în el, şi provenea nu dintr-o malformaţie sufletească, nici dintr-un blestem, cum am judecat atunci cu naivitate, ci din credinţa că se născuse cu un alt destin decât restul oamenilor. Adevărul acesta, în care cred din instinct, se va cunoaşte când cineva, după ani de muncă, va izbuti să-i descifreze manuscrisele. Sau nu se va cunoaşte niciodată. Sunt profund convins că în lunga istorie a omenirii, mii şi mii de adevăruri vor rămâne pentru totdeauna necunoscute, şi lumea va merge înainte, fără să ştie că în noianul de realizări etajate a pierdut pe aceea esenţială, aflată la bază, care poate ar fi transformat frigul în căldură şi întunericul în lumină. Savanţi sau tăietori de lemne, vom muri în aceeaşi ignoranţă.

Aşa gândeam într-o seară, stând la masă în tindă, cu gazdele mele, cu uşa cuptorului deschisă, ca să dea mai multă căldură. Teorema lui Fermat, în miezul căreia Trandafil stătuse adâncit luni de zile, ca să iau numai un exemplu, mi se părea acum un infim şi inutil pas înainte, făcut de gândirea unui om înzestrat cu mintea a zeci de generaţii viitoare. Dar fiindcă el nu şi-a dezvăluit demonstraţia, acele zeci de generaţii se mai străduiesc şi astăzi, după cum se vor strădui alte generaţii viitoare, să afle ceea ce Trandafil descoperise de multă vreme, că teorema lui Fermat nu putea fi demonstrată. Şi totuşi, realizarea lui esenţială nu era aceasta, nici altele de aceeaşi valoare, ci faptul că se căsătorise cu o femeie căreia îi dăruia întreaga credinţă, renăscută pentru ea, când nu mai credea în nimica.

O ultimă zvârcolire a minţii lui nu merită să fie pusă la socoteală, mai ales că a fost zădărnicită. În munca la arhiva tribunalului,

Trandafil a urmărit timp de douăzeci şi cinci de ani sentinţele greşite din miile de dosare înghesuite în rafturi. Nu urmărea să facă o lucrare de erudiţie, ci voia ca în locul frigului să aducă puţină căldură întârziată, şi în locul întunericului puţină lumină. Într-o noapte, târziu, după ce Cornelia murise, arhiva a luat foc, din cauze nedescoperite, şi odată cu dosarele au ars şi miile lui de fişe; a fost şi căldură, şi lumină.

N-am acceptat ca din cauza mea ei să-şi schimbe locul la masă, i-am lăsat să stea ca mai înainte, faţă în faţă, iar eu m-am aşezat pe a treia latură, de unde am putut să-i privesc la fel de bine şi pe unul, şi pe altul.

M-am gândit în acele zile la copiii domnului Alcibiade, cum mă gândisem de atâtea ori. Dar nu am spus bine, mă gândisem tot timpul, chiar când aveam altă preocupare. Nu mi-a dispărut niciodată din amintire imaginea sub care îmi apăruseră ei, toţi nouă, într-un vis din copilărie, aşezaţi în rând, la distanţă unul de altul, cu braţele întinse de li se atingeau vârful degetelor. Siluetele lor semănau cu un rând de cruci, acelea pe care toţi le duceau în spate.

Lăsându-i la o parte pe Tom şi Teofana, firi opuse, dar morţi amândoi la fel de tragic, lăsându-i şi pe unii din cei vii deocamdată, m-am gândit la Odor, la Traian şi la Trandafil. Odor îşi petrecea a treia iarnă în peştera de sub munte, unde peste câteva zile viaţa lui avea să fie în primejdie. Era el un claustrat? Desigur, aşa fusese toată viaţa, într-un fel sau în altul, de aceea se născuse!

Traian, despărţit trupeşte de Tinca, în plină vâlvătaie a dragostei lor nestinse, se afla retras la mănăstirea Cernica, desprins de orice preocupare lumească. Era un claustrat, în cel mai adânc înţeles al cuvântului, dar starea lui nu-i aducea nicio suferinţă, ci numai satisfacţii divine.

Şi totuşi, cel mai claustrat dintre toţi mi s-a părut că era Trandafil, în pofida vieţii lui de mirean, cu nevastă şi gospodărie, nesupus niciunei rigori mistice. M-am convins, cum stătea faţă în faţă cu Cornelia, de care nu-l lega nici măcar amintirea unei atingeri carnale, ca în cazul lui Traian şi al Tincăi, ca în propriul lui caz cu Hora, că, scutit mai mult decât Odor şi decât Traian de vreo suferinţă, satisfacţia lui era cel puţin la fel de mare, fără să fie câtuşi de puţin de natură divină. (Nu spunea nicio rugăciune înainte de masă şi nu făcea semnul crucii asupra bucatelor.) Era satisfacţia martirilor laici, care se sacrifică pentru a păstra măcar în propria lui conştiinţă ideea că binele se transformă în rău, dacă nu îl împarţi cu aproapele.

Ca şi cum ar fi fost de la sine înţeles, căci nu cred să se fi sfătuit dinainte, seara Cornelia mi-a făcut patul în camera lui Trandafil, pe o dormeză fără folosinţă. Aprinsese mai din timp focul în sobiţa de tablă cu burlanele înşirate pe toţi patru pereţii. Apoi s-a dus la culcare, iar

noi am stins lumina. Cât timp flăcările din sobă i-au mai luminat obrazul, l-am văzut pe Trandafil, cu faţa în sus, cu mâinile sub cap, privind tavanul, cum îl vedeam adesea la şcoală, când mă trezeam peste noapte. În afară de „noapte bună", nu mai schimbasem o vorbă, deşi am fi avut ce ne spune; părea să existe între noi o înţelegere a tăcerii, dăinuind de la moartea Horei, când el îşi dezvăluise poate ultimele gânduri. Dacă doi oameni încetează să mai comunice prin cuvintele obişnuite, înseamnă sau că şi-au contopit conştiinţele, sau că îi desparte o prăpastie. Aşa am înţeles că prietenia mea pentru Trandafil, în aparenţă atât de rece, nu se bizuia pe fapte şi pe cuvinte, ci pe gesturi subînţelese şi pe gânduri nespuse.

Privindu-i chipul tot mai şters în lumina flăcărilor pe cale să se stingă, mă întrebam, oare ce rămâne în capul unui om cu creierul atât de evoluat şi înzestrat cu atâta învăţătură, dacă el încetează să-şi dezvăluie gândurile? Este posibil ca o asemenea zestre să ardă şi să rămână numai cenuşa?

Am adormit în întunericul deplin al odăii, după ce se topise jăraticul, cu gândul că Trandafil, optând pentru cel mai modest drum în viaţă, se răzvrătise împotriva propriei lui învăţături şi inteligenţe, care nu-i fusese de niciun folos când ar fi avut cel mai mult nevoie de ele, ca să salveze de la moarte o fiinţă primejduită. Şi pentru a răscumpăra păcatul acesta abominabil, îşi consacrase viaţa unei fapte sublime, prilejuindu-i să trăiască unei alte fiinţe fără scăpare. Schimbul nu era egal, şi pentru a nu se arăta frustrat, trebuia să uite, lemnul să ardă şi să rămână cenuşa pe care o ia vântul.

Când m-am trezit, se lumina de ziuă la fereastră, dar în cameră era încă întuneric; să fi fost ora şase dimineaţa. Îngenuncheată în faţa sobiţei, Cornelia scotea cenuşa, cu făraşul. După aceea aprinse focul şi, în câteva minute, se simţi căldura răspândindu-se în odaie. La lumina flăcărilor, care le repeta pe cele de seară, Trandafil stătea în vechea poziţie, cu faţa în sus, cu mâinile sub cap şi cu ochii în tavanul traversat de pâlpâiri roşii.

Dar poate dormise câteva ore în timpul nopţii.

10

După observaţii îndelungate, am ajuns să cred că, fără a nega posibila fericire în uniunea bărbatului cu femeia, rar se întâmplă ca între asemenea doi oameni să existe o armonie deplină, sau, şi mai sincer spus, nu există niciodată în forma ei ideală. Nu mă gândesc la bărbaţii brutali, beţivi şi destrăbălaţi, care, întorcându-se de la vreo ibovnică sau de la cârciumă, îşi insultă nevasta, o îngenunche sau o bat până o umplu de sânge. Nu mă gândesc la femeile necredincioase, care îşi nesocotesc bărbatul dăruindu-se altora, din sentimente nelegitime, din interes sau din viciu. Nici la nimicnicia celor care deşi simt necredinţa, deşi cunosc faptele, închid ochii şi continuă să ducă mai departe o viaţă nedemnă, urându-se în loc să se iubească, şi fără să ajungă la gesturi hotărâtoare, fie şi-o crimă.

Mă gândesc la uniunile onorabile şi chiar fericite, care durează până la moarte, când cel rămas în viaţă îşi smulge părul din cap, vărsând lacrimi deznădăjduite, şi sfârşeşte prin a face monument de marmoră deasupra mormântului. Dar nici aceştia, am cunoscut cazuri nenumărate, nu sunt feriţi de neînţelegeri, fie ele fără durată. Nu cunosc bărbat care, într-un moment de furie, după o dispută, să nu fi ieşit trântind uşa; dacă după un ceas, sau după o noapte s-a întors spăsit şi a urmat o reapropiere scăldată în lacrimi de remuşcare şi fericire, o rană mică a rămas în sufletul fiecăruia, chiar dacă nu a generat un cancer.

Nu cunosc femeie care să nu bufnească, zădărându-şi bărbatul, că nu s-a făcut demn de o avansare, că nu a luat decoraţii, ca prietenul sau vecinul, şi nu a fost poftit în tribuna oficială. Proasta dispoziţie a femeii, pentru o neizbândă a croitoresei sau o greşeală a cizmarului, o suportă bărbatul, nu vinovaţii, care locuiesc în altă parte. Un ruj de buze de la Consignaţie, sau o sticluţă de parfum franţuzesc, luate cu banii puşi bine pentru nevoi mai importante, umplu de amărăciune, uneori de mânie sufletul bărbatului. Asemenea neînţelegeri pot fi fără număr, şi vina poate fi împărţită egal între amândouă părţile. În clipele de fericire care urmează, până la carul mortuar de clasa întâia şi până la monumentul de marmoră, sufletele uită neînţelegerea, rămâne doar un pic de cenuşă, şi ea poate fi cauza cutelor de pe faţă şi privirilor obosite, fără ca nimeni să ştie.

N-am stat cu Trandafil şi Cornelia decât două săptămâni de vacanţă, şi am mai fost în casa lor numai la intervale, dar mi-e de ajuns spre a putea spune astăzi că între ei, oricât de nepotriviţi ar fi fost unul cu

altul, n-a existat niciodată nici cea mai mică neînţelegere. El n-a plecat de acasă trântind uşa, ea n-a suferit pentru funcţia lui de subarhivar, n-a visat la una mai importantă, i-a cusut cu mâna ei mânecuţa de satin negru, ca să ferească de lustru coatele hainei. Iar când într-un târziu s-a aflat pe patul de moarte, cu un cancer răspândit în tot trupul, s-a stins cu zâmbetul pe buze. Nu mai putea să deschidă ochii decât pe jumătate, nu mai putea să respire decât cu un colţişor al plămânului, dar, luând mâna lui Trandafil şi ducând-o la gură, a avut glas să-i spună: „M-am născut fără noroc şi am avut o viaţă chinuită: tu ai făcut din mine femeia cea mai norocoasă din lume”.

La mormântul ei, Trandafil nu a făcut un monument de marmoră, ci o criptă de beton, pentru două sicrie, socotind să-şi aibă locul lângă ea când va veni vremea. Iar dacă aş crede într-o viaţă de dincolo, sunt sigur că, oricât putea ea să ţină, milenii, între ei avea să dăinuiască înţelegerea cea mai deplină.

O singură întrebare mă chinuieşte când îmi aduc aminte, căci gândurile mele nu se pot opri numai acolo, ci rătăcesc în toate direcţiile: dacă Trandafil ar fi fost în viaţă ceea ce trebuia să fie, pentru ceea ce se născuse, un savant al omenirii, dacă ar fi făcut o bombă atomică miraculoasă, care să distrugă nu pe oameni, ci mizeria omenirii, dacă azi ar avea în patru colţuri ale pământului câte un monument mai înalt decât Statuia Libertăţii, ar fi fost el mai fericit decât în funcţia modestă de arhivar la tribunal şi la prefectura judeţului? Cu riscul de a-mi ridica în cap toată lumea, înclin să cred că nu, fiindcă el deliberase cu disperare în faţa morţii, şi nerecunoscându-şi dreptul să se sinucidă, optase pentru lepădarea de orice ambiţie. Şi astfel, fără să fi sperat, fără să se fi gândit, viaţa lui devenise sublimă.

Numele ei nu-mi plăcea, tocmai fiindcă îmi amintea de mama Grahilor care, oricât de mult ar stima-o istoria, mi se pare o fiinţă aspră. Or, Cornelia lui Trandafil era copia ei inversă, întruchiparea blândeţii. Acasă, când era mică, deşi fată de la ţară, îi spuneau Neli; nu putea să-mi placă. Aş fi vrut să-i dau un nume cu totul altfel, şi i l-aş fi dat, dacă nu l-aş fi auzit pronunţat de Trandafil. Când am intrat în casa lor şi am găsit-o aplecată asupra maşinii de gătit din tindă, Trandafil, care mă simţise, a ieşit din odaia de alături.

— Cornelia! Îţi prezint pe cel mai vechi şi mai drag prieten.

Am fost uimit, fiindcă până acum nu calificase în niciun fel prietenia noastră, mi se părea că are faţă de mine sentimente neutre, ne unea întâmplarea că eram vecini, acasă, iar pe urmă fusesem colegi de şcoală; tot timpul simţisem între noi o răceală, care poate pornea din prea marea mea admiraţie pentru el, din sentimentul că nu-i puteam fi pe măsură.

O căldură intensă mi-a năpădit inima, dar a trebuit să treacă mai multe clipe până să-mi dau seama că se datora nu vorbelor spuse despre mine, ci felului cum pronunţase numele Corneliei. Trandafil, în care am văzut tot timpul întruchiparea perfecţiunii, nu putea fi mai prejos de însuşirile sale nici când pronunţa un nume. În Cornelia, spus de el, recunoşteam întreaga ei viaţă tristă, deşi nu o aflasem încă, după cum recunoşteam fericirea prezentă; dar în acelaşi timp, simţeam forţa de dăruire a lui Trandafil. Cornelia nu mai era numele mort al unui personaj istoric, era ceva nou, nerostit de nimeni, plăsmuit de un om capabil să pătrundă nu doar în depozitele cele mai greu de atins ale cunoştinţelor umane, chiar ale celor abia presupuse, chiar ale celor nevisate încă; putea pătrunde în locuri mult mai greu de atins, în suflete. Cornelia nu mai era fetiţa numită Neli acasă, nici femeia pe care o nedreptăţise soarta, ci o fiinţă nou-născută, din spiritul şi din sentimentele lui Trandafil. Ar fi fost de neînţeles ca el să nu aibă o asemenea însuşire, fiindcă le avea pe toate, fără să-şi fi vândut sufletul lui Mefisto, ca Faust şi Odor.

Într-o seară, când tocmai ninsese şi ne plimbam amândoi prin curtea cu gunoaiele şi mizeriile acoperite de zăpada pură, fiindcă venea din locul unde nu mai există decât aerul rarefiat, în cea mai deplină imaculare, am înţeles că pe Trandafil îl lega de Cornelia eternitatea, şi că eternitatea erau ei înşişi.

— Tu ştii care-i steaua ta? m-a întrebat, uitându-se pe cerul cu strălucirea cea mai înaltă.

Erau puzderie de stele deasupra noastră, mi se împăienjeneau ochii privindu-le.

— N-o ştiu, am răspuns, dar dacă e adevărat că fiecare din noi avem o stea a noastră, trebuie să fie şi a mea acolo.

— A mea nu, şi nici nu va putea să fie, cât timp într-o stea nu vor încăpea doi oameni, ca să fie şi Cornelia cu mine!

O coincidenţă bizară dintre multe câte am cunoscut până astăzi a făcut să aflu tocmai acum o oră, când mă gândeam cum să pun pe hârtie gândurile de mai înainte, că într-un viitor apropiat – au şi început pregătirile, s-au şi făcut înscrieri – cenuşa mortuară mult comprimată, pusă în capsule argintii, ca să se vadă printre stele, va putea să fie lansată în Cosmos, unde se va roti în jurul pământului peste şaizeci de milioane de ani, până când s-ar putea ca planeta noastră nici să nu mai existe. Numai trei mii de dolari ar costa această eternizare, căci s-ar lansa puzderie de capsule deodată. Trandafil ar avea cel dintâi dreptul la o asemenea existenţă celestă, fiindcă el a imaginat-o pe când nici nu se bănuia că un corp lansat de pe Pământ ar putea să ajungă şi să rămână în spaţiul fără gravitaţie. Poate, cu timpul, preţul o să mai scadă, aşa cum a scăzut la calculatoarele electronice, care la început erau mari cât un pian şi costau un milion

şi jumătate de dolari, iar acum sunt atât de mici, că încap în buzunar, sau într-un ceas de mână, şi costă numai doi dolari deocamdată. Dacă voi trăi până ce suma să devină accesibilă şi pentru mine, iar ei vor muri înaintea mea, mă voi grăbi să trimit în spaţiu o capsulă cu cenuşa Corneliei şi a lui Trandafil, şi poate lângă ei voi pune şi cenuşa speranţelor mele neîmplinite. Şi chiar dacă nu aş putea să o recunosc în zborul ei etern printre aştri şi stele, îmi va fi destul să o ştiu acolo. E sigur însă că ei, cât timp le-aş supravieţui, m-ar recunoaşte în spaţiul meu terestru.

* * *

E de prea mică importanţă să amintesc că în arhiva prefecturii, comună cu a tribunalului, Trandafil dăduse peste un dosar care cuprindea denunţurile împotriva domnului Alcibiade, învinuit că urmărea să scoată aur din apa râului. Trandafil copiase toate aceste hârtii, aşa că le-am putut citi de la un cap la altul. Deşi auzisem de acele denunţuri şi am povestit la vreme, nu îmi închipuisem că puteau să fie atât de multe şi încărcate de atâta duşmănie, pe lângă reaua-credinţă. În afară de Popa Scovergă, capul răutăţilor, pe lângă primar, învăţător şi de ridicolul Maţe-Fripte, mai erau între denunţători zeci de oameni de care nu ştiam, nici nu îi bănuisem, instigaţi de primii, dar nu le atribui o vină mult mai mică. Mi-am amărât iarăşi sufletul şi mi-am amintit încă o dată viziunea mea cu cele nouă cruci pe care domnul Alcibiade le lăsase moştenire copiilor; a cui oare să fi fost mai grea dintre toate? Nu pot încă răspunde, fiindcă istoria lor este departe de a fi terminată, spre a le compara destinele şi a trage o concluzie. Şi-apoi, nu cred că este atât de important cum judecam eu faptele, ci cum le judecau ei înşişi. Sigur că fiecare din ei avusese sau mai avea încă să-şi ducă propria cruce. Dar oare, această povară nu însemna şi o satisfacţie? Oare moartea Teofanei, înjunghiată de chiar mama arhanghelului căruia ea se dăruise fără ezitare cu trup şi cu suflet, nu era răsplătită prin dumnezeieştile zile de dragoste de mai înainte? Şi chiar diabolicul Tom care, cu un gest necugetat, datorat poate unui blestem şi nu unei răutăţi niciodată capabilă de atâta ură dezlănţuită, provocase un dezastru soldat cu moartea şi cu schilodirea a sute de oameni, printre ei el însuşi, nu se bucurase, în felul lui sinistru, auzind urletele victimelor? Crucea lui Trandafil, care îl încovoiase cu capul până la pământ sub fereastra Horei, în ziua când ea murise şi cine ştie câte zile după aceea, nu era acum transformată într-o aripă uşoară, îngăduindu-i să se ridice peste mizeria omenească şi peste propria lui mizerie? Traian, care urma să moară cu spada şi crucea în mână, n-avusese, oare, în ultima lui clipă conştientă, când se prăbuşea retezat de gloanţe, mulţumirea că i se împlinea destinul?

Pe ceilalţi nu pot să-i judec deocamdată, n-au făcut încă gestul hotărâtor în viaţă. Dar fiindcă viziunea celor nouă cruci o să mă urmărească şi de aici înainte, trebuie să le stabilesc originea. Ideea mi-a venit abia acum, cu o întârziere neiertată, că toate cele nouă cruci proveneau din una singură, uriaşă, şi pe aceea o purtase domnul Alcibiade. Eram prea mic ca să pot înţelege; azi încep s-o văd limpede. Numai că ea nu va schimba cu nimic destinul personajelor mele, el fiind scris dinainte într-o mare carte, de unde am copiat câte o pagină, şi voi mai copia câte una, când va veni timpul.

Iată o pagină nebănuită, despre fapte petrecute la două sute de metri de casa lui Trandafil, chiar atunci când venisem la el în vacanţa Crăciunului. La două sute de metri, era spitalul comunal, pe acolo treceam zi de zi în anii copilăriei, când mă duceam la şcoală. Întorceam capul, spitalul îmi făcea frică, deşi nu auzeam gemete înăuntru, ca de la chestura poliţiei, unde îi băteau pe borfaşi până ce cădeau leşinaţi pe duşumele. Ştiu, fiindcă mi-a povestit unul din ei, în sala de aşteptare din gară. Era hoţ de buzunare şi, când puneau mâna pe el, îl bătea chestorul în persoană, cu vâna de bou, pe care o lua din mâna vardistului. Între două lovituri, borfaşul râdea, ştergându-şi sângele de pe faţă:

— Domnule chestor, ia vedeţi, unde vă e ceasul?

Ceasul era în buzunarul borfaşului. După altă lovitură îi fura portofelul, apoi cheile de acasă, stiloul, până şi batista, îl lăsa cu buzunarele goale. Mă duc cu câţiva ani înainte, când vestea despre el se dusese până la Bucureşti, unde generalul Gavrilă Marinescu, prefectul poliţiei şi paznic devotat al regelui, dorise să-l vadă. Avea în vizită, tocmai atunci, pe colegul său în rang al poliţiei pariziene, care râdea ironic de neputinţa poliţiei noastre.

— Ia vino încoa, pramatie! îi porunci franţuzul borfaşului, prin tălmăcirea prefectului.

Îi cercetă mâinile, îl privi în ochi de aproape, îl întoarse pe o parte şi pe alta.

— Baliverne! spuse la urmă, răsucindu-şi mustaţa cu o îngâmfare galică. Ăsta nu-i în stare să buzunărească nici măcar o zarzavagioaică.

Era un om chipeş, rumen la faţă, cu părul aspru, tuns de trei degete, ca o perie, cu o mustaţă blondă, bogată, răsucită în sus la capete. Să-l fi văzut eu însumi, mi l-ar fi amintit întru totul pe colonelul, fratele domnului Zaharescu.

Atunci, omul care sfida poliţia, cu toate vinele de bou luate în spinare, deschise mâna şi arătă un medalion, în formă de inimă şi nu mai mare decât un ludovic de aur, din prelucrarea căruia provenea, de altfel. Până ce Gavrilă să înţeleagă despre ce putea fi vorba, franţuzul, roşu la faţă, cu ochii bulbucaţi în orbite, se repezi şi înhăţă mica bijuterie. O purta nu în vreun buzunar, unde nevasta ar fi putut să-l

găsească din întâmplare sau din indiscreţie, ci într-o despărţitură secretă a portofelului; cum ajunsese borfaşul la el, cum luase mai întâi portofelul, cum dibuise bijuteria, cum îl pusese la loc rămânea o taină, căreia Gavrilă Marinescu nici nu se osteni să-i caute dezlegarea. Întors la Paris, colegul său se sfătui cu cei mai pricepuţi în materie dintre colaboratorii lui, şi niciunul nu dădu crezare unei asemenea istorii. Poliţistul le-ar fi arătat buzunarul secret şi bijuteria buclucaşă, dar se temea că lucrurile s-ar fi complicat, oamenii ar fi vrut s-o examineze, să caute amprente sau alte semne. Or, pe interiorul celor două capace ale medalionului, erau prinse două fotografii minuscule, reducţii, cu autografe tandre imposibil de a fi arătate; una o reprezenta pe Josefine Baker, goală, iar cealaltă pe Mistinquette, femeia cu cele mai frumoase picioare din lume.

Pe când nici nu visam la colegiul domnului Pretoreanu, unde am intrat numai datorită lui Trandafil, mi-am pierdut multe ore prin faţa Şcolii Normale, de unde ies învăţătorii de ţară, socotind că acolo aş fi putut să-mi fac şi eu un rost, dat fiind că nu era nevoie de multe parale. Mă uitam printre şipcile gardului în curtea prăfuită, pe unde şcolarii se plimbau în recreaţii, cu vioara la subţioară, până găseau un colţ potrivit, unde o puneau la gât şi începeau s-o scârţâie cu arcuşul. În acelaşi timp, se auzeau scârţâituri pretutindeni, ieşeau din sălile de clasă cu ferestrele deschise, se întretăiau, se răsfrângeau în ziduri, dând naştere unei cacofonii de sunete, acoperită de urletele care se ridicau de peste drum, unde era chestura poliţiei. Continuam să mă duc pe acolo când ieşeam de la şcoală, doar aşa, ca lupul pe unde are de gând să mănânce oaia. De multe ori am văzut câte un sergent de stradă sau doi, ducând de coate, sau de cătuşe, câte un delincvent prins asupra cine ştie cărei fapte şi făcându-i vânt înăuntru, pe poarta de fier a poliţiei. Nu trecea mult timp, când la etaj începeau să plesnească vinele de bou sau curelele, şi ieşeau urlete ca de moarte. Mi se strângea inima şi mi se făcea pielea ca de găină; dar nici astăzi nu ştiu bine ce mă înfiora mai tare, bătaia şi urletele sau scârţâitul viorilor?

Toate acestea nu le-am spus decât pentru a face o legătură între poliţie şi spital, unde nu o singură dată mi-a fost dat să văd oprindu-se un furgon sau o dubă, din care doi sergenţi de stradă descheiaţi la gât, năpădiţi de sudoare şi cu centiroanele scoase trăgeau afară o targă cu un nenorocit în zdrenţe, cu obrazul umflat de palme, cu maxilarele mutate din loc, cu pielea probabil însângerată şi învineţită sub haine, abia mai având puterea să geamă.

În spital, am fost şi eu o dată, cu mama, la o moaşă care ne era puţin rudă, locuia acolo, avea camera ei cu fotografii pe scoarţele de deasupra patului, îmi dădea în farfurioară dulceaţă sau miere de albine. Ştiam că în jur era lume cu boli felurite, unii se vindecau, alţii

zăceau până ce îşi dădeau duhul şi îi duceau la morga spitalului. Dar deşi ştiam toate acestea, cum ştia toată lumea, pentru mine spitalul rămânea o sucursală a poliţiei, unde veneau să se vindece sau să moară cei stâlciţi în bătaie, ale căror urlete îmi reînvie în ureche şi astăzi, dacă aud scârţâind o vioară.

Într-o după-amiază, când Trandafil abia se întorsese de la slujbă, o infirmieră sub al cărei palton se vedea halatul spitalului, a ciocănit la poartă. Îl cunoştea pe Trandafil, cine în oraş nu are nevoie să caute un act la arhiva prefecturii sau a tribunalului?

— Sărbători fericite! i-a urat, pe când el se apropia cu paltonul pe umeri. Aveţi un frate pe care îl cheamă Teodor?

— Da, dar de ce mă întrebi?

— M-am mirat, fiindcă poartă numele dumneavoastră de familie, nu prea obişnuit prin părţile noastre.

— Poftim înăuntru! a îmbiat-o Trandafil, ascunzându-şi curiozitatea, sau neavând-o.

— Nu pot, mă aşteaptă al meu cu masa. Am venit, fiindcă e internat la noi; l-au adus de-o săptămână, dar n-am ştiut cum îl cheamă, nu s-au găsit la el niciun fel de acte şi până azi n-a putut să vorbească.

Eram în casă, dacă m-aş fi găsit la poartă să aud conversaţia, dădeam fuga la spital fără să spun o vorbă; pentru mine, Odor, cu ciudăţeniile lui neînţelese de nimeni, rămânea o întrupare divină fără nicio ciudăţenie, ci cu o forţă supraomenească. Ştiind nişte antecedente, nu m-ar fi mirat calmul lui Trandafil.

— Ce are? întrebă el, cu indiferenţă.

— E foarte grav; mergeţi să-l vedeţi. Până ieri, nu mai era nicio speranţă. E degerat, un ceas de mai rămânea în zăpadă, acolo îi îngheţa inima. Dar i-au tăiat braţul drept; stângul şi picioarele poate au să scape. Nu se ştie cum o să fie cu ochii; dacă o să mai vadă.

Nedumerită de nepăsarea lui Trandafil, infirmiera făcu o pauză, apoi continuă, aproape în şoaptă, parcă înfricoşată:

— Şi nu se ştie ce e în creier; poate a avut îngheţată vreo vână. E încă în mare primejdie.

Cum am aflat, m-am dus fuga la spital şi Cornelia a mers cu mine, deşi nu-l cunoştea pe Odor; poate Trandafil nici nu-i vorbise de el, poate nu-i vorbise de nimeni. Cunoşteam neînţelegerile dintre primul şi ultimul fiu al domnului Alcibiade, totuşi mi se părea că într-o împrejurare nefericită se trece peste ele; dar poate forţa lui Trandafil, cea din trecut, şi cea de astăzi, cu sens invers, se datora însuşirii, bune sau rele, cu care se născuse, de a nu face concesii, nimănui şi în primul rând lui însuşi. În schimb, nu a dezaprobat-o şi nu a împiedicat-o pe Cornelia să meargă, nici nu i-a recomandat să nu întârzie, i-a spus numai să se îmbrace gros, fiindcă se lăsase gerul de seară, şi să meargă cu grijă, ca să nu alunece. Ea cunoştea drumul, la

acel spital lucrase ca îngrijitoare, înainte de a se mărita cu Trandafil.

Am avut un simţământ ciudat, văzându-mă cu Cornelia în oraş, parcă nu mai ştiam cine este, o cunoscusem abia atunci şi nu îndrăzneam să mă uit la ea, ca s-o ţin minte. De la Zorina nu mai mersesem niciodată cu o femeie pe stradă; cu Santa şi Barbara era altceva, făceam schi împreună, ceea ce schimbă cu totul relaţiile dintre doi oameni. Fiind de statură mai puţin decât mijlocie, mi-am închipuit că era o fetiţă, poate propria mea soră, sau o prietenă a ei, care mă luase la plimbare. M-am întrebat dacă era în mine tendinţa de a transforma imaginaţia în realitate, deşi răspunsul îl ştiam dinainte; sigur că aveam această înclinare, şi n-am pierdut-o nici până astăzi. Dar tot atât de sigur este că în seara aceea fluidul pornea de la Cornelia; în tăcerea îngheţată şi tristă a serii de iarnă şi a împrejurării nefericite datorită căreia eram împreună, ea emana căldura tinereţii ei care trecuse fără să i se consume în suflet, ci doar în vârstă.

Atunci, când aproape mi-a venit s-o iau de braţ ca pe o fiinţă apropiată, am înţeles că, lăsând la o parte anii ei de fiinţă matură, natura nu s-ar fi împotrivit deloc ca între ea şi Trandafil să se nască o dragoste deplină, deşi multora li s-ar fi părut ridicolă, cum desigur păruse din capul locului. Cu alt om şi-n felul cum convieţuiau ei astăzi, sub acelaşi acoperiş, între aceleaşi ziduri, nici nu s-ar fi putut altfel. Aveam aceeaşi vârstă cu Trandafil şi-mi plăceau fetele de vârsta mea, nu mă uitam la altele. Atunci însă, lăsând-o la o parte pe Cornelia, pentru mine o sfântă, m-am gândit că una care să-i semene întru totul ar fi putut să aibă în ea destulă chemare ca s-o iau de braţ, şi nu doar ca să nu alunece pe zăpada îngheţată.

Şi tot atunci cred că am înţeles ceva din care n-aş face o declaraţie publică de teamă să nu săvârşesc o greşeală, poate abominabilă; şi anume că Trandafil n-ar fi ajuns niciodată să simtă ca mine, fiindcă avea o vână îngheţată în creier, cum infirmiera se temea să nu aibă Odor.

Mai târziu, am înţeles că Odor avusese totdeauna o vână îngheţată în creier, iar alături una mult prea fierbinte. Gândirea lui şi faptele care decurgeau din ea se datorau acestui contrast neremarcat de nimeni; fiindcă oamenii nu pot să vadă sub faţa lucrurilor, dacă nu-şi taie o bucăţică din suflet, să facă din el o lentilă.

L-am găsit în mijlocul unui salon cu patruzeci de paturi, cum se făceau spitalele înainte vreme, din inerţie şi din lipsă de imaginaţie. Poate medicina credea atunci că spitalul este o uzină, iar bolnavii o turmă. Ştiu cât ar fi suferit să se vadă aşa, aruncat la grămadă, după ce ani de zile trăise într-o peşteră, ca să fie singur. Dar nu putea să vadă nimic, având capul bandajat, cu ochi cu tot. Bandajate erau şi picioarele, până deasupra genunchiului, semăna puţin cu reclama cauciucurilor de automobil Michelin. Braţele nu se vedeau, sub

pătură, dar ştiam că pe cel drept îl pierduse; simţeam şi disperare, şi groază. Nu ne-a simţit, n-a mişcat, poate îl ţineau sub narcotice, de văzut în niciun caz nu putea să ne vadă, n-ar fi putut nici să vorbească, să spună măcar o şoaptă.

Îl aduseseră în comă cu două zile înainte, trenul făcuse şase ore din cauza zăpezii; nimeni nu credea că o să supravieţuiască. Şi fusese o minune că un paznic de pădure îl găsise îngheţat în zăpadă, în faţa peşterii. Cu o seară înainte coborâse în sat, se întorcea cu garniţa de lapte şi cu târna de ouă, obişnuite, alunecase pe când urca povârnişul, punând paşii de-a latul, în trepte, căzuse cu faţa în jos şi nu mai putuse să se ridice. Laptele vărsat nu se vedea pe zăpada albă decât ca o dâră îngheţată. Câte ouă nu se spărseseră erau întregi, nefiind ger mare, altfel ar fi crăpat ca ouăle corbului.

Restul vacanţei, am mers să-l văd zilnic, împreună cu Cornelia; Trandafil n-a vrut să vină niciodată. Nu avea inima de piatră, ştiam bine, era destul să mă gândesc cât îl zdruncinase moartea Horei, făcând din el un mort în picioare. Dar tot atât de bine ştiam că hotărârile lui rămâneau nezdruncinate, ştia şi Hora, de aceea îşi luase zilele; nu mă înşelam, după părerea mea, chiar dacă ar fi socotită doar o metaforă, avea o vână îngheţată în creier.

Când am plecat la şcoală, doctorii încă se temeau ca Odor să nu piardă şi braţul stâng, şi picioarele, cu începuturi de necrozare. Dar şi mai mult se temeau să nu-şi piardă vederea. Oricât mi s-ar fi sfâşiat inima şi oricât de aspru m-ar judeca alţii, eu, unul, mă gândeam că poate mai bine ar fi fost să moară.

În lipsa mea, Cornelia s-a dus să-l vadă în toate zilele. Primăvara am venit din nou la Trandafil, în vacanţa Paştelui; acum aveam o datorie triplă, faţă de el, de Odor şi de Cornelia, aş fi venit chiar dacă puteam să mă duc în altă parte. Odor se făcuse bine, se plimba prin curtea spitalului, dar Cornelia trebuia să-l ducă de mână, avea ochii albi, părea că îşi pierduse vederea sau zărea numai umbre. Faţa îi era încă tumefiată, buzele cu răni adânci, urechile pe jumătate căzute; ar fi părut un monstru, dacă fiinţa lui n-ar fi emanat o lumină şi o blândeţe de mag sau de apostol. M-a recunoscut doar după glas şi mi-a zâmbit cu o tristeţe împăcată.

Într-o clipă, cât Cornelia ne-a lăsat singuri, pe o bancă, mi-a spus, cu privirea lui albă îndreptată asupra infinitului:

— Dumnezeu m-a pedepsit pentru marea mea trufie!

— Dar care a fost trufia ta? l-am întrebat, fără să judec, fiindcă altfel ar fi trebuit s-o ştiu, îl cunoşteam destul ca năzuinţele lui să mă sperie.

— Trufia mea? M-am crezut propriul meu Dumnezeu, mai puternic decât al celorlalţi!

Şi dacă într-adevăr crezuse aşa, continua să creadă chiar în acele

clipe; aşa a crezut până la moarte.

A încheiat cu o vorbă care mi s-a părut o glumă, dar nu era:

— Dacă domnul Pretoreanu a aflat ce se întâmplă cu mine, spune-i, prin Sobieski, că pactul nostru rămâne. Ce-am pierdut îi aparţine, este o primă arvună.

Acasă i-am spus lui Trandafil:

— Fără braţul drept, cum o să mai scrie?

— O să scrie cu stânga. Dacă mai are ceva de spus, o să înveţe.

— Dar ar fi posibil să nu-şi mai recapete vederea!

— N-are decât să înveţe alfabetul Braille.

— Ştii că nu-i posibil cu o singură mână!

— Atunci să renunţe; a scris destul până astăzi!

De ce nu se gândea că ar putea să dicteze? Dacă Trandafil, cu judecata lui rece, avea o vână îngheţată în creier, nu cumva avea şi una în suflet? Ca unul care renunţase fără regrete la tot ce ar fi putut să creeze, credea că la fel putea să facă şi Odor?

Dar Odor şi-a recăpătat vederea şi a învăţat să scrie cu mâna stângă. Că şi-a recăpătat vederea nu-i bine spus, ci i s-a născut o vedere nouă. Primele semne le ştiu de la Cornelia. Venise primăvara de-a binelea, deşi nu se topise toată zăpada. Tumefacţiile de pe chipul lui începeau să se vindece, poate aveau să rămână doar nişte cicatrice. Se plimbau ca de obicei prin curtea spitalului, când deodată Odor se opri, ridică ochii spre cer şi spuse, cu o uimire extaziată:

— Văd aurora boreală!

N-avea cum să şi-o închipuie, fiindcă nu citise nicio descriere, nu-l interesau manifestările naturii, ci numai cele lăuntrice.

Pe cer se ivise un curcubeu văratic, dintr-o zare în alta. Odor îl privea uluit şi fascinat, fiindcă până atunci nu văzuse un curcubeu, nu ştia ce reprezintă.

Aşa îşi recapătă el vederea, cu o particularitate ciudată, în care medicii nu credeau, ca s-o cerceteze şi să-i afle cauza: în ochii lui Odor se instalaseră toate culorile spectrului; o fotografie alb-negru, el o vedea colorată. În natura pe care până atunci o privise cu indiferenţă, se iveau culori noi, nevăzute de alţii; pe cele două pagini ale unei cărţi deschise, apărea curcubeul, boltindu-se dintr-o margine în alta; pe caietele lui de lucru, apăreau culori fabuloase. În loc să devină difuză, datorită acestui element nou, care ar fi putut să-l distragă, căci culorile sunt totdeauna o capcană pentru spiritul omului, gândirea lui se concentra şi mai puternic şi căpăta feţe noi, nebănuite. În schimb ochii îi oboseau tot mai mult, de la o zi la alta.

Îmi lipseşte competenţa pentru a alege un exemplu din cele mai concludente, şi nici nu aveam acces la scrisul lui, ca la caietul lui Alex; în primul rând că nu-l abandona niciodată, scria tot timpul, iar noaptea îl punea sub pernă. Nu mă îndoiesc că prin scris el ţinea

legătura cu lumea exterioară, fără să-i pese că ea nu l-ar putea înţelege, cum nu-l înţelegeam nici eu, decât în lungile lui dizertaţii nocturne, de altădată. Dar un paragraf citit cu coada ochiului sau poate fotografiat cu tehnica lui Tom, necercetată de nimeni, mi-a rămas în minte sau în privire şi încerc să-l reproduc după decenii.

Mult timp am crezut că acele rânduri schiţau o intenţie epică şi am simţit o dezamăgire; Odor nu era făcut spre a scrie *fapte*, mişcare fizică, povestirea unor întâmplări omeneşti, care înfăţişează viaţa, cu mai multă sau mai puţină măiestrie, termen luat în derâdere astăzi, bineînţeles de cei care n-o pot atinge niciodată, căci măiestria, dacă ei n-au aflat încă, nu înseamnă altceva decât mijlocul cel mai convingător de a spune adevărul, ceea ce altfel este imposibil să transmiţi altora. Fraza lui Odor ar putea să dezamăgească pe mulţi din cei care mi-au arătat credit. Ea ar putea să pară potrivită cu un *Decameron* nu mai evoluat decât propriul său renume, căci iată ce era scris, ca un motto, în fruntea unui capitol: „Nu pot să vin la tine decât pe scara principală. Nu pot să fug decât pe scara de incendiu, în niciun caz pe cea de serviciu”. Scara principală, în cazul lui, nu ducea la uşa unei femei, cum s-ar crede, ci la o idee primordială, pe care o şi aborda de altfel în paragrafele următoare, citite în fugă şi pe sărite; nu am înţeles din acele paragrafe dacă şi-a ajuns scopul, mai ales că nu erau terminate şi probabil cereau o elaborare îndelungată, caracteristica lui de la începuturi. Iar din restul enunţului, am înţeles ceea ce ar trebui să înţeleagă oricine care i-ar acorda lui Odor creditul apărat de mine tot timpul: scara de incendiu, pusă la vederea oricui, pe faţadă, ar reprezenta o abandonare eroică a subiectului aflat mai presus de puterile sale; pe când scara de serviciu, ascunsă în spate, plină de guzgani şi de gunoaie, ar fi o tristă manevră de-a scăpa dintr-o încercare hazardată, dar imposibilă, prin câteva fraze iscusite, capabile să înşele chiar pe cei cu o gândire subtilă. Dacă aş mai avea timp să recitesc unele cărţi, şi să le adaug altele, necitite încă, şi mai ales dacă aş avea răbdare să subliniez ideile cu creioane multicolore, codificate, ca la urmă să le sistematizez fără greşeală, multor înţelepţi aş putea să le iau de pe umeri toga, şi atunci mulţi din admiratorii lor i-ar vedea în pielea goală.

* * *

Vacanţa a trecut fără să primesc o veste de la Zorina, ceea ce m-a amărât în unele clipe, făcându-mă să mă simt lăsat în părăsire; nu ţineam seama că nici nu-i dădusem adresa. De atunci, nu mi-a mai scris niciodată, eu asemeni, deşi nu o uitasem; ar fi fost imposibil, mai ales cu purtarea ei mărinimoasă. Continuam să mă gândesc la ea în orele de meditaţie, când vedeam pe ferestre munţii Făgăraşului,

încununaţi de zăpadă, sclipind în lumina lunii. Ştiu că eram prea tineri amândoi şi prea fără minte ca să ne facem o viaţă împreună. Ea judecase mai limpede decât mine; ceea ce era firesc să se întâmple se întâmplase, dar prea se terminase repede. Anii trecuţi, am aflat că murise, înainte de-a ajunge la bătrâneţe; îmi era imposibil să mi-o închipui îngropată şi putrezită, numai oase, în care n-aş fi recunoscut-o. Nu puteam să mi-o închipui nici în raclă la cimitir, şi nici în multe din ipostazele ei din timpul vieţii, ci o revedeam numai în cele două nopţi, cât fugisem, fără socotinţă, ea în halatul galben, cu pardesiul pe umeri, începându-ne aventura în fânul din Grădina Botanică, peste trandafirii care o zgâriaseră umplându-i braţul de sânge.

Ultimul ei gest de mărinimie a fost să-mi trimită, tocmai la timp, cinci mii de lei, nu pentru fete, cum îmi trimisese odată, ci ca să pot merge la piramide; nu ştiu de unde îmi aflase intenţia, poate o simţise de când eram împreună, poate vorbisem odată în somn; mi se întâmplă. Cineva mi-a destăinuit că într-o noapte am spus o poveste întreagă, în fraze cursive, având grijă chiar să-mi aleg cuvintele, de parcă mă gândeam să le scriu într-o carte. N-am putut să-i trimit un cuvânt de mulţumire, fiindcă se mutase şi nu-mi dăduse adresa; poate era măritată.

Acum, după vacanţa Crăciunului, aveam o sută de lei, mi-i dăduse Cornelia. Să-i fi trecut prin minte, Trandafil, din puţinul lui, mi-ar fi dat încă o sută; trăiau modest, dar nu duceau nicio lipsă; poate de aceea nu se gândise că un ban mi-ar fi prins bine. Am plecat cu grija lui Odor; nu mai era nicio primejdie, deşi nu mergea decât foarte încet spre însănătoşirea deplină. Cornelia, care nu ştiuse nimic despre el, cum nu ştiuse despre mine, se ducea să-l vadă în toate după-amiezile, ca mai înainte, îi dădea de mâncare şi tot ea l-a scos prima să se plimbe pe aleile spitalului, pe când peluzele erau încă înzăpezite. Dacă la moartea ei n-aş fi avut suferinţele mele, mi-ar fi lăsat în suflet un gol mult mai mare; mi-a lăsat, oricum, alt gol decât după Zorina şi alte fărpturi pierdute, un gol cu alte dimensiuni, dar cu aceeaşi intensitate. Nimeni nu e muritor, atât timp cât îl ţinem minte.

11

Ar fi trebuit să ajung la şcoală până seara, la ora apelului; de teamă să nu întârzii, să nu se înzăpezească trenul, am plecat mai devreme şi am ajuns dimineaţa, când şcoala era pustie şi vânătă, cu sobele neîncălzite. Mai bine aşa, mi-am spus, decât să lipsesc la apel, căci un singur minut de întârziere se pedepsea ca o crimă. Recunosc că era un exces, şi chiar o cruzime, dar şi astăzi, dacă ar fi să-mi încep viaţa de la capăt, aş opta pentru acest stil, care îl face pe om să fie demn de el însuşi. Sunt sigur că în prezent lumea s-ar afla mult mai departe, ar fi mai puţină ceartă, mai puţine divorţuri şi chiar mai puţine războaie, sau poate ar fi dispărute cu totul, dacă oamenii ar fi înţeles să nu întârzie, adică să-şi respecte cuvântul, respectând conştiinţele altora, odată cu propria lor conştiinţă.

Pe atunci, nu existau decât foarte rar telefoane în casele oamenilor şi, în orice caz, chiar dacă Barbara şi Santa aveau, tatăl lor fiind medic, nu le ştiam numărul. Trecând cu tramvaiul pe sub fereastra lor, nu văzusem nicio mişcare şi, oricum, n-aveam de unde şti că sosisem mai devreme, nu le trimisesem decât felicitări, una de Crăciun, una de Anul Nou, fără să le spun pe nume, fiindcă n-aş fi ştiut pe care să-l pun întâi, dovedind astfel o preferinţă, ceea ce ar fi fost inexact, spre propria mea derută. Pe care din ele mi-aş fi dorit-o?

În dormitorul cu zidurile îngheţate, cu cristale de gheaţă la geamuri şi cu soba în care abia se făcea focul, mi-am pus costumul de schi, fără să judec şi fără să simt frigul, şi m-am dus pe pârtia goală. Era într-o zi de lucru, dimineaţa la zece, şi nu venea nimeni, oamenii fiind la treburi. În lumina lăptoasă a văzduhului cu nori de zăpadă, de unde se scutura numai câte un fulg, la intervale, am văzut două siluete identice, pe buza dealului şi, chiar dacă nu le-aş fi recunoscut de la distanţă, le-am simţit cu un instinct care stătea la pândă, poate de peste noapte, poate din timpul zilei trecute, când mă hotărâsem să plec cu alt tren, opt ore mai devreme. Credeam că mi-era teamă de întârziere, şi acum vedeam că nu urmărisem decât să le întâlnesc pe ele, să nu aştept până a doua zi după-amiază.

Într-o clipă, am fost acolo, am ridicat beţele în sus, salutându-le cu o exuberanţă nestăpânită, iar ele, nu mai puţin exuberante, mi-au răspuns cu un chiot, şi fără să spunem o vorbă, ne-am dat drumul la vale. Alunecam şerpuind, încrucişându-ne drumul, uneori atât de strâns, că aproape ne atingeam unul de altul şi le simţeam parfumul, în aerul rece plin de vârtejuri stârnite de trecerea noastră. Coborârea

nu a ţinut mai mult de cinci minute, în care timp ne-am încrucişat cel puţin o dată la zece secunde; uneori alunecam peste schiurile lor, când ale uneia, când ale alteia, de am fi putut să cădem cu toţii grămadă.

Când am ajuns jos, era ora zece, şi până la apel mai aveam opt ceasuri. Nu ţineam seama că trebuiau să meargă la masă, de masa mea nici nu putea fi vorba; dacă ne lega o prietenie adevărată se cuvenea să renunţe şi ele la orice şi să rămânem împreună toată ziua; nici nu mă gândeam altfel, era un imperativ, în numele lui venisem.

— Acum ne recunoşti? m-a întrebat una din ele. Am răspuns nu, aveam mai mult curaj decât astăzi, când recurg la subterfugii rareori reuşite, ca să ajung la un adevăr, pe care aş putea să-l aflu cu o singură vorbă, o întrebare directă.

— Eu sunt Santa, a răspuns ea, zâmbind, socotind de la sine înţeles că nu avea de ce să se supere.

— Iar eu Barbara! a adăugat cealaltă.

Acest schimb de vorbe era cu totul superfluu, fiindcă în primele clipe după aceea, când am schimbat locul, iarăşi nu le-am mai recunoscut şi iarăşi m-am întrebat pentru care din ele venisem cu atâta grabă, cu care din ele aş fi vrut să fiu singur. De multe ori în zilele următoare, m-am gândit că îmi era bine cu amândouă, şi dacă s-ar fi separat, poate aş fi simţit o lipsă.

Să judece altcineva în locul meu; eu nu sunt capabil. Dacă eram prins de Santa, nu eram prins în aceeaşi măsură de Barbara? Când stăteam între ele, îmi fugeau ochii de la una la alta, ca după o minge de ping-pong (încă necunoscută).

Mai târziu, sacrificând o mie de lei din banii de călătorie, am comandat la bijutier două medalioane modeste, câte un cerculeţ de argint, cu un lănţug, cu iniţialele fiecăreia; aşa nu le mai confundam cât le aveau la gât, şi dacă unul din ele se nimerea să intre în despicătura bluzei, rămânea celălalt. A fost un joc de care n-am mai avut parte în restul vieţii şi pe care îl regret mult astăzi – dar câte nu regret, şi câte regrete pot să încapă într-un suflet?!

— Nu mai am chef să urc dealul, spuse una din ele.

— Hai pe câmp! continuă a doua.

Aşa au început cursele noastre de schi la câmpie, care mi-au adus bucurii nebănuite, neegalate decât, într-un fel, de înotul prelung în largul mării, până apărea toată coasta, de la capul Midia la capul Caliacra, când atmosfera era limpede şi soarele nu trecea de zenit, de unde ar fi început să mă orbească.

Două sate se vedeau înainte, îngropate în zăpadă. Primul pe dreapta râului şi a căii ferate; acolo am fi putut să ne oprim dacă ne cuprindeau oboseala şi frigul; am trecut de el, pe la câţiva kilometri şi nici nu l-aş fi văzut în zăpadă, să nu fi fost turla bisericii.

Mergeam în şir unul după altul, eu ultimul, în faţă una din ele, cea

care luase iniţiativa. Zăpada era nebătută, nu trecuse pe-acolo nici om, nici sanie şi n-am văzut alte urme decât poate de iepure. Schiurile nu se afundau decât un centimetru, atât ca să păstreze direcţia, alunecau uşor, şi zarea mă atrăgea nu magnetic, cum era să spun în prima clipă, mă atrăgea cu forţe neadresate făpturii mele fizice, nici celei sufleteşti, n-aş putea să cad într-o asemenea naivitate, ci nefiinţei din mine, materializată prin dorinţa incontrolabilă, ca o beţie lucidă şi rece, de a cuceri spaţiul. Şi iarăşi spun că asemenea trăiri n-am mai cunoscut decât pe mare.

Să nu fi fost în valea largă a râului, cu munţii în stânga şi dealurile în dreapta, dincolo de calea ferată, m-aş fi simţit într-adevăr ca pe mare, şi dacă vizual eram împiedicat de la această senzaţie, sufleteşte o trăiam în deplinătate.

Un ceas după ce plecasem, norii de zăpadă s-au topit, s-a curăţat cerul şi soarele a apărut într-o lumină ca flacăra; îl simţeam arzându-mă în obrazul stâng, în timp ce dreptul rămânea rece ca gheaţa. Valea, în faţa noastră, care se termina sub o coastă de munte, împădurită, părea o cale lactee terestră alcătuită din mii de stele. Ce beatitudine mi-a dat acea alunecare pe zăpada îngheţată, fără făgaşe, fără dâmburi, ca unul din autodromurile de sare din centrul Americii, unde automobilele au depăşit viteza de o mie de kilometri pe oră! Viteza noastră nu mi se părea mai puţin ameţitoare; era o viteză neraportată la o distanţă, viteză pur şi simplu, putând să fie, prin legea relativităţii generale a lucrurilor, ridicată la puterea a zecea, a suta, a mia, dându-mi senzaţia că nu mergeam mai încet decât automobilele cu cinci, cu zece mii de cai, pe pista de sare de la Salt Lake City. Pista aceea am văzut-o mai târziu, prea târziu, şi mi s-a părut modestă, o copie simplificată şi aridă a pistei noastre de zăpadă, unde alunecam unul în spatele altuia, ca trei umbre simetrice, legate printr-o lege comună, aceea pe care s-au sprijinit descoperitorii părţilor îngheţate ale planetei noastre. Pe celelalte le-au descoperit navigatorii, mergând pe alt fel de schiuri, numite corăbii.

Nepunând la socoteală alcoolul, pe de o parte, şi pe de alta acele gaze toxice insesizabile de organismul nostru, monoxidul de carbon bunăoară, şi eliminând halucinogenele, pe care nu pot să le descriu fiindcă nu le-am încercat, cred că niciuna din senzaţiile omeneşti nu ne apropie mai mult de beţie decât alunecarea cu schiurile pe un câmp de zăpadă, cu hotare prea îndepărtate ca să pară reale, o viziune a infinitului, raportată şi la timp, şi la spaţiu. Nu mă uitam la ceas, ci doar în faţă, şi muntele împădurit de la capătul văii parcă dispăruse. Acea mişcare de vals, nesupusă orchestrei, ci numai inimii şi plămânului, un timp prelung, de cinci metri, urmat de doi paşi scurţi şi repezi, singurul efort cerut trupului, pentru alunecarea viitoare, când totul intră în repaus, mi-a lăsat vie numai bucuria. Dar numai

cine nu a încercat nu ştie că la sfârşitul unei asemenea bucurii necontrolate rămâne o oboseală ca după escaladarea Everestului sau după traversarea Saharei.

După un cot al râului prins sub gheaţă, am zărit turla altei biserici, strălucind atât de puternic în soare, că depăşea strălucirea zăpezii. Ştiind că nu putea să fie decât un sat locuit de oameni, deşi nu mişca nimic pe afară, şi înţelegând că era şi un loc de odihnă, atunci abia m-am simţit doborât de oboseală. Ultimii paşi i-am făcut aproape târându-mă, am intrat într-o cârciumă fără să-mi scot schiurile din picioare şi am căzut istovit pe o bancă.

Atunci, în timp ce obrazul stâng, bătut de soare, ardea încă, am simţit că dreptul îmi îngheţase, iar urechea se zbătea, trimiţându-mi în trup, prin grumaz şi prin umăr, împunsături de lance, până sub încheietura genunchiului. Noroc că în cârciumă nu era cald, altfel urechea îmi cădea îngheţată. Fetele mi-au frecat-o cu zăpadă, şi jur, sub ameninţarea pedepsei cu iadul, că deşi arsura creştea la fiecare atingere, simţeam o bucurie nebună. Pe urmă, m-au oblojit cu unul din fularele lor triunghiulare, în carouri de toate culorile, cunoscute din prima seară când le văzusem. Mult aş fi vrut să ştiu căreia din ele îi aparţinea, căci şi-l scosese şi a doua, îl lăsase pe masă; poate din solidaritate, poate ca să nu se nască o deosebire între ele. Mai târziu, medalioanele cu iniţialele lor le-au primit cu multă codeală, şi nu fiindcă erau sărăcuţe, de argint, în loc de aur; dar prea uşor le dezvăluiau identitatea!

— Mă duc la Veturia, zise una din ele. Să vedem ce facem cu masa.

Cârciumarul nu avea decât covrigi uscaţi, salam, usturoi şi brânză sărată.

Veturia, după cum am aflat de la cealaltă, un fel de vară a lor, era învăţătoare în sat, fată tânără, care în anii următori s-a făcut paraşutistă, pe urmă aviatoare, şi a zburat până în mijlocul Africii. Atunci fusesem de mult la piramide, zborul ei nu mi se mai părea o minune.

Nu voiam să întreb: „Tu cine eşti?”, aşa că am stat acolo fără să ştiu care din ele era cu mine. Din când în când se interesa dacă mă mai ustură urechea. Făceam semn din cap că da, luându-mi o figură prelungă, deşi îmi trecuse orice durere. Atunci, se ducea afară, venea cu un pumn de zăpadă şi mă freca de mă ustura sufletul. Apoi, fularul fiind ud, mă oblojea cu celălalt. Iar eu n-am ştiut nicio clipă cui aparţinea unul şi cui celălalt. Curând a venit şi soră-sa.

— Barbara, a spus ea din uşă, mergem să mâncăm la Veturia. Proprietăreasa ei ţine o pensiune.

Am simţit un regret, aş fi preferat ca lângă mine să fi fost Santa; poate numele ei îmi plăcea mai mult, poate îmi plăcea mai mult ea însăşi, printr-o chemare nedefinită, fiindcă altminteri n-o puteam

deosebi de cealaltă. Confuzia nu putea să dispară atâta timp cât nu mă corectau, când le încurcam numele; aveau, poate, ca unică reacţie, un abia schiţat zâmbet enigmatic. Dacă o dată, aflat cu Barbara pe stradă, sau într-o cofetărie, încercam să reiau un dialog început cu o zi înainte, îmi dădeam seama după privirea ei mirată, că nu ea, ci sora ei participase la convorbire. Dar niciodată până acum nu se gândise, nici prima, nici a doua, să înlăture neînţelegerea, şi aşa evoluaseră sentimentele noastre, prin împletirea a trei fire, unul, reprezentarea mea, unindu-le pe celelalte două, identice. Încercasem să descopăr în atitudinea lor o maşinaţie, menită să facă din mine un arlechin de cârpă, dar nu reuşisem, aveau o inocenţă vădită. Chiar dacă mai târziu au ajuns la o dezbinare, ele reprezentau deocamdată deplina reuşită a naturii, dusă până la ultima consecinţă posibilă, despărţirea unei conştiinţe umane în două părţi identice, şi plantarea lor în două trupuri gemene. Un pas să fi mers mai departe, poate natura, uneori perversă sau iresponsabilă, ar fi dat naştere unui monstru, două surori siameze; dar se oprise pe o culme, punând în trupurile lor separate o singură perfecţiune.

Am mers la o casă gospodărească, într-o sufragerie unde erau vreo zece oameni, doi învăţători, doctorul de la dispensar, restul ingineri de la mină. Nu începuseră să mănânce, aşteptau să vină preotul, care făcea parte dintre abonaţii pensiunii. Aşa ceva nu mai văzusem, nu mai auzisem, nici la protestanţi, nici la catolici, cu atât mai puţin la ortodocşi, care evită să se îndestuleze în ochii lumii, mai ales în zile de post, când mai calcă peste canoane, îndeosebi iarna; pe ger, corpul omenesc are nevoie de mai multă grăsime, măcar o bucăţică de costiţă, dacă nu chiar un cotlet fript în tigaie, cu cartofi prăjiţi în untură. Am pomenit aceste bucate, fiind întocmai cele care ni s-au dat nouă, la friptură adăugându-se compot de prune, dulce, în loc de salată. Se obişnuia prin partea locului, dar nu ştiam şi nici nu putea să-mi placă, neavând obişnuinţă, aşa că l-am lăsat deoparte şi l-am mâncat la urmă.

Veturia, a patra la masa noastră, era o fată brună, cu faţa prelungă, cu părul strâns ca Merle Oberon, actriţă de cinematograf frumoasă şi admirată; o văzusem şi eu în multe filme, nu scăpam niciunul, dacă se ivea ocazia le vedeam şi-a doua şi chiar a treia oară. Veturia avea în urechi pandantive de sticlă mov, care făceau ape-ape în lumina de la fereastră şi, ce mi s-a părut mai uimitor, purta pe umeri un şal ca fularele fetelor, de aceeaşi formă, aceleaşi culori, doar că era puţin mai mare. Şalul părea să întărească înrudirea lor, altminteri cam vagă.

Nu m-am socotit niciodată nestatornic în sentimentele mele, dimpotrivă, mi-am făcut o voluptate din a le păstra şi le apăra cât mai bine de tot ce putea să le lovească, aşa cum se întâmplă adesea, dintr-un nenoroc sau o neînţelegere. Mulţi m-au socotit însă altfel, fără a

gândi că poate nu eu eram vinovat de o nestatornicie întâmplătoare; uneori aveam suflul prea slab, alteori prea puternic pentru ceea ce dă naştere la durată. Atâta ştiu sigur, că prelungindu-ne sentimentele, ne prelungim şi viaţa.

Atunci însă, cum stăteam cu cele trei fete la masă, într-o casă străină care nu ştiu de ce mi se părea că este a noastră, cu focul din sobă, cu lumina albă de afară, m-am gândit că dacă primele două ar dispare, nu mi-ar fi rău să rămân cu a treia şi să mă uit cum îi strălucesc pandantivele la mişcările capului; îl mişca mereu, fie ca să se uite la noi, într-o parte şi-n alta, fie ca să-şi arate podoaba. Gândul meu avea însă o scuză, ea era una şi singură, n-aş fi confundat-o cu nimeni decât poate cu actriţa de cinematograf, concurenta ei absentă şi imposibilă. N-am mai întâlnit-o niciodată. Câţiva ani mai târziu, fotografia ei a început să apară în ziare, sărea cu paraşuta de la înălţimi tot mai mari, până depăşise opt mii de metri; îşi găsise o vocaţie nebănuită. Mi-am amintit cu emoţie că stătusem cu ea la masă şi nu o privisem cu indiferenţă. Mergeam pe la mitinguri de aviaţie, unde ştiam că apare, dar ce puteam să văd decât paraşuta, cu o siluetă omenească în combinezon alb cu albastru? Odată ce atingea pământul, o urcau într-o maşină deschisă şi o plimbau prin faţa tribunelor, prea departe s-o pot recunoaşte. O singură dată mi s-a părut că zăresc o lucire mov în urechea ei, de peste care îşi ridicase casca.

După alţi câţiva ani, când făcuse un raid aerian până în centrul Africii, am văzut-o din nou, într-o fotografie în culori, pe pagina întâi a revistei *Realitatea ilustrată*. Fotografia o arăta în faţa avionului, lângă elice, în combinezon alb cu albastru, ca totdeauna. Era un avion de turism, de serie, din cele mai modeste, fabricat la uzina de automobile Renault. Ştiu, fiindcă îl urmărisem prin ziare şi reviste, ba cerusem chiar şi prospecte, de la reprezentanţă. Iar ei, luându-mă în serios, neştiind că n-aveam bani nici pentru o motocicletă, îmi trimiseseră un teanc de reclame, cu ilustraţii şi date tehnice. Avionul nici nu costa mult, nu ajungea la preţul unui automobil Buick, ca să dau un exemplu. Trimiţându-mi atâta hârtie de lux, tipărită în culori, uzina n-a pierdut mare lucru, iar eu am visat atât de mult cu ochii la ele, încât aveam sentimentul că avionul îmi aparţinea de-a binelea; mai târziu, l-am uitat, între timp îmi crescuseră pretenţiile, aş fi vrut un „Messerschmitt”, cu două motoare, dar cel de turism, nu de luptă, Doamne fereşte!

Cât priveşte fotografia Veturiei, după ce m-am bucurat, în prima clipă, am fost dezamăgit să văd, în partea cealaltă a elicei, pe coechipierul ei, pilot cunoscut şi el la vremea lui, un tânăr în combinezon albastru, înalt, blond, cu ochi în culoarea cerului şi a combinezonului. Nu se ţineau de mână, fiindcă îi împiedica elicea şi

convenienţele, pentru mine însă nu încăpea îndoială că nu se aflau împreună numai de dragul unei performanţe. Poate că s-a şi bârfit puţin în societate şi în unele ziare mai neserioase; mulţi se întrebau căruia din ei doi se datora raidul; pentru mine însă era fără importanţă. Nu mai avea în urechi pandantivele de sticlă colorată; la renumele ei ar fi fost prea modeste.

Trecuseră mulţi ani de când Barbara se măritase, iar Santa murise în chip tragic. Un timp lung însă mă bucurasem de prietenia lor indivizibilă. Să fi fost dragoste? În ceea ce mă priveşte, n-am nicio îndoială, a existat şi dovada. Dragoste şi derută.

* * *

Un profesor de matematici, care mai târziu a devenit şeful Serviciului de statistică, pentru care avea o vocaţie vădită, făcuse o socoteală de mare importanţă, aparent o glumă frivolă. În oraş era multă armată, regimente şi şcoli militare: după-amiezile şi duminica, înaintea amiezii, la orele obişnuite de promenadă pe Corso şi pe străzile vecine, apoi la restaurant, la cofetărie, la cinematograf şi la teatru, civilii se pierdeau printre uniforme. Ţinând seama de numărul femeilor din oraş, chiar şi al celor recunoscute drept caste, rămânând deci la un rezultat teoretic, niciunuia din bărbaţii în uniformă n-ar fi putut să-i revină una, mai mult de zece minute pe săptămână.

În ceea ce mă priveşte, gluma încetează când mă gândesc că într-o duminică de iarnă am stat aproape două ceasuri la masă cu trei fete, frustrând pe zeci alţii din ceea ce li s-ar fi cuvenit ipotetic. Iar cu două din ele am stat neîntrerupt, de la zece dimineaţa până la şase seara. Alte ocazii n-au mai fost decât tot duminicile, până în martie, când s-a înmuiat zăpada. Atunci am renunţat toţi trei la schiuri, cu regrete.

Mâncam cotletul cu puré de cartofi şi compot de prune, când s-au auzit clopotele la biserică.

— S-a sfârşit liturghia, ne vesti stăpâna casei. Îndată trebuie să pice şi părintele.

Însă preotul a întârziat şi nu l-am văzut la faţă. Ştiam că, odată intrat în sufragerie, se închina la icoană, pe urmă stropea cu aghiasmă şi binecuvânta masa. Toţi comesenii aşteptau cu evlavie, nu le păsa de întârziere. Cred că s-au şi mirat când ne-au văzut ridicându-ne, ne-or fi numit în sinea lor anticrişti şi păgâni fără lege. Mai mirat am fost că odată cu noi a ieşit şi Veturia, ea ar fi fost datoare să rămână, făcând parte din comunitatea locală. Afară, am aflat că toate trei fetele erau catolice, deci nu se cuvenea să primească binecuvântarea bisericii ortodoxe şi poate chiar preotul, informat din vreme, le-ar fi refuzat-o. De mine nu merită să vorbim, şi-aşa nu ţineam la religie. Odată am spus că m-am născut ateu, dar cred că făceam o greşeală, din pripă sau

din necugetare. Spus cât mai pe scurt cu putinţă, dar după meditaţie serioasă, nu resping credinţa, ci religiile, care au făcut de multe ori rău omenirii, când n-ar fi trebuit să facă decât bine. Istoria e împânzită de exemple care continuă sub ochii noştri, în plină epocă a Cosmosului, când oamenii s-au apropiat de Împărăţia Cerului mult mai mult decât cei din Evul Mediu.

Drumul înapoi a fost mai greu decât la venire. Vântul bătea din faţă, venea seara, se lăsa gerul. Oricât mi-ar fi de ruşine să mărturisesc, fetele au mers mai frumos decât mine şi nu s-au văietat niciodată, pe când eu m-aş fi văietat tot timpul.

Nu le-am condus până acasă, mai aveam cinci minute până la apelul de seară. Ne-am despărţit la tramvai, şi-au scos schiurile, le-au legat, apoi şi-au tras mănuşa cu dinţii ca să-mi dea mâna. Abia când am simţit cât aveau mâinile de îngheţate, m-am gândit că ar fi fost îndreptăţite să se vaiete.

Ne mai vedeam după-amiaza pe pârtie, când aveam o oră liberă, coboram de două trei ori, nu mă lepăd nici astăzi de plăcerea vitezei, de încrucişările noastre atât de scurte, că schiurile treceau unele peste altele, dar acum mă atrăgea mai mult depărtarea, rămasă în amintire din ziua sosirii. Nu mai puteam să mergem atât de departe decât duminicile, dar n-am pierdut niciuna din ele, nici chiar când a fost viscol şi ne-am rătăcit în vârtejurile de zăpadă. Acolo am fi rămas pierduţi, dacă nu dădea peste noi un şir de sănii cu vânători, care se întorceau de sub munte. Nu mi-au plăcut niciodată nici vânătorii, nici vânătoarea, numai că nu fac eu legile. Alt loc n-aveau unde să ne urce decât într-o sanie cu un urs mare la mijloc, împuşcat drept în frunte. Nu era de ales, m-am urcat şi eu, după fete, care se şi ghemuiseră în burta ursului. Mi-au făcut loc între ele, şi atunci, timp de peste o oră cât a durat drumul prin viscol, cu lătratul câinilor, cu strigătele vizitiilor, am trăit un amestec bizar de senzaţii. Atingerea de blana ursului, care parcă mai era caldă, trezea în mine oroarea; mă gândeam că în aceeaşi după-amiază animalul de lângă mine, fie şi fiară, cum i se spune, fusese viu şi liber în pădure, iar acum nu mai folosea deocamdată decât să ne adăpostească de viscol şi, prin moartea lui, să ne salveze. Iar odată cu senzaţia aceasta oribilă o aveam pe aceea divină de a simţi căldura adevărată a celor două făpturi, care, scăpate de spaima morţii, parcă nu mai doreau altceva decât să se dăruiască, amândouă deodată, ca o datorie sfântă faţă de viaţa primejduită mai înainte.

12

În afară de simpatia lui Ionică Temerarul, o mai câştigasem şi pe a altora. Tăcut fusesem totdeauna, acum devenisem şi supus, la început de frică, să nu strâng pe cineva de gât, după jurământul din ziua sosirii. Cu timpul, supuşenia devenise o obişnuinţă, nu se întâmpla altfel cu mine decât cu popoarele care suportă mult timp jugul. Aveam o ironie ascunsă în suflet, care m-a ajutat să nu ajung robul altora. Cred că pe lângă revolta care izbucneşte la răstimpuri, adesea fără alt câştig decât vărsarea de sânge, pe popoarele subjugate le ajută să supravieţuiască, şi într-un târziu să triumfe, ironia secretă exercitată asupra tiranilor. Dacă s-ar găsi cineva să adune măcar o parte din asemenea izbucniri, numite modest anecdote sau glume, câte au circulat din gură în gură, din hotar în hotar, şi peste hotare în vremea lui Hitler, ca să iau doar un exemplu, părerea mea şi-ar găsi în ele justificarea cea mai deplină. Aşa a fost de la începutul istoriei, decât că nu ni s-au transmis şi nouă glumele din timpul lui Caligula sau Nero; cred că erau întocmai cu cele adaptate la situaţiile trăite de noi, după cum se vor adapta şi la situaţiile viitoare.

În cazul meu, nu am mers prea departe, ironia m-a însoţit numai până ce mi-am dat seama că asupritorii încep să mă respecte şi să mă iubească. De atunci înainte, am trăit în armonie, cu atât mai uşor de înţeles cu cât termenul eliberării nu era prea departe şi se apropia săptămână de săptămână; nimeni nu putea să-l prelungească la bunul său plac, aşa cum se întâmplă azi în ţările unde domneşte tirania şi nelegiuirea este legiferată, în înţelesul că dacă un delincvent e condamnat la zece ani, comandantul închisorii îi mai poate da încă zece, sau de zece ori pe atâta, dacă există o viaţă atât de lungă.

Dintre oamenii de care a depins viaţa mea, mă mai opresc doar la unul, fiindcă mi s-a lipit de suflet, iar când a fost să se dezlipească, mi-a lăsat o zgârietură nevindecată nici astăzi; am însuşirea să ţin minte. Pe ceilalţi îi las deoparte, nu m-au preocupat decât în mică măsură; unii mi-au dat învăţătură, alţii plictiseală; odihnească-i Domnul în pace!

Omul meu, pentru care am avut o admiraţie aproape fanatică, era cel ce mergea pe cal în fruntea batalionului, şi după marşuri istovitoare primea defilarea, lângă statuia Victoriei Neînaripate. Acest ultim efort mi se părea neuman, storcea din trupurile şi sufletele noastre o energie de fapt pierdută, care trebuia reconstruită din resurse nedefinite. Încercarea, de atâtea ori repetată, mi-a folosit mai

târziu, ori de câte ori am avut de trecut un obstacol imposibil. De obicei, un asemenea efort trebuie să ni-l ceară cineva, cu biciul în mână; ori eu m-am deprins încă de atunci să mi-l cer singur, peste exigenţa comandantului şi fără să ascult ritmul trompeţilor.

Cu el am învăţat tactică; nu ştiusem că aşa ceva se învaţă, crezusem că generalii se nasc cu ea în minte, şi dacă natura uita să-i înzestreze, atunci nu le rămâne decât să ducă la moarte regimente după regimente. Multe milioane de oameni au murit în războaie, din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, din cauza unor comandanţi fără pricepere. Cum aş putea să uit o anumită carte, intitulată în cea mai tristă batjocură *Potecile gloriei*, cu un general iresponsabil care îşi macină armata numai din ambiţie, ca să cucerească o înălţime inabordabilă şi pe deasupra absolut inutilă?! Urmarea este atât de sinistră, că n-o pot spune, şi m-aş linişti să aflu că au uitat-o şi cei care au citit-o, şi autorul.

Era maior ieşit din Şcoala de Război, o academie a soldaţilor, şi se numea Ion Ion, fără ifose; putea să-l cheme oricum, numele lui nu mă interesează. A intrat în clasă cu catalogul în mână, odată cu ultimul sunet al clopoţelului. Totdeauna a făcut la fel; dacă sosea cu o clipă mai înainte, îmi închipui că aştepta la uşă. M-am gândit că poate aşa se câştigă războaiele; nu eram departe de unul din cele patru principii ale lui Napoleon: pentru a câştiga o bătălie, trebuie să te afli în locul dorit, la timpul potrivit, într-o conjugare perfectă.

Locul era unul şi singur în cazul nostru, dar timpul trebuia raportat la ceasornic, şi profesorul nu greşea niciodată. Lecţiile şi stilul lui m-au făcut să văd în el pe cel mai mare comandant al oricăreia din armate, lăsându-i la o parte pe cei morţi, cu gloria cimentată în monumente sau în mausoleuri.

De statură mijlocie, robust, cu faţa rotundă, plină de viaţă, cu un zâmbet cordial, care uneori devenea rece spre a ne avertiza că urmează o idee esenţială, omul acesta m-a cucerit din prima secundă. Înainte de a mă impresiona judecata lui lucidă şi limpede, expusă cu atâta îndemânare că l-ar fi înţeles până şi papuaşii dacă ar fi avut în limba lor destule cuvinte, m-a frapat un detaliu exterior, care, oricui îl avea, îi dădea prestanţă: un ecuson, ca jumătatea unei grenade, dar din alte metale, argint şi aur, prins în piept, puţin mai jos de inimă. I se spunea „cuc", poate fiindcă în lucrătura lui avea o pasăre, nu ştiu de ce cucul şi nu bufniţa. Dar poate era numai o vorbă, pe care eu n-am folosit-o niciodată, din respect pentru ceea ce reprezenta, suma învăţăturii despre război şi despre armată.

Nu voi pretinde că toţi posesorii unei asemenea podoabe erau genii militare; am cunoscut printre ei câte unul rătăcit ca oile între capre, şi am socotit că nu e altfel decât totul pe lume. Şi apoi, ca să fiu drept, nu ştiu dacă Napoleon sau rivalul şi învingătorul lui de la Waterloo,

aveau diplomă de la o şcoală superioară, în afară de cele dobândite pe câmpurile de luptă.

Judecându-l după vârstă, nu cred că făcuse războiul; poate cel mult ca sublocotenent, caz în care nu prea avea cum să înveţe strategie, căci nu putea să privească ansamblul ciocnirii de trupe, ci stătea mai mult lipit cu pământul, în tranşee, sau făcând salturi înainte prin ploaia de gloanţe; virtutea cerută unui asemenea mic comandant este în primul rând vitejia. Cu experienţă sau fără experienţă, maiorul cunoştea arta războiului şi se pricepea s-o transmită neiniţiaţilor.

Se pomeneşte adesea, atât în cazărmi cât şi în cafenele, despre câmpul de luptă, adică de locurile unde se dau bătăliile. Câmpul în acest caz nu-i sinonim cu câmpia, el cuprinde toate elementele geografiei, râpe şi dâmburi, văi, coline, dealuri, munţi, râuri şi fluvii. Cu ele începe tactica şi cu ele se termină bătălia; e inutil a face măcar o primă mişcare, înainte de a le cunoaşte pe toate.

De curând am citit o carte, parcurgând-o cu trudă şi nedumerire, a unui italian din vremea noastră, privind viaţa eclesiastică de pe la anii 1300. Aş fi vrut să mă uit într-un curs de istorie, sau măcar într-o enciclopedie, să-mi amintesc ce se întâmpla prin părţile noastre în vremea aceea. Pe urmă am socotit că ar fi inutil, nefiind nicio legătură între una şi alta. Eruditii nu-mi vor da dreptate, vor spune că nimic din istoria vremurilor nu rămâne fără legătură, de la un pol al pământului până la celălalt. Rămân la părerea mea şi dacă am citit cartea cu aventurile petrecute la o mănăstire din nordul Italiei, din care nu am învăţat că unu şi cu unu ar face trei în loc de doi, dar care a interesat atât de multă lume că mă cuprinde nedumerirea cu privire la puterea de discernământ a oamenilor de astăzi, mi-am zis că nu fac o greşeală prăpădind şi eu câteva pagini cu o ştiinţă inutilă civililor, că se va găsi şi în acest caz cine să le citească şi poate nu de pomană; e bine să ştim de toate, chiar ceva ce nu ne va folosi niciodată, dar care oricum va da de lucru, măcar puţin, circumvoluţiunilor din creier.

Odată ce aveam în faţă câmpul de bătălie, trăgeam cu creion roşu linia inamicului, imaginată de profesorul nostru. Sigur că acesteia i se adăugau informaţii culese pe toate căile cunoscute din cărţile de spionaj, atât de citite: numărul diviziilor, al regimentelor, al tunurilor, uneori chiar şi numele comandanţilor, care, dacă erau cunoscuţi din alte bătălii, li se ştiau şi calităţile, de mult folos în judecarea situaţiei.

Pentru mine acest joc, care, cum am spus mai înainte privitor la altceva, făcea să mişte circumvoluţiunile din creier, a fost un exerciţiu de imaginaţie, şi mi-a ajutat şi el într-un fel să-mi scriu cărţile. Cine s-ar fi gândit că o şcoală de tactică militară poate fi totodată o şcoală de literatură? Deci, iată ce-i datorez maiorului, pe care îl admiram tot mai mult, arătându-i tot mai multă recunoştinţă.

După ce terminam cu poziţia inamicului, trăgeam pe hartă, cu creion albastru, poziţiile noastre. Numai cu atât, harta devenea epică. Apoi judecam situaţia, pe unde şi când să atacăm, pe unde o să atace inamicul. Era o situaţie, au fost cu sutele şi toate rămâneau scrise în caietele noastre de lucru.

Alteori, inamicul venea de departe, îi cunoşteam drumul de la iscoade şi din recunoaşterile aviaţiei. Trebuia să decidem unde să ne aşezăm linia de apărare, determinant în această hotărâre era terenul, adică harta, pe care vedeam totul, la fel de clar cum vedeam câmpia Şelimberului de la postul de comandă al lui Falkenheyn. Cu multă pasiune studiam înaintarea posibilă a atacantului, ocolind un sat, o pădure, luând-o de-a lungul râului, apoi pe un câmp după seceră, până se apropia de poziţiile noastre, despre care, fireşte, avea şi el informaţii. Chemându-mă la catedră şi punându-mă în faţa hărţii prinsă pe tablă, profesorul de tactică îmi cerea să arăt drumul probabil al inamicului. Nimic nu mi se părea mai simplu, şi soluţia mea a fost totdeauna acceptată fără discuţie, fiindcă nu exista alta mai bună, atâta timp cât inamicul n-avea un comandant lovit cu leuca în frunte.

Iar poziţia noastră de apărare unde putea să fie, dacă nu pe două boturi de deal, puse faţă în faţă, pe unde atacatorul era obligat să treacă? Ştefan cel Mare nu făcea altfel!

Dacă am câştigat toate bătăliile de pe hartă, n-am avut parte şi de una adevărată; ceva mă face să cred că aş fi pierdut-o. N-am putut să constat în ce măsură toate se aplică întocmai în practică, n-am dovezi complete, dar sunt înclinat să cred că toţi marii strategi au pierdut prima lor bătălie; excepţia lui Napoleon e mai degrabă tristă, căci dacă a câştigat prima bătălie, în schimb a pierdut-o pe ultima.

13

Asigurat că Santa şi Barbara voiau într-adevăr să mergem la piramide, în vacanţa de Paşte m-am dus la Serviciul Maritim, să mă interesez de plecarea vapoarelor şi de preţul călătoriei. Vapoarele noastre de pasageri continuau să meargă, din obligaţie, căci altminteri rămâneau mai mult goale. Fiindcă la şcoală mâncam bine, eu, unul, şi mulţi ca mine, nu ne dădeam seama de criză. Guvernele se schimbau la câteva luni o dată, rar împlineau anul. La data când se întâmplau cele ce urmează, era la putere Nicolae Iorga; şi-a păstrat funcţia până în primăvara anului următor, poate fiindcă îl susţinea regele Carol al doilea, căruia îi era devotat şi îi îndeplinea dorinţele, cred că nu din slugărnicie, ci din slăbiciune sentimentală sau din eroare.

În anul următor a luat puterea şi a ţinut-o numai cinci luni un guvern ţărănist, prezidat de Vaida Voievod, om politic din Transilvania; comunicatele şi ziarele, de cele mai multe ori, îl deposedau de al doilea nume, rămânea numai domnul Vaida, ca să nu se confunde cu moştenitorul tronului, denumit de curând Mare Voievod de Alba Iulia, care făcea clasele primare acasă, în palatul de pe Calea Victoriei. Între noi fie vorba, cred că Marelui Voievod puţin îi păsa de titulatură, i se atribuise fără să-l întrebe cineva, nici n-ar fi putut să-şi dea părerea, aflându-se atunci abia la începutul învăţăturii despre istoria României.

Că era prim-ministru Iorga, că era Vaida, treburile n-au mers mai bine. Ne mai mândream şi noi ce ne mai mândream cu Nicolae Titulescu, ales a doua oară Preşedinte al Ligii Naţiunilor, de la Geneva, când avusese de înfruntat la vot, bunăoară, pe Aristide Briand, ca să dau doar un exemplu. Dar cum ar fi putut el să îndrepte politica din ţară, mai ales că nu-l întreba nimeni?!

Funcţionarul cu care am stat de vorbă la Serviciul Maritim, un om distins, blond, cu cărare pe dreapta, cu mâini fine şi îngrijite, m-a poftit să stau pe scaun, m-a ascultat cu atenţie, deşi eram abia un tinerel fără nume, şi după ce m-a iscodit în toate chipurile despre dorinţele şi idealurile mele, şi mai ales despre scopul acelei călătorii în locuri prea puţin căutate de oameni, mult mai ispititor fiind Parisul, mi-a spus cu simpatie, dar nu fără o amărăciune:

— Îmi pare rău că fiul meu nu are aceeaşi dorinţă. I-ar fi fost mult mai uşor s-o realizeze.

S-a mirat puţin de tovărăşia celor două fete, dar n-a făcut opoziţie, cum cred că s-ar fi întâmplat dacă era numai una; ar fi semănat a idilă

de dragoste şi nu se cuvenea s-o încurajeze.

— O să călătoriţi în compartimente de clasă turistică; au câte patruzeci de paturi, dar să nu vă speriaţi, au să fie probabil goale; până astăzi nu s-a anunţat nicio excursie.

Am bănuit că abţinerea de la călătorie se datora crizei, deşi la Paris plecau trenuri după trenuri. Când mi-a spus preţul nu mi-a venit a crede, şi cu atât mai puţin au să creadă cei care află astăzi: o mie trei sute de lei de persoană, de la Constanţa la Alexandria, în Egipt, dus şi întors, cu tot cu mâncare, două săptămâni de navigaţie. Sigur că era cel mai mic preţ cu putinţă, o favoare, dar ce pierdea Serviciul Maritim dacă oricum compartimentele turistice rămâneau goale? Am luat mersul vapoarelor, era unul pe săptămână şi a rămas ca data plecării s-o anunţ prin carte poştală.

Când am ieşit în stradă, în lumina şi căldura blândă de primăvară, îmi venea să le strig oamenilor: „Lăsaţi cârciumile şi berăriile şi mai bine haideţi cu mine la piramide!" Uitam că dacă aş fi convins măcar patruzeci de bărbaţi şi patruzeci de femei, eu n-aş mai fi avut loc în compartimentul bărbaţilor, iar fetele în compartimentul femeilor. Aşa că mi-am ţinut gura, deşi, când îi vedeam pe oameni cum dădeau halbele pe gât, în sfârâitul fleicilor pe grătar, în mirosul mititeilor şi patricienilor, ştiam că n-aş fi convins pe nimeni.

Îmi petreceam vacanţa tot la Trandafil, unda m-am bucurat de aceeaşi căldură din partea Corneliei. La Bucureşti venisem de dimineaţă cu trenul; până să plec înapoi, la trei după-amiază, am stat pe o bancă în Cişmigiu şi am judecat situaţia, cu mintea mai limpede. În afară de costul vaporului, oricât ar fi fost el de neînsemnat la o dată când leafa unui profesor proaspăt ieşit din facultate era de şapte mii de lei pe lună, cu toate curbele de sacrificiu, mai trebuia pus la socoteală trenul, de la Alexandria la Cairo, şi câteva zile la un hotel din cele mai modeste. Apoi drumul până la Ghiseh, unde se putea merge călare pe cămilă, dar costa de zece ori mai mult decât cu autobuzul. De mâncat, ne-am fi putut mulţumi cu pâine şi roşii. Una peste alta, toate acestea se ridicau la vreo douăzeci şi cinci de dolari pentru fiecare, după socoteala domnului Săileanu, cum se numea funcţionarul de la Serviciul Maritim. (Abia vara, când am venit să iau biletele, am aflat că era director, aşa putuse să ne facă o reducere importantă.) Dolarul atunci se schimba la Bancă sau la zaraf cu o sută şaizeci de lei, ar fi fost nevoie deci de patru mii. Cu o mie trei sute vaporul, cu trenul până la Constanţa, cu o mică rezervă pentru bacşişuri şi nevoi neprevăzute, trebuia să avem fiecare câte şase mii de lei. Nu-mi făceam prea multe griji în privinţa sumei, Cornelia şi Trandafil îmi făgăduiseră să mă împrumute cu ce îmi lipsea, căci banii trimişi de Zorina îi prăpădisem pe jumătate. E drept că le vorbisem de vreo trei mii de lei, diferenţa până la cinci mii, cât bănuiam că ar

putea să coste vaporul; la celelalte nici nu mă gândisem, de parcă aş fi făcut parte dintre păsările cerului. Mi-era de pe acum ruşine să le spun de câţi bani mai aveam nevoie, dar m-am gândit că, după vorba cunoscută, unde mergea mia, merge şi suta, deşi în cazul meu proporţia era alta, unde mergea suta, trebuia să meargă mia, sau măcar jumătate. A mers, într-adevăr, fără discuţie, şi Trandafil şi Cornelia aveau câte ceva pus bine, în secret unul faţă de altul; aşa cum se întâmplă cu oamenii săraci şi mărinimoşi totdeodată, trăiau cumpătat, şi fiecare aduna câte un ban, nu ca să-i fie lui bine, ci spre a-şi ajuta la o nevoie, la o boală sau altă nenorocire, tovarăşul de viaţă.

Trenul mergea mai încet pe vremea aceea, era un personal care oprea în toate gările, doar că nu uita să mai pornească, aşa cum se întâmpla cu trenul mixt de altădată. Pe atunci, de la Bucureşti până la Ploieşti, oraşul nostru, făcea o oră şi jumătate; astăzi acceleratelor nu le trebuie decât patruzeci de minute; nu m-ar mira ca la sfârşitul mileniului, care nu mai este departe, să se reducă timpul la jumătate. Oamenii din mileniul următor, când fiecare din ei sau măcar fiecare familie va dispune de un computer în sarcina căruia vor cădea multe treburi, n-au să mai aibă ce face cu timpul.

În tren, reluându-mi gândurile de peste ziuă, socotelile băneşti urmate de greutăţi probabil nebănuite, m-a cuprins descurajarea; poate nu s-ar fi întâmplat la fel dacă mergeam cu acceleratul, viteza trenului, care mă înaripa ca toate vitezele, până şi a bicicletei, mi-ar fi alungat gândurile negre, mi-ar fi făcut sufletul să galopeze. De plictiseală, l-am rugat pe un călător din faţă să-mi împrumute ziarul; tocmai îl pusese deoparte. Văzusem pe prima pagină o fotografie care mă intrigase, o sferă metalică, de vreo doi metri în diametru, cu ferestre etanşe, strânse în şuruburi semănând cu o cască de scafandru, dar la altă scară, destul să-mi atragă atenţia. În paginile celelalte am dat de alte fotografii, una înfăţişa un balon gata să-şi ia zborul, şi de el era atârnată cu o împletitură de cabluri sfera de adineauri. Am citit titlul, apoi subtitlurile şi, din ce în ce mai curios am parcurs şi textul, pe sărite. Aşa am aflat că un om, primul pe pământ, ajunsese cu balonul în stratosferă, la aproape şaisprezece mii de metri înălţime, unde nu zbura nicio pasăre, ci numai zmeul din basme. N-am mai simţit mersul leneş al trenului, am uitat gândurile îndoite şi mi-am băgat ochii în ziar, citind rând cu rând tot ce scria acolo. Titlul era: „Primii oameni în stratosferă”. Ştiam şi eu ca toţi care învăţau carte ce însemna stratosfera, o noţiune abstractă, o trecere între atmosfera pământului şi vidul cosmic, unde se putea merge numai cu gândul.

Astăzi, când de mult Cosmosul a devenit un domeniu de explorare, când în cuprinsul lui nemăsurat zboară sateliţi, rachete şi tot felul de nave spaţiale, când oamenii au ajuns pe Lună şi poate vor ajunge pe

Marte, apoi pe alte planete şi chiar în alte galaxii dacă se poate duce cineva cu închipuirea până acolo, zborul în stratosferă pare o glumă. Atunci însă a produs multă emoţie, ziarele au scris şi au dat amănunte luni de-a rândul, iar ecoul faptelor nu s-a stins până la sfârşitul deceniului, deşi ele se petrecuseră la începutul lui, în primăvara anului 1931, când plănuisem să merg la piramide. Astăzi zborul în stratosferă a rămas o curiozitate a trecutului, aproape uitată. Ce-i drept, ceva nu s-a stins în memoria noastră şi nu cred că se va stinge nici după alte decenii, numele lui Piccard, un fizician elveţian, Auguste pe celălalt nume, primul om de pe pământ ajuns la o asemenea înălţime. Pe însoţitorul lui, care nu va fi stat nici el cu mâinile în buzunar când se pregătea şi se desfăşura aventura, cred că l-a uitat toată lumea; poate voi fi ultimul, sau între ultimii care îi pomenesc numele, inginerul Kiper, ca să am conştiinţa împăcată. Mărturisesc că nu mai ţin minte nici câţi ani avea, nici cum arăta la faţă, deşi i-am văzut fotografia în ziare. Despre Piccard îmi amintesc că era un om înalt şi cam uscăţiv, nimic altceva. Toamna a venit şi în România, dar nu puteam să plec de la şcoală să-l văd şi eu printre atâţi alţii. Balonul avea treizeci de metri în diametru; nu ştiu ce gaz uşor folosea, ca să atingă o înălţime atât de mare.

Până ce-am ajuns în gara de Sud, de care continua să mă lege amintirea Zorinei, deşi ea încetase să mai existe pentru mine, n-am lăsat ziarul din mână. Aveam naivitatea să cred că puteam să-i fac o surpriză lui Trandafil, ducându-i ştirea, dar el o aflase încă de dimineaţă, fiind probabil primul om în tot oraşul care citea ziarul. Ştia mult mai multe decât mine, de cât timp se pregătea expediţia, din ce materiale era construită nacela, şi cu ce gaz se înălţa balonul. Cât despre principiul lui Arhimede, care îmi stârnise atât de mult interesul când îl aflasem şi era aplicat chiar şi în cazul aerostatului, n-ar fi fost posibil să-l uit, cum nu-l voi uita niciodată. Decât că am numit incorect balonul, el devenea stratostat, de vreme ce depăşea atmosfera; n-am făcut asemenea remarcă din pedanterie, ci pentru a respecta amintirea lui Trandafil, aşa cum el avea respect pentru termenii ştiinţifici şi era revoltat că lumea îi ignoră.

Asupra mea ascensiunea lui Piccard a avut o influenţă hotărâtoare, altfel poate i-aş fi închinat doar două rânduri. Eram descurajat când m-am suit în tren la Bucureşti, mi se părea penibil să duc o discuţie bănească pentru o cauză neesenţială nici măcar pentru mine, căci n-aş fi murit dacă nu ajungeam la piramide. Până şi acum când scriu, după atâta timp, mi se pare că am făcut prea mult caz chiar şi în propria mea conştiinţă, cu o poveste care multora le-o rămâne neînţeleasă, iar alţii n-o vor socoti decât o toană de tinereţe. O, dacă ar înţelege oamenii într-o zi că toanele tinereţii nu trebuie înfrânate niciodată!

Cu alte cuvinte, mă clătinam în hotărârea mea, dacă nu chiar

renunţasem. Atunci mi-au picat ochii pe ziarul vecinului din faţă, şi am aflat despre ascensiunea lui Piccard. Poate şi el se descurajase, şi nu o singură dată, în timp ce-şi făcea planul, poate şi el se gândise să renunţe, cine ştie de câte ori, când îşi făcea pregătirile; şi poate în ascensiunea din ce în ce mai anevoioasă, uneori îşi pierduse nădejdea că o să reuşească. Dar mersese înainte, mai puţin pentru gloria lui şi mai mult pentru a lumii. Şi în primul rând pentru mine, ca să-mi recapăt curajul.

Când am ajuns la Trandafil, nu mai aveam nicio îndoială, trebuia să înving o piedică atunci, pe loc, luându-mi îndrăzneala să le cer o mie de lei peste ce vorbisem. Pe urmă, rămânea o ultimă dificultate, să văd dacă fetele puteau să facă rost, la rândul lor, de-o sumă atât de mare, dublă faţa de ce le spusesem, fără să fi chibzuit bine. De ce nu mă născusem şi eu bogat, ca Mircea Ignaţiu, fecior de bani gata, sau ca Mănătărcea, prostănacul clasei, al cărui tată avea o mie de hectare în Romanaţi şi un munte întreg în Vrancea, unde creştea zece mii de oi, în cinci turme?

Stăteam cu ochii pe faţa de masă, făcându-mi curaj să deschid vorba, când Trandafil şi Cornelia, parcă la un semn, începură amândoi deodată:

— Noi ne-am gândit că…

Tăcură, surprins fiecare de glasul celuilalt. După o pauză, Cornelia reluă, adresându-se lui Trandafil, cu o timiditate mai mare decât ar fi fost a mea însumi, dacă deschideam vorba:

— Spune-i tu!…

Iar Trandafil îmi spuse, privind ca şi mine faţa de masă:

— Noi ne-am gândit că n-are să-ţi ajungă trei mii, cinci în total, cu cele două mii ale tale. Mai bine să-ţi dăm mai mult, ca să ai opt sau nouă!

M-ar fi podidit lacrimile, dacă nu m-aş fi gândit la Piccard şi la bietul Kiper, de care nu mai ştie nimeni astăzi.

— Da, am răspuns cu sânge rece, cinci mii ar fi fost prea puţin: nu ştiusem să fac socoteala. Dar nu-i nevoie să am opt sau nouă, şase mii de lei îmi ajung cu prisosinţă.

* * *

Sunt emoţii care nu pot fi comparate între ele, aşa că nu se ştie cu cât e mai puternică una decât alta. Emoţia de a mă fi văzut în vârful piramidei lui Keops, de-a fi făcut drumul până acolo, călătoria pe Mediterană şi apoi pe malul Nilului a fost atunci atât de copleşitoare, că multă vreme în sufletul meu n-a mai încăput o bucurie egală, nu m-a tulburat atât de mult nici măcar un sărut fugar al Santei, pornit din propria ei voinţă şi atunci neînţeles de mine. Dar poate, într-un fel, mult mai mult m-a tulburat ziua când am intrat prima oară în casa

fetelor.

Când ne-am reîntâlnit, după vacanţa de Paşte, le-am întrebat cu inima strânsă de îndoială, dacă nu-şi schimbaseră gândul cu drumul la piramide. Au bătut amândouă din palme, cu un gest identic şi cu aceeaşi intensitate, şi mi-au răspuns cu glasurile care păreau unul singur:

— Dar bineînţeles, am vorbit şi cu tatăl nostru! Duminică să vii la noi, vrea să te cunoască.

Trebuia să mă cunoască, dacă plecam cu fetele lui la capătul lumii, mi se părea abia acum că îmi luam o răspundere uriaşă; mai înainte, parcă nici nu mă gândisem că aveau o familie, le vedeam tot singure. Nu puteam nici să refuz, nici să amân invitaţia, încât duminică la ora cinci după-amiază, sunam la uşa lor, cu un bucheţel de violete în mână. Până atunci, de la ora două când începea învoirea, am dat o fugă la Ghizela, mă aştepta şi nici eu nu puteam să mă lipsesc de ea după două săptămâni de vacanţă. I-am dus un pachet cu cremşnituri, ca o consolare că nu puteam rămâne mai mult decât două ceasuri.

— Păcat! mi-a spus, mâhnită. La ora cinci le invitasem pe fete. Stai că le chem acum, măcar să-ţi vadă halatul. Să ştii că l-am luat cu banii tăi, n-am dat nimic de la mine.

De câte ori mă duceam la ea, îi lăsam banii pe marginea mesei; vedea şi se făcea roşie, dar nu putea să protesteze, ar fi însemnat să-mi atribuie un rol care nu cinsteşte pe nimeni. Acum găsise o soluţie, un gest făcut cu atâta gingăşie, că nu mai putea să mă jignească, îmi cumpărase un halat de mătase albastră, ştia că este culoarea care îmi place; dar, oricât mi-ar fi plăcut, socotesc că nu se potrivea cu o haină de casă. L-a scos din dulap, cu gesturi aproape cucernice, m-a pus să-l îmbrac, apoi m-a aşezat în vârful patului, cu perne la spate; deasupra era micul crucifix din lemn de măslin, Crist bătut în cuie pe cruce.

Fetele, vreo patru, câte a putut găsi libere la altă oră decât cea anunţată, au remarcat numaidecât halatul şi s-au luat la întrecere să-l laude. Ghizela era foarte satisfăcută, iar mie, trecând peste orice alte sentimente, îmi părea rău să plec mai repede decât în alte rânduri.

— Hai, acum duceţi-vă! le-a spus fetelor, după ce îşi mâncaseră prăjitura şi băuseră câte un păhărel de vişinată.

Pe urmă s-a aşezat în genunchi, la picioarele mele, şi s-a închinat cu ochii în sus, la Cristos de pe cruce, îngânând: „O, Jesus Maria, Jesus Maria!…” M-am simţit cuprins de o duioşie caldă şi puţin amară, aveam în inimă o bucurie dureroasă, îmi venea să-mi fac cruce la rândul meu cu ochii în ochii ei, nu ai lui Cristos din spate, care putea să cadă cu tot cu cruce peste mine, să-mi spargă capul. „Doamne, mă întrebam, cu un sentiment între duioşie şi stupefacţie, e admisibil să iubesc cu adevărat, fie şi o clipă, pe o asemenea fiinţă, care poate să aparţină oricui bate la uşă?!” Da, o iubeam cu adevărat, măcar în acea

clipă, nu mi-e ruşine să spun şi nici n-am să-mi iau vorba înapoi, fiindcă am iubit-o şi-n alte clipe. Şi nu regret decât că, aşa cum erau, acele clipe n-au să mai fie niciodată.

* * *

Era o casă veche, aproape medievală, cu ferestre mici şi ziduri groase de un metru. Pe afară, încadrată de case asemănătoare, părea o locuinţă modestă, puţin confortabilă. Intrarea era prin gang, pe o scară de stejar atât de vechi, că l-ai fi crezut gata să se năruiască; nimic nu mă îmbia deocamdată, dimpotrivă, totul făcea să mi se strângă inima.

Când am sunat, s-a auzit un clopoţel înăuntru, deasupra uşii, ca pe la unele prăvălii, numai că avea alt sunet, mai muzical, puţin vibrat, cu un timbru cum nu mai auzisem, părea un glas de privighetoare; farmecul lui, care mi-a schimbat pe loc starea de spirit, ducându-mă către vrajă se datora aliajului, formula secretă a unui meşter argintar de la Viena. Până atunci nu mă gândisem, şi vreau să dau şi altora prilej de a medita în această privinţă, ce însemnătate are în viaţa unei case clopoţelul de la uşă.

Nu mi-au deschis fetele, nici vreo subretă sau vreun lacheu, ca în lumea pretenţioasă, care mi-ar fi redat strângerea de inimă de mai înainte, ci un bărbat falnic, înalt, în puterea vârstei, deşi avea părul alb, ca de platină; am recunoscut în el pe stăpânul casei, iar în felul cum mi-a zâmbit le-am recunoscut pe fete.

A doua surpriză după sunetul clopoţelului, a fost lumina din casă, neprevăzută şi inexplicabilă cu ferestrele care mi se păreau atât de mici privite de afară; dinăuntru, dimensiunea lor devenea dublă, printr-un artificiu mai greu de explicat decât sunetul clopoţelului. Zidul gros dădea naştere unor firide evazate spre interior, ca o cameră fotografică, având darul să capteze lumina de afară şi s-o difuzeze în interior, mărită şi mai strălucitoare. Nu eram deloc aflat sub o vrajă, datorită fetelor, fiindcă ele, întârziind să apară, în clipa aceea le şi uitasem, mă fascina odaia, întinsă până în stradă, cu tavanul mai scund decât se obişnuieşte, părând astfel imensă. Cred că şi tavanul, alb ca hârtia cretată, micşorând volumul camerei, făcea să pară mai mari dimensiunile celelalte, şi lumina să devină mai densă. Dar însuşi omul care îmi întindea mâna, cu părul lui ca de platină şi cu zâmbetul plin de seninătate, răspândea în jur o lumină. M-a poftit să stau într-o berjeră Biedermayer, aflată între ferestre, şi s-a aşezat în faţa mea, pe un fotoliu mai scund, în stil cu berjera. În afară de candelabrul vienez, de cristal cu armături de argint foarte fine, restul mobilei mi se părea rece, oricât ar fi fost de frumoasă şi de preţuită, piesă cu piesă.

Toate obiectele din casă, mese, scaune, scrinuri, comode,

dulăpioare, etajere erau în acelaşi stil Biedermayer, atât de răspândit în Transilvania de pe vremea habsburgilor, când marea şi chiar mica burghezie îşi aducea mobila de la Viena sau o copia prin mâna meşterilor localnici. Astăzi, această mobilă s-a dispersat în mai toată ţara, rarefiindu-se, şi aşa mi se pare mai puţin antipatică. Ştiu mulţi oameni care au dorit s-o aibă, au colindat oraşele transilvane şi au cumpărat-o de la familii obosite sau scăpătate. Părerile mele au să-i supere; n-am ce face, le urez s-o stăpânească sănătoşi, iar eu rămân într-ale mele. De câte ori văd undeva, printre mobile obişnuite, un dulap, o masă, un scaun sau un scrin Biedermayer, îmi feresc ochii şi trec mai departe.

Lumina intrând pe ferestre şi căzând pe podeaua nu de parchet, ci de scândură ceruită, mă încadra ca între două preşuri de aur. Când se auzea tramvaiul în stradă, îmi aminteam cum trecusem prima oară pe acolo şi văzusem la geam fata blondă. Iar acum nu-mi venea a crede că mă aflam în casă.

Cât am stat de vorbă aşteptând să apară fetele, domnul Georgy, care mă primise, acesta fiind numele lui de familie, nu ştiu de ce origine, poate cehă, poate austriacă, mi-a vorbit despre multe, dar nimic să-l privească de-a dreptul. A început cu Freud, a cărui Psihanaliză tocmai apăruse şi dădea naştere la multe discuţii. O citisem, la îndemnul profesorului nostru de psihologie, medic la sanatoriul de boli mintale; el de altfel o şi tradusese în româneşte. Doctrina lui Freud mi se părea simplă, fiindcă acceptam uşor inovaţiile, în orice domeniu, cu gândul că de greşesc n-am ce pierde; mai târziu am avut şi eu îndoieli, ca propriii lui discipoli, iar azi nu mai ştiu ce să cred, îi admit şi pe unii, şi pe alţii şi mă uit cum viaţa merge înainte. Dacă ar trebui să-mi dau o părere mai fermă, aş spune, bunăoară, că fără Freud dragostea lui Hamlet pentru mama lui nu mi s-ar fi părut niciodată incestuoasă. Cât despre refulare, resping ideea categoric, măcar în una din formele ei, privind înclinarea scriitorului de-a pune în carte ce şi-a dorit în viaţă şi n-a putut să aibă. Deşi n-am avut tot ce mi-am dorit, în cărţi n-am pus nimic inspirat de lipsuri, ci dimpotrivă, de prisosinţe.

După Freud, am vorbit despre Beethoven, despre Schubert, iar pe urmă despre Mozart; la acesta din urmă părerile noastre au rămas împărţite, dar nu spun cum, ca să nu-mi atrag vreun oprobriu. Pe urmă, domnul Georgy a trecut la politică, partea pe care mi-o recunosc slabă. Despre viaţa mea nu m-a întrebat nimic, iar despre viaţa lui n-a suflat o vorbă; am aflat-o pe urmă. Îmi amintesc că a vrut să ştie ce credeam despre Hitler, atunci încă la închisoare sau poate eliberat proaspăt; putea el să vină la putere în Germania, nescăpată încă de toate urmările războiului? N-am pregetat să-i spun ceea ce ştiam şi eu de la domnul Pretoreanu, repetându-l papagaliceşte. Da, Hitler avea să vină la putere, mai curând decât se aştepta lumea, şi pe

urmă, nu-i mai trebuiau decât şase ani ca să înceapă războiul.

Domnul Georgy şi-a stăpânit un fior şi a clătinat din cap sceptic. Sceptică era toată lumea. În sfârşit, la ultima întrebare, s-au deschis două uşi, aflate faţă în faţă, de o parte şi de alta a camerei, şi au apărut fetele, amândouă deodată, de parcă erau sincronizate. „Dar Anschlusul cu Austria, crezi că este posibil?" mă întrebase tatăl lor, cu o clipă mai înainte. N-am apucat să răspund: „Este nu doar posibil, ci sigur!" Fetele au venit la mine cu paşi simetrici, mi-au întins mâna, apoi s-au aşezat pe câte un scaun Biedermayer, una în stânga mea, cealaltă în dreapta, în mijlocul preşurilor de aur. Convorbirea cu domnul Georgy s-a terminat astfel înainte de a-i da răspunsul care l-ar fi contrariat, după semnele dinainte, şi poate ar fi făcut să-i devin antipatic. Ne-am dus numaidecât cu milenii în urmă şi am început să vorbim despre piramide.

Amândouă fetele erau îmbrăcate la fel, în rochii de olandă albastră; gândul mi-a fugit la halatul cumpărat de Ghizela şi m-am făcut roşu la faţă, dar n-am renegat gândurile spuse despre ea mai înainte, oricât de aristocratic ar fi fost acest imens salon Biedermayer, oricât de nobil stăpânul casei, şi oricât de fermecătoare cele două făpturi blonde. Aveau la gât medalioanele mele modeste, m-a emoţionat că le purtau într-o ambianţă atât de bogată, şi datorită lor am ştiut că în stânga mea şedea Santa, iar în dreapta Barbara.

O slujnică ne-a adus ceai cu fursecuri; iar mi-a fugit gândul la Ghizela, căreia îi dusesem cremşnituri. Mai mult ca sigur la ora aceea, în zi de duminică, avea pe cineva în cameră, şi poate în salon aşteptau alţii. Cine eram eu cu adevărat; cel de aici sau cel de acolo?

* * *

Domnul Georgy, al cărui nume de botez nu s-a pronunţat niciodată, poate îl chema Mihael, sau Martin, sau altfel, judecând după iniţiala M. de la uşă, era doctor în chimie şi medicină; ani în şir nu profesase niciuna din aceste meserii, dintr-o pasiune tot atât de ciudată ca amplificarea luminii venite de la ferestre, dar şi mai puţin explicabilă, dacă pasiunile trebuie explicate. Ca şi fetele, vorbea româneşte fără o urmă de accent străin sau regional, limba literară a oamenilor cu carte. Şi totuşi, bănuiesc că limba lui maternă era alta, judecând măcar după nume, adus aici din alt loc al Europei.

N-am aflat în ce oraş se afla la douăzeci şi cinci de ani, cu studiile terminate, când se îndrăgostise de o actriţă de circ, Erika, acrobată pe cal, se însurase cu ea şi o urmase în lume. Am văzut-o în fotografii, avea atunci un an mai puţin decât aveau fetele astăzi şi semăna atât de bine cu ele, încât ai fi crezut-o a treia geamănă. Pasiunea tânărului pentru ea era dublată de iubirea comună pe care o purtau amândoi

calului. El regreta că nu studiase medicina veterinară, nu găsise o şcoală bună şi nici nu se credea capabil să fundeze una cu puterea lui proprie. În orice caz, nu renunţase niciodată la un vis din adolescenţă, când călărea pe deşelate la conacul unor prieteni, să aibă într-o zi o herghelie, unde să crească numai cai de cel mai pur sânge. Chiar şi astăzi, când revenise la medicină, după peregrinări şi drame, ţinea trei cai de călărie într-un grajd de la marginea oraşului.

Din iubirea lui pentru tânăra nevastă şi pentru cel mai nobil dintre animale se născuse în el un talent, care era de fapt o vocaţie, dresura de cai, transformată în profesiune. Judecând după afişele şi tăieturile din ziare păstrate de fete într-un album de familie, reieşea că într-o vreme, în primul deceniu al secolului, se bucurase de un renume mondial, fiindcă era cunoscut nu doar în Europa, ci în amândouă Americile, la fel în Australia, pretutindeni unde ajunsese atunci faimosul circ Georgy, căruia îi împrumutase numele.

Ce căuta acum doctorul M. Georgy în acest oraş transilvan, unde îngrijea bolnavii de inimă, specialitate încă nedesprinsă de medicina internă? În cimitirul catolic, pe unde treceam ades cu tramvaiul când mă duceam la Grădina Zoologică să văd lupii, cu furia lor neobosită care nu înceta să-mi dea fiori, într-o firidă din marea criptă zăcea Erika, moartă în anul 1912, într-un accident oribil, petrecut în arena circului, sub ochii spectatorilor. Iar oraşul unde îşi avea mormântul fusese ales fiindcă aici se născuse.

Fusese vina ei, a calului sau a dresorului? La una din cele mai uşoare figuri, calul galopa pe marginea arenei, iar ea, prinsă cu picioarele în legături fixate în şa, era aplecată orizontal spre public, părând că zboară, ajutată de braţele întinse, ca de-o pereche de aripi. Iar dresorul, în frac negru, în centrul arenei, pocnea din bici să mărească galopul, până ce şi calul părea că zboară; atunci scena devenea palpitantă, publicul se ridica, încordat, în picioare.

Nimeni nu-şi dădea seama ce se întâmplase; oare îndemnul dresorului mersese prea departe, calul îşi ieşise din fire, alunecase o jumătate de metru de-a latul, sau acrobata se aplecase prea mult în afară? Unii, aflaţi mai aproape, spuneau că fusese o mişcare intenţionată; o sinucidere, într-o clipă de beţie a zborului? Galopul calului atinsese limita, când ea fu proiectată cu capul într-unul din stâlpii de pe bordura arenei, care susţinea acoperişul de pânză. Calul mai făcu un cerc până să se oprească, târând-o pe nisipul răscolit de copite. Rămase o dâră de sânge.

Ani mai târziu m-am întors o dată în oraşul lor şi m-am dus la cimitir, singur, cu un bucheţel de violete în mână, ca în ziua când sunam prima oară la uşa fetelor. Cu greu am găsit firida, era pe un rând de sus, marcată de o placă neagră, pe care scria cu alb numele ei, Erika Georgy şi anul morţii. Nu puteam pune florile atât de sus, am

desfăcut bucheţelul în două şi jumătate le-am risipit pe jos, la picioarele zidului.

Nu mersesem la întâmplare, mă uitasem în registrul de la administraţie. De-acolo, am plecat pe o galerie laterală, luată tot din registru, şi restul florilor le-am risipit sub o firidă zidită mai de curând, cu tencuiala încă nepatinată. Pe placa neagră scria Santa Georgy, iar data morţii, pe care o ştiam ca şi când ar fi fost a morţii unei părţi din mine, era 1932, luna martie.

De Barbara nu mai ştiam decât că se măritase în anul când fusesem la piramide, umplând-o pe Santa de consternare. Unde locuia acum nu aflasem. Doctorul Georgy părăsise oraşul; poate murise în altă parte. Mormintele, fiind doar nişte firide cu intrarea zidită pe vecie, nu aveau nevoie de nicio îngrijire.

14

Jumătatea lui iulie nu era timpul cel mai potrivit pentru a intra puţin în inima Africii, dar altfel nu se putuse.

Am plecat seara la ora nouă din Constanţa, aşa plecau vapoarele, ca să ajungă la Bosfor pe lumină. Trenul ne-a dus direct pe chei şi vagonul nostru a oprit exact la scara vaporului, de parcă am fi fost capete încoronate; mai lipsea covorul roşu. În afară de echipaj şi de câţiva pasageri străini, nemţi, englezi, un italian, o familie de greci, nu mai era nimeni pe tot vaporul. Avea marfă în magazii, dar nu încăpea multă, fiind un pachebot, vapor pentru călători, aşa că în niciun caz nu putea să-şi scoată costul călătoriei. Această socoteală am făcut-o mai târziu, atunci nu mă preocupa decât drumul nostru, chiar dacă după noi ar fi dat faliment toată flota comercială.

Deşi făcusem o experienţă bunişoară pe mare, trecusem chiar prin furtună, când mai toţi în jurul meu credeau că ne pierdem, acum simţeam o emoţie mult mai mare decât la prima mea călătorie, cu „Arhimede”. Fiindcă plecam mult mai departe, în locuri pe care le visam de un deceniu; apoi nu depindeam de nimeni şi aveam sub protecţia mea două fete, a căror apropiere făcea din viaţa mea o serbare continuă. Singura suferinţă, dacă un asemenea cuvânt nu spune altceva decât simţămintele mele, era că aveam inima tăiată în două; o simţeam fizic alcătuită din părţi separate, şi locul despărţitor fiind o tăietură, sigur îmi provoca durere, pe lângă bucuria pe care o simţeam ştiind că aşa, chinuită, continua să bată pentru fetele mele.

Erau puţin speriate, să plece noaptea pe mare s-ar speria orişicine, lipsit de experienţă. Un marinar ne-a condus pe scări înguste spre o punte inferioară, şi la capătul unui coridor larg, unde se punea masa călătorilor de la clasa turistică, ne-a arătat cele două compartimente, ca nişte magazii, cu câte patruzeci de paturi suprapuse, două câte două. Aşa cum prevăzuse directorul, domnul Săileanu, la clasa noastră nu mai era nimeni. Pe hublouri se vedea într-un bord cheiul, ca un zid de piatră, o puşcărie, în bordul celălalt apa portului, întunecată, şi parcă ameninţătoare, doar puţin mai jos de înălţimea ochilor; ne aflam chiar pe linia de plutire, sub noi erau magaziile, nu prea mari şi mai mult goale, cum am văzut prin porturi, unde am descărcat nimica toată, nişte saci, nişte lăzi şi baloturi.

Ca bagaj luasem fiecare un rucsac şi nimic altceva, aşa ne vorbisem, ca să nu cheltuim bani cu hamalii, nu mai puţin pretenţioşi cu călătorii de la clasa turistică decât cu ceilalţi.

Fetele s-au asigurat că pot încuia uşa compartimentului pe dinăuntru, ca să nu dea cineva peste ele, şi-au ales paturile, şi-au lăsat bagajul şi am ieşit pe punte tocmai când vaporul fluiera de plecare. Le convinsesem să nu-şi ia lucruri luxoase, numai câte două bluziţe şi două fuste, pe care le puteau spăla seara. Cu tatăl lor ar fi călătorit în alte condiţiuni, măcar la clasa a doua, unde sunt cabine cu două paturi; chiar şi aici, cu toate cele patruzeci de paturi, erau tot singure. S-au împăcat repede cu situaţia şi niciodată în tot drumul n-au arătat vreo nemulţumire; simţeam ce fel de fiinţe erau, le cunoscusem în lungile noastre drumuri cu schiurile, altfel nu m-aş fi încumetat să le iau cu mine.

Scriind aceste gânduri, mi-am amintit ce sentimente mi-au trezit ele atunci, la plecare. Mai înainte, când făceam planuri, apoi în timpul pregătirilor nu-mi dădusem seama ce răspundere avea să apese pe umerii mei, ce greutate aveau acele cuvinte scrise adineauri, le luam cu mine! – adică îmi asumam toată răspunderea. Putea să se înece vaporul, puteau să ne prade hoţii în porturi, să rămânem fără o leţcaie, putea să ne taie cineva drumul, noaptea, pe o stradă, în oraşe necunoscute, puteau să le răpească şi să le închidă în seraiuri, după ce mie îmi băgau un cuţit între umeri. Iată ce însemna că le luam cu mine! Ele nu ştiau, râdeau vesele.

De teamă să nu aibă rău de mare, luasem o lămâie, să muşte din ea dacă li se făcea greaţă.

Ne-am dus la prova, pe puntea ancorelor; nu-i loc mai bun pe un vapor ca să vezi şi să simţi marea. Stăteam la mijloc, rezemat de parapet, iar ele în stânga şi în dreapta mea, lipite de mine, poate de frică, deşi continuau să râdă voioase. Începuse tangajul, deocamdată uşor, aflându-ne încă în apele portului; pentru cine n-a fost niciodată pe mare, mişcarea aceasta e ca o desprindere de natura stabilă unde ne ducem viaţa, iar pentru cei care îşi înţeleg mai adânc senzaţiile, e ca o a doua naştere.

Când am trecut de capul digului erau amuţite de uimire, nu mai râdeau, ci doar se uitau împietrite în întunericul nopţii, sfâşiat de câte un fulger, din cinci în cinci secunde, reflectorul farului, după care cădea peste apă o beznă adâncă. În străfulgerările de lumină le vedeam ochii, fascinaţi şi terifiaţi totodată, ca şi cum am fi avut în faţă şi cerul, şi iadul. Numaidecât din larg s-a simţit briza rece a nopţii, şi cum nu aveau pe ele decât o bluziţă subţire, le-am cuprins de umeri, să le apăr. Fusese o mişcare firească şi spontană, altfel n-aş fi îndrăznit s-o fac, sfiala m-a cuprins abia când ele s-au lăsat cu totul în braţele mele, absorbindu-mi căldura.

În altă sclipire a farului am văzut medalionul celei din stânga, era Santa, aşa am ştiut că în dreapta o aveam pe Barbara. Nicio clipă nu am simţit-o pe una altfel decât pe cealaltă, şi iarăşi m-a durut inima,

chinuită de tăietură, de gândul continuu, început din ziua când le cunoscusem, că nu ştiam şi nici nu puteam să ştiu vreodată pentru care din ele mă aflam acolo.

Mai târziu, când traversam Mediterana, rămăsesem singur cu Santa, la prova, locul nostru, aşezaţi pe colaci de parâme; Barbara era jos, nu se simţea bine, dar şi-a revenit până la masa de seară.

În afară de început, rostogolirea noastră împreună, cu schiurile, când ne cunoscusem şi fusesem singuri câteva minute, eram prima oară amândoi, fără Barbara. M-am gândit că poate aşa hotărâse soarta, alesese în locul meu, care nu puteam alege, şi mi s-a părut că trăiesc un moment hotărâtor, înfrumuseţat de Marea Mediterană, prilejul multor visări ale mele.

Soarele, pe la jumătatea cerului dinspre apus, o lumina dintr-o parte, făcându-i obrazul ca aurul, dar să fi fost de aur adevărat nu mi s-ar fi părut atât de preţioasă. N-a trebuit să pornesc de la acest cuvânt ca să spun cât îmi era de scumpă; şi n-am mai avut nicio îndoială că ea era cea aleasă. Atunci, în timpul, nu prea lung din nefericire, cât am fost singuri, mi-am simţit inima întreagă, fără tăietura de la mijloc, fără durere, ci numai cu bucurie.

Probabil simţirea aceasta mi se vedea pe faţă, fiindcă după ce câteva clipe s-a uitat la mine cu o privire fierbinte, Santa şi-a lăsat capul în jos, şi atunci soarele i-a fugit de pe faţă, lăsând-o în umbră. Şi vorbele ei erau tot umbrite.

— Ştiu tot ce-ai vrea să-mi spui, dacă s-ar putea spune. Ştiu de mult, e ceva care se vede şi se aude, fără cuvinte. Numai că eu şi Barbara ne-am hotărât să nu ne despărţim toată viaţa, n-o să ne măritäm niciodată. Cu un singur bărbat n-ar fi nici îngăduit, nici posibil. Dar nu putem nici să trăim despărţite. Dacă vrei şi ai cum scoate-mi inima din piept şi ţine-o sub pernă, s-o simţi cum bate. Mai mult decât atât să nu aştepţi de la mine; mai bine uită-mă!

S-a aplecat, alunecând în genunchi de pe colacul ei de parâme şi m-a sărutat în colţul gurii, o singură dată, repede, puţin uimită, părând că înţelege şi simte, fără să ştie ce face.

— N-am să te uit, i-am spus, acolo, în mijlocul Mediteranei, până ce n-o muri partea cea mai bună din mine!

Fără să se fi schimbat ceva în prietenia noastră, de atunci am ştiut că o iubeam pe Santa. Şi deodată, am văzut că o puteam recunoaşte dintr-o privire, fără să mă mai uit la medalioane. Iar Barbara, deşi ne purtam unul cu altul ca mai înainte, îmi devenise străină.

* * *

Ieşirea pe mare înseamnă pentru unii oameni mai mult decât orice altceva li se întâmplă prima oară într-o zi din viaţă. Dacă în seara

plecării ar fi fost lună plină, ar fi răsărit curând, drept în faţă; luna, în ultimul pătrar, răsărea aproape de ziuă. Mai bine, altfel poate ne-ar fi apucat miezul nopţii privind dâra ei argintie, care mie îmi evocă atâtea trăiri şi simţăminte, reînviindu-le cu forţa lor veche. Cred însă că nu-i om căruia feeria aceasta să nu-i îmbolnăvească inima de frumuseţe şi doruri necunoscute.

A venit o clipă când trebuia negreşit să coborâm în cabină; aşa cum eram îmbrăcaţi nu mai puteam să îndurăm umezeala şi frigul nopţii, transformate în fantasme. Oricât ne chinuisem întârziind acolo, fără să vedem decât uneori o sclipire fosforescentă a mării, trăiam sentimentul unei victorii, o cucerire prelungă, un triumf asupra a tot ce e static în lume. Nu ştiu dacă le mai dădeam vreun pic din căldura mea Santei şi Barbarei, ţinându-le încercuite cu braţele şi lipite de mine; căldura lor n-o mai simţeam de o vreme, până ce mi-am dat seama că toţi trei îngheţasem. Dar n-au scâncit, nu ele au cerut să coboare, deşi nu erau deprinse cu frigul, ca mine, care trecusem prin gerurile arctice de la poligonul de tragere; atunci abia m-am descătuşat de toate temerile adunate în mine, începând din ziua când se hotărâseră să meargă la piramide. N-am spus, fiindcă n-am vrut să necăjesc pe nimeni, ce teamă am avut la gândul că nu vor suporta greutatea drumului şi va trebui să le duc în spinare. Acum, după acest prim examen, care durase mai bine de două ore, am înţeles că n-au să mă încurce deloc, ci au să fie cel puţin egale cu mine.

M-am învelit cu două pături, îndată mi-am recăpătat căldura, mi-am închipuit că la fel se întâmpla şi cu ele. Am adormit îndată ce am pus capul pe pernă, somn adânc, de om tânăr, dar n-am încetat să aud maşinile rotindu-se în cală, să simt mişcarea vaporului şi să am sentimentul călătoriei.

Când m-am trezit, pe hublouri intra o lumină lăptoasă, maşinile nu se mai auzeau, domnea o linişte ciudată, de lume moartă. Doar din când în când se auzea fluierul vaporului, sunând lugubru; n-am înţeles ce se întâmpla, încă nu mă dezmeticisem. M-am uitat la ceas, era unsprezece, dormisem aproape douăsprezece ore. M-am îmbrăcat fuga şi m-am repezit la uşă. În capul mesei, lungi cât tot coridorul, erau puse trei tacâmuri, ceşti de ceai, pâine prăjită, unt, salam de Sibiu, pastramă afumată, vreo trei feluri de brânză şi fursecuri multicolore. Simţindu-mă, un chelner, băiat tânăr, cu mustăcioară, a ieşit pe uşa oficiului.

— Bună dimineaţa! mi-a spus, poate cu puţin parapon, fiindcă ne aşteptase atâta vreme. Domnişoarele nu vin la masă? Ce doriţi, ceai, cafea sau cafea cu lapte?

Mi-aduc aminte că anii trecuţi, în bucătăria unei doamne tinere, din America, am văzut o inscripţie pe pânză verde, cu litere colorate: „Tea, coffee, or me?” Citind cum se cuvine, invitaţia se reduce la trei

rime şi un semn de întrebare: „Ti, cofi, or mi?” Mi-ar plăcea s-o văd odată agăţată pe un perete, într-o bucătărie cochetă: „Spune-mi, ce vrei mai bine?… Ceai, cafea, sau pe mine?”

Am ciocănit la uşa fetelor. Dormeau duse. Sigur că erau obosite dar oricum, să dormi douăsprezece ore şi să nu-ţi ajungă, nu se întâmpla oricui şi nu la orice vârstă. Somnul de om tânăr, neîncovoiat încă de griji, sau nepăsător cu ele! Azi, mulţi din cunoscuţii mei nu dorm fără somnifere şi se trezesc cu minţile rătăcite… Am luat primul somnifer, „Qvadronox” – ţin minte, la douăzeci şi unu de ani, mult prea devreme, când murise Santa. O săptămână n-am putut să adorm altfel, şi tot aveam coşmare, o vedeam cu capul zdrobit, proiectată într-o salcie din luncă; la picioarele ei zăpada era pătată de sânge. Iar dacă eu sunt viu şi astăzi, cine a pus pe umărul meu mâna lui protectoare, aşa de grea şi de rece?

Am ciocănit mult în uşă, până ce în sfârşit am auzit un glas, al cuiva care parcă dormea încă, întrebând ce vreau.

— E târziu! Veniţi fuga la masă!

După un timp, glasul, mai limpede, a exclamat cu uimire:

— La masă? E abia unsprezece şi jumătate!

— Nu masa de prânz, ci de dimineaţă!

Până să vină ele, n-am avut răbdare, am dat o fugă afară. Se simţea soarele undeva deasupra noastră, fără să se vadă; văzduhul şi marea erau acoperite de ceaţă. Aşteptam de patru ceasuri în faţa Bosforului, nu puteam să intrăm în strâmtoare pe bâjbâite; pe atunci nu exista radar, nici alte instrumente de navigaţie decât busola, rar un radiogoniometru fără precizie. Astăzi, s-ar putea naviga pe orice vreme, dar nu oriunde; mulţi comandanţi nu se încumetă să meargă fără să vadă cu ochii. N-aveam alt necaz cu întârzierea, decât că ajungeam mai târziu la Constantinopole şi ne rămânea prea puţin timp să vedem ceva din oraş, măcar Sfânta Sofia.

Abia pe la trei după-amiază, după ce terminasem şi masa de prânz, – trec peste ea cu pudoare – , s-a ridicat ceaţa şi am putut să ne continuăm drumul. Bosforul l-am văzut pe lumină, m-am uitat avid şi pe un mal, şi pe altul, despre el am scris altă dată, destul de ruşinat încă de atunci că înaintea mea scriseseră alţii, cu toate amănuntele, printre ei un franţuz turcit, pe care nu îl admir, dar nu fiindcă e îngropat lângă Constantinopole; mormântul se vedea de pe vapor şi dacă nu s-ar fi văzut, n-aş fi sacrificat timpul să mă duc până acolo.

Pierzând nişte ore cu inspecţia sanitară şi cu vama de la Buiuk Dere, am ajuns la Constantinopole abia seara, şi până să ancorăm în faţa Galatei s-a făcut noapte. Numai cine călătoreşte fără bagaje ştie ce superioritate faţă de semenii săi şi de el însuşi îi dă gândul că n-are nimic de declarat la întrebarea vameşului. Drogurile aveau mai puţină circulaţie pe vremea aceea, şi nu se cunoşteau atâtea ca astăzi. Nu

înseamnă că am scăpat cu rucsacurile nerăvăşite, poate pe bună dreptate; într-un rucsac încap fişicuri cu monede de aur, şi pungi cu pietre preţioase; la un asemenea volum, haşişul nu merită nicidecum osteneala. Pentru mine, nimic n-ar fi fost mai preţios decât Santa şi Barbara, care încă nu erau despărţite în inima mea, deşi o simţeam tăiată în două, şi aşa aveau să rămână, egale, până în mijlocul Mediteranei.

Cunosc scriitori care au făcut mult caz pentru un drum la Constantinopole; datorită lor, mă socotesc scutit să fac şi eu asemeni. Nu voi pierde vremea nici cu Marmaraua, nici cu Egeea, cu nimic ce urmează până la piramide, unde nu-mi voi ascunde emoţia. Dar emoţia mea iniţială, în numele căreia făceam călătoria aceasta, socotită de mine tot timpul ca imposibilă, era acum acoperită de prezenţa celor două fete, cărora le datoram totul, nu doar bătăile mele de inimă; fără entuziasmul lor, aş fi rămas acasă, să joc ţintar cu Cornelia, în curtea cu flori ofilite.

E uşor de înţeles că pe vapor erau ţinta tuturor privirilor; prima dovadă mi-o dăduse chelnerul, un biet om de serviciu de la clasa turistică, în bluză albă, nu în haine negre, ca la clasa doua, sau în *dinner* mov, frac fără coadă, ca la clasa întâia. Proasta lui umoare se schimbase îndată ce apăruseră ele. Eu ce eram? Un tânăr fără nicio situaţie, într-un pantalon gri şi o bluză albastră, să fi fost albă se murdărea într-o oră, de la fumul vaporului. Şi încă, vapoarele noastre mergeau cu păcură, nu cu cărbune ca mai toate celelalte, ale căror punţi erau negre de zgură; la Constantinopole şi la Pireu, s-a urcat multă lume, atrasă de curăţenia recunoscută a vaporului, oamenii bogaţi, care nu mergeau la clasa turistică, aşa că pe noi nu ne-a deranjat nimeni. Toţi erau însă cu ochii pe Santa şi pe Barbara.

Seara, la Constantinopole, am vrut să coborâm pe uscat, măcar să aruncăm o privire. Tocmai ne tocmeam cu un barcagiu care vorbea în toate limbile, chiar româneşte, la fel de bine ca la Constanţa. Erau puzderie de barcagii în jurul scării, şi niciun muşteriu, decât eu cu fetele. Atunci a apărut comandantul, îl văzusem încă de la plecare şi îl urmărisem tot timpul când fusese cu putinţă; pentru mine el nu reprezenta mai puţin decât Isus Cristos pentru lumea creştină. Era îmbrăcat civil, în haine de culoare închisă, poate un smoking, n-am văzut bine, cu cămaşă albă şi papion negru, un bărbat prezentabil, în floarea vârstei, cu o barbă neagră, scurtă, bine potrivită din foarfecă; se înţelege ce impresie făcea asupra femeilor. Secundul rămânea pe vapor, îl însoţeau ofiţerul al doilea şi al treilea, doi tineri îmbrăcaţi elegant, nu mai puţin prezentabili decât comandantul, numai că nu aveau barbă, care poate nici nu le-ar fi stat bine.

Văzându-le pe Santa şi pe Barbara, comandantul le salută curtenitor, scoţându-şi pălăria de fetru, neagră, ceea ce odată cu el făcură şi

ofiţerii. Părea mirat că nu le văzuse mai înainte, şi li se adresă, fără să ţină seama de mine:

— Doamnelor, nu e prudent să debarcaţi la o oră atât de târzie, şi fără protecţie. Dar dacă vă face plăcere, am fi onoraţi să mergeţi cu noi la o plimbare în Pera, şi-apoi la un dineu într-un restaurant, la alegerea dumneavoastră.

Era dreptul lor să hotărască, iar eu cred că mă făcusem alb la faţă şi strângeam neputincios pumnii. Prima răspunse Santa:

— Vă mulţumim, dar vă vom urma sfatul şi nu vom coborî pe uscat, astă-seară.

Aş fi căzut în genunchi în faţa ei, şi i-aş fi sărutat mâinile; să nu fi fost necuviincios, i-aş fi sărutat picioarele.

Barbara adăugă cu o amabilitate care m-am străduit să-mi pară rece:

— Poate cu altă ocazie.

Mai târziu, le-am auzit certându-se în compartimentul lor; prin peretele de scândură subţire se auzea limpede:

— Ce nevoie aveai să vorbeşti? Nu-ţi dai seama că i-ai făcut o promisiune? Şi nici măcar n-a avut politeţea să se prezinte! spunea Santa.

— E comandantul vaporului! Se presupune că îl cunoaşte toată lumea, răspunse Barbara.

De când le ştiam, era prima lor ciorovăială, şi poate eu purtam vina. Nu ştiu ce-ar fi făcut, să nu fi fost eu acolo. Barbara continuă, fără să cedeze:

— Oricum, recunoaşte că e un bărbat prezentabil!

Avea dreptate, acelaşi cuvânt l-am folosit şi eu.

— Prezentabil e şi grecul de la clasa a doua! replică Santa.

Era, într-adevăr, avea şi el o bărbuţă neagră şi ochi ca de diavol; semăna cu Ulyse.

N-am vrut să ascult mai departe, parcă aveam otravă în gură, m-am trântit în pat, mi-am pus perna în cap şi am invocat cerul să-mi limpezească mintea. M-am liniştit pe loc, cum aş fi învârtit un întrerupător, făcând să mi se aprindă o lumină în creier. Scopul meu, dacă judecam bine, nu erau cele două fete, atât de intangibile, ci să merg la piramide. Ideea că plecasem încurajat de ele era falsă; ele se asociaseră poate dintr-un capriciu, acceptasem înflăcărat, fără să judec, şi între noi rămăsese o neînţelegere. Nu puteam s-o înlătur, decât socotindu-mă singur. Am adormit odată cu acest gând, cu simţământul unui triumf, mai mare decât al lui Ulyse asupra sirenelor.

Dimineaţa, m-am sculat devreme, am mâncat repede şi am ieşit pe punte, fără să le ciocănesc la uşă. N-aveam de gând să debarc fără ele, ar fi fost o grosolănie dacă nu le anunţasem; m-am mulţumit să privesc oraşul, în toate direcţiile, spre Galata şi mai sus, spre Pera, unde le invitase comandantul, spre Cornul de Aur, spre insulele

Prinkipo şi spre vechiul Stambul, de peste strâmtoare. La ora nouă, când au apărut fetele, eram edificat, ştiam totul, am fi putut să plecăm numaidecât mai departe, dar vaporul ridica ancora abia spre seară, nu fiindcă ar fi avut de încărcat şi descărcat multă marfă, ci ca să ajungă la Dardanele în zorii zilei, să le străbată pe lumină, cum străbătuse Bosforul.

Le-am întâmpinat cu o voioşie prefăcută, mi-am dat seama că nu puteam s-o înşel decât pe Barbara. Deşi nu avea nicio vină faţă de mine, Santa îmi arunca din când în când câte o privire obidită. Probabil seara se mai certaseră o vreme, pe seama grecului sau a comandantului; era încă un motiv să mă simt străin între ele. Dar am mers pretutindeni, am fost ghidul lor, un ghid de profesie nu ne dădea mâna să plătim, şi-apoi, în afară de faptul că era un localnic, nu cred că ştia despre Constantinopole mai mult decât mine, care citisem cărţi peste cărţi în anii dinaintea plecării, în speranţa că odată visul meu avea să se realizeze.

În Bazar, n-am putut să le cumpăr nimic, nu mai aveam niciun ban al meu, ne făcusem un buget comun, de economie. Să fi fost singure, ar fi luat mai mulţi bani de acasă, domnul Georgy le-ar fi dat fără zgârcenie, dar sigur că nu voiseră să pară mai bogate ca mine. Într-un fel, trebuia să le port recunoştinţă, şi gândind aşa, mi-am simţit inima mai senină. Erau oricum tovarăşele mele şi lăsând la o parte cearta lor, pentru o vorbă nesăbuită a Barbarei, rămăseseră solidare cu mine. Dar îmi dădeam seama că ele simţeau o vinovăţie, Barbara mergea cu ochii în pământ, mai puţin voioasă decât o ştiusem. De câteva ori am simţit mâna Santei pe mâna mea, atingându-mă ca din întâmplare. Aşa am şi crezut, că era fără voie, până în mijlocul Mediteranei, când şi-a dezvăluit simţămintele, deşi îi erau interzise.

Cum mergeam prin faţa prăvăliilor şi tarabelor cu giuvaieruri bogate, m-am gândit că altcineva în locul meu, comandantul sau grecul de la clasa a doua, ar fi putut să le îmbrace grumazul şi braţele în aur. Mă despărţeau peste douăzeci de ani de unul şi de altul şi mă consolam cu gândul că, până să ajung la vârsta lor, o să agonisesc şi eu destulă avere ca să pot împodobi o femeie cu aur.

Seara au stat iarăşi de-a dreapta şi de-a stânga mea, la prova, până ce s-a văzut farul de la St. Stefano. Tremurau iarăşi, lipite de mine, dar chiar dacă nu s-ar fi întâmplat nimic în răstimpul de la plecare, tot le-aş fi trimis să se culce. După ce ele au coborât, mi-am pus o pătură în spinare şi am rămas pe punte până am străbătut Marmaraua, când se făcea ziuă. Abia după ce am trecut Dardanelele, pe la ora zece, m-am dus la culcare şi am dormit până după-amiază, sărind peste masa de prânz; îi spusesem chelnerului, ca să afle şi fetele.

Pe la ora patru, eram pe puntea ancorelor; au venit şi ele, îndată, s-au aşezat în locul obişnuit, pe câte un colac de parâme. În spate se

vedea puntea de comandă. Un sfert de oră mai târziu, a apărut un steward, în *dinner* mov, cu mănuşi albe în mână şi s-a înclinat în faţa lor, fără să se uite la mine.

— Domnul comandant vă pofteşte la ceai, în salonul de clasa întâia.

A răspuns Santa:

— Spune-i domnului comandant că îi mulţumim, dar nu putem veni.

— Poate altă dată! a adăugat Barbara.

Eu însumi am înţeles că era o formulă de politeţe, obligatorie. Totuşi, armonia dintre ele avea acum o notă falsă.

Invitaţii de toate felurile au continuat restul drumului, de asemenea la întoarcere. Eram scârbit şi exasperat, îmi venea să strig la ele: „Dar duceţi-vă odată, să se termine!" Încercarea cea mai grea a fost la serata de adio, pe o mare de Marmara liniştită, ca un lac cu lebede.

Până atunci s-au întâmplat multe, şi n-am să le las deoparte. La Pireu am intrat în zorii zilei, am acostat cu pupa la mal, nu era loc de-a lungul cheiului, am coborât primii, pe o schelă îngustă. Un marinar, pe chei, întindea mâna, să ne ajute; singura mea victorie din ultimele zile a fost să trec schela fără ajutorul lui şi fără să mă clatin. Când se află la aman, ca să folosesc vorba atât de des auzită la Constantinopole, omul se agaţă şi de un fir de pai, ca să-şi salveze mândria.

Ne aflam toţi trei în staţia autobuzului, ca să mergem la Atena, la Pireu nu aveam ce să vedem, decât magazii şi vapoare; un taximetru a oprit lângă noi, scrâşnind din frâne. S-au deschis amândouă uşile din dreapta; în faţă era comandantul, în haine civile.

— Poftiţi şi urcaţi-vă; vă ducem la Atena!

În spate era secundul, nu mai rămâneau decât două locuri libere.

— Nu se poate, domnule! protestă şoferul. Nu pot să iau încă trei persoane, mă amendează poliţia.

— Urcaţi-vă dumneavoastră, domnişoarelor! stărui comandantul. Tânărul o să vină cu autobuzul.

În sfârşit, mă vedea şi pe mine, n-avea încotro!

— Vă mulţumim, dar nu-l putem lăsa singur, răspunse Santa.

Sigur că nu se putea, îmi ieşisem din fire, m-aş fi trântit în faţa automobilului, barându-i drumul.

După ce rămăsesem singuri, Santa întrebă, maliţioasă:

— De ce n-ai spus: „poate altă dată!"?

— Eşti o tâmpită! răspunse Barbara.

Am înlemnit, un dezacord împins până la insultă mi se părea abominabil. Ce se întâmplase cu ele, în numai câteva zile? Parcă un ciocan de fierar, un baros de cinci kilograme, de o tonă! – lovise în maşinăria fină a unui ceasornic ca o bijuterie. Şi mi-e ruşine să spun cuvântul pronunţat în realitate de Barbara, pe care îl auzisem adesea

la Constantinopol, insultă tipic turcească, înspăimântătoare pentru urechile mele.

Două zile, cât a durat traversarea Mediteranei, Barbara n-a mai ieşit pe punte la ora ceaiului, în locul nostru de la prova, unde puteam fi văzuţi atât de bine de la puntea de comandă. În prima din cele două zile s-a destăinuit Santa, şi a părut că nu-i păsa cine o vede când m-a sărutat în colţul gurii. Restul timpului, până seara, a stat tăcută, dar a rămas, a rămas şi a doua zi. A treia zi dimineaţă, când am debarcat la Alexandria, cu rucsacul în spinare, i-am întâlnit pe comandant şi pe doi din ofiţerii lui lângă un taximetru, în faţa scării.

— Dacă mergeţi la gară, veniţi cu noi; trebuie să mai sosească un taximetru.

Sosise, de altfel, exact în clipa aceea. Chiar să nu fi fost eu, trei câţi erau ei, cu şoferul şi cu fetele n-ar fi încăput într-unul singur.

— Putem să mergem împreună până la Cairo, continuă comandantul. Am reţinut un compartiment de clasa întâia.

— Noi mergem cu clasa a treia! răspunse Santa, fără sfială.

Barbara se făcu roşie.

Până la gară am mers cu autobuzul, am aşteptat la coadă, să avem locuri pe scaune, poliţia nu îngăduia pasageri în picioare. A trebuit să aşteptăm mai mult de o oră, până să ne vină rândul. Era atât de cald, că puţin lipsea să-mi dau sufletul; iar în gară vagoanele ardeau ca scoase din flăcări.

Se făcuse ora zece când am pornit şi s-a mai răcorit aerul, la curentul care se făcea între ferestre. Fetele stăteau alături una de alta, pe o bancă de lemn fierbinte. Aşezat în faţa lor, lângă un felah nebărbierit şi probabil nespălat de o lună, le vedeam că îşi dau duhul. Sunt sigur că amândouă se lepădau de mine în clipa aceea, eu le pusesem pe drumuri, în condiţiuni mizerabile, pe care, ce-i drept, nu le prevăzusem, deşi ar fi trebuit să ştiu măcar ce călduri toride ne aşteaptă în iulie. Să fi fost fără mine, ar fi mers la gară cu taximetrul, şi acum s-ar fi aflat într-un compartiment de clasa întâia, măcar cu ventilatoare, dacă nu exista aer condiţionat pe vremea aceea.

Nilul, aşa cum l-am privit pe fereastră, parcă era o Dunăre dată în clocot. De ce visasem de atâta timp să vin prin aceste locuri? Aveam sufletul torturat, istoria nu-mi trezea nicio emoţie; să fi apărut Keops în locul felahului de lângă mine, l-aş fi privit cu indiferenţă. La fel aş fi privit-o pe Cleopatra, dacă apărea în faţa mea sub înfăţişarea Barbarei, aşa cum se chinuia, desfigurată de căldură. Acum nu mai semăna defel cu Santa, nu înţelegeam cum le confundasem atâta vreme. Santa rezista cu bravură, suferea, dar nu înceta să-mi zâmbească, ori de câte ori îmi întâlnea privirea. Datorită ei, drumul la piramide n-a fost o înfrângere, ea a înlocuit toate pierderile…

După întoarcere, am avut un timp de linişte, restul vacanţei, cât am

stat iarăşi la Trandafil. El, pe care aş fi spus că nu-l mai interesează nimic de pe lume, deşi continua să citească ziarele şi în primul rând *Pasul Istoriei*, a vrut să-i povestesc călătoria şi i-am povestit-o, în amănunte, trecând peste zbuciumul meu, care mă privea numai pe mine. Deşi nu uitasem aplecarea lui spre învăţătura de toate felurile, chiar pentru muzică şi filozofia muzicii, am fost uimit că ştia mult mai multe decât mine despre locurile pe unde trecusem. De pildă, la Constantinopole nu văzusem Turnul Fetei, din mijlocul strâmtorii, pe câtă vreme el îi cunoştea toată legenda; desigur că nu pierdusem mare lucru, am dat acest exemplu nu spre a-mi micşora valoarea mea de contemporan în faţa istoriei, ci numai ca să arăt că în mintea lui Trandafil nu era nicio lipsă. Acropola de la Atena, bătută de mine cu piciorul, el o bătuse cu gândul şi cred că ştia valoarea tuturor templelor rămase, şi chiar a pietrelor risipite între ele, în măsura în care le ştiau arheologii, căci numai din tomurile lor putuse să înveţe. Era uşor să-şi dea seama că explorarea mea nu putuse să fie decât superficială, totuşi nu subestima ceea ce făcusem; el, sclavul cărţilor, socotea că în cultura oamenilor partea cea mai importantă rezidă în ceea ce vezi cu ochii şi poţi înţelege, nu în ceea ce afli de la alţii, care, oricât ar fi fost de învăţaţi, la vremea lor, mai nouă sau mai veche, nu ştii dacă nu pornesc de la impresii false; lumea, socotea Trandafil, nu este ceea ce s-a acumulat în biblioteci uriaşe, chiar şi în aceea vestită de la Alexandria, ci în ceea ce înţelegem fiecare din noi, cu puterile noastre.

Nu ştiu dacă este aşa, dar, din marea admiraţie pe care am avut-o pentru el, sunt dator să-i dau dreptate. Ceva în sensul celor spuse de el am simţit în vârful marii piramide a lui Keops. Căci am urcat-o, cu Santa, ajutându-ne unul pe altul. Barbara n-a vrut să meargă, a rămas pe terasa unei cofetării, cu o oranjadă în faţă.

Stăteam la un hotel onest din Cairo, toţi trei într-o cameră, poate din economie, poate fiindcă le era frică singure; pe coridoare forfotea fel de fel de lume, europeni şi localnici, şi ades unii deschideau uşa, fără să ciocănească. Sau, în sfârşit, poate nu se mai simţeau bine împreună, aveau nevoie de un paravan, să le despartă şi să împiedice o dispută. Cred că le irita clima, insuportabilă, căci până la miezul nopţii camera părea un cuptor din care abia se scosese jeraticul. Mie îmi puseseră un pat pliant la mijloc, pe care seara îl împingeam în uşă, pentru mai multă siguranţă, deşi era încuiată cu cheia. Am stat la Cairo numai trei seri, şi în singura zi întreagă petrecută acolo am fost la piramide. Eram eu însumi sufocat de căldură, incapabil să simt cea mai mică emoţie la gândul că mă aflu în aceeaşi cameră cu cele două fete. Ne dezbrăcam pe întuneric, nu le vedeam, aş fi uitat şi locul unde se afla fiecare, dacă nu le-aş fi auzit respiraţia.

La Ghizeh am plecat în zorii zilei, cu un autobuz gol, şi când după o

oră am ajuns, primii, nu se vedea nimeni decât ghizii localnici, înveninaţi de lipsa clienţilor. Nu ştiu dacă până seara au venit mai mult de zece străini, între ei o englezoaică bătrână, călare pe cămilă, într-o poziţie necontrolată, pe sub fustă i se vedeau picioarele slăbănoage şi chiloţii. Nimeni nu se mira, fiindcă nimeni nu se uita; moravurile păreau în schimbare. Mă gândeam că în aceste locuri odată fusese o altă civilizaţie, astăzi pierdută; poate se apropia timpul când să apară o a treia şi mi se părea că am să-i fiu martor.

Văzând că vrem să urcăm, ghizii au tăbărât pe noi cu vorba, că n-o să putem singuri. M-am înţeles din ochi cu Santa, şi am pornit, lăsându-i să se prăjească la soare, cum se prăjeau de milenii.

Într-adevăr, greu se putea merge fără ajutoare, nu era un urcuş, ci o ascensiune anevoioasă; pietrele de aproape un metru înălţime trebuiau escaladate una câte una, şi până sus aveam mai mult de o sută. În unele locuri îngenuncheam, Santa se urca pe umerii mei, pe urmă o împingeam sus şi după ce-şi găsea sprijin pentru călcâie, îmi întindea mâinile, ajutându-mă să mă caţăr la rândul meu, câştigând metru cu metru în înălţime. Soarele ardea tot mai tare, nu ne cumpărasem căşti coloniale, ca toţi turiştii, ci ne apăram capul cu prosoape, înfăşurate ca nişte turbane.

Atunci nu aveam cugetul liber, mai târziu m-am gândit de câte ori îngenuncheasem în faţa Santei, cât niciun bărbat din lume în faţa unei regine, şi socoteam că, pe lângă biruinţa de-a fi ajuns în vârful piramidei, fără să ne împingă nimeni, aveam să las Santei amintirea gesturilor mele, ca nişte declaraţii de supunere. De multe ori, în eforturile noastre, fusta ei subţire se ridica dezgolindu-i coapsele, şi amintindu-mi de englezoaica bătrână cu picioarele descărnate, m-am gândit ce triumfătoare rămâne tinereţea în faţa timpului neiertător cu nimeni. Santa nu avea nevoie de nicio iertare, fără s-o privesc cu intenţie îmi dădeam seama de splendida ei alcătuire, nu năzuiam la ea, o socoteam intangibilă şi-n faţa mea, şi a timpului. Căci, dacă nu era nici ea altceva decât o muritoare, în clipele acelea o vedeam ca pe o eternitate. Nu mă înşelam, având norocul să moară tânără, a rămas eternă; după moarte nimic nu mai evoluează, şi după nimicirea corporală, nimic nu se mai poate pierde, ci rămâne numai amintirea nepieritoare a unei zile din viaţă, cea mai frumoasă.

Eram istoviţi, cu faţa desfigurată de căldură şi de oboseală când am urcat ultimul rând de pietre. Cu privirea şi cu mintea confuză nu mi-am dat seama din primele clipe ce se întâmplase, simţeam o nedumerire care s-a transformat repede în ceva mult mai greu de îndurat decât dezamăgirea; ajunsesem dar nu ne aflam în vârful piramidei, dintr-un motiv îngrozitor pentru mine, fiindcă vârful nu exista, cum mi-l închipuisem, ca într-o formă geometrică neciuntită; de jos lipsa nu putea să se vadă, şi nici în timpul urcuşului. Abia

acolo, sus, m-am dumerit, după cele câteva clipe de confuzie, că în locul vârfului care înfăţişează o terminaţie, piramida avea o terasă cu latura de vreo zece metri, destul să deformeze imaginea mea veche şi să spulbere un mit vechi de milenii; o piramidă boantă nu mai putea să fie un punct de plecare în măsurătoarea pământului şi-n stabilirea istoriei.

Nu mai era nimeni acolo în afară de noi, decât un cafegiu bătrân, adormit lângă cuptorul cu focul stins, căci n-avea pentru cine fierbe cafeaua, şi nici nu-i stătea bine în locul acela, l-aş fi alungat cu biciul, ca pe neguţătorii din templu. Bătea vântul, o briză răcoroasă dinspre Mediterană, mi se părea însă că vine din toate patru punctele cardinale. Santa se clătina, am ţinut-o în braţe să nu cadă, cum făcusem de atâtea ori în timpul urcuşului. Era fierbinte şi nici n-ar fi putut să-şi ascundă clocotul trupului, nefiind conştientă de el, dar ea nu reprezenta atunci o femeie, ci o zeitate din vechime, care după cinci milenii îşi păstra tinereţea. Felul cum o ţineam în braţe nu dovedea nici dorinţă, nici speranţă, ci numai un sentiment puternic de adoraţie. Nu fiindcă se născuse şi era vie, nu pentru coborârile noastre cu schiurile, nu pentru lungile marşuri pe câmpul alb de zăpadă, nu pentru ispitele care existaseră deşi le ţineam înfrânate, nu pentru o viitoare răsplată atât de firească şi de care totuşi îmi era frică, aşa cum i-o fi fost şi perechii edenice fie şi o singură clipă; ci fiindcă urcase cu mine pe cea mai înaltă din piramide, cea mai veche din obsesiile mele, şi învingând dezamăgirea dinainte devenea o consolare deplină. Santa era vârful piramidei.

Ce se întâmplase cu ultimele rânduri de piatră nu se ştie bine; fusese folosită la alte construcţii, ca Forumul de la Roma din care s-au făcut case civile? Istoricii timpului dau explicaţii controversate. După mine, ca să coboare de la o sută patruzeci de metri blocuri de cinci mii de kilograme, fără să le prăpădească pe celelalte în cădere, n-ar fi fost mai uşor decât să le urce.

Mai târziu, când mi s-a răcorit mintea şi Santa nu mai era lângă mine să mi-o înfierbânte m-am gândit că platforma din vârful piramidei şi-ar găsi justificarea numai dacă un miliardar extravagant, un Keops al zilelor noastre şi-ar face acolo o casă şi dacă m-ar găzdui sub acoperişul lui o noapte, să vad apusul soarelui în deşert şi răsăritul de peste Marea Roşie.

La origine, piramida lui Keops, ca şi cele vecine, cu treptele lor neregulate de astăzi, erau placate cu lespezi de piatră albă, netede ca oglinda şi atât de bine păsuite, că între ele n-ar fi putut să intre nici lama de cuţit cea mai subţire. Le-am privit pe toate de sus şi nu mi-a fost greu să-mi închipui cum scânteiau în lumina soarelui, ca nişte diamante gigantice. Niciun istoric nu s-a gândit că poate placajul prea luciu îl dăduseră jos chiar faraonii, ca să nu orbească supuşii. M-a

uimit ce mulţime de aborigeni, după milenii, purtau ochelari şi aveau pleoapele roşii, umflate de blefarită.

Venise tocmai ora amiezii, soarele ne bătea aproape în creştet, dar oricât de puţin ar fi fost înclinat, atunci, în miezul verii, ne arăta sudul, de unde izvora Nilul. Santa avea încă nevoie de sprijin; cu ea în braţe m-am întors spre Nord, unde Nilul se vărsa în mare, apoi spre Apus, deşertul Libiei, cu drumul arabilor spre vestul Africii, spre Spania şi Sicilia. Iar la urmă, m-am oprit cu ochii spre Răsărit, pe unde trecuse Moise cu poporul în pribegie, scoţând apă din stâncă şi secând Marea Roşie. Mi se părea că toate acestea le vedeam aievea, de parcă aş fi trăit în toate locurile deodată şi în prezentul tuturor clipelor. Iar prezentul prezentului, care nu se va muta niciodată, ci va rămâne prezent totdeauna, chiar în faţa criptei cu numele ei, va rămâne Santa.

Când mi-am venit o clipă în fire, ca să trec în altă stare de ameţeală, am văzut că platforma dispăruse, cafegiul zbura în văzduh, dus de vânt, cu toate uneltele sale, cuptorul cu nisip, ibricele, filigenele, ca un vrăjitor, un geniu malefic care desfigurase piramida, cu scopuri oculte, negoţul de cafea fiind doar un mijloc de a-i prosti pe istorici. Piramida îşi recăpătase forma geometrică şi îşi regăsise simbolul atât de obsedant pentru mine; iar Santa, în braţele mele, se afla acum pe ultima piatră şi devenise cu adevărat vârful piramidei, nu mai era doar închipuire, ca în clipele dinainte. Nu mă temeam că am putea să ne pierdem echilibrul, abisul nu avea nicio putere asupra noastră, înălţimea reprezenta pentru noi un nivel firesc, câştigam aşa o biruinţă permanentă asupra viitorului. Prin Santa piramida îşi depăşea simbolul presupus de mine, devenea mai mult decât ceea ce visasem.

Aceste gânduri nu i le-am spus lui Trandafil; pentru el ar fi fost o jignire, dar nu fiindcă luase de nevastă o femeie cu cincisprezece ani peste vârsta lui, în vreme ce Santa, oricât părea de emancipată, abia împlinise nouăsprezece. S-ar fi simţit jignit în numele istoriei, crezând că o ignorasem pentru o frivolitate. Sentimentele mele adevărate nu puteau fi înţelese de nimeni, nici chiar de el, prin judecata lui matematică.

În ceea ce priveşte anii Corneliei, în raport cu Santa, punctul meu de vedere nu este că o femeie, de la o anumită vârstă în sus, are mai puţine drepturi la iubire decât una tânără. Nu-i deloc adevărat; cei treizeci de ani analizaţi de Balzac, cu complexele lor care pe vremea lui reprezentau o dispoziţie normală în viaţa femeii, eu i-am împins pe rând la patruzeci, apoi la cincizeci; nu ştiu ce concepţii voi avea mai târziu, mi se pare cuviincios să mă opresc aici deocamdată. Am ocolit femeile de o anumită vârstă, întâi fiindcă sunt ocupate, iar de nu, înseamnă că nimeni n-a avut pentru ce să se lipească de ele; de ce m-aş sacrifica tocmai eu, care nu accept sacrificiul nimănuia? Apoi, acele femei, fie ele mai atrăgătoare decât orice fată, oricât de tânără, sunt

pline de ticuri şi n-am puterea să le înving, şi n-am nici dreptul; ticurile înseamnă de fapt amintiri despre iubiri pierdute. Şi în sfârşit, femeile cu un trecut de durată, oricât ar fi pielea lor de netedă, au prea multe suspine în suflet; mi-ajung suspinele mele!

După un timp de gândire, Trandafil a ridicat ochii:

— Poate nu-ţi dai seama că ai făcut o faptă măreaţă!… Am citit o bibliotecă întreagă, în timp ce tu umblai pe dealuri. Acum, cu un singur gest, te-ai ridicat peste lecturile mele, fiindcă ai trăit, şi ai simţit ceea ce eu învăţasem, dar nu trăisem şi nu simţisem.

Nu-i puteam spune cât îi datoram Santei.

15

Întoarcerea a fost tristă, fiindcă le vedeam dezbinate pe Santa şi pe Barbara, şi aşa nu mai aveam loc între ele. În Marmara, au avut un schimb de mesaje cu comandantul, prin intermediul stewardului cu *dinner* mov şi mănuşi albe.

— Domnul comandant vă pofteşte deseară la serata de despărţire. Este o serată de gală, vă roagă să vă îmbrăcaţi în consecinţă.

— Spune-i domnului comandant că nu putem lua parte, deoarece nu avem decât fuste şi bluze şifonate.

Stewardul reveni după un sfert de oră.

— Domnul comandant va ruga pe câteva doamne de pe vapor să vină în bluze şi fuste.

— Şifonate! accentuă Santa. Iar în plus, avem un prieten cu care am făcut drumul, şi nu-l putem lăsa singur.

Al treilea mesaj al comandantului:

— Cum se poate îmbrăca prietenul dumneavoastră?

Convorbirea se ducea la locul nostru obişnuit, pe puntea ancorelor. Am răspuns, în speranţa că nu mă vor admite:

— Sandale, un pantalon de doc şi o bluză cu mâneci scurte.

Al patrulea mesaj:

— Domnul comandant îl pofteşte şi pe prietenul dumneavoastră, deşi nu-i cunoaşte numele.

— Putea să-l ia din registru, cum le-a luat pe ale noastre, interveni încă o dată Santa.

Simţeam reînviind vechea ei solidaritate cu mine. Stewardul îşi continuă mesajul:

— Domnii de pe vapor vor veni în frac sau în smoking, dar domnul comandant îşi va pune pantaloni de doc şi o cămaşă cu mâneci scurte.

După plecarea stewardului, Barbara murmură, transportată:

— E un om admirabil!

Santa se posomorî; nu înţelegeam nimic, mai aveam să învăţ multe despre oameni. Acum aş înţelege, aş fi înţeles de când Barbara spusese prima dată: „Poate cu altă ocazie!” Ocazia se apropia repede şi urma să ducă departe; dintre toţi înţelegea numai Santa sau avea măcar o presimţire.

Când am intrat seara în salonul de clasa întâi, mesele erau strânse, covoarele ridicate şi scaunele puse pe lângă pereţii placaţi cu nuc galben. Cum ardeau toate plafonierele de cristal, cu desene şlefuite, ale căror planuri înclinate dădeau luminii sclipiri de spectru, cum

scoteau scântei diademele şi colierele, cum străluceau plastroanele şi cămăşile sub stofele negre, decorul ar fi putut să mă captiveze, dacă n-ar fi avut de concurat cu cerul albastru plin de stele, care jucau pe apa liniştită a mării.

Prima a intrat Santa, fără să se uite în stânga şi-n dreapta, nepăsătoare sau curajoasă, a mers drept la barul din fundul salonului, s-a urcat pe un taburet înalt şi a început să-şi balanseze picioarele, fără să-i pese de întreaga societate. Ea ne făcuse să întârziem şi să venim ultimii, poate ca să-şi învingă complexul de inferioritate pe care i-l dădea îmbrăcămintea ei şi a noastră, nepotrivite cu cadrul. Nu voia să sfideze, am înţeles că urmărea să-şi ascundă timiditatea. M-am aşezat lângă ea, şi când a cerut un cockteil, băutură încă nedegradată, am făcut la fel, fiindcă nu ştiam să comand alta. Din seara când o cunoscusem şi mi-o aminteam bând grog la cabană, împreună cu Barbara, nu o mai văzusem niciodată cu un pahar de alcool în mână. Şi-a băut cockteilul dintr-odată, cu capul dat pe spate, fără o grimasă, deşi o simţeam crispată. Din mişcare, medalionul i-a ieşit din bluză, singura ei podoabă, atât de sărăcăcioasă. Am văzut litera S, acum inutilă, şi mă întrebam de ce îl mai poartă.

Barbara nu ne urmase, şedea stingheră pe un scaun de lângă perete, cu mâinile în poală, într-un gest atât de neîndemânatic, încât mi s-a părut penibil. Mult mai bine îi stătea Santei, care continua să-şi balanseze picioarele, cu paharul în mână; îl golise dintr-odată şi acum parcă voia să-l vadă toată lumea şi s-o aplaude. Barbara, în locul medalionului, îşi pusese un colier de aramă, cu pietre albastre şi roşii, cumpărat ca amintire în Bazar, la Cairo; nu-mi închipuisem că îl va purta ca podoabă, dar nici nu mi se părea de un gust dubios, date fiind condiţiunile în care se afla acolo, cu îmbrăcămintea la fel de nepotrivită ca a noastră. E adevărat că am mai văzut câteva doamne în fustă şi bluză, făgăduiala comandantului, dar de materiale scumpe şi croite fantezist, probabil de croitori cu renume, de la Paris sau Milano.

N-am simţit nicio părere de rău că Barbara abandonase medalionul meu, simţeam chiar o uşurare, şi acum, când le deosebeam dintr-o privire, cu toată asemănarea lor atât de deplină, socoteam că scopul lui era consumat şi simbolul nu mai avea nicio însemnătate. A patra zi, când ne apropiam de Constanţa, le-am rugat pe amândouă să arunce medalioanele în mare; ar fi fost sfârşitul cel mai potrivit cu ele. Barbara n-a ezitat o clipă, a coborât în cabină, fiindcă nu-l avea la gât şi l-a aruncat în valuri, prin dreptul Capului Caliacra; ştiu, fiindcă se vedea farul. Marea fiind liniştită şi limpede, o secundă sau două l-am putut urmări cum se ducea la fund, cu lănţucul ondulând în urmă.

Santa l-a scos, după o ezitare.

— Aruncă-l tu! mi-a spus, fără să mă privească.

I-am dat drumul în apă, dar cu un gest stângaci, neconvins, şi cu inima strânsă. Lănţucul s-a agăţat într-o bară a parapetului. La fel s-a întâmplat de alte două ori, la rând; în mintea mea începea să se nască o superstiţie, iar în suflet un regret şi o amărăciune. Aş fi renunţat, dacă medalionul Barbarei n-ar fi fost acum pe fundul mării. De aceea mi-am dus intenţia până la cap, nu i-am mai dat drumul să cadă, de teamă că ar putea să se agaţe încă o dată, aşa că l-am aruncat departe, şi n-am mai văzut cum se scufundă. Ne apropiam de Mangalia.

Decenii mai târziu, când mergeam prin acele locuri şi înotam până departe, mă întrebam dacă nu treceam pe deasupra medalionului. Dar poate îl înghiţise un peşte nătâng şi lacom, iar de nu, de mult era îngropat în nisip, unde nu-l mai putea găsi nimeni.

Deşi îmi băusem paharul cu înghiţituri mici, cumpătate, simţeam alcoolul, a cărui deprindere n-o aveam, ducându-mi-se în picioare; dacă aş fi coborât de pe scaun probabil aş fi mers împleticit, deşi vaporul mergea lin, fără niciun balans, pe o mare ca de promenadă. Însă n-ar fi trebuit să-mi fac griji, alţii începeau de pe acum să se balanseze, râzând şi scoţând exclamaţii vesele. Chelnerii, toţi în *dinner* mov, cu mănuşi albe în mână, treceau de la unul la altul, cu tăvile încărcate de pahare şi le ofereau băuturi de multe feluri, în afară de bere.

În această atmosferă, s-a auzit muzică, pian şi banju, dintr-o nişă vecină cu barul. Tot atunci a intrat comandantul, pe uşa dinspre puntea de comandă, urmat de doi ofiţeri, toţi costumaţi aproape identic. Cuvântul nu-i spus la întâmplare, era într-adevăr o costumaţie, neprevăzută. Spusese că va veni în pantaloni (omiţând să adauge „de doc”, ca ai mei) şi în bluză cu mâneci scurte. Avea într-adevăr o bluză cu mâneci scurte, dar croită pe talie, ca un sacou de vară şi cu broderii negre, pe piepţi şi pe mâneci. Pantalonii, de asemeni, de stofă neagră, strâmţi până la genunchi se evazau mai departe, aminteau ceva din portul toreadorilor. În orice caz era o costumaţie spaniolă, puteau să-şi dea seama chiar necunoscătorii. Trebuie să spun că îi stătea bine, femeile îi aruncau priviri aprinse, dar i-ar fi stat mai bine într-o arenă de tauri, decât în calitatea lui de comandant al vaporului. Locotenenţii aveau aceeaşi îmbrăcăminte, probabil lucruri cumpărate în vreo prăvălioară cu solduri, la Valencia sau Barcelona. Deşi eram foarte tânăr şi fără experienţă, apariţia lor mi s-a părut penibilă, s-ar fi potrivit la un teatru de operetă; privindu-mi îmbrăcămintea modestă şi simplă, am adoptat-o pentru totdeauna, nu doar ca stil vestimentar, ci ca expresie a felului meu de viaţă.

Comandantul nu-mi închipui că o deosebea pe Santa de Barbara, cum mi se întâmplase şi mie multă vreme.

— Domnişoară! spuse el, oprindu-se cu o înclinare în faţa Santei, fiindcă pe ea o văzuse prima, fiind expusă pe scaunul înalt şi putând

astfel să atragă toate privirile, mai ales că îşi balansa mai departe picioarele. Vă rog, faceţi-mi onoarea de a-mi îngădui să vă arăt, prin preferinţă, cum răsare luna din mare… Mai sunt cinci minute! Vă rog, veniţi cu mine pe puntea de comandă!

Fără să arate nici cea mai mică uimire, fără nicio expresie de altfel, Santa alunecă de pe scaun; mişcarea făcu să i se ridice fusta până la jumătatea coapselor; i-aş fi tras-o în jos, dacă nu cădea singură. Cu toată mimica ei neexpresivă, cred că invitaţia o uimise până la ameţeală, de aceea îl urmă fără să protesteze, sprijinindu-se de braţul lui, cu o delăsare după mine prea intimă, poate puţin indecentă; dar trebuia să pun la socoteală şi cockteilul băut dintr-o răsuflare. M-am uitat după ei, le stătea bine, iar ea, cu mersul puţin legănat, mi s-ar fi părut o creatură irezistibilă, cu condiţia să fie o târfă de pe vapoarele de lux, sau de prin barurile scumpe. Puţin mai târziu, am regretat aceste gânduri; până atunci am mai cerut un cockteil şi l-am dat pe gât dintr-odată, ca Santa; mi s-a părut că beau sodă caustică, totuşi am cerut al treilea pahar; e drept că mi-a lipsit curajul să-l duc la gură, am rămas cu el în mână, privindu-l cu o mutră stupidă.

Odată cu muzica, lumea începuse să danseze, grupurile strânse prin colţuri se destrămaseră, şi acum salonul era plin de perechi înlănţuite, că abia te strecurai printre ele. Am văzut cu coada ochiului cum cineva, un bărbat prezentabil, cu vorba ei preferată, o invita pe Barbara la dans. Ea refuză, cu un zâmbet confuz, cu ochii la uşa pe unde ieşise sora ei geamănă. Ce le despărţise?

Se dansa vechiul tangou, cu mişcări languroase, astăzi ridicole, apoi foxtrot, boston, şi chiar valsul vienez, când jumătate din podeaua de dans rămânea goală. Încă un bărbat veni s-o invite la dans pe Barbara, şi ea refuză iarăşi, rămânând pe scaunul de la perete, ca o fată bătrână.

Nu ştiu când m-am pomenit cu Santa alături; mă gândeam la ea şi parcă o uitasem.

— Vreau să beau! îmi spuse, luându-mi paharul din mână.

Poate era un gest oarecare, sau un gest necontrolat, mie însă mi s-a părut că văd în el un semn de intimitate. După ce dădu paharul pe gât, mă privi ameţită, dar acum cauza nu era băutura, cred că nimic n-ar fi putut s-o îmbete, fiindcă era ajunsă la stupefacţie, dincolo de orice beţie.

— Dumnezeule! bâigui, tocmai când voiam s-o întreb, ironic, cum fusese răsăritul lunii. Ştii ce mi s-a întâmplat? M-a cerut de nevastă!

Apoi căzu cu fruntea pe bara de alamă a barului şi începu să râdă. Râdea de i se zgâlţâia tot trupul şi mi-era teamă să nu alunece. Aş fi întins mâna, s-o cuprind de umeri, ca pe puntea ancorelor, sau ca la piramida lui Keops. Nimeni nu se mira, lumea era obişnuită cu asemenea scene. Barmanul îmi mai aduse un cockteil; nu ştiam ce să

fac, să-l arunc, sau să-l păstrez pentru Santa?

Se liniştise, după câteva clipe se ridică şi se uită la mine, întrebătoare, ca şi când era de la sine înţeles că ştiam ce o frământa şi aştepta răspunsul. Însă obrazul ei era ud şi ochii plini de lacrimi; plângea, când credeam că râde.

— Dar tu ştii, îmi spuse, că eu şi Barbara n-o să ne măritǎm toată viaţa. E o hotărâre luată de amândouă; am jurat în biserică!

În clipa aceea, am observat că scaunul Barbarei rămăsese gol; mai înainte alţi câţiva bărbaţi o invitaseră să danseze, şi refuzase. Am căutat-o cu ochii, până ce am descoperit-o în mijlocul salonului, dansând cu comandantul. Intrigată de privirea mea uluită, Santa a întors şi ea capul, şi a văzut-o. Într-o clipă, faţa ei s-a făcut palidă, şi lacrimile, încă neuscate, parcă s-au prefăcut în bobiţe de gheaţă.

— Dumnezeule! a şoptit, cu mâna la gură, repetând, abia auzită, exclamaţia de mai înainte.

* * *

Le-am condus cu trenul până acasă, deşi ocoleam trei sute de kilometri, şi n-am plecat până n-a venit domnul Georgy. Stăteam în berjera dintre ferestre, în camera atât de luminoasă, iar ele erau retrase în camerele lor, unde nu se auzea nicio mişcare. „Ce le despărţise?” mă întrebam în gând, a suta oară. Şi dacă între ele era o neînţelegere, şi n-aveam cum s-o cunosc, pe Santa ce-o îndepărtase de mine? Îmi reînvia în minte gândul superstiţios de pe mare, când o clipă mă temusem că fac o greşeală aruncând medalioanele, că gestul îmi va aduce nefericire; mai ales că, de două ori la rând, medalionul Santei nu voise să cadă în valuri.

M-am întors la Trandafil, unde am rămas până toamna la sfârşitul vacanţei. Preocupat de drumul meu la piramide el nu-mi vedea tristeţea de pe faţă, pe care nu puteam s-o ascund tot timpul. Doar Cornelia, după privirea ei, îşi dădea seama că am o durere.

I-am scris Santei de trei ori, fără să primesc niciun răspuns, deşi îmi pusesem adresa pe dosul plicului. Abia când mai aveam trei zile până să plec la şcoală, în oraşul unde o cunoscusem, am primit un carton, o tipăritură de lux, făcută la Viena, cu litere în relief, pe care scria că domnişoara Barbara Georgy se măritase, la 5 septembrie, cu domnul comandor Victor Bratu, căpitan de cursă lungă, din Marina Comercială.

16

Am plecat la şcoală exact zece zile după ce Barbara se măritase; am luat iarăşi un tren de noapte, ca să ajung ziua, pe lumină. Cum s-au petrecut faptele, cum a fost nunta n-am putut să aflu, nici unde se stabilise tânăra pereche, cum se spune, bărbatul însă nu mai era chiar tânăr, avea patruzeci de ani, părul începea să-i încărunţească la tâmple.

Deşi în mintea mea nu aprobam înţelegerea dintre cele două fete, şi mă aşteptam ca într-o zi să fie călcată, de una din părţi, de cealaltă sau de amândouă, întâmplarea mi-a îndurerat sufletul, ştiind că Santa rămânea singură şi nu-şi pregătise nicio consolare, nu se gândise, probabil suferea o durere adâncă şi neînţeleasă: poate numai eu îmi dădeam seama, fiindcă fusesem împreună cu ele atâta vreme; nu-mi închipuiam însă că Santa va rămâne rănită şi nu va supravieţui multă vreme.

Aveam amândoi aproape aceeaşi vârstă, eram prea tânăr s-o iau de nevastă anul următor, când terminam şcoala; îi trebuia un bărbat în toată puterea cuvântului, să fi avut treizeci de ani, sau chiar mai mult, cum cred acum, deşi alţii n-ar fi de aceeaşi părere. Cunosc oameni în zilele noastre care duc o viaţă modernă, cu automobil, cu telefon, radio, televizor, frigider şi congelator în casă şi nu concep să-şi mărite fetele decât cu tineri de aceeaşi vârstă, de obicei colegi de şcoală. Iar la ţigani, dacă mirele nu are cel puţin un an mai puţin decât mireasa, nici nu se face nunta. Dar, Doamne! – ce-o mai visam pe Santa în casa mea viitoare, s-o culc seara ca pe o păpuşă, să-i resfir părul pe pernă îmbrăcând-o în aur! Mai mult nici nu voiam să-mi treacă prin minte, mă şi ruşinam de gândul că toate ar fi venit de la sine, nu doream de la ea decât lumina de pe faţă şi gingăşia inimii, aşa cum o cunoscusem când mi se destăinuise pe puntea ancorelor, şi pe urmă, alunecând în genunchi lângă mine, mă sărutase în colţul gurii; acest gest putea să mă încălzească toată viaţa.

A doua zi după plecarea mea, Cornelia începu să caute o cameră de închiriat prin vecini, şi cum o găsi, la trei case de ei, îl scoase pe Odor din spital, fiindcă se făcuse bine, şi îl mută acolo. Să-l aducă la ei nu se putea, ar fi însemnat să-l pună în cameră cu Trandafil, în locul meu, şi nu s-ar fi înţeles unul cu altul.

Nu ştiu ce leafă mai avea atunci un ajutor de arhivar, poate scăzuse sub patru mii de lei, urmare a curbelor de sacrificiu. Cu aceşti bani, plus micul ei câştig din vânzarea borşului proaspăt, Cornelia izbutea

să ţină acum două case şi să hrănească trei guri, parcă printr-o minune biblică. Odor nu avea niciun fel de venit, pentru un an, cât fusese profesor la Colegiul domnului Pretoreanu, de unde plecase scuturându-şi papucii, nu putea să primească pensie. Mai târziu, alt dezmoştenit al familiei, Tiberiu, însurat cu o fată scoasă de pe strada Calomfirescu, după ce se despărţise de prima lui ţiitoare, Aurica, provenită din aceeaşi casă, avea să-şi găsească ocrotire la Cornelia, care îi îngriji şi îi hrăni pe toţi ca o samariteană.

Trăise la ţară şi păstrase un simţ rural, cum s-ar cuveni să-l aibă încă toţi orăşenii, transplantaţi dintr-un mediu în altul în mai puţin de un secol.

Vara, Cornelia umbla în picioarele goale, nu-şi punea papuci decât în casă, iar pantofi numai când ieşea pe stradă, şi nu fiindcă i-ar fi păsat de lume, dar nu putea să-l lipsească pe Trandafil de consideraţia cuvenită unui funcţionar al statului, oricât ar fi fost slujba lui de măruntă.

Prin învoire cu proprietarii, împărţise curtea prăfuită în două, şi în partea ei, pe care o săpase singură cu cazmaua, o văzusem la treabă în vacanţa de Paşte, făcuse grădină de zarzavat, pusese de toate, mărar, pătrunjel, leuştean, roşii, ardei, vinete, cartofi, ceapă, morcovi, ţelină, ridichi, varză şi multe altele; să nu lipsească nimic în bucătărie, să nu mai cumpere de la piaţă. Numai cine a făcut o asemenea experienţă poate să spună la ce economii se ajunge, pe puţin jumătate din cheltuiala de coşniţă a unei familii, ca să nu adaug varza murată, pe toată iarna, castraveţii acri şi gogonelele. Deşi prin învoială jumătate din ce dădea grădina luau proprietarii, gospodăria Corneliei nu dusese niciodată lipsă de legume şi zarzavaturi, nici când la cele trei guri dinainte se adăugaseră încă două.

Unul din proprietari, de meserie croitor, cu prăvălie la stradă, merită şi el două cuvinte pentru o faptă neobişnuită, de care avea să afle tot oraşul. Venise vara, roşiile târzii erau pârguite, când croitorul, Constantinescu Ilie, cum scria pe firmă, citise în ziar că un tovarăş de breaslă, meşter de ţară, din judeţul Teleorman, avusese ambiţia şi răbdarea să numere câte împunsături de ac sunt necesare la coaserea unui costum de haine de talie obişnuită; timpul folosit pentru această manoperă număra patruzeci de ore, iar împunsăturile, parte de mână, parte de maşină, se ridicau la şaizeci de mii şi aproape trei sute. Am citit şi eu această ştire şi m-a cuprins tristeţea, la gândul că mintea oamenilor se afla în descreştere.

Întâmplarea a trezit în Ilie Constantinescu o ambiţie furioasă; el, croitor de oraş, nu voia să fie în urma unui croitor de ţară, încât s-a luat la întrecere, începând prin a anunţa în ziarul local această intenţie. Apoi s-a pus pe lucru, neglijând însă, din ignoranţă sau din prea multă bună credinţă, să-şi ia martori, ca fapta să poată fi

dovedită. Deşi împunsăturile lui de maşină se ridicau la patruzeci de mii, cu aproape un sfert mai multe decât primul, iar cele de mână la treizeci de mii faţă de douăzeci şi trei de mii, ceea ce dovedea o cusătură mai solidă, timpul se reducea cu două ore şi jumătate. Recordul era bătut cu multă prisosinţă, însă nu putea să fie omologat, din lipsa martorilor. Aşa răspunse la scrisoarea sa *Pasul Istoriei*, singurul ziar unde apăruseră câteva rânduri despre caraghioasa afacere, în Pagina Curiozităţilor, de duminică, unde am citit despre multe fapte neobişnuite ale unor oameni, de pildă acela care, închis într-un butoi de cauciuc, îşi dăduse drumul în cascada Niagarei; în cazul lui însă fuseseră mii de martori. Celelalte ziare, cărora Ilie Constantinescu le scrisese de asemenea, nici nu-l luară în seamă, şi astfel, rivalul lui din Brânceni, Teleorman, dacă n-a murit, mai deţine recordul şi astăzi.

Cum citi ştirea, curând după ce plecasem la şcoală, croitorul dădu foc atelierului care, până să vină pompierii, arse împreună cu jumătate din casă. Fratele lui, funcţionar la Prefectură, cel ce îl ajutase pe Trandafil să intre la arhivă, locuia în aripa din fund a casei, şi fiind duminică nu era la slujbă. Deşi în pragul pensiei şi bolnav de inimă, omul sări să stingă focul, fără să ţină seama că nu-i stătea în putere; când dădu să intre în atelier, prin curte, cu mâinile goale, căci nu luase cu el nici măcar o găleată cu apă, fumul îl înăbuşi, făcându-l să se tragă înapoi cu amândouă mâinile încleştate în stânga pieptului şi căzu mort pe pragul uşii cuprinse de flăcări. Cineva izbuti să-l tragă de picioare, altfel ar fi ars împreună cu casa. Dogoarea făcea să fumege verzele în grădina Corneliei.

După primul interogatoriu al procurorului, pe făptaş îl trimiseră la casa de nebuni, unde rămase tot restul vieţii, scurte de altfel, numai vreo patru ani de zile, timp cât ar fi putut să coase sute de haine. Încă din vremea când se chinuia să bată recordul şi număra împunsăturile de ac una câte una, mişcând din buze, nevasta îi spunea, cu mâna la gură, ca ţărăncile: „Ai să ajungi la balamuc, Ilie!” Împunsăturile de maşină le socotea cu centimetrul, care nu putea să greşească. Biata femeie nu cobise, şi omul nu-şi pierduse minţile numărând împunsăturile, ci fiindcă avea o boală în sânge.

De pe urma nenorocirii rămaseră două femei singure. Strâmtorate cum erau, se adunară amândouă în partea din fund a casei, scăpată pe jumătate. Nu aveau niciun venit decât chiria plătită de Trandafil, altfel poate că l-ar fi evacuat, să se mute ele în locul lui, să nu locuiască într-o ruină; ca urmare, Cornelia şi-ar fi pierdut grădina, iar planurile ei de viitor, dacă nu s-ar fi spulberat cu totul, ar fi fost în orice caz amânate pentru multă vreme.

* * *

Am ajuns, ca şi prima dată, la ora trei după-amiază. Prăvălia unde se vindeau băuturi alcoolice în cantităţi nelimitate mai exista, împreună cu înscrisul de pe uşă, dar nu mai putea să mă nedumerească; dacă aş fi întâlnit un episcop cu brâu roşu, nu mi-ar fi făcut nicio impresie; la fel acoperişurile caselor, atât de povârnite că aveau trei rânduri de lucarne. M-au făcut să tresar clopotele ceasornicului din turnul de lângă catedrală, fiindcă de acolo tramvaiul intra pe strada îngustă, cu prăvălii luxoase. Prima dată eram cu gândul la Zorina şi cu el am rămas până ce am văzut fata blondă, la o fereastră cu obloanele verzi date în lături. Era Santa? Era Barbara? Niciodată n-am ştiut, şi ele n-au putut să-mi spună. Acum mi-era şi frică să mă uit, aveam inima strânsă şi simţirile zăvorâte; am zărit însă, numai cu coada ochiului şi parcă fără voia mea, că obloanele erau închise, ca niciodată, la întreg etajul; mi s-a făcut întuneric în suflet, lipseau cu toţii, nu doar Barbara, nu ştiam de ce, nu ştiam pentru cât timp.

Am rămas cu inima la fel de strânsă până am ajuns la Corso şi în capătul străzii drepte, din faţă, la doi kilometri şi jumătate, am văzut statuia. Atunci m-am dezmeticit, peste amărăciune a venit grija şcolii, nu apăsătoare ca prima oară, ci numai gravă, cu un sentiment profund de răspundere în faţa vieţii; datoria mea acum era acolo, în umbra Victoriei Neînaripate.

Dacă nu mi-ar fi fost dat să trăiesc întâmplări triste şi tragice, al doilea an de şcoală ar fi rămas în memoria mea ca un timp de satisfacţii şi desfătare. Învăţătura mi se părea uşoară, mi se formase mintea pe calapoadele noi ale ştiinţei militare; instrucţia, mult redusă de altfel, era un suport pe care îl practicam cu plăcere, singura suferinţă rămânea gerul din unele zile, şi gândul că, oricât mi-ar fi mers de bine, nu aveam ce să caut acolo; de la început ştiusem, mă împinsese numai nevoia. Mă asemuiam cu lupii de după gratii, cu deosebirea că gratiile mele nu le vedea nimeni.

Am învăţat războaiele lui Napoleon, care mi-au prilejuit clipe de admiraţie, dar şi de revoltă, şi în primul rând mi-au îmbogăţit fantezia. Am înţeles că un strateg nu-i totdeauna o fantoşă în uniformă împodobită, ci de multe ori un geniu, de altă factură decât geniile civile, ale căror greşeli el este chemat să le repare, desfăşurând pe câmpuri de luptă o ştiinţă transformată în forţă şi îndârjire. Nu l-am admirat mai puţin nici pe Joffre, învingătorul de pe Marna, nici pe apărătorul Verdunului, cu o viaţă încheiată trist, din nefericire, mareşalul Pétain, preşedintele Franţei învinse. Iar vorba memorabilă a celui ce până la urmă câştigase primul război, mareşalul Foch, că învinge cine rezistă un sfert de oră mai mult decât inamicul, mi-am însuşit-o şi am păstrat-o ca îndrumar în viaţă, aplicându-i doar o modificare, reducând sfertul de oră la un minut; e destul ca să se

poată schimba întregul nostru destin.

Iar între admiraţiile cele mai apropiate, pentru mine fusese maiorul Ion Ion, profesorul de tactică. Am scris despre el, aici, pagini întregi de elogii, însă ajuns la capăt le-am rupt, capătul era ultima zi de şcoală, când m-a despărţit de el o prăpastie. Nu socoteam că elogiile ar fi fost nemeritate, ci aveau ceva fals în ele, îmi strepezeau inima.

Dacă omul acesta, admiţând că trăieşte, îşi mai aduce aminte de mine, poate se întreabă de ce nu i-am dat niciodată un semn de viaţă, nu i-am trimis nici măcar o felicitare la o zi festivă, după ce îmi arătase atâta dragoste. Dar poate că a murit, poate chiar în timpul războiului, şi atunci explicaţia care urmează o ofer numai cititorului. Maiorul Ion Ion nu mai este altceva decât un personaj din carte.

Era obiceiul ca la sfârşitul anului, profesorii să-şi scoată cursurile în broşuri sau volumaşe, tipărite ieftin în tipografia şcolii, care lucra pe nimica toată, şi să ni le vândă nouă, chiar dacă nu aveam nevoie de ele; cine ar fi putut să refuze? E adevărat că nu toţi profesorii făceau aşa, ci numai cei mai strâmtoraţi, sau cu firi mercantile; i-am judecat, dar n-am dat sentinţe, fiindcă ar fi trebuit să le ascult întâi apărarea, după un principiu recunoscut de orice legislaţie civilizată.

Pe maiorul Ion Ion însă nu l-am absolvit, oricare ar fi fost explicaţiile sale, fiindcă şi-a tipărit cursul fără nicio osteneală, luându-l de-a gata din caietul meu de notiţe, făcut cu multă îngrijire şi cu toate detaliile. Iar tot ce-a însemnat colaborarea cu tipografia mi-a căzut în sarcină: eu am ales litera pentru text, pentru titluri şi subtitluri, ceea ce am făcut cu pasiune, fiindcă reprezenta o experienţă nouă şi fiindcă găseam prilejul să visez la cărţile mele viitoare, deşi nu aveam speranţa că am să public vreuna. Apoi tot eu am făcut corecturile tipografice şi am colaborat cu zeţarul la compunerea paginilor; pe atunci, nici chiar editurile mari nu aveau tehnoredactor, cuvântul, greşit de altfel era cu totul necunoscut în lumea tiparului.

Până aici, nu am a mă plânge de nimic, mi-a plăcut să văd cum ieşeau coalele din maşinile plane, cum fetele de la legătorie le chiteau în opt ca să scoată broşurile de şaisprezece pagini, apăsând pe îndoitură cu un cuţit de os cum cred că se mai obişnuieşte şi astăzi în tipografii mici şi demodate. În sfârşit, m-am bucurat să văd cărţulia terminată, cu o copertă amărâtă de hârtie vânătă; n-ar fi interesat pe nimeni, în afară de mine, să fie mai frumoasă; important era ca autorul să-şi scoată banii, şi mi-a revenit rolul să-i strâng, pol cu pol, de la două sute cincizeci de inşi, ceea ce însemna o îndeletnicire penibilă, de parcă i-aş fi cerşit pentru mine.

Abia primisem prima noastră leafă, pe luna de concediu de la sfârşitul şcolii, după care urma să mergem la cazarmă, cu o tresă galbenă pe epoletul tunicii. Toţi ai noştri îşi făceau bagajele, se pregăteau de plecare, iar eu mergeam de la unul la altul, cu mâna

întinsă. Unii nici nu voiau să audă şi am pus de la mine, de-am rămas fără o leţcaie. Dar, în sfârşit, după alergătură şi opinteală, am făcut suma şi m-am dus peste drum, s-o predau autorului. Tot ce încasasem atârna greu într-un săculeţ de pânză, fiind numai monede de câte douăzeci de lei, bătute în metal galben, poate fiindcă vistieria era sleită; toată leafa ni se plătise numai în asemenea monedă, fişicuri, care ne-ar fi rupt buzunarele dacă nu se terminau repede.

Era o după-amiază frumoasă de vară, auzeam tramvaiul la cotitură, ducând lumea să se plimbe în pădure, pe stradă treceau oameni veseli, ar fi trebuit să fiu vesel şi eu, că a doua zi plecam teafăr, ba chiar victorios, dintr-un loc unde venisem cu groaza că am să strâng pe cineva de gât şi am să ajung la ocnă. Dar în locul bucuriei simţeam îngrijorare şi ciudă, mă mânca spinarea, fiindcă trebuia să număr trei mii de monede, eu care nu fusesem niciodată îndemânatic cu banii. Şedeam la masa din sufragerie, iar maiorul se plimba nervos prin cameră, supărat prima oară pe mine, după privirea suspicioasă pe care i-o întâlneam câteodată; poate se temea că făcusem o încurcătură, sau că pierdusem din bani, dacă – Doamne fereşte! – nu dosisem o parte. E greu să numeri trei mii de monezi, cu spinarea leoarcă de transpiraţie, cu ochii roşii, cu mâinile tremurânde. Poate că la bănci, sumele mari, în monedă metalică, nici nu se numără, ci se cântăresc cu instrumente de precizie; azi nu încape vorbă că există în acest scop cântare electronice, sau unele şi mai înaintate. În cazul meu, chiar un cântar de bucătărie ar fi dat o eroare de cel mult câteva monede. Cum nu îndrăzneam să fac o asemenea propunere, nici măcar unui om a cărui inteligenţă şi instrucţiune le-am preaslăvit tot timpul, mi-a venit o idee mai simplă şi mai sigură, am făcut grămăjoare de câte douăzeci de monede, le-am aliniat, şi cum aveau înălţimea vizibil egală, rămânea doar să le număr, trei sute, în loc de trei mii câte erau toate.

Maiorul n-a avut încredere în metoda mea, deşi văzuse că mai înainte numărasem monezile şi băbeşte una câte una, şi nu o singură dată, de teamă să nu fac o greşeală. Şi fiindcă trebuia la rândul lui să verifice, cum se obişnuieşte chiar între oameni de cea mai mare încredere, voisem să-l scutesc de o migală mizerabilă. Dar nu! S-a aşezat în faţa mea, de partea cealaltă a mesei, şi a început să numere. A greşit o dată, a luat-o de la capăt! Se însera, a aprins luminile, monezile nou-nouţe sclipeau în mijlocul mesei, iar mie îmi întorceau sufletul pe dos şi îmi făceau greaţă. A numărat şi-a renumărat, în vreme ce mă gândeam cu groază că ar fi putut să greşească de zeci de ori, să nu termine până la ziuă, sau să nu termine niciodată şi să rămână cu teama că îl înşelasem.

Într-un târziu, dar atât de târziu că pierdusem cu totul noţiunea timpului, nu mai ştiam data zilei, nici luna şi poate nici anul, a spus, cu o satisfacţie obosită şi dezgustătoare:

— E bine!

Aşa îmi spunea când rezolvam o temă. Aşa mi-a spus totdeauna, niciodată nu mi-a găsit o greşeală. Acum mi-a spus ultima oară, iar eu, fără să uit nimic din ce-i datoram, l-am scos din suflet. Să-i fie ţărâna uşoară!

Când am ieşit din casă şi am traversat drumul, se făcuse de mult noapte. În faţa mea se proiecta pe cer statuia de bronz, cu Victoria Neînaripată.

17

Până în luna decembrie, obloanele au fost închise; n-am îndrăznit să sun la uşă, în speranţa că ar putea să-mi răspundă vreo servitoare rămasă de pază; n-am întrebat vecinii, ci doar m-am uitat la ferestrele oarbe, când mă duceam la Ghizela, duminica, totdeauna cu un pachet de cremşnituri în mână; cu flori ar fi fost necuviincios să mergi într-o asemenea casă.

Despre Ghizela nu am ce adăuga în afară de cele spuse, decât că devenea tot mai blândă, mai supusă şi mai duioasă, până ce, într-o zi am găsit-o cu ochii în lacrimi.

— De azi înainte nu trebuie să te mai apropii de mine; stai cât mai departe!

Şi deodată, a izbucnit în hohote de plâns, doborâtă, uitându-l pe Isus Cristos de pe cruce, rămasă fără credinţă, şi fără speranţă.

— Am tuberculoză, mi-a spus doctorul, m-a pus la raze.

Băgasem de seamă mai demult că tuşea înfundat la răstimpuri, făcând aşa ca să nu am vreo îngrijorare, şi nici nu aveam, credeam că e o răceală, multă lume răcea toamna, deşi acum era încă vreme frumoasă, soarele dădea o căldură caldă şi dulce. Poate o prinsese ploaia fără umbrelă şi îmbrăcată subţire. Abia acum am observat că slăbise şi era palidă, iar ochii, înfundaţi în orbite, aveau o sclipire stranie. Atunci m-am apropiat de ea, cum stătea pe marginea patului, am încercuit-o cu braţul şi am tras-o spre mine, până ce obrazul i s-a sprijinit de umărul meu, unde a rămas speriată, fără să mişte. Şi dacă lunga despărţire de peste vară, când mă legasem puternic de Santa, făcuse din Ghizela numai o amintire, uneori nostalgică, m-am gândit deodată că într-un timp o iubisem, prin trupul ei, e adevărat, dar simţindu-i în acelaşi timp inima. Şi chiar dacă fusese o singură zi, iar pe celelalte le uitasem, asemenea zi nu rămâne niciodată fără o legătură ascunsă cu zilele următoare; ea existase în sufletul meu mai mult decât crezusem. Nu puteam să mă lepăd de ea, nici dacă ar fi cântat cocoşul afară. I-am întors capul cu mâinile, i-am şters lacrimile de pe obraz cu buzele, până ce i-am atins gura şi am sărutat-o. A avut o tresărire, s-a îndepărtat şi m-a privit speriată, cu ochii ei duşi parcă pe altă lume.

— Dar nu ţi-e frică? a murmurat, trăgându-se mai departe.

Drept răspuns am cuprins-o în braţe, am adus-o din nou lângă mine şi am copleşit-o de mângâieri tandre, absorbindu-i respiraţia, iresponsabil sau dornic de sacrificiu.

Încet-încet, trupul ei a început să ardă, până ce n-a mai putut să îndure, şi-a tras rochia peste cap şi a rămas goală.

— Tu mă vrei cu adevărat, mă vrei ca altădată?

Trupul ei, atât de robust când o cunoscusem, scăzuse la jumătate, i se vedeau claviculele şi vinele de deasupra, parcă desenate cu cerneală albastră: sânii, micşoraţi, păreau de fetiţă. Mă simţeam cast în faţa ei, nu din cauza bolii, ci fiindcă semăna cu o mică madonă şi mi se părea că, punând mâna pe ea, aş pângări-o.

— Da, te vreau ca altădată! i-am răspuns, în luptă cu mine însumi. Dar trebuie să te cruţi, ca să te faci bine!

— Nu pot să mă cruţ, până nu adun destui bani ca să merg la sanatoriu, mi-a răspuns, simulând o indiferenţă cinică. Trebuie să primesc pe oricine, oricâţi, ziua şi noaptea, chiar de-aş vărsa sânge.

Crucifixul parcă nu mai exista deasupra patului, nu i-a aruncat o privire. Se uita la mine cu o încordare bolnavă, până ce deodată a devenit agresivă:

— Spune-mi limpede: mă vrei sau nu mă vrei? Nu ţi-am ascuns că am oftică!

Şi-a pus mâinile pe sânii firavi şi a început să tuşească. Atunci m-am dus lângă ea şi, lăsând la o parte patima pe care şi-a arătat-o şi pe care am simţit-o cu toate fibrele mele, poate ca niciodată, cred că întâmplarea aceea, atât de nebunească, a fost fapta mea cea mai frumoasă, din primele trei părţi ale vieţii.

Abia prin februarie, când ajunsese o umbră, dar încă se ţinea pe picioare, îndârjită, s-a dus la un sanatoriu de pe lângă Braşov, la Sân Petru; rezistase chiar după ce începuse să scuipe sânge. Era prea târziu; a murit în aprilie.

Dacă trăia, aş fi uitat-o.

La fel s-ar fi întâmplat cu Santa, a cărei amintire mă urmăreşte şi astăzi, cu numele ei ca de sfântă. Când îl pronunţ, în şoaptă şi numai în singurătatea cea mai deplină, mă simt atât de cucernic, încât aş fi gata să trec la o credinţă, dacă ar exista una să mi se potrivească.

* * *

Oamenii din jurul meu au murit, cum le-a fost soarta, unii prea bătrâni, alţii prea tineri, uneori mai mulţi deodată, sau unul după altul, repede; alteori la intervale, dacă se întâmpla să-i uite moartea. Nu-i vina mea că din şaizeci de personaje câte va cuprinde cartea, mai mult de zece au murit înainte de cele ce vor fi descrise în ultima pagină. Apoi va veni războiul, iar înaintea lui prigoanele, când oamenii au fost măcelăriţi cu sutele, cu miile şi cu milioanele; gândul morţii nu mă mai sperie. Dar acum, fiindcă n-am ajuns acolo şi sentimentele mele nu s-au tocit încă, nu pot povesti, una după alta, moartea a două fiinţe care mi-au fost foarte apropiate; mai bine trec la

alţii.

La 7 ianuarie, când venisem din vacanţa de Crăciun şi Ghizela aduna bani să meargă la sanatoriu, vânzându-şi fără preget trupul istovit de boală, la Paris murea un om necunoscut de mine şi probabil de multă lume, deşi despre el se vorbea pretutindeni, pentru cei mai mulţi numele lui fiind luat drept un substantiv comun, prin care se definea sistemul de fortificaţii franceze, linia Maginot, de la graniţa cu Germania; mai era un an până ce Hitler să vină la putere, şi nu mai mult decât şapte până când fortificaţiile ar fi trebuit să-şi dovedească utilitatea.

Omul se numea André Maginot şi din 1922, când Poincaré îl numise ministru de război, îşi păstrase funcţia până în 1924, apoi din 1929 până în 1932, când a murit, în acelaşi an cu Santa. Trei săptămâni după aceea, au murit doi mari bogătaşi ai vremii, Eastman, proprietarul firmei Kodak, existentă şi astăzi, şi Ivan Kreuger, regele chibriturilor, socotit pe primul loc între marii financiari ai lumii. Afacerile amândurora erau în plină prosperitate, departe de a le fi zdruncinat faimoasa criză, şi dacă s-au omorât cu câte un foc de revolver, la două zile unul după altul, cauza nu putea fi sărăcia. Au murit fiindcă nu mai aveau zile. Ghizela i-a urmat după o lună.

N-am aflat ce boală îl răpusese pe André Maginot; la cincizeci şi cinci de ani, nimeni nu moare de moarte bună; era mult prea devreme pentru el, să spun că nu mai avea zile, ca Eastman, de pildă, aflat în al optulea deceniu de viaţă. Cu atât mai greu mi-ar fi să spun de ce murise Santa, la douăzeci şi unu de ani, şi Ghizela la douăzeci şi şase.

Despre linia Maginot voi povesti totul, când va începe războiul, deşi n-a avut decât un prea mic amestec în această întâmplare sângeroasă; din fortificaţiile ei nu s-a tras niciun obuz şi niciun foc de puşcă; armata germană le-a ocolit pe la un capăt, invadând Belgia şi le-a cucerit aproape fără o luptă. Atunci, André Maginot, care le făcuse, ce era: un naiv, un fricos, un încurcă-lume? Era un om prevăzător, dovadă că pacea n-a ţinut o veşnicie, cum îşi închipuiau Wilson, preşedintele Statelor Unite, şi capii altor state, împreună cu oamenii lor politici. Păcatul lui a fost buna-credinţă, nu şi-a închipuit că nemţii vor ataca pe unde nu aveau dreptul, deşi la fel făcuseră cu abia cincisprezece ani mai înainte. Îl am într-o fotografie, un bărbat clădit bine, cu o figură energică, poartă melon, palton de stofă fină, cu guler de lutru, şi are un baston în mâna dreaptă; poate nu-l purta de fantezie, ci să se ajute la mers, având la picior urmările unei răni grave, din timpul războiului mondial, primul, se înţelege. Nu l-a apucat pe al doilea, când ar fi suferit o dublă dezamăgire, să-şi vadă linia defensivă fără utilitate şi Franţa învinsă, mult prea repede, ca fulgerul.

N-am aflat ce învăţase, cu ce se ocupase până să facă politică. În

1914, era subsecretar de stat la Ministerul de Război, şi n-avea niciun grad în armată; nu mă miră, au mai fost şi alţii. De mirare este că şi-a lăsat funcţia şi a mers la război, ca simplu soldat, fără nicio tresă. Recunoască oricine, un astfel de om avea în el o virtute care niciodată nu va putea fi admirată atâta cât trebuie. Rănit grav în luptele de la Verdun, a fost înaintat caporal, gradul cel mai mic, şi a terminat războiul cu gradul următor, sergent, în timp ce armata avea generali cu duiumul. Multora dintre aceştia le-a fost ministru de război, şi poate i s-au ploconit în faţă, făcându-se că nu-i cunosc gradul. Datorită stăruinţelor lui, s-au votat creditele pentru construcţia fortificaţiilor, care îi poartă numele şi astăzi. El personal a fost mai cunoscut ca sergentul-erou Maginot, de la Verdunul acoperit de moarte şi glorie.

Între morţii din epocă, ar trebui să-l reamintesc pe domnul Zaharescu, tatăl Zorinei, dar este prea mic pe lângă ceilalţi. Peste câţiva ani am aflat că Zorina se făcuse stewardesă, poate prima în ţara noastră, pe avioanele LARES, ale societăţii române de navigaţie aeriană, în parte particulară, în parte a statului. Am fost de câteva ori la Băneasa, la orele de sosire şi de plecare a avioanelor, destul de puţine, dar n-am văzut-o; cred însă că uniforma îi stătea bine şi poate era fericită; spunând aşa, mă bizui pe darul ei de a nu complica lucrurile, dacă şi-l mai păstrase.

Cu totul altfel priveşte lumea moartea miliardarilor, mai ales când e vorba de sinucidere; gândindu-se la ei, cu averile lor uriaşe, oamenii se întreabă, ce putea să le lipsească… Dar chiar a nu-ţi lipsi nimic, poate fi un motiv să ţi se acrească de viaţă. În martie, acelaşi an când murise sergentul-erou Maginot, spre sfârşitul crizei, la Rochester, în America, s-a împuşcat cu revolverul multimilionarul George Eastman, al cărui nume este cunoscut astăzi în toată lumea cinematografului, fiindcă îl poartă o peliculă, renumită prin calitatea culorii. Avea şaptezeci şi opt de ani şi lăsa o avere de trei miliarde, în franci francezi din altă vreme.

După mai multe fluctuaţii, care nu m-au interesat, neavând nicio legătură financiară cu Franţa, nici să vând, nici să cumpăr, mai acum douăzeci de ani, fiind inflaţie, francul a suferit o reformă, i s-a şters un zero de la coadă, nimic altceva, nimeni n-a avut de pierdut sau de câştigat, decât că s-a simplificat contabilitatea. Un deceniu mai târziu, când am trecut pe acolo, lumea îşi făcea socotelile în franci vechi, deşi vindea şi cumpăra totul în franci noi, cum îşi primea şi leafa. Sunt unii care continuă să facă la fel şi astăzi. Am încercat în fel şi chip să înţeleg de ce; am mare admiraţie pentru Franţa, de aceea nu pot spune că ar fi o stupiditate, durabilă şi cu caracter de masă; dar nu găsesc nici altă explicaţie.

Cea mai mare parte a banilor, Eastman îi avea investiţi în opere de binefacere; se obişnuieşte în America, aşa se obţin reduceri la taxe şi

impozite. Unii mi-au spus că un om iscusit în finanţe poate să obţină beneficii mai mari chiar decât a fost donaţia. Înainte de a-şi pune capăt zilelor, personajul a lăsat o scrisoare, pentru prieteni: „Opera mea e încheiată; ce să mai aştept?" Ideea de a încheia socotelile cu viaţa când ai devenit de prisos nu-mi displace. Dar de ce operă era vorba? El făcea numai pelicula, nu şi filmele, să spui că între ele s-ar fi nimerit şi o capodoperă. Opera de binefacere e cu totul altceva.

Ivan Kreuger şi-a luat viaţa tot cu revolverul, la Paris, cam odată cu Eastman, de parcă se simţeau fraţi de cruce. E foarte caraghios să devii miliardar, cel mai mare din lume, din atât de mic lucru! Avea atâtea fabrici, risipite în atâtea ţări, că produceau trei sferturi din consumul omenirii. Am fost şi eu unul din clienţii lui, am prăpădit puzderie de chibrituri; cu ce-am plătit pe ele puteam să-mi cumpăr o căsuţă pe malul mării.

Din toate lucrurile trebuitoare omului, chibriturile au avut evoluţia cea mai înceată. De fapt, n-au evoluat deloc, aşa cum sunt astăzi au fost totdeauna, nu li s-a adus nicio îmbunătăţire; nu le pun la socoteală pe cele de ceară, pe cele ornamentale sau fanteziste, cu prea puţină răspândire. Mă refer la chibritul comun, de aprins ţigara sau focul; din când în când, gămălia lor mai foloseşte şi la sinucideri. În preistorie, se frecau două lemnişoare uscate, până ieşea flacără; unele popoare necivilizate mai fac la fel şi în zilele noastre. Treapta următoare a fost amnarul. Chibritul ar reprezenta abia treapta a treia. Dar de ce am rămas la ea atât timp şi nu s-au inventat alte trepte?

La sfârşitul secolului trecut, omul se căznea să zboare; primul aeroplan care s-a ridicat de la pământ avea viteza de şaisprezece kilometri pe oră; ca bicicleta. În numai nouăzeci de ani, s-a depăşit viteza sunetului, şi procesul nu-i gata. Într-un timp mult mai scurt, diligenţa a devenit autocar, cu aer condiţionat, sau vagon Pulman, trăsura s-a transformat în automobil, care azi nu mai seamănă deloc cu el însuşi, cum era la început. Toate evoluează în jurul nostru, atât de repede, că ne dă ameţeală; din tot ce înşir aici, nimic nu se cunoştea la începutul secolului, unele nici acum un deceniu: radio, televizorul, circuitele imprimate, apoi integrate, microprocesoarele, calculatoarele, computerele, ordinatoarele; ceva încă mai uimitor, necunoscut astăzi va apărea negreşit mâine, sunt sigur şi chiar dacă o să mă ameţească, n-o să mă mire. Chibritul mi se pare un bătrân car cu boi, scârţâind pe un autodrom, unde automobilul a depăşit mia de kilometri pe oră. E cel mai primitiv dintre lucrurile folosite astăzi de oameni; probabil aşa va rămâne până la o nouă civilizaţie. Dacă pe Kreuger îl înfurie părerea mea, n-are decât să se răsucească în groapă.

* * *

Abia după vacanţa de Crăciun am văzut obloanele deschise; mi s-a

oprit inima, m-am temut să nu cad retezat acolo, în stradă, pe zăpada murdară. M-am stăpânit şi am mers mai departe, n-am îndrăznit să urc scările şi să sun la uşă, nu ştiam cine ar putea să-mi deschidă, poate o persoană necunoscută; mă temeam de veşti proaste. Până ce într-o zi am văzut-o. Treceam des prin faţa casei, nu mişca nimic înăuntru, seara se aprindeau luminile, dar nu descopeream alt semn de viaţă. Am văzut-o într-o duminică, pe înnoptate, când veneam de la Ghizela. Stătea la geam şi se uita în stradă, cu o privire care se ducea mult mai departe, trecând prin zidurile caselor.

Zilele următoare a rămas iar ascunsă, de-aş fi crezut-o plecată, dacă dincolo de ferestre n-aş fi simţit o viaţă, cum o simţi când pui mâna în locul unde bate o inimă. Mă duceam în fiecare după-amiază la schi, coboram pârtia, intram în cabană; lipsa ei, care până atunci îmi dădea o durere molcomă, acum se ascuţise, îmi sfredelea sufletul, şi tot nu îndrăzneam să sun la uşă. Nu ştiu de ce gândul întâlnirii cu ea îmi făcea teamă, poate aveam să găsesc o străină, să nu-şi amintească nimic de mine. Dar şi mai mult mă temeam să nu duc în casa ei microbii luaţi de la Ghizela, deşi nu-i simţeam încă şi aşteptam semnele bolii, convins cu inconştienţă că aş învinge-o; mă simţeam prea viu şi puternic. Doctorii spuneau că microbii îi are orice om, dar că de îmbolnăvit se îmbolnăvesc numai naturile slabe; Santa, fără să fie o natură slabă, mi se părea plăpândă şi incapabilă să se apere. Gânduri de prisos, soarta ei era pecetluită şi n-ar fi bănuit nimeni.

Într-o duminică dimineaţa, devreme, încă nu venise nimeni cu schiurile, stăteam în buza dealului, sprijinit în beţe, şi mă uitam melancolic la lunca înzăpezită, care se ducea departe, până la poalele munţilor, punctată de sălciile desfrunzite şi îngheţate, parcă oprite să mai înfrunzească vreodată. Cerul era senin şi soarele îngheţat mă bătea drept în faţă, aşa că abia târziu am văzut o nălucă venind din zare, apropiindu-se cu o viteză nepământească, lăsând în urmă un nor de zăpadă spulberată, în care se năşteau culorile curcubeului. Abia la o sută de metri am desluşit că era un cal alb ca zăpada, venind în galopul cel mai sălbatic, înnebunit parcă de atâta întindere sclipitoare. A trecut pe lângă mine, gata să mă răstoarne, urcând dealul fără să-l simtă; trăgea după el o fantomă, albă şi ea de la norul de zăpadă care plutea deasupra. N-am recunoscut-o când a fost în dreptul meu, ci abia după aceea, văzând-o din spate, cu părul blond fluturând în urmă, ca o trenă făcută din şuviţe de aur. S-a oprit după o sută de metri, mă văzuse, şi calul se liniştise; după goana prin luncă, urcuşul dealului fusese o frână, altfel ar fi galopat mai departe. S-a întors la pas şi când a ajuns lângă mine m-a privit cu inteligenţă omenească, de parcă ar fi vrut să ne cunoaştem. M-am dus spre ea, lăsase hăţurile, venea în urma calului. O priveam împietrit, m-a cuprins în braţe şi m-a sărutat în colţul gurii.

— Bine ai venit, Santa! i-am spus pe urmă.

Atunci am văzut că îşi ascundea tristeţea sub un zâmbet firav. Nu, dacă se îmbolnăvea n-ar fi putut să reziste.

A lăsat calul în uşa cabanei.

— Nu-l legi? Să nu plece!

— Niciodată n-o să plece cât o şti că sunt înăuntru.

Ne-am aşezat la aceeaşi măsuţă unde stătuse cu sora ei, în seara când le cunoscusem. Nu mai avea fularul de atunci, nu mai avea nimic care să semene cu lucrurile Barbarei. Am stat de vorbă două ore, cu paharele de grog în mâini, să-i simţim căldura. Cabanierul pusese o pătură groasă în spinarea calului. Am vorbit despre multe, dar niciun cuvânt despre sora ei; nu ştiam unde este, n-aş fi îndrăznit să iscodesc şi mai ales să întreb dacă era fericită. Ceva mă făcea să cred că nu, prea se pripise, plutea parcă în aer o presimţire rea, o aripă a morţii; dar era o aripă pentru Santa.

Pe Barbara am mai văzut-o o dată, după ani de zile; nu m-a recunoscut şi nici eu n-aş fi recunoscut-o, dacă n-ar fi fost cu bărbatul ei, care nu se schimbase. Despre el am aflat, în timpul războiului, că vaporul lui se scufundase în Marea Egee, lovindu-se de o mină. Era cu mult după ce se scufundase „Arhimede” în Mediterana, dincolo de insula Creta. Liniile vieţilor erau acum tot mai frânte.

De la nuntă şi până după Crăciun, domnul Georgy şi Santa stătuseră la Viena. N-am întrebat de ce; simţeam cum paharul mi se răcea în mână. Un tânăr norvegian, cu părul ca paiul, o învăţase schiul cu calul. Îmi spusese odată că nu-i plac blonzii, oricâţi ani ar avea, îi vine să-i trimeată la şcoală, cu ghiozdanul în spinare.

— Am fost la Operă, la teatre, la baluri, am petrecut, am fost fericită. Zeci şi zeci de bărbaţi şi de tineri s-au ţinut după mine… Dar să ştii că nu mi-a rămas gândul la nimeni. Nici n-am ştiut că mai am inimă, până azi dimineaţă, când am galopat cu calul, în luncă. E ceva ce nu poţi să-ţi închipui. Cai avem, o să te învăţ şi pe tine; se cheamă schicioring.

Apoi mi-a apucat mâinile, peste masă, după ce dăduse paharele deoparte.

— Şi acum, să-ţi spun de ce sunt aici, când aş fi putut să rămân acolo şi să petrec până la primăvară. Fiindcă eşti singurul meu prieten. N-ai destui ani pentru mine, n-ai bani, n-ai haine frumoase, porţi o uniformă care nu-mi place. Din câţi bărbaţi cunosc, pe tine orice femeie te-ar lăsa ultimul. Dar, în locul a tot ce-ţi lipseşte, ai o inimă devotată. Nu spun o inimă iubitoare, poate nu se potriveşte, ci o inimă de nădejde; i-am simţit nevoia, să mă apere; nu mai am nicio pavăză, cine trage în mine mă omoară.

18

Schicioring, scriu cum se pronunţă; ortografia scandinavă a cuvântului este ski-kjoering, poate cineva vrea să ştie. La noi, acest sport n-a avut răspândire, iar acum a dispărut cu totul. În ţările nordice nu puteam să-l văd practicându-se; am fost acolo în plină vară. Între cunoscuţii mei, nimeni nu ştie sau nu-şi mai aminteşte; am întrebat zadarnic. Deşi am trăit eu însumi experienţa, uneori mă întreb dacă n-a fost doar o închipuire. Dar nu se poate, ţin minte şi cel mai mic dintre amănunte, e destul să mă gândesc în urmă şi retrăiesc toate senzaţiile, revăd priveliştea transfigurată de viteză, îmi reînvie în suflet sentimente pe care nimeni nu poate să le viseze, dacă nu le-a trăit cu adevărat odată.

Dacă Santa a existat, dovadă mormântul ei din cimitirul catolic, dacă au existat şi caii, ceea ce ştiu sigur, fiindcă i-am dus cu mâna mea de căpăstru, dacă a existat şi echipamentul, altfel nu l-aş putea descrie, înseamnă că au existat şi celelalte.

Erau cei trei cai ai domnului Georgy, cu care el ieşea la călărie, împreună cu fetele. În vara trecută, ieşise singur, fiindcă fetele erau la piramide, cu mine; pe urmă Barbara se măritase, şi el plecase la Viena, cu Santa. Grăjdarul avea grijă să-i scoată din când în când, să facă o oră de trap cu ei, altfel ar fi înnebunit de urât şi le-ar fi înţepenit picioarele.

Când ne-am dus prima oară la grajd, a doua zi după ce o reîntâlnisem pe Santa, ne-au simţit de departe şi au început să necheze de bucurie; erau dornici de oameni, fiindcă m-au adulmecat şi pe mine, la fel ca pe stăpâna lor, care avea buzunarele pline de zahăr cubic. Mi-a dat un pumn din el, ca să le câştig prietenia, dar nu era nevoie, sunt sigur. E drept că mi-au luat zahărul din palmă şi l-au ronţăit cu plăcere, dar după cum se uitau la uşă şi după cum băteau cu copita, am înţeles că mai mult se bucurau să iasă din grajd şi să gonească prin zăpadă.

I-am scos pe toţi trei, Santa ducea pe unu, eu pe ceilalţi doi, stând între ei, cu o mână pe căpăstrul celui din stânga, cu mâna dreaptă trebuind să-mi ţin schiurile pe umăr; calul rămas liber mergea alături, în pas cu mine, şi din când în când întorcea capul, să mă vadă, privindu-mă cu ochii plini de prietenie. Îl chema Iacob, pe celălalt Iosif, nu ştiu de ce, ca în Biblie. Primul era roib, al doilea de un negru ca de cărbune, care pe zăpadă semăna cu un pui de diavol, îi lipseau numai corniţele. Pe al treilea, de o talie puţin mai mică decât primii,

calul alb din ajun, în mod vădit favoritul Santei, era o iepşoară pursânge englez şi purta numele Fedrei, iarăşi fără să înţeleg prin ce asociaţie, căci nu puteam să atribui unui animal, oricât de evoluat, caractere umane şi mai ales pe ale unei eroine neînduplecate şi poate năprasnice.

Până în marginea câmpului liber, am avut de mers numai vreo două sute de metri. Era luni, curând după-amiază, o zi la fel de însorită ca duminica dinainte. Santa a lăsat-o liberă pe Fedra, care n-avea decât un căpăstru, fără hamuri, şi l-a luat pe Iosif, cel negru ca diavolul. Şi el, şi Iacob făceau prima oară această experienţă, dar nu le-a trebuit timp să înveţe, au pornit dintr-odată, fără greşeală, cum în ajun pornise şi Fedra; pentru cai era mult mai simplu decât pentru oameni, nimic nu-i îndepărta de propria lor natură, îşi urmau numai instinctul, să tragă şi să gonească. Aveau frâuri obişnuite, dar lungi de cinci metri, şi şleauri subţiri, de frânghie roşie, care se prindeau la centură cu o carabină solidă, făcută să se poată desface repede la nevoie, doar dintr-o smucitură. Dacă Santa adusese de la Viena două echipamente, se gândise la mine? Mă emoţiona şi-i purtam recunoştinţă. Între şleaurile roşii, pe ultima lor parte, se întindea o plasă cu împletitura măruntă, ca să oprească zăpada aruncată de sub copitele cailor, altfel nu s-ar mai fi văzut nimic înainte. Culoarea plasei, un albastru puternic, părea aleasă anume ca să contrasteze cu roşul şleaurilor şi cu albul zăpezii; era ceva secundar, dar mi se părea uimitor ce efect avea asupra privirii; mai ales în viteză, devenea un caleidoscop magic.

Spre deosebire de cal, pentru om condiţia lui naturală, de a merge între două puncte ale pământului, la pas sau în goană, o schimbau schiurile; dar fiind obişnuit cu ele, uitam uşor că erau un adaus, deveneau o a doua natură. Am ţinut calul la trap până am început să simt această natură, modificată de tracţiunea necunoscută mai înainte; sigur că am şovăit un timp, nimic nu începe fără teamă şi îndoială. Santa mergea alături şi mi se părea că îmi aparţine, fiindcă voia să-mi aparţină şi mi-o dovedise cu echipamentul adus pentru mine; dacă aş mai fi avut vreo îndoială, eram sigur că măcar culorile nu le alesese pentru altcineva, mă fermecau cum n-ar fi fermecat pe nimeni. Şi mai fermecător era că peste aceste culori caii întorceau din când în când capul, să ne vadă, iar Iacob mă întreba din ochi, citeam limpede în ei, dacă nu-i dau voie să mărească pasul. Şi dacă de aici se mai poate urca încă o treaptă, farmecul cel mai mare îl avea Fedra, cum se ţinea la un pas lângă stăpâna ei, adulmecând-o tot timpul, zburdând fericită, cu o mimică omenească. Aş fi zburdat şi eu, să nu fi fost atent la tot ce mi se întâmpla atunci prima dată, ca încercare fizică şi ca vrajă, ţinându-mă încordat, fără a mă lipsi de voluptate. Cu toate că folosesc rar cuvântul, când mă priveşte, examinându-l cu circumspecţie, sunt îndreptăţit să spun că ziua aceea a fost fericită

pentru mine, cum a fost pentru cai şi pentru Santa.

Ce-a urmat de atunci înainte m-a dus la o stare incontrolabilă, ca o desprindere din materie, când m-am simţit destul de sigur pe mine ca să dau drumul frâului. N-am întâlnit în rândul oamenilor pe cineva să izbucnească atât de decisiv în vreo manifestare a forţei sale, cum au făcut atunci amândoi caii, luându-se unul după altul, aruncându-se liberi în luncă, peste dâmburi şi praguri, în nori de zăpadă, la fel de necontrolaţi ca mine; Fedra galopa în frunte. În acele clipe, dispărea noţiunea de spaţiu şi depărtare, pământul înceta să mai fie teluric, devenea aerian ca viteza. Era o dezlănţuire în sufletul nostru, oamenii, şi una încă mai puternică în trupul cailor, o întrecere pe care ei o câştigau clipă de clipă, fiindcă îi lăsam în voia lor deplină, iar ei îşi foloseau forţa şi libertatea cu o fantezie împrospătată tot timpul, chiar dacă nu li s-ar recunoaşte o asemenea însuşire. Adesea îşi încrucişau drumurile, şicanându-se în joacă şi atunci, trebuia să alunecăm lateral, noi oamenii, ca să nu ne ciocnim unul cu altul. Uneori Santa trecea atât de aproape, că îi simţeam respiraţia, îi simţeam parfumul, îi simţeam chiar căldura, dacă nu era doar o închipuire, pornită dintr-o dorinţă pe care n-aş fi exprimat-o niciodată.

Era peste un an de când ne cunoscusem, ne văzusem adesea şi uneori fusesem destul de aproape de ea, dar totdeauna ne despărţise Barbara, prin faptul fundamental că nu le deosebeam pe una de alta, şi sentimentele mele nu-şi găseau obiectul cu limpezime. Şi chiar mai târziu, când o identificasem pe Santa, cu un simţ fără explicaţie, chiar după ce le aruncasem în mare medalioanele devenite inutile, ele erau tot împreună. Iar în cele câteva rânduri când rămăsesem singur cu Santa şi ea nu-şi ascunsese tandreţea, în mintea sau în sufletul meu nu apucase să se nască intenţia de a o cuceri bărbăteşte. De aceea aveam inima împăcată, nu mă zbuciumam noaptea, dormeam cu zâmbetul pe buze, ştiind că am s-o văd dimineaţa. Aşa, îmi construisem o bucurie temeinică şi calmă, fundată numai pe ideea că ea există.

Ştiam prea bine ce ne apropia pe unul de altul, dar fiind sigur că ea nu era conştientă de propriile ei instincte, le ţineam ascunse pe ale mele, într-atât, că le puteam socoti uitate. Ele nu se treziseră nici măcar când urcasem în vârful piramidei lui Keops, unde, deşi o ţinusem în braţe, emoţia de-a fi acolo mă făcea să nu dau înţelesul firesc atingerii noastre corporale. M-am întrebat dacă toate acestea puteau fi numite un joc între două suflete; nu, un joc are reguli şi se conduce după o tactică, fiecare dorind să se arate mai îndemânatic şi să câştige, ca într-o întrecere. Era între simţămintele noastre ceva atât de egal şi de neted, că semăna mai degrabă cu o plutire în aer, pe care nu o asemuiesc nici măcar cu un zbor de fluture, fiindcă nu vreau să-i atribui o formă materială oricât de uşoară, aceea a unei perechi de aripi fără greutate.

O dată, după ce străbătusem lunca până la picioarele muntelui, în goana cailor şi ne întorsesem, fără oprire, cu viteză mai mare decât la ducere, stăteam toţi cinci în marginea câmpului, de unde ne luam schiurile la spinare să mergem la grajduri; dar am fi vrut să mai rămânem, şi noi, şi caii. Santa se întoarse şi îşi puse schiurile cruciş, peste ale mele, în faţa legăturilor; era un gest ciudat, nu-l înţelegeam şi nu puteam să citesc nimic în ochii ei, fiindcă se uita în jos, la zăpadă.

— Dacă te-aş împinge, ai cădea pe spate, îmi spuse. Eşti prizonierul meu, şi nu-ţi dai seama.

Se trase puţin în lături, eliberându-mă, ridică ochii şi mă privi în faţă.

— Pune schiurile peste ale mele! Vreau să mă predau, a fost o luptă prea lungă şi n-ar mai avea rost să continue, după ce Barbara mi-a desfăcut legământul.

Erau luni de zile de când nu-i mai pronunţase numele.

— Nu e fericită, mai spuse. Nu poţi fi fericită cu un om, dacă n-ai crescut împreună cu el; măcar jumătate din tinereţe. Eu nu am cu cine să mai cresc şi e prea târziu; nu mă pot mărita niciodată.

Mă privi adânc, în clipa când un nor trecea peste soare, întunecându-i ochii, apoi spuse, simplu:

— Ai să faci ce vrei cu mine!

Nu puteam înţelege, nu puteam crede, îmi ardea obrazul, şi ea mă privea în faţă. În vreme ce eu o apăram până şi de gândurile mele, ea deliberase.

— Dar nu acum! La primăvară, când s-o topi zăpada şi s-o usca iarba.

Era în ziua de 4 februarie şi începea să ningă încă o dată.

N-am făcut un gest, nu i-am atins nici măcar mâna, îngerul meu m-a păzit, ca de atâtea ori. Mi-am luat schiurile de peste ale ei, eliberând-o, dar am ştiut că ea niciodată nu se va socoti eliberată; era un caracter pe care nu putea să-l învingă decât moartea.

De atunci, n-am mai schimbat o vorbă despre înţelegerea care, deşi se făcuse, mi se părea lunatică; am dus viaţa dinainte, fără alte gesturi. Ningea, zburam după cai prin ninsoare, vedeam pădurea întroienindu-se, poate zăpada avea să ajungă până deasupra copacilor, ca într-o eră glaciară, şi poate aveau să-i trebuiască milenii până să se topească. Nu mi se părea mult, aşteptam cu voluptate; fiindcă sub nămeţi mă aştepta Santa, iar într-o zi aveam s-o găsesc pe iarba uscată.

* * *

Restul lunii februarie şi jumătate din martie a fost iarnă cu zăpadă nejilăvită, uscată, cum rar se întâmpla la sfârşitul iernii, zăpadă

asemănătoare cu praful de zahăr; schiurile pluteau în vâltoarea de curcubeie ridicată în aer de galopul cailor. Uneori, nu puteam să lipsesc decât două ore de la şcoală, după-amiază; era destul să străbatem lunca până la capăt şi să ne întoarcem prin zăpada răscolită de noi la venire şi care parcă rămânea încă în aer, atât de uşoară, că îi trebuia timp până să se aşeze.

Mergeam totdeauna cu Iacob, mă deprinsesem cu el şi el se deprinsese cu mine; poate n-ar mai fi vrut-o pe Santa, stăpâna lui adevărată, uitând că libertatea de-a galopa fără frâu în lunca înzăpezită şi-o datora ei, nu mie. Între toţi trei caii, el era cel mai puternic, mi se potrivea, după cum Iosif se potrivea Santei. Câteodată, ea îl schimba cu Fedra, făcând-o să necheze de bucurie, iar pe Iosif îl lăsa liber, să gonească printre noi, ceea ce pentru el nu era o bucurie mai mică. Am văzut la aceste animale că pentru ele bucuria nu însemna doar goana, ci şi devotamentul, mulţumirea de a şti că ne satisfac prin forţa lor o nevoie peste puterile noastre, dându-ne o viteză de zeci de ori mai mare decât a altor oameni. Aşa citeam în ochii lor când întorceau capul şi vedeau încântarea de pe faţa noastră; nici pintenul, nici cravaşa n-ar fi fost pentru ei un îndemn mai mare. Simţeam atunci în muşchii mijlocului, sub centura de care trăgeau şleaurile, cum zvâcneau aplecaţi înainte, făcuţi una cu zăpada şi, cât ştiam că este pământul de mare, în clipele acelea mi se părea prea mic pentru ce-ar fi vrut ei să ne-arate.

Fără voia mea, mergeam mai totdeauna în frunte; Santa mi-o lua înainte şi îşi încrucişa drumul cu mine, numai când Iosif sau Fedra îşi ieşeau din fire, întrecându-se pe ei înşişi; atunci goana devenea o întrecere războinică, vărsau pe nări aburi parcă împletiţi cu flăcări, cum ar fi fost hrăniţi cu jeratic, şi la capătul unei sforţări aproape nebune, se abăteau prin faţa lui Iacob, silindu-l să rămână în urmă.

La întoarcere, ne rămânea un sfert de oră, uneori ceva mai mult, să ne tragem sufletul în marginea câmpului, înainte de a merge la grajduri. Nu schimbam o vorbă cu Santa, nu ne uitam unul la altul, cred că în sufletul nostru erau dialoguri filtrate îndelung, în timp ce ne priveam de aproape, de la distanţa care estompează imaginea. Singura atingere pe care mi-o îngăduiam, şi-mi dădea o bucurie cred că necunoscută oamenilor, era să-mi lipesc uşor schiul de al ei, cum aş fi mângâiat-o; schiul era între noi un intermediar magic.

Într-o duminică dimineaţa, când aveam de gând să mergem dincolo de munţi, prin trecătoarea întroienită, pe unde de un timp nu mai treceau nici automobile, nici căruţe, ci numai sănii, Santa îmi spuse:

— Nu-i neloial, dar este nedrept să ne laşi totdeauna în urmă. Îngăduie-mi să iau ajutoare!

Aşa a început a doua parte a cavalcadei noastre, care la urmă i-a fost fatală. I-a unit pe Iacob cu Fedra, ca pe un diavol cu o lebădă, le-a

legat şleaurile între ele, le-a prins la centură şi a luat amândouă perechile de frâuri în mână. Surpriza mea a fost mult mai mică decât a cailor. După ce s-au uitat câteva clipe unul la altul, fără să înţeleagă, Fedra s-a dezmeticit prima şi s-a smucit în ham, dând semnalul de plecare; Iacob a nechezat într-un fel cum nu-l mai auzisem, şi nici alt cal nu nechezase vreodată ca un hohot de râs omenesc, retezat la jumătate şi sfârşit cu un icnet, care l-a proiectat înainte, aproape balistic, fiindcă l-am văzut în mai multe imagini deodată, una în faţa celeilalte, până ce a devenit doar o nălucă neagră, amestecată cu o altă nălucă, albă; Fedra părea un nor de zăpadă.

Stupoarea l-a făcut pe Iosif să stea locului câteva clipe; am prevăzut că o să se smucească, mi-am încordat picioarele în schiuri şi m-am lăsat pe spate, cu muşchii abdomenului ca de piatră; nu ştiu cum de n-am căzut, cum nu mi s-a rupt şira spinării. Calul era furios de-a binelea, se temea că n-o să-i poată ajunge; şi eu credeam asemenea, dar fără furie, voiam ca Santa să ajungă înainte, acum şi totdeauna, să fie ea prima în orice întrecere, fiindcă îmi era dăruită, şi orice victorie a ei, orice triumf, avea să-mi aparţină şi mie.

Şi totuşi i-am ajuns, într-un kilometru, şi i-am depăşit, şi de-atunci Iacob nu i-a mai lăsat niciodată să treacă înainte, doar să meargă alături, alcătuind o troică. Nici doi cai uniţi n-aveau cum să-l învingă; forţa lui era mult mai mare decât diferenţa de greutate dintre Santa şi mine. Am ajuns dincolo de munţi; ne-am întors seara.

Săptămâni la rând, zăpada şi-a păstrat structura. Pe la jumătatea lui martie însă, am simţit că se apropie primăvara, prin semne ascunse, sau prin dorinţe, fiindcă altminteri zăpada nu se înmuia, ci rămânea prăfuită, ca mai înainte. Pentru mine socoteam a fi un noroc, fără să mă gândesc că altă lume suferă după o iarnă atât de lungă, oamenii săraci, fără lemne; organismul se ofileşte, nu-i făcut să intre în repaus în unele perioade, ca animalele care hibernează. Şi chiar dacă îl ţii la căldură şi mădularele nu-şi pierd funcţiunile, spiritul, în schimb, rămâne fără hrana lui, care nu se măsoară şi nu se cântăreşte, nu i se numără caloriile: cerul albastru, zefirul, mişcarea gâzelor în iarbă, mirosul mugurilor plesniţi, apoi floarea pomilor, toate încununându-se cu soarele, binecuvântatul stăpân al nostru.

Era un geruleţ care păstra zăpada, dar într-o zi, privind în zare, am văzut o pâclă verzuie plutind peste sălciile din luncă. Împotriva temperaturii din aer, seva lor începea să pulseze, o căldură venea din adâncuri, făcând să se umfle rădăcinile, şi cu toată zăpada care acoperea câmpul, primele ramuri înverzeau, răzvrătite. Era o luptă, mugurii puteau să degere, dar nu le era îngăduit să mai întârzie, urmau soarta soldaţilor ieşiţi din tranşee. Această privelişte, care făcuse să-mi tresalte inima primăverile, acum m-a umplut de mâhnire. Dacă zăpada începea să se topească, după cum spuneau sălciile din

luncă, nu mai puteam să mergem cu schiurile. Şi trebuia timp până să se topească toată, şi alt timp până să se usuce iarba în pădure. Dar nu după acel timp mă durea inima, căci nu se putea să nu vină, ci mă gândeam că de aici înainte am s-o văd pe Santa mai rar, pe stradă sau la cofetărie, iar caii n-am să-i mai văd niciodată.

I-am vorbit, pe când potrivea echipamentul pe caii ei, pregătindu-se de plecare. Eu eram gata.

— S-ar putea să fie ultima oară! i-am spus, cu ochii la sălciile din luncă.

A tresărit, surprinsă.

— Ultima oară?

Nu-i ceea ce îmi închipui acum, e ce am simţit atunci: în vocea ei era o mirare copilărească, dar cu un timbru tragic.

— De ce ultima oară?

— Fiindcă vine primăvara; mâine o să fie moină, se simte în aer.

A încercat zăpada cu schiul.

— Dar azi e dumnezeiască!

Înainte de a porni, s-a mai întors o dată spre mine.

— Şi dacă vine primăvara, o să mergem călare! Cât ai să vrei de departe!

Tot timpul, de când ne încrucişasem schiurile, voia să-mi fie pe voie, să fie mai mult decât îmi era voia.

Au fost ultimele ei cuvinte.

Ne-am dat drumul peste câmp, sărea peste şanţuri şi dâmburi, urmând mişcarea cailor care treceau primii. Se întâmpla uneori, la o denivelare prea bruscă, sau într-o clipă de neatenţie, să ne rostogolim în zăpadă. Lăsam frâurile, cu o apăsare desfăceam carabina care ne lega şleaurile de centură; caii se opreau după o sută de metri, apoi se întorceau singuri, mergând în buiestru şi privindu-ne cu mustrare. Drumul nostru preferat era cel din luncă, fiind pustiu, în afară de ciori întâlneam doar câte un câine fără stăpân, care mergea prăpădit de la un sat la altul, căutând un adăpost şi ceva de mâncare; pe câmpul îngheţat nu găsea nici măcar stârvuri. Îi recunoşteam starea de restrişte după mersul descurajat, cu capul în zăpadă şi cu coada între picioare. Dacă se întâmpla ca vreunul să prindă un iepure, îl vedeam gonind cu el în gură şi îmi închipuiam că nu fugea de frică, n-ar fi avut cine să-l ajungă, ci se grăbea spre un loc care nici n-aş fi crezut că există, o vizuină unde îşi ducea iarna viaţa sălbăticită şi unde căţeaua cu puii aşteptau morţi de foame.

Coborâsem pârtia, lăsasem cabana în urmă şi acum alunecam prin luncă, în lungul şirului de sălcii golaşe; privite de aproape, păreau moarte, dar în depărtări, unde se suprapuneau unele peste altele, acea boare verzuie pe care o ridicau în aer mugurii plesniţi, prima iradiaţie a clorofilei, vesteau tot mai limpede că se apropia primăvara. Pe malul

râpos de peste râu, se şi vedeau fâşii de pământ, încă negru de umezeală, ieşind la lumină. Curând, în acele locuri aveau să apară şi primele gâze. „Dar poate o să mai ţină o zi-două!” mă gândeam, îmbătat de viteză.

Cât a ţinut nu ştiu, o săptămână, o lună, tot anul; timpul s-a prăbuşit peste mine şi m-a pironit acolo, în luncă, unde ceva al meu a rămas înmormântat pentru totdeauna. S-a întâmplat în clipa când bucuria mi se părea mai mare ca niciodată. Santa mă ajunsese din urmă şi acum era lângă mine, în dreapta; dacă aş fi întins mâna aş fi putut s-o ating, soarele o bătea din stânga, îmbrăcându-i obrazul în raze de aur, ca pe icoana Fecioarei Maria, pe care, în copilărie, o vedeam între ferestre, când deschideam ochii de dimineaţă. Caii mergeau singuri, mă uitam la Santa cum nu îndrăznisem mai înainte, şi sub îmbrăcămintea groasă îi citeam fără sfială desenul trupului, cum i-l ghicisem din primele zile, iar la piramide, când o ajutam să se caţere pe blocurile înalte de piatră, îl văzusem aproape pe jumătate gol, şi îl ţinusem în braţe. Dar amintirea aceea era mai degrabă o abstracţiune, pe când acum făptura de lângă mine devenise o realitate apropiată. Şi deodată, nu mi-a mai părut rău că venea primăvara, am dorit să se topească zăpada, repede, să curgă şuvoaie, să umple râurile, să inunde satele şi oraşele, apoi să se usuce iarba în pădure. Am scuturat hăţurile lungi, cu nerăbdare, nu mă uitam înainte, ci doar la Santa; am simţit cum Iacob iuţea pasul şi lungea salturile, peste ceea ce aş fi crezut că nu se mai poate; aveam viteza când avioanele pot să decoleze şi mi se părea că decolez eu însumi, zburând pe schiuri ca pe aripi.

Câteva clipe, Santa a rămas în urmă, pe urmă am văzut-o apropiindu-se iarăşi, cu faţa luminată de soare, până ce a fost din nou lângă mine, iar caii ei galopau frunte la frunte cu Iacob. Atunci, prima oară, am simţit nevoia s-o iau în braţe, pe deplin şi pentru totdeauna, acolo, pe zăpadă, în locul unde s-ar fi terminat zborul.

Acest gând, care nu mi se părea o nebunie, a ţinut câteva clipe, cât ea să simtă şi să-şi întoarcă privirea spre mine. Aşa am apucat să-i mai văd o dată ochii ca antracitul, lucind în razele soarelui. Pe urmă, a întors brusc capul în faţă, şi a scos un ţipăt de moarte: în calea ei era un trunchi gros de salcie. Printr-o fatalitate de neiertat soartei, printr-un blestem, care poate aştepta de mult să cadă din ceruri, asupra unei fiinţe fără prihană, poate spre a pedepsi păcatele mele, timpul petrecut cu Ghizela în umbra crucifixului, spurcându-l astfel ca anticriştii, caii o luaseră unul prin dreapta, altul prin stânga, şi trunchiul rămânea la mijloc.

Timp nu era decât o secundă; Santa a lăsat hăţurile şi a întins mâinile în faţă, să se apere; chiar să-şi fi păstrat sângele rece, nu avea când să-şi desprindă carabina. Şleaurile s-au rupt din smucitură, şi ea

a rămas ţintuită pe trunchiul de salcie, cu mijlocul fracturat de centură, cu pieptul zdrobit, odată cu braţele care nu putuseră să o apere.

N-am putut să mă eliberez decât în cincizeci de metri, mi-am scos schiurile şi m-am întors fuga, împiedicându-mă, alunecând, căzând în brânci, julindu-mi obrazul.

Capul ei, întors spre stânga, părea întreg, poate o clipă mă căutase cu ochii, aşteptând ajutor de la mine; dar pe nas îi curgea o şuviţă de sânge, şi partea cealaltă a capului nu mai avea formă, era zdrobită şi presată în salcia căreia îi plesneau mugurii; tot trupul era presat, sub miile de kilograme ale impactului, de aceea rămânea în picioare.

19

Nu vreau să chinuiesc pe nimeni, destăinuind cum am îndurat această pedeapsă; era pedeapsa mea, Santa de mult se afla în ceruri, absolvită.

Nu le-am destăinuit nici lui Trandafil, nici Corneliei, unde mă aflam în ultima vacanţă, la Paşte. Lui mai ales nu i-aş fi spus o vorbă, după ce, abia cu doi ani în urmă, trăise o dramă la fel de zguduitoare. Dar nu se putea ca ei să nu simtă, gemeam prin somn şi dacă mă trezeam îmi pierea somnul, de care nici nu voiam să mă bucur, rămâneam cu ochii în tavan până dimineaţa. Ca suferinţa să fie mai mare, uneori mă străbătea un gând, şi atunci simţeam că îmi stă inima: „Dar dacă ea însăşi a tras hăţurile, abătând-o pe Fedra?" Nu! Era o aberaţie; dacă regreta legământul şi vedea că se apropia timpul, nu s-ar fi uitat în ochii mei cu atâta bucurie, ca în ultimele clipe; toată fiinţa ei era bucurie, şi nu putea să pornească decât din dorinţa de a se dărui, fiindcă nu mai aştepta altceva de la viaţă; se mulţumea cu un suflet loial, cum îmi spusese odată.

Dar eram eu un suflet loial? mă întrebam în nopţile când îmi pierea somnul. Acum nu mai puteam să dovedesc, fiindcă nu mai aveam pentru cine. Apoi venea îndoiala, ca o altă pedeapsă: ce-i drept sufeream fiindcă murise, dar nu era o dovadă că, rămânând în viaţă ar fi fost fericită. Ce puteam eu să-i dau? Poate soarta făcuse un act de dreptate. Aşa gândeam, apoi mă scuturam cu oroare; nu, în numele lui Dumnezeu şi al Necuratului, nu-i admisibil! Fericită sau nefericită, ea era o splendoare a vieţii. Cu dreptate sau fără dreptate, cum să piară?

Îmi puneam perna pe faţă, o strângeam cu pumnii, să nu se audă un geamăt, dacă nu izbuteam să-l înăbuş; dimineaţa, Cornelia găsea perna udă de lacrimi, o punea la soare, să se usuce, dar cât am stat acolo nu m-a iscodit, nu mi-a aruncat o privire mirată.

Îl căinasem pe Trandafil că îşi luase o nevastă bătrână şi îl căinam încă. Dar de ce? Exista pe pământ o femeie mai bună? Şi de ce i-ar fi trebuit alta unui om lipsit de orice aspiraţie? Fiindcă adevărul era acesta, şi aceasta era rana, Trandafil nu mai aştepta nimic de la viaţă. Iar Cornelia ştia şi acceptase; ea nu dorea altceva decât ca el să supravieţuiască.

Singurul act de voinţă al acestui om cu sufletul mutilat pentru totdeauna fu să iasă din letargie şi să dea meditaţii, patru ore în fiecare după-amiază, când venea de la slujbă. Medita pe oricine, la orice materie, cu rigoare, dar fără pasiune, neatent la altceva decât la

învăţătura pe care trebuia s-o bage în capul celuilalt; de multe ori nici nu ştia pe cine are în faţă. Ar fi putut să ducă o viaţă pe deplin înlesnită, cu prisos chiar, fiindcă avea zeci de elevi zilnic, însă lua sume modeste, parcă ruşinându-se că le primeşte.

O singură dată mi-a vorbit despre starea lui, când am observat ce obosit era seara, şi l-am sfătuit să se mai odihnească.

— Nu uita că sunt în purgatoriu!

Atât mi-a spus, şi cu aceste cuvinte am înţeles ceea ce ştiam dinainte, dar speram să se schimbe, că îşi socotea viaţa pecetluită. Niciodată nu am reluat discuţia.

Până să vin eu, Cornelia ridicase la poartă, ea singură, cu mâinile ei, cu materiale rămase de la incendiu, când arsese casa proprietarilor, o gheretă nu mai mare de doi metri, ca să nu mai vândă borşul în curte. „Nu se poate!…” mi-am spus. Orice s-ar fi întâmplat în viaţa lui Trandafil, el nu putea să decadă până într-atât, ca nevasta lui să se ocupe cu un negoţ mizerabil. Uitam că o împingea o nevoie fără altă ieşire, decât dacă s-ar fi apucat să cerşească; în afară de casa lor, unde veneam şi eu în vacanţe, Cornelia îl întreţinea şi pe Odor, îi plătea chiria, în odaia din vecini unde îl instalase, îi spăla rufele, îi călca hainele, îi dădea ghetele la reparat şi îi ducea de mâncare. Pe lângă mâna dreaptă, pierdută, Odor avea un ochi vătămat de ger, care se opaciza treptat; se folosea de al doilea. După un an şi jumătate, nu mai vedea decât cu lupa.

M-am dus la el a doua zi după ce venisem; l-am găsit într-un chioşc din fundul curţii; se chinuia să scrie cu stânga, pe unul din caietele lui obişnuite; nu mai ştiam al câtelea putea să fie, poate trecuse de două mii, de patru. Nu m-a recunoscut decât după ce am ajuns aproape; pe masă, între hârtii, era garoafa albă, stropită cu roşu, pe care i-o lăsase Tania, între rufe; se uscase fără să-şi piardă culorile. Odor nu se apuca niciodată de lucru, până ce n-o punea în faţă. Unii ar fi socotit că era un fetişism, sau o manie; mă feream să judec, ştiu doar că mi se strângea inima; floarea aceea mică, uscată era tot ce rămânea de la Tania. Iar pentru Odor, deşi încă o dată mă feresc să judec, poate era tot ce rămânea dintr-un el însuşi, proiectat într-o ipostază a lui, şi imposibilă, şi interzisă.

Nu mi-a întins mâna, fiindcă n-o avea, m-a salutat numai cu capul. M-am aşezat în faţa lui, pe un scaun, şi l-am urmărit multă vreme cum scria, împiedicat, ţinând între degetele nedeprinse creioanele lui scurte dintotdeauna. Deci, împotriva a două îngrozitoare vicisitudini, mâna dreaptă şi vederea în parte pierdută, capul lui continua să gândească şi voia ca gândirea să rămână, indiferent pentru cine, fie şi pentru nimeni, ci numai pentru ea însăşi. Aşa a stat până s-a făcut seară; de când lumina după-amiezii începuse să scadă, nu mai scria, stătea cu ochii în gol, desigur clasificând ideile următoare şi

compunând frazele care să le exprime. N-aveam nicio dovadă, aş fi putut crede că în mintea lui nu mai era nicio idee sau rămăsese una singură, şi o frământa în chip steril, fără să ajungă la o a doua. Dar mă născusem spre a crede în el, era între spiritele noastre o comunicaţie sigură, oricât ar fi fost mintea mea de necoaptă. Astfel că nu mă puteam îndoi de el astăzi, cum nu mă îndoisem nici mai înainte. N-am niciun mijloc să-mi demonstrez credinţa, decât pe acela de a nu o trăda niciodată.

— E timpul să mergem în casă, spuse Odor, ridicându-se şi adunându-şi hârtiile cu o singură mână.

Am vrut să-l ajut, dar m-am abţinut la vreme, el însă m-a simţit, dovadă vorbele lui următoare:

— N-am ţinut la nimic din ce-mi aparţine, decât la putinţa să înţeleg într-o zi rostul venirii mele pe lume. Aşa voi putea să-mi explic rostul venirii pe lume a tuturor oamenilor. Dar eu ştiu că oamenii nu aşteaptă o asemenea explicaţie, de aceea o voi păstra pentru mine. Iar rostul tău nu este în niciun caz să strângi hârtiile mele de pe masă.

Că se lepăda cu uşurinţă de orice bunuri ştiam din copilărie şi nimic din ceea ce urmase nu fusese o dezminţire. Atitudinea lui faţă de viaţă era însă paradoxală, cel puţin câteodată; acceptase ajutorul lui Osman, birjarul, al Medeei, fata de la Morgă şi acum pe al Corneliei, ca să nu mai amintesc de Alexandrina, deoarece socotesc că datoria de mamă nu trebuie pusă alături de alte gesturi, ale oricui altcineva.

— Nu intri? mă întrebă Obor.

— Nu, lasă-mă să stau la fereastră.

Fereastra era locul de unde în copilărie ascultam lungile lui discursuri şi le înregistram, dovadă că le ţin minte. Creierul meu, abia în dezvoltare, acumula ideile fără să le înţeleagă, aşa cum butelia de Leyda acumulează electricitate fără să ştie ce este electricitatea şi de unde vine. Rămâne însă o deosebire esenţială: eu, fiind altceva decât o maşinărie, presimţeam evoluţia mea în timp, şi ascultam cu o aviditate plină de bucurie.

În lumina care mai venea de afară îi vedeam odaia, o încăpere cum îşi făceau bogătaşii, un salonaş de pe vremuri, cu stucaturi pe tavan, cu pereţii acoperiţi de tapet auriu, ca plicurile domnului Pretoreanu. Întreagă casa era la fel, cu mari pretenţii, un fel de palat rătăcit pe o stradă sărăcăcioasă. Proprietarul, om bogat şi în vârstă, murise, şi toate bunurile lui aparţineau acum unei văduve tinere. Nu ştiu ce nevoie avusese aceasta să închirieze o cameră, scosese însă mobila potrivită cu plafonul şi cu pereţii, iar în loc pusese vechituri de prin pod şi din magazie. În locul covorului persan, acum erau preşuri ţesute din cârpe în toate culorile, înnădite la întâmplare. Pe unul din pereţi atârna un fel de goblin ieftin, pe ceilalţi fotografii de familie; sigur că Odor nu le vedea, cum nu vedea mobila desperecheată, un

dulap cu oglindă ovală, o masă lungă sub goblinul din perete, plină de caiete şi hârtii puse în ordine, iar alături un pat de bronz, mândria casei, adus din dormitorul proprietarului, singurul obiect mai de valoare, clar cu totul ieşit din modă; proprietăreasa vorbea de el cu orgoliu, nu exista altul la fel pe toată strada, pe multe străzi, doar în casele bogătaşilor. În afară de un scaun, în odaie nu mai era nimic, decât patru cufere, puse unul peste altul, două câte două. Le ştiam pe trei dintre ele; al patrulea cuprindea probabil ultimele manuscrise ale lui Odor, adunate de când ne văzusem ultima oară, cu doi ani în urmă.

Odor îşi scoase haina, o puse pe spătarul scaunului şi se aşeză pe pat, la margine. Aveam noroc că stătea în profil, cu partea stângă la mine; mi-ar fi făcut rău să-i văd mâneca goală, o zdreanţă de cârpă, acoperind ciotul braţului. Nici nu ştiam, nu voisem să întreb de unde era tăiat, de sub cot sau de deasupra; nici în primul caz durerea mea n-ar fi fost mai mică, fiindcă lipsea mâna, care scrisese patruzeci de ani fără întrerupere. Odor se aplecă, îşi descheie o gheată, o scoase şi rămase cu ea în mână. Îi ştiam de mult gesturile, putea să stea aşa până la miezul nopţii sau până la ziuă, absorbit de o meditaţie.

Ca şi cum mi-ar fi simţit gândurile de mai înainte, spuse:

— Nu, n-am ţinut la nimic din ce-mi aparţine, în afară de creier, ca fiind singurul sediu al gândirii noastre. Un braţ nu contează, n-ar conta nici al doilea. Aş putea să pierd şi picioarele. Ochii oricum am să-i pierd. Pot să pierd totul, să rămână numai creierul. Ştiu că te întrebi ce mai poate să facă un creier rămas singur.

Mă gândeam, într-adevăr, şi se năştea în mine o nelinişte, teama că de aici înainte n-ar mai fi înţeles nimeni.

— Va continua să gândească! se auzi glasul lui Odor, cu o convingere înfricoşătoare. Te întrebi, continuă el, fără să-şi schimbe poziţia, ce se întâmplă cu gândirea, dacă nu o poţi scrie, s-o laşi altora. Ei bine, gândurile se conservă în chiar creierul care le debitează. Iar după ce murim, şi pumnul de materie cenuşie a noastră se descompune, acelea din gânduri care au destulă forţă şi destul adevăr potrivit cu timpurile de peste milenii au să rămână imprimate în craniul de os, în ţeasta nepieritoare. Cineva, atunci, va izbuti să le descifreze şi să le transcrie în alfabetul epocii.

În copilărie, când îi puneam o întrebare neghioabă, arunca furios cu gheata în mine. Chiar dacă ar fi făcut la fel şi acum, nu mă puteam abţine:

— Într-o bucată de os, de doi sau trei decimetri pătraţi suprafaţă şi trei milimetri grosime, poate să încapă tot ce-a gândit un om o viaţă întreagă?

N-a aruncat cu gheata în mine, ci mi-a răspuns obosit, stins, ca din altă lume:

— Pot, şi chiar mai multe; gândirea unei generaţii, a unei epoci sau

a tuturor civilizaţiilor; fiindcă în trei milimetri grosime se vor suprapune milioane de gânduri, şi într-un centimetru pătrat vor încape miliarde.

Mi-am amintit caietul în care scrisese mii de rânduri suprapuse şi rotite în toate direcţiile. Iar acum, când povestesc acestea, şi de când s-au întâmplat ele n-au trecut milenii, ci puţin peste o jumătate de secol, îmi vin în minte computerele şi toate celelalte maşini electronice, de calcul sau de gândire, cu circuite integrate, care într-o piesă de un centimetru pătrat şi de trei milimetri grosime cuprind mii de firişoare; mâine vor cuprinde milioane. În felul lui, vecin cu realitatea de astăzi, Odor le-a prevăzut, dar n-a apucat să le vadă. Sper că nimeni n-are să-i profaneze mormântul, şi dacă peste el nu va cădea o bombă atomică, într-o zi un savant va descifra toate gândurile lăsate de el în craniu.

Îşi descheia a doua gheată, când i-am pus o întrebare:

— Odor, dacă pierzi un om şi fără el toate rămân inutile, ce poţi face?

Parcă avea răspunsul pregătit, parcă medita la el de multă vreme:

— Să cauţi altul!

* * *

Ne aflam în primăvara anului 1932; în oraşul nostru, pe strada unde locuia Trandafil, pe străzile vecine, pe toate celelalte, pe bulevarde, prin pieţe, pretutindeni, se lipeau afişe electorale, pentru alegeri. Oricare ar fi fost rezultatul, niciun partid nu rezista prea mult la putere; guvernele păreau tocmite cu luna, ca jupânesele.

Umblam pe străzi lunatic, cu ochii în gol, fără să văd pe nimeni, stăpânit de un singur gând, că nu pot să urmez sfatul lui Odor, ci trebuie să găsesc altă scăpare. Fugeam de acasă, ca să-mi ascund tristeţea; nu spun că n-aş fi suportat o compătimire; dimpotrivă, o vorbă bună nu putea să-mi facă decât bine, dar Trandafil şi Cornelia sufereau poate mai mult decât mine şi aveau tăria să nu arate.

Aşa s-a întâmplat să fiu martor la întreagă năzdrăvănie care, cu toată rătăcirea mea, nu putea să rămână neobservată. Într-o zi, oprindu-mă în faţa unei foi de ziar lipită pe un perete, la Prefectură, m-am pomenit, fără voie, cu un zâmbet pe faţă. Amuzamentul a ţinut numai câteva clipe, însă imaginea care mi-l stârnise o ţin minte şi astăzi.

Desigur că amănuntele le-aş fi uitat de mult, dacă Trandafil nu-mi dădea ziarul, socotind că aveam de ce râde; am scos din el o tăietură de două şchioape, pe care o am acum în faţa ochilor, într-un mic dosar, nu mai mare de cinci pagini, cu evenimentele anului. Dacă mă opresc la o idee comică şi nu aleg altceva dintre acele evenimente, bunăoară primirea lui George Enescu la Academia Română, motivul

este că el oricum ar fi scris „Oedip”, şi eu nu l-aş fi iubit mai puţin decât în cazul că-l respingeau, cum s-a întâmplat cu alţii. La fel primirea doctorului Gheorghe Marinescu la Academia de Medicină din Paris; cine nu cunoaşte meritele lui, să se informeze; a trecut vremea când un redactor de editură îmi cerea să dau în subsolul paginii explicaţia cuvântului „pensetă”, când ar fi trebuit să-l cunoască măcar de la propria lui nevastă, care odată îşi va fi pensat şi ea sprâncenele, sau îi va fi smuls chiar lui un fir de păr din vârful nasului.

Tăietura de ziar, pusă după fotografiile celor doi miliardari sinucişi în prima parte a anului, Eastman şi Kreuger, reproduce semnele electorale ale partidelor şi facţiunilor politice înscrise la alegerile din 1932, luna iulie. Înainte de război se cunoşteau două partide, liberalii şi conservatorii, care veneau la putere prin rotaţie, faimoasa formulă numită „rotativa”. Şi deodată, în loc de două, mă pomenesc cu şaptezeci şi cinci de partide înscrise pe lista din 1932, ca opt ani mai târziu să rămână unul singur, al regelui Carol al doilea, dacă s-a mai auzit una ca asta, cap încoronat şef de organizaţie politică! Pentru contemporanii acelei vremi, şi pentru cei interesaţi de istorie, mă grăbesc să spun, ca să nu fiu bănuit de eroare sau de confuzie, că nu mă refer la Frontul Renaşterii Naţionale, nu i-a venit rândul, ci la „Partidul Unic”, uitat de toată lumea; am prieteni sau cunoscuţi, de-o vârstă cu mine, care, când aud, cred că-i o glumă sau o născocire a mea, dacă nu cumva o halucinaţie. Dar partidul a existat, două sau trei luni de zile, în vara anului 1940, avându-l de preşedinte pe Maiestatea Sa regele, şi secretar general pe Urdarianu, omul de casă.

Întorcându-mă la anul alegerilor caraghioase, cred că dificultatea comisiilor electorale era să nu înscrie şaptezeci şi cinci de partide, ci să găsească tot atâtea semne, câte unul pentru fiecare, de pus pe buletinele de vot, ca alegătorii să nu se încurce, mai ales neştiutorii de carte.

Am ajuns, într-o meserie exersată peste şase decenii, să descriu fără dificultate şi sper că destul de clar spre a înţelege toată lumea, înfăţişarea oricărui obiect am în faţă, ca să nu vorbesc de tipuri umane şi de peisaje, treabă mult mai laborioasă. Iar azi, dacă ar trebui să pun în cuvinte toate cele şaptezeci şi cinci de semne, mă declar incapabil, fiindcă o bună parte sunt, cum s-ar spune, indescriptibile. Le las la o parte pe cele mai simple: un cerc, două cercuri concentrice, un cerc tăiat de diametru, un triunghi, o linie culcată, două linii paralele, un pătrat, o spirală. Las la o parte şi pe altele, pentagon, romb, cerc cu doi ochi, cerc cu patru ochi, un I, un V, şi un U mare; acestea, cu puţină atenţie, pot fi şi descifrate, şi descrise, şi memorate, dar sunt numai cincisprezece, mai va până la şaptezeci şi cinci, puzderia de partide. Aflată la ananghie, comisia electorală acceptă un triunghi cu bisectrice pentru un partid, pentru altul aceeaşi figură, cu cele trei

linii unite la bază, ceea ce le transformă într-o piramidă, greu să n-o confunzi cu cea dinainte. Două triunghiuri echilaterale, puse în vârf pe orizontală, seamănă cu un papion folosit în loc de cravată. Cum se va exprima agentul electoral în discursuri, mai cu seamă la ţară: „bade, să votezi două triunghiuri puse vârf în vârf"; badea nu va înţelege. Să-i spui: „bade, votează papionul!"; badea va întreba: „Ce-i aia?" Trei linii verticale, zigzagate; în explicaţie scrie: trei poteci cotite. Na-ţi-o bună! Credeam că sunt trei fulgere! Patru liniuţe orizontale; cu ochii împăienjeniţi de atâtea semne, mi s-a părut că sunt cinci, am crezut că-i un portativ muzical, să pui pe el o cheie, de fa, de do, de sol, cu o semnificaţie subtilă. Două jumătăţi de cerc, unul deschis în sus, altul în jos şi tangentate la mijloc; cum îl descrii alegătorului? Două copăi puse cu fundul una peste alta! Un partid are drept semn de recunoaştere „o scară cu patru trepte" – aşa scrie; între desene nu există nimic să semene cu o scară.

Alegerile le-au câştigat ţărăniştii, prim ministru era Vaida; Maniu se abţinea, neputând să se înţeleagă cu regele. Oare câştigătorii ce semn or fi avut, copăile, papionul?… Şi câţi i-or fi votat, confundând desenele? Pierde oaia şi câştigă capra!

Aceste comicării s-au întâmplat într-un an trist pentru mine; pentru mulţi a fost vesel; dar ultimul! Odată cu anul următor, 1933, au început tragediile, care aveau să premeargă începutul catastrofei de la sfârşitul deceniului.

Cu privire la semnele de recunoaştere, mai am de făcut un adaos, altfel aş rămâne ceva dator epocii mele, ar fi o infidelitate care mi-ar sta pe suflet, chiar dacă mulţi mi-ar ierta-o cu uşurinţă. În acei ani, dacă mai există cineva să ţină minte, tramvaiele, cele electrice, desigur, căci existau încă şi cu cai pe câteva linii, aveau două felinare sus, în stânga şi-n dreapta; pe cel din dreapta scria numărul liniei, în stânga era un semn caracteristic pentru fiecare linie. Tramvaiul 14, de pildă, care venea pe Bulevardul Elisabeta, pe la liceul Lazăr şi mergea până în Cotroceni, unul din drumurile mele obişnuite, se distingea printr-un punct violet, de mărimea unei portocale, pe un fond alb, dacă nu mă înşală memoria. De altele sunt şi mai puţin sigur, parcă tramvaiul 20 avea un X roşu; mai erau apoi linii, oblice pe stânga, pe dreapta, puncte în culori felurite, restul se pierde, nimeni n-a mai pomenit de ele şi îmi închipui că sunt ultimul care pomeneşte. Acea epocă nu este prea îndepărtată de vremea noastră, când liniile de tramvai se numără cu zecile, deşi li s-au adăugat autobuzele, troleibuzele şi metroul; atunci ajungeau la două duzini doar teoretic, unele cifre intermediare fiind lipsă. Când unu spunea că ia tramvaiul unsprezece, care nu exista, însemna că merge pe jos, din economie sau ca să-şi mişte picioarele; era o vorbă spirituală.

Nu mai demult decât acum o jumătate de secol, semnele misterioase

ale tramvaielor erau puse pentru folosul necunoscătorilor de cifre, adică al analfabeţilor.

Într-o după-amiază, când m-am întors din oraş, pe unde umblasem doar ca să treacă timpul, am găsit-o pe Cornelia săpând gradina, de primăvară. Mai luase încă un sfert din curtea ca şi părăsită după incendiu; avea de gând să facă legume mai multe, pentru vânzare. Ţinea portiţa deschisă şi era cu un ochi în stradă, să dea fuga, dacă venea cineva să cumpere borş, care devenise renumit şi în alte cartiere, de la barieră până în piaţă. Acest negoţ continua să mi se pară degradant, deşi, aşa cum aducea el câştigul, picătură cu picătură, făcea să se adune o sumă bunişoară până la sfârşitul săptămânii, destul ca, adăugându-se la leafa lui Trandafil, să ajungă pentru cheltuielile casei, să rămână câte ceva şi pentru zile negre; Cornelia, cu firea ei întreprinzătoare şi optimistă, nu prevedea asemenea zile, dar aşa este vorba.

Rezemată de zid, stătea o fată în uniformă de şcoală; după cum arăta, ar fi fost în ultima clasă. Luase două sticle de borş, le avea puse jos, alături, într-un săculeţ împletit din sfoară de Manila şi acum întârzia, să mai schimbe o vorbă cu Cornelia.

— Lasă-mă să dau şi eu vreo două cazmale, mai odihneşte-te! spunea când intram pe portiţă şi încă nu mă văzuse.

Apoi amuţi şi se făcu roşie.

— Hai, o îndemnă Cornelia, spune-i pentru ce-ai venit!

Fata nu era timidă, cum mi se păruse, sau ştia să se stăpânească, dovadă că îmi vorbi fără sfială, privindu-mă în faţă:

— Nu vrei să vii la noi, să jucăm gajuri? Stau la capul străzii, suntem mai multe fete şi băieţi, dar băieţii, ne lipseşte unul.

— Nu sunt de vârsta voastră! i-am răspuns, cu un regret sincer, mi se părea că îmbătrânisem.

Cornelia împinse cazmaua mai adânc, făcând să-i sară papucul.

— Du-te! mă îndemnă. O să-ţi prindă bine.

M-am dus, după zece minute, aşa mi-a spus fata, să se schimbe şi să se pieptene. Nu ştiu cum izbutise să se dichisească într-un timp atât de scurt, mi se părea alta, parcă n-o văzusem bine. Îşi pusese o fustă bleumarin, plisată, şi o bluză albă; fetele de vârsta ei nu ştiu mai mult despre îmbrăcăminte, n-au avut când să înveţe, sau n-au fantezie, sau nu pot să-şi cumpere ce le-ar place. După cum arăta casa, cu grădiniţa din faţă şi curtea mărginită de calcanul vecinului, părinţii nu păreau oameni bogaţi, ci de stare cel mult mijlocie; oameni care nu-şi pot răsfăţa copiii. Bluza mi s-a părut cam largă, poate era a unei surori mai mari, însă prisosul de pânză nu împiedica să se vadă că avea sânii liberi, formaţi de-a binelea, de aceea poate îşi ţinea umerii puţin aduşi în faţă, ca să-i disimuleze sau să-i apere. Ştiam că într-o zi, nu prea

târziu, mişcarea avea să fie inversă şi atunci, cel din faţa ei trebuia sau să se dea în lături, sau să întindă mâna. Mi-am amintit ce naturală era Santa în mişcările ei; nu-şi ascundea şi nu-şi etala nimic din alcătuirea ei feminină, de aceea nici nu mă dădeam la o parte, nici nu întindeam mâna. Apelul ei pornea din date mult mai puţin vizibile.

În curtea bine bătătorită şi măturată proaspăt, şedeau în cerc, pe scaune desperecheate, băieţi şi fete de şcoală, vreo zece, cam de aceeaşi vârstă, paisprezece-şaptesprezece ani, sau nici atâta şi îşi dădeau silinţa să pară mai vârstnici. Cea mai răsărită dintre fete era fiica gazdelor. Strigând-o, de la bucătărie, să ia tablaua cu farfurioare de dulceaţă, maică-sa îi spuse Oiţa. Aşa îi spuneau şi colegii ei, de altfel. Asemenea nume nu mai auzisem, în altă stare de spirit mi-ar fi stârnit râsul; cum se poate s-o cheme pe o fată ca pe o oaie?! Abia pe urmă, când am privit-o mai bine şi am descoperit blândeţea de pe chipul ei şi mai ales din privirea copilăroasă, în contrast cu alcătuirea trupească, mult prea bine definită, numele nu mi s-a mai părut comic, am luat din el numai muzicalitatea lui blajină şi dulce, uitând cu totul oaia de la origine. După catalog o chema Ioana, dar pe atunci un asemenea nume, de ţară, la oraş nu-l purtau decât servitoarele; n-a trecut mult până să vină la modă. Îl priveam şi eu cu reţinere sau nu-l priveam deloc, punându-l alături de Mariţa, care nu-mi place, deşi de un secol e numele unei contese de operetă. Cred că Ioana a fost impus, pe nebăgate de seamă, el a dat tonul, de Ionel Teodoreanu, atribuind acest nume unei boieroaice frumoase şi puţin extravagante. Erau patru sau cinci ani de când citisem romanul, nu în volum, ci în Viaţa Românească de la Iaşi şi dacă personajul mă câştigase, poate chiar visam la el câteodată, aşteptând să întâlnesc în viaţă unul asemeni, numele îl ţineam deoparte, gustul meu nu putea să-l asimileze. Prima Ioană pe care am întâlnit-o, nu târziu după aceea, îşi spunea Ionella; aşa îl acceptam, avea muzicalitate şi farmec, cu rezonanţă urbană; dar mereu îmi aminteam de Ioana Pală, frumoasa boieroaică a lui Ionel Teodoreanu. Şi într-o zi, am simţit că Ionellei, al cărei nume de familie aparţinuse unui cronicar din secolele trecute, i-ar sta mult mai bine, i-ar sta solemn şi splendid să-şi spună Ioana, ca la origine.

Oiţa a venit cu dulceaţa, a trecut pe la fiecare din oaspeţi, urmată de slujnică, o fată bondoacă, greoaie, cu călcătura bolovănoasă, şi cu faţa plină de pistrui până în vârful nasului; aducea, pe o tavă pirogravată, pahare cu apă. Când am aflat că o chema Ioana, m-am gândit că poate de aceea părinţii îi spuneau fetei lor Oiţa, ca să nu semene la nume cu slujnica.

Am stat numai la primul din gajuri, auzisem, dar nu văzusem niciodată, sunt multe, nu m-a interesat să le aflu, experienţa mea cu fetele a diferit de a altora. Era gajul „cu aţa”: pe două scaune puse în mijlocul cercului, se aşezau faţă în faţă şi destul de aproape unul de

altul un băiat şi o fată; perechile se formau pe simpatii, dar uneori asistenţa impunea altă regulă, ca să facă haz, sau dintr-o mică perversitate, să dea naştere la gelozii, să încurce iţele. Pentru nişte tineri puberi nu de multă vreme, putea să fie un joc tulburător, uneori nelipsit de consecinţe, căci deschidea drumul spre alte experienţe. Băiatul şi fata apucau în gură cele două capete ale unui fir de aţă, lung de două sau trei palme, apoi trăgeau de el cu dinţii, centimetru cu centimetru, băgându-l sub limbă şi apropiindu-se unul de altul, până ce li se atingeau buzele. Nu era o sărutare, ci doar începutul, care pe unii putea să-i câştige, făcându-i să aştepte urmarea, într-o ocazie potrivită, pe alţii putea să-i sperie şi chiar să-i dezguste. Când am început să simt rolul acestui gest în dragoste, am socotit ca el este cel mai concludent, dacă nu-i vorba doar de o joacă; este preludiul în faţa căruia nu se pun oprelişti severe, deşi el înseamnă mai mult decât urmarea cea mai gravă; fiindcă o anunţă şi o impune, chiar când una din părţi ar vrea să refuze; este sigiliul care se aplică pe un contract de iubire.

Unele fete întrerupeau jocul înainte de-a ajunge la capăt, dădeau drumul aţei când mai era puţin ca buzele să se atingă şi fugeau ruşinate; băiatul rămânea caraghios, cu aţa în gură.

Oiţa a venit după mine până la portiţă.

— De ce pleci? Nu ţi-a plăcut nicio fată?

Îi simţeam bunătatea, probabil Cornelia îi vorbise de mine, că aveam o durere ascunsă, şi ar fi vrut să găsesc o alinare, de aceea chemase fetele, ceea ce nici nu-mi trecuse prin minte. Aş fi vrut să-i mulţumesc, şi fiindcă nu găseam cuvinte, mi-aş fi lăsat ochii pe umărul ei, să-mi curgă o lacrimă, să treacă prin bluză şi să-i transmită că fata care îmi plăcuse, pe care o iubisem acum era moartă. Ştiam însă că i-aş fi simţit fără voia mea sânii, cum mă ferisem să-i simt pe ai Santei, chiar când o ţineam în braţe, în vârful piramidei lui Keops. Era o distanţă de netrecut între o clipă şi alta.

Cornelia continua săpatul grădinii. A lăsat cazmaua şi s-a uitat la mine, nedumerită.

— Nu-ţi place Oiţa?

Trandafil avea elevi în casă, printre ei şi fete, le auzeam glasurile. Ce de fete puteau să existe! Era plină strada, plin oraşul, plină lumea!

— Să ştii că ea te place! a adăugat Cornelia.

Nici în intenţia ei nu era altceva decât bunătate; aveam mai de mult şi destule alte motive să cred că nu făcea nimic pentru ea, ci trăia pentru alţii.

M-am dus la Odor, intrase în casă, stătea pe întuneric. M-am oprit la fereastră şi am rămas aşa mult timp, fără să scoatem o vorbă. Dar gândeam, şi unul şi altul, pot spune aşa despre mine, iar de el nu m-aş fi îndoit niciodată; în afară de orele somnului, mintea lui lucra

încontinuu şi gândurile se integrau în osul craniului. Mi-am amintit sfatul lui, un om pierdut trebuie înlocuit cu altul. Nu venisem să mi-l repete, aş fi vrut să afle că sunt pierderi pe care nimeni nu poate să le înlocuiască. Doar la plecare i-am spus „Noapte bună!”

Am avut un vis ciudat, eram cu Oiţa la portiţă, cum ne despărţisem, numai că jucam gajul cu aţa. Eu ţineam aţa în dinţi, ţeapăn, rezemat de un stâlp al gardului, ea înainta repede, îndemânatică, dar aţa se lungea întruna. A durat mult, cât poate dura visul, până ce fata s-a înverşunat şi distanţa a început să se micşoreze. Am ştiut că în clipele următoare am s-o simt lipită de mine şi atunci în locul ei a venit nu Santa, ci Zorina, care i-a terminat jocul cu aţa. Am simţit o voluptate dureroasă, aşa, în timpul visului, şi oricât mi-ar fi fost de ruşine, nu puteam să scap de ea, decât prelungind-o. Dar m-am dezmeticit, am dat drumul din dinţi capătului de aţă, într-un gest de apărare. Acum în faţa mea era din nou Oiţa, privindu-mă consternată, cu aţa în gură.

Nu mai puteam să dorm, stăteam cu mâinile sub cap, cu ochii în tavan, gândindu-mă: „Ce a putut să-i placă la mine? Şi eu ce pot face?”

20

Probabil am adormit din nou, înspre ziuă, fiindcă ţineam minte lumina zorilor trecând prin transperantul de la fereastră. Acum pe fereastră intra soarele, urcat mai sus de coroana copacilor; Trandafil plecase, fără să-l simt.

Curând a venit Cornelia, aducându-mi cafeaua cu lapte, cu două felii de cozonac, groase. Era una din puţinele mele slăbiciuni, să-mi beau cafeaua cu lapte în pat, mi se părea o trecere mai domoală de la somn la viaţă.

— Haide, bărbiereşte-te şi îmbracă-te, că vine Oiţa să te ia la plimbare!

Da, îmi creştea barba, chiar deasă şi aspră, mă bărbieream de trei ori pe săptămână, câteodată chiar zilnic; deşi socoteam că era o corvoadă, o îndeplineam cu îngâmfare, îmi plăcea să aud hârşâitul lamei, semn şi semnal de bărbăţie.

— De ce vine Oiţa?

— Eu am chemat-o. Nu faci bine să umbli singur toată ziua.

Fără să ştie ce pierdusem, Cornelia voia să pună ceva în loc, deşi nu auzise sfatul lui Odor.

Stătea la poartă, nu îndrăznea să intre, aştepta lângă o femeie care venise să ia borş, cu sticla într-o tăgârţă. Îşi făcuse puţin ochii, erau verzi, pusese pe pleoape o boare de culoare bej, cu totul neobişnuită pe atunci, care îi dădea un aer de naivitate şi stângăcie; seara păruse mai îndrăzneaţă şi mai îndemânatică. Am privit-o mai atent, de astă dată nu mi-a trebuit decât o clipă, ca s-o văd din cap până în picioare. Aş fi mers cu ea oriunde, s-o vadă oricine; avea o frumuseţe inteligentă, dar nu rece. Am încercat să descopăr întâi ce n-ar fi putut să-mi placă, aşa e mai bine, ca să nu ai deziluzii pe urmă. N-am descoperit nimic şi îmi era ciudă, şi pe ea, şi pe mine. Dar plecasem şi nu puteam să mă întorc, lăsând-o singură în stradă. Până la prima răspântie, am mers fără să scoatem o vorbă. Acolo a trebuit să mă întrebe:

— Încotro vrei să mergem?

— Oriunde, dar nu spre centru; lasă-mă să te conduc eu; cunosc oraşul.

Nu ştia că aici începusem să învăţ carte, nu ştia nimic despre mine, şi totuşi nu găsea nefiresc să ne plimbăm împreună. Azi îmi explic uşor, toţi oamenii pe care i-am cunoscut în viaţă mi-au acordat încredere din prima clipă. Dacă pe unii i-am dezamăgit, a fost vina lor,

nu şi-au dat seama ce puteau şi ce nu puteau să aibă de la mine; de făgăduit n-am făgăduit niciodată nimic, dar dacă am fost hotărât să dau ceva din al meu, nu m-am oprit niciodată la jumătate.

Am mers întâi pe la şcoală; în faţă era un mic parc cu pini palmaţi, care întunecau ferestrele, şi nu aveam lumină electrică. Nici nu mai ştiu cum învăţam iarna, când se luminează târziu şi se întunecă repede; să fi fost lămpi cu gaz, agăţate de tavan sau în perete? Cred că mulţi din noi şi-au stricat ochii. Lumină electrică s-a instalat când eram în ultima clasă, mai mult prin obolul părinţilor; am adus şi eu cinci lei, dar n-a fost cu uşurinţă. S-a mai făcut un bal cu tombolă. De ce-mi aduceam acum aminte?… Fiindcă nu voiam să mă gândesc la Oiţa, de lângă mine, fiindcă îmi plăcea şi mă temeam că ar putea să se vadă, iar ea nu trebuia să-şi facă nicio iluzie, aveam datoria s-o apăr, să nu o trag după mine, într-o râpă plină de bălării, de boziu şi de cucută.

Tot acest drum nu-i mai aruncasem o privire, dar o ştiam, cum o visasem la portiţă, nu-mi dispărea din minte. Am intrat pe poarta şcolii, era vacanţă, nu se vedea nimeni, am mers în curtea din spate, fără un pic de iarbă, fiindcă generaţii după generaţii de şcolari o băteau cu piciorul; aici jucam „hoţii şi vardiştii”, sau reproduceam scene din filmele cu cowboy, călăream în galop o coadă de mătură şi roteam pe deasupra capului lasouri imaginare.

Oiţa mă urma, supusă, fără să-mi pună o întrebare; tăcerea ei începea să mă intrige.

— Vrei să mergem la cimitir? am întrebat-o, în sfârşit, când ieşeam pe poartă.

Mi-a răspuns repede, înviorată, parcă scăpa de o vrajă, ca prinţesele amorţite, cărora nu le este îngăduit să vorbească.

— Da, vreau, îmi plac foarte mult cimitirele!

Mi-a fost imposibil să nu-i arunc o privire; părea cu adevărat bucuroasă. Îi plăceau într-adevăr cimitirele? Crezusem că o să se sperie; eram mai prejos decât ea oare?

— Cum pot să-ţi placă? am întrebat-o, cu neîncredere.

— Dar ce-i cimitirul, decât o grădină?

Spunând aşa, cu zâmbetul pe faţă, părea o grădină ea însăşi. Începea să mă câştige şi poate îşi dădea seama.

— Haide să te înveseleşti puţin! mi-a spus, apucându-mă de mână, când intram pe poarta cimitirului.

Avea o mână molatică şi caldă, atunci am simţit prima oară, sau abia am presimţit ceea ce cu timpul avea să se adeverească, devenind o regulă nedezminţită, că mâna unei femei poate dezvălui, de la prima atingere, toată istoria ei intimă, a trupului şi a sufletului. Am rămas în loc, cu un semn de mirare şi nedumerire pe faţă; dar cum era mâna Santei? Dacă nu ştiam, înseamnă că n-o simţisem, nu ştiusem să-i

descifrez efluviile, şi nu puteam nici să mi-o aduc aminte.

— Haide! mă îndemnă Oiţa, luându-mă iarăşi de mână. Am avut încă o dată, întocmai, senzaţia dinainte. Dacă nu era încă, avea să fie repede o ispită. M-am lăsat dus pe alee, cu o lascivitate în tot trupul, deşi sufletul nu voia să se supună. Mai târziu, am avut adesea controverse între trup şi suflet, dar le-am privit cu îngăduinţă şi dacă trupul a fost mai puternic nu i-am pus piedică; între pacea de pe pământ şi cea din ceruri, sfătuiesc pe oricine s-o aleagă pe prima; aşa, s-ar putea s-o aibă şi pe a doua.

Ne-am oprit la un monument de marmoră cenuşie, un sarcofag cât pentru patru morţi, înalt că nu puteai să vezi pe deasupra, cu ornamente de bronz, ghirlande şi coroane. Sus era o statuie umană, în picioare; la început mi s-a părut meschină pe lângă dimensiunile celelalte, care îmi luaseră ochii, până ce, dezmeticindu-mă şi concentrându-mi privirea asupra ei, am văzut că reprezenta, în mărime naturală, o fetiţă firavă, căreia nu s-ar fi cuvenit să i se schimbe dimensiunile, ca să n-o maturizeze; căci altminteri monumentul cu inscripţia urmăreau să-i sublinieze vârsta fragedă. Pe soclu scria: „Aici zace GENIALA Letiţia, elevă în clasa patra primară”. Monumentul era loc de pelerinaj, toate şcolile veneau să-l vadă.

Nu m-am înveselit, cum gândise Oiţa, mă întristau părinţii care concepuseră inscripţia şi cheltuiseră trei sute cincizeci de mii de lei cu monumentul; nu pot să-i uit. Azi sunt probabil de mult pe lumea cealaltă; dacă aş crede că într-adevăr o asemenea lume există, n-aş vrea altceva decât să-i întâlnesc într-o zi, mergând pe alee cu fetiţa la mijloc, să-i salut cu pălăria ridicată jumătate de metru, acceptând ca tatăl să-mi răspundă distant, ducând un deget la cozorocul şepcii, mama înclinând numai puţin capul, cu o mutră acră, iar fetiţa strâmbându-se la mine şi scoţând limba. Dacă m-a luat gura pe dinainte şi am pomenit de şapcă, apoi sunt dator să merg până la capăt, dezvăluind ce-am aflat de la Ioana, că la data când se făcea monumentul, tatăl era general în activitate, comandant de brigadă, şeful colonelului Zaharescu, frate cu tatăl Zorinei. Iată cât e lumea noastră de mică!

Mai departe, am mers cu capul în pământ, gândindu-mă la aventura din Grădina Botanică şi la tot ce urmase. Nu trădam deloc iubirea mea moartă, fiindcă Zorina fusese înainte, când încă nu o cunoscusem pe Santa. Am simţit deodată o asprime în suflet; trebuia să mă feresc de Oiţa. Numele ei, de care nu eram răspunzător şi nu-l pronunţasem niciodată cu glas tare, în loc să-mi fie indiferent, ca aseară, începea să mă supere. Era un semn rău, dovedea că aş fi vrut să-l modelez după dorinţele mele; trebuia să mă apăr!

Am mers până la capătul aleii şi ne-am aşezat pe o bancă, în umbra gardului; mai departe era câmpul. Aş fi pornit spre zarea din faţă,

unde copilărisem, nu m-aş mai fi întors pe la poartă, însă Oiţa n-ar fi putut trece peste gard, decât dacă o ridicam în braţe. În sufletul meu, Santa se opunea din răsputeri, ar fi fost gestul cu care o ajutasem să urce pe piramida lui Keops sute de lespezi, şi sute de gesturi repetate, care îi aparţineau dincolo de viaţă. Trebuia să-mi limpezesc cugetul. Am privit-o pe Oiţa, fără sfială, fiindcă nu voiam să fac altceva decât o comparaţie, din care eram hotărât ca ea să iasă învinsă. Mai înainte trebuia să termin cu numele, dându-i şi ei o şansă, cât de mică. Am privit-o în ochi şi i-am spus:

— Ioana!

N-am bănuit ce-o să se întâmple, a făcut ochii mari, enormi şi creşteau întruna, în timp ce un roz palid îi acoperea obrazul, înainte mai rumen, ars puţin de soarele primăverii.

— Mie mi-ai spus Ioana? E prima oară când îmi pronunţă cineva numele!

Şi-a luat obrazul în palme şi a stat mult timp aşa, părând că se reculege. Pe urmă a îngânat:

— Nu se poate! E o iluzie!

Şi-a scuturat capul, făcând să-i fluture părul, mişcarea unduită şi puţin sălbatică de care voi fi tulburat totdeauna, şi s-a uitat la mine cu o privire strălucind de inteligenţă. Oamenii sunt reticenţi, greu atribuie unei fete o asemenea însuşire; din orgoliu sau din prostie; ca să-şi apere o poziţie pe care o deţin prin tradiţie, de după epoca matriarhatului.

— Nu ştiu de ce mi-au spus Oiţa, când eram mică; m-au îmblânzit, potcovindu-mă cu un nume, care nu mi se potriveşte, nu mi s-a potrivit de când m-au scos din scutece; îmi venea să dau din picioare şi să zgârii, mai târziu m-aş fi suit pe acoperişul casei, aş fi fugit pe stradă după căruţa hingherilor, aş fi aruncat cu pietre… Îţi închipui că atunci nu puteam să judec, m-am supus inconştientă, am crezut că numele ales de părinţi e de esenţă divină. Dar să ştii că nu sunt o oiţă adormită; m-aş lua în coarne cu toată lumea.

O priveam şi o comparam cu Santa, într-un efort de luciditate, fără să accept adevărul: că dincolo de ceea ce mă ţinea legat cu funii însângerate de trecut, această oiţă mi se părea mai frumoasă, mai vie, mai caldă; în schimb, îi lipseau circumstanţele frapante: n-avea părul blond, ca o claie de aur, nu locuia după o fereastră misterioasă şi nu era interzisă. Se adăuga drumul la piramide, călătoria pe mare, orele petrecute împreună pe puntea ancorelor, serata de adio, în Marmara, când dusese solidaritatea cu mine până la răzmeriţă; apoi schiul cu caii, nebunele cavalcade în lunca înzăpezită, când soarele punea în părul ei luminile curcubeului, iar mie îmi arăta lumea sub o înfăţişare nebănuită, ridicându-mă neimaginabil de sus deasupra propriei mele fiinţe. Era vremea ascensiunii lui Piccard în stratosferă, şi la recordul

lui eu parcă adăugam mii de metri. Avalanşa aceasta de fapte pe care nu le-aş fi trăit fără Santa, şi care răscolise adânc primul an al tinereţii mele, naive şi speriate, nu avea să se mai repete niciodată, până la sfârşitul vieţii, marcându-mi destinul ca un blestem şi o binecuvântare.

Santa rămânea astfel inegalabilă, şi moartea nu făcuse decât să o fixeze şi mai puternic, să o proiecteze şi mai obsedant în faţa privirilor mele, împiedicându-mă să văd altceva în afara drumului care, oriunde m-ar fi dus, o urma pe ea către eternitate.

Gândind aşa, acolo, pe banca din marginea cimitirului, mi-am adus aminte de bătrânul Zoba, care păstrase toată viaţa, în patul lor de nuntă, pe Calipso, într-o plăsmuire de ceară, atât de fidel modelată şi colorată, că mi se părea vie până la indecenţă. Eu nu aveam nici măcar o fotografie a Santei; cui s-o fi cerut? De Barbara nu mai ştiam nimic, pe domnul Georgy nu-l mai văzusem, refuzase să mă primească odată, după înmormântare, când sunasem la uşa lui, după ce urcasem scările cu o cruce grea pe umeri; ştia că nu aveam nicio vină, Santa era victima propriilor ei impulsuri, nimeni n-ar fi putut să i le schimbe; murise fiindcă aşa îi fusese destinul sau fiindcă aşa voise; dar acum eu nu mai existam pentru domnul Georgy, cum nu existasem înainte, eram o construcţie a fiicei sale, căreia nu puteam să-i supravieţuiesc cu datele mele vechi, mai străine pentru el decât ale unui câine vagabond, sortit să cadă în laţul hingherilor. Deci nu găseam în raza privirilor mele nicio imagine materializată într-un fel sau altul, care să mi-o amintească pe Santa. Şi totuşi, ea rămânea în amintirea mea mai vie decât frumoasa Calipso, reprodusă în ceară cu forme şi culori senzuale, pe care o puteai atinge cu mâna, şi o puteai lua în braţe. Santa era iubita sfântă şi neatinsă, având faţă de viaţă independenţa nebunilor. Oare nu toate sfintele au fost nebune?

Cele ce urmează le va înţelege uşor numai cine a văzut cum se developează un clişeu fotografic, când, pe un fond cenuşiu fără umbre, subtili compuşi chimici fac să apară imagini întâi nebuloase, ca apoi să se definească de pildă surâsul Giocondei, cu întreg chipul ei enigmatic, cum îl ştim de pe pânză. La fel poate să apară chipul lui Hitler, sau stivele de copii din Biafra, cu burţile umflate de foame.

Aşa căpăta chip fata de lângă mine, făcând bineînţeles să dispară aceste ultime reprezentări macabre, şi înviind-o pe prima: fiindcă avea surâsul Giocondei. Mie Gioconda nu-mi place, judecând-o ca frumuseţe feminină, şi nimeni nu va putea să-mi schimbe părerea. O revistă franţuzească a reprodus-o pe prima pagină, păstrându-i surâsul, dar aplicându-i mustaţa şi ochii lui Stalin; aşa îi stătea mult mai bine, sunt sigur că Leonardo însuşi ar fi admis-o.

Surâsul fetei de lângă mine însă nu era enigmatic, ci iradia o inteligenţă care putea parcă să ardă, ca razele laser, ţesuturile

sclerozate ale unei lumi rămasă cu mintea în urmă.

— Peste două luni termin şcoala, îmi iau bacalaureatul şi am să vin la Bucureşti, să dau examen la medicină. Dacă ai să-mi laşi adresa, am să te caut; atunci am să-ţi spun de ce am ales medicina; ideea generală este că vreau să-mi cunosc trupul, ştiinţific. N-am să refuz nicio experienţă. Sunt încă o fată cuminte, cum se spune în lumea cuviincioasă, dar am vârsta când aş putea să nu mai fiu. Atunci când n-am să mai fiu, din iubire sau din curiozitate şi am să mă întorc seara acasă, n-o să am sentimentul că am păcătuit, decât minţindu-mi părinţii; şi poate pe unele prietene, mai proaste. Acum m-am recules, dar emoţia că mi-ai spus primul pe adevăratul meu nume nu mi-a trecut. Eu sunt o Ioană, nu o Oiţă. Când mă gândesc cum o să mă cheme mama deseară, mi se face greaţă. Dar voi păstra în cugetul meu, ca pe o taină, numele pe care mi l-ai recunoscut tu. Iar ceea ce se va întâmpla mai târziu, nu va avea o importanţă mai mare. De ce râzi?

Poate râdeam, dar fără să ştiu. Altminteri mă stupefiau cuvintele ei, care depăşeau puterea mea de înţelegere, oricât ar fi fost de fireşti în esenţă; dar eram mult prea tânăr, prea timid şi prea naiv ca să mă scutur dintr-odată de toate prejudecăţile aflate la baza educaţiei mele. Astfel, mă situam mai prejos decât ea, şi singura mea consolare rămânea gândul că îmi dădeam seama. Dar, cum o ascultam cu atenţia încordată, privirea mea, trecând peste umărul ei, căci mă temeam să-i întâlnesc ochii, se oprise pe un rând de cuvinte, proiectate parcă din spaţiu, le citeam limpede aşa cum pluteau în aer, fără un suport terestru; până ce cristalinul, adaptându-se la distanţă, am desluşit că erau pe o cruce de mozaic alb cu roşu, lucrarea unui pietrar fără vreun simţ artistic, pentru un client periferic, „…mort de sifon la nuntă…” atât apucasem să citesc, nu vedeam restul, deşi era scris mai mare, iniţialele obişnuite, INRI, apoi numele mortului, data naşterii şi a sfârşitului, plus o fotografie colorată, un mahalagiu gras şi rumen la faţă, cu o cămaşă descheiată la gât, cu un mintean pe umeri, privind în obiectiv mândru de sine.

Ioana se întoarse, cunoştea mormântul şi, cu toate vorbele grave de mai înainte, râse, imitând râsul meu involuntar de mai înainte. Cunoştea chiar şi mortul, era dulgher, le reparase gardul şi făcuse altă portiţă. M-a luat iar de mână, cu un gest de prietenie deplină şi m-a dus să privesc de aproape. Mâna ei continua să fie la fel de caldă şi tandră. „Aici zace Ion Cristache, mort de sifon la nuntă…” Aşa hazliu cum mi se păruse la prima vedere, în realitate putea să fie un epitaf enigmatic, de-o absurditate impenetrabilă. Mai târziu, l-am întâlnit, prezentat altfel, în artă şi în literatură, şi am dat drumul la pas, cu capul între umeri, cum aş fi străbătut un codru cu renume rău, aşteptând un atac din toate direcţiile. Deşi o iubesc în forme ale îndoielii şi ale neliniştii, absurditatea e unul din duşmanii mei, când

devine agresivă, adică peste putinţă de a fi descifrată, ceea ce înseamnă o jignire adusă inteligenţei încă nesclerozate. Dar până unde mi se ducea mintea, pe urma acelei morţi de sifon la nuntă!? În mediul unui Ion Cristache, nuntă fără sifon nu se poate!

În realitate, tragica întâmplare era simplă şi comică; la nunta fiicei sale, sifonul făcuse explozie în mâna lui Ion Cristache, îi tăiase carotida, şi până să vină o trăsură, să-l ducă la spital, nefericitul murise. Să mă fi aflat acolo, le-aş fi spus să nu se mai ostenească, o carotidă tăiată înseamnă moarte în cinci minute.

Întrebarea rămasă în gând, când ieşeam vesel pe poarta cimitirului, era, cine făcuse epitaful? Cine face epitafele comice?

Am avut, într-o vreme, vecini o familie de oameni simpli şi cumsecade, soţ şi soţie, el funcţionar, ea soră de spital, făcea injecţii şi masaje la domiciliu. Într-o zi s-au dus cu şareta tocmai la Iepureşti, pe drumul Focşanilor, să ia vin de la cramă. Au mers două zile şi două nopţi, lăsând timp calului să se odihnească, iar a treia dimineaţă, când au ajuns, bărbatul şi-a pus capul în piept şi a murit pe capră. Nevasta m-a rugat să fac un epitaf mortului, dar aşa, să le întreacă pe toate. N-am pricepere la epitafe, cum nu am la epigrame; când văd pe unii cum le scot în serie, rămân cu gura căscată. Dar mi-am dat osteneala şi am scris rândurile cerute, punând în ele, cu demnitate, cât mai multă durere. „A, nu! mi-a spus nevasta. Trebuie să se vadă cum am plecat la drum, cum am ajuns, şi cum a murit pe capră, sărmanul.” Cum nu uitasem epitaful lui Ion Cristache, nu-l uit fiindcă îl repet din când în când prietenilor, aş fi putut scrie: „Aici zace cutare, mort de dambla la cramă.” Ar fi fost o batjocură, aşa că mi-am dat osteneala să scriu epopeea dorită, comprimând-o în vreo treizeci de cuvinte. Femeia a strâmbat din nas, şi dacă nu era de ajuns să văd cât o nemulţumise textul meu, a înghesuit hârtia în buzunar, mototolind-o, dovadă că nu-i făcea trebuinţă. Ani mai târziu, ducându-mă la cimitir într-o zi, cum am obiceiul când sunt binedispus, căci nu mă duc niciodată să plâng, am descoperit mormântul. Pe cruce scria: „Aici zace cutare, mort de apoplexie la cramă, când am fost cu şareta, să luăm vin de Paşte.”

Să fi avut mai multă îndrăzneală, şi încă un pic de inspiraţie, aş fi brodit-o, rămânând să schimb cuvântul dambla, cu altul mai ştiinţific.

Pe când ne mai aflam încă în fundul cimitirului, faţă în faţă cu Ioana, lângă banca pe care şezusem, m-a străfulgerat gândul s-o trec peste gard, ridicând-o în braţe. M-am abţinut cu o paloare pe faţă. Aşa mi-a venit ideea, în drum spre casă, de-a pune în balanţă remuşcarea cu regretul, folosită apoi în mai multe ocazii. Remuşcarea de a fi săvârşit o faptă neîngăduită, şi regretul de-a nu fi săvârşit-o. De-atunci, oricui îmi cere sfatul, îi recomand prima soluţie.

După ce am plecat la şcoală, trei zile mai târziu, am regretat că nu ştiu dacă mijlocul Ioanei era la fel de cald şi tandru, ca mâna. Aveam

să regret multe, căci sfatul lui Odor nu putea fi aplicat încă. Un om pierdut nu se înlocuieşte cu altul decât în clipa când stelele de pe cer ajung într-o anumită poziţie faţă de cel care le priveşte.

* * *

Veneam la şcoală ultima oară, din ultima vacanţă; mai erau trei luni, şi terminam al doilea an, odată cu el se încheia un capitol din viaţă, începeam altul, care nu mai putea să fie la fel de aspru. Într-adevăr, n-a fost, căpătasem o anumită independenţă, dar cu limite riguroase, mai degrabă o iluzie, şi nu mai eram înarmat ca prima dată, să îndur totul, numai ca să nu strâng de gât pe cineva, dacă m-ar fi scos din sărite. Eliberarea a fost o dezamăgire, şi a crescut lună de lună.

Am ajuns la ora trei după-amiază, cu acelaşi tren de noapte care mă adusese şi prima oară. Temerile de atunci trecuseră, veneam ca la mine acasă, în schimb, oraşul devenise un loc de doliu şi n-aveam nici măcar dreptul să-mi pun o cârpă neagră pe mâneca hainei. M-am întrebat adesea, când am avut morţii mei şi nimeni nu m-a împiedicat să-i urmez la groapă, ce-i aduce unui om banderola de doliu? Să fie ea un semn ca lumea să ştie? Ce-i pasă lumii de morţii altuia? Să fie un avertisment, ca trecătorii să-şi potolească veselia, din respect pentru tristeţea noastră? Nu pot crede; de ce să-şi amărască ei sufletul pentru un orfan sau pentru o văduvă? Să fie pentru aducere-aminte? Nu, dacă ar fi nevoie de-o asemenea condiţie, mai bine să uităm mortul după ce-au căzut bulgării deasupra sicriului. Atunci, să fie oare o mângâiere pentru noi înşine?… Dacă am încercat atâtea răspunsuri, înseamnă că niciunul nu se potriveşte. Rămâne să cred că ne îndoliem viitoarea noastră moarte.

Tramvaiul era gol; după două staţii s-a oprit în spatele unui cortegiu mortuar, care ieşise de pe o stradă laterală şi îi tăia drumul. Strada o cunoşteam bine, dar nu vreau să-i spun numele, într-o împrejurare atât de tristă. N-am apucat să văd decât dricul alb, cu îngeri la colţuri şi cu ornamente poleite; în faţa lui mergea fanfara, cântând jalnicul marş funebru. Îndată tramvaiul s-a umplut de femei tinere, toate în doliu, cu voaluri negre pe faţă, fără niciun bărbat printre ele. La staţiile următoare nu s-a mai urcat nimeni, n-ar fi avut unde şi pe deasupra ar fi pierdut timpul, fiindcă tramvaiul mergea la pas, în urma cortegiului.

Stăteam pe bancă, în colţul vagonului, mă aşezasem în dreapta, ca să nu văd casa cu obloane verzi unde apăruse prima oară în ochii mei Santa. Era sfâşietor să trec pe sub ferestrele ei în urma cortegiului mortuar, în sunetele marşului funebru. Când am intrat pe strada îngustă, mi s-a părut că zidurile tremură, vibrând şi ele ca

instrumentele de alamă, care scoteau gemete şi ţipete, parcă spre a scula morţii din morminte, să vină la ultima judecată. N-am întors capul, n-am văzut casa, stăteam cu ochii închişi, dar am simţit-o când am trecut prin faţă; spiritul Santei nu plecase încă de acolo, aştepta poate să se ducă de-a dreptul la învierea morţilor.

Când am deschis ochii, am văzut că una din femeile în doliu, care nu avea loc pe bancă şi stătea înghesuită într-un colţ al vagonului, se uita la mine, îi simţeam privirea trecând prin voalul negru de pe faţă. Mi-am dat seama că ar fi trebuit să-i cedez locul, şi m-am ridicat în picioare; pe atunci era ruşinos să nu ţii seama de această regulă, una din datoriile oamenilor cu bună creştere. Ea însă a refuzat, cu un gest al capului, în schimb s-a apropiat de mine, mi-a pus mâna pe umăr şi s-a aplecat să-mi spună o vorbă, cu glasul înecat de lacrimi:

— Şi era atât de tânără, biata Ghizi! Tânără şi voioasă! Dumnezeu s-o ierte!

Mă recunoscuse, am recunoscut-o şi eu, era una din fetele care veneau să mănânce un cremşnit la Ghizela, să bea un păhărel de vişinată şi să admire halatul meu de mătase. Da, era tânără, n-avea decât douăzeci şi cinci de ani; Santa împlinea douăzeci când murise, în martie. Numai două luni despărţeau o moarte de alta! Şi ce straniu era destinul meu, să exist între amândouă, să trec atât de aproape pe lângă ele!

Lumea care aştepta în staţie pornea pe jos, fără să protesteze, era un obicei, tramvaiele, cu zgomotul lor de fierărie, să nu treacă pe lângă convoaiele mortuare. Am coborât din mers şi am mărit pasul, până ce am ajuns dricul. O femeie corpolentă, îmbrăcată într-o rochie scumpă de doliu, cu voal de crep, greu ca o draperie, mergea prima, în mijloc, mişcându-se anevoie, avea picioare scurte, strâmbe şi noduroase. Cred că mersul pe jos era pentru ea o caznă, mă întrebam cum putea să îndure şi nu înţelegeam de ce nu se urcase într-o trăsură; se îngăduie chiar celor mai apropiate rude. Am bănuit, şi nu mă înşelam, că era patroana, despre care fetele spuneau că e mai bună decât o mamă. Ca s-o judec, pentru mine era de ajuns s-o văd ce chinuit mergea în urma dricului; sunt sigur că dacă îi înţepeneau picioarele, sau se rupeau în două, ar fi mers înainte, până la groapă. Nu-mi păsa cum ar fi judecat-o alţii, nu-mi păsa de nimeni care ar fi putut să mă vadă; m-aş fi dus să merg lângă ea, măcar zece paşi, căci drumul celui viu în urma celui mort nu se măsoară. M-a oprit numai teama că ar putea să mă alunge, socotindu-se datoare să mă apere de ochii lumii.

O altă femeie în doliu, plângând cu faţa în mâini, mergea în stânga ei; poate era mama adevărată. În afară de vizitiu, nu se vedea niciun bărbat în tot cortegiul. Şi ce de mulţi trecuseră prin casa de unde fusese scos sicriul, purtat pe umeri de fete!

Am mai făcut câţiva paşi înainte, şi am văzut-o. Era îmbrăcată în

alb, ca miresele, cu o diademă de lăcrămioare pe frunte, cu mâinile pe piept, împreunate peste crucifixul de deasupra patului, tot ce luase din cameră. În inelarul mâinii drepte lucea o verighetă de aur. Mi-am amintit că fusese dorinţa ei: „Când oi muri, vreau să mă înmormânteze cu verighetă!”

M-am întrebat cu tristeţe: „Oare pe tot acest pământ nu s-ar fi găsit un bărbat care s-o ia de nevastă? Să aibă în el atâta putere şi dragoste, încât ea să nu mai dorească pe altul?”

Eram la picioarele statuii cu Victoria Neînaripată. Cortegiul a cotit la stânga, prin pădure, iar eu am intrat pe poarta şcolii, în ultimul minut cât nu eram în întârziere, la fel cum mi se întâmplase şi prima dată.

Ce câştigasem, respectându-mi jurământul şi nestrângând de gât pe nimeni?

A doua zi după-amiază, în orele când poate aş fi fost călare pe dealuri, cu Santa, m-am dus pe jos la cimitirul catolic. Pe Ghizela n-o îngropaseră în criptă, ci într-un mormânt în lotul cumpărat de patroană, pentru fete. Erau zeci de locuri neocupate; de obicei fetele plecau acasă când îşi presimţeau moartea.

Printre flori se vedea crucifixul.

În criptă, unde ştiam că odihnea Santa, n-am îndrăznit să intru; într-o clipă de rătăcire, la moartea ei, crezusem că n-am să mai pot ieşi de acolo. Au trebuit să treacă ani până am îndrăznit să cobor prima oară şi să risipesc un bucheţel de violete la picioarele firidei unde era zidită.

21

Când am revenit în Cotroceni, după o lipsă de doi ani, cofetăria „Zaharescu" mai exista şi îşi păstra firma, deşi patronul se împuşcase. Zorina însă nu mai era la casă şi nici nu i-am simţit lipsa; sufletul meu trecuse între timp prin zbuciumări care şterg amintirile, în primul rând pe cele frumoase.

Dacă din uşa cofetăriei întindeai o linie drept înainte, pe strada Carol Davila şi măsurai două sute de metri, ajungeai la casa unde am locuit un an, până ce m-am mutat în altă parte a oraşului. Venisem acolo cu un taximetru răpănos, cu coviltir, primul care îmi ieşise în cale, printr-un nenoroc greu explicabil, fiindcă altminteri era piaţa plină de limuzine luxoase; poate taximetrul acela îşi făcea ultima cursă şi eu eram ultimul pasager, înainte de a merge la fiare vechi, făcut bucăţele. Casa am găsit-o la *Mica publicitate* şi am luat-o fără prea multă alegere, mă atrăgea cartierul. Aveam vecini de familie bună, care m-au invitat la masă şi la petreceri, am stat ţeapăn pe scaune demodate, într-o lume mai demodată decât ele; e de prisos să mai spun alte cuvinte despre viaţa pe care am dus-o acolo, până ce a apărut Ioana.

Aveam toată averea în două geamantane, pe care le-am urcat singur pe scară; odată ajuns în cameră, înainte de a-mi scoate hainele, am luat fotografia Santei, pusă deasupra, şi am aşezat-o pe noptieră, sprijinită de o sticlă cu apă de colonia. O primisem prin poştă, la şcoală, înainte de plecare, în plic recomandat, cu numele şi adresa expeditorului indescifrabile, aşa că nu ştiam cine mi-o trimisese, domnul Georgy, Barbara sau o persoana binevoitoare, necunoscută de mine? Nu ştiam când fusese făcută, o copie mărită după un instantaneu probabil luat înainte de-a fi cunoscut-o pe Santa, fiindcă deşi o înfăţişa în peisajul străbătut de noi cu schiurile şi caii, circumstanţele erau altele, în primul rând anotimpul, fără zăpadă. Se vedeau lunca şi sălciile înverzite pierzându-se în fund, spre munte, iar în primul plan ea, în costum de călărie, la un popas, ţinând-o de frâu pe Fedra. Amândouă fixau obiectivul, cu o privire intensă, aprinsă de neastâmpăr; era atât freamăt în ele, încât păreau în mişcare, amândouă veneau spre mine.

Am lăsat geamantanele nedesfăcute şi m-am dus numaidecât în centru, să caut o ramă pentru fotografie; am umblat mult pe Calea Victoriei, pe Lipscani, pe Academiei, până am găsit una să-mi placă. Noaptea am aprins de mai multe ori lumina şi văzând fotografia la

capul meu, mi se părea că nu sunt singur; dar pe de altă parte mă cuprindea tristeţea, că din tot ce fusese şi din tot ce ar mai fi putut să fie rămăsesem numai cu o imagine.

A doua zi, am umblat mult după o altă ramă, şi am găsit una care mi s-a părut mai frumoasă, dar mă înşelasem, nu se potrivea cu fotografia. Mă opresc la aceste întâmplări fiindcă nu am de povestit altele; eram liber o săptămână înainte de a mă duce la cazarmă, unde mă aştepta altă viaţă, şi până atunci nu m-am ocupat decât de fotografie, schimbând ramă după ramă, căutându-i poziţia cea mai bună, în lumina cea mai potrivită. Uneori poţi găsi satisfacţii chiar şi în durere, ajungând până la bucurie, o bucurie puţin amară, dar însemnând ceva mult mai mult decât o consolare; înconjurând de atenţii fotografia, mi se părea că Santa reînvie sub privirile mele şi iese din ramă. Gândul că ar putea să fie în viaţă, să umble prin cameră, să se apropie de mine, să-mi pună mâinile pe umeri şi să mă sărute în colţul gurii, devenea în gândul meu o realitate pe cale de împlinire şi trăiam clipe de extaz, cu totul străin de realitatea adevărată.

A fost timpul când nu-mi închipuiam că pe lume ar putea să fie o a doua Santă, de aceea nici nu-mi trecea prin minte s-o caut. E adevărat că mai târziu am căutat-o, şi uneori mi s-a părut că o şi găsisem, ca să-mi dau seama, după o zi sau după o noapte, că era alta.

Despre ce-a urmat nu am de spus multe, am meditat ani de zile cum le-aş putea reduce şi cred că am găsit ce trebuie să rămână; după aceea, mult timp viaţa mea va fi monotonă şi searbădă. În schimb, lumea va intra în convulsiune, se va zvârcoli lovită şi însângerată. Bucuriile şi suferinţele unui om îl privesc pe el însuşi; despre ele va trebui să vorbesc cu decenţă. Suferinţa va fi a omenirii, şi bucuria a nimănuia, decât a celor slabi de minte, a inconştienţilor şi drogaţilor. Căci a plouat cu droguri asupra noastră, a tuturora, prin radio şi literă tipărită, cărora le-au căzut victimă chiar unii oameni de bună credinţă, şi chiar cei cu frica lui Dumnezeu, deşi mai înfricoşat decât ei părea Dumnezeu însuşi.

* * *

Azi n-a rămas mai nimic din ce-a fost înainte. Cazarma există, cu alte destinaţii, înconjurată de fabrici şi blocuri de locuinţe. Peste aerodrom, care era şi câmpul nostru de instrucţie, peste câmpul de defilare şi peste poligonul de tragere a crescut un cartier nou, cât un mare oraş de provincie. Dacă aş vrea să văd hangarul unde şi-a construit avioanele Aurel Vlaicu, n-aş putea trece; acolo e acum o fabrică de maşini electrice, înconjurată de gard cu poartă păzită. Neavând nici planurile vechi, nici cele noi ale oraşului, n-am cum să identific străzile sau bulevardele trasate pe locul de unde decolau şi

aterizau avioanele, în vremea mea, şi înaintea vremii mele, când se încercau primele zboruri. Pe Vlaicu nu l-a învăţat nimeni să piloteze, s-a exersat singur, fără sfatul nimănuia, pe un avion cu comenzile ciudate, care ar pune în încurcătură un pilot din zilele noastre. Pe atunci, toţi piloţii învăţau să zboare singuri, nimeni nu putea să-i corijeze şi să-i salveze, dacă îşi pierdeau capul şi făceau o greşeală. Şi totuşi, după ştiinţa mea, au fost foarte puţine victime, până n-a început războiul din 1916; de atunci înainte nu mai vorbim – à la guerre, comme à la guerre. În româneşte se spune: nu poţi să faci omletă fără să spargi ouă!

Acolo a aterizat, în 1930, iunie, avionul care îl aducea, de la Cluj, pe prinţul Carol, prima parte a drumului, de la Paris, o făcuse cu un taximetru aerian, care după ce şi-a luat plata, s-a întors în Franţa. Odată debarcat la Cotroceni, prinţul a traversat câmpul de instrucţie şi s-a dus la cazarma vecină, unde a rămas până seara. Am povestit mai din vreme, cum la căderea întunericului a plecat cu piciorul la Palatul Cotroceni, mergând pe mijlocul străzii, încadrat de cele două regimente aflate în cazarmă, cu numărul de soldaţi redus, din vreme de pace, vreo câteva sute de oameni. N-aş pomeni încă o dată întâmplarea, dacă nu mi-aş fi petrecut acolo câţiva ani din viaţă. Dar ceea ce mă atrăsese şi mă câştigase în şcoală, cu atmosfera ei sportivă şi bărbătească, severă şi dreaptă, acum se terminase, pierdeam vremea fără să fac mai nimic din ce învăţasem şi, în loc să merg înainte, dădeam înapoi, mult mai jalnic decât racul. Despre o asemenea viaţă, a scris cineva cu mai multă înclinaţie decât mine, aşa că n-am să repet fără tragere de inimă, ceva ce-a fost spus mai înainte, cu tot duhul şi cu deplină chemare. Voi povesti numai prima mea dezamăgire, care a atras altele, până ce mi s-a făcut silă.

Felul cum mă despărţisem de protectorul meu, maiorul Ion Ion, profesorul de tactică, nu făcuse să-i uit învăţătura, care în ultima parte a şcolii mă ameţise până la a crede că aş fi fost în stare să duc la luptă cel puţin un regiment, dacă nu o divizie, şi să câştig victoria. Câştigasem destule, pe hartă, ca să cred că niciodată n-aş putea să greşesc o soluţie, alegând-o pe cea proastă în locul celei bune, când era o atât de vădită diferenţă între ele. Sigur că nu mă aşteptam să capăt o asemenea comandă, mi se cuvenea un pluton de treizeci şi nouă de soldaţi, plus omul meu de ajutor, sergentul instructor sau plutonierul, şi înţelegeam să-mi reiau cu răbdare ucenicia, pornind de pe această treaptă. Nu socoteam că era o retrogradare, în schimb îmi dădeam seama că îmi făcusem iluzii nesăbuite. Dar deziluzia a fost şi mai amară, văzând că din întreg regimentul abia se puteau înjgheba vreo două companii; restul oamenilor se chemau când suna mobilizarea şi era gata să înceapă războiul. Astfel, plutonul meu se reducea la o grupă, nu totdeauna întreagă; câte un om era în spital,

altul la infirmerie, în afară de cei luaţi la corvoadă. Privindu-i, mă întrebam de ce mă mai încărcasem cu atâta învăţătură, când lor nu le trebuia decât o fărâmă. În zilele următoare, am mai avut de coborât o treaptă, agravată de o fire nestăpânită şi excesivă.

Eram pe câmpul de instrucţie, nu departe de cazarmă, şi-i învăţam pe soldaţi cum să se mişte, la stânga, la dreapta, la stânga-mprejur, cum să mânuiască arma. Nu era datoria mea, ci a sergentului instructor, stăteam deoparte supraveghindu-l, dar la fel de bine aş fi putut să plec la plimbare. Nici prin minte nu-mi trecea să îndrept eu pedagogia obişnuită a regimentului, mi-aş fi aprins paie în cap, toată lumea mi-ar fi întors spatele. Pedagogia consta în a-l pune pe soldat să facă o anumită mişcare, şi a-l corecta, lovindu-l cu latul baionetei peste mână, urlând la el de-l apuca tremuriciul: „Fă bine, mă, fă bine!…” Nedându-şi seama unde greşea, şi instructorul neostenindu-se să-i explice, omul se pierdea cu firea, nu mai era bun nici de două parale, privirea lui devenea pierdută şi idioată, primea loviturile şi înjurăturile fără să le înţeleagă, cu o mutră de martir, faţă în faţă cu leul căruia îi era pradă.

În spatele lor decolau avioanele sau veneau la aterizare…

Într-o zi, instructorul le explica oamenilor cum să se arunce la pământ cu arma în mână, pe câmpul de luptă. Mi-am adus aminte, cuprins de tristeţe de sergentul nostru Prepuţ, care odată se trântise în noroi cu trup şi suflet, fără să aleagă locul, aşa cum nu-l alegi sub ploaia de gloanţe, îşi batjocorise hainele şi se murdărise până în albul ochilor.

Acum, pământul era uscat, nu mai plouase de multă vreme, avioanele decolau fără nicio stânjenire. Sfârşind explicaţia, instructorul îi puse pe oameni să execute. Atunci, n-am mai putut să îndur, m-am răzvrătit împotriva pedagogiei şi i-am strigat, cu un glas pe care nu mi l-ar fi recunoscut nimeni, dacă mă auzise vreodată:

— Arată-le!

Sergentul s-a uitat la mine surprins, cu privirea soldatului lovit cu latul baionetei peste mână. I-am repetat, alb la faţă de mânie:

— Ia o armă şi arată-le cum să facă!

S-a supus, strâmbându-se mai rău ca după sare amară, dar mişcarea lui era atât de scâlciată şi neconvinsă, încât cu greu m-am stăpânit să nu pun mâna pe o baionetă să-i fac ce le făcea el soldaţilor. M-am mulţumit să-i iau arma din mână şi să-l dau la o parte. Apoi, cu chipul sergentului Prepuţ în faţa ochilor, cu inima lui în piept, m-am trântit la pământ nu doar cu convingere, ci atât de furios, încât mă mir că n-am făcut groapă; în schimb, pantalonul, pe piciorul stâng, primul supus impactului, s-a sfâşiat de deasupra cizmei până în betelie, lăsând să se vadă pielea însângerată.

Comandantul de companie, care probabil pândea din vreun

ascunziş, de după şirul de vagoane cu lemne pentru cazarmă, văzuse, şi m-am pomenit cu el alături, când îmi scuturam praful de pe haine.

— Bravo! îmi spuse, strângându-mi mâna, ca şi cum aş fi câştigat vreuna din bătăliile visate pe când învăţam tactică şi strategie.

Ochii lui, ca de raţă, păreau înlăcrimaţi de emoţie. Ca ruşinea să fie întreagă, la prânz mi-a adus elogii în faţa celor patru plutoane ale companiei, care nu erau decât patru grupe. Însă n-am câştigat simpatia nimănui, nici măcar pe a celui care mă lăudase, fiindcă de fapt atentasem la regulile pedagogice prestabilite.

Mergând spre casă, unde ca singură consolare mă aştepta fotografia Santei, în altă ramă, a patra sau a cincea, mă gândeam, cu o revoltă amară, care-i cea mai greu suportabilă decădere: „Pentru ce m-am născut eu? Ca să mă trântesc la pământ cu arma în mână? Şi să merg în cadenţă? Să fac totul bătând pasul?”

În aceeaşi zi, fiindcă tocmai luasem prima leafă de la cazarmă, mi-am comandat haine civile. Îmi dădeam seama că, după doi ani de militărie, cu toată pasiunea pe care o arătasem vieţii brave din şcoală, inima mea rămăsese neconvertită. Dar trebuia să mă resemnez şi să-mi ţin gândurile ascunse, trebuia să bat pasul în cadenţă, după trompetă şi tobă, până la un termen aflat încă departe, fiindcă aşa mă legasem.

* * *

Cu privire la viaţa mea personală pe câmpul de instrucţie, mai am de povestit o ultimă întâmplare, şi ea se va lega, în chip fatidic, cu alta, când am stat pe un dig bătut de furtuna dezlănţuită pe mare, fiind cât pe ce să mă arunc în valuri, ceea ce mai târziu mi-am dat seama că ar fi fost moarte sigură.

Era ca în toate zilele, soldaţii făceau instrucţie sub îndrumarea sergentului, iar în spate decolau avioanele.

Nu trecuse decât o lună de când duceam această viaţă, dar urmărisem sute de avioane decolând sau venind la aterizare. La capătul pistei era şcoala de aviaţie, unde încercasem să dau examen; fiecare avion din câte îmi treceau prin faţă era o durere. Dacă auzeam un zgomot de motor, departe, întorceam capul şi-l urmăream fără să pierd cadenţa, fie ea numai presupusă, în timpul când stăteam locului; fiindcă aşa era legământul.

În ziua aceea, uitându-mă după un avion care ieşise din hangar şi se pregătea să decoleze, mi-a venit un gând, ca o obsesie, n-a mai vrut să-mi iasă din minte, am avut sentimentul că era avionul meu, cel ce mi s-ar fi cuvenit, mă aflam în carlingă, în combinezon de piele, cu casca în cap, cu ochelari de zbor, ca de scafandru, cu picioarele în palonier, cu mâna dreaptă pe manşă, cu stânga pe maneta de gaze. Niciodată nu urmărisem atât de încordat un avion, fiindcă nu mă

gândisem că-mi aparţine. Dar acesta era al meu, credeam cu convingere, trăiam cu tot trupul senzaţiile pornirii, salturile trenului de aterizaj prin iarba prăfuită, trepidaţia motorului în călcâie, presiunea acceleraţiei, mirosul uleiului de ricin, smuciturile manşei. Apoi, din clipa când roţile se desprindeau de pământ, după o ultimă buşitură, urma plutirea; simţurile puse la încercare mai înainte erau acum înlocuite de simţăminte, mai puternic decât toate fiind cel al triumfului.

Ajuns la vreo cinci sute metri înălţime, avionul a virat larg înapoi, continuând să urce; poate era un zbor de încercare, un tur de pistă. Ajuns deasupra noastră, la vreo mie de metri înălţime, nu ştiu ce s-a întâmplat, îl scăpasem din vedere o clipă, enervat de sergentul instructor care lovea cu latul baionetei în mâna unui nefericit de soldat, prostul grupei, care nu izbutea să facă nicio mişcare corectă. Atunci, odată cu strigătul lui: „Fă bine, mă, fă bine!…” am auzit o modulaţie bruscă în zgomotul motorului şi, când am ridicat ochii, avionul cădea cu botul în jos, intrat în vrilă. Înşurubându-se în aer cu o mişcare lentă, dar înspăimântătoare, fiindcă înălţimea scăzând repede rămâneau puţine şanse ca pilotul să-l redreseze. Acesta probabil făcea eforturi să-l scoată din vrilă, se auzeau icniturile motorului supus la acceleraţii bruşte, se simţeau izbiturile de palonier şi de manşă, dar avionul îşi continua căderea verticală, continuând să se răsucească, înfricoşând de moarte pe cei care ştiau ce se întâmplă. Mă întrebam de ce pilotul nu se salvează cu paraşuta, strângeam dinţii şi pumnii, îmi venea să-i urlu: „Sări odată, nu te sinucide!” Şi dacă m-ar fi auzit? Niciun om curajos nu-şi părăseşte avionul aflat în primejdie, cât mai există o speranţă oricât de mică. Abia la vreo sută de metri l-am văzut ridicându-se din carlingă, dar până să iasă pe aripă şi să se arunce, mai rămăsese abia o treime din această ultimă înălţime.

Un paraşutist, cu îmbrăcămintea lui voluminoasă, care opune rezistenţă în frecarea cu aerul, indiferent de la ce înălţime ar cădea, nu depăşeşte o sută optzeci de kilometri pe oră. Nu ştiu ce viteză atinge în treizeci de metri, destulă ca să se facă fărâme; am văzut cu ochii după ce s-a risipit praful. O clipă înaintea lui a căzut avionul, a ridicat praful, un nor dens, care a acoperit cerul şi a întunecat soarele. Motorul era îngropat în pământ, aripile în care se oprise căderea nu mai aveau formă, păreau un morman de pânză mototolită, de unde ieşea un lonjeron de lemn, galben, ca un ciot rămas din fractură cu carnea de deasupra jupuită; fuselajul, frânt în zig-zaguri, părea un fulger închegat, cu flacăra stinsă.

Abia după un timp mi-am dat seama că avionul prăpădit îmi aparţinuse, fiindcă mi-l menisem pe când ieşea din hangar; şi dacă omul căzut alături nu eram eu, însemna că îmi înşelasem încă o dată

destinul, ca pe dig, când renunţasem să mă arunc în marea dezlănţuită.

* * *

Chiar dacă la cazarmă veneam în uniformă, pe care aş fi putut s-o port cu ifos, fiindcă era frumoasă, cu broderii de fir la guler şi pe manşetele hainei, cu eghileţii regimentului de gardă regală, se vedea cât de colo civilul din mine. Soldaţilor le spuneam „domnule", spre scârba cui se întâmplă să m-audă. Am fost aspru numai cu cei care credeau că nu urmăream decât să mă bucur de simpatie. Dar nu-mi arătau simpatie nici măcar toţi soldaţii; cei cu sânge de rob, cu triste moşteniri ancestrale, mi-a fost dat să aflu că mă socoteau prea mândru, fiindcă nu-i înjuram şi nu-i loveam ca pe vite, ceea ce ei credeau că la armată este o mângâiere şi o dovadă de dragoste.

Iar unii din camarazii mei mai în vârstă îmi arătau o neîncredere amestecată cu ironie. Poate aş fi ştiut ce înseamnă dragostea tovarăşului de oaste, cel mai brav şi bărbătesc dintre sentimentele oamenilor, dacă făceam războiul şi nu muream în primele lupte, ca mulţi alţii; dacă mă străpungea un glonte şi vecinul meu se târa cu mine în spinare până la o brancardă, trecând de două ori printr-o zonă primejdioasă; sau mă dezgropa de sub pământul aruncat peste mine de un obuz de mare calibru, care face pâlnii de zece metri, şi de unde n-aş fi putut să ies singur, ci aş fi murit în chinuri mai mari decât aş fi avut de îndurat de pe urma unei răni grele.

Aşa cum eram, despărţit de toate speranţele, m-am temut că tot ce fusese temerar în gândurile mele, începând cu ideea zborului, se pierduse şi mă aştepta o viaţă mediocră, dacă nu făceam un gest hotărât, să mă depăşesc încă o dată, după ce mă depăşisem de atâtea ori, de pildă mâncând în geruri polare fiertura pe cale de a deveni gheaţă, cu cinci mănuşi groase în mână, îmbibate cu ulei de mitralieră; sau bătând pasul vitejeşte în umbra Victoriei Neînaripate, când nu mai aveam pic de vlagă.

Gestul hotărât nu putea să fie decât o carte, scrisă de mine, numai din gândul meu şi numai cu mijloacele mele.

* * *

Pe acel câmp dispărut ca un decor de teatru la sfârşitul actului şi de nerecunoscut astăzi, poate prin locul unde acum o fi cinematograful „Favorit" şi piaţa învecinată, se făcea defilarea de 10 Mai şi serbările regalităţii de la 8 iunie. Regele, prinţ în exil trăind la Paris ca persoană particulară, pe banii domnului Pretoreanu, s-a întors la Bucureşti într-o zi de 6 iunie; avionul care îl aducea a trecut pe

deasupra Colegiului unde îmi dădeam ultimele examene de absolvire; asupra acestui fapt nu am nicio îndoială, nu admit să mă contrazică nimeni, coincidea şi direcţia, şi ora sosirii, confirmată apoi istoric. Două zile mai târziu, la 8 iunie, spun martorii, regele, în uniforma regimentului de escortă regală, cu coif împodobit cu penaje ca spuma laptelui, pe un cal la fel de alb ca penajele, a urcat dealul mitropoliei unde probabil a primit binecuvântarea bisericii, prin patriarhul ţării, Miron Cristea. De atunci 8 iunie s-a numit Ziua Restaurării şi a prilejuit, în toţi anii următori ai domniei, serbări populare, materializate printr-o paradă pe câmpul Cotrocenilor, unde-i acum Drumul Taberei. Defilau străjerii şi premilitarii, poate şi ceva armată, dar mai puţină, căci ziua ei era la 10 mai, cu o lună mai devreme.

Nu aş aminti faptele acestea, poate nici nu le-aş fi ţinut minte, dacă nu ar fi marcate de o întâmplare tragică, petrecută la a cincea aniversare a reînscăunării regale. Era o zi frumoasă de vară, mă aflam pe un vaporaş, în deltă, într-o permisie de două zile, căci aşa aveam obiceiul, să fac pe dracu-n patru ca să pot lipsi şi de la serbări, şi de la defilare, recurgeam la fel de fel de tertipuri, sau îmi scrânteam glezna, sau mă lovea o tuse convulsivă, pe care ştiam s-o simulez fără greşeală, şi nu de alta, dar nu-mi plăceau marile desfăşurări de oameni, în muzică de fanfară, cu ritmul marcat de tobe, care îmi măcinau nervii, ca o canonadă de-o dimineaţă întreagă.

Ştirea s-a auzit după un ceas, la radio, dar amănuntele le-am aflat după două zile, de la un prieten din copilărie, directorul unei gazete independente, care se afla în tribuna oficială, cu aparatul fotografic în mână. Tribuna din faţă era înţesată de tineri premilitari, aflaţi în primele rânduri, şi de străjeri, în rândurile de deasupra. Parada decursese cum era programul, până când, la un semnal, premilitarii s-au ridicat în picioare şi au luat-o la fugă să se grupeze pentru defilare. Câteva clipe mai târziu, tribuna pe jumătate golită a dispărut din ochii privitorilor, parcă a înghiţit-o pământul, în urmă a rămas un nor de praf, ridicat parcă de un suflu vulcanic, care a acoperit cerul şi soarele, ca în locul unde, nu departe de acolo, căzuse avionul, cu patru ani înainte. La început au izbucnit râsete; nu mă miră, mi-a fost dat să văd în multe ocazii, cineva care cade stârneşte ilaritate, şi abia pe urmă se naşte sentimentul de milă, dacă omul şi-a rupt piciorul, sau consternarea, dacă e mort, dintr-un atac de inimă.

Îndată însă, în norul de praf s-au auzit vaiete de copii, ţipete de moarte, iar în tribunele unde se aflau părinţii sau rudele, a început o agitaţie disperată, chemări, bocete, fiindcă nimeni nu ştia proporţiile catastrofei. N-au fost mulţi morţi şi schilozi, destui însă ca să îndolieze serbarea; aceasta a continuat, cu tot zăbranicul negru care flutura deasupra. Nu înţeleg cum a putut regele să mai privească.

Nu cred în semne, dar acesta putea să prevestească o nenorocire,

care s-a şi întâmplat, de altfel, trei ani mai târziu, în 1940, septembrie. Degeaba or fi dat şambelanii acatiste, degeaba or fi stropit preoţii cu aghiasmă.

De ce se prăbuşise tribuna a fost uşor să se afle, fiindcă era şubredă, făcută cu economie; când premilitarii s-au ridicat, uşurând partea ei din faţă, partea de sus şi din spate, neavând întăririle cuvenite, a curs la vale, înfundându-se în ea însăşi. Desigur că s-a deschis anchetă şi s-au găsit vinovaţii, antreprenorii care făcuseră economie la materiale. Ca şi în afacerea cu comenzile de armament la uzinele Skoda, un matrapazlâc de miliarde, a cărei instrucţie intra în al patrulea an şi avea să mai dureze fără să se facă lumină, nici în cazul tribunei prăbuşite nu-mi amintesc să fi fost comunicată publicului o concluzie, şi vinovaţii să-şi fi luat pedeapsa. Aceştia, umbla vorba, cum umbla ori de câte ori nu se spune lucrurilor pe nume, s-ar fi aflat sub protecţia unei persoane din apropierea imediată a Curţii Regale, care de altfel mijlocise să li se dea comanda. Mă mir că într-o istorie atât de apropiată, ai căror martori în parte trăiesc şi astăzi, atâtea întâmplări rămân încurcate.

Contribuţia mea la această întâmplare va consta în prezentarea unui personaj, participant pasiv, pe care l-am cunoscut îndeaproape, cum am cunoscut şi faptele povestite. Era şi el gazetar, colabora la diferite fiţuici efemere, semnând Zoil, un pseudonim, desigur, dar aşa îi spunea toată lumea, neştiindu-i-se alt nume. Cunosc despre el mai multe întâmplări care îi definesc firea, socotesc însă că una e suficientă spre a-l convinge de spusele mele chiar pe Toma Necredinciosul. Nu ştiu ce s-ar fi ales de mine, dacă aş fi avut o fire asemeni, tot ce pot spune este că în multe ocazii, când m-am dat de ceasul morţii pentru necazuri trecătoare sau numai închipuite, l-am invidiat din toată inima.

În ziua frumoasă de vară, când s-a anunţat nenorocirea la radio, Zoil, în pijama, stătea la soare pe glaful ferestrei şi îşi făcea unghiile. Îndată, în casă au izbucnit ţipete, bocete, uşa s-a izbit de perete şi nevasta a dat buzna în cameră, frângându-şi mâinile, cu obrazul scăldat în lacrimi.

— Zoil, fetiţa! Nenorocire!

Pe urmă au venit, speriaţi, şi soacra, şi socrul, şi o mătuşă; Zoil îşi făcea unghiile.

— Ei, ce-i cu fetiţa?

— Nu ştii că-i acolo? Tu îţi pileşti unghiile şi ea poate moare!

Fetiţa lor, îmbrăcată în uniformă de străjeriţă, plecase de dimineaţă la defilare, însoţită de altă mătuşă, mai tânără.

— Şi eu ce pot face? întrebă Zoil, continuând să mânuiască netulburat pila de unghii.

— Să te duci după ea! Îmbracă-te repede!

— Nici prin minte nu-mi trece!

La blestemele şi invectivele familiei, Zoil nu găsi altceva de spus decât ce urmează, simplu şi categoric, şi recunosc că nu fără dreptate. De altfel, trebuie să adaug că îşi iubea fetiţa ca orice bun părinte.

— Voi nu înţelegeţi că degeaba m-aş duce s-o caut?! Dacă-i moartă, acum e în drum spre morgă: dacă-i rănită, e în drum spre spital. Şi dacă n-a păţit nimic, e în drum spre casă!

— Zoil, eşti un monstru! Nu ştiu cum de te rabdă pământul! spuse în concluzie nevasta.

Iar el răspunse, cu o replică luată parcă din Caragiale:

— Ce vorbeşti, soro?!

Toată familia se năpusti pe uşă, nemaiputând să rabde.

O jumătate de oră mai târziu, pe când ei ajungeau la Cotroceni cu un taximetru, fetiţa apărea la colţul străzii, ţinându-se de mâna mătuşii. Zoil încă îşi mai făcea unghiile.

Deşi totul se terminase cu bine, casa fu plină de bocete toată ziua. Înţelegeam, oricine ar fi înţeles, în afară de Zoil, care ridica din umeri. Nedumerirea lui nu era oare pe deplin legitimă? Cine va spune da va trăi zece ani mai mult decât alţii.

* * *

Bătaia în cazarmă legal era interzisă. Loviturile cu latul baionetei peste mână şi scatoalcele pe care le înghiţeau soldaţii se socoteau mizilicuri, nu puteau să fie puse la socoteală. Mai târziu, s-a legalizat pedeapsa cu biciul, pe baza unei sentinţe, şi se aplica sub supravegherea medicului, de faţă cu tot regimentul, adunat să ia exemplu.

Eram civil pe vremea aceea, n-am văzut, dar se strânge pielea pe mine, numai când îmi închipui; parcă înduri mai uşor o bătaie neprogramată.

În schimb, aş fi putut să fiu martor, dacă mi-ar fi dat cineva de veste, la o bătaie inversă, pe care a încasat-o de la soldaţi un plutonier major, zbirul regimentului. O asemenea faptă, dacă se află, se numeşte răzmeriţă şi se pedepseşte cu ani grei de ocnă. Dar nu s-a aflat, nimeni n-a suflat o vorbă, nici măcar victima, deşi a umblat cu spinarea bandajată o lună întreagă.

O comisie medicală de recrutare îşi luase un păcat greu pe suflet, dând drept bun să facă armata pe un nenorocit cu mintea atât de întunecată, încât nu putea să numere decât până la trei; la patru nu ajunsese, şi-i era imposibil să răspundă la o întrebare, oricât de simplă. Cu chiu, cu vai izbutise instructorul să-i formeze câteva reflexe, cu ajutorul vecinilor lui de grupă. Astfel, la acele lecţii de alfabetizare militară, pe care le făcuse şi cu noi sergentul instructor

Prepuţ, prima întrebare, combinată cu a doua era: „Cum se numeşte ţara noastră şi cine este regele ţării?”. Vecinul îi dădea un pumn între umeri, pe furiş, ca să nu se vadă la inspecţii, şi el răspundea mecanic: „România. Majestatea Sa regele Carol al doilea.” „Cine este comandantul regimentului?” Cu doi pumni, venea îndată răspunsul: „Domnul colonel Antoniu.” „Cine este comandantul batalionului de recruţi?” „Domnul maior Nicolae Ionescu!” răspundea nenorocitul, când simţea trei pumni în spinare. Mai departe nu putuse nimeni să-l ducă, să spună măcar cum îl chema pe comandantul companiei, căci ar fi fost nevoie de patru pumni, pe care el nu putea să-i numere.

Pe zbir, plutonierul major, îl chema Mocanu, am uitat celălalt nume. N-avea niciun amestec în instrucţia recruţilor, ocupaţia lui fiind aprovizionarea, funcţie administrativă, care, aducându-i multe foloase, ar fi putut face din el un om bun la inimă. Toţi şefii lui ierarhici, până la comandantul regimentului, îi arătau o simpatie aproape slugarnică, fiindcă se bucurau de plocoane aduse direct la domiciliu; nu-i nevoie să le enumăr, oricine ştie ce înseamnă aprovizionare şi ce arie largă cuprinde, cam la fel cât o piaţă, cu legume, peşte, carne şi tot ce mai încape în coşniţe. Acestor şefi, scutiţi de cheltuielile zilei, Mocanu le arăta respectul cuvenit gradului, dar cu o anumită familiaritate, de parcă ar fi fost rudă cu fiecare. El uitase de mult ce înseamnă milităria, dacă ar fi mers la război n-ar fi putut să comande decât bucătăriile pe roate. Cu atât mai de mirare este că îl preocupa instrucţia, se amesteca în toate, de parcă ar fi avut funcţia de inspector, făcea observaţii gradaţilor, şi nu de puţine ori îşi îngăduia să dea sfaturi chiar ofiţerilor mai tineri, pe care îi trata părinteşte. Aflând că soldatul slab de minte, pe nume Alboiu, urma să fie propus pentru reformă, ca iremediabil inapt să facă armata, ceea ce însemna o palmă pentru comisia medicală care îl admisese, plutonierul se socoti dator să intervină. Nu doar fiindcă îi plăcea să se amestece în toate; din comisie făcuse parte şi medicul regimentului, faţă de care avea obligaţii secrete, şi voia să-l apere de o ruşine. N-am de ce să-l menajez şi voi destăinui că obligaţiile secrete însemnau injecţiile cu „neosalvarsan”, sau „606”, împotriva sifilisului. Astfel se duse la comandantul companiei de recruţi şi îi spuse:

— Dom’ căpitan, sunt mai bătrân decât dumneavoastră, am văzut sute ca ăsta. Daţi-mi-l mie pe mână şi fac din el om întreg, cât ai spune peşte!

Voi trece cât mai repede peste scena de barbarie care urmează, voi fi mai bucuros să povestesc ce-a păţit plutonierul major Mocanu, decât Alboiu. Pe acesta plutonierul, cu ajutoarele sale, doi soldaţi scutiţi de instrucţie, l-au dus în magazia de alimente, seara, după ce gornistul sunase stingerea, l-au dezbrăcat până la izmene şi l-au legat cu braţele în cruce, între doi stâlpi care susţineau tavanul, răstignindu-l ca pe

Mântuitorul. Apoi plutonierul, punând mâna pe o frânghie împletită în trei şi înmuiată în găleata cu apă, a început să-l croiască pe spinare.

— Numără! strigă, la prima lovitură.

— Unu! răcni soldatul.

— Numără!

— Două… Trei… Trei… Trei..

Plesniturile frânghiei, înmuiată în apă de fiecare dată, şi urletele victimei se auzeau până în dormitoare; nimeni nu putea să închidă ochii.

La a cincisprezecea lovitură, zbirul, scos din minţi de ceea ce socotea a fi o încăpăţânare, răcni de îşi rupse ceva în fundul gâtului:

— Mă, tu mai departe de trei nu poţi să numeri?

Şi lovi a şaisprezecea oară, mai cu sete decât înainte.

Atunci, cu spinarea plină de sânge, cu ochii ieşiţi din orbite, cu vinele de pe tâmple umflate, nenorocitul făcu un efort deznădăjduit şi bâigui, înainte de a-şi pierde cunoştinţa:

— Milionu'!

O lună mai târziu, în vinerea Paştelui, pe o ploaie cu tunete, după ce mai bine de un ceas fulgerase de pârâia cerul, cinci oameni ieşiră de la dormitoare, înveliţi în cearşafuri albe, ca irozii, cu măşti negre pe faţă. Plantonul care era de pază pe coridor le şopti:

— Fiţi cu grijă!

Afară, costumat la fel, aştepta un al şaselea, înmuiat de ploaie:

— Haideţi, le spuse, e singur!

În magazia de alimente, Mocanu făcea pungi de zahăr, de câte cinci kilograme. Alături, pe masă, erau gata făcute pungi de orez şi de făină albă, luată din sacii pentru cozonacul soldaţilor, să simtă şi ei Paştele. Mai avea de făcut alte pungi, treabă de ceasuri, trebuia să umple şapte zimbile, pregătite alături; a doua zi urma să le trimită, la destinaţiile cunoscute, cusute la gură, ca să nu se vadă ce este înăuntru, printre altele câte o ciosvârtă de miel, de un sfert, pulpa din faţă sau din spate, iar pentru zimbilul principal, o jumătate neciopârţită, de opt kilograme. Era o muncă grea şi trebuia s-o facă singur, ca să nu vadă şi alţii.

Uşa se deschise brusc şi când plutonierul se ridică de deasupra cântarului, rămase ţeapăn de groază; cinci stafii ude de ploaie înaintau spre el, în timp ce a şasea punea zăvorul la uşă. Într-o clipă îl înşfăcară, şi până ce el să se dezmeticească, îi smulseră vestonul şi cămaşa, lăsându-l în pielea goală până la brâu, unde burta i se revărsa peste betelia pantalonilor.

— Să ştii, vorbi unul din cei şase, care părea şeful echipei, n-o să-ţi facem nimic fără judecată.

Plutonierul îl recunoscu după glas, stătuse o dată de vorbă cu el, îi

ceruse sfatul cum s-o divorţeze pe soră-sa, fiindcă, spunea el, o bătea bărbatul.

— Te ştiu, tu eşti domnul Măescu, avocatul! Dacă vă atingeţi de mine, ocna o să vă mănânce pe toţi patru.

— Vezi că suntem şase, ai uitat să numeri!

Cel care vorbise îşi scoase masca de pe faţă; era un om de douăzeci şi şase, douăzeci şi opt de ani, îşi făcea armata cu termen redus, cu întârziere, fiindcă fusese la studii în Franţa; acum practica într-adevăr avocatura cum spunea plutonierul.

În timp ce însoţitorii săi îl legau pe acesta cu braţele în cruce de cei doi stâlpi unde îl martirizase pe soldatul slab de minte, avocatul îşi începu judecata:

— Recunoşti că ai bătut un soldat până şi-a pierdut minţile?

— Că multă minte mai avea! ricană plutonierul. Peste trei nu putea să numere.

— E adevărat, dar acum nu mai poate să numere nici până la unu.

Alboiu fusese reformat, pe tăcute, şi fusese trimis acasă fără gălăgie. Într-adevăr, uitase şi acele trei numere, uitase cum îl cheamă, privea lumea cu ochii ca de apă. Cel mai bine pentru el ar fi fost să moară, trăia degeaba, căci doar nu-l puteau pune la jug, singura treabă care nu cere să ai minte.

— Dacă ştiai că nu poate să numere decât până la trei, continuă soldatul cu termen redus, Măescu, cum credeai că o să înveţe din bătaie?

Plutonierul îşi lăsă capul în piept şi îngăimă:

— Iertaţi-mă!

Camioneta aprovizionării trase cu spatele la fereastră, să nu se vadă înăuntru, şi rămase cu motorul în mers, să acopere zgomotele.

— N-o să-ţi tragem decât o lovitură în plus peste cele şaisprezece, vorbi avocatul. De fapt, va fi singura lovitură de pedeapsă, primele nu sunt decât răsplată. Ştii să numeri până la şaptesprezece?

Frânghia udă plesni în spinarea plutonierului, cuprinzându-l de la rinichi până la umăr.

— Numără!

La primul urlet, motorul camionetei se ambală puternic. Nu ţinu mult, în cinci minute treaba era sfârşită, plutonierul atârna în legături, fără cunoştinţă. Cineva îi ciocăni şoferului în geam, să oprească motorul.

Când îl dezlegară, căzu în genunchi, cu voie sau fără voie. Îi aruncară o găleată cu apă în cap, să se dezmeticească.

— Puteţi să vă scoateţi măştile! le vorbi avocatul celorlalţi. N-o să vă recunoască nici pe lumea cealaltă. Şi chiar dacă v-ar recunoaşte… Iar tu, jigodie, ascultă şi bagă-ţi în tigvă vorbele mele. Dacă taci din gură, îţi salvezi situaţia. Darurile de Paşte, ai să le pui la loc chiar în

noaptea asta, dacă te lasă spinarea, dacă nu, mâine dimineaţă, după ce te-o obloji nevasta, că la infirmerie nu ai ce să cauţi. Nu te gândi să ne denunţi; poate să ne judece, dar au să ne apere o sută de avocaţi şi n-ar fi exclus să scăpăm fără nicio pedeapsă; pe tine, în schimb, au să te dea afară din armată. Şi acum, cere-ţi iertare!

— Iertaţi-mă!

— Şi jură că n-ai să mai faci altă dată!

N-ar fi trebuit să povestesc întâmplarea, mi-am călcat cuvântul dat celor care mi-au destăinuit-o, printre ei şi şoferul camionetei. Am greşit, îmi iau păcatul pe suflet, dar nu puteam face altfel.

22

Îmi alesesem regimentul în Bucureşti nu fiindcă era capitala ţării şi sediul regelui, ci pentru teatre, pentru Operă şi pentru sala de concert a Ateneului; cinematografele nu le pun la socoteală, fiindcă erau şi în provincie, şi nu mi-ar fi păsat să văd filme cu două săptămâni sau o lună întârziere. Mi-am dus viaţa între prostănaci, cărora totul li se părea că merge cum trebuie, şi între profitori, cărora într-adevăr le mergea bine. Cei fără păcate stăteau deoparte şi comunicau între ei muteşte, cu priviri ironice. Dacă se făceau petreceri costisitoare pe spinarea lor, cu invitaţi ai celor din categoria favorizată şi cineva încerca să protesteze, i se închidea gura cu o ameninţare: „N-ai ştiut că în Bucureşti viaţa e scumpă? N-ai decât să pleci în provincie, unde îţi convine, la Viscăuţii din Deal sau la Viscăuţii din Vale!”

La Viscăuţii din Deal, unde îşi ducea traiul departe de lume un batalion de vânători alpini, nu era tren, trebuia să mergi cu harabaua, de la Viscăuţii din Vale, cale de zece kilometri. Cineva mi-a povestit cum a ajuns acolo şi dacă îi reiau povestirea, regret că nu-i pot lua şi hazul, căci m-a făcut să râd până mi-a înţepenit ceafa. Ajungând el la Viscăuţii din Vale, hangiul unde a rămas peste noapte l-a îndemnat să se ducă numaidecât la jupânul Isidor şi să reţină loc în haraba, pentru a doua zi dimineaţă.

— Domnule, l-a sfătuit stăpânul harabalei, dacă vrei să mergi bine, ia negreşit bilet de clasa întâia!

— Dar cum, ai şi de clasa a doua?

— Ba chiar de a treia!

Cu toată mirarea, călătorul i-a urmat sfatul, şi a doua zi şi-a căpătat locul în fund, pe perna moale a harabalei. Alţi doi muşterii de clasa întâi s-au aşezat alături, cei de a doua pe scăunelul din faţă, iar unul pe capră; cei de clasa treia, pe unde a apucat fiecare, pe scări, pe aripi şi chiar în codârla de la spate, cu fân pentru hrana cailor.

Harabaua a pornit şi cale de un kilometru a mers la trap, până ce drumul începând să urce şi-a încetinit mersul. Peisajul era frumos, cu vii de o parte, cu lanuri de floarea-soarelui pe partea cealaltă, cu linii de plopi în zare, totul sub un cer albastru ca lapis-lazuli. Din loc în loc se mai vedea o troiţă, o cumpănă de fântână şi chiar un măr cu fructele pârguite.

Se înţelege că de la Viscăuţii din Vale până la cel din Deal, drumul nu poate decât să urce. În locurile unde urcuşul era mai greu, stăpânul harabalei şi vizitiu totodată, înainte de a-şi îndemna caii, îmboldindu-i

cu biciul, le poruncea călătorilor.

— Clasa treia, jos!

Oamenii cunoşteau regula, coborau fără să cârtească şi mergeau pe margine. Pe urmă urcuşul se aspri, caii gâfâiau albi de sudoare.

— Clasa doua, jos! porunci harabagiul.

„Acum ce-o să mai urmeze?" se întreba povestitorul meu, văzând un dâmb în faţă. „O să dea jos şi clasa întâi?"

În dâmb, trăsura grea se opri, caii nu mai puteau trage.

— Hei, strigă harabagiul, către cei de pe margine. Clasa treia, treci şi împinge la roată!

Când bagi mâna în coş, să iei un pumn de cireşe, nu le nimereşti pe cele mai frumoase; aşa se întâmplă şi cu amintirile noastre. Erau doi, cu grad mărişor în armată; despre ei nu ştiu nimic demn de ţinut minte, i-aş fi uitat de multă vreme, dacă n-ar fi existat împrejurarea picantă că se iubeau cu aceeaşi femeie, fără să ştie unul de altul. Pe cât de picantă, situaţia era pe atât de banală; cunosc cel puţin o duzină de cazuri. De asemenea nu este surprinzător că într-o bună zi le-a fost dat să afle, prin indiscreţia unuia din ei, care s-a lăudat de faţă cu martori; celălalt, aflat şi el acolo, a văzut roşu înainte şi numai că n-a scos sabia; de altfel, duelul era interzis de peste un secol, în schimb, n-a izbutit să-şi înfrâneze insultele:

— Minţi, eşti un lăudăros, un laş şi un nemernic!

Celălalt, deşi dezamăgit el însuşi, şi-a păstrat calmul; era un cinic, apoi avea mai mult umor şi chiar mai multă inteligenţă.

— Bine! a spus, cu un zâmbet mai degrabă şugubăţ decât ironic. Mâine, când o veni, întoarce-o cu faţa în jos şi aprinde lumina.

A doua zi, pe partea cea mai cărnoasă şi cea mai tumultuoasă în dragoste a amantei necredincioase se vedea, imprimată cu tuş violet, dovada indubitabilă, ştampila rotundă a regimentului. Niciunul din cei doi rivali nu s-au gândit câte ştampile s-ar fi adunat pe frumoasele fese, dacă tuşul nu se spăla cu săpun şi apă.

Faptele se petreceau în timpul războiului dus de italieni în Abisinia, şi rivalul cel cinic îl simpatiza pe negus, pe când celălalt era partizanul lui Mussolini. Liga Naţiunilor votase împotriva Italiei nişte sancţiuni economice la care aderase şi România. Oricât de nepăsător aş fi fost cu politica, invazia Etiopiei mi se părea o batjocură, şi oricât de barbar ar fi fost procedeul, făceam haz că victimele, slab înarmate, îşi pedepseau agresorii, când le cădeau în mână, tăindu-le însemnele bărbăţiei.

Împotriva sancţiunilor făceau propagandă adepţii lui Mussolini, care, deşi nelipsit de păcate, ar fi trăit în linişte până la adânci bătrâneţe, cum s-a întâmplat cu Franco, dacă îi lăsa în pace pe alţii şi se ocupa de treburile sale, fără să aspire, în trena lui Hitler, la fericirea omenirii.

Printre simpatizanţii Italiei se afla, prin legături de gintă, nu prea cumpănite, şi savantul nostru, Nicolae Iorga, admirat la Sorbona şi nu doar acolo, după ale cărui cărţi, mult prea bogate, ne era foarte greu să învăţăm istoria în şcoală. Nu ştiu dacă a lui a fost ideea cu verighetele, dar de susţinut nu încape îndoială că a susţinut-o, cu patima lui cunoscută. Lumea era îndemnată să-şi doneze superfluele verighete, în folosul războiului din Abisinia.

Deşi văduv prin moartea nevestei, acel dintre rivalii amintiţi mai înainte, care ţinea cu Mussolini, purta încă verigheta, în amintirea fericirii pierdute. A doua zi după ce avusese dovada că înlocuitoarea nevestei îi era infidelă, n-a găsit mijloc mai bun de răzbunare pe complicele acesteia, decât scoţându-şi verigheta de pe deget, şi vârându-i-o în ochi, cu satisfacţie:

— Mă duc s-o donez! Dracu' o să-l ia pe negus!

Cam la fel face încornoratul din poveste, când dă foc canapelei.

* * *

Într-o toamnă am mers la manevrele regale, tocmai în Bucovina. Drumul cu trenul, care s-a târât trei sferturi din lungimea ţării, mi-a plăcut, a fost o desfătare necunoscută înainte şi nici repetată pe urmă, fiindcă mi-am ales locul în ultimul vagon, o platformă, într-o căruţă de rechiziţie, cu coviltir, unde am stat tolănit în paie, cu capul mai sus, ca să pot privi afară. Vedeam peisajul încadrat de arcul coviltirului, ca o ramă curbată, ceea ce îl făcea să semene cu un tablou în mişcare, derulat de-a-ndoaselea. Aşa ar fi frumos să călătoreşti dacă ai avea destui bani să comanzi un vagon-platformă, pe urmă să cumperi o căruţă cu coviltir şi o căpiţă de fân proaspăt.

La manevre e aproape ca la război, numai că lipsesc gloanţele, şi singurele răni ale soldaţilor le fac bocancii. Cizmarul nu ştie ce suferinţe poate să producă o neîndemânare a lui sau o neglijenţă. La ea se adaugă o pietricică intrată pe la gleznă şi ajunsă sub călcâi sau în talpă.

O dată, în timpul unui marş greu, la şcoală, când ne odihneam zece minute pe marginea drumului, a venit vorba despre durerile îndurate de om, care din ele este mai greu suportabilă. Unul a spus durerea de cap, altul durerea de urechi, fiindcă avusese otită, altul durerea de măsele; eram de acord, o păţisem eu însumi. Cred că erau de acord cu toţii, nu există durere mai groaznică. Nu ştiu dacă a fost folosită ca mijloc de tortură; n-aş vrea să le dau tocmai eu ideea celor care au asemenea meserie, să chinuiască pe oameni ca să mărturisească o vină reală sau una închipuită. Dar cred că nimeni nu ar rezista, dacă li s-ar găuri dinţii şi măselele cu freza şi pe canalele deschise s-ar înfige ace cu gămălie.

Unul care se descălţase şi îşi scutura bocancul spuse, cu faţa chinuită:

— Piatra-n talpă! Nu există durere mai mare!

Era în dezacord cu noi, ceilalţi, dar poate că în felul lui avea dreptate; nimeni nu ştie unde este mai sensibil aproapele nostru.

Trenul plecase după-amiază şi la Burdujeni, după Suceava, capătul drumului, am ajuns abia a doua zi seara; liniile erau aglomerate, trenuri după trenuri, mergeau în aceeaşi direcţie. Pentru mine întârzierea fusese o bucurie; pe urmă am regretat căruţa cu fân şi n-am mai văzut-o.

Am debarcat pe întuneric, în hărmălaie şi dezordine, mai lipsea un bombardament de artilerie sau să vină aviaţia inamică. Am mers prin noapte, spre un sat numit Pătrăuţi, pe care îl ştiam numai din auzite, fiindcă exista acolo o biserică de pe timpul lui Ştefan cel Mare. Era o noapte fără stele, se pregătea de ploaie, dar deocamdată colbul ne ajungea până la glezne. Din când în când, zăream o umbră pe marginea drumului, un om, ducând un cal de căpăstru, plecat de cu noapte ca să fie în târg la Suceava înainte de zorii zilei. Îl întrebam, se făcuse că nimeni nu avea lanternă, să ne uităm pe hartă:

— Mai e mult până la Pătrăuţi, bade?

— Nu, uite colo, după culme.

Treceam culmea, nu se vedea nicio lumină, întâlneam alt om:

— Unde s-o fi ascuns Pătrăuţii, măi omule?

— Oho, mai aveţi două poşte până acolo!

Să fi fost război adevărat, aş fi spus că erau oamenii inamicului şi voiau să ne încurce. Nu ştiu când am ajuns, cum am ajuns; am intrat într-o casă unde dormea toată lumea, am pus capul pe pernă şi m-a trezit după două ceasuri goarna care suna alarma; trebuia să ne retragem. Biserica lui Ştefan cel Mare n-am văzut-o, mi-am continuat somnul în mers, tresărind la răstimpuri, când dădeam într-o groapă. În zorii zilei, soseam la Burdujeni, de unde plecasem. De ce făcusem drumul, de ce ne întorsesem n-am înţeles; tactica şi strategia erau amintiri pierdute. Aşa se întâmplă uneori şi la război, ca să sufere de pietre în bocanci soldaţii. Apoi ne-am desfăşurat peste câmpurile abia semănate cu grâu de toamnă, prin lanurile de porumb strâns în glugi ţuguiate. A început ploaia, a ţinut trei zile. Trei zile ne-am târât prin glod, fără să ştim ce facem. Trei nopţi am dormit în capul oaselor, îndesat în cocenii de porumb făcuţi snop şi puşi în picioare.

A patra zi am ajuns la Rădăuţi, pare-se victorioşi, altfel nu căpătam o zi de repaus. Era o sărbătoare evreiască, stătuse ploaia, dar aerul rămânea jilav şi îngheţat ca iarna. Pe tarabe se înşirau colaci rumeni şi dulci, care înlocuiau căldura şi lumina soarelui. Am mâncat un colac dulce, cu scrumbie sărată; limba şi cerul gurii mele păreau foarte mirate.

A doua zi într-o lumină plumburie, sub un cer gata tot timpul să plouă, am ieşit la câmp şi am defilat în faţa regelui, care stătea posomorât pe calul alb de paradă. În stânga lui, tot călare, primea şi el defilarea, zâmbitor şi trufaş, primul ministru, Gheorghe Tătărăscu, zis Guţă, care avea grad de maior în armată şi nu pierdea ocazia să apară în uniformă, cu cască de război, franţuzească, desenată altfel decât a nemţilor. Cred că din toată omenirea aflată acolo, el singur îşi lua rolul în serios, dar tocmai când am trecut eu prin faţă, i-am văzut calul bălegându-se. Calul regelui a început să-şi lase udul, scoţând aburi galbeni. Aveam mâinile atât de îngheţate, încât îmi stăteau chircite, şi ca să pot saluta, cu mâna la cască a trebuit încă de dimineaţă să cos unul de altul degetele mănuşilor, altfel ar fi părut că le arăt pumnul regelui şi lui Guţă.

* * *

Că prăbuşirea tribunei la 8 iunie a fost de prost augur avea să se vadă câţiva ani mai târziu, când regele a trebuit să abdice şi a scăpat din ţară aproape cu fuga. Spun aşa, fiindcă deşi plecase în libertate, luându-şi toate bunurile, la Timişoara, discipolii crescuţi în credinţa Arhanghelului, au tras cu puştile în vagoane, urmărind să-i facă de petrecanie. A fost una din primele lor neînţelegeri cu guvernul care, de voie, de nevoie, îi luase sub oblăduire.

Dar oare, un rău augur poate să acţioneze şi în sens invers asupra trecutului? Fiindcă unu sau doi ani mai înainte, regele era s-o păţească în noaptea de Înviere, când mergea în trăsură deschisă, un landou „Victoria”, întocmai ca al domnului Pretoreanu, să asculte slujba de la Mitropolie, şi de la o fereastră a hotelului „Bulevard”, a fost cât pe ce să-i cadă o bombă la picioare.

Complotul a eşuat fiindcă unul din participanţi, cooptat într-un ceas rău, s-a dus şi a spus totul la Siguranţă.

Mă aflam şi eu pe Calea Victoriei în acea noapte, nu ştiam nimic, mă miram însă ce de armată se înşira pe trotuare, soldaţi cot la cot, cu arma în mână. Prin faţa lor se plimbau civili în pardesie negre, cu mâna în buzunarul din dreapta şi cu ochii pe la ferestre. La hotelul „Bulevard” nu se vedea nicio lumină, parcă murise toată lumea. Doar într-un loc şi numai într-o clipă am văzut licărind o ţigară şi mai târziu am înţeles, nu putea să fie altfel, că în fiecare cameră stăteau la pândă agenţi ai siguranţei şi inspectori de poliţie.

Înaintea landoului regal a trecut o trăsură cu un singur cal, vânjos, hrănit şi ţesălat bine. Un domn robust, rumen la faţă, cu mustaţă neagră, răsucită la capete, cu joben care lucea sub becurile de pe stradă, stătea în genunchi pe canapeaua trăsurii, cu faţa înapoi, fără să scape din ochi nici landoul regelui, nici lumea de pe trotuare. În mâna

dreaptă avea un revolver, nu se ostenea să-l ascundă. De la trecătorii care vorbeau cu voce scăzută, am aflat că era generalul Gabriel Marinescu, cunoscut mai degrabă sub numele de Gavrilă, prefectul Poliţiei. Sediul acestei instituţii, aflat ceva mai jos, pe Calea Victoriei, fusese renovat şi mărit de puţină vreme, cu banii luaţi de la patronii bordelelor, aşa spunea lumea.

Apoi a apărut şi landoul, cu regele, singur pe canapeaua din spate, cum mergea şi domnul Pretoreanu, care însă nu se temea c-o să-i arunce cineva o bombă la picioare. Ajunsesem chiar la colţul Bulevardului Elisabeta cu Calea Victoriei; vedeam hotelul în diagonală şi nu înţelegeam de ce niciuna din ferestre nu era luminată. Mai târziu am dedus cum trebuie că ticăia inima regelui, căci, desigur, i se adusese la cunoştinţă ce primejdie îl pândise; scăpase ca prin urechile acului. Am văzut cum, poate fără voia lui, şi-a aruncat ochii la ferestrele întunecate ale hotelului, unde ştia că sunt oameni de pază; şi totuşi nu cred să mă fi înşelat, deşi repet că nu aveam nicio bănuială, în clipa aceea şi-a lăsat capul în jos, cu o mişcare scurtă, instinctivă, ca şi cum ar fi vrut să se ferească; aşa face tot omul, dacă i-a intrat frica în suflet.

N-am fost în pielea lui, dar gândesc că multe i-or fi trecut prin cap în clipele acelea. Oricare din soldaţii aflaţi pe margine ar fi putut să îndrepte arma spre el; la fel detectivii cu mâna dreaptă în buzunarul pardesiului. Şi, de ce nu, chiar prefectul Poliţiei, care avea revolverul în mână, lucind în lumina felinarului, cum îi lucea şi jobenul.

Complotiştii se aflau închişi după gratii.

Capul lor era un colonel, Precup, despre care auzeam atunci prima dată. Probabil se mai găseau şi alţi nemulţumiţi, ca el, într-o armată cu fireturi şi penaje, care nu ţineau de cald decât celor doritori să se fudulească. Şi mai ales furnizorilor de zorzoane; aceştia au făcut bune afaceri când regele, după restaurare, ca să câştige armata şi să mărească fastul parăzilor, a reintrodus uniformele de ceremonie de la ’77, cu pene la pălărie, cu epoleţi grei de ciucuri ca aurul, cu ledunci de fir, ca pe timpul lui Napoleon, cu eghileţi şi alte podoabe. Cum stătea treaba cu armamentul şi cu pregătirea de război a acestei armate strălucitoare, o să se vadă. Nemulţumiţii îşi ţineau gura; colonelul Precup a fost singurul care a apucat să vorbească. El şi-a adunat oamenii după criterii necunoscute de mine, putea să găsească şi mai buni, dacă ar fi avut experienţa complotului, care în zilele noastre a ajuns la măiestrie şi încă mai progresează. Greşeala a fost că între ai lui s-a strecurat şi trădătorul. Dar faptele nu sunt atât de simple, şi poate eu fac o greşeală şi mai mare, judecându-l fără să-i ascult apărarea. Căci pe trădător nu l-a adus el, ci altcineva, dintr-o slăbiciune de suflet.

Aici, nevoile povestirii mă obligă să schimb identitatea unui

personaj, să-i schimb şi destinul, fără să impietez cu nimic asupra celorlalte personaje, şi fără să denaturez câtuşi de puţin întâmplarea. În pielea trădătorului, care poate mai trăieşte şi care trădător va rămâne şi după moarte, l-am băgat, pentru satisfacţia mea personală, pe plutonierul major Mocanu, zbirul pedepsit cu şaptesprezece lovituri de frânghie pe spinare, când orice om, oricât de rezistent şi de vajnic îşi pierde cunoştinţa, iar pe urmă se jură să nu mai greşească. S-ar putea apoi ca trădătorul adevărat să aibă urmaşi, dornici ca întâmplarea să se uite, şi nu vreau să-i mâhnesc, reactualizând-o. Deci, personajul nu are nicio legătură cu o persoană reală, vie sau moartă, ci este produsul unei necesităţi literare.

Acest om, mult mai dezgustător decât am fost capabil să-l zugrăvesc în cuvinte, avea o fată fermecătoare, cu o istorie fabuloasă. Am folosit două cuvinte, pe care le cântăresc bine oricând le scriu, de aceea sunt dator să dau explicaţii. Ar fi prea puţin să spun că m-a fermecat şi pe mine când am văzut-o; ar fi fermecat pe oricine. De o statură puţin mai înaltă decât mijlocie, era cu siguranţă modelul cel mai desăvârşit pentru o Venus modernă, mai subţire, cu picioarele mai alungite, cu umerii mai largi, de sportivă, dar prea mlădii ca să-i ia ceva din feminitatea molatică. La braţe mă opresc, neputând face comparaţie, cred însă că de era cu putinţă, orice artist s-ar fi grăbit să le ia pentru Venus din Milo. Iar sânii, deşi iradiau fierbinţeala umană, păreau într-adevăr sculptaţi în marmoră roză, ca ai statuii. Nu mai puţin fermecător era chipul ei, dar aici am o îndoială, mi se părea de-o frumuseţe cam stridentă, puţin vulgară şi prea provocatoare, la o vârstă încă fragedă, şaptesprezece ani fără o lună.

Am spus o cifră precisă în ceea ce priveşte vârsta, fiindcă de atunci începe istoria. Mai avea o lună până la a şaptesprezecea aniversare, când într-o seară de iarnă, întorcându-se târziu acasă, pe străzi neumblate, un tânăr din cartier, cu apucături nestăpânite, care îi purta sâmbetele de multă vreme, recidivist cu cazier la poliţie, îi ţinu calea, o izbi cu genunchiul în burtă şi cu pumnul în ceafă, ameţind-o, apoi o târî în casă, unde era singur.

Deşi elevă de liceu, în ultima clasă, fata, plină de vânătăi şi cu rochia sfâşiată, nu se sfii să meargă chiar atunci la poliţie, apoi la institutul medico-legal, de unde scoase certificat, după cum, peste o lună, nu se sfii să meargă la tribunal unde se judeca vinovatul, şi să depună mărturie, cu amănunte, de faţă cu publicul.

După ce i se vindecară rănile şi îi trecură vânătăile de pe tot corpul, singurul semn care mai rămăsese era glasul, îngroşat deodată şi asprit, ca al fumătoarelor înrăite. Trupul ei devenise mai suplu, în schimb faţa, nu mai puţin fermecătoare decât înainte, îşi accentuase vulgaritatea, ceea ce nu putea să vadă oricine. Curând după aceea, exmatriculată din şcoală, se dădu unui desfrâu fără oprire, nemotivat

de vreo dorinţă adevărată, căci nicio atingere bărbătească nu o făcea să tresară, nu îi trezea nici măcar curiozitatea, se supunea cu o indiferenţă dusă atât de departe, încât de multe ori, fiind obosită, o cuprindea somnul şi dormea dusă, fără să ştie ce i se întâmplă.

Vara, când împlinise şaptesprezece ani de cinci luni şi jumătate şi îşi schimbase de treizeci şi trei de ori partenerii, o cunoscu vecinul meu de regiment, locotenentul Mieru, numit aşa nu ştiu dacă de la mie sau de la miere; îl cunoşteam bine, eram şi puţin prieteni, deşi ne despărţeau un grad şi cinci ani de viaţă. Oare ce învăţase el în cinci ani, câţi avea mai mult decât mine, dacă nu-şi dădu deloc seama cu cine avea de-a face?

Fără să fie o frumuseţe de om, locotenentul Mieru era plăcut la vedere, un moldovean blajin şi cu glasul domol, cam plin la trup, cu picioarele scurte şi groase, cu ochi de un gri-albastru, cu părul blond, pieptănat într-o parte şi cu un canin îmbrăcat în aur. Cum intrase în complot un asemenea om îmi este imposibil să-mi explic, decât poate prin aceea că, sub înfăţişarea lui blajină, se ascundea o fire nemulţumită şi dârză. Sau fiindcă voise să crească în ochii fetei, cu o faptă eroică: el urma să ducă bomba la hotel, într-o valiză, şi recunosc că alegerea era bună, nimeni nu ar fi putut să-l suspecteze, nimeni nu s-ar fi ostenit să-l urmărească.

Aceste fapte se petreceau un an după ce o cunoscuse pe fată şi o ceruse de nevastă plutonierului major Mocanu. Fata nu părea decisă, îl amâna lună de lună, şi între timp îşi mărea palmaresul, încă o serie de bărbaţi se înfruptară din trupul ei, în afară de viitorul logodnic, care n-ar fi îndrăznit s-o atingă; ei îi era totuna.

Mai târziu, cu o săptămână înaintea atentatului, într-un elan de iubire, locotenentul îi mărturisi fetei ce faptă bravă şi vitejească avea să îndeplinească şi ce viaţă îi aştepta apoi pe ei toţi, familia plutonierului şi întreaga ţară. Indiferentă la această mărturisire, fata o transmise tatălui, cu aceeaşi indiferenţă, indiferenţa din toate faptele sale, iar el se duse cu pâra.

Nu ştiu cât de vinovat s-o fi socotit locotenentul, nu ştiu unde s-a ascuns, şi ce viaţă a dus după ce a ieşit de la închisoare, unde a avut de ispăşit o pedeapsă destul de mică. Toate pedepsele au fost mici, complotul nu reuşise, se judeca numai intenţia, cu destulă clemenţă, fiindcă aşa se întâmplă, totul e bine când se termină cu bine. Regele nu s-a plâns nimănui prin ce frică trecuse. Numai colonelul Precup a luat vreo cincisprezece ani de închisoare, fiindcă la proces nu şi-a arătat nicio clipă regretul, ci tot timpul a proferat invective. Înainte de a-şi începe pedeapsa, toţi au fost duşi în curtea cazărmii Malmezon, de pe calea Plevnei, şi în faţa trupelor adunate, să vadă, li s-au smuls epoleţii.

Acum vreo douăzeci şi cinci de ani am avut o prietenă, care nici nu

ştiu dacă mai trăieşte, franţuzoaică măritată în România. O dată, după războiul al doilea, a fost arestată şi închisă la Arsenalul Armatei, unde au anchetat-o, fiindcă găzduise un compatriot care se ascundea din nu ştiu ce motive şi l-a ajutat să plece în Franţa. Probabil vina ei nu era gravă, dovadă că după un timp i-au dat drumul. Dar până atunci, în fiecare noapte când veneau s-o ia la anchetă şi auzea paşi pe sală, credea că este plutonul de execuţie. „Nu-mi era frică, îmi povestea cu seninătate. Mă chinuia doar gândul că nu ştiam ce să strig când or trage: „Trăiască Franţa!" sau „Trăiască România!"?

Colonelul Precup, când i-au smuls epoleţii, a strigat: „Jos Lupeasca!"

* * *

Puţin mai târziu, plutonierul major Mocanu a fost înaintat la gradul de locotenent, prin Decret Regal, fără să fi trecut prin vreo şcoală. Această răsplată regească a fost pentru el mai degrabă o pacoste, gradul nu se mai potrivea cu aprovizionarea, care i-a fost luată, lipsindu-l de toate avantajele. Nevasta s-a mândrit ce s-a mândrit, până ce a văzut că încep să tragă mâţa de coadă, de unde mai înainte huzuriseră. Fetei nu-i păsa de nimic, poate nici nu băgase de seamă că taică-su purta uniformă ofiţerească.

Plutonierul cu atât se alese, cu gradul, la care nu avea dreptul şi îi apăsa umerii. Neavând pregătire, nu i se dădea nicio comandă, stătea degeaba, umbla teleleu prin curtea regimentului, ca o curcă plouată. Nimeni nu-i vorbea, nici cei din rândurile cărora venise; de fapt, nu făcea parte din niciun fel de rânduri, era un om de prisos, bun doar să ţină umbră pământului. Ce avea în suflet nu se vedea pe faţă, părea un om fără gânduri şi fără simţire. Presupun că regreta viaţa lui dinainte, chiar părţile ei neplăcute, poate până şi noaptea când îl încolţiseră în magazie şi îi însângeraseră spinarea cu frânghia udă. O lună de zile umblase atunci cu pomezi şi cu pansamente, nu putea să se răsucească, să se îndoaie, fără să i se redeschidă rănile, de-l ustura până în suflet. Dar atunci era cineva, pe când acum ajunsese un nimeni. Uneori mergea cu gândul până acolo, că ar fi îndurat din nou o bătaie, numai să-i spună cineva două cuvinte, fie şi o ameninţare sau o ofensă.

Într-o zi, când traversa calea ferată care mărginea curtea regimentului, l-a călcat trenul, o garnitură de vagoane cu lemne care venea la pas, cu locomotivă la spate. Era cu gândurile tare aiurea, dacă nu putuse să se ferească. Nu am crezut, ca alţii, că fusese o sinucidere. Ca să se fi sinucis, în cazul lui, ar fi trebuit să-şi pună ştreangul de gât, pentru cele două trese, cum şi-l pusese, pentru treizeci de arginţi, Iuda Iscariotul.

23

Aşa mi se întâmplă chiar şi în convorbirile cu prietenii, pornesc de la una şi ajung la alta, gândul mă duce mereu înainte. Dacă aş avea timp şi pregătire şi m-aş apuca să scriu istoria omenirii, cred că nu aş merge pe o linie continuă, de la faraoni, de pildă, până în zilele noastre; n-aş avea răbdare să vorbesc de Sfinx sau de piramida lui Keops, unde am avut fericirea să urc cu Santa când eram foarte tânăr, fără să-mi fugă gândul până la Napoleon, aşa că aş amesteca epopeea Franţei cu a Egiptului, ceea ce ar contraria pe toţi oamenii cu spirit metodic. Îmi recunosc acest păcat, de care nu încerc să mă lepăd, că nu pot respecta cronologia faptelor, fără să mă simt legat de mâini şi de picioare, devenind un fel de balot care se rostogoleşte întruna la vale. Aşa păcatul are o explicaţie, şi dacă alţii nu mă absolvă, mă absolv singur, cu speranţa că se va găsi şi cineva să mă urmeze. Fiindcă, în istoria scrisă de mine, în linii sinuoase şi întretăiate, ajung totdeauna unde trebuie, ca şi în convorbirile cu prietenii, când, indiferent de ocoluri, nu-mi uit şirul ideilor şi, la momentul potrivit, le reiau fără pierderi. Firul meu director nu este însă un capriciu, nu-i lipseşte o metodă, el se fundează pe similitudini şi afecte, pe legătura ascunsă pe care o simt între fapte despărţite de ani, de secole sau de milenii. Dacă de la Keops trec la Napoleon, în chipul cel mai firesc, printr-o necesitate imperioasă, la fel pot ca de la corabia Mayflower, cu care au ajuns primii emigranţi irlandezi în America, să mă duc, înapoi, la Arca lui Noe. Căci, în spiritul meu, există o legătură între una şi alta.

Astfel, acum mă întorc la ultima zi a anului 1932, şi la ce urmează după aceea. În viaţa mea, nu exista nicio pasiune şi nicio dorinţă, trăiam cu amintirea Santei, a cărei fotografie îmi umplea toată casa. Îi schimbam mereu rama, căutând una tot mai frumoasă; acesta era dialogul meu cu ea, şi nu voiam să-l întrerup, nici dacă, negăsind ceea ce doream, luam o ramă mai urâtă decât cea dinainte. După un timp, m-am gândit că prezenţa Fedrei alături înjumătăţea afecţiunea Santei pentru mine; atunci le-am separat, tăind fotografia printre ele. Acum braţul fetei era ciuntit, în schimb, surâsul ei se adresa numai mie. A fost nevoie de altă ramă, de o formă neobişnuită, mult mai îngustă, nu se găsea de gata, am comandat-o. Rămarul s-a uitat la mine cu o privire mirată când i-am dat dimensiunile, a spus, ciudat! – şi a ridicat din umeri.

Fotografia Fedrei n-aş fi aruncat-o, aveam pentru ea altă dragoste

decât pentru Santa, dar nu de o intensitate mai mică. I-am făcut şi ei o ramă, şi am pus-o pe altă masă. După un timp, am început să am remuşcări, simţeam că îşi lipseau una alteia, şi atunci le apropiam, cum fuseseră înainte, numai că le despărţeau ramele.

Într-o noapte, după un vis care mă tulburase până la tremur, am aprins lumina şi am văzut-o pe Santa, care o clipă mi s-a părut vie, cu privirea încărcată de reproşuri. Pe ea o visasem, goneam pe schiuri cu caii, şi Fedra îşi întorcea din când în când capul spre mine, cu ochii trişti, parcă mustrându-mă. Chiar atunci, noaptea, fiindcă altfel n-aş fi putut să mai dorm, am scos fotografiile din rame şi le-am lipit pe un carton, una lângă alta, cum fuseseră înainte. Deşi tăietura se vedea, ca o mustrare continuă, amândouă păreau fericite.

În timpul războiului, fotografia a ars, la bombardamente. Din tot ce aveam în casă, a fost cea mai grea pierdere, fiindcă n-a putut să fie înlocuită, ca lucrurile celelalte.

În ultima zi a anului 1932, Teofil m-a invitat să sărbătorim revelionul într-o familie, îşi putea îngădui să mă ia cu el, fiind logodit cu fiica gazdelor. Acestui al şaselea din fiii domnului Alcibiade îi datoram sfaturile esenţiale care mă ajutaseră să trec cu uşurinţă printr-o şcoală atât de severă. Teofil făcuse ceea ce oamenii spun o carieră strălucită; după primul an de şcoală îşi continuase învăţătura la Saint-Cyr, unde se ducea un singur elev, primul, dintr-o promoţie, cu atât mai preferat dacă vorbea bine limba franceză. Acum era ofiţer în batalionul de gardă al Palatului regal, ceea ce se socotea a fi un mare privilegiu; era, poate, dar se plătea cu servituţi grele, o viaţă controlată tot timpul, într-un ţarc cu gratii aurite, de unde nimeni nu ieşea în timpul liber decât cu învoire, dator să anunţe unde se duce, pe ore şi pe minute, ca să poată fi găsit în orice clipă. Poate unora să le placă, altora li s-o părea că e mai rău decât la închisoare; pentru trup nu, dar pentru spirit se poate ca aşa să şi fie.

Iluzoriile privilegii Teofil le-a plătit cu ani grei de închisoare, la un timp după 23 august 1944, deşi luase parte la arestarea şi dezarmarea mareşalului Antonescu. Privilegiul real a fost al meu, fiindcă după ce l-au eliberat, am aflat de la el, relatat direct şi în amănunte, cum s-au petrecut faptele.

Casa unde am mers cu Teofil era în apropierea Gării de Nord, pe una din străzile care leagă, perpendicular, Calea Griviţei de Bulevardul Cuza. Mai târziu am descoperit pe acolo şi o stradă numită Fagotului. Fagotul rămâne un instrument eminamente de orchestră, chiar dacă s-o fi scris pentru el vreun concert, vreo sonată; recital de fagot nu dă nimeni. De aceea am căutat pe străzile din jur să găsesc şi alte instrumente muzicale, după aceeaşi logică din Cotroceni, unde sunt grupate nume de medici. Nu există niciunul, fagotul e singur, absurd şi dezmoştenit, neavând cu cine să cânte.

Teofil, trebuind să îndeplinească formalităţi la plecarea din cazarma palatului, am ajuns târziu, câteva minute înainte de miezul nopţii, aşa că abia intraţi pe uşă, s-au stins luminile, au rămas aprinse numai lampioanele de foiţă multicoloră, atârnând de plafoane. Era o casă mare, cu portal în faţa intrării, dar demodată, odăile dădeau dintr-una în alta, înşirate până în fundul curţii, la dependinţe. Inconfortabilă ca locuinţă, era în schimb bună pentru petrecere, unde oamenii se amestecă unii cu alţii, neavând nevoie de separaţii. Casa gemea de lume, şi judecând după glasuri, dominau fetele; într-adevăr, când m-am uitat mai bine, am văzut că erau puzderie, toate vesele şi toate frumoase, fiecare în alt fel, că nu ştiai unde să-ţi opreşti ochii.

Logodnica lui Teofil ne-a întâmpinat, cu reproşuri caline pentru întârziere, şi când şi-a aruncat braţele pe după grumazul lui, strivindu-şi sânii în tunica împodobită cu eghileţi de fir şi felurite insigne, am văzut că avea o aluniţă pe nara stângă. N-am apucat să-mi simt vijelia din inimă, că o fată s-a apropiat, cu două pahare de şampanie în mână, am ciocnit şi am băut împreună, pe urmă s-a lipit de mine şi m-a sărutat în colţul gurii, fără să mă cunoască; nu cunoşteam pe nimeni. Gestul ei mi-a sfâşiat sufletul.

Poate şampania mă ameţise, mă ameţea muzica patefonului, mişcarea din jur, glasul şi râsul fetelor, foşnetul rochiilor de mătase, parfumul, respiraţiile care îmi atingeau obrazul. Persoanele mai în vârstă stăteau retrase în sufragerie, în jurul mesei, cu un purcel de lapte pe un platou, la mijloc, rumenit ca la soare, cu un măr roşu în gură. Am văzut fel de fel de oameni, în fugă, domni şi doamne, şi mulţi tineri, dar toţi păreau umbre închipuite; vii şi adevărate erau numai fetele. Pleca una, venea alta, într-o defilare necontenită, ca soldaţii la teatru, care trec şi nu se mai termină, ies prin stânga, dau fuga prin spate şi intră prin dreapta. Lumina nu se mai aprinsese decât în sufragerie, în celelalte odăi rămăseseră numai lampioanele, cu licărirea lor colorată şi vătuită. Şi ce mă ameţea cel mai mult, fără să mă clatin dar clătinându-mi-se mintea, toate fetele acelea care defilau prin faţa mea semănau prin ceva cu Santa; prin mers, prin glas, prin râs, prin privire, până ce a apărut una cu părul ca de aur şi mi s-a părut Santa însăşi. Era în costum de schi, venea de-a dreptul de la Sinaia şi atunci am avut o halucinaţie, mi s-a părut că alături era Fedra, cum le văzusem de atâtea ori şi cum îmi mărturisea necontenit fotografia.

N-am mai putut îndura, am plecat fără să-mi iau rămas-bun nici măcar de la Teofil. Era o noapte rece şi umedă, dar nu geroasă, am mers pe străzi în neştire, fără să mă cuprindă frigul, până ce s-a apropiat ziua; o vedeam ridicându-se pe cer şi stingând stelele. M-am gândit că luând câte ceva de la fetele acelea, partea cu o asemănare, natura ar fi putut să facă o altă Santa, întocmai ca prima. Dar, mă

gândeam cu mâhnire, dacă o asemenea minune era posibilă, şi întorcându-mă aş fi găsit-o, întocmai cum o aveam în minte, n-ar fi fost Santa cea adevărată, şi nici în vecii vecilor n-ar fi putut să fie. Fiindcă i-ar fi lipsit ceva numai al ei şi netransmisibil, poate spiritul, care, chiar dacă nu este decât o emanaţie a materiei, rămâne unul şi singur pentru orice fiinţă, oricât ar semăna între ele, chiar dacă una ar fi copia celeilalte. Atunci, în acea dimineaţă de Anul nou, posomorâtă şi umedă, am înţeles că Santa nu putea să dispară niciodată, oricâte ca ea aş fi întâlnit în viaţă, şi nu puteam să mor decât cu întreagă fiinţa ei în suflet.

* * *

Anul a fost urât, ca ziua când începuse. A fost un an tragic, plin de brutalitate şi de sânge, dar multe întâmplări care mă îndreptăţesc să-l numesc aşa le-am aflat mai târziu, chiar după decenii, iar pe unele poate nu le ştiu pe de-a-ntregul nici astăzi, şi nu sunt singurul în aceeaşi ignoranţă. Când domnul Pretoreanu, în conferinţa lui anuală ne-a vorbit despre viitorul Germaniei, despre înarmare, violenţă şi silnicie, până la declanşarea războiului, prevăzut de el cu ani înainte, nimeni dintre noi, şcolarii, nu auzisem de Hitler, şi ce-i mai greu de înţeles, nu auziseră sau nu-l luaseră în seamă o bună parte din oamenii politici. În ceea ce mă priveşte, fără să-mi găsesc astfel o scuză, gândul meu era în altă parte, aveam altfel de frământări, aşa cum le-am simţit în mijlocul unei lumi vesele, în noaptea revelionului, şi apoi m-au urmărit tot anul.

La 30 ianuarie, Hitler a devenit cancelar al Germaniei; evenimentul, atunci, a trecut neobservat pentru o bună parte a lumii, ca şi pentru mine, şi neobservat ar fi rămas de-a pururi, dacă, după un an, doi sau patru, cădea de la putere, ca atâţi din cei care îl precedaseră, excepţie făcând Bismarck, deşi în alt ton şi cu altă măsură.

Dacă aş clasifica întâmplările după impresia pe care mi-au făcut-o mie personal, venirea lui Hitler la putere ar rămâne fără semnificaţie, mai ales că în acel prim an nu şi-a dat arama pe faţă atât ca să înspăimânte pe cei fără simţ politic sau fără darul prevederii, cum îl avea domnul Pretoreanu. Hitler ameninţa să fie o primejdie, dar oamenii sperau că o să cadă, cum s-a sperat totdeauna, cum se speră şi astăzi să cadă o tiranie, măcar prin moartea tiranului. Dar, deşi nu puneam niciun preţ pe el, sunt dator să ţin seama de importanţa nefastă pe care a avut-o în următorii doisprezece ani din istoria omenirii, astfel că îi dau primul loc în istoria vremii.

Pentru cine a uitat sau n-a ştiut niciodată, dictatorul Marii Germanii era de origine austriacă, deci i s-ar fi putut spune, din capul locului, să stea la el acasă. Aceste două ţări, atât de vecine, nu au comun decât limba; în numai cinci ani, Hitler le-a unit, printr-un act samavolnic.

Am folosit traducerea cuvântului oficial, Anschluss, care înseamnă unire; de fapt a fost o hrăpire, care, lăsând la o parte pe partizani, a adus poporului austriac multe suferinţe şi umilinţă. Cred că atunci ultimii naivi din conducătorii Europei s-au dezmeticit, şi n-ar fi fost prea târziu să-i pună agresorului pumnul în piept, dar neavând vlagă şi-au băgat capul în nisip; în cele ce-au urmat, şi l-au băgat tot mai adânc, până ce au ajuns să-şi îngroape tot trupul, de le-a rămas afară numai târtiţa. Toţi aceştia sunt morţi astăzi.

Hitler, botezat cu un nume dulce, Adolf, s-a născut cu unsprezece ani înainte de sfârşitul secolului, într-un orăşel din Austria; tatăl lui, mort curând, era vameş, meserie pe care cred că nimeni nu poate să o facă fără o anumită vocaţie, aceea de a cotrobăi prin geamantane, dar nu pot s-o condamn, e legală, numai că unora le ajută să se chivernisească. Vocaţia a moştenit-o şi fiul, deşi la început a încercat o altă meserie; el avea simţul vămuirii în sânge, de aceea, când a înhăţat puterea, a devenit şef la vămile văzduhului, coborâte pe pământul Germaniei şi apoi extinse în toate ţările cucerite.

La şaisprezece ani, orfan cum era, tânărul s-a dus la Viena, biografii lui spun, fără amănunte, să facă studii artistice; faptul că mai târziu a devenit zugrav nu-i o dovadă că încercase să înveţe pictura, nefiind nicio înrudire între una şi alta, decât cea dintre bidinea şi pensulă. Anul 1912 l-a găsit la München, unde şoma, nefiind case de zugrăvit pe numărul meseriaşilor. Având astfel mult timp liber, se ocupa cu lecturile, printre ele aflându-se Nietzsche. Bănuiesc că a găsit şi el la acesta ideea bărbătească, din care mi-am făcut sprijin în momente de suferinţă: „…ceea ce nu ne ucide ne face mai puternici!”

În anul când a început primul război mondial, s-a angajat în armata bavareză, a mers pe front, a fost rănit, gazat, şi a primit Crucea de Război drept răsplată. Frontul a trezit în el o exaltare, devenită mai târziu maladivă. În anii 1919–1920, a slujit ca ofiţer cu propaganda în armata nou formată după înfrângere, a luptat pentru idealul naţional, şi împotriva comunismului, în umbra unuia, Drexler, de la extrema dreaptă a politicii; ziarul lor era vestitul *Volkische Beobachter*, devenit şi rămas până la sfârşit, oficiosul naţional-socialismului. În 1921, Hitler l-a eliminat pe Drexler, fire slabă, mai bine nu se băga în politică, a schimbat, numele partidului, făcându-l „muncitoresc-naţional socialist” şi devenindu-i preşedinte. Mai mult naţionalist decât socialist, Hitler a ţinut legături strânse cu armata şi cu patronii, mai ales ai marilor întreprinderi. Şi la noi, marii patroni au susţinut oastea Arhanghelului, care îl venera pe Hitler. Acesta s-a proclamat numaidecât comandant peste Kampfbund, asociaţia foştilor combatanţi; în ţările învinse, foştii combatanţi devin o forţă, cu atât mai mare, cu cât a fost mai dezastruoasă înfrângerea. În ţările victorioase, pun flori la mormântul Soldatului Necunoscut, de Ziua

Eroilor, iar în restul timpului joacă popice.

În acel timp, bântuia în Germania inflaţia, crescând încontinuu, când, aşa cum am spus altă dată şi-mi va face plăcere să repet ori de câte ori se va ivi ocazia, te duceai la piaţă cu o roabă de bani şi te întorceai cu o varză. Tot atunci, Franţa, cu învoirea aliaţilor, sau poate forţându-le mâna, a ocupat Ruhr-ul, zonă industrială germană, controversată în ceea ce priveşte dreptul de-a stăpâni-o. Scopul francezilor era să prevină dezordinea; sau poate le lăsa gura apă. Dar abia la un an după ce luase puterea şi avea numai un pic de armată, Hitler i-a gonit fără nicio dificultate; aliaţii i-au sfătuit pe francezi, sau le-au cerut, să nu riposteze. Eu ştiu de ce, dar las pe alţii să spună, şi dacă nu sunt în stare, apoi facă bine să-şi bată capul; adevărul iese uşor la lumină, când judeci politica mondială a vremii. Dacă francezii ar fi tras atunci numai un foc de puşcă şi aliaţii numai un foc de tun, de la Londra, faţa lumii ar fi fost astăzi alta. Struţii au rămas cu capul sus, clipind din ochii lor mici cu pleoapele inflamate; nu li se părea nimic atât de grav ca să şi-l bage în nisip, cum nu mult mai târziu au făcut sistematic, până la 3 şi la 5 septembrie 1939, când în sfârşit au apăsat pe trăgace.

Oricum, inflaţia şi pierderea Ruhr-ului l-au determinat pe Hitler să dea lovitura, crezând că venise momentul să-l imite pe Mussolini, care abia făcuse marşul asupra Romei şi luase puterea. Încercarea s-a numit „putch-ul de la München", când de fapt nu a fost decât o demonstraţie contra guvernului bavarez al domnului Kahr, despre care nu auzisem până atunci şi nici n-am mai auzit după aceea. Flancat de bătrânul mareşal Ludendorff (azi, la anii lui de atunci l-aş socoti în floarea vârstei), urmat de partizani şi de foştii combatanţi, Hitler a defilat pe străzile oraşului. Nu ştiu cine a tras în ei, poliţia sau trupele loiale; demonstranţii au fost risipiţi, Hitler rănit şi băgat pe cinci ani la închisoare. Acolo i-a dictat lui Rudolf Hess, unul din cei mai apropiaţi acoliţi, elementele cărţii care mai târziu avea să devină Biblia Germaniei. Ce mult a regretat şi va avea de regretat omenirea că oamenii politicii din epocă n-au citit-o sau n-au luat-o în serios; fiindcă aveau în mână, gata scrisă, istoria care pe urmă s-a scris din nou, cu sânge, a cărui scurgere puteau atunci s-o oprească.

Eliberat din închisoare în 1925, înainte de termen, nu ştiu din a cui clemenţă sau slăbiciune, Hitler a hotărât să numească singur gauleiterii, conducătorii de partid adică, până atunci desemnaţi prin alegeri. Aşa a intrat în conflict cu unii din partizanii săi, printre ei celebrii Gregor şi Otto Strasser. I-am numit celebri, fără să le cunosc celebritatea, dar mi-e de-ajuns să ştiu că pe primul l-a omorât preşedintele partidului, iar al doilea, evadat din Germania, a scris o carte, „Eu şi Hitler", pe care am citit-o chiar la apariţie, şi din ea am aflat multe din cele ce spun astăzi; multe le-am uitat, în schimb le-au

mărturisit alţii, unii de bună voie, alţii în procesul de la Nürnberg, fie ca inculpaţi, fie ca martori.

Soarta condamnaţilor o cunoaşte azi toată lumea, dar probabil nu şi detaliile: principalii vinovaţi puşi în şţreang, doi câte doi, pe rând, fiindcă nu erau spânzurători mai multe şi nici călăi pentru toţi; pe urmă arşi la crematoriu şi cenuşa aruncată într-un râuşor de lângă închisoare, să i se piardă urma.

N-am înţeles ce s-a întâmplat cu Hess, n-am avut ocazia să citesc în întregime procesul, ca să-mi dau seama de ce a fost condamnat la închisoare pe viaţă. Este adevărat că Hitler îl numise succesor, ceea ce apasă greu în balanţa justiţiei; dar tot atât de adevărat este că în primele luni ale războiului a fugit cu un avion de vânătoare peste canalul Mânecii şi s-a predat englezilor. Avea un mandat, venea cu propuneri de pace? Sau era un protest personal, pur şi simplu? Ţinut prizonier până la sfârşitul războiului, a apărut ca inculpat în procesul de la Nürnberg, de unde credeam că o să fie doar martor. Mi se pare că e singurul condamnat la închisoare, negraţiat până astăzi. Cel puţin deunăzi ştiu că era încă în viaţă, la o vârstă când oamenii mor, chiar dacă au motive de fericire; el ar fi trebuit să moară de multă vreme. Aud că după moartea lui închisoarea unde acum este singurul deţinut se va dărâma, ca să nu rămână niciun vestigiu.

O altă măsură a lui Hitler, după ce scăpase de puşcărie, a fost să înfiinţeze Batalioanele de Asalt, sinistrele SS, alcătuite din buldogii cei mai feroce şi mai devotaţi stăpânului. Ei au umplut Germania de sânge încă înainte de venirea lor la putere; de altfel, fără sânge nici n-ar fi putut să vină.

Deocamdată, între 1924 şi ’29, până la marea criză mondială, Germania se bucura de o prosperitate în industrie, nefavorabilă extremiştilor, pescuitori în ape tulburi. Criza i-a ajutat pe naţional-socialişti să se urce din nou în şa, şi să dea pinten cailor. Şeful partidului şi-a asigurat un sprijinitor, pe industriaşul Hugenberg, care urmărea să fundeze o armată spre a lupta împotriva comuniştilor. Cam atunci l-a înlăturat Hitler pe Otto Strasser, şi în locul lui l-a pus şef peste S.A. pe căpitanul Rohm, ca să-l asasineze peste câţiva ani, într-o noapte de răfuieli în sânul partidului, „noaptea cuţitelor lungi”, cum i s-a spus, fără să înţeleg de ce, dacă nu cumva este o greşeală de traducere; sunt cuvinte al căror tâlc e greu de transpus în altă limbă.

E de prisos să urmăresc pas cu pas luptele confuze care s-au dus în politică, în anii următori, până în 1933, când a început altă epocă. Trei sute de pagini, scrise până acum, nu m-au obosit cât ultimele două; vreau să ajung mai repede la un capăt, nu ca să scap de o caznă, ci măcar să trec la altele.

Câteva nume s-au tot vânturat în anii aceia de trecere: Hindenburg care, rămas fără armată şi fără un război în perspectivă, unde să-şi

arate virtuţile, voia să-şi continue gloria în politică; Brüning – cine-l mai ştie?; von Papen, viitor diplomat al Germaniei naţional-socialiste; generalul Schleicher, decis să lupte contra lui Hitler. În haosul creat de aceste lupte politice nedecise şi în turbulenţa însângerată pe care o provocau Batalioanele SS şi SA, ciomăgindu-se şi între ele adesea, la 30 ianuarie, Hindenburg, atunci Preşedintele Republicii, l-a numit cancelar pe Adolf Hitler, însărcinându-l să formeze un guvern, împreună cu conservatorii, în speranţa că se va face linişte.

Măsura imediată a noului cancelar a fost să desfiinţeze parlamentul. Campania lui politică se sprijinea pe banii magnaţilor din Ruhr, cum la noi, cam în aceeaşi vreme şi în anii următori, oastea Arhanghelului a primit stipendii de la magnaţii noştri, Malaxa şi Auschnit, şi pare-se chiar de la unele guverne, mai degrabă de frică decât din simpatie. Într-o noapte, a luat foc Reichstagul, parlamentul Germaniei, a cărui istorie, nu prea lungă, fusese destul de zbuciumată. Incendiul, o înscenare, s-a spus că era un act de sabotaj din partea comuniştilor, cărora li s-au făcut procese gălăgioase. Tuturor acestora adăugându-se violenţele SA, pe care le cunosc din literatură, dar atât de convingător şi de bine redate, încât mi se pare că am fost acolo, a făcut ca la alegerile din anul următor, luna martie, Hitler să ia patruzeci şi patru la sută din voturi; cifra, dat fiind sistemul electoral al Germaniei, însemna o victorie. Comuniştii au fost numaidecât scoşi din lege, iar noii deputaţi, în afară de social-democraţi, i-au acordat lui Hitler puteri depline pe timp de patru ani, ceea ce s-ar putea asemui cu o fabulă: să dai lupului mielul în gură, cu condiţia să nu-l mănânce, ci la termenul stabilit dinainte să-l aducă înapoi la stână. Conservatorii, colaboratori la guvernare, şi-au părăsit pe rând ministerele, până ce naţional-socialiştii au rămas stăpânii Germaniei.

Unii oameni prevăzători, bănuind ce-o să urmeze, şi-au făcut geamantanul şi au plecat repede. Mulţi s-au salvat astfel, dar au fost şi unii pe care nenorocul i-a ajuns din urmă. Povestea lor o cunosc printr-o ficţiune pentru mine mai puternică decât realitatea căreia îi rămâne fidelă de altfel, cazul unui refugiat la Viena, de unde a fugit odată cu Anschlusul, ca să se oprească la Praga. Dar şi Cehoslovacia a căzut repede în mâna lui Hitler, datorită slăbiciunii lui Daladier şi Chamberlain. Sunt întâmplări petrecute sub ochii mei, când aveam destulă maturitate să judec; astăzi, dacă mă duc cu gândul în urmă, mi se pare că n-au fost realităţi, ci contra-basme, în care Zmeul câştigă tot timpul, iar Sfintei Vineri i se bagă pumnul în gură. De la Praga, omul a ajuns pe furiş la Paris, unde mai târziu i s-a înfundat, când germanii au cotropit Franţa prost apărată. Intenţia lui era să se salveze tocmai în Australia sau în Noua Zeelandă, dar n-a mai apucat s-o înfăptuiască. Aflându-i planul, un prieten l-a întrebat pe gânduri: „Nu-i prea departe?” Replica n-am uitat-o şi ori de câte ori îmi vine în minte îmi

arde inima: „Departe de ce?” Ea rezumă, într-o propoziţiune scurtă, disperarea din sufletul oamenilor care în vremea aceea lăsau totul ars în urma lor şi nu mai aveau unde se întoarce. După aproape jumătate de secol, această boală a sufletului nu s-a vindecat încă; mulţi oameni vântură lumea, departe de ceva care nu mai poate niciodată să le aparţină, nici măcar doi metri de pământ, unde să-şi facă mormântul.

* * *

Atunci am cunoscut îndeaproape un om, pe care îl socotesc cel mai prevăzător din câţi au existat vreodată. M-am dus la el, luându-mă după o reclamă văzută la cinematograful „Lia” de pe Calea Griviţei, în colţ cu bulevardul Basarab, azi numit Titulescu. (În paranteză voi spune că lui Titulescu, strălucitorul om politic căruia, din prea multă inteligenţă, i-a lipsit şiretenia, i se cuvenea un bulevard, fie el periferic, i se cuvenea şi o statuie, fie ea cât de mică. Despre statuie nu-mi dau părerea, ca să nu-mi atrag duşmănia sculptorului, cred însă că am dreptul să spun cât mi se pare de urâtă, şi nu fiindcă ar fi fost urât chiar modelul; sunt oameni care prin spiritul lor îl întrec în frumuseţe chiar pe Apollo.)

Reclama mă trimitea la un dentist, domnul Leopold, de curând instalat într-un blocuşor de pe bulevardul Basarab, destul de învecinat cu cinematograful. În locul blocuşorului, la un colţ de stradă, se înalţă azi un bloc cu zece etaje; în locul cinematografului, un bloc şi mai înalt, cu cât nu ştiu, n-am măsurat, dar sare în ochi de la distanţă.

Această imprecizie mă obligă să mărturisesc că nu sunt sigur nici de celălalt bloc, am spus zece etaje, dar s-ar putea să fie nouă sau unsprezece. Iată venit momentul să-mi destăinuiesc părerea cu privire la poziţia scriitorului între realitate şi ficţiune. De ce nu mă opresc să număr etajele, de vreme ce trec adesea pe acolo?

Unul din clasicii literaturii germane, contemporan cu noi totdeodată, pentru care continui să am nespus de multă admiraţie, face într-un adaos la ultima sa carte cunoscută de mine o declaraţie stupefiantă. În acel adaos, el arată cum a scris cartea, ba o şi explică, procedeu după mine inadmisibil; cartea trebuie să fie ceea ce înţelege fiecare, după cum îl duce mintea; iar dacă prea mulţi cititori o interpretează anapoda, vina este a scriitorului, Dumnezeu să mă ierte! Într-un tramvai plin de lume ieşită de la concert, o femeie trage cu revolverul într-un bărbat, fiindcă a dezamăgit-o, şi îl ucide. Drama se petrece în tramvaiul numărul zece, dar s-ar putea să fie opt, nu sunt sigur. Între explicaţiile lui, autorul declară: „Ce noroc că în timp ce scriam cartea (sau după ce o scrisesem) întâmplarea a făcut să ajung în oraşul cutare (unde se petrecuse dandanaua) şi să aflu că tramvaiul cu pricina nu era numărul opt, ci zece (sau invers). Altfel, în carte ar fi

rămas o eroare.” Am reprodus acestea din memorie, şi cu vorbele mele, cred că nu prea îndepărtate de ale autorului. Nu-mi rămâne decât să exclam: Dumnezeule! Un scriitor de renume mondial, la o vârstă venerabilă, poate să cultive o asemenea naivitate? Care din noi şi-a pierdut busola? Odată un foc de revolver tras şi un om mort, în ce măsură mai contează numărul tramvaiului? Şi dacă ar fi fost numărul şase? Sau şase sute douăzeci şi şase?

Domnul Leopold la care m-am dus fuga să-mi îngrijească o măsea vătămată de un confrate al său fără pricepere, era proaspăt refugiat de la Viena, în anul când Hitler abia luase puterea şi făcea declaraţii împăciuitoare; nu voia răul nimănui, nu urmărea revizuirea tratatelor, nici să anexeze teritorii străine, ci se gândea numai la fericirea Germaniei, a Europei şi a omenirii.

Că domnul Leopold venea de la Viena o dovedea nu doar limba, ci mai ales cabinetul, cu aparate cum nu mai văzusem pe la dentiştii noştri. El mi-a povestit tot ce aflase că se petrecea în Germania, drapele roşii cu zvastică pe faţade, defilări grandioase, schingiuiri, ameninţări, moartea umblând în libertate pe stradă, intrând pe uşă fără să ciocănească.

— Dar Viena nu-i în primejdie! i-am spus, cu deplină convingere.

A clătinat din cap:

— O să se facă Anschlusul!

Prevedea, cu patru ani înainte. E adevărat că prevăzuse şi domnul Pretoreanu, încă mai din vreme, dar ascultătorilor le intrase pe o ureche şi le ieşise pe alta.

Domnul Leopold avea o asistentă foarte frumoasă, cu părul blond ca paiul de grâu, de fapt nevasta, o femeie trupeşă, ca o Junonă, dar fină şi plină de graţie. Când îmi lega şerveţelul la gât şi îi simţeam degetele pe piele, mi se năştea o durere în suflet. Iar parfumul ei cald îmi rămânea în nări până a doua zi dimineaţa; doar soarele îl făcea să se evaporeze, nu fără să lase o amintire.

În anul când s-a făcut Anschlusul, a dispărut şi firma dentistului. Desigur că domnul Leopold n-a avut naivitatea să se refugieze la Praga, şi pe urmă la Paris, ci s-a dus de-a dreptul în Australia sau în Noua Zeelandă. N-am prins de veste când a plecat, şi nici nu apăruse cartea amintită mai înainte, ca să-l întreb: „Nu-i prea departe?”

24

În săptămânile dinaintea venirii lui Hitler la putere, la noi au fost grevele de la Griviţa. Sunt oameni care ştiu mai bine decât mine cum au decurs ele, şi nu m-am apucat să scriu fără să le cer informaţii. Unde greşesc nu-i vina mea, după cum n-o fi nici a lor; am spus de mult că istoria nu-i o ştiinţă exactă, căci chiar contemporanii unor fapte se poate întâmpla să le vadă cu ochi diferiţi, şi din puncte diferite.

Un guvern Iuliu Maniu căzuse la 14 ianuarie, sastisit de putere în numai trei luni de zile. După câte se vorbea în jurul meu, am înţeles că omul acesta, cu spinarea rigidă, nu se putea înţelege cu regele, care căuta oameni flexibili, ca să-şi poată face mendrele; şi le-a făcut, când mai încet, când mai repede, până ce-a ajuns la dictatura sa personală; dar, nefiind de meserie, nu s-a folosit de ea multă vreme.

La 14 ianuarie a urmat un guvern Vaida, care nici el, oricât de ascultător, n-a rezistat decât până la începutul iernii, zece luni încheiate. Nu se instalase la cârmă decât de trei zile, când, la 17 ianuarie, a decretat o nouă curbă de sacrificiu, a treia: reducerea salariilor cu cincisprezece la sută, însoţită de concedieri în masă.

Poate că într-adevăr situaţia era fără altă ieşire, şi nu stau să mă întreb prin ale cui greşeli se ajunsese acolo. Ci socotesc doar că ieşirea aceea era o nouă greşeală. Uşor de spus, după jumătate de secol! Dar atunci, pe loc, ce putea face primul ministru? Apoi eu spun că ori să se sinucidă, ori să-şi dea demisia, să lase beleaua pe capul altuia. N-a făcut nici una, nici alta.

La 28 ianuarie, muncitorii din Bucureşti s-au întrunit, câţi au încăput în sala cinematografului „Marna”, de pe Calea Griviţei, ca să protesteze. Ei au cerut guvernului să renunţe la reducerea salariilor, şi aşa micşorate.

La 29 ianuarie s-a făcut prima grevă la atelierele căilor ferate. O delegaţie de muncitori a mers la Ministerul Comunicaţiilor, unde au insistat să li se dea răspuns la cererea din ajun; s-au ales numai cu promisiuni, guvernul a tărăgănat treburile două săptămâni încheiate. Putea să spună „nu!”, dar să fi spus din prima zi. Nu am alt element ca să judec faptele, mi-e de ajuns aşteptarea. Să stai două săptămâni pe jeratic şi cu sabia deasupra capului este destul ca omul cel mai stăpânit să-şi piardă răbdarea.

La 12 februarie a început la Atelierele Griviţa greva totală; sirena a sunat la ora 9 dimineaţa. Din tot ce s-a întâmplat acolo n-am văzut

nimic, am auzit numai sirena, şi când a tăcut, am auzit-o mai departe; e o amintire jalnică şi nepieritoare. Vremea era la fel ca de Anul nou, o zi posomorâtă şi umedă, şi n-aveam niciun motiv de fericire. Parcă mă aflam şi eu în grevă, dacă un asemenea gând nu-i o blasfemie; căci nu ceream pâine, ci voiam să capăt dreptul de a crede în ceva, ca să-mi justific venirea pe lume.

După două zile, muncitorilor li s-a dat satisfacţie. Peste noapte însă guvernul a ordonat să se aresteze treizeci dintre ei, bănuiţi că ar fi fost instigatorii. Aşa s-a întâmplat totdeauna de când există istoria: cine are puterea nu vrea să piardă; tremură de frică, promite, bate în retragere, cuprins de căinţă şi, când îi vine la îndemână, împuşcă.

La 15 februarie, cinci mii de muncitori declarau o nouă grevă la Atelierele Griviţa, greva cea mare, rămasă de pomină şi care a înspăimântat multă lume în oraşul nostru şi-n oraşele cele mai îndepărtate, în toată ţara. Cred că au tremurat de frică nenumăraţi oameni puternici, nu doar Malaxa şi Auschnit, Vaida şi regele. Până şi domnul Pretoreanu, care luptase singur contra unei companii a lui Mackensen, învingând-o, şi-a inspectat carabina; dar dacă greviştii ar fi defilat atunci pe Calea Victoriei şi de ar fi vrut să doboare unu, sunt sigur că i-ar fi tremurat mâna; fiindcă, spre deosebire de lupta cu Mackensen, acum lipsea raţiunea gestului. Un singur om dintre cei care aveau ce pierde cred că şi-a păstrat zâmbetul senin, cum îl văzusem totdeauna, domnul Neagoe. Din toţi ai lui rămăsese cu Tinca, aflată acum la mănăstire. Alexandrina, căreia îi trimitea scrisori cuviincioase o dată pe lună, nu putea să fie o năzuinţă, şi acesta era norocul lui necunoscut de oameni, să-şi facă fericirea dintr-o abstracţiune.

Era iarăşi o zi posomorâtă şi umedă, iarăşi am auzit sirena, care îmi sfâşia inima, fără să am dreptul la vreo durere. Pe urmă au început împuşcăturile. Trei regimente au înconjurat atelierele, le-au păzit toată ziua şi toată noaptea. Ziua următoare, când s-a făcut lumină, comisarul regal a cerut muncitorilor să se predea fără discuţie. Nu s-au predat, şi atunci s-a pornit răpăitul mitralierelor. La sfârşit, armata a spart porţile.

Am văzut zeci de dube rechiziţionate de la fabrica de pâine Gagel, gonind pe străzile Bucureştilor. Am crezut că duceau morţii la morgă. Acum ştiu că duceau pe cei arestaţi la Prefectura Poliţiei. Morţi ar fi fost numai şase. Dacă-i adevărat, înseamnă că armata a ochit pe deasupra.

Muncitorii nearestaţi au fost scoşi în stradă între baionete, în rânduri de câte patru, cu mâinile ridicate.

Aşa a început anul, cu focuri de puşcă, trist pentru lume, trist pentru mine, aşa avea să se termine, la 29 decembrie, cu cinci gloanţe de revolver trase în pieptul unui om, pe care ucigaşul îl privea în ochi, de

la jumătate de metru, fără să-i tremure mâna; el a rămas înregistrat pe retina victimei, primul ministru I. Gh. Duca.

* * *

Nu putea să mă sperie o împuşcătură, după ce auzisem atâtea la poligonul de tragere; sunt însă împrejurări, când o simţi în inimă, ca o lovitură directă, o arsură transmisă scurt în tot trupul, din călcâie până în creier. Am citit de curând că durerea provocată de un glonţ nu se simte decât după cincizeci de secunde; este posibil, şi cred că nici prea dificil să se constate, dacă nu-i vorba de o împuşcătură mortală. Ştiu din mărturisirile multor oameni care au suferit accidente, şi eu însumi, fără să fi stat cu cronometrul în mână, mi-am dat seama cu propriile mele simţuri, cât de mult întârzie senzaţia de durere, după o agresiune brutală şi neaşteptată săvârşită asupra corpului nostru. Dar cele două împuşcături pe care le-am auzit într-o noapte de vară, când nimic în natura liniştită nu putea să le anunţe, le-am simţit direct şi brusc în inimă, fără să le fi fost ţinta.

Mă plimbam pe o stradă numită şi astăzi Aurel Vlaicu, terminată în Şoseaua Ştefan cel Mare, unde atunci începea periferia oraşului. Într-un timp nu prea îndepărtat, dincolo de locurile acelea nu era decât câmpul gol, cărămidăriile şi gropile de gunoaie; oraşul se termina în Şoseaua Ştefan cel Mare şi în prelungirile ei, dovadă că până deunăzi existau pe acolo puncte cărora li se spunea bariere, cum li se spunea porţi intrărilor în cetate; bariera Moşilor, bunăoară, sau a Vergului, pe unde se ieşea spre Călăraşi, schelă la Dunăre.

Casa de unde au răsunat împuşcăturile era la numărul optzeci şi unu, am aflat a doua zi din ziare; atunci nu mi-a fost mintea să mă uit la tăbliţă. Astăzi, când trec pe acolo, nu mai recunosc casa; poate s-a dărâmat, şi în locul ei s-a făcut alta, deşi de atunci n-au trecut decât cinci decenii. Nu era prea târziu noaptea, poate abia zece, dar toată lumea părea adormită, într-o linişte şi o pace de străduţă provincială; mirosea a micsandre, miros care s-a asociat numaidecât cu cel înecăcios şi aspru al prafului de puşcă; numai prin sugestie ar fi putut să răzbească din casă, eu însă şi azi am impresia că îl simţisem aievea. Au fost două detunături, la câteva secunde una de alta, au răsunat atât de aproape şi atât de neaşteptat în liniştea nopţii, încât le-am simţit în inimă, care o clipă s-a zbătut împuşcată. Nu mi-au atins însă şi raţiunea, mi-am regăsit numaidecât sângele rece, am restabilit raportul meu de independenţă cu faptele; n-aveam nicio vătămătură, dar rămâneam cu sentimentul că asupra mea se săvârşise o agresiune, ceea ce era adevărat, într-un înţeles al cuvântului; o agresiune cu atât mai gravă, cu cât nu aveam niciun mijloc de apărare sau de ripostă; era o agresiune abstractă.

După aceea, locul şi-a recăpătat liniştea, doar doi vecini au ieşit la poartă, de o parte şi de alta a străzii, amândoi în cămaşă de noapte, că păreau nişte stafii.

— Iar s-a întors comisarul beat! a spus unul.

— Nu ştiu, a răspuns celălalt. Mi-e să nu fie altceva, că n-a tras în curte, ci în casă.

N-aveam niciun amestec în întâmplare, puteam să-mi continui plimbarea, însă nu-mi regăseam pacea în suflet.

Şi faptele nu erau sfârşite, nici strada nu-şi regăsea liniştea. Câteva clipe mai târziu, din casă au răzbit ţipete, s-au auzit uşi trântite, un copil, apoi altul au ieşit îngroziţi în curte, rostogolindu-se pe trepte, chemând ajutor, speriaţi mai rău ca de moarte. Îndată tot ce era suflare în vecini se înghesuia în faţa casei, se trezeau şi celelalte străzi, întreg cartierul dădea năvală.

Comisarul se întorsese acasă mai devreme ca de obicei, şi nu era beat, de aceea nici nu trăsese cu revolverul în curte, venea de la o femeie, avea ruj pe gulerul cămăşii. Sunt femei care pun aceste ştampile cu bună ştiinţă, ca să bage zâzanie, sperând într-un divorţ, şi uneori se aleg cu o dramă. Nevasta, pe care apucăturile bărbatului, cunoscute de toată circumscripţia, o chinuiau de multă vreme, îşi ieşi din fire tocmai atunci, când se nimerise să trec eu pe acolo; nu aşteptă să-l vadă că doarme, cum au scris ziarele, care n-ar fi avut cum să ştie, dacă nu fusese niciun martor, ci îi smulse revolverul din toc, era unealta lui profesională, în afară de vâna de bou pe care o lăsa la secţie, îi trase un glonţ în cap, pe urmă îşi trase şi ea unu.

Au murit amândoi, n-a durat nici un minut de când bărbatul intrase în casă, şi cel mult două de când împinsese poarta de la stradă. Eram cu mintea în altă parte, visam în liniştea nopţii, dar îl văzusem. Când am aflat ce se întâmplase, am înţeles că umbra care îmi apăruse vag în faţă nu putea să fie decât comisarul; nu mai trecuse alt timp decât ca să descuie uşa de la intrare şi urmaseră împuşcăturile, pe loc, fără discuţie.

În acel timp, răsunau multe împuşcături în lume, pe întuneric sau la lumina zilei, pe străzi sau în camere de tortură, în pivniţe sau în garaje, unde se ambalau motoarele camioanelor, ca să nu se audă detunăturile. Crezusem că toate acestea, petrecându-se departe de mine, îmi erau indiferente, până în noaptea când două focuri de revolver, pe strada Aurel Vlaicu, m-au adus direct şi violent la realitate, făcându-mă să înţeleg că o împuşcătură însemna crimă. Erau milioane de împuşcături, şi tot atâtea crime. Trăisem fără să le dau importanţă; un fapt divers îmi dezvăluia sensul lor şi mă aducea la realitate; liniştea mea a fost zdruncinată, am rămas până astăzi cu urme. Am încercat să uit sau măcar să mă amăgesc cu partea idilică a vieţii, cu bucuriile posibile, nu le-am ocolit şi nu le ascund nici în

mărturisirile de astăzi, dar poate că ele au lăsat alte urme, ca de stupefiante; nu aveam de ales altă cale.

Acum, după cele două împuşcături revelatoare, sunt însetat să povestesc şi o întâmplare duioasă, fără să ţin seama că nu are nicio legătură cu drama dinainte, decât că se petrece cam în aceeaşi vreme şi ar putea fi o dovadă că lumea mai avea de ce să trăiască şi să spere.

Trăia atunci pe străzile Bucureştilor un copil orfan de amândoi părinţii, fără niciun sprijin, dormind pe sub podurile de pe Dâmboviţa sau în alte locuri, la întâmplare, şi mâncând din pomana inimilor miloase. Îi spun şi numele, spre a dovedi că nu este o născocire: îl chema Pandele Ţăpârdea. Judecând după vârsta lui de atunci, s-ar putea ca astăzi să mai trăiască, ba chiar în plină putere; şi cine ştie ce funcţie importantă îndeplineşte! Un grup de studenţi l-au văzut la *Pâinea zilnică*, bolnav şi flămând, aşteptând să capete un blid de mâncare. O asemenea făptură se sălbăticeşte, se teme de oameni, se sperie chiar şi de o vorbă bună. Studenţii au trebuit să-l ducă mai mult cu sila, să-i dea adăpost şi să-l pună la masa lor nu prea încărcată, la un cămin de pe strada Fontăriei. Nu ştiu dacă strada mai există astăzi. Aş fi bucuros să nu povestesc de pomană o întâmplare banală, când atâtea întâmplări zguduitoare rămân nepovestite. Bine ar fi pentru mine dacă măcar unul din sufletele acelea miloase s-ar recunoaşte, spre a-şi aminti ceva din tinereţe; amintirile din tinereţe ne prelungesc viaţa şi ne redau încrederea în noi înşine, când nu mai avem nici mari speranţe.

Pe orfanul scăpat de la o moarte apropiată, tinerii l-au pus să înveţe carte, cititul şi scrisul, matematica, geografia şi chiar două limbi străine, franceza şi engleza, iar pe deasupra arta cântului. Cu această încheiere, chiar dacă nu îi ştiu urmarea, totul mi se pare o poveste minunată.

Îi adaug alta, minunată în alt fel, ca să amân măcar cu o pagină întoarcerea la întâmplările grave. Şi sunt cu atât mai dornic s-o spun, şi îmi va aduce cu atât mai multă mângâiere, cu cât priveşte nişte fiinţe necuvântătoare, care dau, chiar în zilele noastre, un uimitor exemplu de inteligenţă şi de iubire, în vreme ce milioane de oameni aflaţi pe treapta cea mai de sus a evoluţiei biologice se războiesc fără oprire în cel puţin cinci locuri de pe suprafaţa pământului. Faptele fiind relatate în ziare, le repet pentru cei care n-au avut timp să le citească sau le-au uitat, deşi toţi ar fi trebuit să le ţină minte. La spitalul veterinar, un om iubitor de animale a adus într-o zi un câine vagabond, cu laba fracturată. Cine nu iubeşte câinii nu sunt sigur că îşi poate iubi semenii; spun aşa, fiindcă aşa cred, chiar de ar fi să supăr multă lume. După ce a fost îngrijit cum se cuvine, primul dar al medicinii veterinare fiind să iubească animalele, câinele a plecat cu laba în scândurele. Frumoasa întâmplare a devenit minunată peste

câteva zile, şi o povestesc mişcat că mi-a fost dat s-o aflu; peste câteva zile, pacientul a venit la uşa spitalului, urmat de o făptură pe chipul şi asemănarea lui, un câine vagabond, cu laba fracturată. Aşa fac şi oamenii, sporind astfel clientela medicinii; decât că ei nu vin cu mâna goală.

* * *

În locul unde se înalţă hotelul „Intercontinental", pe strada Batişte la numărul 6, exista înainte de război o casă boierească, pe care o ţin minte ca şi când aş fi văzut-o astăzi; am uitat doar când anume a fost dărâmată. Oricât ar fi de înalt şi de impozant hotelul, ori de câte ori trec pe acolo văd proiectată pe zidurile parterului, cu uşile lui turnante, silueta casei de altădată. N-o descriu, fiindcă modelul ei, cu mici deosebiri, poate fi găsit în multe case boiereşti rămase între strada Batiştei şi piaţa Rosetti, şi chiar mai departe. Nu mai ştiu dacă avea o firmă, pe acoperiş sau pe ziduri, cred că da, altfel n-aş fi aflat niciodată ce era înăuntru. Pe firmă scria SKODA, cu litere nu atât de mari cât s-ar crede, fiindcă nu trebuia neapărat să se vadă, nu aveau menirea să atragă vreo clientelă, clientul asigurat fiind statul; în afară de automobile, puţin răspândite, neputând să se ia la întrecere cu cele americane, firma fabrica armament, de la revolvere şi puşti, până la tunuri.

Pe când eram la armată şi făceam exerciţii de mânuire şi tragere nu doar cu simpatica mitralieră Schwartzlose, ci şi cu una franţuzească, St. Etienne, pusă pe un afet înalt că părea o capră, sau cu o puşcă-mitralieră care se împiedica după două gloanţe, mă gândeam, fiind încrezător în înţelepciunea autorităţii: „Ştie Statul-major ce face, n-o să mergem la război cu vechiturile astea!" În anul când Hitler luase puterea, războiul putea să înceapă în orice zi, dintr-o parte sau din alta, de aceea se făceau diferite antante, iar la Geneva se ţineau conferinţe de dezarmare.

Într-adevăr, conducerea armatei nu stătea cu mâinile în sân, statul comandase încă de trei ani, la uzinele Skoda, puşti-mitraliere de peste un miliard, şi tunuri de cinci miliarde şi jumătate. N-aveam cum să aflu câte or fi fost toate, cât costa un tun şi cât o puşcă-mitralieră, dar iarăşi îmi spuneam: „Ce mă priveşte?" În schimb, mă ameţeau miliardele, pe mine, care mă gândeam bine înainte de a da treizeci de lei la un cinematograf de pe Bulevardul Elisabeta, sau pe o îngheţată la „Nestor", ci mai degrabă luam două prăjiturele de un leu, de la una din cofetăriile răposatului Zaharescu; prăjiturelele se micşorau întruna, dar deocamdată îşi menţineau preţul.

Împlinisem de două zile douăzeci şi trei de ani, când la birourile Skoda s-a făcut o descindere, s-au deschis casele de bani, asemeni la locuinţa domnului Bruno Seletzky, reprezentantul firmei. Suspiciunea

pornea de la o bagatelă, şaptezeci de milioane de lei, sustrase din impozitele care se cuveneau statului. Ministrul Justiţiei a intervenit spre a se opri cercetările, explozia însă pornise. A fost o explozie în lanţ, expresie atunci necunoscută. Un general era şi el amestecat în treabă, dar nu-i spun numele, cum nu l-am spus pe al ministrului de Justiţie, fiindcă nu am personal nicio dovadă, şi dovezile celelalte au fost ascunse. Descendenţii nenumiţilor să fie mulţumiţi că mi-am ţinut gura. Afacerea nu se mărginea la neplata impozitelor, ci cuprindea fraudă, mituire, şi spionaj pe deasupra. În lei, statul era păgubit cu un miliard şi jumătate, plătiţi peste preţul cinstit al comenzii. Cum s-au împărţit banii între făptaşi nu ştiu, nu s-a dat în vileag, poate nu au aflat nici anchetatorii.

Două săptămâni de la descindere, după ce s-a luat avizul lui Titulescu, cred că ministru de Externe, aflat atunci la Geneva, Bruno Seletzky a fost arestat şi dus la judecată pentru sustragere de documente privind apărarea naţională a ţării. Atunci n-am dat importanţă, dar azi tare aş vrea să ştiu pentru cine făcea el spionaj, căci doar nu era să facă pentru Cehoslovacia blajinului şi loialului nostru prieten, domnul Eduard Beneş! După un proces care a durat o sută treizeci de zile, acuzatul a fost condamnat la cinci ani închisoare. Cei din guvern, cu vină mai mică sau mai mare, nu au păţit nimic, au ieşit basma curată.

Cineva însă, un om sau un număr de oameni nu s-au mulţumit cu atâta, n-au avut astâmpăr, nu s-au dat bătuţi, au tulburat apele, slujindu-se de ziarele necorupte şi în primăvara anului următor, a început o nouă anchetă, de astă dată încredinţată parlamentului, socotit că avea mai multă răspundere. Şi nu pot spune că n-a avut-o, de vreme ce, în sfârşit, s-au descoperit şi s-au dat în vileag vinovaţii, cărora încă o dată nu le voi spune numele, deşi au fost pronunţate de toată lumea şi scrise în ziare cu litere groase. În fruntea lor era însuşi ministrul de Război, mai mare ruşinea! Şi ce indiferente îmi erau atunci aceste întâmplări, care mi-ar fi stârnit indignarea mai târziu, dacă până atunci nu erau uitate! Prim-ministru venise între timp Guţă Tătărăscu, mai abil şi mai flexibil decât alţii, dovadă că a guvernat ţara trei ani fără cinci zile, recordul deceniului. El s-a declarat dispus să reîncheie contractul cu uzinele Skoda, cu o reducere oarecare. Între negustori, o asemenea operaţie se numeşte „la mica tocmeală”. Bănuiesc că uzinele nu aveau nicio vină, iar nouă ne trebuiau puşti-mitraliere şi tunuri. Dar n-am să înţeleg niciodată de ce peste dosarele anchetei, unde se spuneau clar numele hoţilor, s-a întins o muşama fără pete; muşamaua este un material care nu putrezeşte cu uşurinţă, totuşi, nu putea să ţină până astăzi; numai că, odată cu ea, au putrezit şi dosarele, a putrezit şi lumea cuprinsă în ele. Doar casa de pe strada Batiştei a rămas în amintirea mea neschimbată, deşi deasupra se ridică

un hotel cu douăzeci şi patru de etaje. (Dacă greşesc numărul, Thomas Mann, pe lumea asta sau pe cealaltă, n-o să mă ierte!)

* * *

Nu am înclinarea să mă interesez de escrocheriile oamenilor; mai mult mă interesează un câine cu laba fracturată. Astfel despre Alexandru Staviski scriu în silă, din datoria de a nu lăsa un asemenea gol în cronică; mai târziu istoria vremii nu o va pomeni, fiind o afacere personală, puţin importantă pe lângă escrocheriile cu armamente. Dar iată că în plus aici sunt amestecate şi două dintre personajele mele, într-un mod nebănuit de nimeni, domnul Pretoreanu şi Garibaldi. Lăsând la o parte ce nu s-a aflat niciodată, în joc nu erau, în franci francezi, decât şase sute de milioane, ceea ce în banii noştri ar fi făcut vreo două miliarde şi jumătate. Raportată la un singur om, care a beneficiat de ea în exclusivitate, lăsând la o parte comisioanele şi cadourile, suma depăşea atunci puterea mea de înţelegere; cum s-o cheltuiască, în câte vieţi, ce să-şi cumpere? Judecam ca omul sărac, şi mai ales fără experienţă. Astăzi ştiu mai multe, am depăşit stadiul când îmi doream cel mult o motocicletă; nu mi-aş cumpăra castele, ci vreo cinci automobile, să le schimb de la o zi la alta, vreo trei avioane, de curse scurte, de curse mijlocii şi de traversări oceanice şi, în sfârşit, două iahturi, unul cu motoare, altul cu vele. Iar odată în posesia tuturor acestora, probabil mi-ar veni alte gusturi. Aşa că nu mă mai întreb de ce i-a trebuit lui Alexandru Staviski o sumă atât de mare.

Deşi nu se suprapune întocmai unul pe altul, numele lui are o ciudată asemuire cu reprezentantul Skodei, Bruno Seletzky. Iar cele două matrapazlâcuri s-au petrecut exact în aceeaşi vreme, printr-o coincidenţă care mă face să cred în influenţa stelelor. Deosebirea între ele este că în cazul Staviski faptele s-au desfăşurat mult mai repede şi s-au terminat concludent, cu un glonţ tras în tâmplă; în schimb, scandalul a răsunat în toată lumea, pe când în cazul celălalt s-a înăbuşit cu muşamaua.

Alexandru Staviski, francez probabil de altă origine, era administrator-delegat al băncii „Creditul Municipal" din Bayonne, un oraş mijlociu din nord-vestul Franţei, pe care nu l-aş putea descrie, fiindcă l-am traversat în fugă; dar mi-a plăcut, şi îl ţin minte, de acolo am văzut prima oară Pirineii. În 1933 nu visam că am să-i văd vreodată, mă mulţumeam să ştiu că dincolo de ei începea Spania. Administrator-delegat era ceva la fel de mare şi de puternic ca Pedegheul de astăzi, Preşedinte Director General al unei societăţi anonime. În toamna anului, Alexandru Staviski a lansat pe piaţa financiară a Franţei bonuri false emise sub numele băncii. În fotografia pe care o am în faţă, făptaşul pare mai degrabă un cârnăţar

decât un om de finanţe, o persoană la vreo patruzeci şi cinci de ani, cu faţa prelungă, cu o claie de păr dat pe spate, cu o mustaţă tunsă scurt şi zbârlită. Ar părea o fotografie făcută la poliţie, care dezavantajează, dar poliţia l-a găsit fără viaţă, deci nu putea să-l fotografieze cu ochii vii şi ameninţători, a căror privire pare a-mi spune să nu mă bag unde nu-mi fierbe oala. Ziarele, contrazicând imaginea, îl descriu ca pe un om de societate, distins, elegant, capabil să inspire încredere şi simpatie. Pe deasupra, este ştiut că se bucura de prietenia unuia din cei mai iluştri miniştri în funcţiune, probabil şi-a altora; nu-i prima oară când un ministru se înşală, poate se lasă corupt, contractând prietenii dubioase. Date fiind toate aceste circumstanţe, bonurile s-au vândut ca pâinea caldă; folosesc din obişnuinţă o vorbă învechită; azi, de când cu războaiele şi cu foametea, pâinea se vinde şi rece tot atât de repede, se face coadă.

Falsul s-a descoperit înainte de sfârşitul anului. Vinovatul s-a ascuns repede într-o vilă de la Chamonix, o staţiune de munte spre frontiera elveţiană. Dacă fugea în America, ar fi avut şanse să scape, cu condiţia să nu fi existat domnul Pretoreanu. Poliţia l-a descoperit mort, nerăcit încă, şi s-a întrebat dacă era o crimă sau o sinucidere. Alte amănunte nu s-au dat la iveală, le dau primul, şi altcineva după mine n-o să mai aibă ce spune, decât poate să nu recunoască afirmaţiile mele. Fiind de atunci aproape cincizeci de ani şi toţi eroii întâmplării fiind morţi, nimic nu mă împiedică să dezvălui adevărul.

Nu de foarte mult timp, s-a făcut un film în care se acredita ideea crimei şi se insinua, foarte pe ocolite, că asasinul ar fi fost chiar comisarul de poliţie, care intrase primul în refugiul lui Staviski şi, înainte de orice vorbă, trăsese cu revolverul. Filmul se ferea de o afirmaţie clară, acţiunea se termina în coadă de peşte, destul să semene dubiul. Ceea ce ştiu sigur, din chiar mărturisirea făptaşului, cu revolverul s-a tras într-adevăr, de la o fereastră, cu o clipă înainte de a intra comisarul; lângă mort era un revolver, care fumega încă, dar pe el nu s-a găsit niciun fel de amprentă. Explicaţia care s-a dat faptului a făcut plauzibilă ideea de sinucidere: Staviski avea mănuşile în mână, abia venise sau se pregătea să plece; nimeni nu s-a gândit sau şi-a ascuns gândul, că măcar în al doilea caz omul îşi pune mai întâi paltonul şi pe urmă mănuşile.

Cum de mi-a vorbit autorul crimei am să povestesc la urmă, în ultima zi din viaţa lui, la bombardamentul îndurat de oraşul Ploieşti, în ziua de 5 aprilie 1944, când a murit în stradă, păzind limuzina domnului Pretoreanu. El nu era altcineva decât şoferul Garibaldi, care tot timpul păzise câte ceva în jurul lui stăpână-su. De când acesta îl scăpase din procesul Mafiei, de la Neapole, contractase pentru el un devotament atât de fanatic, că depăşea şi raţiunea, şi morala, devenind iresponsabil. Cred că pe conştiinţa lui apăsau păcate mult

mai grele decât crima de la Chamonix, însă n-a avut timp să mi le mărturisească, fiindcă începuseră să cadă bombe; noroc că am fugit la adăpost, altfel aş fi murit cu el în stradă.

Din toată întâmplarea m-au interesat mai puţin faptele sale: cum a plecat grabnic la Paris, chiar în ziua când izbucnise scandalul, cum l-a urmărit pe Staviski pas cu pas, fără să se poată apropia atât ca să tragă, cum a mers după el în drumul spre frontiera elveţiană, fără a găsi un moment prielnic să-şi îndeplinească misiunea, totdeauna se ivea un martor, şeful de tren, supraveghetorul vagonului, sau călători fără astâmpăr care forfoteau pe coridoare chiar noaptea. La Chamonix, şase ore aşteptase neclintit într-un boschet, de unde se vedea înăuntru, pe fereastră, înţepenise, avea mâinile amorţite când venise momentul să tragă, dar nu-şi greşise ţinta.

Aş fi vrut să aflu cu totul altceva, şi n-am izbutit, amestecul domnului Pretoreanu în scandalul Staviski. Probabil nimic în legătură cu bonurile de credit, o afacere mult prea mică; şase sute de milioane erau mai degrabă o găinărie. La Paris, mulţimea înşelată a ridicat baricade pe stradă; tulburările au fost atât de mari, că guvernul a trebuit să-şi dea demisia. Dar ce s-ar fi întâmplat dacă Staviski apuca să vorbească şi se afla rolul domnului Pretoreanu, în afaceri rămase, cum se vede, necunoscute? Câte ministere ar fi căzut, câţi oameni nu şi-ar fi tras un glonţ în tâmplă? Nu m-ar fi mirat dacă se clătinau şi tronurile regale! Domnul Pretoreanu a rămas tot timpul imperturbabil. Când omul lui de încredere s-a întors cu misiunea îndeplinită, despre care nu ştia nici măcar Sobieski, păstrătorul secretelor, i-a dăruit o sticlă de vin, vechi de la venirea prinţului Carol de Hohenzolern în ţară, primul rege al României. Sticla impunea respect, aşa cum era opacizată de nisip şi de păianjeni; Garibaldi n-ar fi dorit o răsplată mai mare. Dar când a scos dopul, doborât de evlavie, ca să bea pentru stăpână-su, a găsit vinul prefăcut în poşircă.

* * *

Era timpul concursurilor de frumuseţe, se alegea o Miss România, o Miss în fiecare ţară, apoi toate se aşezau în linie, în costum de baie, în faţa unui juriu, care se chiora la ele, fiecăruia lăsându-i gura apă. Cea mai bine apreciată devenea Miss Universum, timp de un an era regina lumii.

Prima noastră Miss România, trecuseră numai vreo trei ani de atunci, făcuse multă vâlvă, ca tot ce este o întâmplare nemaivăzută, se îmbogăţise dând autografe pentru felurite produse, parfumuri, stofe, mătăsuri, băuturi fine, şampania Mott printre ele, şi tot ce-ţi trece prin minte. Curtezani cu monoclu şi cu buzunarele pline făceau coadă să-i sărute mâna, a fost mare petrecere, s-a bucurat, pare-se, şi regele, cu prioritate probabil. În anii următori, fierberea a scăzut treptat, pe

măsură ce se apropia războiul, până nu i-a mai ars nimănui să aleagă o Miss Românie.

A dispărut astfel şi o nedreptate, căci nu cred să fi fost aleasă niciodată cea mai frumoasă dintre fete; aceea stătea modestă şi timidă în casă, ca toate Cenuşăresele din poveste; reuşeau cele mai îndrăzneţe, mai ales dacă făceau cu ochiul.

La un bal de ţară, unde am fost odată în adolescenţă, fratele meu şi-a pus în gând s-o scoată regină pe fata cea mai urâtă. Votul se făcea prin cărţi poştale, cumpărate la uşă; cine primea mai multe, era aleasa. L-am ajutat şi eu, am scris împreună de cinci sute de ori numele urâtei, cam atâtea cărţi poştale trebuiau pentru un succes sigur. Şi, într-adevăr, urâta a ieşit biruitoare cu mult înaintea frumoaselor. Îmi era puţin ruşine când auzeam strigându-i-se numele, credeam că nu va putea să îndure batjocura şi o va podidi plânsul. Da de unde! Înflorea cu fiecare carte poştală, iar la sfârşit, când s-a urcat pe estradă, s-o încoroneze, exulta de fericire. Atunci, am clipit repede, ca izbit de-o lumină puternică, m-am clătinat câteva clipe şi am rămas cu o întrebare în minte, nedezlegată: Oare nu era cu adevărat cea mai frumoasă? De aceea, mai târziu, când vedeam în *Realitatea ilustrată* fotografiile misselor, se năştea în mine îndoiala; nu cumva ele erau primele dintre cele urâte?

Moda, pe care o credeam nouă, era mult mai veche şi venea de departe. În pădurile din vestul Ecuadorului, unde trăiesc băştinaşii în triburi răzleţe, era obiceiul ca în fiecare primăvară să se aleagă reginele junglei; căci nu se căuta una singură, nu interesa întâietatea, ci anumite condiţii, prin care alesele să poată deveni mame bune.

În 1970, obiceiul dăinuia încă, poate mai dăinuieşte şi astăzi, tradiţiile sunt mult mai puternice în locurile unde nu a biruit civilizaţia, ca să schimbe moravurile.

Juriul îl alcătuiau bătrânii tribului, cu lunga lor experienţă de familie. Fetele, care înainte de orice trebuiau să fie caste, ceea ce atesta vraciul, apăreau cu pieptul dezgolit, spre a se vedea dacă au sânii buni să alăpteze. Admit ca întemeiată această condiţie, în schimb n-o înţeleg pe prima; castitatea nu asigură o procreere mai bună. Şi mai bizar mi se pare că fetele nu aveau voie să candideze şi în anul următor, chiar dacă rămâneau fecioare. Însemna că le trecuse vremea? E un motiv sigur, printre altele, discutabile, pentru care deplâng lipsa civilizaţiei. Fetele noastre sunt mai norocoase; treaba lor dacă umblă fără sutien şi poartă blugi, în loc de fustă!

* * *

În anul unde am ajuns cu povestirea nu apăruseră blugii, se găseau numai în America, ţara lor de origine, dar nu-i purtau decât cowboii.

Ultima întâmplare a anului se datorează desfiinţării partidului pe

care şi-l făcuse Arhanghelul, cu aderenţi tot mai agresivi şi mai fanatici sau mai iresponsabili; nu-i vedeam, nici nu-mi era gândul la ei, dar auzeam vorbindu-se de isprăvile lor, cu indignare şi cu teamă. Erau şi unii care spuneau că numai partidul Arhanghelului ar fi putut să facă ordine în ţară şi să împiedice gheşefturile de felul afacerii Skoda, care ce-i drept indigna pe toată lumea, cu atât mai mult cu cât vinovaţii nu-şi luau pedeapsa.

Însă nu încape îndoială că tulburările provocate de discipolii Arhanghelului aveau drept cauză principală şi motiv de încurajare venirea lui Hitler la putere în Germania. Iar activitatea sângeroasă a batalioanelor lui de asalt, care nimiceau opoziţia, împuşcând oamenii pe stradă, uneori ziua nămiaza mare, sau zdrobindu-i cu patul puştii, era un model, discipolii râvneau să şi-l însuşească. Astfel că, fără a pierde vremea, I.G. Duca scoase în afara legii pe Arhanghel şi pe discipoli, la trei săptămâni după ce luase puterea, în ziua de 14 noiembrie, urmând nefastului guvern al lui Vaida.

Astăzi, orice om informat şi de bună-credinţă va recunoaşte că şeful noului guvern era un bărbat de ispravă. Greşeala lui, nescuzabilă, ca şi cea de mai târziu a lui Armand Călinescu, este că n-a socotit necesar să se apere, le-a făcut adversarilor cinstea de a le atribui darul raţiunii şi sentimentul onoarei. Şi nu din naivitate, gândesc astăzi, ci fiindcă i-a judecat pe toţi după sine; lui nu i-a lipsit sentimentul onoarei, nici darul raţiunii.

După o încercare de atentat asupra sa, de Gaulle a interzis să se ia măsuri speciale de pază; desigur că avea şi el îngeri de veghe, ca toţi oamenii expuşi la comploturi, numai că se simţea nu protejatul lor, ci victimă. Un nou atentat fiind iminent, existând dovezi că el se va produce, un întreg stat-major, cu numeroase ramificaţii, s-a pus pe lucru, spre a dejuca planurile asasinilor; şi dacă o asemenea activitate trebuia să fie secretă, secretul cel mai mare s-a păstrat faţă de de Gaulle însuşi. Asupra lui I.G. Duca nu a vegheat nimeni, nici pe ascuns, nici pe faţă. Asasinul i-a pus revolverul în piept şi a tras cinci gloanţe, fără să-l împiedice nimeni.

25

Mă întreb uneori dacă în vremea aceea de frământări, care aveau să ducă la adeverirea prorocirilor făcute de domnul Pretoreanu, nu duceam o viaţă frivolă. Treceam zilnic prin faţa cofetăriei unde o cunoscusem pe Zorina şi pe lângă Grădina Botanică; dacă mă uitam peste gard, vedeam trandafirii unde începuse dragostea noastră, când îşi zgâriase braţul în ghimpi şi se umpluse de sânge. Ar fi fost o frivolitate, dacă nu o plăteam cu trei zile de marş în lungul drumului de fier şi cu trei nopţi dormite sub cerul liber, fără aşternut şi fără învelitoare. Nici Ghizela, cu crucifixul de deasupra patului, nu fusese o frivolitate, cu atât mai puţin o destrăbălare, cum ar crede cineva judecând faptele fără pătrundere; ea era nu o fată cu prea multă dorinţă de dragoste, ci mai degrabă un înger izgonit din cer, spre care îşi întorcea neostenit ochii, când se ruga la picioarele crucifixului; pentru mine ea devenea o abstracţiune, nu o fiinţă însufleţită şi în ascuns vicioasă, ci o duminică, sfârşitul de săptămână, când şi bunul Dumnezeu a găsit cu cale să se odihnească după ce şase zile muncise la facerea lumii. Şase zile băteam pasul pe drumuri cu noroiul sau cu praful până la glezne, împovărat de raniţă, de puşcă şi alte unelte, şase zile înduram ploi, arşiţe şi mai istovitor decât toate, gerurile iernii, când crăpau ouăle corbului şi îmi îngheţau mâinile în cinci perechi de mănuşi îmbibate cu ulei de mitralieră; fără duminica spre care mergeam orbeşte, de multe ori mi-aş fi dat duhul.

Iar Santa, reprezentată acum numai de o fotografie pusă la capul patului, fusese un vârtej de sentimente, mai pure decât vârtejurile de zăpadă pe care le lăsam în urmă, când goneam împreună cu schiurile. Singura noastră atingere corporală fusese în vârful piramidei lui Keops, şi nu îmi trezise dorinţe, ci sentimentul că noi doi eram atunci stăpânii lumii. Rămânea sărutul în colţul gurii, prin care poate voia să-şi dovedească, iar mie să-mi spună că şi în ea există o femeie. Dovada deplină, făgăduită din propria ei voinţă, n-a apucat s-o facă, fiindcă a murit înainte de a se topi zăpada şi a se usca iarba în pădure. Dar nici aceea n-ar fi fost o frivolitate, ci o datorie faţă de noi înşine, şi o răsplată pentru o puritate atât de prelungită, încât orice ar fi fost să se întâmple, devenea şi mai pură.

Îmi recunosc un singur gând frivol, acela când am vrut s-o trec pe Ioana peste gardul cimitirului, ca s-o pot ţine în braţe şi să văd cum se mlădie. Dar gestul nu l-am făcut, şi nici nu i-am trimis adresa, ca să-l fac altă dată.

Ningea prima oară, mergeam spre casă, pe strada Carol Davila, când am văzut-o venind dinspre Facultatea de Medicină, îmbrăcată în fulgi de zăpadă. Când m-a recunoscut, a venit fuga spre mine, după ce surpriza o făcuse să ezite o clipă. Era atât de îmbujorată, că zăpada se topea îndată ce-i atingea faţa. Fiindcă venea cu încredere şi bucurie, am întins braţele, am cuprins-o şi am lipit-o de mine, cu gestul pe care îl socotisem o frivolitate, iar acum se transformase într-o nevoie irezistibilă. Dar după ce am simţit-o, cum bănuisem, mlădioasă, cu mijlocul subţire şi atât de elastic, că ar fi putut să-l îndoaie şi o suflare a vântului, i-am dat drumul, şi săptămâni de-a rândul după aceea nu m-am apropiat de ea mai mult de jumătate de metru, cât să-i întind o cană de ceai sau să-i aprind ţigara.

Fiindcă ningea şi era udă, şi fiindcă locuiam la cincizeci de metri, am poftit-o acasă. Pe atunci, fetele se speriau de-o asemenea invitaţie, exista prejudecata că pe urmă trebuie să se şi dezbrace; părerea aceasta, pe care n-o mai pot numi prejudecată, dăinuie şi astăzi, numai că fetele nu se mai sperie, iar unele se dezbracă singure, de la uşă. Dacă vreuna încearcă să se apere, sau se apără de-a binelea, partenerul le mustră, contrariat cu sinceritate: „Atunci de ce-ai mai venit? Nu ştiai dinainte?” Nu admit, aşa că n-am adoptat acest punct de vedere, socotesc că orice femeie are dreptul să delibereze, îi recunosc liberul arbitru.

Până acum n-am avut nevoie să-mi descriu locuinţa, fiindcă îmi era indiferentă. Ea exista pentru mine numai prin fotografia Santei, mai scumpă ca o icoană.

Aveam o odaie mică, mobilată modest, cu un divan, un dulap, o măsuţă, un fotoliu desfundat, un scaun şi o sobă de tablă, cu nisip deasupra, nici măcar un godin căptuşit cu cărămidă subţire, care mai ţine puţin căldura după ce se stinge focul. În schimb, dogorea din primele clipe şi camera devenea repede primitoare.

După ce i-am ajutat să-şi scoată paltonul şi l-am scuturat de zăpadă, în uşă, am poftit-o pe Ioana să stea în fotoliu, dar a refuzat:

— Bănuiesc că-i locul tău; nu vreau să ţi-l iau. Socoteşte că n-aş fi aici.

Cu aceste cuvinte, şi-a scos cizmuliţele de cauciuc, s-a urcat în fundul divanului, cu picioarele adunate sub ea, ca turcoaicele, şi s-a învelit pe genunchi cu un pled de alături; totul în gesturile ei dovedea francheţe. În câteva clipe, am făcut focul, soba a început să duduie, coşul să trosnească, un amestec de sunete vesele. Nu l-am uitat până astăzi, deşi de mult nu m-am mai încălzit cu sobe de tablă.

Era ora patru după-amiază, afară începuse să se întunece.

— Să nu aprinzi lumina, spuse Ioana, lasă uşa sobei deschisă. Şi dă-mi, te rog, o scrumieră.

Nu fumam, nu aveam scrumieră, i-am dat o farfurioară. O odăiţă luminată de flăcările din sobă devine ca un decor din închipuire, pereţii se umplu cu semne de întrebare, jucate – unde suntem, cine sunteţi, ce se întâmplă? Nu erau întrebările mele, nici ale ei, ci ale unei fiinţe închipuite, care poate ne reprezenta pe noi, într-o proiecţiune cuplată, deşi stăteam departe unul de altul. Am pus ibricul de ceai să fiarbă, în gura sobei, am tăiat pâine, felii, le-am înfipt într-o frigare metalică şi le-am perpelit la flacără. Mirosul pâinii prăjite se împletea cu mirosul ţigării.

— De când fumezi? am întrebat-o.

— Nu de mult; de vreo lună.

Dar trăgea fumul în piept, cu patimă; în colţul gurii avea o grimasă.

— Mi-ar fi ruşine, i-am spus, să condamn pe cineva pentru o faptă care nu priveşte pe nimeni. Am fumat şi eu, trei ani, şi mi-a fost de-ajuns. Dar ca să mă las, am făcut eforturi chinuitoare.

— Bănuiesc! Într-o zi, am să mă las şi eu; deocamdată tutunul îmi prinde bine.

N-am întrebat-o nimic; vorbea cu pauze, între două fumuri de ţigară. Întindeam unt pe pâine, nu prea vedeam, ar fi trebuit să aprind lumina, dar atunci s-ar fi aşezat între noi o perdea rece. Simţeam că sufletul ei palpită, odată cu flăcările din sobă, şi nu voiam să îngheţe.

— Am avut un logodnic; un coleg. L-am cunoscut când dădeam examen la facultate… Nu mi-ai trimis adresa; n-am îndrăznit s-o cer Corneliei… Te-am căutat… Aşa, mergând la întâmplare, pe stradă… Ai fost bun la matematici?… Eu da! Am făcut un calcul al probabilităţii, pornind de la ideea că nu poţi locui decât în Cotroceni… Fiindcă şcoala de aviaţie e aproape.

— Nu am nicio legătură cu şcoala de aviaţie.

— Ba da, mi-a spus Cornelia. Ai avut o legătură!

Avusesem, dar nu eram un fanatic, să rămân legat de un ideal imposibil. Am tăcut, ca să n-o contrazic; sau fiindcă îmi încolţise în minte, brusc, ideea că poate avea dreptate.

— Sunt patruzeci şi cinci de străzi în cartier; le-am numărat şi le-am scris în caietul de notiţe. Nu puteam să te caut din casă în casă, sunt câteva sute… Am pus în formulă orele probabile când ai pleca şi când te-ai întoarce, şi orele când aş putea să umblu pe stradă, procedând sistematic, luând una câte una, revenind la prima după ce le terminam pe toate… Cu puţină aproximaţie, în nouăzeci şi cinci de zile trebuia să te întâlnesc o dată… Adică, spre Paşti… Dar instinctul a fost mai bun decât calculul… Azi mai aveam o oră de curs, când am ieşit pe uşă în fugă, era un impuls irezistibil, mi-am pus paltonul abia în stradă. Nu ştiam, nu-mi închipuiam că am să te întâlnesc, dar trebuia să trec pe strada asta, azi, înainte de ora patru. Te-am întâlnit la patru fără zece.

— Te-ai uitat la ceas?

— Nu. Ştiu că era patru fără zece!… Să nu-mi pui prea mult zahăr!

I-am dus ceaşca de ceai şi o farfurioară cu pâinea prăjită; ca să ajung, mi-am rezemat o clipă genunchiul de marginea divanului; s-a mişcat puţin într-o parte, nu mi-am dat seama dacă să-mi facă loc lângă ea sau să se ferească. Am mai aruncat un lemn pe foc, odaia s-a întunecat, apoi a izbucnit o lumină puternică. M-am aşezat în fotoliu.

— Ce s-a întâmplat cu logodnicul?

— Ne-am despărţit… De scârbă.

Astăzi nu, dar ducând o asemenea convorbire în 1933, ar părea neverosimilă, ca şi vorbele Zorinei, în noaptea din Grădina Botanică.

— La medicină învăţăm împreună, băieţi şi fete, aplecaţi peste aceeaşi masă de disecţie. În faţa unui cadavru gol, parcă ne simţim dezgolit propriul nostru trup, hainele nu ne mai acoperă secretele. Apoi, când repetăm acasă lecţiile de anatomie, ne palpăm unul pe altul, fără nicio intenţie ascunsă… Uneori însă ajungi prea departe, fără să-ţi dai seama… Ai sentimentul că nu-i decât o explorare ginecologică… Am făcut greşeala să cred, să doresc, să sper că e mai mult decât atâta. N-a fost şi mi s-a făcut scârbă… De mine, de el, de fapta în sine. Mi-a fost imposibil să încerc încă o dată. De aceea ne-am despărţit… De atunci fumez, ca să-mi treacă scârba… Crezi că o să-mi treacă vreodată?

Ce ştiam eu atunci despre aceste taine, care uneori rămân nedezlegate până la bătrâneţe? Am ridicat din umeri. Şi-a aruncat ochii la fotografia Santei, al cărei obraz părea viu în lumina flăcărilor. Nu m-a întrebat nimic, a aprins altă ţigară; după ce a fumat-o, s-a dat jos de pe divan, şi-a pus cizmuliţele şi s-a pregătit să plece.

— Să nu mă conduci, stau pe lângă Gara de Nord, la căminul judeţului; pe jos nu fac nici douăzeci de minute.

Am aprins lumina şi, cum mă aşteptasem, în suflet mi s-a făcut întuneric. Stătea în uşă, cu paltonul pe mână; am observat în alte rânduri, dar după ce trecuse multă vreme până s-o întâlnesc iarăşi, că niciodată nu-şi îmbrăca paltonul în casă, ci după ce ajungea afară, oricât ar fi fost vremea de aspră şi pe orice intemperii.

Era abia ora cinci şi jumătate, şi deodată, deşi ea încă nu plecase, camera mi s-a părut rece, iar seara goală. Mi-aş fi lăsat capul pe umărul ei, cum voisem să mi-l las odată, în zilele când ne cunoscusem; dacă mi-ar fi curs o lacrimă, nu i-ar fi ajuns la piele prin rochia de stofă şi prin jacheta de lână pusă deasupra. M-am abţinut… Aş fi vrut să-i cer o ţigară.

* * *

De Crăciun aveam opt zile concediu, mi-am luat schiurile şi am plecat la Sinaia, dar după ce trenul a oprit la Ploieşti, prima gară, m-a

cuprins o îndoială, am stat pe gânduri, până ce am auzit fluierul locomotivei; atunci am luat-o repede spre uşă, deşi nu-mi învinsesem îndoiala, am îmbrâncit lumea de pe coridor şi am coborât tocmai când pornea trenul, încă neconvins că făceam bine. Nici astăzi nu ştiu dacă voiam să-l văd pe Trandafil şi pe ai lui, sau s-o caut pe Ioana. Trecuseră aproape trei săptămâni de când ne întâlnisem şi de atunci nu mă mai căutase. E adevărat că la plecare nu-i spusesem o vorbă, dar nu era un motiv să dispară, după ce îmi mărturisise ce calcule făcuse să mă găsească. Şi nu ştiu nici de ce aş fi căutat-o; se născuse un dor în mine sau eram intrigat de tăcerea ei atât de îndelungată? Poate nici una, nici alta; mă gândeam la ea, ar fi fost imposibil altfel, însă cu o reţinere câteodată ostilă; accidentul cu acel logodnic mi se părea degradant şi mă revolta că după o astfel de întâmplare, gravă pentru o fată, ea putea să se consoleze cu o ţigară.

Şi totuşi, de multe ori trecusem pe la căminul judeţului, era un bloc urât, pe strada Buzeşti, într-un fund de curte. Nu mă gândeam de câte ori şi la ce ore ar fi trebuit să trec pe acolo, ca s-o întâlnesc o dată. Dar nu voiam s-o întâlnesc, mă duceam dintr-o datorie amară faţă de mine însumi, în amintirea zilei când simţisem ispita s-o trec peste gardul cimitirului. Şi dacă o întâlneam, aş fi luat-o la fugă?

Ca să ajung la Trandafil, am trecut prin faţa casei ei, fără să mă uit, dar nu fără să simt o bătaie a inimii; mi-am amintit cum o visasem odată, scena de la portiţă, trăită parcă aievea, când rămăsese cu firul de aţă în gură.

Era abia ora zece dimineaţa; oare dormea încă? Sau îşi tocea cursurile? „…când repetăm acasă lecţiile de anatomie, ne palpăm unul pe altul.” Dacă în clipa aceea ar fi apărut la geam, aş fi mărit pasul. Dar mi-a părut rău că nu apăruse.

Ghereta de la poarta lui Trandafil avea acum, deasupra acoperişului, un coş de tablă, pe care ieşea o boare de fum; fereastra de la stradă, ca o vitrină, era îngheţată la partea de jos; deasupra atârnau câteva şiraguri de covrigi şi de roşcove. Pe pervaz se zăreau, prin pojghiţa subţire de gheaţă, mai multe sticle de limonadă, roşie şi galbenă, iar deasupra scria, cu vopsea de ulei, albă: „Borş proaspăt”, cum ştiam de peste vară. Acum era adăugat un rând, cu literă mai mare: „Băcănie şi mărunţişuri”. Intrigat, am deschis uşa; un fel de tejghea, îngustă ca o scândură de călcat rufe, despărţea ghereta în două; dincolo de ea o băbuţă, cu o bundă ţărănească, îmbrobodită cu un şal gros, care îi apăra şi spatele, mi se adresă cu o voce blajină, dar alarmată:

— Închide repede uşa că intră frigul!

Aşa am recunoscut-o, după vorbă, şi nu mi-a venit să cred că era Cornelia, prea îmbătrânise în trei luni de când o văzusem ultima oară. La prânz, când a închis prăvălia, a venit în casă, şi-a scos broboada şi bunda, şi atunci mi-am dat seama că nu se schimbase, îşi purta la fel

ca înainte maturitatea puţin ofilită, dar calmă şi dulce. Am cuprins-o în braţe şi am legănat-o, fericit că există pe lume, că o cunoscusem şi îi simţeam prietenia deplină şi definitivă. Ce inspiraţie norocoasă mă făcuse să cobor din tren şi să vin la ei, pe negândite? Trandafil îmi era cel mai vechi prieten, dar niciodată nu-mi arătase atâta căldură cât Cornelia. Ea suplinea inima lui, care, deşi bătea şi era sănătoasă, poate murise şi îngheţase. Îl aşteptam să vină de la slujbă, şi parcă îmi era frică.

— Voi nu faceţi pom de Crăciun? am întrebat-o pe Cornelia.

Mi-a aruncat o privire mirată şi tristă.

— Pentru cine?

Dar nici n-ar fi avut când, stătea tot timpul la prăvălie, în ajunul sărbătorilor era multă vânzare, lucruri mărunte, vecinii de pe stradă şi de pe străzile apropiate nu se mai duceau la băcăniile mari, din centru, pentru un pacheţel de piper, unul de scorţişoară, cuişoare şi alte mirodenii. Pornise de la borşul pe care îl făcea singură şi avea tot mai multă căutare, şi încetul cu încetul ajunsese să aibă prăvălia plină, zahăr candel, acadele, alune americane, halva, şi în fiecare zi mai adăuga un articol. Din păcate, nu găsea loc unde să le pună pe toate câte ar fi mers la vânzare. Dar era bine că îşi făcuse vad, prima condiţie ca negoţul să reuşească. Acum punea bani deoparte, se gândea ca la primăvară să-şi mărească prăvălia, îşi făcuse socotelile, ştia de unde să înceapă şi până unde să meargă. Stăteam lângă sobă, în aşteptarea lui Trandafil şi ea îmi dezvăluia planurile. Din când în când, se auzea o ciocănitură în poartă; Cornelia îşi punea bunda, broboada şi dădea fuga; iată de ce avea căutare prăvălioara ei, fiindcă oamenii puteau să vină la orice oră, şi ea nu pregeta să-i servească, fie că nu voiau decât un covrig şi o sticlă de limonadă. Când se întorcea, îmbrobodită şi adusă de umeri, iar semăna cu o băbuţă, ca o Sfântă Vineri, plină de bunătate.

— Ce-ai vândut?

— Un mosorel de aţă; un franc şi douăzeci de parale. Spunea banilor pe numele lor de altădată, şi nu avea dispreţ nici pentru cea mai mică monedă. Aş fi ispitit să arăt acum ce s-a întâmplat mai departe, cum de la o dugheană de doi metri a ajuns în numai doi ani să-şi facă o prăvălie mare, cu patru raioane, pe rând, desigur, ca la urmă să le adauge un birt popular, transformat pe urmă în restaurant, cu grătar, cu vinuri şi băuturi spirtoase. Şi n-ar fi totul. Dar nu-i acum timpul pentru această poveste, şi apoi ştiu altele, mult mai surprinzătoare.

Un bogătaş, arhitect constructor, pe care l-am cunoscut la vreo cincisprezece ani după război, când bineînţeles pierduse totul în afară de două odăi cu mobila cuvenită, şi lucra, în aşteptarea unei pensii, ca proiectant la un institut de construcţii, îmi povestea că venise în ţară,

din Macedonia, în primii ani ai secolului, făcând drumul pe jos, şi când ajunsese la Bucureşti n-avea în buzunar mai mult decât o băncuţă, adică jumătate de leu din vremea aceea. Numeroşi cunoscuţi mi-au confirmat că povestea lui era adevărată întru totul. Iar la 23 august 1944, stăpânea patru imobile de închiriat, cu câte şase etaje, pentru birouri şi locuinţe, toate în centru, plus un hotel uriaş, pe bulevardul Take Ionescu. Arhitectura hotelului şi a celorlalte imobile nu-mi plăcea nici de frică, dar erau sănătoase, au rezistat la două cutremure şi îi aduceau chirii fabuloase, dacă le raportam la băncuţa cu care venise în pungă.

— Dar cum? întrebam neîncrezător, pe bună dreptate, ca unul nepriceput la afaceri.

Pe credit, iată tot secretul. De la un punct înainte, puteam înţelege cu uşurinţă.

— Terminam un etaj, chemam banca să vadă, îl ipotecam, cu banii făceam etajul al doilea şi aşa mai departe. Când ultimul era gata, vindeam jumătate din ele, ca să-mi plătesc datoriile, iar restul le dădeam cu chirie; atunci chiria se plătea pe un an înainte. Încasam destul ca să încep altă construcţie.

Mai greu era să înţeleg începutul: costul terenului, săpăturile, fundaţiile… Proprietarul terenului primea în schimb unul, două sau mai multe din viitoarele apartamente. Era de crezut, cunoşteam şi alte exemple, totul se făcea pe credit. Fiind vremuri sigure, oricând se găsea un compatriot solvabil, care să gireze poliţele.

La moartea lui, omul nu avea mai mult decât contravaloarea băncuţei de la începutul secolului; mi-am spus însă că tot ce făcuse nu era o zădărnicie, ci un duel palpitant cu viaţa.

Nu o pot pune alături de el pe Cornelia; dar, lăsând la o parte proporţiile, ea făcuse totul numai cu munca şi cu agoniseala ei, cu chibzuinţă, fără ipotecă şi fără credit.

— Până să vină Trandafil, am spus, mă duc să iau un brad din piaţă.

Nu m-a împiedicat, dimpotrivă, am surprins pe faţa ei o tresărire de bucurie. Am trecut iar pe la casa Ioanei, transperantele erau trase, nu ieşea fum pe hornuri; păreau plecaţi cu toţii, poate sărbătoreau Crăciunul în altă parte. În piaţă, brazii zăceau maldăre, m-a cuprins mila de ei, nu mai avea cine să-i ia şi să-i ducă sub un acoperiş de familie; fiind ziua de ajun toţi pomii erau la locul lor, în odaia cea mai frumoasă, cu podoabele puse, mai rămânea să se aprindă lumânările şi artificiile.

Când m-am întors, Trandafil venise, veniseră şi vreo patru elevi, la meditaţie. Cornelia era la prăvălie, mă simţeam mai singur decât îmi închipuisem că am să fiu; la început aveam mai multă siguranţă în mine. Poate golul din suflet se datora Ioanei, deşi nu venisem s-o caut.

Nu-mi păsa că se lăsase ger, am ieşit să mă plimb pe străzi şi, fără

voia mea, chemat poate de un instinct nostalgic, am luat un drum de altădată, am intrat pe poarta cimitirului, am ajuns până la gardul din fund, înotând prin zăpadă pe aleea nebătută. Câmpul alb era plin de ciori negre, care croncăneau sinistru, amintindu-mi de moarte, mai mult decât îmi aminteau mormintele, cu dovada lor sigură.

Trandafil m-a primit prieteneşte, cred că în răceala lui maladivă se bucura sincer, dar n-am schimbat un cuvânt toată seara. Singura noastră comunicaţie a fost că am ciocnit paharele, la masă. Pomul l-am pus în odaia lui, între ferestre. Era un brad sănătos, tăiat proaspăt, cu crengile dese şi simetrice, mirosind puternic a ozon de pădure. I-am pus doar un glob roşu, cam la jumătate, şi alături o lumânare. După masă am stins lumina, ne-am aşezat pe câte o pernă, lângă sobă. Globul scotea pâlpâiri roşii, sticloase, la lumina lumânării.

— E cel mai frumos pom pe care l-am văzut vreodată! a spus Trandafil.

Au fost singurele lui cuvinte. Nici eu nu văzusem unul mai frumos; fiindcă era gol, natural şi sincer. L-am privit toţi, fără o vorbă, până s-a stins lumânarea. Atunci am deschis uşa sobei, un buştean care termina să ardă a făcut să sclipească iarăşi globul, în timp ce ultimele flăcări jucau pe perete. Mi-a venit să bocesc, aşa, dintr-odată, dar m-am stăpânit, fiindcă răul din mine mi-l făcusem singur. Ar fi trebuit să-i spun Ioanei măcar o vorbă, atunci când mi s-a părut că sfidează, şi poate că era doar foarte nefericită.

Jeraticul mă bătea în obraz după ce se stinsese ultima flacără; Cornelia mă vedea, probabil, şi îmi citea ceva pe faţă, fiindcă mi-a mângâiat mâna, cum se oblojeşte o rană.

— Nu te mai gândi! a şoptit în gol, parcă nu pentru mine.

Ce moarte simţea în mine, ea care odată simţise moartea Santei, fără s-o ştie, şi încercase să-mi abată gândul în altă parte? Acum era moartă şi Ioana?

Crăciunul a fost duminică, am stat la ei până joi, 29 decembrie, când am plecat la Sinaia, cum fusese gândul meu la început; mai aveam două zile libere, voiam să pun măcar o dată schiurile în picioare. În gară, aşteptând trenul, la linia întâi, pe linia a doua a venit un tren de la munte, plin cu schiori, cu vagoanele tărcate de zăpadă. Drept în faţa mea, am văzut-o pe Ioana tocmai când trăgea fereastra în jos, poate era prea cald înăuntru, simţea nevoia de aer; era în costum de schi bleumarin, pe atunci nu se purtau culori mai vii, ca astăzi; puţină culoare dădeau mănuşile şi fularele. Mi s-a părut că slobozea abur pe gură, dar era fum de ţigară. O încadrau doi tineri, şi ei în costume de schi, ţinând-o fiecare cu braţul pe după umeri şi toţi trei râdeau în hohote, poate de-o glumă, poate numai de bucurie. Aveau obrazul bronzat. Îi arsese vântul şi soarele de la munte. M-am tras după un stup de fontă, să nu mă vadă. Aici era oraşul ei, nu

înţelegeam de ce întârzia să coboare. N-a coborât, am văzut-o alunecând, după o smucitură, se ducea mai departe, spre Bucureşti; de ce, dacă nu se sfârşise vacanţa? Căminele nu erau închise?

Atunci a intrat trenul meu în gară. Ce se întâmpla cu Ioana, şi ce ştia Cornelia? Ce trebuia să înţeleg din vorbele ei fără explicaţie?

* * *

Nu cunoşteam pârtiile de schi din Sinaia, am nimerit pe una proastă, într-o poieniţă de două pogoane, între liziere de brazi, ca nişte ziduri de închisoare; ar fi fost bună pentru începători la primele lecţii. Mi-am dat osteneala să mă acomodez, să alunec măcar puţin pe zăpadă, am coborât de cinci, de şapte, de zece ori, fără nicio satisfacţie, schiurile nu alunecau bine, parcă aveau glaspapir pe talpă. Mă apăram de amintiri cu toată puterea, până ce imaginea Santei m-a învins şi s-a ivit lângă mine, dându-mi o fracţiune de clipă senzaţia vechilor noastre cavalcade, în goana cailor, îngropaţi în nori de zăpadă. Când m-am oprit împiedicat la picioarele pantei mărginite de pădure, n-am mai putut să îndur, mi se părea o decădere, mi-am luat schiurile la spinare şi m-am dus la gară, să plec cu primul tren, indiferent de oră.

Aici începe partea confuză a acelei zile, fiindcă nu mai ştiu dacă era curând după-amiază sau înspre seară; nu mai ştiu dacă în gară ardeau luminile pe peroane, mai degrabă nu, era o atmosferă posomorâtă. Şi nu ştiu, mai ales, dacă plecam răscolit de imaginea Santei sau atras de Ioana, deşi nu aveam unde s-o caut, iar dacă aş fi întâlnit-o, prin miracol, nu ştiam cum m-ar privi, iar eu ce i-aş putea spune. Un singur detaliu mi-a rămas clar în minte, că trenul venea peste un sfert de oră. Până să-mi iau bilet, au mai trecut cinci minute, apoi am ieşit pe peron, în atmosfera posomorâtă. Ce-a urmat, am văzut limpede, fiindcă pot reproduce întâmplarea gest cu gest, clipă cu clipă, deşi atunci n-am înţeles-o; abia în tren am auzit de la alţii că victima era Ion Duca, primul ministru; lumea părea îngrozită.

L-am văzut cum a ieşit pe uşa sălii de aşteptare şi a făcut primii paşi, exact spre locul unde aşteptam cu schiurile pe umăr. Era un om de statură ceva mai mult decât mijlocie, într-un palton negru, cu blană, aşa presupun, datorită anotimpului, dar putea să fie doar un pardesiu, strâns pe talie, cu guler de catifea cum era obiceiul, după mine inacceptabil; gulerul de catifea lucioasă nu se potriveşte cu stofa mată, dă o stridenţă, nu l-am purtat niciodată. Iarăşi nu-mi amintesc dacă bărbatul acela, de-o vârstă înaintată, judecând după mustaţa căruntă, avea căciulă, sau o pălărie de fetru, cu marginile întoarse, modelul numit Eden, după omul politic al Angliei. Cred că în mâna stângă ţinea o servietă, plată, care îi dădea o distincţie certă, nu

semăna cu servietele mahalagiilor, încărcate cu de-ale gurii, cârnaţi, chiftele şi ouă răscoapte, sau ale voiajorilor comerciali, burduşite cu mostre de marfă. Undeva ardea un bec electric, sau lumina venea pe o fereastră, fiindcă o rază a făcut să-i sticlească lentilele ochelarilor, un pince-nez, fără ramă, care îi dădea aceeaşi distincţie ca servieta. N-a fost nevoie de martori, faptele s-au petrecut limpede, dar, de m-ar fi întrebat judecătorul de instrucţie, aş fi putut să spun, oricât eram de confuz, că în preajma omului nu se afla nimeni, să-l apere, un agent, un comisar, pe o rază de cel puţin doi metri; câţiva oameni răzleţi, care aşteptau şi ei trenul, erau ceva mai departe. Nu ştiu, între altele, şi nici nu mi se pare necesar să aflu, dacă omul avea un vagon special în gară, care se ataşa la coada trenului, sau urma să se urce într-un compartiment reţinut pentru el, desigur la clasa întâia.

Cred că trenul tocmai sosea la peron, poate se şi oprise, fiindcă publicul începuse să se mişte, când s-a auzit o explozie, fără să-mi dau seama în ce parte; pe urmă am aflat că nu fusese decât o petardă, care n-a făcut nicio victimă, n-a spart nici măcar un geam din gară, a provocat doar panică în mulţime. Ce nu-mi explic, în loc să-mi întorc ochii spre locul unde se auzise detunătura, am rămas cu ei pironiţi pe omul cu pince-nez şi cu servieta plată; exercita el asupra mea o atracţie deosebită sau era o presimţire? Urmarea s-a petrecut în două secunde după ce explodase petarda, şi atât de aproape de locul unde mă aflam, încât am văzut totul cu claritate. Trei oameni tineri, poate în capul gol, de ei nu sunt sigur fiindcă atenţia mea era concentrată spre celălalt, au răsărit nu ştiu de unde, în spaţiul gol de lângă omul cu servietă. Asupra acestui moment insist, fiindcă mi s-a întipărit în chip de neşters în minte, îl revăd desluşit ori de câte ori trec prin locul atentatului, din gara Sinaia, marcat de o placă prinsă în zidul de piatră. Din cei trei oameni n-am mai urmărit decât pe unul, care şi-a înfipt mâna stângă în umărul victimei, întorcându-l cu faţa spre sine, i-a pus revolverul în piept şi a tras cinci gloanţe, unul după altul, privindu-l fix în ochi, de la jumătate de metru. Această privire n-am să mi-o pot explica în vecii vecilor.

Annei Boleyn, una din nevestele lui Barbă-Albastră, sinistrul rege al Angliei, nu i-au tăiat capul pe butuc, după obişnuinţă, ci i l-au zburat din aer, cu paloşul. Pentru aceasta se cerea multă măiestrie din partea călăului; a fost nevoie să se aducă unul din Franţa. Anna Boleyn a aşteptat lovitura, privindu-l în ochi, fără frică, aş putea spune chiar curioasă. Oricât de obişnuit era să zboare capete, gâdele n-a putut să-i înfrunte privirea, a rămas paralizat şi până ce, printr-un şiretlic, n-a făcut-o să se uite o clipă în altă parte, a fost incapabil să dea cu paloşul.

Asasinul era cu spatele spre mine, nu ştiu cum arăta la faţă; fotografia lui apărută a doua zi în ziare şi reapărută în mai multe

rânduri cu prilejul procesului, în martie, n-o mai ţin minte. În schimb n-am să-i uit ochii, însângeraţi şi sălbatici, răsfrânţi în ochii victimei, ca într-o oglindă. În ochii victimei n-am văzut groază, ci numai uimire.

* * *

În Germania, asemenea asasinate se întâmplau zilnic cu zecile şi cu sutele, până ce-au depăşit miile, în aşteptarea altor cifre, în creştere. Deoarece pentru noi, supravieţuitorii de astăzi, lumea aceea a devenit o scenă unică, uriaşă cât mapamondul, nu mi se mai pare necesar să amintesc procesul celor trei asasini ai noştri, nici măcar ca pe unul din faptele diverse petrecute la o margine de culisă. Am de spus doar că făceau parte din discipolii Arhanghelului, ceea ce cred că a înţeles cel mai neavizat din contemporanii acestui sfârşit de mileniu; iar fapta lor era actul de răzbunare împotriva primului ministru, fiindcă le desfiinţase partidul, numai cu trei săptămâni mai înainte.

Hotărârea o luase Arhanghelul însuşi, într-o consfătuire cu oamenii săi de încredere; expresia aparţine ziarelor din acea vreme; eu le voi spune oameni de taină. Atunci se auzise din gura Arhanghelului că biruinţa discipolilor urma să se bizuie pe două sute de morminte. Au fost mult mai multe – şi nicio biruinţă!

26

Nici cel mai îndepărtat trecut al istoriei n-a fost lipsit de cruzime; nu-i nevoie să mă duc până la oamenii din caverne, nici la canibalii care n-au dispărut cu totul până astăzi; ei însă nu aveau nici cultură, nici educaţie, îi mâna o tristă lege a firii, care n-a fost amendată decât în milenii; într-un fel, nu erau mai responsabili decât animalele de pradă, tigrii, leii şi celelalte, chiar şi pisica noastră casnică, atât de blândă cu oamenii şi atât de feroce cu vrăbiile.

În schimb, împăraţii, când puneau pe gladiatori să se omoare în arenă, nu mai aveau nicio scuză, exista în ei, ca şi în mulţimea spectatorilor, o sete de sânge care nu trebuie iertată. La fel nu trebuie iertată răstignirea pe cruce, tragerea oamenilor în ţeapă, zdrobirea oaselor cu roata, centimetru cu centimetru, ca suferinţa să fie mai mare. Numai că atrocităţile acestea se petreceau la o scară prea mică spre a fi numite fenomene de masă.

Cu totul altfel au fost cruzimile vremii noastre, când victimele s-au numărat cu milioanele, fără a pune la socoteală zecile de milioane morţi sau schilodiţi în războaie; deocamdată e vorba doar de victimele civile, dintr-o vreme de pace. Numărul lor atât de mare nu mi-l explic doar prin cruzimea călăilor; aceştia n-ar fi răzbit atât de departe, să nu fi avut la îndemână tehnica modernă. Pun la socoteală chiar litera tipărită, mesaje răspândite în tiraj fără număr, trenuri întregi de hârtie înveninată. Mă doare inima să blestem cartea, căreia i-am consacrat întreaga mea viaţă, şi fără care existenţa multora n-ar avea raţiune. Bietul Gutenberg, zeul culturii moderne, n-avea de unde să ştie că *Mein Kampf* va fi tot o carte.

Las la o parte televiziunea, încă în faşă în acei ani tragici, şi mă opresc pentru o clipă la emisiunile de radio. Cine ascultă astăzi în difuzoare mult mai perfecţionate pe Bach şi Beethoven, sau romanţe sentimentale, sau rock and roll şi diferite ritmuri isterice, dar inofensive cât rămân simple supape pe unde scapă surplusul de energie umană, să-şi aducă aminte, sau să afle acum dacă n-au trăit vremea aceea, că radioul transmitea atunci discursuri demente, ameninţări şi îndemnuri la crimă, ascultate pe tot pământul. Radio Londra, atât de greu să se prindă, cu ferestrele închise şi cu uşa încuiată, era o compensaţie şi o consolare, dar prea mică; nu putea acoperi glasul lui Hitler.

Răul omenirii atunci a fost propaganda; mai înainte cuvântul nici nu avea circulaţie, era o curiozitate a dicţionarului. Doctorul Goebbels,

apostolul lui Hitler, l-a transformat în armă ofensivă, care şi-a dat roadele: mai înainte, nu existase nicăieri pe lume un Minister al Propagandei; scopul lui era să mintă, să mistifice şi să aţâţe.

Iată unde am ajuns cu consideraţiile, pornind de la oamenii cavernelor, care poate nu aveau în limba lor nici zece cuvinte. La câte am spus, nu totul, desigur, căci nu fac monografia atrocităţilor, mai am să adaug, ca o încununare, tehnica suprimării în masă, gazarea, mitralierea, inexistente pe vremea gladiatorilor.

* * *

Arhanghelul dispăruse, a stat ascuns, dar la procesul discipolilor a apărut în sutana lui albă şi cu spada stropită cu vopsea roşie, căci sângele se înnegrise, apoi se ştersese.

Primul ministru fusese în audienţă la rege; nu se gândise nimeni că ar fi avut nevoie de pază? Iar dacă fusese vreuna, cum i se poate explica neputinţa, lipsa celui mai mic gest de apărare? S-au spus multe, bunăoară că pe rege asasinatul nu l-a impresionat nici de două parale; poate în sinea lui a spus „bogdaproste", I. Gh. Duca se opusese ca el să revină în ţară. La câteva zile după asasinat, puterea a fost încredinţată lui Guţă Tătărăscu, prea plecat şi supus servitor al regelui. (Nu-i o ironie, aceasta era formula oficială folosită de demnitari când se adresau suveranului, decât că unii o spuneau cum ar fi luat sare amară; Guţă se lingea pe buze, de parcă mânca miere de albine, cu lăptişor de matcă, pe atunci nescos în evidenţă.) Unul din oamenii politici ai vremii a scris în memorii, cu privire la decedatul prim-ministru: „…nici nu se ştie cât de urât s-a purtat regele faţă de mort şi de familia lui îndurerată". Aş fi vrut şi ceva amănunte, nu pentru mine, ci pentru posteritate, căci eu, unul, am părerea formată.

* * *

Din tot ce-a fost confuz în starea mea din ziua aceea, s-a limpezit cum am ajuns în gara de nord gândul că nu mă alungase de la Sinaia amintirea Santei, ci mă întorsesem pentru Ioana. Coborât din tren, m-am dus de-a dreptul pe strada Buzeşti, aşa cum eram îmbrăcat, în costum de schi şi cu schiurile la spinare. Se înnoptase de mult, căminul judeţului zăcea în întuneric, cu poarta ferecată; nu se vedea nici măcar un paznic, ci doar un câine vagabond, făcut colac lângă gard, pe pământul cu zăpada topită. Am plecat nedecis înspre casă, gândindu-mă că nici un câine vagabond nu se simţea la fel de părăsit ca mine. Zăpada se topise, trotuarele erau uscate, ca primăvara, şi costumul meu, şi schiurile atrăgeau priviri nedumerite, poate ironice. La podul Cotroceni, ţigănuşi îmbrăcaţi în zdrenţe vindeau ciocolată şi mandarine: „Un leu mandala, doi lei Regina Maria cu lapte!" Deodată

mi s-a făcut dor de Zorina, *dor*, nu dorinţă, eram în cartierul meu şi al ei, aş fi vrut să apară din umbră şi să mergem toată noaptea umăr la umăr; schiurile le-aş fi aruncat în Dâmboviţa. Nu doream nimic, nimic, decât să nu fiu singur.

În capul scărilor, servitoarea vecinilor, care îmi făcea curăţenie în cameră, mi-a ieşit înainte, mă recunoscuse după călcătura grea a bocancilor.

— Vă caută o persoană; i-am dat drumul să intre.

— Bărbat sau femeie?

Întrebarea era inutilă şi stupidă, fiindcă într-o clipă puteam să văd eu însumi. Dar în mintea mea se stârnise un vârtej de gânduri, iar picioarele nu mă duceau mai departe. Femeia m-a privit nedumerită şi mi-a răspuns, parcă puţin indignată, accentuând femininul:

— Doar v-am spus că o persoană!

Atunci mi s-a impus cel mai absurd dintre gânduri, că nu putea să fie decât Zorina, fiindcă mă gândisem la ea cu prea multă intensitate. Nu ţineam seama că erau doi ani de când nu mai ştiam nimic unul de altul, că ar fi fost imposibil să mă găsească. Am lăsat schiurile să-mi cadă din spinare, m-am rupt de pe podeaua coridorului şi, dintr-un salt, mă izbeam în uşă, fără să nimeresc clanţa, puteam s-o scot din ţâţâni sau s-o fac ţăndări. Nu ştiu cum am deschis-o. Înăuntru era cald, duduia soba, fumul de tutun plutea în straturi, şi prin vălul lui cenuşiu am văzut-o pe Ioana, cu trăsăturile estompate, aşezată în fundul divanului, rezemată de perete, cu pledul pe genunchi, cum fusese rândul trecut, acum aproape o lună. Am rămas nemişcat, fără să pot scoate o vorbă, privind-o întrebător, uimit, puţin beat, scăldat într-o fericire dureroasă, fiindcă n-o înţelegeam şi mi se părea nesigură. Ea, în schimb, nu arăta prin nimic că ar fi tulburată, ştia ce face şi ce va avea să facă.

— Ţi-am umplut odaia de fum! Acum e destul de cald, poţi să deschizi fereastra.

Altceva nu găsise cu cale să-mi spună, iar eu la rândul meu nu ştiam ce să-i răspund, fiindcă nu puteam să-mi adun gândurile. Vorbi tot ea, la fel de calm ca înainte:

— Începe prin a-mi spune „bună seara!” Şi dacă vrei: „Bine ai venit!”

— Bine te-am găsit!

— Ai dreptate! Asta-i formula cea bună! Acum stai jos, şi ascultă-mă!

M-am aşezat în fotoliu.

— Răspunde-mi repede şi cinstit: te încurc?

— Nu!

— Te bucuri?

Mi-era imposibil să mai scot un cuvânt.

— De ce taci?

— Fiindcă aveam nevoie de tine!

— Te cred, nu-i nevoie să juri; se vede! Eşti un suflet prostuţ şi cinstit. Mai lasă fereastra deschisă; afară nu-i frig. Până când eşti liber?

— Până luni!

— Bine! Trei zile şi patru nopţi! Lemne sunt destule; i-am spus femeii să aducă.

De-a lungul peretelui dinspre baie, lemnele erau aşezate în aşa fel, încât păreau cărţi într-o bibliotecă.

— Am făcut un duş, fiindcă eram murdară; vin de la munte.

Abia acum am observat că în locul hainei de schi avea o bluză de-a mea; sub pled poate era goală.

— Trebuie să faci focul la baie, nu mai e apă caldă.

În loc să mi se limpezească mintea, cădeam într-o beţie tot mai adâncă; să nu fi stat jos, m-aş fi clătinat. Ioana îmi arătă un rucsac, aşezat lângă fotoliu; ar fi trebuit să-l văd de când intrasem.

— Deasupra e o ramură de brad, scoate-o şi pune-o undeva; am adus-o de la munte.

Am simţit îndemnul să-i spun că o văzusem în tren, şi s-o întreb cine erau băieţii, cei cu care învăţa lecţiile la anatomie? Şi unde îi lăsase? Ea continuă:

— Am câştigat trei mii de lei la ruletă! Trei mii de lei n-am avut niciodată. Cine câştigă n-are noroc în dragoste. Şi n-am avut… Dă-mi o mână de ajutor să uit. Nu ştiu de ce mi-am pus speranţa în tine. Da, poate fiindcă eşti un suflet naiv. Am adus de mâncare pentru o săptămână; şi vin, şi şampanie. Rucsacul e plin… Încuie uşa!… Dă-mi cheia!

I-am dat-o, a aruncat-o pe fereastră, fără nicio ezitare.

— Credeam că ai să te sperii!

— Nu m-am speriat. Am mai văzut aşa ceva într-un film. Şi apoi am încă o cheie.

A făcut o grimasă înciudată, apoi a întins mâna.

— Dă-mi-o!

Era într-un sertar, i-am dat-o şi-a aruncat-o după prima.

— Cred că în film nu era şi asta!

— Nu, dar dacă strig, ne deschide femeia!

Nu mă aşteptam la reacţia ei, a sărit în mijlocul odăii, aruncând pledul într-o parte; într-adevăr, era goală, în afară de bluza mea nu mai avea decât chiloţii. Hainele erau după dulap, puse în dezordine, pe un scaun.

— Cheamă femeia să deschidă!

Începuse să se îmbrace. M-am rezemat cu spatele de uşă, nu ca să-i ţin drumul, ci să am un reazem. Mă simţeam alb la faţă şi sub torace

nici inima nu putea să fie decât tot albă, pierdusem tot sângele.

Nu o aşteptasem, nici nu mi-ar fi trecut prin minte, acum însă simţeam că n-aş putea să rămân singur. Şi ceea ce i-am spus nu erau vorbe, ci o izbucnire de spaimă, în faţa unei bucurii nesperate, în primejdie să dispară.

— Nu pleca!… Eşti ca o corabie care te-ai întors în port încărcată de mirodenii!

Lăsă să-i scape hainele din mână, dar nu făcu nicio mişcare, ochii îi sticleau, mari, scăldaţi parcă în beladonă. Era iarăşi fata timidă şi speriată, cum o visasem, la portiţă, unde rămăsese cu căpeţelul de aţă între dinţi, într-un joc pe care nu avusesem curajul să-l duc până la capăt, nici măcar în irealitate. Dar îşi reveni, făcuse multe lecţii de lucidizare de când o visasem atât de sfioasă.

— Eşti naiv, dar nu prost, adică prostuţ, cum am spus adineauri. Şi ai darul de a convinge; aşa cum vorbeşti, orice femeie o să te creadă. Învaţă să nu scapi nicio ocazie!

Deşi atât de tânăr, mai puteam să fiu naiv, mă întreb astăzi, după toate întâmplările prin care trecusem, cu Zorina, cu Ghizela, cu Santa, ca să le iau numai pe ultimele? Da, puteam, fiindcă nu îmi pierdusem nici candoarea, nici credinţa în gesturile frumoase; de aceea, n-am putut să urmez sfatul Ioanei, şi am scăpat multe din ceea ce ea numea ocazii; am aşteptat ca o femeie dorită să devină icoană, fie şi a unei religii păgâne, şi unele n-au atins acest stadiu: au existat, dar nu le mai ţin minte.

— Hai mai întâi să ne lămurim ce putem avea unul de la altul, spuse Ioana. Vino!

Mă luă de mână şi mă trase după ea, nestânjenită că era mai mult goală. De data asta nu se mai cuibări în fundul divanului, ci se întinse, cu mâinile sub ceafă, cu capul pe pernă, locul meu, unde dormeam noaptea; cred că acolo persistau efluviile gândurilor şi viselor mele, ca o transpiraţie a sufletului. M-am aşezat pe marginea divanului, la destulă distanţă ca s-o pot cuprinde în câmpul meu vizual, din cap până în picioare. Corpul ei nu era o surpriză, îl intuisem, şi scurta îmbrăţişare din stradă, când o întâlnisem prima oară, pe ninsoare, mi-l confirmase. Trebuia să-i scot bluza, pentru o ultimă confirmare, a umerilor şi sânilor. Dar mi se părea un gest brutal, prea direct şi prea categoric. M-am aplecat asupra ei şi am încercat să-i deschei nasturii cu gura; uitasem, şi nu mă interesa că era gestul inedit al Zorinei, pe care cred că nu l-a mai făcut nicio femeie, în tot lungul istoriei; dar odată cu lecţia nu trebuie să înmagazinăm şi numele profesorului, creierul ar fi solicitat dublu şi, dată fiind capacitatea lui limitată, ştiinţa s-ar reduce la jumătate. Respiraţia mea caldă o făcea să se înfioare, era mai degrabă o prevestire, aşa cum apare pe suprafaţa unei ape întinse şi liniştite uşoara vălurire a unei brize încă

îndepărtate. În mişcările mele neîndemânatice îi simţeam sânii, când pe un obraz, când pe altul, elastici, cum îi bănuisem, şi trebuia să mă lupt greu cu pornirea de a-i cuprinde cu mâinile; de multe ori făcusem aşa, fără să ştiu că, grăbindu-mă, pierdeam clipele cele mai bune.

Mă chinuiam cu primul nasture, îl prindeam între dinţi şi izbuteam să-l întorc în lungul butonierei, atât, mai departe nu puteam merge, încercam să-l împing cu limba, dar, odată eliberat dintre dinţi, se răsucea, revenind la locul lui dinainte. Zorina nu putea fi imitată.

— Stai puţin! mă opri Ioana. Ridică-te şi ascultă!… Toţi mă socotesc foarte inteligentă şi sunt, îmi dau seama. Nu pot face un gest, fără să-l analizez mai înainte; până ajung să-mi fie silă de mine. Pe deasupra, învăţ medicina; eu am vrut, nu-mi plăcea altceva, dar e o pedeapsă, fiindcă o învăţ pe propria mea piele; îmi cunosc mult prea bine anatomia, şi funcţiile ei, le ştiu dinainte, de aceea nu mă pot pierde, de aceea mi-a fost scârbă. Am mai încercat, tot degeaba; dar trebuie să mă vindec, fiindcă sunt normală, fiindcă ştiu cum trebuie să fie. Acum ai înţeles ce aştept de la tine, e o încercare, mă încredinţez ţie, fiindcă odată, când ne-am cunoscut, mi-a bătut inima; foarte puternic! Să ştii, atunci, când am jucat gajuri, ardeam de dorinţă să-ţi simt gura, în cimitir am vrut, şi te-am implorat în gând să mă iei în braţe. Adineauri, când stăteai aplecat peste mine, am simţit că îmi trece scârba. Dar m-am îngrozit că ar putea să revină; la un gest, la o vorbă, ca valurile mării care se retrag, apoi se întorc şi se revarsă pe plajă. Ah, foşnetul lor mă îngrozeşte, e parcă foşnetul scârbei mele! Te rog, fii deştept şi aşteaptă o clipă de acalmie; însă atunci să fii gata, să nu stai pe gânduri!

— Ai vorbit prea mult. Ai să oboseşti şi ai să mă arunci în colţul odăii… Nu ţi-e foame?

— Doamne, Dumnezeule, să nu mai întrebi niciodată pe o femeie goală dacă îi e foame! Când mi-o fi foame şi n-am să mai pot răbda am să strig: „Ajutor! Daţi-mi de mâncare!” Sau am să te mănânc pe tine.

Deveni brusc palidă:

— Ştii ce-am simţit? Că am instincte canibalice! Cum o fi carnea de om? Probabil bună, dacă atâţi o mănâncă! Hai, scoate-mi bluza! Ce-ai vrea să mănânci din mine?

Mă îndârjisem, voiam să-i deschei nasturii cu gura, dar îmi era imposibil; i-am smuls cu dinţii. Întreg bustul ei, împreună cu braţele, erau construite nu armonios, ci armonic, decurgeau muzical unele din altele, centimetru cu centimetru, ducând la un acord care le cuprindea pe toate.

Rămăsese sub impresia propriului ei discurs dinainte, se privea cu o ironie cinică.

— Sunt cea mai bine făcută din facultate, mi-au spus fetele, care se

bucură să-ţi găsească defecte; bineînţeles că mi-au spus şi băieţii, numai că ei nici nu ştiu să facă o comparaţie; cel mai mult mă bizui pe propria mea constatare. Dar în câţiva ani, tot ce vezi o să se îngreuieze, o să-şi piardă forma, o să se lăbărţeze. Ştiu de la surorile mele, care când s-au măritat erau ca nişte naiade, iar acum au devenit mase de gelatină. Bineînţeles că bărbaţii lor nu le poartă credinţă, şi le dau dreptate. Ştii care-i norocul tău? Nu că mă găseşti nou-nouţă, în forma mea cea mai bună, şi cea mai la modă. Ci că nici n-ai să mă vezi altfel; am să dispar repede, asta-i regula, dacă îţi convine. Când mi-o apărea prima cută sub sâni, am să-ţi spun adio; desigur, s-ar putea să plec şi mai înainte; depinde de tine. Nu-i nevoie să-mi spui, nimic nu se vede mai bine pe faţa unui bărbat, decât plictiseala. Am observat la bărbaţii surorilor mele, şi la mulţi alţii. Sutienul nu păcăleşte decât pe cei care nu au prilej să pună mâna. Dacă un bărbat se scarpină la ceafă când se ridică de la masa de seară, să meargă în dormitor, ştiu că sânii nevestei au început să cadă; când cască, înseamnă că au apărut suluri de grăsime pe burtă. Uită-te la burta mea, pune mâna. Simţi muşchii? Dacă mă ridic în picioare, abia se bombează: exact cât trebuie. O femeie cu burta suptă, ca atleţii, e o scândură găurită.

Se ridicase în genunchi şi se etala fără emfază; ca la lecţiile de anatomie. Începeam să sufăr de pe acum pentru lipsa ei viitoare. Dar în acelaşi timp, atâta francheţe mi se părea un privilegiu unic pe care mi-l acorda o femeie, şi într-adevăr, n-am mai întâlnit alta asemeni. Toate şi-au disimulat defectele; cât erau scăderi incipiente, le-am spus: „arată-te cum eşti, nu-mi displace şi ai să te simţi mult mai bine!” N-am greşit niciodată, şi acele femei mi-au fost recunoscătoare. Când deveneau dezagreabile, mă făceam că nu văd, dar mai uşor mă păcăleam pe mine decât pe ele. Apoi, de la un punct înainte, trebuia să socotesc bătălia sfârşită.

Demult, un prieten mai în vârstă decât mine, un om cu calităţi remarcabile, dar numai cu puţin mai frumos decât dracul, se însurase, din dragoste, cu o femeie atât de urâtă chiar pe lângă el, că n-o puteam privi fără să mă ia groaza. Iar pe deasupra, se şi zbătuse până să facă nunta, fiindcă trebuise s-o divorţeze, cu eforturi, de un bărbat care nu voia s-o lase. Împotriva presupunerilor mele, căsătoria a durat până la moarte; fiindcă o iubea, deplin, sincer, iremediabil, şi în plus, inexplicabil pentru mine. Acel om inteligent şi cult avea o extraordinară putere de pătrundere a fizionomiei umane. Într-o zi, îmi aşteptam rândul la frizer, aşezat în spatele lui, şi mă vedea în oglindă, fără să-mi dau seama. După ce a terminat, a rămas să mă aştepte, deşi diferenţa de vârstă dintre noi ne împiedica să fim prieteni; nu ne puteam spune intimităţile. M-a luat de braţ şi mi-a făcut o mărturisire, care m-a surprins de două ori, că îşi dăduse seama ce mă frământă şi că nu ezita să se destăinuie.

— Ştiu că este urâtă, şi nu era mai frumoasă când am luat-o. Dar o iubeam, şi o iubesc, după o lege neînţeleasă. Dacă vrei să ştii mai mult despre ceea ce se întâmplă cu mine, îţi dau un sfat, pentru ziua când ţi s-ar întâmpla ceva asemeni: învaţă să n-o vezi. Mă uit în ochii ei, şi n-o văd.

Nu cred că aş fi avut această putere, dar nici n-a fost nevoie, am găsit alte mijloace să mă apăr. Poate el vedea în locul ei o fată frumoasă, iubită în tinereţe.

Ca să fiu conform cu mine însumi, i-am spus Ioanei:

— Îmi place totul la tine, şi ai fi perfectă, dacă ţi-ai depila părul de pe picioare.

Era mai degrabă un puf blond, numai pe gambe, şi abia se ghicea pe pielea ei brună, colorată intens, parcă arsă de soare, dar se simţea sub mână. Se întinsese din nou pe spate şi îi examinam picioarele, mângâindu-le în lung, de la şold până la gleznă.

— Faci bine că-mi spui, răspunse, neofensată. Nu i-am dat prea multă importanţă. Dar te înţeleg, contrastul trebuie dus până la ultima consecinţă. Voi aveţi o anatomie, noi alta. Un bărbat cu barbă ar putea să-mi placă. O femeie cu barbă ar fi inutilizabilă, chiar dacă s-ar rade; destinul ei rămâne baraca de la Moşi, cu tot felul de monştri. Fiindcă mi-ai spus, vreau să fiu perfectă; e dreptul tău să ai această pretenţie. Dar unde m-aş putea duce să mă depilez la ora asta?

— E închis peste tot! Şi apoi, am adăugat zâmbind, servitoarea s-a culcat, n-are cine descuia uşa. Am să te depilez eu, cu maşina de bărbierit.

A avut o singură ezitare, şi-a dus mâna la gură:

— O! Aşa părul se aspreşte, mai târziu o să semăn cu atleţii!

— În niciun caz! Dar renunţăm, îţi dau dreptate.

— Nu! O singură dată nu contează. Vreau să fiu perfectă. Chiar dacă n-ar fi fost dorinţa ta, vreau să fiu perfectă pentru mine; trei zile. Pe urmă o să văd ce se mai întâmplă.

Exagerasem, puful de pe gambe, doar puţin udat cu apă călduţă, cădea sub maşina de ras, ca şi cum l-ar fi luat vântul. Porneam de sus, de sub genunchi, într-o singură mişcare prelungă, până la gleznă. Ea stătea cu ochii închişi, cu un zâmbet puţin curios în colţul gurii.

— Mă gâdilă puţin, îmi spuse, cu vocea schimbată, dar se întâmplă ceva îmbucurător, începe să-mi placă. După ce termini cu maşina, mângâie-mă tot aşa, e calea cea bună.

Puţin mai târziu mă opri.

— Stai puţin, spuse în şoaptă, cu altă voce decât o auzisem vreodată. Cred că e bine să scoţi tot de pe mine, să nu fie o piedică. Şi acum mângâie-mă mai departe.

Erau multe părţi care trebuiau mângâiate, ar fi fost bine să am altă construcţie, să le pot cuprinde pe toate, în aceeaşi clipă. Ea însă părea

mulţumită chiar dacă le parcurgeam cu rândul, şi în acelaşi timp era tot mai încordată, cum ar fi stat la pândă. Pe urmă răsuflă prelung, în mici spasmuri; altminteri părea foarte atentă şi stăpână pe sine.

* * *

M-am îmbrăcat pe jumătate, sunt pudic, şi apoi nu vreau să confund o clipă cu alta, le separ măcar cu o bucată de pânză, ca o cortină care desparte scena, unde a fost spectacolul, de sala cu asistenţa pasivă. Am tras masa în dreptul divanului, am pus rucsacul la îndemâna Ioanei, fiindcă, deşi în casa mea, ea era gazda, ca una care adusese mâncarea. N-aveam decât două farfurii, un cuţit şi o furculiţă. Ioana s-a ridicat, şi-a învelit o parte a trupului cu poalele feţei de masă, în rest a rămas goală, în chip atât de natural, că părea îmbrăcată; probabil era rezultatul lecţiilor de anatomie, care acum, fiindcă era aici, în faţa mea, numai cu mine, nu-mi făceau nicio impresie neplăcută, păreau cu totul abstracte; poate că nici nu credeam în ele, le socoteam numai vorbe. Cu totul altfel aveam să judec după câteva zile.

M-am aşezat pe scaun, în faţa ei, de partea cealaltă a mesei. Nici nu vreau să-mi aduc aminte ce era de mâncare, mă fascina ea, cum muşca înfometată dintr-o bucată de şuncă, sau dintr-un hartan de pasăre, fără să folosească furculiţa şi cuţitul, senzuală şi primitivă, unsă de grăsime pe faţă, dar nu dizgraţioasă, ci naturală, vie şi puţin animalică, în schimb cu ochii omeneşti, plini de o mulţumire inteligentă.

— Să nu mă judeci, îmi spuse, nu mănânc urât, ci cu foame. Nefericit cine nu înţelege!

Sânii i se rezemau pe masă, la fel de pudici sau la fel de lubrici ca mâncarea scoasă din pachete şi parcă înviată. Că ar fi putut să se confunde; de un asemenea festin nu puteau să se bucure nici marii stăpânitori ai lumii, care nu mai existau pentru mine în clipa aceea, cum nu exista lumea. Peste umărul ei, vedeam fotografia Santei, de pe noptieră. Nimic nu era profanat, nici de o parte, nici de alta; întâlnirea dintre aceste două fiinţe nu crea un antagonism între ele, dimpotrivă, o înrudire. Ioana, fără să ştie, datora foarte mult Santei, pe sufletul ei erau exersate sentimentele mele, cum se manifestau acum, iar gesturile de astăzi erau răsfrângerea unor gesturi de altădată, neîmplinite, dar analizate cu gândul, în aşteptarea realizării. Însuşi fumul de tutun, impregnat în ziduri, o aducea în cameră pe Santa, fiindcă îmi trezea în nări mirosul ierbii uscate din pădure, care nu putea fi decât aromată.

Ceasul de pe noptieră, neîntors de când plecasem, se oprise; întâmplător arăta ora şase şi jumătate, depăşită probabil cu vreo trei sferturi din noapte. Să fi fost vară, fereastra ar fi început să se lumineze.

— Sper că n-ai să-l întorci! spuse Ioana.

— Dar să numărăm măcar zilele; trebuie să ştiu când o fi luni dimineaţa.

Se întinse la loc în pat, fără să-şi şteargă grăsimea de pe faţă; nici acum nu era dizgraţioasă, ci crea o sălbăticie nealterată, un primitivism lubric, în înţelesul pur al cuvântului, căci unele gesturi civilizate duc la uscăciunea pielei şi a sufletului. M-am aşezat lângă ea, şi grăsimea de pe faţă i-am întins-o pe grumaz, pe sâni şi pe umeri.

— Am să miros ca o bucătăreasă!

Nu se ferea, simţea probabil cele gândite de mine mai înainte.

— Nu, i-am replicat, mirosul pielei tale e mai puternic; mirosul bucătăreselor provine din naştere; chiar dacă mama lor a fost infantă!

Întinse mâna, luă pachetul de ţigări de pe noptieră şi rămase cu gestul la jumătate.

— De cât timp n-am mai fumat? mă întrebă, mirată.

— De câteva ceasuri.

— Ştii ceva? Nici nu mai simt nevoia…

Când puse pachetul la loc, rămase cu ochii la fotografie. Până atunci n-o privise niciodată de-a dreptul; îmi închipuiam însă că în lipsa mea o studiase îndeaproape. Pe urmă, mi-a spus că nu îndrăznise, şi am crezut-o; simţeam că nu mă minţise niciodată, şi nici n-avea să mă mintă; nici dacă ar fi vrut să-mi pună otravă în băutură.

— Cine-s aceste făpturi minunate? mă întrebă, uitându-se la mine cu o privire deschisă.

— Un cal şi o fată.

Îmi luă mâna şi o duse la gură.

— Ce frumos ai spus! Şi ce limpede!

— Dacă te supără, am să iau fotografia de acolo.

Nu era o trădare; voiam s-o apăr pe Santa, să nu fie martoră; greşisem că nu o luasem mai dinainte.

— Nu! protestă Ioana. N-ai altă icoană în casă.

Mi-am simţit sufletul retezat; am căzut cu capul pe pieptul ei, mângâindu-i umerii spasmodic.

— Ce noroc te-a adus în viaţa mea, fiinţă miraculoasă?!

Fără să vreau, pronunţasem aproape cuvintele ei, privitoare la Santa şi Fedra. Era miraculoasă, într-adevăr, m-am ridicat şi am privit-o din cap până în picioare, cum mai făcusem o dată, dar neconvins că aveam dreptul, şi neconvins mai ales că vedeam imaginea ei adevărată; atunci era doar o enigmă, şi dacă o dezlegam putea să mă dezamăgească. Dezlegată sau nedezlegată, acum mă înrobise şi voiam, cu toată bucuria din mine şi cu toată puterea mea de dăruire, să-i port jugul.

— Bine! răspunse, cu un ton stăpânit, parcă indiferentă la vorbele mele. Acum hai să discutăm ceva tehnic.

Stăteam pe marginea divanului, îmi luă mâna, încă o dată, dar în loc s-o ducă la gură mi-o aşeză cu palma în jos pe pântece, şi o împinse la vale, până pe pubis. Era calmă şi descleştată.

— Important este că nu mi-a fost scârbă. Deloc, şi de nimic. Într-atât, că aş vrea iarăşi, oricât şi oricând. Scârbă mi-ar face doar un prosop, aş socoti că-i oribil. Nu trebuie să înjosim nimic din ce-i al nostru. Însă mai mult nu ştiu, n-ai găsit punctele mele bune, fiindcă nu le cunosc nici eu, n-am putut să ţi le arăt, trebuie să le căutăm împreună. Tu ştii cum sunt făcută eu pe dinăuntru?

Ştiam cât se învaţă la anatomie, pe o planşă sumară, pe care nu o puteam suprapune peste realitate, fiindcă îmi fugea din minte. Realitatea era o rătăcire într-o lume misterioasă, indescifrabilă, o pădure tropicală, fierbinte şi umedă, cu liane închipuite şi intangibile, cu convulsii confuze, pe care memoria nu le poate reproduce şi inteligenţa nu ajunge niciodată să le traducă. O suită de cunoaşteri incomplete, uneori eronate, care nu se cumulează, fiindcă se uită într-o clipă de rătăcire. Ştiam ce spunea Balzac, că un bărbat nu va afla niciodată ce înseamnă o femeie, dacă nu va diseca măcar una. Unii cred că se referea la o disecţie figurativă, alţii la una reală, îmi trăisem o bună parte din viaţă, când am avut prilejul să văd aievea asemenea disecţii, nu una singură, şi nu pe un cadavru, ci pe femei vii, cărora li se extirpau părţi ale aparatului lor de reproducere sau aparatul în întregime. Am privit de la jumătate de metru, totul, o bucăţică după alta, pe îndelete, am văzut uterul scos la lumină, desfiinţat, cu funcţiile anulate, nemaiputând să vibreze vreodată, cu colul redus la o proeminenţă moartă, perforată la mijloc de o portiţă, cu tulburătorul ei sens de circulaţie dublu.

Dar nimic din toate acestea nu mi-a spus ceva peste ceea ce ştiam dinainte, prin intuiţie sau prin cercetări migăloase, nu totdeauna concludente. Fiindcă pentru a şti, e nevoie de o colaborare, o comunicaţie lucidă, între două conştiinţe, amândouă înzestrate cu o inteligenţă capabilă să învingă orice prejudecată. O femeie care înţelege să conlucreze la o cunoaştere reciprocă trebuie să admită că pudoarea este un produs al îmbrăcăminţii, că odată aceasta îndepărtată, va fi spre folosul ei să-şi dezvăluie cele mai ascunse şi mai neînţelese secrete.

Ideile mele coincideau cu ale Ioanei, şi aşa am început să ne cunoaştem. Trei zile şi patru nopţi am rămas împreună. Adormea lipită cu faţa de perete, făcută una cu scoarţa groasă de lână, care o apăra de răceala zidului.

— Nu-mi place să dorm altfel, te rog, nu mă lua în braţe!

Mă trăgeam la marginea patului, să-i las cât mai mult spaţiu, dar peste noapte mă trezeam cu ea înghesuită în mine, cu capul băgat la subţioara mea, căutându-mi protecţia şi în cel mai profund somn, căci

n-aş fi putut s-o trezesc nici dacă o zgâlţâiam cu amândouă mâinile, îmi şoptea numele, cu o duioşie inconştientă, pe care, dimineaţa, n-a vrut s-o recunoască niciodată.

— Nu-i adevărat! îmi replica, aproape cu ciudă. Nu m-am dezlipit de perete. Şi nu vorbesc prin somn, mi-ar fi spus măcar mama!

Sticla ei de şampanie am băut-o în seara revelionului. Discursul regelui, la miezul nopţii, ne-a găsit făcând dragoste, şi am continuat, parcă punctându-i frazele. Pe urmă Ioana s-a lipit de perete.

A patra dimineaţă, la ora 6, când a sunat ceasul, pe întuneric, era cuibărită lângă mine. Am ţinut-o cu braţul, fiindcă, instinctiv, voia să fugă. Când s-a dezmeticit, am simţit-o că tremura de ciudă. Nemaiputând să dezmintă, a convenit că poate era somnambulă.

Trebuia să plece, dar nu ştiam unde; înţelesesem că în niciun caz nu se ducea acasă, în oraşul nostru, pe strada Primăverii; n-am întrebat-o motivul. Mult mai târziu am aflat că unul din cumnaţii ei, care căsca şi se scărpina la ceafă când era timpul să meargă la culcare, venise la ea în cameră, noaptea, când dormea toată casa, şi voise s-o siluiască.

Femeia îmi descuia uşa, pe dinafară, când Ioana îmi spuse:

— Pot să mai dorm câteva ceasuri?

La patru, când m-am întors, ardea focul în sobă; se întunecase, şi în cameră nu era altă lumină decât a flăcărilor, într-un pahar, pe masă, se vedea o pată albă; era o rămurică de liliac, am recunoscut-o datorită mirosului. Abia pe urmă am descoperit-o pe Ioana, stătea ghemuită în fundul divanului, cu o bluză a mea, învelită pe picioare cu pledul. Căldura sobei şi căldura ei, din trup şi din suflet, pe care le simţeam de departe, se amestecau cu parfumul liliacului. N-am mai lăsat-o să plece, a rămas la mine până la 7 ianuarie, când s-a deschis căminul. De atunci înainte, venea sâmbăta, cu servieta plină de cursuri, o lăsam să înveţe, fiindcă se apropia sesiunea de examene; rămânea până luni dimineaţa, când pleca de-a dreptul la facultate. Aceste întâlniri, rare, mă făceau să-i simt lipsa şi s-o doresc tot timpul. Uneori, când dorinţa era mai puternică, parcă simţind-o, mă pomeneam cu ea la uşă, în mijlocul săptămânii, uneori târziu, la ora nouă sau zece. Nu-mi spunea decât o vorbă scurtă şi categorică:

— Vreau!

Până să ajungă în pat, era dezbrăcată. Iar la sfârşit, încheia şi mai simplu:

— OK!

Astăzi, vorba aceasta are răspândire în toată lumea, e adoptată oficial în multe relaţii dintre oameni. Atunci n-o folosea mai nimeni, era auzită numai în filmele americane.

Apoi se lipea de perete şi adormea obosită. Iar peste noapte, o găseam strânsă în mine, cu o putere de a se dărui care se simţea şi în timpul somnului.

Dar până să ajungem aici, a fost o lecţie lungă, al cărei sens l-ar admite numai virtuozii instrumentelor de concert, chiar dacă n-ar înţelege-o şi n-ar practica-o.

27

Început aşa cum am spus mai înainte, cu o sticlă de şampanie şi cu o frivolitate, pe care alţii ar fi socotit-o neruşinată, fiindcă profana cuvântarea solemnă a regelui, anul 1934 n-a adus nimic în viaţa mea, decât dragostea Ioanei, care a ţinut până toamna, când trecuse în anul al doilea de medicină. Învăţa cu înverşunare şi pasiune, înţelegea totul uşor şi repede, depăşind cu mult cerinţele şcolii. Cred că dacă ar fi fost admisibil şi dacă îşi lăsa ambiţia liberă, în doi ani putea să-şi dea doctoratul, şi nu i-ar fi trebuit nici atâta, dacă n-ar fi fost nevoie să facă şi practică de spital, în sala de operaţie şi la patul bolnavilor.

În acest interval, cât am fost împreună, intră şi o lună petrecută pe malul mării, unde am avut prima neînţelegere, din vina ei, pe care eu însă am exagerat-o, şi astfel ne-am înveninat câteva zile. Ne-am împăcat deplin şi repede, fiecare ne-am grăbit să ne cerem iertare şi ne-am iertat cu lacrimi pătimaşe, am rămas în schimb cu impresia ascunsă că de aici încolo orice altă neînţelegere era posibilă.

Dar cauza despărţirii a fost cu totul alta; Ioana mă prevenise, când abia începusem să ne cunoaştem, dar nu mi se părea posibil ca vreodată sub sânii ei să apară o cută. Crescuseră şi aveau o densitate elastică, era de neconceput ca într-o zi să atârne, socoteam că ar fi fost un atentat la armonia naturii. Găsisem în ea perfecţiunea, era conştientă ea însăşi şi se supraveghea, hotărâtă să nu admită nicio scădere, iar eu păream a fi uitat ce face timpul cu tot ce este viu pe lume, începând cu florile şi copacii, care-şi scutură toamna frunzele şi petalele şi terminând cu omul, pe care îl vedeam mergând de-a buşilea după ce-l scoatem din scutece, ridicându-se în picioare, crescând, începând să alerge, până ce bate recorduri olimpice, în plina lui glorie trupească, spre a sfârşi în cârje sau în cărucioare, cu ochii stinşi, cu faţa plină de riduri şi cu mintea întunecată.

Ioana mi se părea mai presus de uzură, armonia ei trupească se bizuia pe o înflorire continuă, fiindcă până şi puful de pe picioare, luat cu maşina de ras în seara când voise să fie perfectă, nu mai crescuse; împotriva legilor naturale, pielea ei rămânea netedă şi pură, ca de marmoră însufleţită. O lună întreagă pe malul mării, într-un loc unde nu venea nimeni, uşor de găsit în vremea aceea, o văzusem pe deplin nudă, în lumina necruţătoare a soarelui, şi nimic al ei, şi în nicio clipă, nu mă făcuse să întorc ochii, după sfatul înţeleptului însurat cu femeia urâtă, cu care convieţuia fericit, fiindcă se ferea s-o vadă.

Şi deodată, într-o luni dimineaţă a toamnei care urmase, pe când se

pieptăna să plece la facultate, iar eu o urmăream prin oglindă, am văzut, sub sânii ei plini de sevă şi de vigoare, o linie umbrită, care nu era încă o cută, dar marca locul unde avea să se formeze. Departe de a fi o imagine dezagreabilă, ea îi accentua feminitatea, făcând-o mai caldă şi mai umană; poate perfecţiunea ei adevărată începea abia de aici înainte, până acum fusese doar o statuie, cu viaţa în devenire. Avertizat de temerile ei declarate, deşi nu credeam în ele, mi-am ferit ochii, cu o mişcare instinctivă. Când am privit-o din nou, mi-am dat seama că îmi surprinsese gestul; încetase să se mai pieptene, stătea cu braţele ridicate. Într-o mişcare încremenită şi, cu sânii aproape lipiţi de oglindă, se examina consternată.

Acesta a fost sfârşitul. A plecat fără o vorbă, m-a salutat cu o mişcare a braţului. În cursul săptămânii nu a venit, nu a venit nici sâmbătă seara, nici duminică. Luni după-amiază am aşteptat-o să iasă de la facultate, am stat ferit după un castan, să n-o incomodez dacă n-ar fi fost singură.

Am aşteptat mult. A ieşit ultima, mergea abătută, neconvinsă, ţinând servieta de un colţ, cu două degete, dispusă s-o piardă. Era o zi de toamnă, rece, şi era îmbrăcată nepotrivit, cu un jerseu de lână subţire, sub care sânii i se desenau în deplina lor splendoare. În toată făptura ei nimic nu mi s-a părut mai scump şi mai dorit, era o comoară, şi o scăpasem din mână. Începea să plouă şi n-avea umbrelă, n-avea nimic să-şi apere părul. Până la mine acasă erau numai o sută de metri, dar n-a vrut să vină. Am condus-o spre căminul judeţului; pe drum, a scăpat de două ori servieta din mână, şi când m-am aplecat s-o ridic, m-a dat la o parte. Ştiam ce-o îndepărtase, dar mi se părea de o exigenţă stupidă, într-atât, că n-o mai puteam crede, era un pretext, o minciună fără abilitate. Am întrebat-o:

— Ai pus ochii pe altcineva?

— Nu, dar a venit timpul să cobor o treaptă, şi nu vreau să cobori cu mine. Dacă aş avea o soră mai mică, ţi-aş da-o ţie. Am să mă mărit cu un bărbat, care să nu vadă că îmi cad sânii. Şi pe urmă cu altul, când oi face grăsime pe burtă.

Nimic n-a putut să-i schimbe hotărârea. Ploua şi mă întorceam singur spre casă, început cu o bucurie pe care abia acum vedeam că n-o preţuisem cât s-ar fi cuvenit, o bucurie de aur şi diamante, acum, după ce trecuse timp, anul se apropia de sfârşit, aducându-mi o deznădejde nebănuită. Dar o meritam, nu-mi era îngăduit să învinuiesc pe altcineva, afară de mine. Amintirea acelui zbucium despre care n-a ştiut nimeni va fi răsplătită când voi retrăi, povestind, bucuria unui an aproape întreg de fericire. Alţii l-au numit anul tragic.

* * *

Pentru odihna mea sufletească am să las fărădelegile şi crimele mai

la urmă, punând întâi întâmplările care nu întristează pe nimeni. Ţin minte ca astăzi ce vâlvă a stârnit în toată lumea naşterea celor cinci gemene Dionne, într-un sat din Canada. Era un record cred că nedepăşit nici până astăzi în speţa umană. De patru gemeni se mai ştia, fraţii Periicone, născuţi în oraşul Beaumont, din Texas, patru surori în alt loc din America, doi băieţi şi două fete în Anglia. Am avut şi noi un record, la Pătârlagele din judeţul Buzăului, unde o femeie a născut, câţiva ani mai târziu, un băiat şi trei fete. La trei luni după naştere, luaţi împreună, cântăreau paisprezece kilograme; cum încăpuseră?

Despre surorile Dionne, neegalate, s-a vorbit tot anul, poate tot deceniul, şi după ce nu s-a mai vorbit, au rămas tot celebre. Nu mai ştiu nimic despre ele, decât că astăzi ar avea cincizeci şi doi de ani fiecare. Am o fotografie a lor de pe la pubertate, cântând împreună, probabil pe scenă, fiindcă lumea ar fi venit oricum să le vadă, chiar dacă nu aveau voce. Dar poate că aveau, altfel n-ar fi atât de vesele, şi mai ales n-ar fi atât de grase, apanajul cântăreţelor. Fotografia le arată până mai sus de mijloc, destul să se vadă cât sunt făcute de otova, ca nişte saci îndesaţi cu ovăz, puşi în picioare. Umerii şi braţele, oricât le-ar ascunde rochia, inspiră teamă, cred că niciun bărbat n-ar îndrăzni să se apropie. Şi fiindcă fiinţele acestea au existat, cum sper să existe încă, şi fiindcă par atât de fericite, gândul mi se duce la Ioana, cu admiraţie, şi, uitând pentru o clipă o tristeţe atât de veche, mă simt mândru că m-am bucurat de frumuseţea ei, a cărei perfecţiune a apărat-o cu atâta orgoliu, neadmiţând nici comparaţie cu lumea obişnuită, nici cruţare.

* * *

Cu trei veri înainte, întorcându-mă din Egipt, unde fusesem cu Santa la piramide, am picat pe o fierbere care cuprindea toată ţara, pornită şi întreţinută de ziare, unele cu convingere ştiinţifică, altele doar în derâdere. Scena nu am văzut-o decât în fotografie, putea la fel de bine să te înfioare sau să te înveselească. Pe acoperişul unei clădiri nu înalte, de pe Calea Victoriei, o femeie, într-un halat alb, cu faţa severă, cu părul alb pe la tâmple, se uita la cer şi făcea cu braţele mişcări cabalistice; fotografia n-o mai am la îndemână, era tăiată din *Universul* şi nu cred să fi fost prea clară, aşa că păstrez toată rezerva cu privire la amănunte; s-ar fi putut ca femeia să aibă în mână vreun instrument de laborator, care la fel de bine putea să fie numai o coadă de mătură. Cum veneam dintr-o ţară dominată de mistere încă nedezlegate, ca de pildă ciudata orientare a piramidei lui Keops, ale cărei diagonale prelungite încadrează riguros Delta Nilului, puteam prea bine s-o confund pe femeia din fotografie cu o vrăjitoare, cum chiar insinuau

unii. În realitate, era un om de ştiinţă, colaboratoare a doamnei Curie, care îi recunoştea meritul de a fi realizat, prima în lume, fenomenul radioactivităţii artificiale. Acum, pe acoperiş, urma să provoace ploaia, la voinţă, nu ştiu cu ce mijloace. Poate că s-a format un norişor, la Cotroceni sau spre Băneasa, lumea a tresărit tulburată, a dat fuga să vadă, dar degeaba, strada a rămas uscată ca şi acoperişul. Nesusţinută de nimeni, doamna Mărăcineanu, acesta îi era numele, şi-a luat coada de mătură şi s-a întors în Franţa. Cu tot insuccesul, numele ei a rămas celebru multă vreme, dar era citat mai mult în derâdere.

Şi iată că în anul acela trist pentru mine, datorită Ioanei, tragic pentru omenire, datorită prea multor întâmplări sângeroase, doamna Mărăcineanu, finanţată de guvernul francez, ceea ce guvernul român nici nu se gândise să facă, a izbutit să provoace de-a binelea prima ploaie artificială din istoria omenirii, la Touggourt, în Sahara. Faptul este incontestabil, şi meritul doamnei Mărăcineanu recunoscut, retrag ideea că s-ar fi folosit de o coadă de mătură. Mă miră însă că fenomenul, atât de evident cum fusese, a rămas fără urmare. Iar astăzi, milioane de oameni în Africa sunt în primejdie să moară de foame, din cauza secetei.

* * *

Nu ştiu dacă statuia lui Eminescu de la Constanţa este cea mai frumoasă între cele treizeci şi cinci de statui şi busturi aflate în ţară. M-a impresionat profund să aflu că prima s-a ridicat nu la Bucureşti, unde poetul murise, nici la Iaşi, ale cărui străzi le bătuse melancolic şi în cârciumile căruia îşi îndulcea visările triste, ci la Botoşani, ca fiind centrul pământurilor lui de naştere. Nu ştiu a câta ar trebui pusă în clasificaţie acea statuie, ea însă fiind ridicată prima, cu zece ani înainte de-a fi început secolul nostru, ar putea face ca alte oraşe să se ruşineze.

Eminescu ar fi vrut să aibă mormântul pe malul mării; dacă informaţia mea nu va fi dezminţită, când îşi exprima dorinţa aceasta el nu văzuse marea niciodată. Mi se pare rizibil că unii poeţi americani au evocat în versuri privighetoarea, o pasăre destinată poeziei, dar care cel puţin atunci nu trăia în America, dovadă că inspiraţia lor în această privinţă era numai livrescă; nu la fel pot spune despre cine visează la mare, deşi îi este necunoscută. Marea, ocupând două treimi din suprafaţa planetei, ocupă măcar tot atât din sufletul oamenilor, chiar dacă trăiesc în mijlocul continentelor. Această părere pot s-o combată geografii, dar nu poeţii; iar dintre geografi, sper că numai o parte, belferii. N-am pus piciorul pe lună, acest privilegiu l-au avut câţiva oameni, număraţi pe degete; şi totuşi, mult mi-ar place să

am mormântul în locul unde au debarcat ei prima oară, deşi aş prefera să fie la antipod, pe faţa nevăzută a lunii, ca să nu-l ştie nimeni.

Cu un an înainte, când fusesem cu Ioana la mare şi în zilele noroase bătusem cu piciorul aproape tot ţărmul, de la Capul Caliacra la Capul Midia, desigur, în mai multe etape, am stat o jumătate de zi, pe o bancă, în locul unde, anul următor, cel tragic, avea să se ridice statuia lui Eminescu. Acel loc este în apropierea Cazinoului din Constanţa, vestigiu al unor vremuri de linişte şi de opulenţă, în cotul pe care îl face esplanada, dând naştere unui promontoriu, ca prova unei corăbii. Am stat, fiindcă l-am socotit locul cel mai frumos de pe tot ţărmul, cu cea mai largă perspectivă a mării. Am socotit, şi azi nu socotesc altfel, că mormântul lui Eminescu ar fi trebuit să fie acolo. Nu înţeleg de ce nu s-a îndeplinit această pe cât de patetică, pe atât de modestă dorinţă testamentară, şi l-au lăsat înghesuit într-o parcelă a cimitirului Belu.

De câte ori ajung la statuie, mă opresc cu faţa la mare, şi atunci simt că în spatele meu ochii lui Eminescu n-au fost morţi niciodată, ei privesc cu tristeţe orizontul, pe unde odată au trecut argonauţii şi de unde s-a ivit corabia de la Roma, cu Exilatul, care şi el a dovedit că tristeţile sunt un dar al sufletelor alese.

Iar în plăsmuirea femeiască proiectată pe soclul statuii, eu nu văd ceea ce vrea ea să simbolizeze, ci întorcându-mă la micimea mea pământească, întrezăresc pe acea fată orgolioasă care mi-a dat anul ei cel mai bun din viaţă, îmbogăţindu-mă şi făcându-mă să înţeleg, ca dintr-o Artă a Iubirii mai nouă, că adesea patima trupească nu-i dezlegată nici de suflet, nici de raţiune, şi când toate se unesc, nu duc la desfrâu, ci la poezie.

* * *

Eram prea deprimat în februarie, ca să povestesc ceea ce se cuvenea cronologic şi deschidea seria crimelor din anul tragic. Ioana plecase din viaţa mea abia de o lună şi jumătate şi inima îmi sângera, înjunghiată parcă în toate patru despărţiturile. Am căutat-o la căminul judeţean, n-am găsit-o; am aşteptat-o la facultate, m-a văzut şi s-a întors din drum, deşi dacă ar fi trecut pe lângă mine şi mi-ar fi spus sau nu mi-ar fi spus bună ziua, ştia că n-aş fi apucat-o de mână. De atunci, am învăţat să nu mă duc niciodată pe urma cuiva care pleacă. La scurt timp, am văzut-o trecând prin faţa casei, cu servieta ţinută de un colţ, cu două degete; până să ajungă la cămin putea s-o scape, nu o singură dată, şi pe jos era zăpadă amestecată cu mâzgă. S-a uitat la geam, dar nu m-a văzut, o împiedica perdeaua. Pe această fiinţă o voi putea numi oricând minunată, fiindcă, aşa cum se dăruise înainte, şi n-am povestit încă totul, descoperise un fel al ei de a se dărui mai departe, fără să-şi calce cuvântul: zi de zi, la ora patru fără zece,

trecea prin faţa casei şi se uita la fereastră. Gestul trebuie scris în Arta Iubirii; după cum trebuie scris că n-am coborât niciodată să-i ţin calea, şi nici n-am dat perdeaua la o parte.

Cred că mă mutasem de acolo, când ea continua să treacă prin faţa casei. Chiar dacă se căuta numai pe sine, era tot un act de iubire.

Împresurat de amintirea ei minunată, cum aş putea să povestesc crima petrecută într-un loc din apropiere, şi abia în a şaptea săptămână după ce ea plecase, când trei adolescenţi au forţat uşa unei case şi au ucis ca să jefuiască? Mai bine mă duc cu câteva luni mai departe, spre a mă întâlni cu un om pe care l-am iubit mult, fără să-l fi văzut vreodată, şi nu-l iubesc mai puţin astăzi, îl chema într-un fel care putea să sune puţin caraghios, pentru cine nu cunoştea bine limba lui, adică o bună parte din omenire, căci, nefăcând deosebire între un cuvânt scris cu i şi unul cu y, numele în traducere însemna Pasăre. Nu-i un nume căruia să-i poţi asocia gloria, şi cu atât mai mult nemurirea. Dar marea vedetă a vremii, frumosul Robert Taylor, idolul atâtor femei de pe faţa pământului? Ce-ar fi simţit ele, cât de mare le-ar fi fost dezamăgirea, aflând că erau vrăjite de unu numit Robert Croitorul? Croitor este un meseriaş util şi chiar onorabil, dar nu poate să fie idol decât cel mult pentru clientela lui, admiţând că lucrează cu artă. Iar o pasăre, model al zborului visat de omenire cel puţin din vremea lui Icar, nu poate deveni numele unui amiral din marina americană, eroul unei fapte mai mult decât glorioase; lămuririle le-am dat pentru cei aflaţi în primejdie să confunde pe i cu y. Căci dacă *bird* înseamnă pasăre, Byrd e pur şi simplu numele amiralului, intraductibil. Lui îi închin imnul aflat printre rândurile care urmează.

Cartea scrisă de el am citit-o mai târziu, faptele s-au petrecut în vara anului tragic, şi reprezintă un model de grandoare umană. Amiralul Byrd, comandantul unei expediţii la Polul Sud, în Antarctica, prea puţin cunoscută, a săvârşit atunci o faptă care mi-a provocat un entuziasm fără margini, unit cu o groază nu mai mică, în timp ce altora le stârnea oprobriul.

La Polul Sud ajunsese mai de mult Amundsen, profitând de vara antarctică, urmat curând de Scott, care însă la întoarcere îşi lăsase oasele printre gheţuri. Nimeni nu se încumetase să rămână iarna acolo, ca să vadă ce se întâmplă cu vremea şi cu el însuşi, la temperaturi mai scăzute decât optzeci de grade sub zero, cărora nu le poate rezista nicio vieţuitoare, şi nu se ştie ce se întâmplă chiar cu materia neînsufleţită.

În lunile când la noi lumea se topea de căldură, când eu priveam marea din faţa statuii lui Eminescu, însoţit de amintirea Ioanei, mai credincioasă decât propria-mi umbră, amiralul Byrd, singur, număra zilele iernii polare, într-un adăpost săpat la şase metri sub gheaţă. Afară, se zbăteau viforniţe sub care plămânul omului ar fi plesnit ca o

sticlă lovită, şi poate la fel i-ar fi plesnit şi sufletul. Cea mai apropiată bază unde trăiau oameni, coechipierii lui, care îi aşteptau îngrijoraţi mesajele radiotelegrafice, temându-se că într-o zi ele ar putea să înceteze, se afla la o sută optzeci de kilometri. Nimeni în acel anotimp n-ar fi putut să-i vină în ajutor, dacă i se întâmplă o nenorocire, începând cu cea mai simplă, o mână scrântită, şi sfârşind cu pierderea minţilor, pe lângă care moartea e mult mai uşoară. Au fost şi zile când, într-adevăr, mesajele n-au venit la ora convenită; slăbit de suferinţe, pe care le înfruntase cu vitejie, Byrd nu mai avea putere să învârtească manivela dinamului care furniza energie electrică pentru emiţătorul de radio. Momente primejdioase au fost multe, el le povesteşte senin şi cu modestie. Dar, dintre cei rămaşi la căldură în casa lor din America, şi care înţeleg că au urmărit cu groază ştirile nesigure, unii l-au învinuit, la întoarcere, că fapta lui era o nesăbuinţă echivalând cu o crimă, că pentru niciun preţ de pe lume n-ar fi trebuit să rămână singur.

Singur se intitulează şi cartea. N-am s-o povestesc, fiindcă am spus aproape totul într-o jumătate de pagină; restul poate să-şi imagineze oricine, iar de nu, să joace o partidă de bridge, sau să citească o carte de dragoste. Măsura lui adevărată amiralul Byrd şi-o arată în prefaţă, unde explică de ce a trebuit să fie singur; acele pagini le-am avut multă vreme la căpătâiul patului, şi dacă azi nu le mai am, fiindcă s-au adunat prea multe care merită respectul acesta, ideile cuprinse în ele le ţin minte şi n-am să le uit toată viaţa. În scurta vară antarctică şi cu puţinele mijloace de transport adaptate locului, pe care le avea la dispoziţie expediţia, nu se puteau duce de la bază la Polul Sud mijloace de trai, hrană şi combustibil, lăsând la o parte instrumentele, decât cel mult pentru doi oameni. Byrd spune că ar fi fost nevoie de un al treilea; de aici rezultă ideea pe care oamenii ar trebui s-o judece şi s-o adopte, chiar pentru alte ocazii decât o iarnă la pol, într-un mormânt de gheaţă.

Doi oameni, care trăiesc singuri într-un spaţiu redus, o sută şi nouă zile încheiate, ajung să se urască. Adaug, pe răspundere proprie, că anumite firi pot merge până la a se omorî unul pe altul. Fiindcă fiecare ştie, cât e ziulica sau noaptea de lungă, ce va face celălalt în a doua clipă, în toate clipele, în toate zilele: cum răsuflă, cum geme, cum se răsuceşte în pat, cum coboară, cum se îmbracă (e înspăimântător!), cum îşi trage cizmele în picioare, cum îşi dă cu apă pe faţă. Şi, mai rău decât toate, cum îl priveşte pe celălalt, cum se spionează unul pe altul, încercând să-i bănuiască gândurile. Iată motivele pentru care, neputând merge trei oameni, ci numai doi, amiralul Byrd a fost obligat să rămână singur.

Nici în trei viaţa nu putea să fie o fericire, condiţiunile fiind ştiute, dar, oricum, elimina măcar în parte nefastele urmări ale ciocnirii

zilnice între două fiinţe umane, fatal deosebite una de alta în gesturi, gânduri şi sentimente; al treilea ar fi putut măcar să-i despartă dacă se luau la bătaie.

Mai am de reflectat cum s-ar petrece faptele cu doi oameni, dacă ei ar fi bărbat şi femeie, uniţi printr-o dragoste încercată. Aici părerile semenilor mei pot fi împărţite, nu însă şi ale mele. Din câte iubiri îmi sunt cunoscute, începând cu cele legendare, ele nu s-au derulat în vid, ci într-o lume populată, o societate, care poate să joace rolul de catalizator sau de paratrăsnet; şi nu trebuie să uităm că multe din iubirile petrecute sub ochii noştri, sau scrise în cărţi nemuritoare, au fost curmate, înainte de-a ajunge la uzură şi neînţelegere, de însăşi societatea martoră. Ce-ar fi făcut Romeo şi Julieta dacă ar fi fost închişi o sută şi nouă zile într-un mic adăpost de gheaţă, săpat şase metri în adâncime, departe de conflictul Montaguilor cu Capuleţii, unde nu s-ar fi auzit nici cântecul privighetorii, nici al ciocârliei, şi nici alte glasuri, decât ale lor, putând să devină enervante chiar în pronunţarea celor mai fierbinţi declaraţii de dragoste?

Cu acest adaos, disculparea amiralului Byrd nu mai are nevoie de nicio pledoarie.

* * *

Două întâmplări nevinovate mai am de povestit, înainte de-a ajunge la dramele anului. Vor fi fost mai multe, mă opresc la cele pe care, cu totul întâmplător, le-am văzut cu ochii. Poate în spatele meu se petreceau altele, cu sutele. Aveam, în sfârşit, o bicicletă greoaie, dar robustă, căreia îi pusesem ghidon de curse, ca să-mi dau ifose; căci nu-l foloseam în scopul pentru care era creat, cu mânerele arcuite în jos, până aproape în dreptul genunchilor, ca să stai într-o poziţie aproape orizontală, spre a micşora rezistenţa aerului la înaintare; acest avantaj devenea real numai la viteze importante, ceea ce nu era cazul în ceea ce mă priveşte, căci pe mine mă interesa peisajul, nu recordurile. Aşa că, ţinând ghidonul de partea lui superioară, mergeam în poziţie omenească, doar puţin arcuit de mijloc, în viteză de promenadă, pe potecile din marginea şoselei, captivat de distanţă, şi neîndurându-mă să mă întorc decât după ce cădea întunericul.

Era într-o după-amiază din a doua jumătate a lunii august, când mergeam aşa pe şoseaua Piteştilor, şi făcusem mai bine de treizeci de kilometri în afara oraşului, când am văzut ridicându-se un nor de praf din faţă. Şoseaua nu era asfaltată, ci doar pietruită, de aceea nu treceau multe automobile; mai degrabă căruţe. Mergeam pe partea dincotro bătea vântul, ca să nu vină praful peste mine, aşa făceam totdeauna, fără să mă fi învăţat nimeni; e ceva care nu se învaţă, ci doar se judecă, de aceea, când îi vedeam pe alţii mergând pe partea

cealaltă a şoselei, de piereau în nori de praf când treceau automobilele, îmi venea să strig la ei, să-mi fac pomană cu plămânii lor şi cu ochii, arătându-le pe unde e bine să meargă. Dar mă abţineam, socotind că aveau creier nu de om, ci de găină, căci altminteri ar fi ştiut şi singuri cum e mai bine; din partea unora ca ei te poţi alege cu o înjurătură.

Norul de praf din faţă creştea întruna, până s-a desluşit că erau câteva camionete care ocupau toată lăţimea şoselei. Iar în faţă, la vreo cincizeci de metri, mergeau, pe stânga şi pe dreapta, două motociclete cu ataş, care opreau căruţele şi automobilele, silindu-le să tragă în marginea şanţului.

Erau exact opt zile de când se terminase iarna antarctică, şi amiralul Byrd, simţind gheaţa vibrând la apropierea tractoarelor cu şenile, ieşise din adăpost, să le întâmpine; nu era atât de prăpădit cum fusese cu un timp în urmă, când puţin lipsise să-şi piardă viaţa. Nu-i crescuse o barbă prea mare, fiindcă se bărbierea o dată pe săptămână, ceea ce cred că reprezenta triumful civilizaţiei asupra sălbăticiei. În schimb, părul, netuns probabil niciodată, îl purta în cozi împletite, ca femeile.

În spatele prafului ridicat de camionete, venea un grup strâns de biciclişti, şi când au trecut prin faţa mea, am numărat nouăsprezece. Fuseseră şaptezeci la început, când plecaseră de la Bucureşti, dar aproape trei sferturi din ei rămăseseră pe marginea drumului. Era, după cum am aflat pe urmă, primul tur ciclist din România, de aceea socotesc că sunt dator să-l trec în cronica vremii, ca pe o faptă eroică. Fiindcă drumul, pe la Brăila, Bacău, Braşov, Sibiu, Piteşti şi Bucureşti măsura ceva peste o mie de kilometri, şi şoselele nu erau asfaltate. I-am văzut trecând prin faţa mea, zburând peste hârtoape, de mă mir cum nu se îndoiau roţile, derapând în valuri de praf, de nu ştiu prin ce minune nu se puneau de-a latul. Bicicletele semănau cu cele de astăzi, decât că probabil erau mai grele cu câteva kilograme, ca să reziste pe drumuri proaste; pedalele nu aveau sistem liber, se învârteau solidare cu roata din spate şi e uşor de înţeles la ce încercare erau puse picioarele bicicliştilor, în lungile coborâri de la munte, când bicicleta putea să depăşească viteza automobilului; picioarele atunci cred că nici nu se mai vedeau, făceau doar aerul să palpite, ca elicea avionului. Şi drumul de o mie de kilometri trecuse de două ori peste munţi, o dată pe valea Oituzului, a doua oară pe valea Oltului. Iar cauciucurile, nu erau altfel decât cele de astăzi, bayeuri, fragile, cu diametrul de-un deget. Toţi duceau cu ei câte două sau patru, de rezervă, încrucişate peste piept, ca benzile de mitralieră. Iar în faţă, pe ghidonul la fel cu al meu, dar cu deplină utilitate, aveau câte două bidonaşe de apă. Între ei, au fost câteva glorii; niciunul nu mai există astăzi, s-au dus, cum se duc toate gloriile.

* * *

Cam în acelaşi timp, fără să ţin minte data exactă, la Podul Mihai Vodă din Bucureşti, sub care dormise şi Odor într-o noapte, printre derbedeii şi dezmoşteniţii oraşului, se adunase o dată multă lume, care privea la vale pe Dâmboviţa. M-am oprit şi eu, socotind să nu mă cred altfel decât atâţi oameni; dacă ei aveau un motiv să se adune acolo, motivul devenea şi al meu, fiind şi eu un cetăţean al oraşului.

Fapta care urmează mi se pare copilăroasă, dar nu la fel li s-a părut altora, dovadă că au bătut din palme. Un caporal de artilerie, de la Timişoara, lipovean după nume, ceea ce explică faptele, şi-a făcut o barcă, un fel de caiac, dintr-un butoi vechi de tablă, i-a împlântat şi un mic catarg în faţă, ca să-i pună o flamură, şi un baston la pupa, pentru pavilionul ţării. Echipat, în uniforma lui de artilerist, cu o padelă în mâini, caporalul a coborât pe canalul Bega, apoi pe Dunăre, până la vărsarea Argeşului, de unde a luat-o în sus, şi a intrat pe Dâmboviţa. Sigur că drumul pe apă, zile de-a rândul, n-a fost uşor, mai ales cel împotriva curentului. Omul merită laude, şi artileriştii din Bucureşti, care au venit să-l întâmpine, merită de asemeni, după cum se cuvine să fie lăudaţi toţi bucureştenii adunaţi la podul Mihai Vodă. Însă întâmplarea nu lasă nicio urmă în istoria anului, de aceea am socotit-o copilăroasă; iar de povestit, am povestit-o fiind ultima care n-a făcut rău nimănuia. De-aici, a început să curgă sânge, şi nu cred să fi fost mai puţin de câtă apă a curs pe Dâmboviţa.

* * *

La o casă de petrecere bărbătească, din multele care erau în Bucureştii de altădată, îşi ducea viaţa o fată, încă minoră, ca şi altele, pe nume Pia şi, probabil, frumoasă. Poate am şi văzut-o cu vreo ocazie dar, cum n-o ştiam după nume, nu o ţin minte.

Subiectul fiind lăsat departe, în urmă, nu merită să-mi pun acum întrebarea, cum mi-am pus-o adesea, la fel ca atâţi alţii, ce le aducea aici pe aceste fete abia împlinite. Atât vreau să spun, spre a consola sufletele duioase, şi compătimitoare, că pe lângă nenorociri de tot felul, pe lângă ademeniri ticăloase, unele veneau de bună voie; din uşurinţă, din curiozitate şi nu rareori împinse de viciu. Nu ştiu în ce categorie s-o pun pe Pia, şi nu ştiu nici dacă dragostea care o săgetase în inimă era sinceră. Fapt este că un tânăr cam de vârsta ei, elev de liceu, dintr-o familie onorabilă, cum se spune, mai ales după ce a fost dezonorată, s-a îndrăgostit de ea şi sentimentele fiind reciproce, s-a hotărât s-o salveze. De-aici înainte, rolul Piei devine fără însemnătate, o pot socoti chiar absentă, mai ales că după deznodământ a dispărut cu totul din scenă; atât am aflat că n-a supărat-o nimeni de la poliţie, ca şi când existenţa ei ar fi neavenită, neavenit rolul în dramă.

Spre a o scoate din casa aceea, fie răscumpărând-o, fie răpind-o, era nevoie de bani, şi tânărul neputând să-i ceară de acasă, fiind vorba de o sumă prea mare chiar pentru o familie înlesnită, s-a asociat cu doi colegi de şcoală, ca să jefuiască pe un bogătaş, al cărui nume nu mă interesează. Era în februarie şi sufeream de lipsa Ioanei, deşi o vedeam trecând prin faţa casei şi uitându-se la fereastră, ceea ce ar fi fost o dovadă că nu se înstrăinase; dar ţineam la principiul însuşit atunci, care mi-a folosit totdeauna, să nu mă duc după o femeie care pleacă.

În noaptea de 26 februarie, cei trei tineri au pătruns într-o casă de pe strada numită atunci General Anghelescu, mai înainte Francmasonă, iar astăzi Ştefan Furtună. Cu măşti pe faţă şi cu revolverul în mână, s-au năpustit peste stăpânul casei, avocat cu avere, l-au împuşcat şi au luat câţi bani au putut să găsească. Pe Pia au izbutit s-o salveze, dacă n-a salvat-o altcineva. Asasinii au fost arestaţi după două luni de investigaţii şi condamnaţi cu prea multă clemenţă, la doisprezece, zece şi trei ani închisoare. În schimb, indignarea oamenilor a avut proporţii mult mai mari, iar cele trei familii onorabile şi-au văzut onoarea terfelită.

Casa unde s-a petrecut asasinatul o cunosc foarte bine, fiindcă în curând a cumpărat-o Jordie, director al ziarului *Pasul Istoriei*, la care m-am dus de câteva ori cu treburi profesionale. Era o vilă solidă, dar cam posomorâtă, pe stânga străzii când veneai dinspre Popa Tatu. De obicei, în descrierile mele nu dau prea multe detalii topografice, uneori le ignor cu totul, socotind că nu au nicio însemnătate în desfăşurarea faptelor, ci doar un interes istoric. Căci oricum, într-o zi străzile au să capete alt nume, dacă nu cumva au să dispară cu totul, iar casele au să se dărâme. Cu vila lui Jordie nu e cazul, cel puţin deocamdată, se prezintă destul de bine ca să mai reziste un secol. Dacă aş fi avut bani şi aş fi vrut să-mi cumpăr o casă pretenţioasă, n-aş fi ales-o în niciun caz pe aceea, fiindcă semăna mai degrabă cu o fortificaţie; şi apoi, cum traversam vestibulul, dădeam cu ochii de scara care ducea la etaj, şi atunci era imposibil să nu-mi vină în minte crima. Acolo i-am văzut pe asasini, într-o fotografie făcută la reconstituire, urcând treptele cu măşti pe faţă şi cu revolverul în mână. Oare Jordie, când mergea seara la culcare, nu-şi aducea aminte? Căci doar şi ziarul lui publicase fotografia! Nu-i fusese teamă că o asemenea casă putea să fie de rău augur, ca toate locurile unde s-au spânzurat oameni, sau altora li s-a făcut de petrecanie? O asemenea teamă nu înseamnă superstiţie, ci legitimă apărare a spiritului. Chiar dacă Jordie a murit la două mii de kilometri distanţă de strada General Anghelescu sau Francmasonă, eu sunt înclinat să cred că sfârşitul lui s-a aflat sub influenţa nefastă a casei.

28

Nu mi-aş pierde vremea să povestesc faptele care urmează, incomparabil mai sângeroase decât asasinarea unei persoane în scopul meschin al jafului, dacă n-aş avea de spus şi altceva decât s-a putut citi în ziare; în ceea ce mă priveşte, nici nu citeam ziarele decât arareori şi atunci eram atras îndeosebi de faptele diverse şi de întâmplările senzaţionale, care nu se întâlneau toată ziua. Mai mult mă interesa gâlceava dintre două mahalagioaice, care se certau peste stradă, de la fereastră, acoperindu-se cu vorbe spurcate, sau încăierarea cuţitarilor de pe calea Griviţei, decât neînţelegerea mocnită dintre Dollfuss, cancelarul Austriei, cu cancelarul Germaniei, Adolf Hitler. Faptele acestea le aflam, puţin altfel redate decât în ziare, de la domnul Leopold, dentistul refugiat de la Viena.

Începuse luna februarie, când în capitala austriacă poliţia de stat, din ordinul cancelarului Dollfuss, a împuşcat trei sute treizeci de social-democraţi, ieşiţi la o demonstraţie turbulentă. Domnul Leopold, care primea informaţii mai complete de la faţa locului, prin prieteni, ştia că numărul morţilor era de şase ori mai mare, două mii, ceea ce în vreme de pace înseamnă un masacru, de aceea anul s-a şi numit tragic; dar n-au lipsit şi alte motive, căci masacrele au continuat în diferite părţi ale lumii. Domnul Leopold însă nu era revoltat, dimpotrivă, purta stimă cancelarului, fiindcă în rândul social-democraţilor austrieci se strecurau şi naţional-socialiştii, partizanii lui Hitler; şi oricum, şi unii, şi alţii îi deschideau drumul acestuia spre Anschlus.

Între timp, Hitler era absorbit de o gravă daravelă internă, aceea amintită mai înainte, care s-a numit „noaptea cuţitelor lungi”, când şapte din generalii lui, comandanţi ai batalioanelor de asalt, colaboratori de încredere şi pare-se chiar intimi, au fost împuşcaţi pe întuneric şi fără nicio urmă de judecată.

Era vară şi deşi nu aveam nicio legătură cu toate aceste întâmplări sângeroase, parcă mi-era frică să mai plec la mare, mi se părea că omenirea este ameninţată de o catastrofă. Acea noapte a „cuţitelor lungi” băgase groaza în mine, poate fiindcă denumirea sinistră rămânea neînţeleasă. Nici domnul Leopold nu mi-a putut spune ce înseamnă. Şapte generali lichidaţi la Berlin parcă făcuseră să curgă mai mult sânge decât cei două mii de civili de la Viena. Primul dintre ei fusese vestitul Roehm, mâna dreaptă a lui Hitler. Până să apară comunicatul care aducea la cunoştinţa lumii împuşcarea a şapte

generali acuzaţi de trădare, crezusem că fuseseră măcelăriţi cu cuţitele, de unde venea şi numele nopţii. Domnul Leopold ştia că, după informaţii pornite chiar din anturajul lui Hitler, circula o altă versiune, că victimele, departe de-a avea gânduri de răzvrătire, practicau între ele anumite vicii destul de răspândite de altfel în Germania, şi fuseseră prinse asupra faptului. Iar Hitler, care după domnul Leopold şi după alţii, nu era nici el străin de asemenea perversiune, l-ar fi avut partener pe Roehm; astfel, trădarea acestuia era de natură sentimentală, nu politică.

Nu ştiam ce să cred, partenerul avea o figură sinistră, cel preferat se cuvenea să fi fost Hess, bărbat arătos, deşi avea fălcile cam late; în urma putchului de la München, Hitler fusese închis cu el în aceeaşi celulă. Se poate ca tot ce-mi spunea domnul Leopold să fi fost doar calomnie, o răzbunare justificată, din păcate inofensivă, dovadă că Germania l-a urmat pe Hitler, de nevoie, dar şi de voie, când mă gândesc la fanaticii care au crezut în el până în ultima clipă.

Sfârşind răfuiala internă, Hitler n-a întârziat să i-o plătească lui Dollfuss, care, după masacrul din februarie, se pornise rău împotriva naţional-socialiştilor din Austria. Spre sfârşitul lui iulie, o echipă de asalt hitleristă l-a împuşcat pe cancelar chiar în clădirea de unde îşi exercita puterea. Drumul spre Anschluss era deschis, dar Austria a mai rezistat patru ani de zile; la urma urmelor, Hitler n-avea nicio grabă; între timp, îşi întărea armata. Numai domnul Leopold se grăbise să fugă de la Viena, totuşi nu greşise, fiindcă, decât prea târziu, mai bine să fie prea devreme.

* * *

Cu o lună mai înainte, Louis Barthou, ministrul de externe al Franţei, fusese în România, nu m-a interesat pentru ce discuţii, dar nu mă îndoiesc că subiectul principal al convorbirilor a fost Hitler. Nu l-am văzut decât în fotografii, dintre care una o am acum în faţă. El este înfăţişat în dreapta lui Titulescu, într-un automobil decapotabil, amândoi cu capul gol, probabil fără nicio armură, cum poartă astăzi până şi papa de la Roma, pe sub sutană. În jur nu se vede niciun fel de pază, cei doi oameni cu înfăţişarea lor paşnică par că merg la promenadă, străini de orice grijă politică. Vizita s-a încheiat cu bine, părţile şi-au luat rămas-bun mulţumite şi în afară de orice primejdie. Poate e ultima fotografie idilică din acele timpuri.

Când, în luna octombrie, Louis Barthou s-a dus la Marsilia, să-l întâmpine pe regele Alexandru întâi al Iugoslaviei, cancelarul Dollfuss căzuse sub gloanţe la Viena, şi Europa ar fi trebuit să fie mai cu luare-aminte la ceea ce putea să devină oricând o urmare firească. Fiindcă regele Alexandru venea în Franţa spre a discuta un plan de securitate

europeană, împotriva pornirilor agresive ale Germaniei, discursurile lui Hitler erau tot mai ameninţătoare. Şi când colo, ce văd într-o altă fotografie, făcută la Marsilia? Automobilul este tot decapotabil, tot fără pază; n-ar fi fost cuminte, după ce se întâmplase la Viena, să-l flancheze măcar patru motociclete, dacă nu douăsprezece sau douăzeci şi patru? Acum, în partea dreaptă a automobilului, şade regele Alexandru, cap încoronat şi oaspete, iar în stânga lui Louis Barthou, gazda.

Pentru ucigaş, dovedit pe urmă a fi agent al serviciilor secrete germane, a fost o joacă să se arunce din mers pe scara automobilului şi să tragă cu puşca-mitralieră. Cum poate să treacă neobservat pe stradă un om înarmat cu o puşcă-mitralieră, care nu încape sub haină? Serviciile secrete rămân secrete până la sfârşitul istoriei; cine şi pe ce bază ar fi putut să-l acuze pe Hitler? Regele Alexandru a murit pe loc, Louis Barthou după câteva ore. Astfel, atentatul a reuşit sută la sută; un singur jandarm de pază, aflat la locul potrivit şi cu privirea atentă, ar fi putut să-l zădărnicească.

Mult mai folosiţi astăzi sunt ucigaşii de profesie, înarmaţi cu carabine de cea mai înaltă precizie, executate la comandă, cu lunetă şi amortizor de zgomot. Rămâne să se înlăture fumul de pulbere, care ar mai putea să fie de folos la o investigaţie făcută cum trebuie; mă şi mir că o asemenea îmbunătăţire nu s-a realizat încă. În faţa acestor perfecţionări, orice escortă rămâne nefolositoare, ucigaşul trage de departe, ochind capul neprotejat de armură, pe urmă se topeşte, şi nimeni nu-i dă de urmă; vezi numitul caz, despre care nu se mai vorbeşte, deşi nu l-a uitat nimeni.

Aşez cele două fotografii una lângă alta şi nu-mi vine a crede că între momentele pe care le reprezintă s-au scurs numai o sută şi nouă zile; exact timpul cât amiralul Byrd a stat îngropat în gheaţă.

Barthou pare un moşneguţ cumsecade, cu pince-nez, barbişon cărunt şi mustaţă. Titulescu, prin nu ştiu ce efect de lumini şi umbre, are o faţă visătoare, şi în acelaşi timp puţin cam poznaşă.

* * *

Ultima întâmplare pe care am ales-o spre a ilustra, împreună cu cele de mai înainte, mersul luat de politică pe la jumătatea celui de al patrulea deceniu şi a justifica denumirea de tragic dată anului cu atâtea asasinate, s-a petrecut mai târziu, însă îşi are originea cam în acelaşi timp cu moartea cancelarului Dollfuss şi a regelui Alexandru. Ion Duca fusese împuşcat la Sinaia abia cu şase luni înainte, în pragul revelionului. Vara următoare, când erau judecaţi asasinii, Arhanghelul cu armata lui de discipoli în creştere devenise o primejdie, de care prea puţini oameni îşi dădeau seama, chiar printre cei cu pricepere politică, ba chiar printre cei răspunzători de treburile ţării. Aceasta

era situaţia în vara anului tragic, când unul din discipoli s-a răzvrătit împotriva Arhanghelului, din motive pe care le numesc clasice, spre a nu mai pierde multă vreme cu lămuririle; motivele clasice erau, ca totdeauna, orgoliul şi setea de putere, chiar dacă se invocau contradicţiile politice.

Multe partide s-au scindat în cursul istoriei, la fel cum s-au scindat şi bisericile, deşi toate propovăduiesc înţelegerea şi iubirea între oameni. Admonestat de Arhanghel pentru iniţiative personale, dovadă a unei dorinţe de independenţă, acel disident, cum s-ar numi el astăzi, căci pe atunci cuvântul nu îşi primise consacrarea, s-a separat de partidul discipolilor şi, luându-i cu el pe câţi au vrut să-l urmeze, a înfiinţat o mişcare proprie. Numele nu i-l amintesc, o să se uite cu timpul, deci nu mă interesează el, ci faptele. Când mă voi referi la el, îi voi spune „acela". În curând, el a scos şi un ziar, de asemeni anonim pentru mine, unde a început să dezvăluie crimele ascunse ale Arhanghelului, între altele chiar ordinul de asasinare a lui Ion Duca, scris cu a sa mână.

Ca urmare, am avut şi noi o noapte a „cuţitelor lungi", cu deosebirea că s-a petrecut ziua şi, mai ales, a întrecut în cruzime toate asasinatele tuturor anilor scurşi în trei decenii şi jumătate, cât trecuseră din secolul nostru; cu ce-a urmat în deceniile următoare nu se mai poate face vreo comparaţie.

Arhanghelul, care începuse prin a omorî cu propria-i spadă pe un judecător aflat în slujba justiţiei şi scăpase fără pedeapsă, prin cea mai incredibilă din slăbiciunile tribunalului, nu avea să se oprească la jumătate, de vreme ce avea asigurată impunitatea. Astfel, el dete ordin discipolilor să pedepsească nesupunerea şi trădarea. Omul acela se afla bolnav la un spital care azi nu mai există. Ar fi fost o ingratitudine să-l pomenesc cu indiferenţă, fiindcă în clinica ilustrului profesor Ernest Juvara, aflată în acel spital, la etajul al doilea, am fost operat de apendicită, când aveam şaptesprezece ani, şi acolo am citit *Crimă şi pedeapsă* de Dostoievski. În patul de alături, era un adolescent de-o vârstă cu mine, care până atunci suferise şase operaţii, şi poate pe urmă a mai suferit altele; probabil azi nu mai trăieşte, iar de-ar trăi, desigur că nu mă ţine minte. Eu n-am uitat nimic, ca şi când aş fi ştiut de pe atunci că într-o zi voi scrie tot ce-mi văd ochii.

După ce m-am dat jos din pat, am început să umblu prin saloane, m-am împrietenit cu surorile şi cu bolnavii, am văzut câţiva cu grefe osoase, nu-mi închipuiam că era posibil; un femur, o tibie sau un humerus cu zece centimetri pierduţi în accidente se reparau cu o şuviţă de os, nu mai groasă de câţiva milimetri, luată din altă parte a corpului, şi natura adăuga restul. În preajma Crăciunului, un principe Brâncoveanu a venit în vizită şi le-a adus bolnavilor portocale. Când acasă e sărbătoare, te simţi foarte trist, în spital singur; de aceea,

fiindcă mi-am căpătat şi eu portocala, nu l-am uitat pe cel ce mi-a dat-o, cum n-am să uit nici spitalul, nici pe vecinul meu de pat, cu şase operaţii suferite înainte de a-şi sfârşi adolescenţa, nici pe cei cu grefe osoase, între ei un şofer de camion căruia manivela motorului îi zdrobise antebraţul. Şi, bineînţeles, n-am să uit mai ales *Crimă şi pedeapsă*.

Poate drama de la 16 iulie 1936 s-a petrecut chiar în patul meu de odinioară, sau în al şoferului cu o grefă osoasă a antebraţului. Zece discipoli s-au năpustit pe uşă şi au tras în omul acela treizeci de gloanţe. Pe urmă l-au hăcuit cu toporul. Aşa erau anunţate crimele viitoare.

* * *

Anul asasinatelor, între care, deşi săvârşit mai târziu, l-am înglobat şi pe cel mai monstruos dintre ele, victimă fiind un om aflat în îngrijirea spitalului, incapabil să se apere sau să se ascundă, ar fi putut să fie la fel de tragic şi pentru mine, ca pentru atâta suflare omenească, dacă plecarea Ioanei nu mi-ar fi lăsat în suflet, pe lângă suferinţă, şi o împăcare pe deplin consimţită; cum dragostea noastră fusese perfectă de la un punct înainte, plecarea ei era dictată de asemeni de o lege a perfecţiunii; astfel, în loc să rămână un motiv de suferinţă, sau poate de ură, devenise o amintire.

Nu mă gândeam la ea cu durere, ci cu admiraţie, care poate era un alt fel de dragoste. Oricum, nu puteam să-mi aduc aminte de ea fără să-mi bată inima, cu o emoţie binefăcătoare, doar puţin melancolică.

La începutul concediului de vară, am evitat să mă duc la Trandafil, de teamă să n-o întâlnesc pe stradă; nu voiam s-o inoportunez, şi pe de altă parte, eram convins că despărţirea noastră trebuia să rămână definitivă, prin decretul acelor cute care începeau să i se formeze sub sâni, fără ca ea să-şi dea seama cât mi se păreau de calde.

Făcând această mărturisire îndelung cântărită în minte şi verificată adesea până la anii când ochiul devine mai puţin critic, sper ca fetele care ar putea să se privească fără indulgenţă, ca Ioana, să găsească în părerile mele nu consolare, ci îndemn la o judecată mai dreaptă.

Am intrat pe strada ei abia la sfârşitul lui august, când nu mai aveam decât o zi de concediu, şi n-am întâlnit-o. Mi-a bătut inima mai puternic, o manifestare firească, după cum firesc mi s-ar părea să-mi bată şi astăzi, dacă m-aş mai duce vreodată pe acolo.

O surpriză a fost ceea ce făcuse Cornelia în patru luni cât lipsisem, de la Paşti până la sfârşitul ultimei luni de vară. Ruinele vechii case a proprietarilor, a cărei parte din faţă arsese, nu mai existau, pe temeliile ei se afla în lucru altă construcţie. Prima fiinţă pe care am întâlnit-o a fost chiar Cornelia, dar la început n-am recunoscut-o, ca şi atunci când o văzusem în mica ei prăvălioară, cu o bundă de oaie şi

îmbrobodită ca băbuţele. Acum purta o salopetă albastră, murdară de mortar şi decolorată, iar în cap avea un coif de hârtie, făcut dintr-o foaie de ziar, ca zidarii.

Era la etajul binalei, şi lucra la zidul din faţă, punând mortar cu canciocul şi înşirând cărămizile, după o sfoară întinsă, ca să iasă o linie dreaptă. Acum impresia mea a fost inversă decât fusese iarna; cu toată salopeta, cu tot coiful de hârtie, parcă întinerise, mai rămânea să-şi pună o garoafă în păr, ca fetele care aduceau cărămizi cu spinarea.

În afară de Cornelia, mai lucra un singur zidar, la zidul din spate, şi în afară de cele două fete, mai erau numai doi oameni, salahori, care făceau mortarul, în curte, amestecând var, ciment, nisip, apoi îl puneau în găleţi şi-l duceau sus, pe o schelă de scândură. Prăvălioara nu era închisă, nici nu i se micşorase clientela, dimpotrivă, creştea săptămână de săptămână. Cei mai mulţi, ştiind obiceiurile, îşi luau singuri marfa din rafturi, iar banii îi lăsau pe o poliţă, având grijă să pună deasupra o greutate de un kil, ca să nu-i zboare vântul. Când nu găseau ce le trebuia, sau era ceva de cântărit, o strigau pe Cornelia, care se ştergea pe mâini cu o cârpă, cobora schela în fugă şi venea în două minute.

Seara, în casă, am aflat ce se întâmplase şi nu mi-a venit a crede. Atunci nu cunoscusem pe arhitectul care venise din Macedonia având în buzunar doar jumătate de leu, o băncuţă, şi în câţiva ani construise un hotel şi patru imobile cu apartamente de închiriat, din care îi aparţineau mai bine de jumătate, vânduse doar restul. Fără să-i cunoască exemplul, şi nici nedorind să meargă atât de departe, Cornelia pornise la treabă cu planuri mult mai modeste, dar la fel de îndrăzneţe.

Cine n-a fost negustor nu va înţelege uşor cum din vânzări mărunte, de zece bani, de douăzeci, de un leu şi un leu-jumate se poate face avere; desigur, nu averea lui Rotschild Vanderbilt sau a domnului Pretoreanu. Condiţia reuşitei este să nu vinzi marfa în pierdere, să nu cheltuieşti tot câştigul, să pui totdeauna bine o parte şi, mai ales, să nu cumperi nimic ce nu-ţi trebuie. Cornelia nu făcuse niciodată negustorie, şi nici nu o învăţase cineva cum se face; o conducea numai inteligenţa, bunul-simţ şi instinctul. La principiile elementare spuse mai înainte, adăugase unul, al rabatului, de-o importanţă cum nu s-ar crede.

În această privinţă am un exemplu povestea unei prietene azi în vârstă. Încă de mică simţise o surpriză plăcută când droghistul, de unde o trimetea maică-sa să cumpere pastă de dinţi, îi luase cinci bani mai puţin decât era preţul.

— Aţi greşit! observă ea, după ce numără restul.

Droghistul nu greşise, era obiceiul lui să facă rabat cumpărătorilor

care veneau a doua sau a treia oară în prăvălie; îi ţinea minte pe toţi, printr-o însuşire importantă în relaţiile cu clientela; pe urmă, nimeni nu mai cumpăra din altă parte. Când familia ei se mută în partea cealaltă a oraşului, fetiţa, rămasă credincioasă droghistului, venea să cumpere tot de la el pastă de dinţi, făcea trei sferturi de ceas cu piciorul, şi poate pingelele şi tocurile sandalelor se toceau mai mult decât valoarea rabatului; nu pun la socoteală timpul pierdut cu drumul, căci îi plăcea să umble şi să privească afişele lipite pe garduri; era o distracţie.

În afară de ce scădea la socoteală, Cornelia nu înşela niciodată la cântar, nici nu-şi păcălea clienţii, vânzându-le marfă învechită sau de calitate mai proastă decât cea pusă la vedere. Iar copiii care veneau să cumpere o litră de orez sau de zahăr pentru casă căpătau gratis o roşcovă şi o bomboană. Şi, în sfârşit, fără să fie o zgripţuroaică, avea talentul să adune, care derivă din respectul pentru cea mai mică monedă.

Câţiva ani mai târziu, am întâlnit, la nişte prieteni, pe un negustor care avea, pe strada Lipscani, un magazin de stofe şi mătăsuri, din cele mai cunoscute. Era un om cu dare de mână, însă mă miram că încă nu scăpătase, fiindcă mi se părea lipsit de cumpătare; în cele câteva rânduri când îl văzusem în casa prietenilor, unde urmărea pare-se s-o ceară în căsătorie pe fiica lor, femeie de vreo treizeci de ani, văduvă, venise de fiecare dată cu un taximetru încărcat cu prăjituri şi şampanie şi alte daruri. Într-o seară de iarnă, cu viscol, am plecat împreună şi, spre mirarea mea, am mers la tramvai, lăsând să treacă pe lângă noi taximetre libere, ai căror şoferi micşorau viteza, deschideau portiera şi numai că nu ne trăgeau de mânecă. Nu înduram uşor frigul, m-aş fi urcat în primul, fără să ţin seama că nu aveam în buzunar mai mulţi bani decât să plătesc cursa până acasă. Nu aşteptam să mi-o plătească el, dar nici nu îndrăzneam să iau eu iniţiativa, când îl ştiam plin de parale. Aşa încât, dacă s-a oprit în staţia tramvaiului, am înţeles să-i ţin tovărăşie. Era însă târziu, viscolul îmi băga zăpada pe sub guler, tropăiam să nu-mi îngheţe picioarele şi nu se vedea niciun tramvai în lungul liniei.

— Domnule, l-am întrebat atunci, privindu-i şuba de stofă scumpă, cu guler de bizam albit de zăpadă, după cum mi-am dat seama, dumneata ai cheltuit în seara asta pe puţin o mie de lei, dacă nu două…

Nu m-a lăsat să termin, ci mi-a răspuns cu o înţelepciune pe care, deşi am aprobat-o, n-am fost capabil să mi-o însuşesc, şi recunosc că rău am făcut.

— Uite ce este, tinere; am venit cu taximetrul, fiindcă eram încărcat de pachete; acum sunt cu mâinile goale şi ştiu ce înseamnă economia, altfel n-aş putea să cheltuiesc o mie de lei când îmi face plăcere; dacă

vrei să ştii exact, o mie două sute patruzeci şi trei, nu două mii, cum te-ai gândit adineauri. Cred că ai înţeles ce vreau să spun, că banii cheltuiţi nu se socotesc cu aproximaţie… Permite-mi să-ţi plătesc eu tramvaiul!

Astfel am economisit şi eu douăzeci şi cinci de bani, căci ne-am urcat la clasa a doua; dacă ne urcam la întâia, aş fi economisit încă cinci bani, am înţeles lecţia, dar fără să-mi folosească.

Nu după mult timp, o bandă de spărgători a intrat noaptea în prăvălie, au deschis casa de bani şi i-au furat negustorului cinci sute de mii de lei, vânzarea pe o săptămână. Chiar a doua zi seara, după spargere, l-am întâlnit în casa prietenilor; venise iarăşi cu daruri, şi cu verighetele, ca s-o ceară în căsătorie pe văduvă. Toată lumea îl privea consternată, dar lui părea că nu-i pasă de pagubă; n-avea decât să aducă marfă pe credit, şi în cinci luni nenorocirea era lăsată în urmă. Am uitat să spun că prăvălia se numea „La sticletele”, şi făcea concurenţă uneia mai mari, „La papagalul”.

După logodnă, am plecat iar împreună cu negustorul, era primăvara, cald, şi strada părea înecată de parfumul teiului. Aş fi mers pe jos, nici măcar cu tramvaiul, dar însoţitorul meu a oprit un taximetru de clasa întâia, o limuzină nouă, şi m-a condus până acasă.

— Unde a mers mia, merge şi suta! mi-a spus, înţelept, lăfăindu-se în pernele limuzinei.

Dar merseseră cinci sute de mii, nu doar una!

Cornelia ştia lecţia negustorului meu, cu privire la economie, deşi cred că n-o învăţase nimeni. Când proprietăresele scoaseră în vânzare casa ruinată, ieftin, mai mult merita terenul, avea economisiţi tocmai câţi bani trebuia ca s-o cumpere. Pe urmă, se împrumută la o bancă populară din cartier, ipotecând nimic altceva decât mica prăvălioară; dat fiind vadul acesteia, cunoscut tuturora, banca îi acordă zece mii de lei, cu tocmeală. Mai mult nici nu trebuia pentru materiale, şi aşa porni Cornelia treaba, cu un singur meşter, cu doi salahori şi două salahoare, cărora li se adăuga ea însăşi, plină de sârg şi de pricepere.

De Crăciun n-am venit la ei, dar ştiam că toamna etajul era terminat, acoperişul pus, uşile şi ferestrele montate, casa fiind gata „de roşu”, cum se spunea până deunăzi; acum nu se mai spune, fiindcă se fac blocuri, de beton sau alte materiale, prea rar de cărămidă, care cere o muncă mai migăloasă.

Era prea târziu să înceapă tencuielile şi se mai respecta obiceiul, de fapt o prejudecată, să nu mergi mai departe până zidăria nu se usucă bine. Primăvara, ipotecă binaua, care acum inspira încredere băncii, şi până toamna casa era gata, cu toate instalaţiile. Jos, la stradă, avea două prăvălii spaţioase, unite între ele; în prima îşi mută băcănia, cu rafturi noi, cu mărfuri mai multe. În anul următor, mărunţişurile le mută în prăvălia a doua, adăugându-le articole de menaj, fierărie,

vopsele şi chimicale, papetărie şi chiar cărţi de şcoală, caiete şi rechizite, un adevărat magazin universal, cel mai bine aprovizionat, cu cele mai numeroase mărfuri din tot oraşul, chiar dacă nu era cel mai mare. Mai târziu, în odăile din fund avea să deschidă bodegă şi birt ieftin, cu grădină de vară. Scepticii au văzut curând, împotriva prezicerilor proaste, că un asemenea negoţ nu trebuie să fie neapărat la stradă; totul este să se facă vadul, pe urmă lumea vine şi pe întuneric. Vadului îi dădu naştere grătarul cu cotlon şi cu burlan înalt, până deasupra acoperişului, instalat în fundul curţii. Un grataragiu bun, mangal, fleici şi mititei, şi nu mai trebuie altceva, nici măcar firmă, mirosul fripturilor, dus de vânt până departe, face mai mult decât orice reclamă, fie ea sonoră şi luminoasă.

La etaj erau două apartamente de locuit, nepretenţioase, cu duşumea în loc de parchet, cu câte două camere, cu bucătărie şi cu o baie simplă, fără faianţă. Cornelia cunoştea neajunsurile unei asemenea poziţii, peste prăvăliile zgomotoase, în unele ore, cu birtul şi cu grătarul afară, cu burlanul printre ferestre; de aceea, nici nu se gândi să se mute acolo, să-l aducă şi pe Odor; avea alte planuri şi toate îi reuşiră. Apartamentele le închirie ieftin, oricum, nu era în pierdere, ca proprietarii care ţineau la preţ şi degeaba puneau bilete „De închiriat”, la Sfântul Gheorghe şi Sfântul Dumitru, când se muta lumea, căutând mereu ceva mai convenabil; casele rămâneau neînchiriate semestre în şir, fără ca măcar să fie scutite de impozit.

În doi ani, datoriile Corneliei erau plătite, şi banca îi acorda orice credit. Atunci întreprinse ea ultimul act de chivernisire, mai mult nu-i trebuia, nu urmărea să se îmbogăţească, voia să adune sub acelaşi acoperiş pe câţi se putea din fraţii lui Trandafil, şi pe mama lor, Alexandrina.

Casa unde-l aşezase pe Odor era de vânzare, cea mai frumoasă de pe toată strada, cu şase odăi şi sufragerie la mijloc, cu plafoanele în stucatură, cu ferestre boltite, cu grădină de flori în faţă, cu pomi fructiferi în fund şi pe lături, printre ei cu tufe de zmeură, şi cu straturi de căpşuni în locurile unde soarele bătea toată ziua. Numai oamenii cu inimă acră n-ar fi recunoscut că o asemenea casă era imaginea unui colţ al Paradisului.

Cornelia agonisise destul ca s-o cumpere, se împrumută la bancă numai ca s-o repare, s-o zugrăvească şi s-o amenajeze. Veneam din ce în ce mai rar la ei, şi în loc s-o găsesc îmbătrânită, mi se părea că întinereşte. Cu ea se întâmpla un miracol, cum miraculos mi se părea tot ce făcuse.

N-am pomenit nimic de Trandafil, fiindcă nu avea niciun amestec în toate acestea, decât că iscălise şi el poliţele la bancă. Încolo, îşi ducea viaţa între slujbă şi meditaţii, restul timpului şi-l petrecea încercând să citească o carte poliţistă şi adormind cu ea în mână. Mă întrebam cu o

nedumerire îndurerată, cum de stătea înăbuşită splendoarea minţii lui, căci de pierdut nu putea să se piardă.

29

Erau trei ani de când n-o mai văzusem pe Ioana, mă mutasem de pe strada Carol Davila, care mărginea Facultatea de medicină, nu ştiam dacă mai trecea prin faţa casei mele, cu servieta între două degete gata s-o scape, şi dacă se mai uita la fereastră. Ar fi fost imposibil să nu mă gândesc că în acest timp se perindase prin viaţa ei când un bărbat, când altul, colegi, băieţi tineri, de care o apropiau împrejurările, ca o consecinţă firească a colaborării lor la învăţătură, cum se întâmplase cu primul. Se înţelegea de la sine că se palpau între ei, repetând lecţiile de anatomie, împrejurările şi mediul creau situaţii prielnice, şi chiar obligatorii. Niciodată în cei trei ani asemenea gânduri nu mă tulburaseră, ştiam că o parte din viaţa ei îmi aparţinuse şi îmi aparţinea în continuare, prin forţa amintirilor, iar în rest, era pentru mine, nu o străină, nu pot să spun aşa, ci o necunoscută.

Nu mai ştiam nimic de ea, Cornelia păstra o muţenie deplină, parcă era între noi o înţelegere, că Ioana nu existase. Şi nici n-o întâlnisem, deşi treceam pe sub ferestrele ei de două ori, la venire şi la plecare, evitam să fac alte drumuri. Doar la cimitir mă duceam uneori, la banca pe care stătusem împreună. Din toate câte erau legate de ea pe strada ei, îmi mai rămăsese în minte, ca o fixaţie, portiţa unde visasem că mă condusese odată şi încercasem să jucăm gajul, care ducea la atingerea buzelor, dar mă intimidasem, iar ea rămăsese cu căpeţelul de aţă în gură.

În al treilea an, venit în concediu câteva zile şi intrând în camera lui Trandafil, mi-au căzut ochii pe o fotografie, pusă în colţul oglinzii, unde nu o mai văzusem. M-am apropiat cu o presimţire, care îmi strângea inima, şi ajuns aproape am recunoscut-o pe Ioana, în rochie de mireasă, lângă un bărbat tânăr, în smoking, fotografie de nuntă clasică şi atât de banală, că totdeauna îmi face ruşine; mult mai mult decât dacă perechea s-ar fotografia goală, în patul nupţial, unde ştii că măcar nu sunt alţi martori decât fotograful.

M-a frapat că peste vălul alb mireasa nu avea diadema de lămâiţă, care simbolizează castitatea, şi care se pune chiar dacă nu este cazul, din ipocrizie şi din prudenţă, spre a salva nişte aparenţe, azi neglijate, spre cinstea tuturor părţilor, inclusiv mirele. Pe atunci, se practica uneori mica operaţie chirurgicală care reda miresei virginitatea, pentru câteva ceasuri, destul ca să pună pe cearşaf o pată de sânge. Alteori, aşa am auzit, se lua sânge de porumbel, care după câte se spune nu se coagulează repede, se pune într-o sticluţă şi mireasa

trebuia s-o deşarte în clipa potrivită. Erau femei pricepute să dea sfaturi şi asistenţă, moaşe sau babe maştere, căci mamele de obicei îşi credeau fata nevinovată, la fel cum avea s-o socotească şi mirele, în faţa unei dovezi evidente, dacă i se adăuga şi un ţipăt. Exista, după spusele unora, o metodă mult mai rafinată, sângele de porumbel se punea într-o vezică de peşte strânsă apoi la gură cu aţă fină, şi moaşa, sau confidenta cu experienţă o plasa unde trebuie, cu grijă să nu se spargă. În acest caz, dovada devenea mai abundentă decât într-o feciorie adevărată, şi la fel de convingătoare, chiar dacă mirele ar fi fost sceptic. Exista însă primejdia, aşa îmi închipui, ca vezica să nu reziste la temperatura corporală a omului, sau la o mişcare neprevăzută şi să păteze rochia de mireasă în trăsură sau, Doamne fereşte! – chiar în biserică. Dacă se va găsi cineva dintr-o generaţie incredulă să obiecteze că ar fi fost greu să găseşti la momentul dorit un peşte proaspăt, ca să-i iei vezica, am să-i răspund că subiectul nu merită discuţie, peştele îl aducea olteanul cu cobiliţa, la uşă. Şi dificultatea, chiar dacă ar fi existat, nu se poate compara cu aceea de a găsi o inimă omenească aptă să fie transplantată, operaţie făcută de mai multe ori în zilele noastre.

Lipsa diademei de lămâiţă la Ioana nu mi se părea o sfidare, ci un act de orgoliu; o clipă, am fost orgolios eu însumi, pentru acel orgoliu, care era un semn de nobleţe. Lăsând la o parte trăirile ei necunoscute de mine, mi s-a părut că gestul mă privea în exclusivitate, fiind recunoaşterea rolului meu fundamental prin care ea se formase, într-o colaborare şi pasională, şi lucidă, şi greu ca un om s-o poată repeta într-o viaţă oricât de lungă. Şi deodată, în sufletul meu s-a născut un sentiment necunoscut înainte, sau ascuns în adâncuri insondabile; omul de alături, necunoscut şi neremarcabil, mi-a trezit o gelozie paralizantă, nu ştiu cum mai respiram şi continuam să cuget, când era insuportabilă şi îmi lua puterea de judecată; cred că mă conduceau numai instinctele, transformate într-o raţiune poate nedreaptă sau maladivă.

Căci omul acela reprezenta, cel puţin în intenţie, o statornicie, la care numai eu aveam dreptul, chiar dacă n-o revendicasem. Cu o vorbă folosită în silă, el intra în stăpânirea unui lan gata de seceră, fără să-l fi arat, fără să-l fi semănat şi fără a se ruga cerului să plouă.

Dacă de la starea inertă, mărturisită de ea însăşi, Ioana ajunsese la ceea ce am dreptul să spun desăvârşire, meritul e al ei înainte de toate, dar tot atât de adevărat este că am secundat-o cu sârguinţă, şi nu mi-am înfrânat străduania de-a ajunge la cunoaştere, ceea ce căutam împreună, chiar şi în zilele când îmi pierdeam încrederea.

A început atunci când îmi spusese că era vindecată de silă, că nu mai simţea scârbă, ci doar o indiferenţă uşor suportabilă, pe care curiozitatea o făcea, într-o măsură, plăcută. Această stare n-a fost

depăşită cu uşurinţă. M-a făcut colaboratorul ei şi m-a dirijat ştiinţific.

— Ştiu că există nişte puncte sensibile, îmi spunea, dar mai întâi trebuie căutate, şi pe urmă trezite.

Despre acest subiect, în faţa căruia mă împiedic în nenumărate obstacole, nu se scrie, cel mult se vorbeşte, în şoaptă şi, din păcate, fără destulă pricepere. Cei mai numeroşi oameni îl ignoră, şi dacă totuşi viaţa merge înainte, putând să fie adesea chiar fericită, aceasta se datorează naturii, care a avut norocul să nu fie alterată de numeroasele vicisitudini înşirate pe drumul dintre bărbat şi femeie.

— Nu pot să dau vina pe nimeni, îmi mărturisea Ioana. Am vrut şi n-am vrut, dar nu a fost o siluire, m-am supus unei obişnuinţe, gândului că amânările sunt stupide, că trebuie să acceptăm consecinţele felului cum ne-a construit natura. Însă nu eram deloc pregătită, nici în cuget, nici în suflet, şi acea atingere, nu atât brutală, cât ultragiantă, mi-a produs o revoltă, urmată de scârbă. Mai târziu, am înţeles de ce, fiindcă, în loc să pornim de la dragoste, am pornit de la o lecţie de anatomie, ne-am examinat şi am vrut să ne expertizăm unul pe altul… M-ai primit cu bucurie, mă priveşti cu căldură, îmi dau seama. În afară că mă doreşti, mai ales că sunt dezbrăcată, crezi că ai pentru mine chiar un sentiment de iubire?

— Nu sunt sigur; poate că se naşte.

— Abţine-te, până ce-o să ajungem la o înţelegere anatomică. Sper să reuşesc într-o zi ce n-am reuşit la prima încercare. În altă cale nu mai am încredere, e prea târziu pentru plimbări sub clar de lună, pentru suspine; fiindcă ştiu unde trebuie să ajungem. Să pornim de acolo, să ne exersăm cu luciditate.

Era în ziua când îi depilam puful de pe picioare, din dorinţa ei de a fi perfectă. Maşina de ras, care la început o speriase, crezând că va face să-i crească părul aspru, ceea ce nu s-a întâmplat, datorită pielii ei norocoase, îi dăduse o clipă de înfiorare, prin coapse îi trecuse un tremur.

— E rece! spuse, cum ar fi vrut să se scuze.

Dar glasul nu semăna cu cel dinainte, avea un timbru nedumerit, amestecat poate cu o mică înspăimântare. Pe urmă îşi reveni, şi adăugă, cu luciditatea dinainte, accentuând-o în mod vădit cu voinţă:

— Scoate ce mai am pe mine; să nu fie o piedică.

Pe ea mai avea acel nimica toată, cu rolul la fel de esenţial ca terenul de aterizare pentru aeroplane, şi totodată derizoriu, ca terenul de decolare pentru elicoptere: o cârpşoară bleu-pal, întinsă bine pe şolduri, deşi nu la fel de rafinată ca bikinii de astăzi. Pe lizieră, aproape de pubis, scria „marţi”, se potrivea cu realitatea.

— Respecţi totdeauna zilele săptămânii?

— Nu, îi pun cum se întâmplă.

— Dar azi i-ai ales anume! Ştiai că ai să te dezbraci la mine?

— Nu ştiam, i-am schimbat adineauri, la baie; ţin în poşetă tot setul. Dar intenţia o aveam încă de dimineaţă, când am plecat din Sinaia.

Trec peste mica înveninare, de ce avea cu ea tot setul: pentru lecţiile de anatomie?

Dacă mi-e îngăduit să dau un sfat femeilor, admiţând că nu ştiu încă, să nu-şi scoată niciodată singure acest ultim obiect de pe ele, oricât ar fi de grăbite. Să-l lase în seama bărbatului; pentru el, chiar dacă ştie numai aproximativ să joace pocher, e cum ar fila cărţile.

Până să termin gestul, alunecând încet de-a lungul picioarelor, Ioana îşi aprinse o ţigară. Nu mă simţeam vexat, putea să facă orice, nu mă împiedica să-i mângâi pielea aurie, netedă, plastică şi parcă plină de fluizi magnetici, fiindcă îmi simţeam mâna condusă nu de voinţa mea, ci de o chemare a ei, nativă, de care nu era conştientă. Dacă n-ar fi preocupat-o ţigara, n-aş fi putut să-mi păstrez eu însumi luciditatea, mi s-ar fi tulburat spiritul şi vederea. Era un experiment, într-adevăr, şi l-am continuat până la capăt, păstrându-mi aceeaşi stare lucidă, paralelă cu voluptatea, fără să se anuleze una pe alta; nu crezusem că ar fi posibil, făceam o descoperire care mai târziu, judecând-o cu sânge rece şi pe îndelete, am socotit că era capitală. E bine ca omul să nu-şi piardă cu uşurinţă darul de a se cunoaşte, de a-şi analiza toate gesturile, chiar cele mai ameţitoare.

Un timp, Ioana fumase cu ochii închişi, cu o cută între sprâncene, concentrată, dar nu ştiam dacă asupra ţigării sau a altor senzaţii. În orice caz, nu o puteam socoti cu totul nepăsătoare, fiindcă în concentrarea ei se simţea o curiozitate atentă. Pe urmă, deschise ochii şi mă privi cu bunăvoinţă.

— Pentru început e absolut suportabil, îmi spuse. Nu sunt obosită şi nu mă plictiseşte; poţi să continui.

Cu toată luciditatea, aşa cum mi-o reconstitui astăzi în amintire, capacitatea mea de recepţie era totuşi confuză într-o anumită măsură; fiindcă, reanalizându-mi impresiile acum, bunăvoinţa ei cuprindea o vădită tandreţe, desigur involuntară, dar cu atât mai bine.

Am făcut adesea comparaţii între ea şi Ghizela care, deşi foarte tânără, era atât de versată, de parcă s-ar fi exersat în mai multe vieţi anterioare. Organismul ei funcţiona de la sine, avea o deplină capacitate de adaptare, o receptivitate universală, astfel reacţiona uşor la orice gesturi, în afară de cele cu totul incompetente. Ea nu se ostenea să-şi instruiască partenerii, dacă le lipseau calităţile dorite de ea, îi lăsa în plata Domnului, trecea la alţii, şi la cinci din zece găsea măcar o parte din ce avea nevoie. Ghizela, cu tot halatul de mătase pe care mi-l dăruise şi pe care de altfel nu l-am luat acasă, nu mi-a destăinuit niciunul din secretele ei corporale. Dacă ştiam cum este construită o femeie, după desenul din cartea de anatomie, în prezenţa ei, ca şi a femeilor dinainte, puţine câte putuseră să fie, uitam

intimitatea lor, fiind acoperită de întuneric. Şi nu-mi trecuse niciodată prin minte să ştiu mai mult decât mi se dezvăluia prin simţuri, puternice, dar oarbe. Era ca un zbor fără vizibilitate, care străbate distanţele, lăsând în schimb peisajul în întuneric, ceea ce înseamnă a pierde o lume şi totodată o parte din tine.

Scrumiera se umplea de ţigări arse; ele dovedeau colaborarea Ioanei cu mine, căutarea de-a ne descoperi unul pe altul. Ea m-a învăţat s-o disec, după dezideratul lui Balzac, pe care am înţeles că nu trebuie să-l iau drept altceva decât o metaforă; fiindcă o disecţie reală, deşi am privit-o cu întreagă atenţia, nu mi-a dezvăluit la fel de bine ceea ce mă învăţase Ioana. Iar ea n-ar fi putut să mă înveţe, dacă nu-şi cunoştea anatomia în chip ştiinţific. De aceea, mă socotesc îndreptăţit să contrazic preceptul, după care un bărbat este dator să disece măcar o femeie. Nu, disecţia trebuie s-o facă femeia însăşi; să se cunoască şi apoi să se explice.

Ani de zile m-am întrebat dacă, într-o zi, voi avea dreptul să spun în ce a constat cea mai hazardată şi cea mai concludentă dintre experienţe. Am tăcut, socotind că o asemenea comunicare ar fi datoria medicilor. Medicii însă o fac numai în cercul restrâns al studenţilor, şi se mărginesc doar la anatomie, nu analizează senzaţiile pe care ea poate să le producă. Îmi iau astfel curajul de a spune, dar voi ascunde ceea ce ar răni chiar şi pudoarea mea, înainte de a răni pe a altora, şi voi dezvălui numai principiul lecţiei, ca pe un punct de pornire, şi un prilej de meditaţie pentru cine vrea să înţeleagă mai multe.

Într-o zi, Ioana îmi puse pe mână o mănuşă medicinală, îşi aprinse ţigara şi-mi spuse:

— Niciodată n-ai să fii om întreg cu mine, dacă n-ai să-ţi dai seama cum sunt făcută pe dinăuntru; nu teoretic, să lăsăm deoparte planşele şi desenele… Ai fi simţit mai bine fără mănuşă, dar mi-e teamă să nu mă zgârii… Împreunează arătătorul cu inelarul…

Ceea ce până atunci mi se păruse o alcătuire simplă, o cale cilindrică, suplă şi plastică, se dezvăluia într-o complexitate infinită de pliuri şi ascunzişuri, o junglă miraculoasă şi puţin înfricoşătoare, fiindcă părea o capcană. Dar nu erau decât ţesuturi docile, se adaptau tuturor atingerilor, retrăgându-se sau înfruntându-le, conduse de spasmuri necontrolate de nicio voinţă, având parcă fiecare o viaţă independentă. Numai degetele, inapte să înregistreze voluptatea directă, rămânând lucide, pot să le descopere, deşi nu pe toate, ci atâtea câte este capabil un om să citească, după cât este el de chemat spre această ştiinţă. Dincolo de existenţa elementelor principale, uşor să fie descoperite într-un desen anatomic, ceea ce mă scuteşte să le enumăr, rămâne principiul pe care am făgăduit să-l dezvălui fără să rănesc nicio pudoare, şi anume că, după o căutare oricât de lungă, totdeauna vor rămâne locuri necunoscute. De aceea, cred că femeile

numite pe nedrept infidele îşi dau seama de posibilităţile lor nepuse în valoare, sau măcar le intuiesc, şi aşteaptă să fie descoperite de un om mai înzestrat, mai norocos sau mai îndemânatic.

Ioana fumase tot timpul, având însă grijă să mă urmărească şi să se expună mai bine. Era prima dată când nu rămânea cu totul pasivă.

— Acum vino să-ţi iei răsplata, îmi spuse la urmă, cu glasul schimbat încă o dată.

Apoi se stăpâni şi aprinse o nouă ţigară.

— Cred că am întrezărit câteva locuri sensibile. Dar să nu ne pierdem capul, şi să le căutăm în linişte.

Nu le-am găsit repede, au trecut câteva zile, care îmi dădeau o stare de umilinţă. Ea însă fuma în linişte, aşteptând răbdătoare, până ce o dată prin trup îi trecu o tresărire, făcu ochii mari şi deveni foarte atentă. Apoi, fără să-şi mişte privirea, stinse ţigara în scrumieră; fumul îi îngheţase pe gură.

— Stai, să nu pleci!

Mi-am pierdut firea, n-am putut s-o aştept, a rămas nedumerită, dar după o clipă m-a strâns în braţe, prima dată pe deplin tandră.

— Nu fi necăjit! îmi spuse. Drumul este deschis, sunt sigură!

Când stingea ţigara, ştiam ce se întâmplă. Într-o zi însă n-am mai ştiut nimic, decât că i-am simţit tremurul în tot trupul. Când mi s-a limpezit privirea, se uita la mine, uimită. Pe urmă şi-a dus mâna la gură, vedeam în ochii ei că i se întâmpla ceva ce nu putea înţelege; părea puţin speriată. M-am apropiat, avea respiraţia rece şi, când am atins-o, deşi buzele îi ardeau, dinţii din faţă erau ca de gheaţă. Aşa a fost totdeauna, i se răcea respiraţia, şi-n timp ce buzele rămâneau fierbinţi, îi îngheţau dinţii. Atunci mă trăgea spre ea, sau se ridica spre mine şi îşi oferea, ca pe un trofeu, gura cu temperaturile ei bizare; întreagă fiinţa ei jubila de mândrie.

— Vreau! spunea repede, începând să se dezbrace, încă de la uşă. Hai să căutăm puncte!

Fuma, iar eu le căutam, sigur că am să găsesc unu, fiindcă erau multe. Când stingea ţigara în scrumieră ştiam că îl găsisem.

— OK! exclama la urmă.

Şi îmi întindea gura fierbinte, cu dinţii din faţă ca gheaţa. Semăna cu acele cuburi de ciocolată, care la căldura din gură deveneau reci ca îngheţata. E atât timp de când au dispărut, încât mă întreb dacă într-adevăr au existat vreodată.

După ce Ioana plecase şi încă nu mă mutasem în altă casă, amintirea cea mai palpabilă, pe care o aveam de la ea, era noptiera, cu marginea tăbliei muşcată de dinţii ei, în momente de patimă. Nu-mi pare rău că n-am luat-o, când m-am mutat, fiindcă o ţin minte prea bine, şi cu prea multă durere, ca şi când ar fi muşcături în propria mea inimă.

30

Casa pe care o cumpărase Cornelia, semănând cu un palat, pe modesta stradă a Primăverii, aparţinuse cu opt ani înainte unui avocat fără diplomă, ultimul dintr-o generaţie admisă de legea veche. Aceşti oameni, cu ştiinţe juridice însuşite prin practică, mai bine sau mai rău, după talentul fiecăruia, se numeau apărători şi aveau, până la stingerea lor din viaţă, aproape aceleaşi drepturi ca avocaţii cu carte. Unii din ei s-au bucurat de renume, cunoşteau procedura şi toate şiretlicurile judecătoreşti, mai bine decât avocaţii adevăraţi, mai ales decât cei tineri, care nu aveau destulă experienţă. Omul de care va fi vorba în cele ce urmează, proprietarul casei frumoase, pe nume Ion State, devenit mai târziu Jean Stătescu, era socotit cel mai priceput apărător în afaceri civile, rivalizând în acest domeniu cu cei mai versaţi din avocaţii baroului. Mulţi din aceştia evitau să-l înfrunte, ştiind că au prea puţine şanse să-l învingă. Marii negustori, marii proprietari şi chiar marile întreprinderi, societăţi anonime sau în comandită, apelau la el, admiţând să plătească onorarii cel puţin duble decât adversarii. Aşa s-a întâmplat că, pe la şaizeci de ani, când se gândea că ar fi fost timpul să se retragă, fiindcă nu stătea bine cu sănătatea, suferea şi de rinichi, şi de inimă, Jean Stătescu era socotit unul din oamenii bogaţi în lumea de mijloc a oraşului. Nevasta îi murise de mult, copii nu avea, nu se ştia de vreo rudă, trăia singur şi-l îngrijea o femeie tânără, care la şaisprezece ani, când o adusese în casă, era o fată de la ţară, orfană, neinstruită, timidă şi supusă. Iar la douăzeci de ani, curând după ce muri stăpâna casei, devenise un fel de cuconiţă, purta pălărie, rochii scurte şi pantofi cu tocuri înalte. Curând, boierul îi tocmi servitoare, apoi argat în curte, şi peste un an o luă de nevastă.

Asemenea întâmplări nu erau rare, nimeni nu se mira prea mult, oamenii la bătrâneţe îşi pierd minţile. Curând, apăru şi o trăsură, nouă, neagră şi lucioasă, cu tapiserie albastră, cu covoraş la picioare, cu doi cai albi ca zăpada. Vizitiu era argatul, un flăcău abia ieşit din armată, venit de prin Transilvania, poate sas, poate ungur, înalt, blond, chipeş, cu mustaţă de fante. Când mâna caii, îşi punea uniformă, veston vişiniu cu găitane negre, şapca pe o sprânceană, şi cizme scurte, încreţite la gleznă; n-ai fi zis că tot el rânea bălegarul din grajd, mătura curtea şi-o ajuta pe servitoare la spălatul vaselor sau la dereticatul prin casă. Servitoarea, o unguroaică dolofană, cu obrajii rumeni, cu pielea ca piersica, gata să mustească de coaptă, îi cam

făcea ochi dulci, dar el n-o băga în seamă, avea alte gânduri, şi nu degeaba.

Jean Stătescu, în redingotă şi pălărie tare, cu un fular de mătase albă în jurul gâtului, nu apucă să se plimbe cu trăsura, aşezat la locul de cinste, în dreapta nevestei, decât de vreo două ori, luând în lung bulevardul, până la gară, ca să se întoarcă palid, doborât de oboseală. În schimb, nevasta, cu un zbenghi în coada sprâncenei din dreapta, cu ruj în obraji şi pe gură, plesnea de sănătate, se vedea cât de colo, şi ea nu încerca să ascundă, să fie ceva mai smerită.

De mult bărbatul nu mai ieşea la plimbare, căzuse la pat şi zăcea cu transperantele trase. Şase luni zăcu aşa, fără să dea semne că moare. Nevasta, Nataliţa pe nume, era tot mai nervoasă, se apucase să fumeze şi să bea Cointreau dulce, o brusca adesea pe servitoare, îl brusca şi pe argat, ocărându-l de pe treptele casei, ca să audă vecinii, dar pe urmă îi făcea cu ochiul.

Mai multe nu am de spus, oricine va înţelege încotro mergea treaba. Surprize nu mai puteau să vină, după cum nu surprinse pe nimeni moartea lui Jean Stătescu. Doctorul se miră puţin, fiindcă în ultima vreme starea bolnavului era mulţumitoare, dar oricum, angina lui pectorală rămânea incurabilă, mai bine că se sfârşise fără chinuri, înainte de a i se bloca şi rinichii. Familia, adică Nataliţa, nu ceru să se facă autopsia, era prea îndurerată ca să suporte o asemenea brutalitate şi neexistând niciun motiv de suspiciune, primi certificatul de înmormântare.

Surprizele începură să vină de aici înainte, dar nu fură prea multe. Prima, Jean Stătescu nu fu înmormântat în cavoul de marmoră, pe care singur îl făcuse şi abia era gata; acolo avea de gând să aducă osemintele fostei neveste, ca după moartea lui să odihnească împreună. Nataliţa îl înmormântă în fundul cimitirului, aproape de banca unde stătusem cu Ioana, într-o zi neuitată, şi nici măcar într-un loc de veci, care ar fi costat o mie opt sute de lei, ci într-unul de şapte ani, ca săracii. Făcu o slujbă simplă, cu un singur preot, cu o singură tavă de colivă. În schimb, era în doliu mare, cu rochie neagră şi voaletă pe faţă, şi îşi frângea mâinile de durere. Când primii bulgări de pământ buşiră în sicriu, scoase un ţipăt şi căzu leşinată. Argatul, pe care îl chema cu totul neobişnuit, dar sunând bine, Adalbert, o ţinu să nu se rostogolească în groapă.

Era îmbrăcat şi el în negru, ca şi când ar fi făcut parte din familie.

A doua surpriză, după o săptămână de pauză, Nataliţa ieşi la plimbare cu trăsura; spun plimbare, fiindcă ştiu adevărul şi urmările, altminteri s-ar fi putut prea bine să judec părtinitor, biata femeie să meargă după treburi, căci desigur după moartea unui om multe rămân încurcate. Dar mai surprinzător, Adalbert, vizitiul, mâna caii nu de pe capră, ci de pe perna din spate, aşezat în stânga stăpânei, şi nu în

vechea lui uniformă, ci în haine civile, gri-perle, cu canotieră de pai, fiindcă era vară, pusă pe o sprânceană, cum mai înainte îşi purta şapca.

Pe servitoare o concediară, nu putea fi o surpriză, aşa se întâmplă cu servitoarele, după cum nu fu o surpriză că angajară alta, care nu cunoştea istoria casei.

Trecuseră cinci ani, când Trandafil, înainte de a se căsători cu Cornelia, îşi găsi casa lui modestă, în apropiere de micul palat al boierului, unde locuia Nataliţa; nimeni nu se întreba din ce-o fi trăind aceasta, desigur decedatul lăsase multe parale, şi cine voise să afle mai ştia că avea acţiuni ale multor societăţi anonime; văduva se ostenea doar să taie cupoanele, ajutată de Adalbert, care apoi se ducea să scoată banii pe ele, de la Banca Românească, a doua după Banca Naţională.

După alţi doi ani, când fusesem şi eu pe acolo, când o cunoscusem pe Ioana, iar Cornelia, căsătorită acum cu Trandafil, îşi săpa grădina de zarzavat şi vindea borş proaspăt în dugheana de la poartă, fiind timpul prevăzut de regulamentele cimitirului, dezgropară mortul, şi osemintele le puseră într-un osuar de lângă capelă, un fel de pivniţă umedă şi sinistră. Le puseră nu-i bine spus, ci le aruncară pline de pământ într-o ladă lungă şi putredă, unde se amestecau toţi morţii, fără să le mai ştii numele. Doar craniul îl aşezară într-un raft, în rând cu alte cranii, sub care, pe o etichetă lipită de scândură, scria numele mortului şi anul când se sfârşise.

Nataliţa nici măcar nu luă parte la deshumare, nu puse să se facă o slujbă, fiindcă uitase.

De-aici începe drama, care avea să zguduie oraşul, vai! – pentru prea puţină vreme; dar la început fu mare emoţie. Era, cred, în vremea când fusesem în cimitir cu Ioana, poate puţin mai înainte, fiindcă altminteri ar fi vorbit lumea, şi ar fi fost imposibil să nu ajungă ceva şi la urechea noastră, chiar dacă aveam gândurile în altă parte; Ioana îmi plăcea, deşi abia o cunoscusem, dar nu bănuiam ce bucurie avea să fie ea pentru mine.

La câteva zile după deshumare, groparul intră în osuar, puţin orbit de lumina puternică a soarelui, aşa că nu-şi dădu seama ce se întâmplă; abia după câteva clipe văzu cum craniul abia dezgropat se mişca pe raft, între celelalte cranii, ca şi cum ar fi avut încă viaţă în el şi ar fi vrut să plece; nu putea să fie decât o vrajă, şi atunci omul, cuprins de groază, urcă scările în fugă, strigând după ajutor, cu un glas care înspăimânta lumea aflată pe la morminte. Administratorul cimitirului, un om cu sânge rece, coborî în osuar, sigur pe sine, dar chiar şi el văzu craniul mişcându-se. Pe urmă se stăpâni, îl luă cu mâinile şi îl întoarse spre lumină. Dedesubt rămase o broască speriată, care intrase pe orbita goală, şi de atunci se zbătea să scape.

— Uite ce-a fost! zise liniştit administratorul.

Dar rămase cu ochii zgâiţi la craniul pe care îl ţinea în mână; abia acum îl cuprinse frica, şi stăpânindu-şi greu tremuriciul, merse la birou, de unde telefonă procurorului, poliţiei, medicului legist, telefonă fără să ştie cine era cel mai indicat să vină la faţa locului. Veniră cu toţii, nu lipsea nici directorul ziarului local, care în două ore scoase o ediţie specială, cu un titlu pe toată pagina: O crimă misterioasă.

Misterul însă se lămuri într-o jumătate de oră, cât fu nevoie ca Nataliţa să fie adusă la Parchet, în biroul procurorului. N-avea nicio bănuială, trecuseră mai bine de şapte ani, cât trăia în linişte şi huzurise în tovărăşia lui Adalbert, pe care îl purta după ea, pretutindeni, la teatru, la cinematograf, la berării, ba făcuseră împreună o călătorie la Paris şi una în Italia. Dar când văzu craniul pe masă, nu mai fu nevoie nici măcar de o întrebare şi căzu leşinată.

În osul occiputului stătea ţeapănă o caia ruginită, care, neîndoios, fusese bătută cu ciocanul şi perforase creierul. Când îşi reveni, cuprinsă de remuşcări, aşa scria ziarul, de fapt cuprinsă de deznădejde, fiindcă ştia ce-o aşteaptă, era inutil să nege, nenorocita mărturisi totul, cum împreună cu Adalbert îl omorâseră pe Jean Stătescu, în timpul somnului. Dar înainte ca fierul să pătrundă în creier, victima se trezise, şi o singură clipă îi fulgerase cu privirea încărcată nu doar de groază, ci şi de blesteme.

La proces, Nataliţa recunoscu totul, fără să facă nici cea mai mică obstrucţie, convinsă că blestemul se împlinise. Adalbert încercă să se apere, dar nu izbuti; amândoi luară câte zece ani de ocnă. Socotesc că era prea puţin, dar se ţinea seama că trecuseră şapte ani de la faptă. Aşa privită, legea mi se pare strâmbă; n-am făcut-o eu. Dacă ar fi trecut încă trei ani, scăpau de orice pedeapsă.

* * *

Încheierea e atât de neobişnuită, încât mi se pare de necrezut şi devine chiar comică. Era timpul moştenirilor neaşteptate venite din America, oameni oarecari se pomeneau bogaţi peste noapte. Îi căutau avocaţi şi bănci din partea cealaltă a oceanului. O rudă îndepărtată, pe care adesea nici nu o cunoşteau, le lăsa prin testament averi de mii şi zeci de mii de dolari, de milioane n-am auzit, dar nu ar fi fost de mirare. Partea comică a întâmplării este că un nepot bun, a cărui familie emigrase în Statele Unite, fiu de soră a lui Jean Stătescu, să se găsească pentru un timp în România, venit cu o afacere de ghete americane. Aşa află el de moartea tragică a unui unchi, pe care şi-l amintea vag, din vremea când abia începea să umble de-a buşilea, şi când mama lui, femeie modestă, măritată cu un muncitor de la Copşa

Mică, emigrase peste Atlantic. După un proces scurt, casa rămasă fără alţi moştenitori îi fu atribuită, şi el, grăbit să plece, i-o vându Corneliei, pe o sumă modestă, dornic nu să se îmbogăţească, ci să plece repede, fiindcă în America îl aşteptau treburi mai importante.

Probabil s-ar fi găsit şi alţi pretendenţi, rude necunoscute ale mortului, care de obicei ies ca din pământ în asemenea ocazii; peste oraş plutea însă teama că moştenirea era blestemată. Vecinii chemară preoţi să facă sfeştanie şi stropiră gardurile cu aghiasmă. Eu însumi, deşi nu credeam nici în blesteme, nici în aghiasmă, discreditată de când eram mic şi nu mergeam încă la şcoală, m-am mirat de îndrăzneala Corneliei şi am întrebat dacă nu îi este frică.

— De unde ştii, mi-a răspuns ea, câte case de pe strada noastră nu sunt blestemate? Câte crime nu s-or fi petrecut sub acoperişul lor, pruncucideri, sau măcar sperjururi, sau incesturi neştiute de nimeni?!

Gândul mi s-a dus la casa Ioanei. Ar fi fost posibil să apese şi asupra ei un blestem, cum spunea Cornelia? Ioana era atunci în ultimul an la Medicină.

* * *

Când scriu această cronică a vremii mele, mai avem numai un deceniu şi jumătate până la sfârşitul mileniului, iar eu am ajuns cu lunga istorisire abia în anul 1935, când eram încă foarte tânăr şi nu înţelegeam prea bine ce se întâmpla cu lumea, nici ce se întâmpla cu mine; de aceea, s-ar putea să fi interpretat faptele în alt chip decât alţii, şi greu va fi să se spună care din viziuni cuprinde greşeli mai puţine.

Anul 1935, următor celui tragic când a curs atât sânge în lume, n-a fost nici el lipsit de brutalităţi, război şi crimă, şi le voi povesti cu inima strânsă, căci nu fac parte dintr-o istorie veche, ci se leagă de propria mea viaţă, fiind determinante pentru sentimentele mele. Cred că înaintea de-a ne uza biologic, prin îmbătrânirea celulelor anatomice, ni se uzează sufletul, de prea multe întâmplări triste.

Dar anul începuse mai frumos decât cel dinainte, prin câteva întâmplări care nu puteau să-mi fie indiferente. Abia trecuse pe deasupra Africii, încercând să ajungă la Capetown, Veturia, fata cu pandantive mov de sticlă, pe care o cunoscusem cu patru ierni înainte la capătul unui drum cu schiurile, în tovărăşia Santei şi Barbarei, când nu le deosebeam pe una de alta. Zborul ei nu reuşise, ajunsese numai până la lacul Victoria, ţinta păsărilor migratoare, când pleacă din nord, toamna, ca în primăvară să se întoarcă. Ea s-a întors în martie, odată cu cocorii; poate uneori au zburat alături.

Făcusem şi eu o parte din drumul lor, al ei şi al cocorilor, dar pe mare. Mai târziu, am zburat în fel şi chipuri, pe avioane de toate felurile, de la cele cu fuselajul şi aripile împânzite, care făceau o sută

patruzeci de kilometri pe oră, până la giganticile turboreactoare, cu cinci sute de locuri şi cu jumătate din viteza sunetului; dar rămâneam doar un martor.

Sunt numai câteva luni de când am fost, tot ca martor, să văd avioanele de vânătoare, supersonice. Mai demult îmi fusese uşor să-mi imaginez vitezele succesive ale viitorului; am mers până la gândul că odată vor depăşi imposibilul, şi nemaiavând unde creşte, timpul va începe să se deruleze invers; în consecinţă, morţii vor învia, apoi vor fi tineri, copii, şi într-o zi li se va anula naşterea, ca între timp să reînvie morţii din alte generaţii, continuând aşa până la geneză. Dar când am văzut în realitate avioanele care zburau cu două mii de kilometri pe oră, nu cu zeci de mii, cum îmi imaginasem, mi s-a făcut frică de ilimitarea forţei omeneşti, deşi am crezut şi mai puternic în ceea ce fusese numai o speculaţie teoretică, pe care credeam că nimeni n-o va admite decât în glumă. Am socotit că era chiar începutul visării mele, şi cândva ea, oricât ar fi fost de imposibilă, urma să devină realitate. Atunci însă, omul va fi altfel, şi în spirit, şi în structura lui anatomică; în ziua când de la Bucureşti la Capetown va zbura în cincisprezece minute, sau în zece secunde, nu va mai fi timp ca el să înţeleagă ce face; mai bine să gândesc astăzi. Şi deodată, pe când avioanele treceau a doua oară pe deasupra aerodromului, mi s-a făcut dor de cele cu aripile împânzite, care zburau cu o sută patruzeci de kilometri pe oră şi aterizau cu viteza automobilului în oraşe.

* * *

Capetown fusese a doua mea chemare geografică, după piramide; acolo se întâlneau două oceane, locul se numea Capul Bunei Speranţe şi în marginea apei erau munţi de trei mii de metri. Să vezi două oceane deodată, de la o asemenea înălţime, mi se părea că ţi-ar da dreptul de a te socoti măcar în parte creatorul lumii.

Printr-o coincidenţă, care n-ar avea de ce să mă mire dacă n-ar fi urmată de alta, mai zgomotoasă, tot în acelaşi an şi numai cu o lună după întoarcerea fetei, o escadrilă de trei avioane româneşti, cu echipaje de câte doi oameni, a zburat de la Bucureşti la Capetown, în o sută cinci zeci de ore, recordul vremii. Oare câte mii de ani vor trece până ce timpul să se reducă la zece secunde?

La o lună şi jumătate după întoarcerea lor se inaugura, la Bucureşti, în plin miez de vară, monumentul aviatorilor, pe şoseaua numită atunci Jianu. Monumentul se află şi azi tot acolo, fără nicio urmă de îmbătrânire şi face parte din peisajul oraşului. Nu-i om să nu-l cunoască, nu-i unul să nu treacă prin umbra lui măcar o dată pe an, în luna mai, când înfloresc trandafirii roşii. Eram dator să-l amintesc, deşi îmi aruncasem şapca de aviator în Dâmboviţa, sau poate tocmai

de aceea. Nu toţi trecătorii ştiu că monumentul, înalt ca o decolare, comemorează o sută optzeci şi unu de aviatori morţi, de la primul zbor până în ziua inaugurării. Câţiva au căzut sub ochii mei, zguduindu-mă atât de puternic, încât am rămas cu impresia amplificată că numărul lor era mult mai mare. Prima victimă a fost Gheorghe Caranda, în 1912, şi al doilea, în anul următor, Aurel Vlaicu.

* * *

Dacă trag pe hartă traiectoria celor două zboruri pe deasupra Africii, obţin două linii aproximativ paralele, între două meridiane. Peste ele se suprapune o brutalitate.

La începutul lui octombrie, acelaşi an, unsprezece escadrile de bombardament, italieneşti, zburau spre Abisinia cum i se mai spunea Etiopiei, unde domnea negusul Haile Selasie. Oricât ar fi de distanţate unele de altele, zborul bombardierelor se leagă de cele două zboruri paşnice şi idilice de la începutul anului, fiindcă într-un punct le intersectează itinerariul. Doar atât, încolo rămâne între ele o prăpastie, care a despărţit pe oameni în două: unii ţineau cu Italia, alţii cu Abisinia.

Eram tot prea tânăr ca să cunosc sau să presimt dedesubturile istoriei. Când le-am aflat, se născuse altă lume, şi-mi trebuia alt timp ca s-o pot înţelege. N-am să povestesc războiul lui Mussolini în Abisinia, socotind că oamenii interesaţi de el îl ştiu mult mai amănunţit decât mine, iar cei care nu-l ştiu, nici n-au nevoie să-l afle. Am să dezvălui numai amintirile mele personale, impresia pe care a făcut-o asupra mea şi-a cunoscuţilor mei acel război comic, izbucnit pe neaşteptate în plină vreme de pace.

Mulţi vor socoti reprobabil că iau în derâdere ceva ce înseamnă în primul rând vărsare de sânge; căci bineînţeles s-a tras cu puşca şi cu tunul şi s-au aruncat bombe din avioane. Dar nu-i caraghios că marea desfăşurare de forţe italiene, zece divizii motorizate, înaintând pe două fronturi, dinspre Mediterană şi dinspre Marea Roşie, aveau de înfruntat o armată de numai patru mii de oameni, singurii luptători organizaţi ai negusului? Şi cum ar fi rezistat ei şase luni de zile, se întreba lumea, dacă atacul n-ar fi fost comic?

Pe atunci, la teatrul de revistă, se cânta un cuplet atât de popular, că îl ştia toată lumea, chiar dacă nu mergea la spectacol: „Vine ploaia, las' să vie, La ce-i bună ploaia ştie, Haile Selasie”… Cu alte cuvinte, pe abisinieni îi ajuta vremea urâtă, căci pe şoselele desfundate şi pe câmpiile pline de apă armata motorizată înainta anevoie. Apoi se ştia, din primul război mondial, că italienilor nu prea le plăcea să lupte, n-aveau vocaţia nemţilor. S-a văzut şi mai târziu, în Grecia, se văzuse şi mai înainte. Oare nu tot în Abisinia, asupra căreia avea pretenţii de

protectorat, a suferit Italia o înfrângere ruşinoasă, spre sfârşitul celuilalt secol? Spun înfrângere ruşinoasă, fiindcă Menelik, pe atunci împăratul Abisiniei, avea o armată mult mai slabă decât Haile Selasie. Înfrângerea decisivă s-a întâmplat în 1896, la Adua, un oraş din nordul ţării, de unde italienii au plecat cu coada între picioare.

De data aceasta, cum a ajuns la Adua marea lor armată, sub comanda generalului De Bono, s-a ridicat un obelisc al victoriei, pe locul vechii înfrângeri. Un obelisc nu se face în câteva ceasuri, lumea spunea, şi n-aveam de ce să cred altfel, că era pregătit din vreme; pentru asemenea lucrare italienii au într-adevăr vocaţie, dovadă nu doar Michelangelo, ci şi numărul mare de monumente risipite pe toată întinderea peninsulei, şi dincolo de ea, în Sicilia, la Agrigento şi mai ales la Selinunte; am pomenit aceste două locuri, acolo fiind cea mai multă piatră cioplită.

Dar să ai pregătit monumentul victoriei înainte de-a începe războiul, mi se pare nu atât prezumţios, cât teatral şi ridicol – să mă ierte scumpa mea Italie, pe care am iubit-o dinainte de a mă naşte şi voi iubi-o chiar după moarte, împreună cu fiii ei, rudele mele apropiate, chiar dacă unul din regii lor n-a vrut să mă recunoască, numindu-mă ţigan de la gurile Dunării. Drept răsplată, îmi iau încă o dată satisfacţia de a spune ce caraghios e monumentul tatălui său, de la Roma, ca o imensă prăjitură, împodobită cu felurite cofeturi de marmoră.

Mussolini a atacat Abisinia la începutul lui octombrie 1935, fără declaraţie de război, sub pretextul unui conflict de frontieră. În realitate, era furios de colaborarea economică a negusului cu Japonia şi cu America. El invoca necesitatea spaţiului vital, împrumutată din discursurile lui Hitler, care însă nu trecuse deocamdată la fapte. Intenţia lui de a face Anschlusul cu Austria mai timpuriu, după asasinarea lui Dollfuss, se izbise de opoziţia cui n-ai crede, a lui Mussolini care mobilizase armata la Brenero, ameninţând să intervină la primul pas al trupelor naziste. Patru ani mai târziu, cei doi tartori aveau să cadă la învoială, punând astfel piatra de temelie a Infernului.

Cu toată opoziţia Franţei şi Marei Britanii, cu toate sancţiunile votate de Societatea Naţiunilor de la Geneva, armata lui De Bono, după ce ridicase obeliscul la Adua, înainta târâş-grăpiş spre Addis-Abeba, şi mai avea multă cale până acolo. Tot spre aceeaşi ţintă şi nu mai repede înainta dinspre est o altă armată, a generalului Graziani. Nu socotesc de prisos să repet ce se auzise, că puţinii soldaţi ai negusului se luptau cu atrocitate, pe prizonierii italieni nu-i băgau în lagăr, ci îi desfiinţau omeneşte, retezându-le cu baioneta sau cu briceagul acea parte socotită a fi mândria bărbatului. E firesc ca un asemenea tratament să taie oricui cheful de luptă, dar cheful de luptă le lipsea italienilor dinainte, cum am spus din capul locului, şi repet că

nu-i ţin de rău pentru atâta lucru, căci atunci când a fost să-şi facă o ţară s-au războit cu bravură; Garibaldi şi cei o mie ai lui sunt o dovadă. În schimb, mai târziu, la invazia Greciei, unde nu aveau ce să caute, au cam stat cu mâinile în buzunare, şi dacă nu trimitea Hitler armata germană, ei singuri n-ar fi învins niciodată. Ca în toate împrejurările tragice, abundau glumele, unele cu atât spirit, că mă umpleau de invidie, eu, unul, nefiind în stare să concep niciuna. Cine le făcea nu se ştie, aşa că n-aş risca nimic dacă le-aş reproduce pe toate, şi aş umple cartea cu ele, scăpând de-o grea osteneală. Se spunea, de pildă, că în clipa atacului, când ofiţerul comanda, cu sabia ridicată: „Pentru Duce şi pentru Italia, înainte!…" soldaţii înfundaţi în tranşee puneau arma deoparte şi aplaudau din toate puterile, strigând: „Che bella voce!"…

Aderase şi România la sancţiuni, dar nu prea se ţinea seama de ele. Italia se bucura de atâta simpatie în ţara noastră, încât mulţi uitau că se deda la o agresiune nedreaptă, în timp ce guvernul decreta nişte interdicţii la exportul produselor de care avea nevoie Mussolini, alţii organizau colecte şi le trimiteau pe cale particulară. În fruntea acestora se afla bineînţeles Arhanghelul, cu armata lui de discipoli. Dar, deşi nu în aceeaşi tabără, şi nu din aceleaşi motive, partizan al Italiei era şi Nicolae Iorga. Nu am să-i neg niciodată marile merite de istoric, şi am deplâns cu durere şi cu revoltă uciderea lui bestială de către discipolii Arhanghelului. Dar, ca să repet un adevăr, învăţam foarte greu istoria după cărţile scrise de el pentru minţi mai savante decât ale unor şcolari aflaţi la vârsta adolescenţei. Cât despre interminabilele piese de teatru, mai bine s-ar fi lăsat păgubaş de ele; în afară de publicul care venea din felurite interese, sau de cel adus cu anasâna, lungile drame şi tragedii în versuri nu aveau mai mulţi spectatori de câţi iepuri sunt în biserică. Nu mai vorbesc de critica lui literară, nedreaptă şi arţăgoasă, nici de teroarea morală exercitată asupra scrierilor neconformiste. Politica am lăsat-o la urmă; pe cât era de patriotică, pe atât mi se părea de naivă. De mult mi-am arătat părerea că oamenii ar face bine să rămână la meseria pe care o cunosc fără greşeală. Dar tot eu am spus că Nicolae Iorga se numără printre cele trei frunţi mai înalte ale neamului nostru.

Atunci de ce aduna în folosul lui Mussolini verighetele oamenilor? Mai ales că verigheta simbolizează căsătoria, pentru el o instituţie sfântă?! Ignora un asemenea om existenţa Abisiniei, îl nega pe Haile Selasie, nu-l durea sufletul pentru un popor zdrobit sub şenilele tancurilor?

În luna mai 1936, armata lui De Bono, înlocuit de Badoglio, venind dinspre nord, şi armata lui Graziani, dinspre est, intrau în Addis-Abeba. Cu câteva zile mai înainte, Haile Selasie se refugiase în Anglia; între prietenii şi cunoscuţii mei înfrângerea Abisiniei era privită cu

consternare, iar viaţa lui Haile Selasie în exil a fost urmărită cu simpatie. Curând avea să înceapă războiul civil în Spania. Îmi pare rău, de aici înainte vor fi numai războaie.

Regele Victor Emanuel al doilea era numit împărat al Italiei, devenită împărăţie prin anexarea teritoriilor nou cucerite. Cred că bietul împărat ar fi fost mai mulţumit să fie măcar rege la el acasă, unde nu avea decât un rol de paradă. Generalul Graziani devenea vicerege al Abisiniei.

În anul 1937, vexat cu întârziere de sancţiunile aproape inoperante, Mussolini îşi retrăgea Italia din Societatea Naţiunilor. Badoglio, avansat mareşal, avea să semneze în 1943 armistiţiul cu Aliaţii. Fostul lui stăpân se afla închis pe muntele Sasso, de unde mai târziu l-a scăpat Skorzeny, într-o stare jalnică. Îl am fotografiat, împreună cu salvatorul său, pe a cărui faţă este schiţat un zâmbet ironic. N-am văzut niciodată un om mai prăbuşit decât Mussolini. Din ultimele zile ale lui Hitler n-a rămas nicio fotografie.

Ce mai pot spune decât să repet vechiul adagiu, că aşa trec gloriile lumii!

31

Este în limba noastră o vorbă, pe care o ştiu din copilărie, gogeamite, şi înseamnă ceva ieşit din dimensiunea normală; se folosea mai ales în legătură cu statura omului, rar în altă relaţie, fiind întru câtva sinonim cu namilă, dar în mod sensibil deasupra. Astfel m-am mirat şi mirarea nu mi-a trecut până astăzi, că în anul războiului din Abisinia apăruse într-o baracă din târgul Moşilor un tânăr de doi metri şi douăzeci şi doi de centimetri înălţime, cântărind o sută patruzeci de kilograme. Nu dimensiunile lui îmi stârneau mirarea, ci numele, căci nu-l chema altfel decât Gogea Mitu. De câte ori am avut ocazia până astăzi, am tot întrebat, fără să obţin un răspuns sigur, dacă era numele lui adevărat şi nu cumva o poreclă derivată din gogeamite, care ce-i drept i s-ar fi potrivit ca miezul nucii în coajă.

În cele ce urmează, nu vreau să fac nicio asociaţie cu acest tânăr gigantic, am de remarcat numai că oamenii sunt atraşi de anomaliile naturii, stau la coadă şi plătesc bilet de intrare, să le vadă. Doi ani mai târziu, când Gogea Mitu murise de ftizie, (nimeni n-o să creadă când va afla ce mânca zilnic), la Bucureşti, într-un cort de pe locul rămas viran până astăzi în flancul Ministerului de Domenii, era expus un porc de şapte sute de kilograme. Am fost şi eu să-l văd şi nu socotesc că am pierdut timpul, aşa ceva apare la câteva vieţi o dată. Unii îşi făceau cruce, alţii asemănau porcul cu vacile grase din Biblie, după care veniseră vacile slabe. E adevărat că în curând viaţa a început să se scumpească şi un an mai târziu avea să înceapă războiul, când slăbesc şi animalele, şi oamenii. Era gogeamite porcul, mai mare decât o vacă, un munte de grăsime, atât de greu, că nu putea să se ţină pe picioare, ci stătea prăvălit pe paie, alb, cu pielea curată, cu râtul roz, cu ochii mici şi simpatici, uitându-se la oameni cu multă mirare.

Bietul Constantinescu, supranumit Porcul, fost mult timp ministru în Departamentul de alături, murise cu ani înainte, şi cu tot comentariul sinistru scris de Jordie la moartea lui, în *Pasul Istoriei*, lăsase o amintire onestă. N-am auzit pe nimeni să facă vreo glumă, care n-ar fi fost decât proastă, pe seama vecinătăţii porcului de şapte sute de kilograme, cu Ministerul de Domenii, unde slujise un om cu o poreclă atât de urâtă şi de nedreaptă. Curând l-am cunoscut şi eu pe Jordie, am intrat să lucrez la el în redacţie, am aflat farsa scabroasă pe care i-o făcuse fostul ministru, stârnindu-i o ură neiertătoare; doar ceva n-a putut nimeni să spună, dacă Jordie se dusese să vadă porcul de şapte sute de kilograme; pentru el ar fi fost o învăţătură interesantă, căci,

simbolic vorbind, nu lipsea mult să-i semene.

Pe Gogea Mitu îl descoperise în Târgul Moşilor un boxeur celebru şi, impresionat de dimensiunile lui, îl luase sub oblăduire, cu gândul să-l antreneze şi să facă din el campionul lumii. La ce dracu' categorie, hipopotam, taur, gorilă? Admite oare regulamentul un gogeamite boxeurul, de doi metri şi un sfert şi de-o sută patruzeci de kilograme? Cu cine să lupte?

Am socotit totdeauna că boxul, sportul nobil, cum i se spune parcă în derâdere, este o brutalitate incompatibilă cu lumea civilizată. Mulţi mi-or sări în cap pentru această vorbă, şi poate mi-aş fi păstrat părerea pentru mine, dacă n-aş şti că de curând medicina a pornit o campanie, să-i limiteze nocivitatea, dacă nu să-l desfiinţeze; să se interzică loviturile în cap, înainte de toate. Nu trebuie să fii medic ca să-ţi închipui ce se întâmpla cu creierul omenesc, această materie sensibilă şi preţioasă, dacă îl burduşeşti cu lovituri de zeci de kilograme, poate de sute, când este una mai reuşită. Chiar dacă tigva îl apără de comprimări ucigătoare, căci altfel victima ar cădea pe podele fără viaţă, o vibraţie tot îi transmite, şi de zdruncinat tot îl zdruncină. Mai rău este că urmările se văd mai târziu, poate după ce campionul s-a retras din viaţa sportivă. A făcut cineva o anchetă şi o statistică, până la ce vârstă trăiesc boxerii? Şi mai ales, care-i starea lor mintală de la un timp înainte?… Interogând un om cu pricepere la organizarea sportului, mi-a răspuns că nu-i nicio nădejde să se interzică boxul undeva, în lume; nu de dragul lui, ci fiindcă în joc sunt antrenate enorme interese financiare. Atunci, să-i dăm cu burduşeala mai departe, şi va veni vremea când vom asista şi la crime cu public.

Pus la antrenament, Gogea Mitu a fost îndopat cu mâncare în consecinţă; el trebuia să înghită opt ardei umpluţi, opt sute de grame de şniţel, o pâine şi un kilogram de compot la fiecare masă. Nu ştiu cum umblase încălţat mai înainte, s-a consemnat că antrenorul i-a comandat pantofi pe măsură, numărul patruzeci şi şase. Înseamnă că avea picioare de pitic, dacă eu, care nu sunt o namilă, port numărul patruzeci şi patru, dar bucuros urc la patruzeci şi cinci, aş merge chiar la patruzeci şi şase iarna, ca să pot pune mai mulţi ciorapi groşi de lână.

Bietul Gogea Mitu n-a devenit boxer, cu toată supra-alimentarea; în 1937, când Mussolini se retrăgea din Societatea Naţiunilor, a murit de boala subnutriţilor.

* * *

Am povestit înainte de vreme, ca să fac o anumită asociaţie, întâmplarea negustorului de pe strada Lipscani, unde avea o prăvălie de stofe şi mătăsuri, cu emblema „La sticletele", lipită de un magazin

mai mare, „La papagalul”; n-am aflat care firmă era mai veche, cine voia să-l concureze pe celălalt. În orice caz, mai nou sau mai vechi, sticletele nu putea să se lupte cu papagalul. În schimb, acesta din urmă a căzut primul victimă spărgătorilor. Era o bandă care trebuie amintită, fiindcă face parte din istoria Bucureştilor şi-a vremii dintre cele două războaie. Şi-apoi, e bine să se ştie că am avut şi noi gangsterii noştri, ceea ce e altceva decât gluma cu faliţii din piesa de teatru a lui Caragiale. Banda se intitula „Lupii de oţel”; e poate încă un motiv între cele care m-au îndemnat să le cunosc istoria. Erau cinci, cu doi şefi, Leţ şi Blându; dacă nu cădeau în mâna poliţiei, şefii ar fi ajuns la rivalitate, ca în toate poveştile cu gangsteri; Leţ i-ar fi venit de hac lui Blându, cel puţin aşa mi se pare logic.

După ce-au prădat magazinul „La papagalul”, au trecut alături, la Sticletele. Metoda lor era să se ascundă prin poduri, unde intrau pe lucarne, sau se tupilau prin prăvălie, ziua nămiaza mare. Noaptea spărgeau plafonul, mai toate magazinele de pe Lipscani erau nişte şandramale, n-aveau decât să smulgă câteva şipci pe care stătea tencuiala. Nu-i interesa marfa, ci casa de bani, negustorii nu-şi depuneau încasările la bancă, seara, cum se face astăzi în magazinele statului. Casele de bani le descuiau cu chei potrivite; dacă nu izbuteau, le tăiau balamalele, sau pereţii, cu aparate de sudură portative; singura grijă era să nu se vadă lumina de afară, dacă se întâmpla să treacă vardistul; dar ei alegeau ora când de obicei vardistul era pe la vreo ibovnică.

În total, Lupii de oţel au spart zece magazine, agonisind peste cinci milioane. Cu asemenea beneficii, era imposibil ca după un timp unul din şefi să nu-l suprime pe celălalt; aşa îşi asigura nu doar un câştig mai mare, ci şi mai multă admiraţie din partea bandei; e legea gangsterilor de tot felul, inclusiv a celor din politică; cine nu suprimă, se clatină, apoi cade.

* * *

Anul început atât de frumos cu zborul unei fete spre Capetown, unde n-a apucat să ajungă, ceea ce nu face să am pentru ea o simpatie mai mică, se încheie sinistru cu asasinarea unei femei tinere şi renumit de frumoase. Dar nu sfârşitul ei e partea sinistră a nenorocirii, cuvântul nu se potriveşte, moartea poate să fie tristă, dramatică, sfâşietoare, zguduitoare, inconsolabilă şi în multe feluri pe lângă acestea. Sinistru este procesul. Doi oameni erau bănuiţi de crimă, amantul victimei, cel cu banii, om cunoscut în societate, cu familie onorabilă, întreprinzător constructor de tancuri, industrie desigur secretă; el înzestrase boiereşte nu o singură femeie frumoasă. Al doilea bănuit era amantul de inimă, un om în floarea vârstei, prezentabil, cu

o carieră frumoasă, dar prea puţin productivă, un coate-goale ar fi socotit celălalt.

Femeia a fost găsită fără viaţă, la ea acasă, în ajunul Crăciunului. Cauza morţii, otrava; în baie s-a descoperit flaconul. Instrucţia a durat mult, luni de zile, fiindcă procesul, după câte ţin minte, a început vara. Ştiu întâmplarea numai din ziare, cu unele precizări făcute mai târziu de un prieten, gazetar de meserie, care urmărise şi cercetările, şi dezbaterile şi ajunsese la concluzii indubitabile: asasinul, cum dovedise judecătorul de instrucţie, era amantul cu banii; motivul crimei, femeia voia să-l părăsească, sau îl părăsise, pentru celălalt. Curtea cu juri însă l-a socotit nevinovat, şi a dat un verdict de achitare. Alte cercetări nu s-au mai făcut, crima a rămas deci nelămurită şi nepedepsită. Prietenul meu a vrut să-l fotografieze pe cel bănuit, aflat în prevenţie, când cobora din dubă, în spatele Tribunalului, să meargă la judecătorul de instrucţie; omul însă şi-a acoperit faţa cu gambeta. Totuşi, o fotografie a apărut în ziare, şi nimeni n-a contestat-o. Era un fals, săvârşit de însuşi cel care mi l-a povestit, mai târziu, ziaristul. Fiindcă gestul cu pălăria îl derutase pe reporterul fotograf, aflat alături cu aparatul în mână, fotografia era pierdută, însemna să plece amândoi cu mâna goală; atunci ziaristul, cu prezenţă de spirit şi cu o lipsă de scrupul pe care am s-o scuz îndată, a luat locul prevenitului, în uşa dubei, şi cum purta el însuşi gambetă, şi-a acoperit obrazul cu ea, iar reporterul fotograf a apăsat declanşatorul. În rest, toate se potriveau, şi statura, şi paltonul negru, cum purta pe atunci lumea civilizată, aşa că nimeni nu s-a îndoit de autenticitatea fotografiei. Dacă procedeul o fi fost incorect, în schimb nu păgubea pe nimeni.

Nu pot să spun la fel despre felul cum relatau ziarele mersul procesului. Era vorba de fapte incontestabile, de declaraţii făcute în faţa instanţei, de către acuzat şi martori, consemnate în procese-verbale, apoi de rechizitoriul procurorului, de pledoariile avocaţilor, care în unele ziare apăreau într-un fel, iar în altele de-a-ndoaselea. Oamenilor mai naivi, sau de prea bună credinţă, li se clătina capul. Alţii îşi dădeau seama că la mijloc era o părtinire vădită, care dovedea simpatii sau antipatii, sentimente omeneşti incontrolabile, ceea ce nu se manifesta prima oară într-o dispută, exemplul cel mai frecvent oferindu-l publicul de la meciurile de fotbal, când unii fluieră o echipă, în vreme ce alţii strigă hip-hip-ura!

Din multe nepotriviri care mă derutau, mă opresc la portretul acuzatului, înfăţişat într-un ziar drept un gentleman de cea mai mare distincţie, generos, filantrop, ctitor de azile şi de biserici, om cu frica lui Dumnezeu, nelipsit duminica de la liturghie; iar după alt ziar, din cele mai serioase, nu o fiţuică de scandal, care de obicei apărea la ora prânzului, când strada este plină de lume dornică să afle ce s-a mai

întâmplat pe mapamond şi în Capitală în cursul dimineţii, omul era un gangster, corupător de guverne, cu mâinile băgate până la cot în banii statului prin contracte oneroase, un tanc al lui costa dublu cât unul la fel, făcut în Cehoslovacia, în sfârşit, prin nenumărate alte matrapazlâcuri; pe deasupra, imoral până în măduva oaselor, capabil bineînţeles şi de crimă, mânuitor de otravă ca un descendent al familiei Borgia.

Spre a înlătura ideea de gelozie, singura explicaţie plauzibilă a crimei, un ziar făcea portretul rivalului, o căzătură umană, fără dinţi, cu părul plin de mătreaţă, cu şireturile izmenelor atârnând peste ghete. Ar fi putut o femeie frumoasă şi tânără să-i arunce măcar o privire, necum să i se arunce în braţe? Mobilul otrăvirii cădea de la sine, am convenit eu însumi, luând descrierea ca de bună credinţă, deşi nu făceam parte din rândul naivilor. Mătreaţa, ca mătreaţa, se scapă de ea cu puţină îngrijire; dezgustătoare mi se părea lipsa dinţilor. Dar mai jalnică decât orice era imaginea şireturilor de la izmene, atârnând peste ghete; ea făcea să uit că tânărul, martor la proces, după ce fusese şi el bănuit o vreme, era actor de cinematograf cunoscut în străinătate prin mai multe filme, făcute de UFA; într-unul jucase chiar cu Lilian Harrwey, iar în altul cu Anni Ondra. Cum s-ar fi putut, când n-avea dinţi în gură?

O idee, sau o ştire, odată tipărită, capătă autoritate, chiar dacă nu se bizuie pe nimic sigur, ba chiar, dimpotrivă, nu-i decât o minciună. De-atunci nu m-am mai mirat că oamenii credeau orbeşte în cele scrise de ziare. Mulţi nu s-au lecuit nici măcar mai târziu, când comunicatele de pe front vorbeau de înaintare în loc de retragere; şi nici după aceea, când eşecurile vizibile erau date drept victorii, mizeria drept bunăstare.

De lămurit nu m-am lămurit repede asupra procedeului, în schimb mi s-a părut strigător la cer că unele ziare îşi schimbau punctul de vedere de la o zi la alta, gentlemanul devenea gangster peste noapte, sau invers, pledoariile avocaţilor se socoteau când magistrale, când bâlbâite şi neghioabe, procesul evolua când hăis, când cea, hurduca prin fel de fel de hârtoape.

Nu pot explica mai bine şi mai temeinic aceste modificări de opinie decât făcând un salt de câţiva ani înainte, ca să povestesc ce-am văzut cu ochii şi ce-am auzit cu urechile, la un proces care a interesat marea industrie şi finanţa, şi unde mă aflam spre a face darea de seamă.

Acum pot spune lucrurilor pe nume, ceea ce nu mi-ar fi fost îngăduit în anul 1939, când se petreceau faptele. Cred că era curând după invadarea Poloniei, memoria nu mă poate înşela decât cu o săptămână sau două; în orice caz, venise toamna, dar cu zile încă frumoase. Inculpat era Auschnit, proprietarul uzinelor Titan-Nădrag-Călan, poate şi-al altora. Că nu-şi spunea proprietar, ci administrator

delegat, sau preşedinte al Consiliului de administraţie, pentru mine nu schimbă situaţia reală, nu-mi pasă cum au să mă judece oamenii de finanţe. Cred că i se aduceau mai multe acuzaţii, mă opresc la una din ele, de care s-a vorbit mai mult în pledoariile avocaţilor, în singura zi când m-am aflat în sala tribunalului. Era vorba de manevrarea nelegală a unor fonduri, în paguba statului. Însă statul, ca reclamant, nu făcea decât să-l acopere pe Malaxa, proprietar, între altele, al uzinelor Reşiţa; iar în spatele lui, se afla nu altcineva decât regele în persoană, care avea interes ca protejatul său să pună mâna pe uzinele lui Auschnit, industrie rivală. Bineînţeles, numele acestora nu s-au pomenit la proces, am auzit vorbindu-se numai de Urdărianu, mareşalul palatului, dar nu sunt sigur dacă în şedinţe, sau pe culoare, într-o pauză. Cât despre domnul Pretoreanu, care conducea de fapt procesul, din umbră, parcă nici n-ar fi existat pe lume!

Intrasem de curând în redacţia lui Jordie, la *Pasul Istoriei*, unde m-am bucurat de o primire bună, ca să respect adevărul. Procesul dura de mai multe zile, Jordie îşi trimitea la tribunal oamenii lui de încredere, ziarişti încercaţi şi de prima mână, dar nu era mulţumit cu ce veneau ei de acolo; tuna şi fulgera când le citea reportajele şi comentariile, îi acuza că erau vânduţi, dar nu ştiu cui, şi îi schimba unul după altul, până n-a mai avut pe cine trimite. Aşa s-a făcut că în ultima zi a procesului, care a continuat în şedinţă de noapte, până la zece seara, când s-a dat şi sentinţa, să mă trimită pe mine, deşi eram nou venit în redacţie, sau poate tocmai de aceea, socotindu-mă mireasă nevinovată, sau mai degrabă un Till Buhoglindă, ceea ce era chiar adevărat, îmi îngădui să spun, nefiind o vorbă de laudă.

Am fost numai ochi şi urechi, până atunci nu mai asistasem la o judecată, şi încă la una cu dedesubturi atât de sus-puse, dacă se admite să alătur două cuvinte cu sensuri contrarii. Dar nu-i niciun paradox în ele, se ştia că pe Auschnit urmărea să-l înfunde regele, persoana cea mai sus-pusă, numai că rămânea invizibilă, dedesubt adică.

Au pledat avocaţi cu renume, mă uitam la ei şi-mi făceau milă, ştiind şi eu, ca toată lumea, că se osteneau de pomană, sfârşitul procesului se ştia dinainte. Auschnit, din boxă, îi urmărea cu o privire ironică; oricare din aceşti maeştri ar fi pledat la fel de însufleţit cauza cealaltă, şi nu pentru un onorariu mai mare. A vorbit printre alţii un avocat de la Iaşi, o, nu bietul Ionel Teodoreanu! – şi-a dat multă osteneală, avea chiar lacrimi în ochi la un moment dat, de parcă pleda la Curtea cu Juri, unde emoţia e arma cea mai bună a apărătorului. Dacă ar fi fost să trag o concluzie, despre unul şi despre altul şi despre toţi împreună, n-aş fi putut spune decât că băteau apa în piuă. În reportajul meu, n-am folosit asemenea cuvinte, căci, cu toată lipsa folosului, strădania lor mi s-a părut onorabilă, şi apoi era curajoasă,

fiindcă de fapt îl înfruntau pe rege, încercând să-i ia de sub nas ditamai osul cu măduvă, acţiunile Titan-Nădrag-Călan şi altele.

Dar cea mai bună apărare, cumpănită, concisă, precisă, lovind drept la ţintă, a fost a lui Auschnit însuşi, care a vorbit ultimul. Îl vedeam prima oară, şi nu l-am mai văzut altă dată; nu mi-a fost simpatic, fiindcă semăna cu un campion de box, renumit în epocă, roşcat, pătrat – şi boxerii, de orice categorie, nu pot să-mi placă. Era îmbrăcat bine, într-un costum de culoare închisă, croit cu artă, nu făcea impresia că vine de la puşcărie, unde, cum s-a plâns tribunalului, hoţii l-au maltratat, l-au supus la silnicii şi umilinţe. Gândindu-mă atunci la câte îndurase şi la ce mai avea să îndure, m-am întrebat de ce nu dăduse dracului acţiunile, că tot avea să le piardă? Dar nu e dreptul meu să judec oamenii, atâta timp cât nu ştiu tot ce au în minte şi în suflet. Era în boxă, a deschis un dosar, şi a scos pe rând hârtiile care dovedeau lipsa de temei a învinuirilor; nu vorbe, ci acte legale, pe care nimeni nu putea să le respingă. Un singur punct rămânea nelămurit, ce se făcuse cu o anumită sumă de bani, zece mii de lire sterline, dispărute fără acoperire.

— Noi am dat multe zeci de mii de lire sterline, s-au construit cu ele ziare şi…

Mai departe nu ştiu ce-a spus, am rămas şocat de ultimele cuvinte, gândul mi s-a dus la palatul unde apărea *Pasul Istoriei*, fiecare din cele zece etaje era fructul unui şantaj, aşa spusese Nicolae Iorga, atrăgându-şi ura lui Jordie, neîmpăcată, dar făcea o greşeală enormă, în ceea ce priveşte numărul şantajelor. Dacă unul din ele ar fi echivalat cu un etaj al palatului, apoi *Pasul Istoriei* ar fi avut un zgârie-nori, ca la New York.

Ignorând lirele dăruite în stânga şi-n dreapta, judecata voia să ştie ce era cu cele zece mii din dosarul procesului.

— Vă pot spune, dacă declaraţi şedinţă secretă.

Acestea au fost cuvintele acuzatului, pe care nu le-am uitat până astăzi. Oricine putea să vadă în ele cheia procesului. Dacă ar mai fi rămas vreo îndoială, ea s-a spulberat când cererea a fost respinsă. Este cineva atât de naiv încât să nu înţeleagă? Îmi pare rău, oricine ar fi el, n-am decât să-i dau mură în gură, dezvăluindu-i că în şedinţa secretă s-ar fi pomenit numele regelui.

După o deliberare destul de scurtă, tribunalul l-a condamnat pe Auschnit la şase ani închisoare. M-am întors la redacţie, să-mi scriu reportajul, şi uşierul m-a poftit în biroul directorului, unde l-am găsit pe Jordie, înconjurat de statul lui major, în frunte cu Jak Musiu, întruniţi şi în şedinţă de noapte, cu bere şi crenvurşti. Dacă aşteptaseră să mă întorc, aproape de ora unsprezece, am înţeles ce importanţă dădea ziarul nostru procesului.

— Ei, cum a fost, cum a fost? m-a întrebat febril Jordie, încadrându-

mă în privirea lui divergentă.

— Domnule director, i-am răspuns, nu cunosc viaţa lui Auschnit, faptele lui reprobabile; s-ar putea să merite zeci de ani de închisoare. Pentru ce-a fost judecat acum, a primit şase; vă asigur că fără să-i merite.

Jordie a rămas impasibil, poate nu punea mare preţ pe părerea unui tânăr ca mine; ceilalţi însă făceau feţe-feţe. Iar eu, fără să ţin seama de mimica lor speriată, am adăugat, dând cu oiştea în gard, ca Ieremia:

— Cred că a făcut o aluzie şi la ziarul dumneavoastră…

Jak Musiu s-a tras puţin înapoi şi mi-a aruncat o privire alarmată, ca să-mi ţin gura.

— Da, am continuat cu nevinovăţie, a pomenit de nişte zeci de mii de lire sterline băgate în palatele ziarelor.

N-am ştiut niciodată care a fost contribuţia lui Auschnit la construcţia palatului. Sigur este, mi-au spus unii, că tot fierul-beton provenea de la uzinele Titan-Nădrag-Călan, şi desigur nu doar atâta.

Spre deosebire de toţi ceilalţi, care mă priveau consternaţi, Jordie şi-a păstrat calmul, şi nici nu mi-a purtat vreo ranchiună; era prea puternic. Deci mi-a spus în linişte:

— Acum du-te şi scrie reportajul, dar repede, până nu se închide ediţia de provincie!

Ediţia de provincie se închidea la trei noaptea; dacă nu terminam mai înainte, ştirea ajungea în ţară cu douăzeci şi patru de ore întârziere. Aşa că, ştiind ce mare ar fi fost paguba, m-am pus pe brânci şi am scris o pagină întreagă de ziar, fără să-mi trag răsuflarea. Uşierul stătea alături, îmi lua foile una câte una, cum era gata, şi le ducea secretarului de redacţie. La ora două terminasem, rămânea timp să se culeagă textul scris în viteză, să se pagineze, să se bage la calandru şi să meargă la rotativă.

A doua zi am venit la redacţie mai târziu, abia după-amiază şi am fost curios să văd reportajul, deşi de obicei nu mă interesa ce scriam din obligaţie profesională, preferam să-mi exprim ideile personale, sau să comentez în felul meu o întâmplare, să-i descopăr un miez, oricât ar fi fost ea de banală. Expunerea nudă a unor fapte, care nu puteau fi exprimate în două feluri, mi se părea o treabă mecanică, pe care bucuros aş fi lăsat-o pe seama unui creier artificial, cum ar fi computerele de astăzi, pe atunci socotite utopice. Început pe patru coloane în subsolul paginii întâia, loc de mare însemnătate, cu titlul în trei culori, negru, albastru şi roşu, ceea ce făcea să atragă de la început privirea, reportajul continua în pagina a treia, ocupând-o în întregime.

L-am citit pe sărite, şi după câteva rânduri s-a trezit în mine o nedumerire, apoi am fost contrariat de-a dreptul, fiindcă întâlneam fraze necunoscute; oricât de obosit fusesem noaptea, ştiam ce

scrisesem. Atunci m-am aşezat pe scaun şi am citit textul în întregime, până ce am ajuns la stupefacţie, căci multe din ideile mele erau întoarse de-a-ndoaselea. Astfel, despre pledoaria unuia din avocaţi, pe care o socotisem prea blajină şi prea sentimentală, dar plină de emoţie sinceră, ceea ce nu era o critică destructivă, se spunea, în batjocură: „domnul Vasiliu-Iaşi a vorbit despre cozonacii moldoveneşti şi alte aluaturi, fără nicio legătură cu procesul”. Despre apărarea precisă, documentată şi clară a acuzatului, am aflat că fusese o bâlbâială penibilă. Şi, în sfârşit, despre şedinţa secretă pe care tribunalul o refuzase şi ar fi fost concludentă, cum spuneam eu cu o naivă bună-credinţă, nu apărea nicio vorbă. M-am dus enervat, cu ziarul în mână, la secretarul de redacţie, care îmi arăta destulă prietenie, îmi zâmbea, era în mod neîndoios un om cu inima generoasă. La obiecţiile mele, mi-a răspuns cu zâmbetul dintotdeauna:

— Nu uita că eu sunt gazetar, înainte de toate. Tu n-ai să fii niciodată!

În glasul lui, care părea jovial, nu era cinism, cum putea să se creadă, ci o resemnare ascunsă. A murit tânăr, iar locul i l-a luat o inimă acră. Relaţiile mele cu acesta, retezate repede prin voia soartei, am să le povestesc altă dată, când va veni timpul.

* * *

Frumoasa otrăvită, care murise la 29 decembrie, trebuia ca trei zile mai târziu, de Anul nou, să plece la Salonic şi să se mărite cu vreun Onasis din vremea aceea. Avea douăzeci şi opt de ani, luase nişte premii de frumuseţe, jucase pe la teatrul „Regina Maria”, fără să rupă inima târgului, făcuse probe de film la Berlin, fără să facă şi filmul; acolo, în schimb, îl cunoscuse pe partenerul posibil, devenit amantul de inimă; totul în cariera ei era tipic.

Într-o vreme când oamenii nu bănuiau ce nenorociri se vor abate asupra lumii, deşi băteau la uşă destul de puternic, moartea misterioasă a unei femei frumoase dăduse naştere unei rumori publice prelungită mult timp după ce se terminase procesul. Unii oameni n-au uitat-o nici până astăzi pe acea făptură, se fac referiri la viaţa ei şi a celui ce o acoperise cu aur, apoi o omorâse. Faptele nu pot fi reconstituite după ziarele vremii, decât în chip contradictoriu. Secretarul de redacţie mi-a întins o hârtie, era un bon de cinci mii de lei, şi m-a trimis să iau banii de la casierie.

— E preţul corupţiei? l-am întrebat, încercând să fiu cinic.

— A, nu, pentru corupţie s-ar plăti cel puţin de zece ori pe atâta! Dar pe tine nu te-a corupt nimeni; cel corupt sunt eu, fiindcă ţi-am schimbat textul.

— Şi tu, cât ai luat?

— Nimic! Mă crezi? Eu nu-mi fac decât meseria. Ia-ţi liniştit banii; nu sunt din partea patronului, ci a redacţiei.

— Nu-i totuna?

— Nu; am un fond pentru cheltuieli ocazionale, pentru prime sau pentru premii de consolare. Ţi-ai pierdut o noapte, trebuie plătită.

— Ce înseamnă premii de consolare?

— Un fel de despăgubire, când un articol nu poate să apară, dar nu din cauza cenzurii, ci fiindcă nu i-ar plăcea patronului.

Cu acest prilej, fiindcă eram încă novice, mi-a dat o listă de persoane, oameni politici, oameni de cultură şi de afaceri, al căror nume nu putea să apară în *Pasul Istoriei*. Lista se schimba periodic, erau şterşi unii, îi înlocuiau alţii. Trebuie să recunosc că altă opreliştе nu mai exista, puteai să scrii despre orice îţi trecea prin minte.

— Şi spune-mi, am continuat, Jordie cu cât s-a ales din pagina asta?

— Nu-i vorba de o pagină, ci de tot procesul, aşa se procedează. Ţi-aş spune, dar crede-mă că nu ştiu.

— Nu poţi nici să-ţi închipui?

— Nu; mi-ar fi frică.

Mi-am reamintit acest dialog, ca să-l refer la procesul de otrăvire, să deduc câţi bani s-au cheltuit atunci cu ziarele, ca să influenţeze opinia publicului şi pe-a juraţilor, dar, după cum se vede, n-am aflat nimic, şi nici nu cred că are să se afle vreodată.

La început s-a spus, între altele, că ar putea să fie o eroare farmaceutică, în locul unui anumit medicament, victima a luat otravă. Otrava însă era cianură de potasiu, care n-avea ce să caute în casă, şi nici nu ştiu cum poate să se procure, de unde, în ce condiţiuni? Probabil cu mulţi bani sau cu multă influenţă. A fost bănuită până şi femeia de serviciu, interogată, zăpăcită, înnebunită, şi la urmă au trebuit s-o lase în pace.

S-a vorbit şi de sinucidere. Cineva a cheltuit probabil multe parale ca să pună în circulaţie o asemenea presupunere. O femeie frumoasă, adulată, răsplătită, iubită n-ar putea să se omoare înainte de nuntă decât în urma unui proces grav de conştiinţă. Cu toată osteneala pe care şi-au dat-o unii şi alţii, primele două ipoteze n-au putut sta în picioare, evidentă rămânea crima.

Fratele victimei bănuia pe o rivală; nu mă îndoiesc de existenţa unei rivale şi chiar a mai multora; un om bogat, sensibil la chemarea feminină, are batalioane de pretendente. Admit de asemeni că o rivală poate să nutrească gândul crimei; dar ca să-l pună în aplicare trebuie să aibă însuşiri de criminală. Nu oricine este capabil să ia viaţa cuiva şi să trăiască liniştit mai departe; mai curând sau mai târziu, trebuie să se destăinuie, întâi duhovnicului, pe urmă judecătorului.

După ce rivala se dovedise nevinovată, rămâneau în cauză cei doi amanţi, constructorul de tancuri şi actorul. La sfârşit, a fost exclus şi

acesta din urmă; nu ştiu cum, dar dacă mobilul crimei era acela că femeia îi părăsea pe amândoi, ca să se mărite cu un al treilea, eu cred că amantul de inimă, cu meseria lui de renume, tânăr şi plăcut la înfăţişare, nu prăpădit şi şleampăt cum îl arătau unele ziare, avea atât de multe şanse să se consoleze repede, încât ar fi fost o prostie să recurgă la fapta disperată a crimei; acest singur temei îmi ajunge ca să-l scot de sub orice bănuială.

Acum, când ştiu cum se mistifică adevărul, nu mă mai iau după ce scriau ziarele vremii. Apoi, împotriva a ceea ce am spus cu însumi câteva pagini mai înainte, chiar oamenii care credeau cu sfinţenie în litera tipărită începuseră să se îndoiască, întreagă lucrătura fiind cusută cu aţă albă. În schimb, pe cât de luminaţi erau în ceea ce priveşte numele vinovatului, pe atât de sceptici rămâneau în privinţa pedepsei. „Va plăti şi va scăpa!" spunea publicul. Pe cine să plătească? Pe toată lumea; avea de unde. Dacă vreunul din juraţii acelui proces mai trăieşte şi ar vrea să protesteze, simţindu-se ultragiat, îl sfătuiesc să stea cuminte, nu era nevoie să fie cumpărat decât jumătate din juriu, plus unul. Verdictul fiind anonim, nimeni nu va şti niciodată cine a spus acel „da" inutil, şi cine acel „nu", care a adus achitarea.

Absolvit de vinovăţie, acuzatul care coborâse din dubă cu gambeta pe faţă a ieşit triumfător pe uşa principală a tribunalului, şi-a pus gambeta în cap şi s-a fotografiat pe scările de piatră, între prieteni, cu flori în braţe, ca la nuntă.

32

A trebuit să treacă timp, să-i cunosc faptele, să-i descopăr firea, până să mă întreb cine era Cornelia, de unde venea şi unde voia să ajungă. Prima ei trăsătură de caracter, la care am ajuns la început intuitiv, şi pe care apoi mi-am întărit-o prin observaţii îndelungate, era bunătatea, în deplinul înţeles al cuvântului, bunătate pentru oricine, spontană, fără condiţii, şi rezistentă la orice zguduire; nu o dezarma nici lipsa de recunoştinţă, nici răutatea, nici inamiciţia declarată. Astăzi, la mult timp după ce şi-a dat sufletul, gândindu-mă la viaţa ei, pe care ajunsesem s-o cunosc bine, pot spune că fiinţa aceasta cum nu am cunoscut alta, şi cum nu mi-aş fi închipuit că poate să existe într-o lume plină de suferinţe şi de păcate, nu avea nicio pată pe conştiinţă, nu făcuse ceva rău nici măcar cu gândul. Iar dacă am spus că la moarte şi-a dat sufletul, folosind o vorbă obişnuită, dar pe care până acum am evitat-o, părându-mi-se convenţională, acum am ales-o fără ezitare, fiindcă alta nu se potrivea mai bine, şi cred că în înţelesul ei deplin nici nu s-ar fi potrivit altcuiva. Ea nu venise pe lume ca să mântuiască pe cineva, dar sunt sigur că era înzestrată pentru o asemenea misiune, bineînţeles în lumea ei mică, a familiei. Am limitat-o la atât, fiindcă deşi avea simţul armoniei între oameni, îi lipsea puterea şi posibilitatea s-o extindă într-o lume mai mare, necunoscând-o. În schimb, lumea ei apropiată, oricât ar fi fost de mică, se alcătuia din un mare număr de suflete, paisprezece copii, cu părinţii şi cu bunicii, atât din partea tatălui, cât şi a mamei. Acestora li se adăugau rudele, pe puţin în acelaşi număr, punându-le la socoteală numai pe cele de sânge, din prima spiţă.

Capul comunităţii, pe care, după ştiinţa mea, n-o întrecea la număr decât familia AMarisei, prea ieşită din comun ca s-o folosesc drept comparaţie, era oier din strămoşi, poate de pe vremea lui Ştefan cel Mare, într-un sat de deal din Moldova de mijloc. Îndată după Paşte, strămoşul pleca la munte cu oile, cu nevasta şi cu toţi din feciorii care aveau împliniţi zece ani şi învăţaseră abecedarul cu dascălul bisericii, ca pe vremea nu îndepărtată a lui Ion Creangă, născut şi el cam prin aceleaşi locuri. Grija casei, unde rămâneau şase fete şi doi băieţi prea mici să meargă la stână, o aveau bunicii, oameni încă în putere. Acestea se întâmplau în primul deceniu al secolului nostru, când, după răscoala din 1907, peste sate se aşezase o linişte înlăcrimată, dar nu lipsită de speranţă; oamenii începeau să prospere, strângeau ban pe ban, lipsindu-se de mâncare, ca să cumpere pământ, un pogon după

altul.

Cornelia, prima născută, îndată ce fusese în stare să fie de un folos în casă, îşi crescuse fraţii şi surorile mai mici, nu doar fiindcă aşa era obişnuinţa, ci mai ales din vocaţie; în ea se născuse o mamă, cu toate darurile cerute ca să-şi poată iubi copiii până la uitarea de sine. Nu împlinise şaisprezece ani când, în 1910, se mărită cu un flăcău dintr-un sat aflat aproape, de partea cealaltă a dealului, şi el fecior de oier, cu o familie la fel de numeroasă ca a Corneliei. Din viaţa ei m-a interesat în primul rând faptul că trăise înconjurată de atâtea suflete, încât ar fi putut ele singure să umple un sat de oameni. E ceea ce socotesc că i-a determinat firea, făcând-o să creadă, copilăreşte, că pe tot pământul dintre Siret şi munte trăia o singură familie. E adevărat că ea nu colindase acel pământ şi nu cunoştea decât satul ei şi cel unde se măritase, la oraş nu fusese niciodată, dar îşi închipuia că oriunde s-ar fi dus, peste un deal sau peste zece, n-ar fi întâlnit alţi oameni decât oieri, toţi din neamul ei, despărţiţi numai de lungimea pământului.

După ce se măritase, se statornicise obiceiul ca Paştele şi Crăciunul să-l petreacă o dată în casa părinţilor ei, unde venea şi ea cu bărbatul şi cu toţi ai lui, o dată în casa cealaltă, şi acolo se punea masă la fel de mare.

Despre frumuseţea acestor ospeţe mi se pare necuviincios a mai spune; din tot ce fusese bucurie, în câţiva ani s-a ales praful şi pulberea, rămânând numai jalea. O nenorocire de asemenea proporţii nu cred să se fi petrecut vreodată decât în dramele antice, închipuite, iar pe pământul cu oameni numai la calamităţi uriaşe, ca erupţia Vezuviului sau cutremurele din Japonia.

Până atunci, Cornelia avusese numai o suferinţă, că nu-i fusese dat să aducă un prunc pe lume, ea cea născută înainte de toate spre a fi mamă. Se mângâia iubindu-şi nepoţii, şi continuând să spere într-o minune. Ceea ce se şi întâmplă în al şaselea an de la căsătorie, când ştiu că are să nască, nu-şi punea întrebarea ce voise soarta să arate cu această întârziere, mulţumind cerului cu mătănii smerite. Şi tocmai atunci începu războiul; bărbatul plecă pe front, trecu munţii în Transilvania şi muri în faţa Sibiului. Din cele două case plecaseră şaptesprezece oameni, bărbaţi şi tineri. Corneliei îi veni înştiinţarea că bărbatul murise abia după o lună. Se zvârcoli toată ziua şi toată noaptea, dându-se cu capul de tocul uşii, trântindu-se pe jos de duduia casa; nimeni nu putea să-i vină în ajutor, încuiase uşa cu cheia şi cu zăvorul. În dimineaţa zilei următoare, plecă nebună peste deal, la casa părinţilor, acum goală pe jumătate, nu ştia ce să caute, căci alinare nu se mai găsea pe tot pământul. Abia acum, când bărbatul se prăpădise, îşi dădea seama ce-o lega de el, nu prin clipele lor de dragoste, pe care nici nu apucase să le înţeleagă dacă rămâneau sterpe, ci prin ceea ce

trăia în pântecele ei, o viaţă, din care jumătate era a lui şi a lui avea să rămână, chiar dacă murise. În vârful dealului, căzu în brânci, zvârcolindu-se, muşcând ţărâna de durere, şi născu o fetiţă moartă, un boţ de carne învineţită.

În iarna care veni repede, toţi din casă muriră de tifos exantematic. Din tot satul scăpară numai câţiva, nişte umbre, printre ei şi Cornelia, deşi ar fi vrut să moară prima. Îi îngriji pe ai săi, până la ultimul, fără ca molima s-o atingă. La fel pieriră şi cei de dincolo, din casa şi din satul bărbatului. Oile, câte nu le sfâşiaseră lupii peste iarnă, în primăvară o parte se risipiră, altă parte o luară trimişii, pentru hrana soldaţilor. Când la sfârşitul războiului puţinii supravieţuitori, doi din fraţii Corneliei, se întoarseră, găsiră casa pustie.

Rătăcind în josul Moldovei, fără să ştie ce caută, Cornelia ajunse în locul de unde se auzeau tunurile. Acolo intră ca îngrijitoare la un spital de campanie. Nu avea niciun gând despre viaţa ei viitoare, ce va face la sfârşitul războiului. Mă doare sufletul să mi-o închipui, atât de singură şi de pustiită, mă grăbesc s-o scot la un liman, ca să am şi eu linişte.

Un meseriaş din oraşul copilăriei noastre, care se chinui şase luni până să-şi dea sufletul, cu pieptul rupt în două de schije, şi căruia îi alină suferinţele cu un devotament de soră sau de nevastă, îi lăsă cu limbă de moarte, fiindcă nici el nu mai avea pe nimeni, o casă, pe strada Dâmbului. După război, Cornelia se retrase acolo, şi fiindcă învăţase să aline bolnavii, intră îngrijitoare la spitalul comunal, aflat nu departe de casă, şi unde mai târziu avea să zacă Odor. Casa îi fu hrăpită, cum se ştie, de o pereche ticăloasă. Salvarea fu Trandafil.

Altceva n-am mai avut nevoie să aflu despre viaţa ei, pe care mi-a povestit-o ea însăşi, în crâmpeie, mult mai bogată în simţăminte şi în fapte, decât am avut puterea să pot spune. Ceva însă mi-a rămas întipărit în minte, fără să-şi fi pierdut intensitatea nici până astăzi, amintirea ei despre ospeţele de sărbători, din familie, când uşile odăilor se dădeau în lături şi se întindea o masă lungă cât casa. Era nevastă tânără, se înţelegea cu bărbatul, nu-i lipsea nimic să fie fericită, decât copiii, care întârziau să vină. În lipsa lor, fericirea ei era să vadă casa plină, când intra pe uşa scundă de la bucătărie; ea spunea cuhnie, cuvânt pe care îl auzisem din gura demobilizaţilor, întorşi din Moldova. Eram copil şi îmi venea să râd că la plapumă se spunea crivat, la varză curechi… Cornelia intra în casă, în şir cu alte cinci-şase femei sau fete, ducând fiecare pe câte un taler de lemn, cu cioplituri pe margine, purcei de lapte rumeniţi la cuptor, dacă era iarnă, şi miei primăvara. Ea nu se bucura însă atât de acest belşug care se înşira pe masă, ci de numărul oaspeţilor, patruzeci-cincizeci, neam din neamul ei, alcătuind o lume nepieritoare. Fericirea Corneliei era familia.

Oricât mi-ar fi fost de greu să înţeleg şi să admit gestul lui, ştiam ce îl determinase pe Trandafil să se însoare cu o fiinţă sărmană şi oropsită, căreia îi lipseau numai cinci ani ca să aibă de două ori vârsta lui şi nu mai putea să aştepte nimic de la viaţă, decât o moarte liniştită. Dar mult mai greu aş fi înţeles ce o determinase pe Cornelia să accepte o atât de nefirească asociere. Dacă mintea mea ar fi avut capacitatea să pătrundă mai în adâncul faptelor, ar fi trebuit să-i presimt intenţiile din timpul când începuse să vândă borş proaspăt, la poartă. Şi să le înţeleg, din ziua când îl luase sub oblăduirea ei pe Odor. Tot ce urmase, cu migală, cu răbdare, cu trudă, ţintea acelaşi scop: Cornelia voia să-şi facă o familie, în locul celei pierdute. Dar n-am înţeles pe deplin decât alţi ani mai târziu, spre sfârşitul războiului, în ziua când, în casa bogătaşului, renovată şi populată cu ce putuse ea să adune din familia lui Trandafil, am văzut o masă mare în mijlocul sufrageriei, unde urmau să se întrunească toţi, vreo douăzeci şi patru, nu cincizeci, ca altădată, la un ospăţ dat în cinstea Alexandrinei. Era în timpul unui bombardament, au scăpat toţi, fiind refugiaţi în adăpostul din curtea apropiată cu prăvăliile, o bombă însă a spulberat casa zădărnicind ospăţul de sărbătoare. Dar fiindcă puţin mai înainte văzusem masa pusă, încărcată ca în vreme de pace, mi-o amintesc şi astăzi, aievea, şi fără voia mea o văd pe Cornelia cum ar fi venit de la bucătărie, ducând ea însăşi platoul cu mielul făcut la cuptor, ca în casa părinţilor. Pe faţa ei de om cu inima caldă şi dulce ca pâinea de grâu din prima seceră, ar fi înflorit un zâmbet de fericire, cum nu-l poate avea decât cineva care, după o muncă îndelungată, îşi vede visul cu ochii.

* * *

Fericit este omul dacă poate să-şi facă o viaţă nouă, când prima a fost distrusă. Pribeagă rămasă fără nimeni pe lume, odată ce-şi pierduse şi bărbatul, şi copilul, pentru care ar fi putut să trăiască, deşi mai toţi din marea lor casă, părinţi, fraţi, surori, cumnaţi şi cumnate, muriseră de glonţ sau de tifos, avea acum o nouă familie. Şi nu i-o dăduse Dumnezeu, ci o făcuse ea însăşi, muncind în tăcere, fără să-şi dezvăluiască intenţiile.

Cel mai uşor de găsit dintre fraţii lui Trandafil era Tiberiu, care trăia în oraş, într-o casă de mahala, cu o ţiitoare luată tot de la bordel, după ce prin viaţa lui mai trecuseră încă vreo patru, aduse tot de acolo, după ce Aurica îl părăsise. Pe aceasta o ştiam şi nu neg că îmi fusese simpatică deşi i se citea stricăciunea pe faţă; dar tocmai de aceea, fiindcă nu era făţarnică şi nu făcea pe mironosiţa o judecam cu îngăduinţă. Restul îl privea pe Tiberiu, era treaba lui dacă îi plăceau femeile trecute prin ciur şi prin dârmon şi înfrăţite cu dracu. Acestea

locuiau cu el, însă din când în când se mai duceau şi pe dincolo, unde îşi păstrau vadul. Ar fi fost imposibil ca Tiberiu să nu ştie, dar nu cred că avea o înţelegere cu ele, ci doar se făcea că nu vede. Nu le întreba din ce-i dă să mănânce, fiindcă el nu câştiga niciun ban, voise în câteva rânduri să se îmbogăţească pe seama proştilor, şi dacă nu izbutise, nu-şi pierduse nădejdea, spera ca într-o zi să dea lovitura, de aceea nu se mulţumea cu vreo slujbă; ar fi putut să intre undeva, contabil, sau măcar să ţină registrele negustorilor de prin apropiere, căci făcuse şcoala comercială.

Mă nedumereşte, poate mă sperie, ce deosebire era între el şi Odor, între el şi Traian, teolog şi călugăr aflat atunci la mănăstirea Cernica, unde ţinea predici de se cutremurau credincioşii. Nu pot să-l asemuiesc nici măcar cu Tom, care fusese un monstru şi murise din propria lui monstruozitate. Sigur că el rămâne cel mai inexplicabil din numeroasa şi eterogena progenitură a domnului Alcibiade. Dar, cu toate faptele lui scelerate, n-ar fi coborât niciodată pe treapta bicisnică unde se complăcea Tiberiu să trăiască; mai potrivit cu Tom era să se ducă de-a dreptul în iad, ceea ce şi făcuse. Dacă de faptele lui îmi era groază, cele ale lui Tiberiu îmi stârneau repulsia.

Totuşi, aşa cum era el, cu toate păcatele, într-o zi Cornelia îl aduse în casă, cu ultima lui ţiitoare, după ce îl convinse s-o ia de nevastă. Ea însăşi merse cu ei la primărie şi fu martoră.

A doua zi, Tiberiu sosi în strada Primăverii, aducându-şi mobila în două căruţe; n-avea mare lucru, pat cu somieră şi saltea de lână, două noptiere, un şifonier cu trei uşi, masă de sufragerie cu şase scaune, bufet, dulap de veselă, maşină de gătit, cu lemne, pe care o transformă pentru gaze. Nu era gaz metan, acela s-a adus din Transilvania, pe conductă, abia în timpul războiului, ci gaz de sondă, aflat mai aproape, în schelele de petrol din nordul oraşului. A fost o binefacere pentru oraş, ca şi pentru satele pe unde trecea conducta, deşi unii strâmbau din nas, spunând că nu se compară cu lemnele. Aşa s-a întâmplat cu oamenii de când lumea, greu s-au obişnuit cu maşina de cusut, greu cu trenul şi mai greu decât toate cu automobilul. Ce-o să se întâmple cu acesta din urmă nu-mi închipui şi nu ştiu ce gândesc alţii. Acum douăzeci şi cinci de ani, pe strada mea erau numai două, iar azi umplu amândouă trotuarele; în curând n-au să mai încapă decât unul peste altul.

Pe nevasta lui Tiberiu o chema Afrodita, probabil cine o botezase nu ştia că era numele unei zeiţe a frumuseţii. Pe strada Calomfirescu n-avea ce să caute o Afrodită; patroana o boteză Dita. Numele întreg avea să i-l redea Odor, odată, convins că în ea întâlnise o zeitate.

Datorită numelui ei din acte, lui Tiberiu Dita i se părea o cucoană, deşi nu era decât o femeie de la ţară, servitoare la oraş, o vreme, până ce ajunsese în strada Calomfirescu, în căutarea unei munci mai uşoare.

N-avea în ea nici urmă de viciu, nici vreo înclinare spre noua ei meserie, atât că nu i se părea o corvoadă; era o femeie robustă, aproape că nu simţea ce i se întâmpla, se uita pe tavan, după muşte, ceea ce n-o împiedica să se mişte, conştiincioasă, nici plictisită, nici obosită, zâmbind tot timpul. Pe lângă firea optimistă, avea probabil şi o construcţie lăuntrică deosebit de ispititoare, fiindcă bărbaţii o căutau cu precădere, lăsând la o parte pe altele mai frumoase.

Când am văzut-o prima dată, m-a dezgustat zâmbetul ei, cu gura mare şi răzbuzată, care lăsa să i se vadă dinţii îngălbeniţi, alternând cu unii de viplă lucioasă, lucraţi prost, neegali şi neajustaţi bine, făcând tot timpul gingia să sângereze. Am regretat-o pe Aurica, oricât ar fi fost ea de stricată, fiindcă era bine făcută, o găsisem şi eu o dată, ca Pantelimon Dumitrescu, lăindu-se în copaie, cu uşa descuiată; apoi avea dinţii frumoşi şi o aluniţă în colţul gurii. Într-o zi, n-am rezistat ispitei şi am căutat-o în strada Calomfirescu.

Dita se dovedi a fi o femeie aşezată, deşi venea dintr-un loc de pierzanie. Cornelia le dădu unul din apartamentele de la etaj, deasupra birtului nedeschis încă. Aveau tot ce le trebuie, două odăi, dormitor şi sufragerie, cu bucătărie şi chiar cu baie, ce-i drept, cam primitivă, cu ciment pe jos şi cadă de zinc, iar pereţii fără faianţă. Pe Dita o luă să-i ajute la prăvăliile din faţă, pe care le conducea singură; vânzătoarele, nu mai mult decât două, nu-i inspirau încredere, când pleca după alte treburi era sigură că o fură, degeaba le controla când plecau seara; amândouă locuiau pe aproape, greşise angajându-le; în lipsa ei, cineva din familie dădea fuga, ori bărbatul, ori copiii, şi vânzătoarele le umpleau traista, le mai băgau şi câte un pol în mână. Cornelia avea experienţa negoţului de pe când ţinuse prăvălioara de la poartă, nu-i fu greu să-şi dea seama că un sfert din câştig îl luau alţii.

Când o aduse pe Dita şi o puse pe capul lor, vânzătoarele nu ştiau că erau cumnate, încercară s-o tragă spre ele, încă din prima zi, fără nicio prevedere, făcându-i cu ochiul şi spunându-i „o să ne înţelegem”. Curând veni bărbatul uneia, se uită la Dita, dar nu-i dădu importanţă, credea că-i o clientă. Vânzătoarea umplu trei pungi, una cu zahăr, alta cu orez, a treia cu bomboane în poleială şi le puse în traista bărbatului.

— Nu le cântăreşti? întrebă Dita.

Femeia ridică din umeri, pe jumătate îmbufnată, pe jumătate complice; tocmai voia să adauge două portocale şi un pumn de roşcove. Într-o clipă, Dita se gândi că nu trebuia să şi-o facă duşman, nu cunoştea strada, nu ştia cu cine are de-a face, femeia putea să ridice împotriva ei tot cartierul. I-ar fi spus pe loc să plece acasă, dar se abţinu, în aşteptarea Corneliei. Se mulţumi să ia sacul din mâna bărbatului, scoase pungile de zahăr şi de orez, o lăsă pe cea cu bomboane, deşi costa mai mult decât primele două.

— Uite, vecine, îi spuse, să nu pleci cu mâna goală. Bărbatul se făcu roşu, îi aruncă punga cu bomboane în faţă.

— N-am nevoie de pomana dumitale!

Reacţia vânzătoarei fu neaşteptată, se repezi la el şi numai că nu-i scoase ochii.

— Du-te acasă, beţivule! Aşa se vorbeşte cu o cucoană?!

Vânzătoarea cealaltă venise din prăvălia de alături şi aduna bomboanele de pe duşumele. În loc să-şi atragă duşmănia lor, Dita simţea că amândouă erau acum solidare cu ea, printr-o ciudată reacţie femeiască. Un copil care voise să intre, văzuse scena, din uşă şi, fără un cuvânt, se duse pe ici-încolo.

La prânz, când prăvălia se închidea două ceasuri, Dita se sfătui cu Cornelia, după ce-i povesti tot ce se întâmplase. Mâncau împreună, ele două cu Tiberiu, la o masă aşezată afară, la casa modestă de peste curte, unde Trandafil şi Cornelia mai locuiau şi astăzi; palatul boierului se pregătea pentru oaspeţi. Lui Odor îi trimitea mâncarea acolo, unde înainte stătuse cu chirie; Trandafil venea mai târziu de la slujbă. Acum Cornelia avea bucătăreasă, n-ar fi răzbit singură cu toate treburile. Grădina de zarzavat i-o îngrijea un om din vecini, dar nu era mulţumită de el, fiind şi nepriceput, şi leneş. Acolo o văzusem prima oară pe Ioana, aşteptându-mă, ca să mă invite la jocul de gajuri.

— M-am gândit să nu ţi-i fac duşmani! spuse Dita, la sfârşit, justificându-şi gestul cu punga de bomboane.

— Te-ai gândit bine! încuviinţă Cornelia, mirându-se că o femeie deprinsă cu alte treburi se descurcase cu atâta înţelepciune, într-o împrejurare când ea însăşi n-ar fi ştiut ce să facă.

— Dar n-au să fie mulţumite, acum, dacă le-a înţărcat bălaia, continuă Dita.

— Ba au să fie!

După-amiază, la ora deschiderii, femeile aşteptau spăsite, la prăvălie, în uşă. Erau împăcate, sau pregăteau o răzbunare?

— Să văd cum ies cu socotelile la sfârşitul lunii, şi pe urmă cred că am să vă măresc leafa, le înştiinţă Cornelia, ca şi când n-ar fi ştiut nimic din ce se întâmplase de dimineaţă.

Pe urmă, se adresă vânzătoarei din băcănie:

— Săftico, fata voastră cea mare ce face?

— Nimic, nu mai merge la şcoală; aşteaptă să se mărite.

— Până se mărită, ad-o aici, să te ajute; o să avem mai multă marfă. Poate să rămână şi după ce s-o mărita, dacă i-o da voie bărbatul.

— Adică, să vină cu leafă?

— Se înţelege, dar leafa am să i-o fixez după o lună. Dacă şi-o vedea de treabă, o să fie mulţumită.

Ziua următoare, în uşa largă dintre cele două prăvălii, apăru o masă cu o maşină de înregistrat încasările. Când învârteai manivela, pe

cadranul din faţă apărea cifra, suna un clopoţel şi se deschidea sertarul cu banii. Întocmai ca maşina de înregistrat din cofetăria unde era casieriţă Zorina; orice-ai face, pe oriunde te-ai învârti, totdeauna găseşti ceva care învie amintirile. Nu mai ştiam nimic, dar absolut nimic despre Zorina; poate se măritase în alt oraş, poate murise. Nu mai trecusem niciodată prin faţa casei lor, şi dacă aş fi trecut, pe cine să întreb? Deşi erau câţiva ani de când domnul Zaharescu se împuşcase în prăvălia armurierului, fără să plătească revolverul, lanţul lui de cofetării exista încă, deci şi laboratorul, şi fabrica de ciocolată, numai că o prăjitură costa doi lei în loc de unu.

Dita îşi luă în primire locul la casă, şi la sfârşitul lunii deverul crescuse cu cinci mii de lei. Cornelia nu putea să le dea vânzătoarelor o compensaţie atât de mare, căci plusul se datora şi altor cauze, nu doar că se oprise risipa; le adăugă câte cinci sute la leafă şi ele fură mulţumite, căci nici nu ştiau de câţi bani furau înainte, nu făceau socoteala.

Din primele zile, Dita devenise un membru devotat al familiei.

Pe Tiberiu, Cornelia îl trimisese în Bucovina, cu o misiune socotită de ea importantă, şi era, avea să se vadă.

33

Trecuse un an de când Pantelimon Dumitrescu, fratele nebănuit al domnului Alcibiade, se însurase cu Miercana, femeia supusă şi credincioasă, pe care şi-o luase în casă îndată ce ajunsese în ţară după lungi peregrinări prin lume. Nu-mi place să povestesc de două ori aceeaşi întâmplare, presupun însă că mulţi au uitat istoria lui, fiind secundară, astfel voi reaminti-o, în două cuvinte. Marinar pe un cargobot torpilat de nemţi în nordul Finlandei, spre sfârşitul primului război mondial, se salvase, ajunsese la ţărm şi pe urmă, în plină revoluţie, străbătuse tot pământul rusesc, până la Odesa, prins când în tabăra albilor, când într-a roşilor şi pus să lupte. Dat mort, banca de la Londra, unde societatea de navigaţie îi făcuse o asigurare, importantă pe vremea aceea, plăti banii, o mie de lire sterline, lui Tiberiu, care se duse în Anglia să-i ridice, fiindcă Pantelimon Dumitrescu îl declarase moştenitor pe domnul Alcibiade; nimeni din familia acestuia nu ştia cine era cel care îi blagoslovise cu o sumă atât de mare. Tiberiu însă, ca urmaş al moştenitorului, nu-şi făcu scrupule, încasă banii şi-i cheltui cu nesăbuinţă, fără să-i dea în casă, cum ar fi fost cu dreptate.

Cinci ani munci pe rupte Pantelimon Dumitrescu, împreună cu femeia, până ce putu să strângă zece mii de lei, pe care îi trimise băncii de la Londra, explicând că, nefiind mort, era dator să restituie asigurarea, deşi n-o încasase el, ci o rudă iresponsabilă. Ştia că zece mii de lei nu făceau nici pe departe o mie de lire, dar îşi cerea iertare, mai mult nu putuse să strângă. După două luni, primi banii înapoi, plus încă pe atâţia, din partea băncii, drept dar pentru cinstea lui neobişnuită, fără să-i spună însă, în scrisoare, cât o socotea de naivă.

Cu întreaga sumă, picată ca un semn al cerului, Pantelimon făcu nuntă, tocmai la Putna, până atunci trăise fără cununie, se întoarse acasă cu buzunarele goale şi dormi o noapte şi o zi, beat, ca în letargie, încât nevasta, speriată, îi aprinse lumânarea şi chemă preotul.

În ce priveşte vârsta lor, la vremea nunţii, am spus o cifră greşită, şi nu din vina mea, ci a lui Pantelimon Dumitrescu, el se înşelase, sau voise să se laude, declarând că avea nouăzeci şi şase de ani, când în realitate nu împlinise decât nouăzeci şi unu. Vârsta Miercanei, nevasta, şaizeci şi cinci de ani, era corectă.

Pentru a reaminti ce firi aveau şi unul, şi altul, şi spre a se înţelege mai uşor cele ce au să urmeze, nimic nu mi se pare mai potrivit decât să mă gândesc cum se trezise el din beţia de după nuntă. „Pantelimoane, se jelea femeia, îngenuncheată la capul patului, nu mă

chinui, ai milă de mine, ori mori, ori trezeşte-te!” S-a trezit şi a certat-o: „Ce te boceşti aşa? Mai bine dezbracă-te şi vino de mă încălzeşte!”

Pe urmă, femeia – îmi vine atât de greu să-i spun Miercana, căci nu-i un nume care se dă oamenilor! – a scos de sub salteaua de paie un teanc de bani, hârtii de câte o sută, şi le-a pus lângă pernă.

— Ce-s astea? a întrebat bărbatul.

— Cinci mii de lei; le-am pus deoparte.

La început, Pantelimon s-a înfuriat, dar s-a stăpânit şi s-a mulţumit s-o mustre, cu mâhnire:

— Nu-i păcat de ei?! Am fi putut să lungim nunta până duminică, să fie o săptămână.

Ţinuse trei zile, după datină, mai mult nu se obişnuieşte. Trecându-i mâhnirea, Pantelimon se dădu jos din pat, sprinten ca tinerii.

— Acu, dacă n-ai avut de lucru, apucă-te să văruieşti odaia din faţă.

Casa avea două odăi, luminoase, cu o tindă la mijloc. Odaia din faţă putea fi golită cu uşurinţă, toamna puneau acolo porumbul, făina, legumele şi roadele din grădină; acum erau pe sfârşite.

— Eu mă duc la oraş, cu o socoteală, mai spuse Pantelimon. Dacă trec pe la soră-ta, crezi că o să-mi dea maşina de cusut, o să se încreadă?

— Ţi-o dă, că-i a mea, şi ei nu-i mai trebuie, a orbit de tot, cum să mai coase?! Dar la ce-ţi trebuie?

— Ai să vezi, când m-oi întoarce!

Miercana fusese puţin şi croitoreasă, nu cu renume, bună pentru vecinele fără pretenţii.

Până la Suceava nu erau decât opt kilometri, Pantelimon împrumută căruţa vecinului, cu doi cai bunişori; drept răsplată, îi aduse omului o damigenuţă cu rachiu şi un bidon cu gaz de lampă. Omul spuse „bogdaproste”; drumul nu fusese lung, căruţa era încărcată cu lucruri uşoare, o somieră, cu arcuri şi lână, o plapumă nouă, o masă şi două scaune, plus maşina de cusut a Miercanei şi un pachet cu pânză albă, pentru cearşafuri. Încă nu venise seara când sosi acasă cu toate acestea. Miercana văruise odaia, ba şi tinda, care era puţin afumată de peste iarnă, când puneau acolo soba de bucătărie. Oricum, ar fi văruit-o, fiindcă se apropia Paştele; în grădină plesneau mugurii pomilor, în curând înfloreau zambilele.

În trei zile, odaia din faţă era gata de oaspeţi, cu perdele la ferestre, făcute din ştergare subţiri, cu înfloriturі negre şi roşii, cu preşuri pe jos, din perete în perete, cum se pune mocheta astăzi; nimeni n-ar fi crezut că dedesubt era pământ lipit cu argilă. Pentru ce ştia Pantelimon, şi pentru ce avea în gând, o casă de la oraş n-ar fi fost mai bună, nici acolo nu găseai băi pretutindeni, oamenii se spălau în ligheane şi se lăiau în copaie, sau în cadă de zinc, înghesuindu-se cu genunchii la gură. În timp ce Miercana cosea cearşafuri şi feţe de

pernă, el îi scria Alexandrinei, cu marea lui bunăcuviinţă, care nu scăzuse şi nici n-avea să scadă vreodată: „Preacinstită doamnă, curată la suflet…”

Alexandrina locuia acum la Teofil, pe strada Miron Costin, între Calea Griviţei şi Bulevardul Cuza, în casa de zestre lipită de a părinţilor fetei. Pe aceasta o văzusem o singură dată, la primul revelion după moartea Santei, când totul pe lume mi se părea în doliu. Plecasem curând, fiindcă după miezul nopţii apăruse o fată în costum de schi, abia sosise cu trenul de la Sinaia, şi în lumina scăzută a lampioanelor semăna cu Santa; câteva clipe, n-am ştiut ce se întâmplă cu mine, mi se părea că reînviase şi venise cu caii, să ne reluăm schicioringul întrerupt tragic în trunchiul de salcie, să ieşim pe câmp, în afara oraşului. Am plecat fără să-mi iau rămas-bun de la nimeni, am umblat pe străzi, singur, până la ziuă. Cine mi-a judecat mai târziu viaţa şi firea, n-a putut să mă cunoască, fiindcă n-a ştiut de acea noapte şi n-a pus-o la socoteală, cum n-a ştiut multe din ce a însemnat zbucium şi deznădejde.

Pe Teofil l-am mai văzut din când în când, dar pe nevasta lui niciodată, n-am fost la nuntă, le-am trimis flori şi o felicitare neconvinsă. N-aveam nimic împotriva ei, decât că nu-mi plăcea cum o cheamă, Despina; numele ei îmi sugera spinul, care înţeapă. Dar recunosc că era de-o frumuseţe ameţitoare, văzusem încă din noaptea revelionului. După ce Alexandrina o cunoscuse pe când era numai logodnică, Teofil a întrebat-o cum i se pare, iar ea a răspuns, surprinsă şi puţin speriată: „E mult prea frumoasă!”…

Mamele înţeleg şi presimt multe. A acceptat să se mute la ei după nuntă, fiindcă n-avea o locuinţă statornică, o găzduiau când Titus, când Tadeu, al cincilea şi al şaselea dintre fiii ei, despre care n-am povestit nimic până astăzi, şi nici nu le-a venit rândul. Căci, aşa cum am hotărât de la început, nu voi pomeni nimic despre urmaşii domnului Alcibiade, decât pe măsură ce-mi vor atrage atenţia prin vreo faptă, rea sau bună. Despre Titus şi Tadeu nu am ce să spun deocamdată.

În casa lui Teofil, Alexandrina ducea o viaţă retrasă, nu făcea şi nu primea vizite, citea, mergea la cinematograful din cartier, când se schimba filmul şi se plimba singură pe străzi neumblate.

Renunţase la harpă şi nu-i simţea lipsa, prin marea ei forţă de resemnare, la fel cum după moartea domnului Alcibiade renunţase să mai ilumineze toată casa, pentru ea o bucurie nu mai mică decât muzica. De la domnul Pretoreanu, care îi dăduse de urmă, dar care, după întâmplarea din casa domnului Neagoe, nu mai îndrăznea s-o viziteze fără s-o anunţe, soseau cel puţin o dată pe săptămână coşuri de flori şi cutii enorme cu bomboane de la Capşa, comenzi speciale. Tot ce avea domnul Pretoreanu provenea din comenzi speciale, de la

mănuşi până la automobile. Alexandrina primea de asemeni scrisori, în acelaşi ritm cu florile, în plicuri pe care le cunoşteam, avusesem unul în mână, şi care nu puteau să se epuizeze, Sobieski îngrijindu-se să comande cu miile, unei tipografii de la Londra. Plicuri de două ori mai mari decât cele obişnuite, dintr-o hârtie de mătase, ca aurul, cu numele lui scris în relief, cu litere negre, iar dedesubt cu multiple adrese internaţionale, care mărturisesc că mă făcuseră să pălesc, de-o emoţie derivată din frică.

Alexandrina nu-i răspundea niciodată, şi nici măcar nu deschidea plicurile. Acest gest va fi socotit o impoliteţe nescuzabilă, dar eu îi ţin partea ei, fiindcă a continua asemenea asiduităţi rămase fără nicio încurajare nu-i o nepoliteţe mai mică, ba dimpotrivă.

Despina nu-şi putu învinge curiozitatea, şi săvârşi cea mai mare impoliteţe, deschizând unul din plicuri, când îl aduse poştaşul. Nu cuprindea decât repetarea omagiilor cunoscute de mine, urmate de neobosita cerere în căsătorie. Fireşte, ştia ce reprezenta domnul Pretoreanu, un om cu puteri mai mari decât regele, a cărui pază o făcea Teofil, în uniforma elegantă a batalionului de gardă. Nici nu aveau în casă telefon legat de reţeaua oraşului, ci unul direct cu palatul, cum văzusem la Bob, fostul logodnic al Ritei. Despina nu îndrăzni să-i destăinuiască lui Teofil indiscreţia săvârşită. În schimb, a doua zi, în lipsa lui de acasă, ciocăni la uşa Alexandrinei şi intră, fâstâcită, cu plicul în mână.

— Mamă, să mă ierţi, am deschis scrisoarea din greşeală.

— Un asemenea plic nu poate să se confunde cu altul, răspunse Alexandrina, rece. Şi de ce-mi spui mamă?

Despina stătea în picioare, nu îndrăznea să se aşeze, iar ultima vorbă fu ca o lovitură în moalele capului. Vorbi, bâlbâindu-se:

— Dar… nu sunteţi mama lui Teofil?

— A lui Teofil, da; nu a dumitale!

Această ostilitate m-a surprins, nu se potrivea cu firea Alexandrinei. Mai târziu, am înţeles rezervele ei faţă de această noră, mult prea frumoasă.

— De ce te-ai măritat cu fiul meu? Îl iubeşti?

Iarăşi nu păreau vorbele Alexandrinei, nu mi le-aş fi închipuit niciodată.

— Sigur… Îl iubesc!

— Nu! Îi iubeşti uniforma!

Cu aceste cuvinte, Alexandrina socoti războiul încheiat, zâmbi, o pofti pe Despina să se aşeze şi îi întinse mâna, cu o mişcare fermă, aproape bărbăteşte.

— Să trăim fiecare după firea noastră! Nu-ţi sunt duşmancă.

Apoi arătă spre scrisoare.

— Ce spune?

Nora se însufleţi, răspunse, gâfâind de emoţie:

— Vă cere în căsătorie! Dar este extraordinar, doamnă! O persoană ca domnul Pretoreanu! De ce nu acceptaţi? Aţi avea o situaţie de regină.

— Fiindcă nu-l iubesc! răspunse Alexandrina. Dumneata l-ai lua?

— Eu… Oh! Dar eu sunt măritată!

— Iar eu, *am fost* măritată!

* * *

Puterea de a trăi a Alexandrinei era *credinţa*. Crezuse în ceva tot timpul, în uniunea ei cu domnul Alcibiade, în copii, chiar când unii din ei o dezamăgiseră, crezuse în muzică şi în lumina din casă. Deşi nu mai avea nimic din toate acestea, continua să creadă în ele, ca într-o permanenţă a existenţei sale, nu ca într-o bucurie trecută, rămasă doar amintire. Trecutul era pentru ea un prezent continuu, chiar dacă ducea o viaţă cu totul schimbată. Dar cea mai puternică legătură cu timpul de altădată o reprezenta Pantelimon Dumitrescu, un om în ale cărui deprinderi modeste şi simple, nu însă umile, îl recunoştea pe domnul Alcibiade, fiindcă în străfundurile sufletului nu se deosebeau cu nimic unul de altul. Dorinţa de fast a unuia şi traiul aproape primitiv al celuilalt nu se respingeau între ele, chiar dacă o asemenea afirmaţie ar părea o absurditate. Războiul burilor e o dovadă, câmpul de luptă, spitalele de campanie nu înseamnă fast, ci suferinţă.

Aşa se explică de ce Alexandrina acceptase pe loc invitaţia lui Pantelimon Dumitrescu, fără să ţină seama că o aştepta o casă primitivă, de ţară, fără înlesnirile citadine, de care îi era greu să se despartă; o chema, în schimb, ceva mult mai puternic.

„Acum, doamnă, toate au să fie în floare, şi grădina noastră o înlocui Cişmigiul, iar colinele noastre dulci, cu poteci cum nu are nici Paradisul, or înlocui bulevardele… Nu spun să rămâi la noi şi iarna, care nu este uşoară, dar dacă te va ţine ceva în casa noastră, o să punem sobă în cameră şi o să umplem curtea cu stânjeni de lemne. Şi îţi făgăduiesc, eu, Pantelimon, care n-am minţit niciodată, că o să te plimb în sanie cu trei cai, ca în Rusia, peste dealurile înzăpezite, căci poate nu cunoşti cântecul clopoţeilor, dumneata care ştii atâtea cântece măiestre. Ai să te simţi ca o împărătească. Apoi au să vină colindătorii la uşă, şi în mugetele buhaiului, în pocnetele bicelor, ca de puşcă, au să-ţi spună şi dumitale povestea pe care soţul dumitale şi cu mine o ştiam din copilărie, iar astăzi n-o mai ştie nimeni: «Şade Dumnezeu la masă, Cu ocaua plină-rasă, Şi îl ceartă pe Adam, Măi Adame, pehlivane… »”

Două zile se chinuise Pantelimon cu scrisoarea, până să ajungă la această încheiere, o colindă burlescă, socotind s-o înveselească puţin pe Alexandrina. Nu o înveseli, ci o înduioşă până la lacrimi, îşi duse

batista la gură şi se stăpâni să nu plângă. Fiindcă ştia colinda, de la domnul Alcibiade, dar o uitase. Când Odor şi Toma erau mici, tatăl lor, atât de tânăr pe atunci, şi atât de enigmatic, le-o spunea de trei ori la rând în seara de ajun, iar ei, prăpădindu-se de râs, îl rugau s-o mai spună o dată. Pe urmă, plecase să lupte de partea burilor, fără să-l fi silit nimeni, şi când revenise, la fel de misterios cum plecase, era altul, maturizat, poate dezamăgit, cădea adesea pe gânduri până ce îi venea în gând o idee, şi atunci începea să facă febril, întinerit, planuri măreţe pentru viitorul familiei. Dar colindul burlesc nu-l mai spusese niciodată, copiii care se născuseră pe urmă nu-l cunoşteau, Odor şi Toma îl uitaseră, cum uitase şi Alexandrina. Iar acum, deodată, scrisoarea lui Pantelimon, neaşteptată, scrisă migălos, caligrafic, pe foi liniate, îi reînvia în minte şi în suflet acel trecut rămas în umbră pentru mine, căci n-am putut să aflu niciodată de ce plecase domnul Alcibiade în Africa, şi ce făcuse Alexandrina în lipsa lui, unde locuise, cum îşi crescuse copiii. Mai mult nu pot spune, decât că plecarea lui fusese pentru ea la fel de misterioasă ca şi pentru mine.

Simţi o uşurare să plece de lângă nora ei, mult prea frumoasă, iar de Teofil se despărţi cu aceeaşi împietrire cum se despărţise de ceilalţi copii, când de unul, când de altul. Trandafil nu-i scrise cum îşi aranjase viaţa, nu-i pomeni de Cornelia decât la un an după căsătorie.

Sosi în gară la Burdujeni în Joia mare. Pantelimon o aştepta, îi scrisese să nu se ostenească pe la poştă, cu vreo telegramă, o va aştepta toată săptămâna, la toate trenurile, o ruga doar să nu întârzie chiar până sâmbătă, ca să poată merge măcar la Înviere, dacă nu şi la denii.

Împrumută iar căruţa vecinului, îi puse leagăn, ca să poţi sta bine, luă un sac de ovăz şi îndesă fân în codârlă. Iar luni dimineaţa, era la Burdujeni, trase la un han ieftin, de lângă gară, n-avea nevoie de odaie, dormea în căruţă, învelit cu sumanul, şi nu-i rămase de făcut altă treabă decât să aştepte trenurile.

Era în timpul când Tiberiu şi Dita se mutau în casa Corneliei. Câteva zile după aceea, Tiberiu se duse la Bucureşti s-o caute pe Alexandrina, ştia că stătea în casă cu Teofil, ştia şi adresa. Alexandrina însă plecase în Bucovina, la Pantelimon Dumitrescu.

E greu să se înţeleagă cum, intrând în camera văruită proaspăt, Alexandrina se simţi ca la ea acasă, în ciuda felului modest cum era mobilată, fără pricepere, la întâmplare, nici ca la oraş, nici ca la ţară. În aer însă plutea un suflu cald, care îi învăluia inima, şi în faţa ei, în locul lui Pantelimon, rămas în uşă cu şapca în mână, apăru imaginea domnului Alcibiade. Aici, şi nicăieri în altă parte nu simţi atât de puternic aerul de familie, care îi cuprindea întreagă fiinţa.

În faţa ferestrei, pomii erau înfloriţi, de afară venea miros de zambile. Într-o săptămână, înflorea teiul, apoi salcâmul. Iar potecile

de pe coline, aşa cum se vedeau din casă, printre lanurile de grâu verde, legănate de vânt ca marea de briză, aveau în ele farmecul nestricat al naturii, care lipsea bulevardelor, erau o melodie care nu se termina niciodată, căci după o creastă de deal, se duceau mai departe. Tot ce venea de afară era melodie.

Numai Pantelimon stătea posomorât în uşă; pe drum nu îndrăznise să vorbească.

— Dacă n-ai adus harpa, zise el, cu amărăciune, înseamnă că n-ai să stai multă vreme!

Se întoarse şi o scoase în faţă pe Miercana, care abia îndrăznise să vină în tindă; la sosirea Alexandrinei se ascunsese.

— Iată, zise el, ea e nevasta mea, cu cununie.

— Săru mâna! zise femeia, înaintând sfioasă şi aplecând-se să pună vorba în faptă.

Alexandrina o opri, dar altceva nu ştia ce să facă, apoi îi veni un gând, îi luă mâna bătătorită, şi-o duse la frunte, la mijloc, la umărul drept, la stângul, închinându-se astfel amândouă printr-o singură cruce. Miercana căzu în genunchi la picioarele ei, nu de smerenie, ci fiindcă inima înmuiată îi învinsese şi trupul.

— Fii binevenită şi binecuvântată în casa noastră! spuse, cu toată credinţa.

Alexandrina îngenunche în faţa ei, îşi simţea şi ea inima înmuiată, un astfel de moment nu mai trăise, nu şi-l închipuise. Apoi îl redescoperi pe Pantelimon, în uşă.

— Harpa am vândut-o!

Am văzut odată, după război, la jurnalul de actualităţi cinematografice, execuţia unui general german condamnat la moarte, fiindcă împuşcase pe aviatorii americani căzuţi cu paraşuta în Italia. Era un om scund şi robust, mergea sigur şi repede, cu mâinile legate la spate. L-au întors cu spatele la zid, i-au pus pe cap o cagulă şi cineva i-a prins deasupra inimii o bucată de pânză albă. În momentul detunăturilor teleobiectivul l-a adus brusc în prim plan, la jumătate de metru, şi într-o fracţiune de secundă am văzut cum apăreau găuri în pânză. În a doua fracţiune de secundă, prin trupul lovit a trecut o cutremurătură scurtă şi violentă. N-am putut să închid ochii şi fără voia mea am scos un ţipăt de groază. Poate nu l-a auzit nimeni, poate ţipa toată lumea. Eu care, copil fiind, voisem să văd cum îl împuşcă pe Firi şi mă uitasem cu binoclul, acum, la maturitate, moartea, văzută atât de limpede, mă înspăimântase.

Am povestit o scenă macabră, ca să arăt mai bine ce s-a întâmplat cu Pantelimon, auzind că Alexandrina vânduse harpa. Prin trup i-a trecut o cutremurătură scurtă şi violentă, s-a clătinat, şi parcă pe pieptul lui am văzut o pânză albă străbătută de gloanţe.

— Nu se poate! bâigui, făcându-se palid.

Seara au mers la denie, a doua zi au trecut pe sub masa încărcată de icoane şi zambile. Duminică, spre dimineaţă, au mers la slujba de Înviere. La ţară, slujba nu se făcea la miezul nopţii, căci oamenii erau trudiţi de peste ziuă, n-ar fi putut să se scoale, sau ar fi adormit de-a-n picioarele, în biserică. La masa de Paşte au mâncat ciorbă de miel şi găină fiartă, cu mujdei de usturoi, iar la urmă cozonac şi pască. Restul zilelor de sărbătoare Pantelimon a tot umblat prin sat, pe la oameni, ai casei nu bănuiau ce pune la cale, dar ştiu că a vândut un pogon de pământ, din patru, câte avea cu toatele şi miercuri a plecat la oraş, cu căruţa, de unde s-a întors după două zile. În căruţă avea o harpă cam ponosită, cu poleiala căzută, dar nu-i lipsea nicio coardă şi nu era dezacordată foarte tare: lui Pantelimon îi era de-ajuns să-i audă sunetul. O găsise la un telal din Suceava, care se cruci auzind că vrea s-o cumpere, şi i-o vându ieftin, o luase pe nimica toată de la o familie scăpătată; în cinci ani nu venise niciun cumpărător, şi nici nu mai credea că într-o zi o să vină vreunul.

Alexandrina era prea emoţionată ca să-i mulţumească, stătea împietrită.

— Eu ştiu ce cânţi dumneata, doamnă; acum te-aş ruga de o sârbă pentru nevastă, că ea nu le înţelege pe celelalte.

Alexandrina nu ştia nicio sârbă, dar auzise destule, când veneau lăutarii să cânte, la uşă, sau la mesele cu oaspeţi, sub nucul din livadă şi în destule alte ocazii, aşa că le avea în ureche, şi putea să le reconstituie, sau să improvizeze ceva în stilul lor simplu. Harpa, dezacordată, scotea sunete false, Pantelimon le simţea, urechea lui era mai formată, înţelegea şi cauza şi, crezând-o iremediabilă, stătea posomorât în uşă, căci niciodată nu îşi îngăduia să facă un pas înainte; se gândea mâhnit că vânduse pogonul şi se ostenise degeaba. Miercana, în schimb, care înregistra muzica mai mult în picioarele deprinse să joace la horă, în tinereţe, se bucura, cu un zâmbet neîncrezător pe faţă, parcă nu-i venea să creadă că aude aievea; pentru ea, spre deosebire de Pantelimon, sunetele era o vrajă, prin ritmul lor, nici n-o interesa restul; ritmul, săltat, parcă o ducea cu zeci de ani în urmă.

— E stricată! oftă Pantelimon, la sfârşitul cântecului. N-am ştiut, sunt un prost, n-am pricepere. Păcat de mâinile dumitale fermecate!

— Ba e bună, răspunse Alexandrina. Trebuie doar acordată, unele coarde sunt slăbite.

— Şi cine poate să facă treaba asta? Avem fierar în sat; s-o pricepe?

— Am s-o acordez eu; fierarul doar să-mi facă o cheie; cheamă-l să-i arăt cum să fie.

De bine, de rău, fierarul făcu cheia, cam butucănoasă, harpa însă era prea veche, se dezacorda repede, cuiele care întindeau coardele se slăbeau, lăcaşele lor în lemn, prea tocite, nu le mai ţineau fixe.

Pantelimon avu o idee, culcă harpa pe o parte şi la rădăcina fiecărui cui udă lemnul cu o picătură de apă; repetă lucrul câteva zile, până ce lemnul se umflă şi cuiele nu se mai clintiră. De-atunci înainte, avu grijă să facă la fel cam o dată pe lună, sau când auzea o notă falsă.

Pentru Alexandrina, harpa se adăuga la celelalte bucurii pe care le găsea în acest refugiu, unde, deşi departe de copii, îşi putea reface în linişte amintirea vremii ei fericite, când o cunoscusem, în lumină şi muzică. Nu avea niciun fel de note muzicale cu ea, cânta câte ceva din memorie, dar mai ales improviza, melodii cursive, cu acorduri simple, care îi dădeau liniştea melancolică a susurului de izvoare, sau a foşnetului pădurii, când cad frunzele toamna. Captivată de aceste improvizaţii, din ce în ce mai expresive îi veni ideea să le noteze. Nu avea hârtie cu portative, le linie singură pe coli albe, şi aceasta fu originea acelor caiete cu cântece de leagăn şi de joacă, despre care voi vorbi altă dată.

Între timp, chiar înainte de a-şi fi acordat harpa, se pomenise cu Tiberiu, care venea cu o misiune neaşteptată. În afară de câteva rânduri convenţionale scrise de Trandafil, având mai jos şi semnătura lui Odor, schimbată de când scria cu mâna stângă, Tiberiu aducea un mesaj din partea Corneliei.

Înainte de a-l reproduce, trebuie să spun că răceala lui Trandafil faţă de Alexandrina se datora transformărilor profunde suferite de el după moartea Horei, care îi pusese pe tot restul vieţii o pecete neagră, adăugându-se probabil la alte zdruncinări ale sufletului şi poate chiar ale raţiunii. Altminteri, avea o fire afectuoasă, numai că o ţinea ascunsă, datorită războiului inconciliabil cu el însuşi.

Cornelia scria: „Stimată şi venerată doamnă, mă veţi ierta că am devenit soţia fiului dumneavoastră, la o vârstă când n-aş mai fi avut dreptul la nicio bucurie lumească. N-am urmărit un interes, nici o bucurie sau satisfacţie personală, de mică am trăit pentru binele altora, eu n-am avut parte decât de iubirea bărbatului meu, Dumnezeu să-l ierte! Încolo numai de osteneală şi suferinţă. M-am mutat sub acelaşi acoperiş cu fiul dumneavoastră doar ca să-l ocrotesc, n-am năzuit să-i fiu altceva decât servitoare. Ştiu de mult cât de destrămată este familia dumneavoastră, şi eu, care mi-am pierdut pe toţi ai mei în timpul războiului, mi-am pus în gând ca ţelul vieţii mele să fie acela de-a vă aduce în casa noastră, împreună cu toţi pe care îi mai aveţi şi vor vrea să vină, ca să faceţi la loc măcar ceva din ce-a fost odată şi a însemnat fericire. În al cincilea an al căsătoriei noastre, am izbutit să avem o casă, care să nu fie mai prejos decât aceea unde v-aţi crescut copiii. Eu sunt o femeie de la ţară, fără carte, dar am învăţat de la fiul dumneavoastră şi cum se vorbeşte, cum se scrie, fiindcă a făcut şcoală cu mine. Nu ţineţi seama că n-am ajuns decât o negustoreasă; nu m-am priceput, am luat-o încet, şi azi avem de toate, în afară de ce n-ai

nevoie, ci înseamnă numai fudulie. De la tatăl meu, care nu era decât oier, dar câştiga parale bune, am învăţat să nu înşel la cântar, să nu iau un leu peste ce-i drept, mai bine unul în minus, să nu trag la câştig mai mare decât îmi trebuie şi mai ales să mă feresc de nevoi născocite, fiindcă aşa nu mai termini niciodată. Veniţi, doamnă! A dumneavoastră, preadevotată…”

Când auzi despre ce era vorba, Pantelimon se mânie şi se întristă totdeodată.

— Faceţi cum vă e voia, doamnă, faceţi ce credeţi că e spre binele dumneavoastră, dar pe mine mă doare sufletul! De ce adică se amestecă oamenii în viaţa altora?

— În orice caz, n-aş pleca până la toamnă! răspunse Alexandrina.

— Aşa e mai bine! Până la toamnă, se pot întâmpla multe. Şi, oricum, aveţi timp de gândire.

Tiberiu între timp inspectase gospodăria, casa, grădina de legume, livada. Îndată îi veni o idee:

— Bre, Pantelimoane, vino şi dumneata cu noi; de ce să stai aici, într-un fund de ţară?

— Cum adică să vin şi eu? Să-mi las nevasta la bătrâneţe? Şi ce să caut acolo?

— Acolo? Oho, ai avea de făcut multe! Şi de ce să-ţi laşi nevasta? Ar fi şi pentru ea treabă. Ştie să gătească? Veniţi, aveţi casă, două odăi, bucătărie şi baie.

Pantelimon începu să râdă:

— Baie? Copaia nu-i bună?

Făcu cu ochiul, desigur se gândea la Aurica, pe care o găsise lăindu-se cu uşa neîncuiată.

— Şi cu gospodăria asta ce fac? Am muncit zece ani s-o pun pe picioare, am reparat casa, ca nouă.

— Ţi-o vând eu, de azi până mâine!

— Las că ştiu eu cum vinzi tu! spuse Pantelimon, aluzie la băcanul care voise să cumpere casa Alexandrinei. Ce-ai făcut, i-ai dat arvuna înapoi negustorului!

— Ce-are de-a face una cu alta? Eu ţi-aduc cumpărător pentru casă.

Se gândea tot la Tănase Voinescu, s-o îmbrobodească pe Frusinela. Ceea ce avea să şi facă, dar abia în primăvara următoare.

Pantelimon îşi muncea creierul, cu privirea încruntată. Nu-i trebui mult să gândească:

— Am să fac ce-o face şi doamna! Dacă o să se mute acolo, am să vin după dânsa; cât oi mai trăi, n-o las singură.

— Nu te gândi cât mai ai de trăit, dumneata ai să ne îngropi pe toţi! spuse Tiberiu, ca să-l măgulească.

— Pe toţi nu, dar pe tine se prea poate!

Miercana, care până atunci ascultase cu mâna la gură, se închină

repede.

— Nu cobi, omule!

Deşi o glumă, vorba lui Pantelimon avea să se împlinească. Poate nu fusese glumă, ci presimţire, poate Tiberiu avea în frunte semnul morţii.

— Mama are să vină, dar la toamnă, îi raportă Corneliei.

Aceasta se bucură:

— Tot e bine!

— Pe deasupra, continuă Tiberiu, ţi-am găsit şi bucătăreasă, şi om pentru grădină.

Văzând un semn de nedumerire şi de neîncredere pe faţa Corneliei, continuă repede:

— Să n-ai nicio grijă! sunt din familie. El e cumnatul mamei, frate bun cu tata!

Acum Cornelia se lumină la faţă, şi numai că nu bătu din palme, ca fetiţele. Ştia de Pantelimon Dumitrescu, la care locuia acum Alexandrina.

— Uite că mă bucur! Adică e unchiul vostru; ne creşte numărul! Dar cum o să-l pun la muncă?

— N-avea grijă, asta face şi acasă. Ai să te miri ce vrednic e şi cât se pricepe. Unde pune el mâna, înfloreşte pământul!

Toamna, cum s-au cules roadele, au venit cu toţii.

34

În iulie, m-am dus la mare; pe atunci, prea puţină lume venea atât de devreme, iar în mai nu venea nimeni, se temeau că-i frig pe plajă şi apa mării e rece; nu ştiau că sunt zile în miezul verii, când apa e şi mai rece, de îţi îngheaţă picioarele, pe când în iunie poate să fie caldă. M-am dus într-o localitate mai modestă, Carmen-Sylva, care la început se numise Movilă, iar mai târziu a căpătat alte nume. Oraşul l-am ocolit, parcă îmi era frică să întâlnesc pe cineva din familia AMarisei. Dar m-am dat jos în gară şi între două trenuri m-am dus la cimitir, să văd mormântul pe al cărui soclu scrie numai numele: Irmingarde. Pe lespede, am pus o floare mov, de ciuline, culeasă de pe câmp, pe care lumea o dispreţuieşte fiindcă nu se uită la ea cu atenţie, şi-apoi este socotită hrana măgarului. Am trecut şi pe lângă cele şase morminte unde erau îngropaţi bărbaţii Adelei, dar nu mi-a trezit o amintire decât cel al lui Remus Gregorian, fiindcă m-a făcut să mă duc cu gândul la Egipt şi la piramide. Şi deodată, mi s-a făcut dor de Santa, mi se părea că abia ne văzusem, deşi se împlineau patru ani de când era moartă. Restul drumului am rămas pe gânduri. Parcă fusese o presimţire, fiindcă numai câteva zile mai târziu am văzut-o pe sora ei geamănă, Barbara, despre care nu mai ştiam nimic, se măritase şi dispăruse curând după ce ne întorsesem de la piramide.

Prin una din întâmplările nu mai ciudate decât însăşi viaţa noastră, chiar atunci, când mă apăsau amintirile triste, ea era acolo, pe malul mării, nu departe de mine. Poate îi simţeam emanaţia şi numai hazardul făcuse să treacă mai multe zile până să o descopăr, după cum tot un hazard ar fi putut face să n-o întâlnesc niciodată.

Un hamal din gară, poate ţigan, el spunea că e turc, mi-a luat geamantanul şi m-a dus la o casă modestă, unde am găsit o cameră ieftină, dar departe, tocmai la marginea dinspre sud a satului, căci nu-i pot spune altfel, cel puţin acelei părţi de unde începea câmpul şi se vedea farul de la Tuzla, parcă la o aruncătură de piatră. Era o casă cu patru odăi care dădeau pe un cerdac, unde mâncau vecinii, nişte familii. Pe aceştia nici nu-i ţin minte, fiindcă îi vedeam rar şi în fugă, plecam dimineaţa, şi mă culcam seara devreme, când ei erau la plimbare, pe faleză, altfel nu puteau spune că se află în vilegiatură. A patra cameră, care rămăsese liberă, tocmai la capătul celălalt al cerdacului, spre bucătăria de vară unde locuiau gazdele, claie peste grămadă, a închiriat-o a doua zi o fată singură; când plecam, o găseam pe cerdac, stând în şezlong, cu o carte în mână; n-o priveam, dar îi

spuneam bună dimineaţa. Desigur că mergea la plajă, fiindcă era bronzată, e tot ce băgasem de seamă; poate aştepta să se ridice soarele mai sus, sau avea de învăţat, citea cu creionul în mână şi făcea însemnări pe marginea cărţii. Se întorcea înaintea mea, ca toată lumea, cei mai mulţi veneau la prânz şi după aceea nu se mai duceau la plajă. O găseam în acelaşi loc, citind cu creionul în mână şi îi spuneam bună seara. Îmi răspundea fără să ridice capul din carte, avea o voce plăcută, caldă, dar se silea să pară rece, temându-se poate că astfel aş încerca să intru în vorbă. O dată însă, când ieşisem pe poartă şi m-am înălţat să pun cârligul pe partea dinăuntru, i-am surprins privirea, o clipă, am văzut doar lumina ochilor, nu şi culoarea, pe urmă s-a aplecat peste carte. Nu m-a mirat că mă urmărise, era firesc să ştie cine mai stătea în casă. De atunci înainte, m-am ferit să mă mai uit peste gard când puneam cârligul la poartă. Mă mira că nu avea prieteni, nu venea nimeni s-o vadă, nu se ducea la dans, nu se plimba pe faleză.

Într-o dimineaţă, când întârziasem, abătându-mă pe la poştă să pun o scrisoare recomandată, şi nu mai era timp să mă duc departe, spre farul de la Tuzla, unde nu venea nimeni, m-am mulţumit să cobor la plaja comună, cu lume înghesuită. M-am aşezat cu totul la întâmplare, la câţiva paşi de vecina mea, fără să ştiu că era acolo. N-am recunoscut-o decât după glas, când se îmbrăcase să plece şi, trecând pe lângă mine, mi-a spus bună ziua. Am urmărit-o cu ochii, n-am putut să văd cât era de bine făcută, dar gândindu-mă la glasul ei, mi-am spus că ar fi imposibil să nu se nască o prietenie între noi, trebuia să-i vorbesc odată; doar nu era să vorbească ea prima. Şi totuşi, nu m-aş fi încumetat, ceva mă ţinea la distanţă, dacă într-o seară n-aş fi văzut-o pe Barbara pe terasa unui restaurant de pe malul mării; ea nici n-a băgat de seamă că eram la o masă alături; m-am ridicat şi am plecat pe furiş, dar a fost destul prezenţa ei spre a-mi simţi sufletul întors pe dos, ca o haină uzată; o haină întoarsă pe dos e o cârpeală, buzunarul de la piept, luat de pe inimă şi mutat în dreapta, o trădează.

Era în amurg, rămăsesem pe plajă până ce apusese soarele şi, în drum spre casă, m-am oprit să mănânc de seară. Stăteam cu ochii în farfurie, să curăţ de oase un chefal fript la grătar, cu sos de lămâie; nu mă uitam în jur, nu mă uitam nici la mare, am văzut drept în faţă, la două mese de mine, un bărbat cu barba neagră, uşor înspicată, a cărui figură mi se părea cunoscută; nu ţineam neapărat să-mi amintesc cine era, şi unde îl întâlnisem, n-aş fi vrut să mă recunoască la rându-i, să-mi facă semne şi pe urmă să intrăm în vorbă.

Îmi aplecasem din nou ochii în farfurie, nici nu mă mai gândeam la omul acela, când în memoria mea s-a aprins o lumină, şi mi-am dat

seama că era Victor Bratu, comandantul vaporului cu care fusesem în Egipt, la Alexandria. A mai trecut un timp, cât m-am gândit că se schimbase, începea să îmbătrânească, inexplicabil de repede, fiindcă nu trecuseră prea mulţi ani de când, deşi matur, părea în plină tinereţe. Abia după câteva secunde mi-a trecut un fior prin inimă, mi-am amintit tot ce se întâmplase în călătoria noastră şi am ştiut că femeia de lângă el era Barbara, deşi dacă o întâlneam singură n-aş fi recunoscut-o.

Dar era ea, în lumina stinsă a amurgului i-am descoperit aluniţa de pe nara stângă, care fusese o obsesie la început, când o cunoscusem. Avea acelaşi păr blond, nu mă înşelam, deşi îl scurtase de i se vedea ceafa, trezindu-mi prima nedumerire. Când fusesem la piramide şi era prea cald, îşi strângea părul în creştet, aşa că puteam să-i văd în voie grumazul, fragil şi elastic, ceafa prelungă, uşor arcuită, fiindcă era mereu încordată, fără să fie rigidă. Iar acum, imaginea aceea, nepieritoare pentru mine, era înlocuită de un but roz, de grăsime, cu o adâncitură de-a lungul vertebrelor, un uluc pe unde îmi închipuiam cum curge sudoarea când stă la soare, şi cu două gropiţe de o parte şi de alta, cărora nu li se potriveşte diminutivul; îl folosesc în lipsa altui cuvânt, şi cu atât sper să se înţeleagă ce-am vrut să spun; era o ceafă de matroană îmbuibată şi lăbărţată, şi imaginea se agrava pe măsură ce îmi coboram ochii pe umeri, pe braţele decoltate, pe sânii turtiţi în marginea mesei; restul se ascundea sub o pânză înflorată, atât de întinsă, că desenul îşi pierdea forma, florile dilatate păreau plante aduse din altă lume. Şedea faţă în faţă cu Victor Bratu, îi vedeam din profil, cred că şi el se îngrăşase, dar nu în aceeaşi măsură, şi-apoi, dacă făcuse guşă, o acoperea barba. Profilul Barbarei însă era liber, lăsând să se vadă sub bărbie nu o guşă, ci trei, într-un fel delicate; fiindcă era încă tânără, avea pielea întinsă şi roză. Să fi fost o necunoscută, poate nu o priveam atât de necruţător; înfăţişarea ei însă îmi ofensa amintirea unei vremi când mi se forma şi ochiul, şi sufletul, şi nu puteam s-o elimin din viaţa mea, fără să rămân cu o infirmitate.

Până să plătesc chelnerului, făcându-mă mic deasupra mesei, pe terasă au năvălit doi copii, poate băieţi, dar îmbrăcaţi ca fetiţele, alcătuiţi din balonaşe de mărimi diferite, pentru cap, gât, trunchi, mâini şi picioare, sugrumate unde se împreunau între ele. Amândouă aceste făpturi au trântit pe jos găleţica, lopăţica, grebla şi celelalte jucării de plajă şi au sărit de gâtul Barbarei. Era tot ce mai lipsise ca dezamăgirea mea să fie deplină.

În seara aceea am întârziat pe faleză, în marginea satului, stăteam pe un dâmb de pământ, cu iarba uscată de arşiţa zilei şi mă uitam pe mare, la orizontul înroşit, unde trebuia să răsară luna. Un câine ciobănesc s-a apropiat, mi-a dat târcoale, apoi s-a aşezat la picioarele mele. M-am aplecat spre el şi l-am mângâiat pe cap, răscolind mirosul

de praf uscat strâns în blană. S-a răsucit şi a ridicat privirea spre mine; în lumina amurgului, care persista încă în spate, i-am văzut ochii, încărcaţi de atâta căldură şi recunoştinţă, încât mi s-a înmuiat sufletul. De ce nu se întâmplă asemenea înfrăţiri şi cu oamenii? Eram un necunoscut, rătăcit pe câmp şi, văzându-mă singur, câinele venise să-mi dăruiască prietenia.

Pe urmă, i-am culcat capul pe genunchi, a scheunat fericit, iar eu am privit luna, ieşind din mare în flăcări, urcându-se pe cer şi continuând să ardă până ce treptat focul s-a stins şi a rămas curată, ca aurul, trimiţându-şi dâra de lumină până sub faleză. De-atâtea ori am privit cum răsărea luna din apa mării, şi mereu am simţit altceva, niciodată n-a fost o repetare. Nu m-am gândit deloc la fata imaginată, în rochie albă, atât de scurtă că părea mai mult goală, cum venea spre mine, plutind pe valuri cu mâna întinsă. În mintea mea nu s-a format nicio altă imagine din multele câte construisem, aveam o stare de suflet confuză. Barbara, sub înfăţişarea ei nouă, ofensa tot ce fusese frumos în viaţă.

Câinele întoarse capul spre mine, cu o privire nedumerită, poate speriată; abia pe urmă mi-am dat seama că prin trupul meu trecuse o tresărire, o simţise, credea poate că vreau să-l alung, era obişnuit să-l gonească lumea, să arunce cu pietre. I-am pus capul la loc, cu un gest distrat, fiindcă mintea mea era tot mai confuză; tresărisem la gândul că Santa nu existase niciodată, ci numai Barbara, căreia îi născocisem o pereche care să-i ţină locul când ea se va pierde. Ştiam că se va pierde, ochii ei nu-mi inspirau încredere, dar o iubeam şi nu voiam să-mi închipui că, după ce mă va părăsi pe mine, vor trece anii şi peste ea, ca peste toată lumea; iar eu nu voiam să îmbătrânească, voiam să rămână eternă, nimic al ei să nu se schimbe. În clipele când Barbara înceta să existe, când îşi arunca ochii în altă parte, o puneam în locul ei pe Santa.

Nu mai ştiam bine ce se întâmpla, mă vrăjea luna, amestecam realitatea cu închipuirea. Oare într-adevăr Santa nu existase? Dar cripta unde era înmormântată? O visasem? Deodată, tot ce-am spus despre ea, din clipa când ne-am ciocnit pe panta de schi şi ne-am rostogolit împreună, până când a murit zdrobită în trunchiul de salcie, mi s-a părut că era născocire. Apariţia Barbarei, sub înfăţişarea ei nouă, m-a adus la realitate.

Era posibil? Fusese ea odată întocmai ca Santa, că nu le puteam deosebi pe una de alta? Fusese, desigur, altfel de unde aş fi luat portretul ei, cu Fedra alături?

Dormeam cu ochii la lună, visam sau îmi pierdusem minţile? Dar oare portretul exista aievea, aşa cum ţineam minte că îl înrămasem sau era încă o închipuire?

Nu înţelegeam nimic, mă durea inima de neputinţă şi n-aveam drept

consolare decât un câine aşezat cu capul pe picioarele mele. Atunci, mi-a fost dat să retrăiesc o întâmplare din viaţa mea, sub altă formă.

Ce am povestit despre călătoria cu vaporul se petrecea întocmai, dar se făcea, prin nu ştiu ce lacună a minţii în noaptea cu lună, că eram numai cu Barbara, atât de îndrăgostit de ea, că n-aş fi îndrăznit să deschid uşa cabinei cu patruzeci de paturi, unde stătea singură, nici ca să-i spun noapte bună. A venit ea în cabină la mine, a treia noapte, după ce trecusem de Dardanele. Dormeam într-un pat de sus, mi se părea că aşa sunt mai aproape de cer; rămăsesem cu aspiraţia zborului. S-a aşezat pe patul de sub mine, a aşteptat ce-a aşteptat să fac o mişcare, pe urmă mi-a şoptit, puţin înciudată: „Vino jos!" Iar eu i-am răspuns: „Vino sus!"

La piramide, se făcea, la fel, că eram numai noi doi şi am vrut să ajungem până în vârf, aveam instinctul ascensiunii. N-am izbutit s-o urc decât cinci rânduri de blocuri, de-acolo înainte n-a mai vrut să meargă, mi-a spus că îi este lene, să mă duc singur. Atunci iar a apărut Santa şi-am ajuns amândoi până în vârful piramidei; altfel o mare aspiraţie rămânea pierdută. Acolo sus a fost un moment de glorie, trebuia să-l împart cu un suflet de om; l-am împărţit cu Santa. Am stat în picioare, piept în piept cu ea, şi ne-am rotit, oprindu-ne îndelung la cele patru puncte cardinale. Astfel, Santa a învins-o pe Barbara.

Iar când, pe drum, la întoarcere, Barbara mi-a spus că se mărită cu comandantul, n-aveam de ce să sufăr, Santa era lângă mine. Au urmat minunatele noastre cavalcade, prin lunca înzăpezită, cu caii şi schiurile, până ce Santa s-a zdrobit în trunchiul de salcie. Făptura ei mi-a rămas în minte, presată în scoarţa copacului, cu trupul frânt la mijloc de centura pe care nu mai putuse s-o desprindă, cu capul zdrobit, doar cu partea dinspre mine întreagă, lăsând să se vadă aluniţa de pe nara stângă, din care curgea o şuviţă de sânge.

Nenorocul meu a fost ca sacrificiul să rămână zadarnic. Fiindcă am văzut-o pe Barbara. Şi n-am mai putut crede că Santa ar fi rămas neschimbată, în eternitate, cum îmi închipuisem.

Această revelaţie, nu îndestul de clară, nu a ţinut decât o noapte, pe urmă am căzut iar într-o stare confuză, şi astăzi, după atâta vreme, când memoria scade, nu mai sunt sigur de nimic. Uneori nu mă îndoiesc deloc că Santa a existat: într-un asemenea moment i-am scris povestea. Alteori o socotesc simplă imaginaţie; să iau, de pildă, numai numele: cine pe lumea noastră s-a numit Santa?

* * *

Luna se ridicase sus, era puţin ştirbită, nu-mi mai amintesc dacă în stânga sau în dreapta mai avea să crească sau începuse să scadă? Voiam să plec, se făcuse frig şi eram obişnuit să mă culc devreme, dar

nu-mi venea să mă ridic dintr-o cauză care va părea stranie, ridicolă sau copilăroasă, după cum va judeca fiecare; cum câinele stătea pe picioarele mele, cu capul pe genunchi şi cu pieptul pe gambă, îi simţeam, de la un timp, sau îi auzeam bătăile inimii, ceea ce atesta existenţa lui vie, printr-o funcţiune a corpului atât de comună cu a mea, încât o clipă am avut impresia că era o fiinţă umană, ceva ce îmi lipsea, probabil, fără să-mi dau seama. Treceam printr-o stare confuză, prelungirea celei de mai înainte, prilejuită de întâlnirea cu Barbara, şi de imaginea Santei, reînviată dintr-un vis care un timp mi se părea că fusese realitate.

M-am ridicat brusc, fără să menajez câinele, ceea ce l-a făcut să se tragă în lături, parcă ferindu-se de o lovitură; n-am avut puterea să-l mai mângâi o dată, mă simţeam lovit eu însumi, pierdusem ceva şi abia acum începeam să simt durerea în suflet; prietenia unui câine nu mai putea fi o consolare. Am plecat spre casă, câinele n-a venit după mine, s-a dus în partea opusă. Luna îmbrăca pământul într-o lumină albă, care părea o pătură de zăpadă, şi iarăşi am halucinat, gonind cu schiurile trase de cai prin lunca mărginită de sălcii.

Acasă vecinii se culcaseră, nu ardea nicio lumină în camere. M-am dus să iau o carafă cu apă proaspătă de la cişmeaua din curte. La capătul cerdacului, în partea bătută de lună, am văzut o umbră omenească, sprijinită de parmalâc, şi nu m-am îndoit că era vecina, fiindcă uşa de la camera ei era deschisă; probabil nu putea să doarmă, o tulbura luna, care prea adesea nu le dă pace femeilor. M-am oprit în faţa ei, trecând peste orice reţinere, se trezise în mine nevoia chinuitoare să fiu lângă o inimă omenească, după ce simţisem inima câinelui. I-am spus bună seara cu alt glas decât alteori, când nu-mi făceam decât o datorie şi treceam mai departe; doream arzător să-mi răspundă şi ea cu alt glas, care să nu mă îndepărteze, căci trebuia să-i pot spune măcar încă o vorbă. Îmi păruse o umbră, fiindcă avea pe umeri un pardesiu închis la culoare, bleumarin sau negru, care mi-a adus aminte de Ibi, de nopţile când mergeam în pădure; ştiam că am s-o ţin minte multă vreme, poate întreagă viaţa, acum însă amintirea ei îmi era indiferentă; mă uitam nu fascinat, ci împietrit la fiinţa din faţa mea, luminată de lună; pe sub pardesiu avea o bluză albă, iar în jos desigur o fustă, pe care o acoperea parmalâcul.

N-a fost mirată că mă oprisem, mi-a răspuns cu glasul dintotdeauna, însă am văzut coborând pe faţa ei un val de asprime. Aş fi plecat, la starea mea dinainte adăugându-se ruşinea că făcusem o nesăbuinţă; ea nu putea şti şi nici n-ar fi înţeles de ce mă oprisem. Probabil, deşi eram cu spatele la lună, a izbutit să-mi vadă tulburarea de pe faţă, poate aveam în ochi o sclipire dureroasă, fiindcă s-a aplecat să mă vadă mai bine.

— Ce ţi se întâmplă?

În glasul ei se amesteca îngrijorarea cu compasiunea. Răspunsul meu nu putea să pornească din îndrăzneală, ci din inconştienţă, sau dintr-o durere prea mare a sufletului.

— Am nevoie să aud cum îţi bate inima!

S-a crispat, sau a zâmbit, nu mai puteam să-mi dau seama.

— Câţi ani ai? m-a întrebat pe urmă, cu un ton de superioritate.

— Douăzeci şi şase.

— Eşti prea tânăr ca să fii atât de nevrozat! Poftim, ia-mi pulsul!

Mi-a întins mâna peste uşa parmalâcului, am scăpat carafa de emoţie, s-a spart şi m-a udat pe picioare. I-am cuprins mâna de încheietură, dar nu-i căutam pulsul, nu aşa puteam să-i aud inima. Cum altfel nici nu mă gândisem, dar mâna ei îmi făcea bine. Nu ştiu dacă am tras-o sau a venit singură, uşa parmalâcului se deschidea în afară, am tras-o probabil, nu eram sigur, fiindcă n-am simţit nicio împotrivire, gesturile au venit de la sine, a coborât cele două trepte de scândură şi, când am fost faţă în faţă, şi-a retras mâna. Dar nu voia să plece, mă privea de aproape, şi am fost sigur că voia să-mi citească în suflet. Aş fi fost bucuros să izbutească, nimic din sufletul meu, atunci, nu putea s-o îndepărteze.

— Eşti studentă? am întrebat-o.

Trebuia să spun ceva, tensiunea dinainte se consumase pe când cobora scările cerdacului şi nu ştiam ce are să urmeze. Nefirească nu era întrebarea, ci momentul. Dar poate că aşa începeam să fim fantome, deveneam oameni şi unul, şi altul.

— Nu, mi-a răspuns, cu o indulgenţă poate ironică, sunt profesoară; de istorie.

— Dar câţi ani ai?

Avea treizeci şi şase, zece ani mai mult decât mine, o crezusem o fetişcană, şi nici acum nu părea altfel.

— Nu se poate! am exclamat. Ştii ce înălţime are piramida Keops?

— Vrei să mă pui la examen? Are o sută treizeci şi şapte de metri, astăzi, o sută patruzeci şi doi la origine. S-ar fi putut să nu ştiu; nu-i nevoie să memorezi toate datele. Mi-ai fi dat notă proastă?

Şi iată ce-a urmat, nu ştiu din voia cui, a ei sau a mea. Nu mai puteam să stăm de vorbă acolo, se trezeau vecinii. Am ieşit amândoi pe poartă, ne atrăgea luna, am mers pe malul mării şi ne-am aşezat pe tăpşanul cu iarbă uscată, unde stătusem mai înainte. O chema Dana, numele îmi plăcea, în tinereţea mea nu avea răspândirea de astăzi. O Dană întâlneam rar şi mi se părea ireală, nu credeam că voi merge vreodată cu una lângă mine, necum că vom sta împreună pe malul mării, noaptea, sub lună. Mai târziu, când eram prieteni, am îndrăznit să-i comentez numele, cu o glumă, deşi mă temeam că ar putea să se supere:

— E un nume primejdios, i-am spus, conţine şi-o încuviinţare, şi o

ofertă: Da şi Na!

Nu s-a simţit câtuşi de puţin jignită, s-a apropiat cu un zâmbet şi m-a cuprins în braţe.

— Ai dreptate… Da! Şi na-mă!

După ce ne-am aşezat pe iarbă, ne-am pomenit cu câinele alături, ne simţise. Nu mai aveam sentimente pentru el, l-am mângâiat cu o mână distrată. Era o ingratitudine, să nu fi fost el n-aş fi îndrăznit să-i vorbesc fiinţei de lângă mine. Nu puteam să-i spun pe nume nici în gând, deşi eram atât de aproape unul de altul; stăteam umăr la umăr şi îi simţeam căldura: eram în stânga ei, puţin să-mi fi aplecat capul poate i-aş fi auzit inima. Dar credeam că trebuie să-i vorbesc, şi am continuat dialogul banal, început acasă:

— Nu eşti măritată?

— Am fost…

— Ce era?

— Profesor, coleg de cancelarie; fatalitate!

Deşi mi se părea necuviincios, am întrebat-o de ce se despărţise.

— Fiindcă avea o minte obtuză.

M-am speriat, nu mă judeca şi pe mine? Câteva minute n-am mai putut spune o vorbă.

— De ce taci? m-a întrebat ea, intrigată.

— De teamă să nu mă judeci. Eşti exigentă, probabil, şi nu ştiu dacă eu am o minte destul de luminată.

— Nu ştiu ce minte ai, dar nu eşti obtuz, sunt sigură, altfel n-ai fi aici, cu o femeie bătrână.

Am tăcut, fiindcă nu îndrăzneam s-o contrazic, mi-era teamă că m-ar bănui de făţărnicie.

— Haide, spune, cât mă vezi de bătrână, cu ochii tăi de băiat tânăr?

Uitasem cu totul de câine, m-am ridicat într-un cot, şi am privit-o. Stătea cu ochii închişi, cu buzele uşor răsfrânte, pline şi sănătoase; i se vedeau dinţii, egali şi fără pată. Avea un singur rid, pe frunte, poate dintr-o încordare lăuntrică, şi două cute între sprâncene. Pe faţa ei nu se vedea niciun semn de oboseală, dar nu puteam să-i spun, mă obseda gândul că este prea exigentă şi orice vorbă a mea i s-ar fi părut obtuză. I-am apucat mâna, ca să-i răspund fără cuvinte; şi-a retras-o, deşi ea cu voia ei mi-o întinsese, de la început, să-i iau pulsul. Poate însă că gestul meu acum, oricât de scurt, îi transmisese ce aveam în minte.

— Îţi mulţumesc că ai venit cu mine aici! îmi spuse. Singură mi-ar fi lipsit curajul, şi mult am vrut să stau o dată, noaptea, o oră pe malul mării.

Câinele îmi ţinea cald la picioare, dar încolo, frigul îmi cuprindea întreg trupul, strângeam din dinţi să nu tremur, mi-era teamă să nu simtă, ca să mai rămânem. Poate am stat aşa, în tăcere, încă o oră;

luna ajunsese în înaltul cerului. Mă chinuiam, şi nu voiam să se termine. Într-un târziu, i-am auzit glasul, în şoaptă:

— Dacă vrei ca seara asta să rămână neuitată, să nu pui mâna pe mine!

Atunci, nu m-am gândit nicio clipă, cum s-ar gândi alţii, că era un fel de-a mă aduce în ispită. Astăzi mi-am schimbat părerea, dar nu sunt niciodată sigur. M-aş fi lipit de ea, numai ca să-mi dea puţină căldură.

Cântau cocoşii după miezul nopţii, când ne-am întors acasă. În faţa scărilor mi-a întins mâna.

— Dar ce ai? Eşti rece ca gheaţa!

După ce mă înfrânasem atâta timp, ajunsesem la capătul puterilor, am început să tremur. Nu mai ştiu dacă tremuram de frig sau de emoţie. Ea m-a tras de mână.

— Vino puţin înăuntru, să te încălzeşti!

În casă era cald, un perete îl bătea soarele toată ziua. Mi-am adus aminte de noaptea când, îngheţat de frig până în măduva oaselor, ciocănisem în geamul Stancăi, fosta noastră slujnică, şi ea, după ce mă frecase cu spirt pe spinare, mă culcase în patul ei şi mă învelise, dar acum era altceva.

— Bea asta, o să te încălzească, mi-a spus, întinzându-mi o sticlă, îmbrăcată în papură fină.

Bâjbâise în dulap, fără să aprindă lumina, luna bătea în fereastră, prin perdeaua albă de pânză. Perdeaua mi-a adus aminte de Ibi, dar fără nostalgie, fiindcă nostalgia clipei prezente, în viitorul ei de peste o zi, sau de peste o oră, era prea puternică. Stăteam pe pat, lângă tăblie, scaunele fiind ocupate cu valize şi lucruri de îmbrăcăminte, în dulap nu aveau loc toate, şi odaia era mică. Ea se aşează lângă tăblia cealaltă; mă durea că se fereşte de mine, când înţelesesem atât de limpede dorinţa ei, de-a nu o atinge.

— Încă tremuri, îmi spuse.

— Nu tremur de frig, ci de frică.

— De ce ţi-e frică?

— De clipa când am să ies pe uşă.

A venit mai aproape, să mă vadă la faţă.

— Hai să vorbim deschis. Ce-ai vrut de la mine în seara asta?

— Ţi-am spus de la început, dar n-ai înţeles, ai crezut că sunt vorbe. Sau n-ai putut crede. Am vrut să-ţi aud inima. Îţi jur că am nevoie.

A dat să-mi întindă mâna, pe urmă şi-a retras-o; ce-i spusesem era limpede, voiam să-i aud inima, nu să-i simt pulsul. Ar fi fost greu de înţeles o asemenea dorinţă, vorbele mele însă, aşa cum le pronunţasem, erau convingătoare.

— Bine! încuviinţă, cu un ton neutru, între da şi nu. Dacă eşti în stare, ascult-o!

S-a întins pe pat, îmbrăcată, iar eu m-am întins alături şi, ferindumă să mă ating de ea, ca şi când ar fi fost de sticlă, m-am întors uşor pe o parte, apoi mi-am lipit urechea de pieptul ei, sub sânul stâng, atât de jos ca să nu-l simt, să nu-l apăs cu obrazul; bătăile inimii veneau din sus, străbătând pieziş printre coaste, dar eram mulţumit să le aud, puţin grăbite, clare şi bine ritmate.

Am ascultat îndelung, fără să fac o mişcare, respirând cu teamă şi grijă, ca ea să nu simtă niciunul din ritmurile mele. Fiinţa aceasta îmi era străină, dar încrederea pe care mi-o arăta îmi dădea o mulţumire pe cât de calmă, pe atât de fierbinte, şi aşa am retrăit în gând toate durerile şi bucuriile mele trecute, până s-au topit unele în altele, transformându-se într-o stare de beatitudine. N-a fost dorinţa mea, am răspuns unei chemări transmisă de bătăile inimii, care îmi vorbea în codul ei, atât de uşor traductibil, deşi nu în cuvinte. Am ascultat ce-mi spunea inima, mi-am împins obrazul spre ea şi atunci am simţit sânul sub bluză, reproducând prin piele pulsul pe care îl auzeam în ureche. Era un sân îngreuiat de maturitate, atârna puţin într-o parte, dar avea consistenţă, i se simţea şi conturul, şi relieful. L-am înconjurat cu obrazul, fără să-mi dezlipesc urechea de piele, continuând să aud inima din toate unghiurile; poate niciun cardiolog n-a făcut vreodată o explorare atât de amănunţită. Apoi, fără să port răspunderea gestului, căci nu făcea decât să se supună şi el la o chemare a inimii, mi-am apăsat gura deschisă la baza sânului, acolo unde se simţea cuta de care se temuse atâta Ioana, şi am revărsat asupra pielei tot aerul fierbinte din plămâni, până ce mi-am pierdut respiraţia, cu un amestec de durere şi voluptate.

— Aşa nu se mai poate! scânci ea, smulgându-se de lângă mine.

Am privit-o buimac, în lumina lunii şi am văzut cum îşi descheia nasturii bluzei, cu mişcări smucite.

* * *

Când oare, dacă nu la douăzeci şi şase de ani, unii tineri puţin mai devreme, alţii mai târziu, poţi trăi asemenea întâmplări, convins că e vârsta când ţi se cuvin şi niciun confesor nu e în drept să le condamne, cu atât mai puţin să le interzică? Admit însă că vine o vârstă când ele devin o necuviinţă, dar din motive estetice, nu morale, şi atunci asupra lor trebuie păstrată cea mai mare taină. În schimb, nimeni şi niciodată nu poate fi oprit să-şi aducă aminte. Povestitorul acestor întâmplări, care, cum am spus şi în alte rânduri, nu-i autorul însuşi, ci un erou din carte, personaj între celelalte, pus să vorbească la persoana întâi ca în atâtea cărţi de mult apărute şi unele neuitate; el asistă la dramele vremii, care îi vor lăsa multe semne în suflet, chiar dacă pe unele nu le înţelege cum trebuie, iar pe altele nu le vede. Sunt

pe deplin îndreptăţit să nu-l lipsesc de preocupările vârstei sale, chiar dacă unora le-ar părea superflue într-o lume căreia i se pregătesc dezastre; aceste preocupări ale tinereţii, eu, unul, le socotesc esenţiale. Odată cu simţămintele, care ne îngăduie să cunoaştem oamenii altfel decât la şcoală, unde de altminteri doar îi învăţăm, fără să le pătrundem şi tainele, cred că trebuie să ştim ce rol joacă în viaţa noastră simţurile, nestudiate în manuale.

Oamenii primitivi şi-au pus pe ei veşminte, ca să se apere de frig. Oamenii civilizaţi poartă pe ei haine, chiar când se topesc de căldură. Ce-i împiedică să umble în pielea goală? Din acest punct de vedere, morala este o prejudecată, dovadă că pinacotecile şi muzeele de artă sunt pline de nuduri, pictură, sau cioplitură în piatră, care se arată vizitatorilor fără sfială, iar aceştia nu se sfiesc să le privească; mai mult decât atâta, le reproduc şi le pun în casă, unde îşi petrec viaţa de toate zilele, unde radioul aduce ştiri dezastruoase din lume, calamităţi şi genocide. Dar ce-a îndemnat pe artiştii care au făcut nudurile să reprezinte omul în ipostaza lui naturală, luând de pe el adaosurile de circumstanţă? Eu cred că n-au urmărit altceva decât adevărul.

Desigur, la vârsta lui, eroul meu n-ar fi putut să facă reflecţiile acestea. Ele îmi revin mie şi poate aşa îmi plătesc vechi datorii faţă de viaţă. Eroul meu e la vârsta erotică, pe care o conduc în mod egal şi simţurile, şi simţămintele; să fi trecut peste ele ar fi însemnat să las o lacună în evoluţia lui şi a unei întregi generaţii, la fel de gravă, de pildă, ca trecerea cu vederea la vremea ei, a primei explozii atomice.

În seara când asculta bătând inima unei femei, dominat de simţăminte, triste aduceri-aminte, în vreme ce simţurile stăteau ascunse, el descoperea că voluptatea e posibilă şi în imperfecţiune. Mai târziu, când experienţa lui va fi mult mai mare, va putea spune:

Amintirea Ioanei şi a felului cum a plecat din viaţa mea m-a urmărit multă vreme şi într-un fel n-am uitat-o nici astăzi. Am exclus ideea că inventase un pretext ca să plece, acea vagă cută de sub sâni, abia apărută, care pentru ea însemna sfârşitul etapei reprezentate de mine. Era un exces, dar nu singurul, firea ei fiind excesivă în toate privinţele. Cât timp trecea zilnic prin faţa casei mele şi se uita la fereastră, trebuia să înţeleg că sentimentele ei existau încă, neschimbate. Dar dacă se hotărâse să plece, neschimbată avea să-i rămână şi hotărârea. Dacă aş fi deschis fereastra şi aş fi strigat-o, sunt sigur că nu se oprea, ci mărea pasul; nu din încăpăţânare, nici din mândrie, ci din respect faţă de ea însăşi.

Nu ştiu cât timp a continuat să treacă prin faţa casei mele, după ce mă mutasem, nu ştiu când a intervenit ceva nou în viaţa ei; niciodată n-am mai văzut-o, nici măcar când mergeam la Trandafil, unde îmi petreceam o parte din concedii. La început, mă feream să mă uit la fereastra dincolo de care poate stătea aplecată deasupra cărţilor;

uneori poate mă vedea, de după perdele, eu însă nu aveam de unde să ştiu. Cornelia nu-mi spunea nicio vorbă, credea că sufăr şi voia să mi-o scoată din suflet. Îmi era dor de ea, dar fără suferinţă, fiindcă nu mă rănise, fusese loială tot timpul, chiar şi în hotărârea atât de bruscă şi definitivă a despărţirii; în dorul meu era mai degrabă bucurie, fiindcă nu puteam să uit amintirile frumoase.

Singurul regret adevărat l-am avut când am pus mâna pe sânii Danei; abia după ce şi-a scos bluza am făcut legătura între ea şi acest nume, care până atunci nu avusese nicio funcţiune, nu-l puteam atribui unei fiinţe, nu cunoscusem pe nimeni să-l poarte, îl întâlneam prima oară. Acum numele devenise o femeie. Iar regretul încercat când Dana şi-a scos bluza a fost că nu era şi Ioana acolo, ca să-i vadă sânii; ce cute făceau, sub propria lor greutate, şi să înţeleagă că nu micşorau deloc voluptatea pe care o simţeam atingându-i. Fiindcă, fără să fie prea mari, aveau un volum secret, care îmi umplea mâinile; afluxul de sânge îi făcea să crească, mărindu-le consistenţa până la duritate.

Acest fenomen nu l-am întâlnit o singură dată, am văzut sâni obosiţi renăscând din ei înşişi, şi de fiecare dată am regretat că nu puteam să-i dau drept exemplu Ioanei, care se socotise obligată să încheie o etapă de dragoste, când îşi descoperise prima imperfecţiune. „Nu înseamnă că mi-am încheiat viaţa, mi-a spus senină şi hotărâtă. Cine va veni după tine va trebui să mă ia aşa cum am să fiu în ziua aceea. Dacă odată ai să afli câţi bărbaţi au fost în viaţa mea, să ştii că la fiecare din ei am coborât o treaptă. Iar când voi rămâne cu unul şi voi purta sutiene, va însemna că viaţa mi-a devenit indiferentă."

Ioana socotea că sutienul nu îndreaptă nimic şi este o abdicare şi îi dau dreptate, căci nu stă frumos decât pe sâni de ispravă; celorlalţi mai mult le strică, adesea îi fac să semene cu o tocătură băgată în pungă, nu poate păcăli decât pe neştiutorii de carte; desigur, nu am nimic împotriva lui, când este impus de moravuri sau legi puritane, care socotesc că sânii liberi sub bluză sunt o ispită.

În vara când am cunoscut-o pe Dana, Ioana ar fi trebuit să treacă în ultimul an la Facultatea de medicină, dacă nu renunţase. Prima veste pe care am avut-o despre ea, indirect, a fost când se măritase, şi am văzut fotografia de la nuntă. Iar prima oară am reîntâlnit-o în 1943, la bombardamentul de peste vară, când îşi pierduse întreaga familie şi rămăsese singură.

* * *

La mare, am stat încă zece zile şi m-am văzut cu Dana noapte de noapte, dar legătura noastră a rămas secretă, îi spuneam bună dimineaţa, când plecam la plajă, şi când mă întorceam îi spuneam

bună seara, privind-o în treacăt. Uneori, îşi lega părul cu o panglică albă, şi atunci părea o copilă, nu-i recunoşteam vârsta, credeam că mă minte. Avea faţa prelungă, nasul drept, cu nări delicate, fruntea puţin prea înaltă pentru o femeie, şi nu voia să-şi aducă părul în faţă. Despre ochi cred că n-am spus nimic, erau negri, ca părul. Niciodată n-a vrut să ne plimbăm împreună, măcar pe străzi dacă nu pe faleză.

— Nu vreau să mă fac de râs, îmi spunea. Eşti prea tânăr pentru mine.

Nu-i vedeam vârsta, dar n-aveam cum s-o conving; mult mai târziu, după reflecţii îndelungate, am găsit argumente, care însă erau tardive în ceea ce o priveşte. Într-o zi, am înţeles că asupra unei femei, dacă nu-i o delăsătoare, nu impietează anii, am mai spus, ci ticurile dobândite cu timpul, şi amintirile amoroase, o povară pe suflet cu atât mai grea, cu cât au fost cele mai fericite. Prin naturaleţea ei înnăscută, Dana nu avea ticuri, şi se lepădase de amintirile care ar fi îmbătrânit-o, de aceea uneori părea o copilă, iar eu eram mâhnit că mă socotea prea tânăr.

Ar fi trebuit să plec mai devreme, dar nu m-a lăsat inima, am rămas cât a fost ea acolo. M-a rugat să iau alt tren, să nu plecăm împreună. N-a vrut să-mi dea adresa, i-aş fi scris, aş fi mers s-o văd câteodată.

— Locuiesc într-un orăşel de provincie; fetele de la poştă ar deschide plicul, n-ar răbda să nu ştie de la cine este scrisoarea, iar dacă ai veni acolo, fostul meu bărbat, deşi suntem despărţiţi, ar fi capabil să te împuşte.

Nu credeam, dar oricum era o primejdie, care o făcea mult mai ispititoare; a fost imposibil s-o înduplec.

Seara, după ce se culca toată lumea, ieşeau amândoi pe poartă şi ne duceam în locul unde fusesem prima oară. Câinele se apropia de noi şi se aşeza la picioarele noastre; îi aduceam de mâncare într-o pungă, dar nu se atingea de ea decât după ce plecam de acolo.

Odată, mult mai târziu, mă împrietenisem cu un câine din Cotroceni, închis într-o curte cu gard de fier pe un soclu de piatră. De multe ori treceam pe acolo numai ca să-l văd cum se bucură. Într-o zi, am avut ideea neinspirată să-i duc ceva de mâncare, carne şi oase de vacă; firesc ar fi fost să fi făcut aşa mai dinainte, era o scăpare din vedere, sau poate un instinct defensiv, şi regret că l-am încălcat, fiindcă mi-a prilejuit o dezamăgire; când a văzut mâncarea, câinele, al cărui nume era Bobi, o corcitură cu blana albă, murdară, şi-a scos capul printre gratii, mi-a înşfăcat-o din mână şi dus a fost, în fundul curţii, unde a rămas, fără să mai ştie de mine. Bineînţeles că nu am repetat gestul, suferisem o ofensă, şi Bobi, dacă mă vedea cu mâinile goale, îmi întorcea spatele; sunt şi câini fără caracter, nu doar oameni.

Deşi acum îmi puneam un pulovăr gros, tot mă cuprindea frigul. Priveam luna în descreştere.

— Când o ajunge în al treilea pătrar, n-am să mai fiu aici, spunea Dana.

Nu m-am ridicat niciodată primul; puţini oameni am văzut să privească luna atât de fascinaţi ca ea; aş fi îndurat orice chin, numai să nu-i stric vraja.

Abia acasă vedea că aveam mâinile îngheţate şi mă chema să mă încălzesc în camera ei bătută mai bine de soare. Se aşeza pe pat, iar eu îi puneam urechea pe piept şi-i ascultam inima: dacă i-aş fi numărat bătăile, cred că erau zeci de mii, într-o singură seară. Ascultam în linişte, în timp ce căldura ei trecea în mine. După un timp, simţeam cum i se întăresc sânii. Dacă se va găsi cineva să-mi spună că nu putea să fie decât o impresie, n-am cum să-i aduc o dovadă contrarie; dar îl voi deplânge că n-a avut niciodată aceeaşi impresie. Aşa era, se întăreau şi începeau să palpite. Atunci ea îşi scotea bluza.

Am cunoscut şi cazul invers, e drept că o singură dată, sâni parcă tăiaţi în marmoră, ca ai statuilor. Mă dureau ochii de atâta frumuseţe şi preamăream natura, care cimentase cel mai fin praf de marmoră roză în forme divine. Dar când îi atingeam, mâna se afunda în ei ca într-o materie fără consistenţă, până dădeam de coaste.

Cât mă legasem de Dana am simţit după ce a plecat trenul şi am rămas singur în gară.

35

Ajunsesem la mijlocul anului 1936. În afară de întâmplările mele personale, nu-mi amintesc din acel an decât fapte mărunte, faţă de cele ce aveau să vină până la sfârşitul deceniului. Mi-au rămas în memorie, fiindcă, oricât de neînsemnate ar fi fost în faţa istoriei, toate aveau ceva straniu, şi denaturau impresia mea despre logica faptelor noastre. Cele mai bizare întâmplări povestite până acum îşi găseau o explicaţie, fie ea chiar absurdă, în unele cazuri. Mi-e peste putinţă să înţeleg ce-l determinase pe Varak să fugă de acasă. Era un tânăr, fiul unor oameni înstăriţi din Marsilia, în casa cărora găsise totul ca să aibă o viaţă frumoasă. El nu reprezenta cazul acelor tineri de după al doilea război mondial, numiţi hippy, care îşi părăseau familia pentru motive neclare, se spunea că ar fi un protest împotriva bunăstării, şi duceau o viaţă nomadă, trăind în promiscuitate şi murdărie. Cred că era vorba mai degrabă de un dereglaj psihic, datorit războiului, de aceea, fără să-i înţeleg bine, le-am purtat simpatie.

Varak nu avea nicio hibă psihică, altfel n-ar fi putut să termine cinci facultăţi şi să-şi ia licenţele; pe deasupra, vorbea curent douăsprezece limbi, printre ele chiar româna. În luna mai, când Tiberiu se ducea la Burdujeni, cu mesajul Corneliei către Alexandrina, în gara Suceava trenul a făcut cruce cu un expres internaţional, care venea din Germania. Întâmplarea a făcut ca în vagonul care oprise drept în faţa lui să vadă un tânăr cu înfăţişarea atât de ciudată, încât l-a ţinut minte, şi mai târziu, când i-a văzut fotografia în ziare, a recunoscut în el pe Varak, arestat de poliţia română; venea a treia oară în ţara noastră.

În fotografie păstra aceeaşi înfăţişare ciudată, un amestec de lord şi de gangster, cu privirea plină de îndrăzneală şi simultan disperată. Acest tânăr nu avea nicio tară psihică, niciun defect fizic, care să explice într-un fel faptele lui nesăbuite. Era, dimpotrivă, bine clădit, frumos ca vedetele de cinematograf, cu faţa expresivă, capabil să câştige simpatia unei societăţi oricât de pretenţioase. Ce îl determinase să fugă de acasă, unde nu ducea nicio lipsă?

Până să-l aresteze poliţia din Galaţi, pe când încerca să se îmbarce clandestin pe un vapor gata de plecare, colindase mai toate ţările Europei, dedându-se la jafuri, tâlhării, spargeri, la acestea adăugându-se până şi furtul de buzunare. La Marsilia, a cărei poliţie a venit să-l ridice, îl aşteptau douăzeci de ani de puşcărie. Regret că nu ştiu mai multe, de pildă dacă la proces a încercat cineva să afle cauza rătăcirii

lui inexplicabile; socotesc că, în dorinţa mea de a înţelege faptele oamenilor, aş fi făcut un pas înainte, pe când aşa, am rămas cu unul în urmă.

M-a mirat ce mult îl preocupa pe Tiberiu viaţa aventurierului. În afară de Arsène Lupin, ale cărui întâmplări îndrăzneţe, povestite în cărţi ieftine, le ştia pe dinafară, nu mai băgasem de seamă să-l intereseze alt personaj, din închipuire sau din realitate; poate Jean Valjean într-o vreme, altă dată Napoleon şi mai de curând Al Capone. Interesul lui pentru Varak a avut o durată mai lungă, îi tăiase fotografia din ziar, o purta în portofel şi se uita la ea adesea, într-un chip care mi-a atras atenţia. Am vrut să văd ce găsise el în fotografie, am privit-o cu cea mai mare atenţie, mă socoteam destul de priceput să descifrez fizionomia oamenilor; chipul lui Varak nu-mi spunea nimic deosebit, mi se părea doar că îl mai văzusem undeva, parcă îl ştiam bine. Într-adevăr, îl ştiam atât de bine, că nu-i găseam locul în memorie, era acoperit de o imposibilitate, semăna aidoma cu Tiberiu. Acesta însă, poate din aceeaşi cauză ca a mea, nu remarca asemănarea, îl fascinau faptele lui Varak, nu fotografia, la care se uita numai din admiraţie. Poate, conştient sau inconştient, i-ar fi călcat pe urme, sau, poate mai mult decât atâta, se socotea dedublarea lui şi ardea de nerăbdare ca destinele să li se suprapună. Coincidenţa că trenurile lor se opriseră faţă în faţă în gara Suceava, şi se văzuseră la fereastră, ceea ce nu se poate întâmpla cu doi oameni înrudiţi în secret decât la mii de ani o dată, dovedea că exista între ei un fluid, care îi chemase pe unul spre altul. Tiberiu aştepta să i se împlinească o dorinţă nebănuită, dar meritată.

Următoarea întâmplare a anului, de altă natură decât cazul lui Varak, care a trezit revolta, dezgustul şi spaima, priveşte tot un om tânăr, de astă dată din Bucureşti, unde l-am şi văzut, întâmplător, pe o stradă mărginaşă, când îl aduceau cu duba la reconstituirea crimei. Era o crimă neobişnuită, atunci mi s-a părut că uşor s-ar face din ea o carte de senzaţie, aşa m-am gândit şi mai târziu, până astăzi, când i-a venit rândul s-o pun pe hârtie; ca şi în alte cazuri de acelaşi fel, văd că mă înşelasem, o crimă nu mă va inspira niciodată, o amintesc în silă, doar ca să nu pară uitată. Un fiu şi-a omorât amândoi părinţii… Mi-e mult mai uşor să povestesc cum o rândunică îşi învaţă puii să zboare, şi am să povestesc odată, fiindcă merită. Sau cum palpită pământul ars de secetă, când începe să tune şi simte apropiindu-se ploaia.

Numele acelui tânăr cred că nu mai interesează pe nimeni astăzi, dar atunci îl ştia toată ţara. Mult timp ziarele nu s-au mai ocupat de altceva; până şi înarmarea Germaniei, cu ameninţările lui Hitler, au trecut pe planul al doilea. Deci şi-a omorât părinţii, aş putea spune sub ochii noştri, sau măcar ai vecinilor, apoi i-a ciopârţit cu satârul şi bucăţile le-a pus în cazan, să le fiarbă şi să le topească, spre a li se

pierde urma.

De data aceasta nu regret că n-am aflat mai multe, e greu să ajung la ziarele vremii şi nici nu sunt sigur că aş găsi în ele vreo lămurire, ca să merite osteneala. Făptaşul nu-i un asasin oarecare, trebuie să ai o inimă bolnavă ca să-ţi omori părinţii. I-o fi examinat cineva inima, măcar pe o radiografie, dacă disecţia nu era posibilă? A negat crima, susţinând că îşi găsise părinţii omorâţi de altcineva şi voise să-i topească numai ca să nu cadă bănuiala pe el, ceea ce e un fel de apărare sau puerilă, sau dementă. În Anglia, într-o vreme, pedeapsa cu moartea nu putea fi aplicată dacă acuzatul nu era prins asupra faptului, sau dacă, în ciuda dovezilor, nu-şi recunoştea vina; îl băgau la închisoare pe viaţă. Poate că există o raţiune. Nu cunosc raţiunea pentru care paricidului i-au dat numai cincisprezece ani de închisoare; chiar acceptând apărarea lui, ciopârţitul părinţilor tot paricid rămâne. Aş vrea să scot din istorie această faptă, dar n-am dreptul, şi tot n-aş uita-o.

* * *

Despre abdicarea lui Eduard al optulea, de curând rege al Angliei, ca să se poată însura cu aleasa inimii sale, doamna Simson, am scris mai demult, anticipând-o, fiindcă aşa îmi impunea construcţia povestirii. Rândul i-ar veni abia acum, când nu mai am ce face decât s-o pun între întâmplările bizare ale anului. În prima versiune, m-am lăsat dus prin nori de romantismul întâmplării, fără să-i judec şi cauza. Ca regele unui mare imperiu în plină înflorire să abdice pentru o femeie, înseamnă ca făptura demnă de un atât de grandios omagiu să n-aibă asemuire pe lume. Au trecut ani, şi acum judec mai rece, privindu-i fotografia. Orice daruri ar fi avut în minte şi în suflet, îi lipsea esenţialul, adică frumuseţea. Nu-mi pasă că nu mai era tânără, abia adineauri am spus cum judec vârsta femeilor; dar fusese şi măritată, deci ducea pe umeri măcar o amintire din cele care îmbătrânesc sufletul; iar un divorţ nu poate fi fără cauză, nici fără consecinţe; din vechea ei căsnicie, mireasa nu putea să vină decât plină de ticuri. Pe deasupra fiind şi urâtă, nu-mi rămâne decât să pun întâmplarea între cele de neînţeles oamenilor.

* * *

Despre înclinarea lui Odor spre sihăstrie am amintit în mai multe rânduri şi o socotesc explicabilă, prin năzuinţa lui de a-şi crea o filozofie proprie, chiar dacă ar fi rămas impenetrabilă pentru alţii. Când am descris viaţa lui în peştera de sub munte, de unde l-a scos o nenorocire, ducându-l până în pragul morţii, nu ştiam nimic despre un

alt sihastru, retras pe muntele Cireşoaia. Nu spun că dacă ştiam i-aş fi creat alt destin lui Odor, de teamă să nu repet o întâmplare identică, luând-o drept sursă de inspiraţie. Faptele însă nu seamănă câtuşi de puţin între ele şi, spre deosebire de prima, celei de-a doua nu i-am găsit explicaţia, astfel că o pun între faptele ciudate ale anului.

În acel an, când mă aflam pe malul mării cu Dana, un prieten care scria reportaje în ziare l-a găsit pe sihastru într-o pădure de pe muntele Cireşoaia, unde de peste un deceniu trăia departe de lume. Inexplicabil omul, inexplicabile împrejurările. Nu era unul de pe-acolo, ci venea tocmai de la Viena; de ce îşi căutase refugiul atât de departe? Avea cincizeci şi doi de ani, se născuse în Elveţia, îşi luase cinci licenţe, întocmai ca Varak, dar şi trei doctorate pe deasupra. La douăzeci şi opt de ani, era profesor universitar la Viena şi la Budapesta, şi avea tipărite mai multe volume de studii sociale. Un om cu asemenea situaţie nu putea fi un răzvrătit, ca Odor. Ce lovitură primise, ca să fugă de oameni?

N-a vrut să se destăinuie, şi prietenul meu n-a putut să-mi spună mai multe în această privinţă. Nu locuia într-o peşteră de sihastru, ci îşi făcuse o cabană, destul de confortabilă, în mijlocul pădurii. Era înconjurat de cărţi şi poate de duhuri. E mult prea târziu să-i caut urma, cred că n-aş găsi pe nimeni care să ştie ce s-a întâmplat cu el mai departe. Azi ar avea peste o sută de ani, dar cred că nu mai trăieşte. Se chema Antal Radwan. Şi ca să închei, mă întreb care a fost menirea lui, de ce venise pe lume? Şi apoi de ce îşi alesese ca loc de refugiu tocmai muntele Cireşoaia, din câţi munţi sunt fie numai în ţara lui natală?

* * *

Când am ajuns în Bucureşti, cu primul tren după Dana, care între timp, după cum ştiam, plecase mai departe, într-un orăşel de provincie, necunoscut pentru mine fiindcă nu-mi dăduse adresa, am văzut o masă de oameni în piaţa din faţa gării. Erau oameni de toate felurile, publicul obişnuit al oraşului, care umple străzile de dimineaţa până seara, dar mai ales la ora când se termină munca în ateliere şi slujba de după-amiază în birouri. Atâta lume nu mai văzusem de la venirea lui Rabindranath Tagore. Din mijlocul mulţimii se ridica un val de fum cenuşiu, cu miros de hârtie arsă şi din când în când se zărea o flacără răzbind peste capetele oamenilor. Mi-am închipuit că se întâmplase un accident, luase foc un camion şi ardea marfa, spectacol care atrage lumea, fiind gratis; în asemenea împrejurări oamenii, dacă nu sunt personal în primejdie, nu se gândesc la paguba altora. M-a mirat că din loc în loc, în jurul mulţimii stătea ca de strajă un discipol din armata Arhanghelului, în sutană şi cu spada în mână. Am crezut că se aflau acolo spre a păstra ordinea, căci de la o vreme

aveau obiceiul să se amestece în treburile publice, suplinind sau înlocuind poliţia, insuficientă sau nepăsătoare. Mulţi cetăţeni ai oraşului socoteau că era o treabă binevenită, de aceea îi priveau cu simpatie, iar unii mergeau până acolo că îi salutau când îi întâlneau pe stradă, imitând mişcarea lor caracteristică, mâna pusă pe inimă şi apoi întinsă energic în faţă; semăna în parte cu salutul adoptat de partizanii lui Hitler, poate fără să ştie că două milenii mai înainte îl foloseau romanii, strămoşii noştri, însă cu o mişcare mai nobilă.

De obicei, discipolii nu mergeau de capul lor, ci organizaţi în patrule şi nu puteau fi văzuţi nici pretutindeni, nici toată ziua. Era abia pregătirea unui marş, pe care nu-l prevedeau decât oamenii informaţi de mersul politicii, şi mai ales cei temători de agresiune.

Când am coborât din tramvai, la liceul Lazăr, pe la ora şase şi jumătate, vântul ducea în lungul bulevardului câte o trâmbă de fum, răzleaţă şi destrămată; în aer plutea acelaşi miros de hârtie arsă, ca la gară. De când mă mutasem din Cotroceni locuiam în apropiere, într-o casă de raport cu intrarea grandioasă, un bloc vechi, cu pretenţii de eleganţă, cu stucaturi şi scări de marmoră, cu balustrada aurită, dar fără calorifer, cu sobe şi cu cazane de baie inconfortabile. Traversând bulevardul ca să ajung acasă, am văzut în stânga, spre centru, grupuri de oameni, pe amândouă trotuarele, mai puţini ca la gară, căci trebuiau să lase loc la mijloc pentru tramvaie. Spaţiul liber mi-a îngăduit de data aceasta să văd că fumul pornea de la un foc, aprins în stradă, acum pe cale să se stingă, lăsând în urmă un morman de jeratic, de unde vântul slab lua şi ducea la vale foi de cărţi, pe jumătate arse, fumegând încă, şi scrum de hârtie. Chiar din faţa liceului Lazăr pornea o stradă secundară, care ajungea, cu ocoluri, în cheiul Dâmboviţei. Toată lăţimea ei, la intersecţia cu bulevardul, era sub un morman de cenuşă, încă fumegând. Nu vedeam decât capul străzii, din spate se auzea un cor, intonând un cântec războinic, un marş, pe care îl mai auzisem, cu acorduri sumbre, cu un refren plin de ameninţare, îl cunoşteam de pe când nu era pus pe muzică: „…Să-i ucidem pe cei nevolnici!” Dacă nu dădusem prea multă importanţă acestor cuvinte, socotindu-le neserioase, corul, în schimb, grav, dramatic, făcea să se înfioare pielea pe mine.

În uşa monumentală a blocului, l-am întâlnit pe proprietar, domnul Lazăr, care, prin coincidenţă, purta acelaşi nume cu liceul din faţă. Era un om trecut de jumătatea vieţii, încă în plină putere, distins, bărbierit totdeauna cu îngrijire, îmbrăcat după modă; atunci purta un sacou gri-perle şi pantaloni de stofă albă, cu dungile ca tăişul cuţitului, iar la gât avea un papion albastru; nu-i numărasem costumele de haine, dar, după cum le schimba, socotesc că erau pe puţin două duzini, toate de stofă scumpă şi bine croită. Cu toată vârsta înaintată, era în capul gol, cum umbla toată vară, ceea ce nu-şi prea îngăduiau nici oamenii

tineri; eu, de pildă, chiar dacă nu-mi puneam pălăria în cap, o aveam totdeauna în mână.

Domnul Lazăr era un om modern, dovadă, între altele, că se gândea să pună calorifer şi instalaţie de apă caldă în acel imobil, o moştenire demodată. O altă dovadă, umbla de obicei într-un automobil decapotabil, pe care îl conducea singur; curentul îi flutura părul blond, fără fire albe, şi în postura aceasta părea mult mai tânăr. Era un om bogat, eu îl socoteam multimilionar, avea numeroase întreprinderi, printre altele, tot ca o trăsătură modernă, reprezentanţa unui tip de automobil englezesc, dintre cele prestigioase.

— Ce se întâmplă, domnule Lazăr? l-am întrebat, văzându-i faţa îngrijorată.

— Ard cărţile, domnule! Ca pe vremea Inchiziţiei! Ne întoarcem în Evul Mediu!

Nu înţelegeam.

— Ce cărţi?

— Literatura decadentă, cum spune Arhanghelul.

— Îmi veţi ierta ignoranţa dacă vă întreb ce înseamnă literatură decadentă?

În clipa aceea, corul de pe strada vecină se auzi mai puternic, cu refrenul care făcea să mă treacă fiorii.

— Iartă-mă, nu mai pot să ascult! spuse domnul Lazăr, astupându-şi urechile, şi ducându-se spre ascensor, să se închidă în casă.

Şi ascensorul era o instalaţie nouă, cu doi ani înainte nu exista, se urca pe scări, şi blocul avea patru etaje; eu, unul, nu mă plângeam prea mult, deşi locuiam la etajul al patrulea; mai mult m-ar fi interesat caloriferul şi apa caldă la baie.

Rămas singur, m-am gândit la literatura decadentă, de care se tot vorbea în ultima vreme; auzisem felurite definiţii, dar erau controversate, fiindcă oamenii interpretau cuvântul după înclinaţiile lor politice. Eu, nefăcând niciun fel de politică, aveam nevoie de o interpretare proprie şi dat fiind cele întâmplate afară, socoteam că trebuie să ajung la ea repede, înainte de a se risipi cenuşa cărţilor arse.

Nimic în natură şi în faptele omeneşti nu are o evoluţie constantă şi continuă, mă gândeam, intrând în casă. Fără voia mea, îmi veneau în minte valurile mării; un val care, ajuns la înălţimea lui maximă, se prăbuşeşte în faţă, dând naştere la o vale, reprezintă o decadenţă? Cum să admit această idee, dacă după o clipă va urca iarăşi? O carte poate să fie rea, în comparaţie cu una bună. Dar cu ce s-o compar, ca s-o socotesc decadentă? Decadentă faţă de ce? Desigur, faţă de o idee a altcuiva decât cel care a scris-o.

Nu mai aveam mult să ajung la o concluzie, când a sunat cineva la uşă; era secretarul domnului Lazăr, un tânăr înalt, cu pete pe faţă, cu

părul tuns scurt, ca la armată, ceea ce îi dădea o expresie aspră. Îl chema Ţiparu, nume pe care nu l-am mai întâlnit altă dată. Îl cunoşteam, venea să încaseze chiria, uneori îmi aducea o scrisoare, în locul poştaşului, ca să-mi arate cât este de serviabil. De data aceasta m-a surprins, am reculat fără voie, fiindcă era îmbrăcat în sutană, ca a discipolilor, nu avea însă şi spadă; spada, probabil, se purta numai în anumite ocazii. A remarcat surpriza mea neplăcută, căci în timp ce intra pe uşă a avut un zâmbet ironic. Fără să-l fi poftit, s-a aşezat pe braţul unui fotoliu, ceea ce este un gest de intimitate, apoi şi-a descheiat sutana, sub care avea o centură cu diagonală, iar de ea atârna un revolver, în toc de piele neagră. Deşi eram de vârste apropiate, îmi vorbea cu deferenţă exagerată, iar dacă îl întâlneam pe scări, sau în holul blocului şi eram în uniformă ofiţerească, lua poziţie de drepţi şi mă saluta milităreşte.

— Nu faceţi bine! îmi spuse acum, fără nicio introducere şi cu un ton rece.

Îşi legăna piciorul, degajat, făcând să se mişte revolverul prins de centură.

— Ce nu fac bine?

— Nu faceţi bine că vorbiţi cu Lazăr. Noi avem toată stima şi toată dragostea pentru armată, dar…

— În armată nu mai am de stat decât un an fără o lună.

— Păcat! E o carieră frumoasă; mă şi întreb de ce umblaţi în haine civile?

— Lazăr, de care vorbeşti, nu-i domnul Lazăr, patronul dumitale?

— N-o să mai fie multă vreme; e pus pe lista neagră. Noi nu tolerăm asemenea oameni.

— *Noi*, adică cine?

— Lasă că ştiţi dumneavoastră!

Domnul Lazăr refuzase să facă, aşa cum i se ceruse în scris, o donaţie importantă în favoarea Arhanghelului şi a discipolilor; ar fi fost de fapt o confiscare.

La câteva zile după ce vorbisem cu el, în uşă, găsi pe birou o hârtie, cu antetul cunoscut, două spade orizontale, puse una peste alta, devenind astfel un simbol şi mai redutabil. Mai jos scria: „Să-i ucidem pe cei nevolnici!”

* * *

Aici e imposibil să-mi duc povestirea mai departe, fată să dezvălui paradoxala reacţie a domnului Pretoreanu, faţă de arderea cărţilor. În chiar noaptea care urmase, la ora două, conform obiceiului, îl convocă pe Jordie în palatul de pe calea Victoriei; străzile erau goale. După ce află despre ce era vorba, Jordie se făcu galben la faţă şi încercă să

riposteze, bâlbâindu-se:

— Dar, stăpâne, înseamnă să-mi semnez sentinţa de moarte!

— Am să te apăr! Şi, oricum, dispoziţia mea nu se discută. Du-te şi scrie repede, până nu se închide ediţia!

A doua zi, în *Pasul Istoriei*, la locul rezervat directorului, apăru, cu literă groasă, aldină, şi sub semnătura lui Jordie, o ditirambă scurtă, dar virulentă şi categorică, împotriva celor care voiau să distrugă cultura. Nu se pomenea niciun nume, dar atacul ar fi fost fără echivoc, chiar dacă nu începea cu lozinca ştiută: „Bine, am căzut de acord să fie ucişi cei nevolnici, cum se curăţă uscăturile din pădure; sperând că va fi spre binele ţării. Dar cărţile, care sunt contrariul nevolniciei, fiindcă dovedesc forţa creatoare a naţiei, de ce să fie ucise? Ce înseamnă literatura decadentă?…”

Am citit cu surprindere, analiza lui începea aproape cu aceleaşi argumente ca ale mele, dar mergea mai departe şi devenea cu totul convingătoare. Am însă mândria să n-o reproduc aici, e destul că mi-am mărturisit insuficienţa, altfel ar însemna să mă declar singur nevolnic, punându-mă într-o situaţie primejdioasă faţă de mine însumi, căci de alţii nu mai am a mă teme, le-a trecut timpul.

Dar şi mai mult m-a emoţionat urmarea; cu toată antipatia pe care mi-o inspira Jordie, ceea ce am dovedit în mai multe rânduri şi mai am de dovedit în viitor, dezvăluind alte mizerii, a trebuit să-i recunosc şi talentul, şi forţa. Despre curaj, n-am ce spune, a lovit puternic, şi s-a pus la adăpost repede. „Dacă am pornit aşa, unde vom ajunge? scria el, în încheiere. Să golim toate vitrinele, toate rafturile librăriilor, şi, în loc, să expunem o singură carte, a unui singur om, tradusă în toate limbile!”

Oricine îşi dădea seama că se referea la Arhanghel, care tocmai tipărise o carte: *Sfaturi pentru discipoli*.

În seara zilei când apăruse articolul, în holul de unde se intra în biroul lui Jordie, fură văzuţi doi oameni, aşezaţi în fotolii, de o parte şi de alta a uşii. Erau doi atleţi, li se desenau muşchii prin stofa hainelor, nu trebuia să se ridice în picioare ca să se vadă că atingeau doi metri înălţime. Amândoi îşi ţineau braţul stâng lipit de trup, şi cine avea cât de cât pricepere îşi dădea seama că ţineau la subţioară un pistol de calibru mare, sau chiar o puşcă-mitralieră cu ţeava scurtă, căci rolul ei nu era să tragă departe.

Pe amândoi îi trimisese Sobieski, după instrucţiunile domnului Pretoreanu.

Când Jordie ieşea să plece acasă, fiindcă altminteri nu mai umbla prin redacţie, ca altădată, cei doi oameni se ridicau, îşi puneau pălăria pe ochi şi îl însoţeau, încadrându-l atât de strâns, că nimeni n-ar fi avut cum să-l atingă.

Liftul aştepta, cu uşa deschisă; la fel limuzina trasă în faţă. Era o

limuzină blindată, trimisă de asemenea de domnul Pretoreanu, care avea în garaj automobile de toate felurile. Jordie se aşeza repede pe bancheta largă din spate, iar cei doi oameni nu întârziau nicio secundă ca să-şi ia locul lângă el, în stânga şi-n dreapta. Prea puţini din redacţie observau că în faţă mai mergea o maşină şi în spate alta.

Primul ministru, în acea vreme Guţă Tătărăscu, umbla într-un automobil ca oricare altul, şi avea un singur om de pază, în dreapta şoferului.

* * *

Şi mai paradoxal, după întâmplările descrise mai înainte, domnul Pretoreanu îi făcu o vizită Arhanghelului, care avea un comandament în inima Bucureştilor; cuvântul exact este „audienţă". Când Sobieski ceru la telefon legătura cu Arhanghelul, spre a vorbi din partea domnului Pretoreanu, persoana care răspunse, un bărbat, secretar sau adjutant, întrebă, cu răceală:

— Cine-i domnul Pretoreanu?

Bietul Sobieski simţi o zvâcnitură în creier şi o înţepătură în inimă; era prima oară când i se punea o asemenea întrebare, nu-şi închipuia că poate să existe atâta ignoranţă. Câteva clipe fu incapabil să scoată o vorbă; pe urmă, spuse şi cu orgoliu, şi cu indignare:

— Este persoana cea mai importantă din ţară; şi de peste multe hotare.

— Zexe! ricană interlocutorul.

I se părea o provocare să fie socotit cineva mai important decât Arhanghelul. Dar Sobieski îşi cunoştea prea bine îndatoririle, avea o lungă experienţă în relaţiile cu oamenii, încât îşi călcă pe suflet şi continuă dialogul, mai explicit, fără să-şi piardă calmul. Astfel, izbuti să obţină nu o întâlnire, nu o întrevedere, ci o „audienţă" a domnului Pretoreanu, la Arhanghel, şi nu imediat, ci pentru a doua zi după-amiază. Aflând răspunsul, domnul Pretoreanu se uită instinctiv la draperia după care avea ascunsă carabina.

A doua zi, cumpăni în gând cu ce automobil să se ducă, să afecteze modestia, sau dimpotrivă? Optă pentru Rols-Royce, pe a cărui aripă se vedea pavilionul său de familie, acelaşi care flutura şi pe acoperişul palatului din Calea Victoriei. La ora patru după-amiază, când limuzina prestigioasă opri la sediul Arhanghelului, cei doi discipoli în sutană care făceau de gardă de o parte şi de alta a intrării, cu spada în mână, nu se arătară impresionaţi, probabil nu mai văzuseră niciodată un Rols-Royce, nu ştiau ce înseamnă; niciunul nu se apropie să deschidă portiera. O deschise Garibaldi, după câteva clipe de nedumerire, în care timp domnul Pretoreanu, în aparenţă impasibil, spumega de mânie în pernele limuzinei.

Sediul Arhanghelului era o construcţie nouă, un bloc care avea două etaje mai mult decât sfidătorul palat al ziarului *Pasul Istoriei*, aflat nu departe, parcă spre a se înfrunta unul cu altul. Dar între Jordie şi Arhanghel nu fusese nicio ostilitate până deunăzi, când apăruse articolul care condamna arderea cărţilor.

Domnul Pretoreanu intră pe uşa încadrată cu marmoră roşie; restul blocului era placat cu piatră albă. Garibaldi venea în urmă, cu o valiză de piele, luxoasă, cu încuietori de argint şi cu o monogramă de aur. Alţi doi discipoli aşteptau înăuntru; unul din ei luă valiza, Garibaldi fu poftit să se ducă la maşină şi s-o mute în altă parte.

În dreapta intrării, era o uşă de fier, cam sinistră, păzită de alţi doi discipoli. Unul din ei deschise uşa, domnul Pretoreanu se pomeni într-o cameră nu mai spaţioasă decât o celulă de puşcărie, fără ferestre, luminată puternic de patru reflectoare, aflate în colţurile tavanului. Ca mobilier nu exista decât o masă de fier în mijloc, două dulapuri cu baza pătrată, la unul din pereţi, altul mai scund, la peretele de alături, toate trei metalice. În afară de discipoli, mai erau doi oameni înăuntru, îmbrăcaţi în halate albe. Unul din ei se apropie de domnul Pretoreanu, îl examină din cap până în picioare, cu o privire expertă, îi pipăi buzunarele, apoi îl rugă să-şi scoată monoclul negru, se uită cu lupa la ochiul de sticlă, lovi în el, uşor, cu o baghetă nichelată, ascultând sunetul. Urechii de cauciuc, prinsă cu cleme, nu-i dădu nicio importanţă; coada de diavol, se înţelege că de astă dată domnul Pretoreanu o lăsase acasă.

Între timp, celălalt om luase valiza, o deschisese pe masă, nu păruse mirat s-o vadă plină cu hârtii noi de bancă, albastre, de câte o mie de lei. Aşa cum era, deschisă, o puse jos, în dulapul mai scund, închise uşa, ermetic, apoi învârti un buton, fixat în perete. Se auzi un fâşâit înăuntrul dulapului şi, oricât de bine ar fi fost închis, răzbi afară un miros usturător de formol, poate şi alte chimicale. Aerul devenea greu respirabil, atunci porni, automat, un aspirator puternic pus în centrul tavanului, între reflectoare.

Nu m-am oprit nicio clipă la reacţiile lăuntrice ale domnului Pretoreanu în faţa acestor manevre, mi s-a părut inutil, oricine poate să-şi închipuie. M-a mirat însă răbdarea şi sângele rece manifestate de el, fiindcă nu puteam să-i uit clipele de mânie, când, ca să-şi descarce nervii, ochea cu carabina în trecătorii de pe Calea Victoriei; deşi nu apăsa pe trăgaci şi nu omora pe nimeni, în sinea lui trăia o scenă de măcel, care îi făcea bine.

Operaţiile nu erau gata; după ce terminară cu valiza şi o închiseră, ridicară placa de sus a primului din dulapurile înalte; în loc, rămase o pânză groasă, impermeabilă, cu o despicătură la mijloc. Domnul Pretoreanu trebui să mai îndure încă două încercări. Îl băgară înăuntru, îi scoaseră capul prin despicătură, pe care o strânseră cu

şireturi şi bandaje în jurul gâtului; pe urmă se auzi şuierând vaporii de formol, îi simţi cum îi învăluiau trupul. Gazul scăpat pe la gât îi înţepa nările, începea să-l înăbuşe. În sfârşit, îl duseră la al doilea dulap, poate un detector de obiecte primejdioase; percheziţia corporală se socotea insuficientă. Sfârşind şi această probă, toţi cei aflaţi în cameră luară poziţia de drepţi şi îl salutară ca pe unul de-al casei.

O scară largă de marmoră roşie, ca încadratura intrării, ducea la etaj unde, în fundul unui hol de zece metri, era uşa de la biroul Arhanghelului. Pe scară, din două în două trepte, stătea de gardă câte un discipol în sutană, care, după ce domnul Pretoreanu trecuse examenul de securitate, îl salutau cu spada, ca pe un prieten. Discipoli de gardă erau înşiraţi şi de-a lungul covorului care împodobea holul, cu candelabre, dar fără nicio mobilă. Ultimul din ei salută, cum făcuseră şi ceilalţi, şi deschise larg uşa, o lucrare grea, de bronz aurit, având ca podoabă, la mijloc, două spade orizontale şi paralele, care parcă aveau rolul să bareze drumul.

În contrast cu holul, biroul Arhanghelului părea o chilie. În realitate era o odaie obişnuită, de vreo patru metri pe patru; dacă avea vreo fereastră, spre curte sau spre stradă, era astupată; înăuntru ardea lumina electrică, o lampă cu abajur verde, pusă pe masa de lucru a Arhanghelului. Figura acestuia, luminată indirect, nu se distingea limpede, dar domnul Pretoreanu o cunoştea bine, din fotografii şi portrete. Masa, lungă, dintr-un perete într-altul, încât ca să treci dincolo de ea trebuia să te bagi pe dedesubt sau să faci un salt pe deasupra, despărţea încăperea în două. În spatele ei era un jilţ, ocupat de Arhanghel, iar în faţă un scaun de bucătărie, pentru oaspeţi; după intrarea monumentală, scaunul restabilea austeritatea atribuită idolului lor, de către discipoli. Pe idol îl ştiam şi eu, nu doar din fotografii, ci şi din descrierea lui Costică Păltineanu, portar la colegiul unde învăţase carte, împreună cu Trandafil, prietenul meu din copilărie. Era un bărbat tânăr, cu faţa prelungă, palidă, meditativă şi în acelaşi timp aspră, lăsând parcă să se vadă pe ea numărul crimelor săvârşite de discipoli, la ordinul său, şi al celor datorate lui însuşi. Purta părul dat pe spate, lung până pe umeri, semăna sau cu un poet, sau cu un călugăr.

Nu se ridică în picioare, se mulţumi să-i întindă vizitatorului doar două degete, nu mai puţin pătate de sânge decât celelalte; mâna, mică şi molatică, nu părea în stare să ucidă.

Dacă până acum domnul Pretoreanu îndurase o umilinţă continuă, scena prezentă depăşea totul, depăşea chiar închipuirea. În clipa aceea el luase hotărârea să se răzbune cu sânge. Arhanghelul parcă avea braţul chircit din cot, nu putea să întindă mâna: nevoit să se aplece adânc deasupra biroului, domnul Pretoreanu auzi tocmai atunci un declic metalic, un fulger orbitor străbătu camera, şi înţelese că

umilitoarea lui poziţie de supuşenie era înregistrată fotografic.

Un discipol puse pe birou valiza cu banii, apoi rămase de pază. Mai târziu, am aflat că avea urechile astupate cu dopuri de ipsos. Era un chin să le înmoaie cu apă şi să le scoată, seara.

— Cât e aici? întrebă Arhanghelul, arătând valiza.

— Două milioane.

— Ca taxă de înscriere e prea puţin!

— N-am venit să mă înscriu. Veţi mai primi câte un milion în fiecare lună.

— În ce scop?

— Ca să-ţi câştig bunăvoinţa. S-ar putea ca, într-o zi, să avem nevoie unul de altul.

Aceste cuvinte nu mai reprezentau intenţia reală a domnului Pretoreanu. Gândise aşa, dar acum renunţase, avea alte planuri. Deocamdată trebuia să mintă, ca să poată pleca teafăr.

După o tăcere, Arhanghelul îşi îndreptă ochii asupra lui, străpungându-l.

— Dar dumneata eşti mason, se ştie! Ce grad ai şi de ce lojă ţii?

Cu toată diferenţa de vârstă dintre ei, Arhanghelul nu folosea pluralul de politeţe; nu-l folosea niciodată, la fel îi vorbise şi Patriarhului, deşi avea nevoie de alianţa bisericii.

Domnul Pretoreanu se ridică în picioare; nu mai suporta să stea pe un scaun de bucătărie; se aşezase fără să-şi dea seama.

— Ştii bine că, dacă sunt mason, nu pot spune. Dar cred că masoneria ar putea să vă ajute mişcarea, dacă v-aţi schimba câteva principii.

— De pildă?

— Mai întâi, ar trebui modificat cel privitor la nevolnici.

— Şi cum să sune?

— De pildă: să-i ucidem pe cei cu ochi albaştri.

Arhanghelul sări în picioare şi ridică braţul, cum ar fi ţinut spada întinsă, gata să lovească.

— Dar tu, ce fel de ochi ai sub monoclu?

Discipolul de pază se repezi şi-l apucă pe domnul Pretoreanu de coate, deşi acesta nici nu mişcase.

— Lasă-l! îi porunci Arhanghelul.

Fără să se observe, apăsă pe un buton, aflat sub tăblia mesei. Se deschise uşa, intrară doi discipoli.

— Domnul acesta doreşte să plece! Conduceţi-l!

Înainte de a ieşi, domnul Pretoreanu se întoarse şi spuse:

— Exact peste o lună, vei primi milionul făgăduit. O să ai nevoie de mine!

După plecarea lui, soneria disimulată făcu să intre alt discipol, cu trei galoane de aur de-a latul pieptului, semn că avea un grad mare.

Arhanghelul schimbă glasul, îi vorbi ca unui prieten:

— Mă Buşilă, mergem bine! Toţi vin să se ploconească. Trece-l pe lista neagră!

— Când îl lichidăm?

— Nu încă. O să-ţi spun la vreme.

Buşilă era cumnatul Arhanghelului, locuiau în aceeaşi casă. Aşa îşi îngădui să riposteze:

— Nu faci bine! Eu pe omul ăsta îl cunosc, ar putea să-ţi cauzeze.

Pe atunci, asemenea vorbă, periferică şi rurală, nu era cunoscută; poate Buşilă o pronunţa primul. Arhanghelul sări peste masă, se repezi la el şi-i smulse galoanele.

— Tu îndrăzneşti să-mi dai sfaturi mie? Te-am degradat! Ieşi afară, nenorocitule, şi o lună să ţii post negru!

* * *

Sunt ispitit să urmăresc faptele următoare ale domnului Pretoreanu, legate de întâmplări fatale din istoria ţării, la acel sfârşit al deceniului, ultimii patru ani după 1936, când fusese în audienţă la Arhanghel. Deşi nu va apărea decât rar în primul plan, el rămâne personajul principal al multor evenimente din epocă. Însă nu pot să-l las în părăsire nici pe Arhanghel, al cărui rol, deşi mai scurt, va fi jucat pe faţă, spectaculos, brutal şi tragic, fără să se ştie că din umbră îl mişca domnul Pretoreanu, care îi jurase moartea.

În anul acela, războiul din Etiopia se terminase, negusul se afla în exil la Londra; în schimb, era în toi războiul civil din Spania, cu un răsunet care depăşea Oceanul, Mediterana şi Pirineii. Încă o dată, marile puteri, Franţa şi Anglia, priveau nehotărâte, căci ar fi greşit să spun neputincioase, cum ideea de libertate şi liberă gândire era învinsă de forţe potrivnice, ajutate pe faţă de Hitler şi Mussolini. Arhanghelul, acolitul acestora, îşi trimisese şi el discipolii să lupte acolo. În această privinţă, nu voi relua ceea ce ştie toată lumea, ci voi spune doar ce am văzut eu însumi.

E una să citeşti ziarele sau să asculţi ştirile la radio, şi alta să vezi cu ochii. Cum au luptat discipolii Arhanghelului pe fronturile din Spania n-am avut cum să văd; în schimb, am fost de faţă când a trecut pe bulevarde lungul cortegiu de înmormântare a doi dintre aceştia, puşi în sicrie şi aduşi cu trenul de la trei mii cinci sute de kilometri. Aveau grade mari în rândul discipolilor, purtau câte patru galoane de aur pe pieptul sutanei; însă nimeni nu i-a văzut la faţă, sicriele fiind închise. Unii spuneau, deşi nu ştiu pe ce puteau să se bizuie, că sub capacele prinse în şuruburi erau nişte morţi fără identitate, luaţi din grămadă, numai ca parada să fie posibilă.

Era o zi înnorată, cu un cer greu, primăvara, poate prin martie. Veneam pe strada Batişte şi n-am putut să traversez bulevardul, spre

strada Regală, fiindcă trecerea era oprită de discipoli în sutană, amestecaţi cu poliţia statului. Mă aflam pe trotuar, în dreptul locului unde astăzi se înalţă hotelul „Intercontinental”, iar atunci era reprezentanţa uzinelor Skoda. Curând, a apărut capul cortegiului, dinspre piaţa Romană, venind de la gară. În frunte, mergea o coloană de preoţi, aşa îmi închipui, ar fi fost firesc, altminteri mărturisesc că nu ţin minte sigur. Nu sunt sigur nici cât a durat defilarea, atunci mi s-a părut cel puţin două ceasuri, fiindcă eram nerăbdător să ajung acasă, şi într-o asemenea stare poţi să pierzi noţiunea timpului. Ca să nu fac o greşeală prea mare, am să spun că preoţii puteau să fie în număr de o sută sau două; însă nu m-au frapat prin mulţimea lor, mai mică sau mai mare, de aceea nici nu mi-o amintesc bine, ci am fost uimit că mergeau în front, ca soldaţii, având în mână crucea, în loc de puşcă. De asemeni, nu sunt sigur că imediat după ei venea carul mortuar, cred că da, însă la mare distanţă, cel puţin o sută de metri. Toate personajele din cortegiu erau distanţate, creând între ele spaţii solemne. Carul mortuar nu era un afet de tun, ministrul de război nu aprobase, fapt pentru care mai târziu avea să fie ciuruit de gloanţe, ci un camion cu obloanele scoase, o platformă îmbrăcată în drapele negre şi albe, aceasta din urmă fiind culoarea sutanelor; alţii or fi văzut altă culoare, nu-i contrazic, greşesc adesea în ceea ce priveşte impresiile oculare sau altele, sunt victima imaginaţiei, ceea ce nu socotesc a fi un păcat din cele mai grele. Cabina şoferului nu mi-o amintesc deloc, ca şi când n-ar fi existat, dar cum platforma nu putea merge singură, înseamnă că n-am văzut-o, atenţia îmi era îndreptată asupra catafalcului. Sicriele nu erau puse de-a dreptul pe platformă, ci mai sus, să se vadă, pe un eşafodaj înalt, îmbrăcat în culoarea sutanelor. Erau discipoli de gardă în jurul catafalcului? Probabil, dar nu-i ţin minte, îi acopereau sicriele, aflate mai sus de capetele lor, punându-i în umbră. Îmi amintesc vag să fi văzut câteva figuri îndoliate, femei cu voaluri pe faţă, în spatele camionului, mamele morţilor sau văduvele. Iar după ele, iarăşi la mare distanţă, venea Arhanghelul, singur, mergând pe mijlocul bulevardului, între şinele de tramvai, care luceau de păreau lustruite, ca pentru paradă. Tramvaiele stăteau ţepene, pe la Sfântu Gheorghe, pe la Piaţa Victoriei, şi au stat aşa până a trecut întreg cortegiul. După o aşteptare de două ceasuri, îmi închipui ce de lume blestema sau strângea din măsele.

Toate îndoielile mărturisite mai înainte dispar, când e vorba de Arhanghel. Pe el l-am văzut bine, l-am văzut ca sub lupă, n-am mai avut ochi pentru altceva, de aceea poate în unele privinţe atenţia mea a fost mai difuză. L-am văzut de departe, cum mergea singur prin mijlocul bulevardului, puteau să-l vadă şi cei cu privirea slabă, poate l-ar fi văzut şi orbii, printr-o străluminare miraculoasă. Dar nu avea nimb în jurul capului, şi nu emana lumină cerească, era un om ca toţi

oamenii, decât că solemnitatea cortegiului, spaţiul nemăsurat care-l despărţea de lumea înconjurătoare îl făceau să pară mai altfel. Auzisem de parăzile lui Mussolini, apoi de ale lui Hitler, cu mari desfăşurări de oameni, cu aplauze şi urale, dar abia acum înţelegeam, prin experienţă directă, ce influenţă aveau ele asupra mulţimii, cum îi electrizau pe partizani, făcându-i să-şi piardă minţile. Am luat-o la pas, făcându-mi loc printre oamenii îmbulziţi pe trotuar, m-am ţinut în dreptul Arhanghelului până la Universitate, când cortegiul a cotit la dreapta, pe bulevardul Academiei, apoi pe bulevardul Elisabeta. Astfel, omul mi s-a întipărit pe retină într-o lungă expunere, fără să se piardă niciun detaliu, şi fără primejdia de a se pierde cu timpul.

Toate descrierile dinainte, toate portretele au devenit inutile, am în ochi imaginea lui captată cu mijloace proprii şi fără greşeală. Trebuie să recunosc că sutana făcea din el un bărbat falnic, dar nu-i mai puţin adevărat că şi fără ea avea o statură înaltă, un mers mândru şi o ţinută semeaţă a capului. Sutana, pătrunsă de umezeala aerului, era puţin cenuşie şi îi lua o parte din strălucire.

Cel mai mult m-a impresionat, punându-mă pe gânduri, izolarea lui de propriii discipoli, căci deşi îl urmau cu miile în coloană, părea un om fără înrudiri pământene; singurătatea însă, dacă se potriveşte filozofilor şi sihaştrilor, devine inexplicabilă când cineva ţine o spadă în mână şi are sub conducerea sa venerată batalioane, regimente, divizii de discipoli, gata să-şi dea viaţa la prima poruncă. Astfel, dacă înfăţişarea lui fizică îmi este fixată clar şi definitiv în memorie, nu pot afirma că i-am înţeles şi firea. Unii spuneau că n-avea o minte strălucită, ci doar încăpăţânată: cărţulia lui ar fi fost scrisă de alţii, la fel cuvântările. Alţii socoteau că ar fi un iluminat cu daruri divine. Ceea ce se vedea limpede era un tiran fanatic, mai bun sau mai slab de minte, care voia să impună spada împotriva cuvântului. Arderea cărţilor, privită prin comentariul lui Jordie, pe care îl subscriu fără ezitare şi în întregime, trebuia luat ca un avertisment capabil să înspăimânte pe cei devotaţi ideii de libertate a gândirii şi a cuvântului. Când vorbeşte un singur om, iar celorlalţi li se pune lacăt la gură, nu-i departe sfârşitul pământului; acest adevăr l-au dovedit toate tiraniile, numai că, printr-un noroc al omenirii, acestea s-au prăbuşit înainte de a-şi desăvârşi opera; ceea ce nu înseamnă că n-a fost umilinţă, suferinţă, ruşine şi vărsare de sânge.

* * *

În acel an, 1936, prim-ministru era Gheorghe Tătărăscu; el a rezistat la putere trei ani fără câteva zile, fiind, ce-i drept, un om energic, nelipsindu-i nici abilitatea şi mai ales ferindu-se să iasă din voia regelui. Celelalte guverne, dinainte şi după el, se schimbau după un an, unele mult mai repede.

Interpretând simplu şi direct istoria, lui Tătărăscu i se datorează demiterea lui Nicolae Titulescu, ministrul de externe, fără să fie prevenit, şi pe când nici nu era în ţară. Mulţi au socotit că măsura aceasta, neuzitată în asemenea formă şi în orice caz nemeritată, era ceea ce în box se numeşte o lovitură sub centură, adică un act neloial, care se sancţionează. Dar bietul Guţă, cum i se spunea primului ministru, ceea ce este o minimalizare, cu sau fără intenţie, n-a făcut decât să execute un ordin. De unde venea el, dacă nu de la rege? Dacă istoricii ar spune altfel, nu-mi schimb părerea. Ceea ce nu ştie nimeni însă, inspiratorul întregii afaceri, ca al multora petrecute în acea perioadă precară, care a dus la momentul când dictatura personală a regelui s-a dat pe faţă, n-a fost altul decât domnul Pretoreanu. Pentru cele ce ştia că au să urmeze, fiindcă le-a dirijat el însuşi din umbră, Titulescu înfăţişa o piedică importantă. El se bucura de un mare prestigiu în lumea europeană, cuvântul lui avea greutate, şi cu această armă s-ar fi opus dictaturii. Şi iarăşi spun că nu voi îngădui nimănui să mă contrazică, fie unuia mai bine informat decât mine; părerea mea este, ce-i drept, numai intuitivă, totuşi nimic nu va putea să mi-o schimbe. Cât priveşte amestecul domnului Pretoreanu, n-am cum să-l dovedesc, de vreme ce acest personaj satanic a rămas tot timpul în umbră; dar tot atât de adevărat este că nimeni nu poate dovedi contrariul.

S-a vorbit atunci de multe eminenţe cenuşii, şi poate au existat unele; de intervenţiile domnului Pretoreanu n-a ştiut nimeni, nici măcar cineva din apropierea imediată a regelui, fiindcă el era o supereminenţă, şi nu cenuşie, ci o supereminenţă fantomă. Unii, care nu-l cunoşteau decât din legende, l-au confundat cu Octavian Goga, din cauza neprevăzutei veniri la putere a acestuia, ceea ce părea un fapt diabolic; s-au dezmeticit, când Goga a căzut, după patruzeci şi patru de zile; domnul Pretoreanu nu s-ar fi expus la asemenea ruşine; şi, oricum, presupunerea rămâne o enormitate.

Alţii, care nu ştiau nici ei mai multe despre domnul Pretoreanu, nu-l văzuseră niciodată, dar auziseră de legăturile lui cu palatul, au mers până la bănuiala că el nu era altcineva decât patriarhul Miron Cristea, pe motivul că sub guvernarea acestuia, începută la 11 februarie, a doua zi după căderea lui Goga, se instaurase dictatura regală, cu binecuvântarea marelui cap al bisericii. Mă gândesc ce s-ar mai fi crucit şi ce s-ar mai fi scăldat în aghiasmă cei care făcuseră asemenea presupunere, dacă ar fi ştiut că în casă domnul Pretoreanu purta adesea coadă şi coarne de diavol; coada o purta uneori şi afară din casă, fiindcă putea s-o ascundă.

În sfârşit, cea mai prelungită confuzie s-a datorat celor care ştiau că domnul Pretoreanu avea un ochi de sticlă, mascat cu mefistofelicul lui monoclu negru. Bănuiala cădea cu uşurinţă asupra lui Armand

Călinescu, prim-ministru începând din martie 1939, căci şi el purta un monoclu negru, caracteristic, peste un ochi de sticlă. Confuzia a continuat chiar după ce omuleţul acesta, căci era mic de statură, a fost omorât de discipolii Arhanghelului, după şapte luni de guvernare, fiindcă dusese faţă de ei o politică atât de dură, încât lumea socotea că îi desfiinţase. O revistă ilustrată franţuzească publica o pagină întreagă cu fotografiile lui, capul luat în prim plan, cu felurite expresii şi cu nelipsitul monoclu. Deasupra scria: „Acest omuleţ chior a zdrobit partidul Arhanghelului". („Chior" în româneşte are şi un sens peiorativ, ceea ce nu era cazul cu „borgne" din franţuzeşte.) Cu o seară înaintea atentatului. Armand Călinescu, aflat la o masă în grădina restaurantului „Continental", cu câţiva membri ai guvernului, le spunea acestora, sfidând viitorul fără teamă, că de aici înainte nu mai vedea nicio primejdie: „Este timpul să ne arătăm mai mult în public. Vă sfătuiesc să ieşiţi la plimbare prin oraş, ca toţi cetăţenii."

A doua zi, când venea de la slujbă şi mergea în Cotroceni, unde avea locuinţa, cinci discipoli, aflaţi la pândă, au împins un căruţ în faţa maşinii, blocând-o, apoi au tras cu pistoalele. În maşină era un singur agent de pază, lângă şofer, unde n-a scăpat de gloanţe.

Spre deosebire de Armand Călinescu, Jordie avea grijă să se apere, fiind prea scelerat ca să-şi facă iluzii cu privire la năravurile lupului. De altfel, era avertizat, căci, după ce apăruse articolul privitor la arderea cărţilor, primea zilnic o scrisoare cu antetul alcătuit din două spade orizontale şi cu un cap de mort în mijlocul paginii. Vrând să repare cât de cât lucrurile, angajase în redacţie trei discipoli şi unu la contabilitate. Aceştia nu veneau în sutană, ci îmbrăcaţi civil, dar sub haină purtau revolver, ceea ce nu era greu să se vadă. Nu aveau nicio treabă, ci doar umblau prin redacţie, intrau în birouri, trăgeau cu ochiul în toate părţile. Jordie nu şi-a făcut mult timp iluzii cu privire la atitudinea lor viitoare, de aceea a fost totdeauna gata să-şi apere pielea, aşa a supravieţuit ultimului din discipolii însărcinaţi să-i facă de petrecanie.

Cât îl priveşte pe domnul Pretoreanu, deşi mulţi l-au crezut mort în pielea lui Armand Călinescu, a trăit până în 1946, când i-a plesnit o vână în creier.

36

Pantelimon nu voia să vândă casa de la Suceava; avea de gând ca, într-o zi, când i-o veni vremea, să se retragă şi să moară acolo.

— Nu-ţi mai face planuri! îi riposta Tiberiu. Până să mori dumneata o să vină războiul şi-o să murim cu toţii!

Războiul a venit, într-adevăr, cum prevăzuse domnul Pretoreanu, dar au scăpat cu viaţă şi Pantelimon, şi Tiberiu, împreună cu restul familiei, care îşi plătise tributul cu mult mai devreme. După venirea Alexandrinei în casa lui Trandafil, căci aşa o socotea Cornelia, deşi ea se străduise s-o cumpere, s-o refacă, să ridice în jur o gospodărie prosperă, au mai fost numai trei ani de linişte, când viaţa părea încă idilică, deşi plutea peste lume multă îngrijorare, cu ameninţări din multe direcţii.

În aceşti ani, Tiberiu, ca să-l iau pe el primul, cu toate prezicerile lui pesimiste, îşi făcea planuri de îmbogăţire. El proiecta, deocamdată numai în gând, o societate de ajutor reciproc, care ar fi putut să ducă la câştiguri enorme, aşa îi spunea lui Pantelimon, în speranţa că el îi va da capitalul; bineînţeles, dacă vindea casa, altfel n-avea de unde. În acea afacere miraculoasă, au înţeles că se bizuia pe un fel de perpetuum mobile aplicat în finanţe, chiar dacă în fizică nu reuşise, fapt de care nu-i convinsă toată lumea, dovadă că şi astăzi unii oameni, şi nu puţini, speră să-l realizeze, scutind lumea de a mai trăi cu sudoarea frunţii.

Cred că până acum n-am spus nicio vorbă proastă despre Pantelimon, acest om ciolănos şi aspru în aparenţă, dar a cărui cinste nu mă îndoiesc de a o fi scos în evidenţă fie măcar cu strădania lui de a restitui băncii de la Londra o sumă de bani plătiţi pe nedrept în numele său şi încasată de altcineva, care o prăpădise fără niciun fel de scrupule. De asemeni, am descris curăţenia lui sufletească, manifestată în respectul şi devotamentul arătat Alexandrinei. Mă opresc aici, nu vreau să-i fac încă o dată portretul. Însă trebuie să adaug că, deşi nu dăduse niciodată vreun semn de prostie, nu am apucat să observ sau să deduc cât avea mintea de luminată; atât pot spune, că era un om ca toţi oamenii.

Surprinzător a fost că, deşi o păţise o dată cu Tiberiu, şi îi cunoştea prea bine firea, i-a căzut din nou în plasă, cu o uşurinţă care dovedea cel puţin naivitate. Explicaţia însă e alta, şi mi se pare stupefiantă, la un om a cărui dârzenie se vedea în toate faptele sale; el n-a fost victima naivităţii, ci a unei patimi nebănuite şi inadmisibile, pe care

deşi i-a dat curs, a izbutit s-o ţină ascunsă. La mult peste optzeci de ani, lui Pantelimon i s-au aprins călcâiele după Dita, soţie acum legitimă a lui Tiberiu. E adevărat, ceea ce nu socotesc a fi o scuză, că ea îi ţinuse calea, ademenindu-l cu toate mijloacele, care deşi nu făceau multe parale, fuseseră suficiente spre a-l atrage în cursă. Am văzut şi alţi oameni de vârsta lui păţind-o la fel, sensibili la o ocheadă şireată sau la un oftat cu subînţelesuri, urmat de o atingere parcă întâmplătoare: „Vai! iartă-mă, era să alunec!”

Această fiinţă cu figura vulgară îşi corectase numai dinţii, înlocuindu-i pe cei de viplă cu porţelan potrivit la culoare cu restul danturii; aşa, încetase să mai fie hidoasă, şi cum nu avea o gură urâtă, putea să atragă atenţia unui om cu pretenţii modeste sau fără nicio pretenţie, cum era bietul Pantelimon, de mult convins că îi trecuse vremea. Deşi vânjos şi încă în putere, spre nemulţumirea Miercanei care, dată fiindu-i vârsta, îşi socotea pudoarea lezată la insistenţele lui masculine, ce era el decât o uscătură osoasă, cu pielea zbârcită, bun să-l atârni de un arac în grădină, ca să sperie ciorile?

Într-o zi, când urca scara îngustă a etajului unde îşi avea camerele, uşă în uşă cu Tiberiu, se întâlni cu Dita, care cobora să meargă la prăvălie. Nu ştiu cum îşi suci ea piciorul pe trepte, că pantoful îi sări cât colo, făcând-o să-şi piardă echilibrul; să nu fi fost Pantelimon în cale, s-ar fi rostogolit până jos, praf şi-ar fi făcut oasele. Pantelimon o prinse în braţe, o ţinu să nu cadă, iar ea se lăsă moale, gata să leşine de spaimă. Trecu un timp până să-şi revină, să spun un minut ar fi prea mult, câteva secunde erau de ajuns ca omul să-i simtă trupul fierbinte, încolăcit pe el, şi să se fâstâcească.

— Îţi mulţumesc, nene! şopti Dita, întârziind încă o clipă în braţele lui, înţepenite de emoţie.

Apoi oftă, şăgalnic:

— Nu-mi dai drumul?!

Nu era un reproş, dar bietul Pantelimon se fâstâci şi mai tare, căci nici prin gând nu-i trecea s-o ţină. În sfârşit, Dita se desprinse, şi abia atunci înţelese el cu adevărat că o ţinuse în braţe, fiindcă îi simţea lipsa; fără fierbinţeala ei, tot trupul i se răcise. Ea îi aruncă o privire languroasă, pe sub gene, îşi luă pantoful de jos şi coborî mai departe.

Nimeni din casă nu a ştiut de această întâmplare şi de urmările ei neîntârziate. Dita câştigase simpatia tuturor, în primul rând pe a Corneliei şi a vânzătoarelor din prăvălie, fiindcă era cuviincioasă, modestă şi vrednică. O câştigase chiar şi pe Alexandrina, care stătea mai tot timpul retrasă în casa mare, numai cu Odor, unde restul familiei nu venea decât la mesele de duminică, şi în celelalte sărbători ale anului. Dar Alexandrina era o fiinţă sociabilă, nu fusese greu să-i câştige inima, destul că măcar o dată pe zi se înfiinţa sub fereastra ei, şi-o întreba, privind-o cu adoraţie, ca pe o madonă:

— Vă trebuie ceva, doamnă?

Dacă n-ar fi avut treabă, Dita ar fi stat cu ceasurile acolo, şi-ar fi adus un scaun, să asculte harpa, pentru care poate avea o emoţie sinceră, deşi altminteri nu se pricepea la muzică. Este ciudat că instrumentul acesta, necunoscut de mulţime, nu-l emoţiona mai puţin pe Pantelimon, deşi nici el nu avea vreo pricepere. M-am întrebat ce-i vrăjea pe ei, oameni simpli: harpa în sine sau vraja emanată de Alexandrina, care se adăuga sunetelor?

De la început, Alexandrina îşi alesese o odaie din spatele casei, cu ferestrele spre grădină, ca să poată cânta fără să se audă în stradă; în afară de rare ocazii, ea cânta doar pentru sine, mai mult în surdină. Din acel timp şi încă mai dinainte, de la Suceava, datează micile ei compoziţii pentru harpă, adunate în câteva caiete, ale căror portative le desena singură, neavând la îndemână hârtie de muzică; niciodată nu se gândise că va fi altceva decât un divertisment trecător şi fără urmare. După titluri, se înţelege că ea încerca să-şi povestească viaţa, într-o confesiune transfigurată. Primul caiet cuprindea nouă cântece de leagăn şi nouă cântece de joacă. Nu am avut prilejul să observ ce impresie făceau asupra altora, mie mi-au tulburat adânc sufletul, fiindcă reînviau atmosfera din casa domnului Alcibiade şi totdeodată propria mea copilărie. Nu aveam nevoie de acea cifră, nouă, ca să înţeleg simbolul muzicii; fiecare cântec zugrăvea, cu o subtilitate necăutată, naturală ca respiraţia, firea copiilor ei, de la Odor până la Trandafil.

Mai izbitoare decât puterea de exprimare prin mijloace atât de dificile şi uneori echivoce, cum este muzica, mi s-a părut curajul Alexandrinei de a fi nepărtinitoare cu privire la caracterul copiilor. Lăsând la o parte pe Tadeu şi Titus, pe care nu-i cunoşteam bine, şi pe Teofil, definit abia în parte, restul copiilor îmi apăreau vii în faţă, numai prin sunetele harpei; desigur, un străin nu avea ce recunoaşte, rămânea numai muzica.

Cea mai subtilă împletire de sunete era în portretul lui Odor; nu-l analizez, ar fi o încercare preţioasă, fiindcă n-am pricepere şi, ca să nu mint pe nimeni, nici nu ştiu pe câţi ar putea să intereseze. E uşor să spun ce tragic era evocat Toma şi cum un singur acord disonant, revenind la intervale, îi ilustra brutalitatea care avea să ducă la moartea lui monstruoasă; însă compoziţia nu poate fi explicată atât de simplu, prin aceste câteva cuvinte. La fel voi spune despre cântecul Teofanei, care îmi sfâşia inima; se simţea în el o ardere nesfârşită şi o aspiraţie neatinsă, drama ei, cum o cunoscusem. Temele acestor două cântece le-am regăsit mai târziu, schiţate pe foi răzleţe, în cuprinsul unei compoziţii părăsite, cu spaţii goale, care ar fi trebuit completate şi purta titlul provizoriu *Mormintele*. Cu toată seninătatea ei din timpul cât a locuit în casa lui Trandafil, înconjurată de dragoste, probabil în

sufletul Alexandrinei era un zbucium, căci între aceleaşi foi răzleţe am găsit proiectele unui ciclu nou intitulat *Cântece fără speranţă*.

În timpul războiului, domnul Pretoreanu care, prin complicitatea lui Tiberiu, nu dezinteresată, izbutise să fie din când în când poftit în familie, impresionat, poate sincer, de cântecele cuprinse în primele două caiete, definitivate, o rugase pe Alexandrina să i le încredinţeze, ca să le tipărească. Ea refuzase, dar cum domnul Pretoreanu folosea orice mijloace spre a-şi realiza planurile, îl determinase pe Tiberiu să le sustragă, şi le trimisese unei edituri muzicale de la Leipzig. În 1944, cântecele pentru harpă se imprimau pe hârtie de lux, celuloză şi mătase, ca plicurile domnului Pretoreanu, când tipografia fu distrusă de bombe, ca aproape întreg oraşul. Acea muzică pierdută pentru totdeauna, nu o capodoperă, capabilă însă de a trezi sentimente, emoţii gingaşe, uneori idilice, alteori dureroase, era urmărită de un destin implacabil: chiar dacă Tiberiu n-ar fi sustras caietele, ele tot s-ar fi pierdut, nu mult timp după tipografia de la Leipzig, când o bombă a căzut pe casa mare, unde Cornelia o adusese pe Alexandrina, de au rămas în picioare numai frânturi de ziduri; noroc că înăuntru nu era nimeni.

* * *

Dacă Dita îi sucise capul lui Pantelimon, ceea ce se va vedea fără întârziere, nu după mult timp avea să facă altă victimă, mai greu de închipuit, despre care aş prefera să nu scriu un cuvânt, dacă n-aş avea datoria să dezvălui întreg adevărul. Datoria faţă de cine? Faţă de mine însumi şi faţă de tot ce mă înconjoară, personajele care au populat aria existenţei mele. Omisiunile, probabile, sunt involuntare, înseamnă că anumite fapte mi s-au şters din memorie, şi atunci nu-mi găsesc altă vină decât că m-am apucat de scris cu întârziere; astfel lumea, aşa cum am putut s-o fac, va fi mai goală, ceea ce pentru mine este o pedeapsă destul de usturătoare.

Victima greu de închipuit, victimă imposibilă n-avea să fie altcineva decât Odor. Ceea ce nu putuse să trezească în el gingaşa Medee şi fierbintea Tanie, îi era dat să facă unei femei vulgare, cu un trecut dezmăţat, a cărui amintire o purta încă în sânge. Dar greşesc într-o privinţă, păstrez pe nedrept prima impresie pe care mi-o făcuse Dita, cu gura rânjită, având intercalaţi simetric între dinţii ei galbeni dinţi îmbrăcaţi în viplă, ceea ce îi dădea o înfăţişare hidoasă.

A trebuit să treacă timp după ce îşi reparase dantura, până să observ că aveam în faţa mea altă fiinţă: cu ochi mari, negri, cu părul bogat, strălucind de viaţă, strâns de obicei într-un coc greu, care îi acoperea ceafa, coafură copiată desigur după Alexandrina; oricum, era măcar un semn că ştia să aprecieze distincţia, ceea ce, dacă persevera, putea s-o ducă şi mai departe. Alexandrina rămânea modelul ei, în toate

privinţele, de la ea învăţa, cu începutul şi pe tăcute, cum să se îmbrace, cum să vorbească şi cum să se poarte. Abia când am văzut-o într-o rochie mov, tricotată, strânsă pe trup, cu ciorapi de mătase, în pantofi cu tocuri înalte, am observat că era destul de bine făcută ca să placă măcar bărbaţilor cu gusturile mai puţin rafinate. Printre ei îl pun pe Pantelimon, primul la îndemână. Despre gusturile lui Odor n-am ce spune, cred că erau cu totul neexersate, ochii lui se deschiseră dintr-odată pe Dita, prima femeie care îi atrase atenţia şi-i trezi din letargie simţurile masculine. La el procesul fu mult mai îndelungat decât în cazul lui Pantelimon, care se aprinsese de la prima atingere.

Dacă în ceea ce îl priveşte pe acesta din urmă Dita urmărea un scop de realizat repede, faţă de Odor nu avea nicio intenţie, decât să-i câştige simpatia, cum o câştigase pe a tuturor din casă. Astfel, când se ducea să o salute pe Alexandrina şi s-o întrebe ce nevoi are, se oprea şi la fereastra lui Odor, care scria cu mâna stângă, aplecat peste caietul din faţă:

— Ce mai faceţi, domnule profesor?

În primele rânduri, Odor răspunse „mulţumesc, bine", fără să ridice ochii şi să îşi întrerupă scrisul; pe Dita o cunoştea numai după voce, altminteri cred că nu o văzuse nici când se întâlnea cu ea prin curte şi poate chiar îi arunca o privire. Revelaţia se produse pe neaşteptate, într-o bună zi, când glasul ei la fereastră îl făcu să tresară; abia acum îşi dădea seama că era un glas melodios şi plin de căldură; el nu observase căldura melancolică din glasul Medeei, şi timiditatea mişcătoare din al Taniei. Ştia ce deosebiri erau între un bărbat şi o femeie, dar nu-i trezeau interesul şi, oricât ar părea de incredibil, în urechea lui un glas de soprană avea acelaşi sunet cu unul de bariton, dădeau o singură imagine, cu desăvârşire neutră.

Glasul de la fereastră, mai degrabă de contraltă decât de soprană, pornit parcă din viscere, cu un timbru senzual, dovedind o excitaţie abia stăpânită şi inspirând aceeaşi stare cui îl asculta, îl făcu să ridice ochii şi atunci o descoperi pe Dita, o văzu cu adevărat prima oară. Ea îi zâmbea cu timiditate, dar gura ei, cu dantura albă, nu era mai puţin senzuală decât glasul. Instinctiv, Odor îşi ascunse sub masă braţul amputat din faţa cotului, cu mâneca îndoită şi prinsă într-un ac de siguranţă; până acum, infirmitatea îi fusese cu totul indiferentă, nu-l afectase nici măcar în timpul când învăţa să scrie cu mâna stângă.

— Cine sunteţi dumneavoastră? o întrebă, aiurit, pe făptura de la fereastră.

— Vai, domnule profesor, vă rog să-mi spuneţi pe nume! Eu sunt soţia lui Tiberiu.

Până seara, Odor nu mai fu în stare să scrie nici măcar două rânduri; în sistemul lui de gândire intervenea ceva nou, care îi punea în primejdie ideile atât de mult adâncite, încât de mult nu mai credea

în existenţa altora. Înainte de a se culca, ducându-se la baie, unde îşi freca dinţii cu periuţa până la jumătate de oră, îşi examină prima oară obrazul. O îngrijire atât de prelungită a danturii ar fi plictisit pe oricine, era o exagerare, desigur inutilă. Dar, ca şi atunci când se dezbrăca şi uita de el pe marginea patului, cu o gheată în mână, Odor nu-şi dădea seama de scurgerea timpului; mintea lui era în altă parte, frământa o idee. Acum, privindu-se în oglindă, descoperi că îi crescuse barba, ţepoasă şi cenuşie, încărunţită înainte de vreme, ca şi părul, fiindcă n-avea decât patruzeci şi doi de ani la data aceea. Un frizer venea o dată pe săptămână, să-l bărbierească.

A doua zi dis-de-dimineaţă, ieşi din casă, aproape pe furiş, şi merse la frizer, să-i radă barba. La prânz, când Dita apăru afară, după ce închisese prăvălia, Odor o aştepta, cu ochii în gol, incapabil să adauge un cuvânt la cele scrise în ajun, când se oprise. Împinse scaunul, se ridică şi se apropie de fereastră, fixând-o pe Dita cu o privire halucinată.

— Bună ziua, domnule profesor! îl salută ea, timidă, îmbujorându-se.

Spun încă o dată, ar fi aberant să-mi închipui că urmărea să-l prindă în mreje; pe lângă compasiunea datorată infirmităţii, avea pentru el o admiraţie respectuoasă, ştiindu-l că scria toată ziua, şi nu de o lună, de un an, ci de-o viaţă.

— Dumneata mi-ai inspirat o idee nouă, i se adresă Odor, încercând să aterizeze din zborul lui cu vizibilitatea confuză, ca să se poată exprima în limbajul obişnuit al oamenilor. O idee de răscruce, o răsturnare de sensuri, îmi va cere ani de meditaţie şi de muncă s-o integrez în ceea ce am gândit până astăzi, dar nu mă sperii, nici nu regret, fiindcă nu m-am născut pentru altă misiune.

Deşi nu înţelegea nimic, Dita se bucura că el îi vorbise. Drept singur răspuns, repetă invitaţia din ajun:

— Dar vă rog să-mi spuneţi pe nume, domnule profesor. Mă cheamă Afrodita.

— O! se extazie Odor, fără ca numele, în împrejurările date, să i se pară ridicol. Te cheamă ca pe zeiţa frumuseţii şi tinereţii divine. Afrodita, soră cu Venus, amândouă născute din spuma mării!

Îmi vine să mă crucesc, când îi reproduc cuvintele; i-am urmărit întreaga viaţă, nimic din alcătuirea lui omenească nu le făcea posibile. Era, într-adevăr, o răsturnare de sensuri, cum spunea el însuşi, puţin mai înainte.

* * *

Cu Pantelimon însă Dita urmărea altceva, şi Tiberiu nu era străin de planul ei, dimpotrivă, el însuşi i-l sugerase. Poate mai mult decât atât,

îi poruncise.

Într-o seară, după ce numărase împreună cu Cornelia banii încasaţi peste ziuă în prăvălii, Dita îşi aruncă ochii prin grădină, după Pantelimon, dar nu-l văzu, îşi terminase treburile, straturile de legume şi florile erau udate, săpate, spaţiile dintre ele greblate, se cunoştea mâna omului harnic. Nu era nici la bucătărie, unde Miercana pregătea grătarul pentru muşteriii de seară. La birtul din fundul curţii, venea lume fără pretenţii, mai ales salahori pe la binalele din cartier, să mănânce de prânz o ciorbă şi o tocană. Îndemnată de Pantelimon, care n-avea astâmpăr, Cornelia obţinuse de la Primărie aprobarea să pună pe trotuar câteva mese, în faţa prăvăliilor. Acolo venea seara o lume mai spălată, dar nu din marea societate a oraşului, ci vecinii de pe stradă sau de pe străzile alăturate, atraşi de mititei, de fleici, de antricoate şi de bateriile îndopate cu gheaţă, toate bune şi cu preţuri modeste. Îi servea însăşi Miercana, în halat alb şi cu bonetă, ca bucătarii; ea lua comenzile, ea punea fripturile pe grătar, iar când erau gata le aducea la masă. Avea un băiat de ajutor, care mătura trotuarul, pregătea mesele şi bateriile cu băutura. Clienţii îşi turnau singuri în pahare, vin cu sifon, apoi ciocneau, beau şi plescăiau cu limba în semn de satisfacţie. Vinul era într-adevăr bun, adus de Pantelimon, cu butoiul, de la podgoriile din judeţ, renumite. Câteodată, se aciuia pe la mese un ţigan cu vioara, le cânta oamenilor la ureche, în mirosul grătarului care venea din fundul curţii. Şi nici muşteriii, din mahala, mulţi din ei burtă-verde, nici ţiganul cu vioara, nu ştiau că, doar trei case mai departe, o femeie distinsă cânta la harpă, fără să se audă în stradă, iar alături, un om care ar fi părut fratele ei, sau chiar tatăl şi nicidecum fiul, se chinuia de săptămâni întregi să-şi regrupeze gândurile răvăşite, să le ia de la început într-o viziune nouă, când nu mai avusese mult ca să le ducă la capăt.

Dita urcă scările, în lumina slabă a amurgului, cu gândul să se întindă puţin în pat, să aţipească până venea Tiberiu la masă. Nu gătea ea mâncare, o lua de jos, cu sufertaşul. Nu ştia ce treburi învârtea bărbată-su prin oraş, pleca fără să-i spună unde, şi când se întoarce.

Ajunsă sus, în holişorul dintre cele două apartamente, o umbră omenească îi tăie calea, o prinse în braţe, o strânse zdravăn şi-o înghesui în uşă. Nu se sperie prea tare, îl recunoscuse pe Pantelimon şi îmbrăţişarea lui chiar îi făcea plăcere. Dar când el dădu s-o împingă înăuntru, i se făcu frică de-a binelea.

— Eşti nebun? Dacă ne prinde?

Ca un făcut, Tiberiu tocmai se întorcea acasă, Pantelimon îl întâlni în uşa de jos, coborâse scările împleticit şi roşu la faţă.

— Ce-i, nene? îl întrebă Tiberiu. Parcă nu ţi-s boii acasă!

— Nu-mi sunt, lua-i-ar naiba!

Trecu aşa mai bine de-o săptămână, seară de seară Pantelimon o pândea pe Dita, dar lui însuşi îi era frică; dacă ea l-ar fi lăsat înăuntru poate nici n-ar fi avut îndrăzneala să intre. În schimb, o dorea tot mai fierbinte, îl ardeau măruntaiele, îşi pierdea minţile. Dacă nu l-aş fi văzut cu ochii mei, n-aş putea crede. Cum să se înmoaie aşa un om care naufragiase în Oceanul Îngheţat şi se salvase, ajunsese la ţărmul Norvegiei, pe urmă luase în lung toată Laponia, Finlanda şi întreaga Rusie în revoluţie, strecurându-se printre fronturi, şi după multe ocoluri ajunsese teafăr în România? Dintre toţi, numai Cornelia observase că se schimba de la o zi la alta; treburile şi le făcea, destoinic, însă nu era în apele lui; sau îl chinuia o meteahnă ascunsă, sau avea ceva pe suflet.

— Ce-i cu dumneata, cumnate? îl întrebă până la urmă, deşi nu-i plăcea să se amestece în treburile cuiva, cât timp el nu-şi deschidea inima.

— Mi-e de casă, uite, vine toamna şi stă aşa, singură din primăvară… Mă bate gândul s-o scot în vânzare. Dar dacă o trebui să plec de-aici, unde să mă duc?

— De-aici n-ai să pleci niciodată. Fără dumneata ce ne-am face?

Pantelimon nu mai ezită nicio clipă; chiar atunci se duse la Tiberiu, care îşi făcea somnul de după-amiază, intră în camera unde de-atâtea ori se visa cu Dita, îl trezi şi se aşeză pe marginea patului.

— Nepoate, uite ce m-am gândit eu, vreau să vând gospodăria de la Suceava.

Lui Tiberiu îi pieri somnul într-o clipită, sări din pat, îşi dădu cu apă pe faţă.

— Ţi-o vând eu, nene, nici n-ai nevoie să mergi acolo, într-o săptămână, nu, mai puţin, în patru zile vin cu banii. Numai să-mi dai procură!

Cuvântul procură, care ştia ce înseamnă, îl cam sperie pe Pantelimon: adică să te dai pe mâna altcuiva, cu tot al tău, să-ţi vinzi şi sufletul, că altfel la ce-ţi mai trebuie, dacă ţi-ai pierdut avutul? Asemenea frământări, numite probleme de conştiinţă, care au preocupat pe marii creatori ai lumii, romancieri, dramaturgi, filozofi, pot să existe şi în inima unui om simplu, chinuindu-l nu mai puţin decât pe un marchiz sau un conte. Pantelimon îşi pierduse curajul, stătea la îndoială pe marginea patului, când se deschise uşa şi intră Dita, zâmbitoare şi mirată de vizită. Dar mirarea ei era prefăcută, ştia dinainte ce-o să urmeze.

— Plec la Suceava! o vesti Tiberiu, fără nicio introducere.

Dita văzu pe chipul lui Pantelimon o încruntare, putea să se răzgândească, trebuia să-l încurajeze. De aceea îi aruncă pe furiş o privire semnificativă, în timp ce-l întreba pe bărbată-su:

— Şi cât o să mă laşi singură? Sau vrei să merg cu tine?

La aceste din urmă cuvinte, Pantelimon tresări, apoi se făcu palid. Dar el nu era un prostănac, putea să se răzgândească, atâta timp cât nu dăduse procura. Spaima îi trecu repede, când Dita îi făcu cu ochiul după ce se auzi răspunsul lui Tiberiu:

— De ce să mergi cu mine? Aici cine să-ţi ţină locul? Şi eu mă duc la treabă, nu la plimbare.

A doua zi, Pantelimon merse cu nepotul la judecătorie şi îi dădu procura. Pe urmă se despărţiră. Tiberiu se duse la Frusinela, stătură ce stătură de vorbă şi hotărâră să meargă la prăvălie. Prăvălia lui Tănase Voinescu, „La căpăţâna de zahăr în poleială de aur" nu era departe, totuşi Frusinela, în trecutul ei o biată fată de la ţară, sedusă în porumbişte de un fante în haine nemţeşti, cu cravată, nu admitea să meargă pe jos, în mulţimea de pe trotuare, aşa că îl chemă pe şofer şi îi porunci să scoată automobilul.

Nu mai aveau Creyslerul Imperial, se învechise, ci un Lincoln-Zephir nou, printre primele venite în ţară. Prăvălia, numită aşa impropriu, era un mare magazin de coloniale, din centru, faţă în faţă cu primăria. În cei şase ani scurşi de când voise să cumpere casa Alexandrinei, Tănase Voinescu se cam trecuse, n-avea decât cincizeci şi cinci de ani, dar i-ai fi dat cincisprezece, pe deasupra, îi slăbise vederea, în registre se uita cu lupa, noroc că avea un contabil de încredere. Nici cu auzul nu stătea bine, când cineva nu-i vorbea destul de tare, trebuia să-şi bage cornetul în ureche. De mers, mergea târşindu-şi picioarele, dar se încăpăţâna să facă drumul între prăvălie şi casă numai pe jos, încurajându-se singur că aşa îşi păstrează sănătatea, fără să ţină seama că unde unui om tânăr i-ar fi fost de ajuns zece minute, lui îi trebuia jumătate de oră. În sfârşit, fără să-şi fi pierdut judecata, acum avea mintea mai înceată, se gândea mult până să înţeleagă o întrebare şi tot atât de mult ca să dea răspunsul. În schimb, se bucura de o bună ţinere de minte, dovadă că, îndată ce dădu cu ochii de Tiberiu, îl şi luă în primire:

— Ai venit cu banii?

Când fusese hotărât să cumpere casa Alexandrinei, îi dăduse cincizeci de mii de lei arvună. Vânzarea nu se făcuse, dar negustorul nu-şi mai văzuse arvuna înapoi, Tiberiu o cheltuise.

— Chiar pentru asta am venit, nene Tănase! răspunse Tiberiu, volubil.

N-avea de pledat mare lucru, o convinsese pe Frusinela, acasă: „Un asemenea chilipir n-ai să mai găseşti toată viaţa! Ce-ţi trebuia un palat, la ţară? (Se referea la casa domnului Alcibiade, după care Frusinela plânsese cu lacrimi cât pumnul.) Pe când aşa, ia gândeşte-te, vilă în Bucovina, cu livadă şi vie; şi aproape pe gratis, trei sute de mii, unde mai găseşti una ca asta!?" „Dar e departe! Faci o zi până acolo!" „Păi tocmai asta îţi trebuie ţie! Credeam că ai să înţelegi singură!

Bărbată-tu n-o să se ţină după tine; când vrei, pleci, poate ai chef să te duci şi tu de capul tău, viaţa e scurtă!" Frusinelei îi sclipeau ochii, nu-i trecuse prin minte, şi era atât de simplu să înţeleagă! Cu cât mai departe, cu atât mai bine! Nimeni nu te vede, şi dacă te vede, nu te cunoaşte. Putea să se ducă fără grijă, cu oricine îi poftea inima!

Vânzarea se făcu astfel, pe nevăzute. Tănase Voinescu avu obiecţii numai asupra preţului:

— Trei sute de mii? E o sumă!

— Două sute cincizeci, îl corectă Tiberiu. Restul îl opreşti în locul arvunei!

Ideea devenea o ispită; păgubaşul nu mai spera de mult că o să-şi vadă banii înapoi, erau aruncaţi pe gârlă. Dar n-ar fi fost negustor, dacă se lăsa dintr-odată.

— Şi cum, adică? Arvuna nu-i tot a mea?

— Hai să nu ne ascundem după deget, nene Tănase! ripostă Tiberiu, cinic. E a dumitale, dar ştii că altfel n-ai s-o mai vezi niciodată!

— Orişicum! Un sfert de milion, nu-l găseşti pe stradă!

— Ba curând o să-i găseşti şi-n lăzile de gunoaie! Dumneata nu vezi cum se scumpesc toate?! Şi e doar începutul, o să vină inflaţia! Nu-i mai bine să bagi banii în ceva sigur?

Chiar dacă Tănase Voinescu ar mai fi stat la îndoială, nu-i îngădui Frusinela.

— Haide! Nu te mai moşmondi, şi bate palma!

Culmea îndrăznelii, Tiberiu pretinse o nouă arvună, alţi cincizeci de mii, nu putea să plece la Suceava cu mâinile goale. Acum negustorul se opuse, cum să dea bani pe ceva care poate nu exista decât în închipuire?! Târgul s-ar fi stricat, dacă Frusinela nu intervenea încă o dată:

— Iau eu banii şi nu-i dau decât dacă îmi place vila! Când plecăm?

— Mâine dimineaţă, nu pot să aştept, am şi alte treburi.

Spre regretul Frusinelei, trebuiau să meargă cu trenul, nu era şosea asfaltată decât până la Buzău, restul, praf şi hârtoape, cinci sute de kilometri. Dar cei zece kilometri câţi mai rămâneau de la gară, Frusinela nu se mulţumea să-i facă oricum, cu trăsura sau cu poştalionul, aşa că trimise Lincolnul înainte, cu trenul de coletărie rapidă; Tiberiu se duse la gară, obţinu un vagon-platformă, bineînţeles cu plocoane. Peste două ceasuri, maşina era îmbarcată, iar a doua zi spre seară, când ajunseră la Suceava, îi aştepta în gară.

Casa lui Pantelimon n-avea instalaţie electrică, abia găsiră o lampă cu gaz la vecinul care se îngrijea de gospodăria părăsită; el săpase via, o stropise, el curăţase pomii, îi apărase de omizi, el semănase sau sădise legumele; în schimb, roadele erau ale lui, aşa fusese învoiala, avu grijă să spună din capul locului cumpărătorilor. Se făcuse întuneric, Frusinela nu putea să vadă nimic pe afară, dar nici n-o

interesau roadele pierdute; o dezamăgise vila, care nu era decât o casă de ţară, ce-i drept bine ţinută, cu pereţii necoşcoviţi, curaţi, parcă văruiţi proaspăt; nici prin minte nu-i trecea că sub preşuri nu erau duşumele, ci lipitură.

— În tindă se poate pune o baie, opină Tiberiu, ca s-o îmbuneze.

Ea pufni, îi spuse în gând, „du-te dracului!", pe urmă se duse cu gândul la zilele plăcute pe care putea să le petreacă aici, departe de ochii lumii, căci, în definitiv, pentru acest scop lua casa.

Se culcară fiecare într-o odaie, lampa o puse Tiberiu în tindă, ca să dea un pic de lumină în amândouă părţile. Şoferul dormea în maşină. Frusinela se spălă în lighean, vecinul adusese o găleată cu apă, pe urmă se trânti în pat, răpusă de oboseală. Aţipise, când îl simţi pe Tiberiu alături. Încercă să-l alunge:

— Fugi de-aici, sunt zdrobită!

Mersese douăsprezece ore cu trenul, şi nici noaptea dinainte nu prea dormise, de emoţie. Tiberiu însă nu-i dădu pace, îi ridică poalele cămăşii de noapte, iar ea nu se împotrivi multă vreme. Câteva clipe mai târziu, îi trecuse şi somnul, şi oboseala. Lampa se stinsese singură, în tindă. În lumina zorilor, Frusinela luă poşeta de jos, fusese pusă bine sub pernă, dar perna cine mai ştia unde este? – şi scoase plicul cu banii.

— Uite arvuna, ticălosule! îngână tandră.

Mai mult nu putu spune, căzu în somn, doborâtă. Tiberiu număra banii pe marginea patului.

* * *

Cele petrecute după ce Pantelimon se întâlnise cu Dita pe scară şi o ţinuse să nu cadă, înfierbântarea lui atât de smintită, hotărârea de a vinde casa numai ca Tiberiu să plece la Suceava nu reprezintă nimic nou, asemenea fapte s-au petrecut în multe rânduri şi în multe locuri, cu oamenii din toate straturile societăţii. Neobişnuit este ce s-a întâmplat mai departe cu Pantelimon şi Dita, deşi oricine poate să-şi închipuie; dar nu până la capăt, şi nu cu amănunte.

În chiar prima seară, când Tiberiu se afla cu Frusinela în patul răvăşit ca după cutremur, Pantelimon aşteptă să vină Miercana de jos, aducând cu ea mirosul de mititei şi de fleică, să adoarmă, pe urmă ieşi tiptil din cameră şi se duse la Dita, chinuit de gândul că uşa ar putea să fie încuiată; nu era, se deschise lin, de parcă balamalele şi clanţa ar fi fost unse proaspăt. M-am întrebat dacă rămânea de obicei descuiată, sau Dita o lăsase dinadins aşa, poate o şi unsese, să nu scârţâie. Adevărul era chiar acesta, ceea ce avea să se vadă îndată. Când Pantelimon se aşeză pe pat, ea nu dormea, stătea cu faţa în sus, cu mâinile sub cap, şi nu făcu nazuri, ca Frusinela, ci dădu plapuma la perete: n-avea nimic pe ea, decât pielea, părul din cap şi din celelalte

locuri.

— Hai, vino! zise, apucându-l de mână.

În clipa următoare se smuci, speriată.

— Aoleu, ce-i asta? Stai mai încet, că mă rupi în două!

Nu se aşteptase, surpriza o buimăci, dar se obişnui repede şi începu să se bucure, deşi cu un pic de teamă, gata să se tragă înapoi la o mişcare mai înfocată.

Am întrebat odată pe o femeie cu multă experienţă, care cunoscuse bărbaţi de toate felurile, ce se întâmplă cu ea dacă dă de unul înzestrat peste măsură. „Mă adaptez!" mi-a răspuns simplu. Nu m-am îndoit că ştia ce spune. Dar tot atât de adevărat este că sunt şi organisme mai puţin elastice, atunci e un chin pentru amândouă părţile. Nu era cazul cu Dita, totuşi ezitarea ei iniţială mă face să cred că se afla cam la limită; în schimb, o favoriza antrenamentul. Cunoscându-i biografia, şi punând la socoteală numai bărbaţii de pe strada Calomfirescu, douăzeci şi cinci pe zi, ca să iau o medie modestă, într-un an fac peste nouă mii, să zic opt mii, ca să scad din numărul zilelor pauzele obligatorii. Dacă înmulţesc cu şapte, anii câţi funcţionase acolo, fără întrerupere, mă apucă groaza: cincizeci şi şase de mii – un corp de armată! Şi încă o asemenea cifră nu reprezintă recordul, nu ştiu dacă este cineva capabil să şi-l închipuie. Cu toate cele spuse mai înainte, Dita nu mai întâlnise pe unul ca Pantelimon, era şi el un record, ceea ce la urmă o făcu să exclame:

— Ptiu! Să nu te deochi! Eşti numai ciolane, încolo ai pe dracu în tine, mi-ai făcut praf măruntaiele!

Dar nu era îngrozită, dimpotrivă, când Pantelimon vru să se dea jos din pat, îl ţinu cu amândouă mâinile:

— Mai haide o dată!

— Ce, crezi că eu sunt puşcă-mitralieră?!

— Hai, încearcă!

Dita avea meşteşugurile ei să-l pună pe picioare, aşa ceva Pantelimon nu mai văzuse, îl cuprinseră fiorii din tălpi până în creştet. La sfârşit, când se depăşise pe sine, zise cu admiraţie:

— Dacă nu ţi-ai uitat vorba, că aş avea pe dracu în mine, să ştii că tu ai pe puţin o duzină!

— Acum, du-te! zise ea, cu totul năucă. Şi să nu mai vii mâine noapte; îmi ajunge!

Pantelimon acceptă cu bunăcuviinţă:

— Că n-am să mai vin, se înţelege de la sine; ai văzut cum stă treaba, şi gata! N-o să-mi închipui că ţi-am căzut cu tronc la inimă. Dar, ca să fie sigur, mai bine încuie uşa!

Sfatul îl dăduse numai aşa, ca să se grozăvească, altminteri dracul din el murise. De atunci înainte, nu mai făcu nicio încercare, nici nu se mai gândi, dorinţa îi trecuse parcă pe vecie, printr-un act de

bravură, care putea fi o apoteoză.

Când Tiberiu veni cu banii, Pantelimon se duse în oraş şi cheltui zece mii de lei pe o brăţară de aur, frumos cizelată, de la Viena. Fiindcă voia ca Dita s-o poarte pe faţă, nu i-o dădu ei de-a dreptul, ci lui Tiberiu: „Uite, asta-i pentru nevastă-ta! Dar dacă te duci s-o vinzi, îţi rup oasele!”

Tiberiu îşi luase partea; cincizeci de mii îi păstrase pentru sine. Cu totul, o sută de mii, dacă se punea la socoteală şi vechea arvună, pe care o cheltuise tot el, şi i-o restituise lui Tănase Voinescu din banii lui Pantelimon, Acestuia îi părea rău după casă, cât despre bani nu-i păsa de ei, nu se socotea în pagubă, noaptea cu Dita făcea mai mult decât o sută de mii şi o brăţară de aur; făcea totul!

Acel tot, o sută nouăzeci de mii, avea să-i prăpădească nimeni altul decât Tiberiu, investindu-i într-o afacere dezastruoasă care nu era prima, dar le întrecea pe celelalte.

37

Că domnul Pretoreanu îmbătrânise putea să-şi dea seama oricine îl cunoscuse cu câtva timp înainte. E adevărat că nu părea să aibă mai mult decât vârsta lui biologică, şaptezeci şi trei de ani sau şaptezeci şi patru, nu se ştia sigur, dar în niciun caz optzeci, cum scria în *Enciclopedia britanică*; totuşi, aerul lui juvenil şi energic, pe care şi-l păstrase multă vreme, crease impresia că un asemenea om nu va îmbătrâni niciodată şi nu va putea să moară decât în picioare. Ultima oară îl văzusem cu şase ani în urmă, când venise în vizită la domnul Neagoe, pentru Alexandrina, neanunţat şi atât de inoportun, că el însuşi îşi dăduse seama şi plecase în zece minute.

L-am privit de la fereastra etajului, când ieşea pe poartă, cam adus de umeri, şi mi s-a părut că avea un aer de câine bătut, inimaginabil la un om care până atunci fusese, nu doar pentru mine, întruparea lui Mefisto, neînvins de nimeni. Pălăria şi-o lăsase în maşină, ca să-şi ia un aer mai tineresc, un gest instinctiv de apărare împotriva scăderilor, aşa cum le simţea în sine, înainte de a le remarca alţii. Privindu-l de sus, am observat că pleşuvise în creştet, şi atunci mi-am dat seama că îmbătrânise, şi parcă brusc, în cele zece minute. Pe urmă, nu l-am mai văzut multă vreme, nu era de mirare, nu aveam nicio legătură cu cercul lui de oameni, dacă exista unul; după câte ştiam, ducea o viaţă izolată, se arăta din ce în ce mai rar în public, uneori dispărea multă vreme, astfel încât existenţa lui devenea tot mai misterioasă.

În acel an, când domnul Pretoreanu a venit în vizită la Alexandrina, pe care Tiberiu a convins-o, sau mai degrabă a obligat-o să-l primească, puţin timp după ce Pantelimon vânduse casa de la Suceava, războiul civil din Spania începuse de două luni şi câteva zile. De o lună, douăzeci şi şapte de ţări europene semnaseră la Londra un acord, prin care se obligau să nu intervină în niciun fel, pentru niciuna din părţile aflate în luptă. S-a vorbit mult în această privinţă, s-au ţinut mitinguri şi discursuri, s-a constituit un „comitet de neintervenţie”, s-a înnegrit multă hârtie de ziar, dar de intervenit s-a intervenit încontinuu, adesea pe faţă, şi de o parte, şi de alta, prelungindu-se astfel războiul.

Ştiam încă din copilărie ce amestec avusese domnul Pretoreanu în războiul burilor, din Transvaal, pe când eu nici nu mă născusem. Deşi nu aveam destulă minte să judec asemenea fapte, purtarea lui mi s-a părut de pe atunci paradoxală, cuvânt necunoscut încă de mine, căci furnizase arme ambelor tabere; ştiam de la domnul Alcibiade, din

conversaţiile lui cu persoane mature; trăgeam cu urechea. Asemenea faptă nu-mi intra în minte, era imposibil s-o înţeleg şi să-i găsesc explicaţia, era în contrazicere cu natura creată de Dumnezeu şi cu logica omenească, dobândită în milenii de experienţă şi cugetare. Atunci cred că mi s-a format prima cută pe frunte.

Am dezvăluit numele domnului Alcibiade, fiindcă e mort de multă vreme, iar războiul burilor interesează prea puţini oameni. În schimb, nu-mi este îngăduit să spun de unde ştiu cele ce urmează, fiindcă am promis să păstrez secretul, cât timp informatorul meu va fi în viaţă, şi este. Unii se vor gândi probabil că e vorba de Sobieski, secretarul domnului Pretoreanu; nu-i pot împiedica să creadă orice, eu însă n-am spus.

Tot timpul războiului civil din Spania, până în 1939, domnul Pretoreanu a mijlocit furnizarea de arme, de tancuri şi avioane, plus felurite echipamente, apoi îmbrăcăminte şi hrană, pe toate fronturile de luptă, şi paralel cu acestea a susţinut încontinuu comitetul de neintervenţie. Deşi faptele rămân şi ele paradoxale, nu mă mai surprind, după cum nu m-a surprins vizita lui la Arhanghel. Ultima oară mă mirasem de mult, încă pe la sfârşitul copilăriei, aflând că era principalul acţionar al uzinelor chimice din Germania, unde în primul război mondial se fabrica iperita, care a făcut multe victime în rândurile armatei franceze, aliata noastră.

Poate că detaliile tuturor acestor afaceri se vor afla mai târziu, când vor fi descoperite cine ştie ce dosare secrete, aflate cine ştie unde. Până atunci, mă mulţumesc să povestesc numai faptele care nu-mi lasă nicio îndoială, deşi nu există dovezi concrete, decât poate contrarii, furnizate de partea interesată în păstrarea secretului, ca să deruteze partea adversă; adesea, dovezile negative îşi schimbă sensul, prin însuşi faptul că pot fi găsite cu uşurinţă; cineva ni le pune la dispoziţie.

O anumită audienţă a domnului Pretoreanu la rege, după ce făcuse o vizită secretă lui Hitler, mi-a confirmat-o Bob Ianculescu, fostul logodnic al Ritei, care nu am aflat niciodată sigur ce hram ţinea la palat, în afară de acela că recruta şi instruia amantele regale. El pretinde că a putut să asculte chiar conversaţia, dintr-un birou de alături, prin uşa întredeschisă sub draperie. Socotesc că nu-i decât o minciună; cum ar fi putut să umble pe-acolo ca la el acasă, deşi, ce-i drept, tatăl lui vitreg era şambelan al palatului?! E adevărat că relatarea lui corespunde cu cele aflate de mine, nu ştiu cum a aflat şi el, dar n-am nevoie de nicio confirmare, sursa mea e prea sigură. Domnul Pretoreanu i-a spus regelui: „Majestate, în patru ani va începe războiul în Europa. (Ceea ce ne spusese şi nouă, la şcoală, cu mult înainte şi ceea ce s-a adeverit cu precizie.) Războiul va fi lung, cu faze schimbătoare, mult mai extins decât primul; bineînţeles, vor intra în

luptă şi Japonia, şi America, dar de învins până la urmă nu va putea învinge decât sau Germania, sau Rusia; altă alternativă nu există, oricât am dori-o cu toţii, şi iată pentru ce motive…”

Expunerea lui, lungă, n-aş putea s-o reproduc în întregime, fiindcă nu mi-a fost îngăduit să iau notiţe. Ţin minte argumentele principale, însă mi se pare de prisos să le reproduc, azi le cunoaşte toată lumea preocupată de viitorul omenirii. Domnul Pretoreanu a încheiat astfel: „În consecinţă, Majestate, vă sfătuiesc să mergeţi urgent în vizită şi la Hitler, şi la Stalin; voi mai cugeta şi vă voi spune la timp care să fie primul. Pe urmă, când va începe războiul, veţi păstra o neutralitate binevoitoare faţă de amândouă părţile, până ce se va desemna învingătorul; atunci veţi trece în tabăra lui, fără întârziere…” „Eu mă bizui pe Anglia şi America!” i-a răspuns regele.

Toate previziunile domnului Pretoreanu, din conferinţele pe care ni le ţinea la sfârşitul anului de şcoală, s-au adeverit întocmai. Ce se întâmplase cu raţiunea lui în şase ani, de când terminasem şcoala? Sfatul de-a rămâne în neutralitate faţă de doi beligeranţi ca Rusia şi Germania, când ne aflam la mijloc, între unul şi altul, mi se pare o naivitate sau o şiretenie ţărănească. Nu cumva în acest Marin Pretoreanu, magnat al finanţelor mondiale, se trezea o origine rurală, făcându-l să coboare, de la războiul între două puteri ale lumii moderne, la o gâlceavă sătească pentru o brazdă de plug trasă în pământul de alături? Sau era încă un paradox, pur şi simplu, un conflict de gândire al lui, cu el însuşi?… Rolul din umbră nu şi l-a părăsit, n-a fost o abdicare, şi din câte am mai putut să aflu, n-a avut altă lacună, din contră, şi-a continuat ascensiunea, şi-a exercitat influenţa în domeniile importante ale vieţii noastre publice, până în noaptea de 23 spre 24 august 1944, când a suferit primul spasm cerebral, rămânând paralitic.

În doi ani care au urmat după audienţa la rege, l-am văzut în câteva rânduri, în casa lui Trandafil. Despre viaţa lui secretă în această perioadă n-am putut să aflu nimic, poate nici n-au fost fapte notabile. În iarna anului 1938, spre ’39, nesocotindu-i sfatul, regele a plecat în Anglia, într-o vizită oficială. Cei din jurul domnului Pretoreanu spun că, aflând vestea, acesta a pălit, de teamă, sau de mânie. Apoi, fără să piardă decât o noapte, căci pe atunci avioanele de pasageri nu decolau pe întuneric, şi-a luat geamantanul, a mers la aeroport şi, cu prima cursă aeriană, de dimineaţă, un „Air France”, a plecat la Paris, cu transbordare imediată pentru Londra.

În acel timp, lucram în redacţia lui Tit Vanica. N-am ascuns că nu era o meserie pe placul meu, dar speram să mă apropie de un ţel principal, să public o carte. Cineva a spus despre gazetărie că te poate duce oriunde, cu condiţia s-o părăseşti la vreme şi fără regrete; am părăsit-o, şi n-am regretat-o; dar recunosc că până atunci mi-a dat

prilejul să învăţ multe, şi într-adevăr mi-a ajutat să-mi împlinesc dorinţa. Poate folosul meu cel mai mare este că am tras cu urechea la ce spuneau alţii, versaţi în treburile publice şi politice; n-am dorit câtuşi de puţin să-i ajung din urmă, cu atât mai puţin să le-o iau înainte; aveam alte ambiţii. Însă datorită lor m-am aflat şi eu în centrul evenimentelor, astfel acea perioadă reprezintă în viaţa mea o şcoală de primă însemnătate. Sigur că astăzi, evenimentele de atunci, rămase în urmă, au fost acoperite de altele, făcându-le să-şi piardă importanţa, până ce unele au să fie uitate cu totul; am privilegiul că n-am să le uit niciodată. Singurul neajuns este că dacă le-aş povesti pe toate, aşa cum le-am văzut de aproape, mai nimeni n-ar vrea să mă creadă; de-atâtea ori am spus că istoria n-o scriu contemporanii, nu li se îngăduie, sunt împiedicaţi cu felurite tertipuri, puternicii zilei având interesul să nu se arate posterităţii în adevărata lor lumină; iar mai târziu, lumea uită.

Pe când regele se afla la Londra, în vizită oficială, şi punea ţara la cale cu regele Angliei, Arhanghelul, care se întrecuse cu gluma, făcea închisoare, împreună cu un număr de discipoli, acuzaţi de turbulenţă în politică. S-a spus că judecarea lor, în 1938, s-a datorat unui protest al lui Nicolae Iorga, ceea ce este adevărat, în sensul că a existat protestul, cauza principală a asasinării lui viitoare, însă factorul determinant şi necunoscut al sentinţei, zece ani de închisoare, era domnul Pretoreanu, care jurase moartea Arhanghelului; neexistând această pedeapsă în legile noastre, el s-a mulţumit cu ceea ce a hotărât judecata, dar s-a jurat încă o dată ca Arhanghelul să nu iasă viu din temniţă.

Publicul n-a putut să afle ce făcea domnul Pretoreanu la Londra, vizita lui acolo era secretă, şi cenzura, introdusă de dictatura regală care se instituise în a doua zi a lumii martie, anul 1938, când se întâmplau toate acestea, nu admitea să fie adusă la cunoştinţa mulţimii. Povestesc faptele cu puţină anticipaţie, nu din nerăbdare, fiindcă ele nu aveau de ce să ne bucure, ci spre a termina un episod din viaţa domnului Pretoreanu; după aceea, el va trece din nou în umbră, şi atunci mă voi întoarce la locul unde am lăsat povestirea.

În redacţia lui Tit Vanica, nici colaboratorii mei mai pricepuţi în politică internaţională nu ştiau mai mult decât marele public ce urmărea domnul Pretoreanu la Londra. Erau, în schimb, satisfăcuţi de vizita regelui acolo, interpretând-o, pe bună dreptate, drept o adeziune la punctul de vedere al Marii Britanii şi al puterilor aliate, sau simpatizante, cu privire la agresivitatea lui Hitler, care chiar în acel an anexase Austria şi nu părea că se va mărgini la atâta.

Mare a fost stupefacţia şi dezamăgirea redacţiei când, două zile mai târziu, a venit ştirea că regele, în drum spre ţară, se oprise la Berchesgaden, să-l viziteze pe Hitler. Pe unii, această ştire i-a

nedumerit, ceea ce însemna că nu se pricepeau deloc la politică; pe cei avizaţi, i-a împietrit de uimire, pentru ca pe urmă să spumege de revoltă. A fost şi o altă categorie de oameni, pe care i-a cuprins frica; printre ei era domnul Leopold, dentistul meu, refugiat de la Viena, din prevedere, cu mult înaintea Anschlusului. „Acum nu mai e mult până să vină şi aici!" mi-a spus, încercând să-mi pilească un dinte cu freza. Îi tremurau atât de tare mâinile, încât l-am rugat să amâne pe altă dată.

Ziarele care aveau „belinograf", un aparat nou, de transmis imaginile la distanţă, au publicat chiar atunci o fotografie luată la Berchesgaden, regele nostru aplecat adânc, rupt în două de la mijloc, în faţa lui Hitler. Mi-a fost ruşine pentru el, altminteri n-am avut alte sentimente. De la Tit Vanica am învăţat că trebuia să privesc faptele altfel: „Nu-ţi dai seama că asemenea gest nu-i o umilire personală? Dacă ar fi aşa, aş spune dă-l dracului! (Cum spuneam eu, cu nepăsare.) Dar ne-a îngenuncheat pe noi toţi, fără să întrebe pe nimeni!" Era roşu de indignare, şi atunci abia am înţeles ce ruşine reprezenta fotografia. Îl ştiam pe rege din portretele oficiale, din jurnalele cinematografice, la parăzi, cu un coif acoperit de penaje, pe un cal alb ca spuma laptelui; fotografiile din revista ilustrată, care îl arătau în exil, la Paris, între altele una luată în bucătărie, spălând vasele, le uitasem. E adevărat că îl văzusem o dată în carne şi oase, de Bobotează, când mergea să arunce crucea în Dâmboviţa; era buhăit la faţă de nesomn şi de băutură, mergea prin mijlocul Căii Victoriei, călcând ca din pod, gata să se poticnească. Poate de atunci ar fi trebuit să prevăd că într-o zi o să-şi îndoaie spinarea în faţa lui Hitler.

Nimeni nu mai vorbea acum de domnul Pretoreanu, dar toţi din redacţie, în afara câtorva din cei care se ocupau cu sportul şi cu faptele diverse, erau convinşi că neprevăzuta vizită a regelui se datora lui, de aceea fugise după el la Londra, să-l convingă. Este adevărat că nu s-a comunicat nimic oficial privitor la ce înţelegere se ajunsese cu Hitler, însă era uşor să se deducă, astfel că discipolii şi simpatizanţii Arhanghelului aşteptau eliberarea acestuia şi implicarea lui în treburile statului.

— Vezi c-am avut dreptate?! spunea după două zile domnul Leopold, ale cărui mâini tremurau încă pe bormaşină. De-aici încolo, n-o să treacă mai mult de o lună, şi Hitler, cu Arhanghelul în stânga, o să primească la Bucureşti defilarea discipolilor.

L-am socotit un om fricos, pe urmă mi-am schimbat părerea; mulţi oameni aveau aceleaşi temeri, care puteau să se şi adeverească. S-a văzut curând că nimeni nu l-ar fi oprit pe Hitler să se grăbească, iar dacă el a făcut pauze între o lovitură şi alta, nu l-a îndemnat prudenţa, ci nevoia de a-şi digera prăzile; fără să fii medic, puteai să vezi pe faţa lui încruntată şi acră că stătea prost cu stomacul.

Încă din februarie, când începuse dictatura regală, funcţiona un guvern al patriarhului Miron Cristea. La închisoare, Arhanghelul aştepta să fie eliberat de la o zi la alta, şi să-l aducă în fruntea bisericii pe Traian, aflat atunci la mănăstirea Cernica. N-a mai apucat să-şi îndeplinească intenţia, care era numai un punct dintr-un plan plin de ambiţii, de nerealizat fără vărsare de sânge. Trecuseră numai câteva zile de la întoarcerea regelui, când, spre surpriza tuturora, un comunicat al Ministerului de Interne anunţa că Arhanghelul şi acei discipoli cu grade mai mari aflaţi împreună cu el la închisoare, în loc să fie eliberaţi şi aduşi în triumf la Bucureşti, au fost împuşcaţi, pe când încercau să evadeze. Presupun că singurul om care nu s-a mirat a fost domnul Pretoreanu. Iar surpriza cea mai mare a avut-o cu siguranţă Hitler, care a spumegat de furie, şi să-i fi lipsit medicii cu pricepere, se îmbolnăvea de icter.

* * *

Fusese în noaptea de 29 spre 30 noiembrie, anul 1938 se ştie. Un brec al poliţiei mergea de la Ploieşti spre Bucureşti şi ajunsese la o margine de pădure, rămasă din vechiul codru al Vlăsiei. Cunoşteam acest fel de brec, prefectura poliţiei avea mai multe, ducea mai ales jandarmi şi sergenţi de stradă la manifestaţii sau unde era nevoie de forţă publică; pe răufăcători îi transportau mai degrabă cu duba închisă. Brecul era un autobuz fără pereţi şi fără coridor la mijloc, doar cu acoperiş, cu bănci lungi, dintr-o margine în alta, ca să încapă cât mai mulţi oameni şi să poată coborî repede, pe amândouă părţile.

În brecul care mergea spre Bucureşti atunci, noaptea, se aflau Arhanghelul cu şefii discipoli, vreo cincisprezece. În spatele fiecăruia stătea de pază un subofiţer de jandarmi, ceea ce pe prizonieri îi mira, la fel cum îi mirau cătuşele de la mână, când într-un ceas aveau să fie eliberaţi cu onoruri. Nu am cum să ştiu dacă măcar în mintea unuia din ei era vreo bănuială; n-ar fi fost firesc, ştiau că regele fusese la Hitler şi se înclinase peste patruzeci şi cinci de grade; nu putea să existe garanţie mai bună.

Ajunseseră pe la jumătatea pădurii, când lumina unei lanterne sclipi de lângă cabina şoferului. Toţi, într-o clipă, subofiţerii de pază săriră în picioare, şi în clipa următoare, cu mişcări sigure, energice, sincronizate de la sine, prinseră grumazul prizonierilor cu câte un laţ scurt, pe care îl aveau în mână şi-i gâtuiră. Odată morţi, îi duseră în pădure, iar acolo îi împuşcară în spate. O formalitate inutilă; cine ar fi îndrăznit să ancheteze? Nu încăpea îndoială că ordinul pleca de la rege.

Tit Vanica era adversarul jurat al Arhanghelului şi al discipolilor, le denunţase intenţiile în articole, care mă făceau să tremur pentru viaţa

lui, căci oricând se putea pomeni cu o spadă în piept sau cu o rafală de puşcă-mitralieră. În niciun caz n-ar fi avut scăpare, dacă armata discipolilor punea mâna pe putere. De aceea, în dimineaţa când apăruse comunicatul, mă aşteptam să aibă pe faţă un semn de satisfacţie, cum se vedea pe multe feţe. Am fost surprins când l-am văzut intrând în redacţie cu o figură îngrijorată. Aveam motive să nu-i port o simpatie deplină, unele din gesturile lui mi se păreau reprobabile.

— S-ar părea că regreţi! îi spuse cineva, un om mai în vârstă, gazetar de decenii, care îşi îngăduia să-l judece.

— Da, regret! răspunse cu vehemenţă Tit Vanica.

Iar după o pauză, în tăcerea consternată care se lăsase în redacţie, îşi explică atitudinea. Era atât de simplu, atât de adevărat şi de limpede, dar nimeni dintre noi nu ne gândisem.

— Nu regret moartea lor, erau cu toţii pătaţi de sânge; regret fărădelegea. Vă daţi seama că, de aici înainte, pe fiecare dintre noi, pe fiecare cetăţean aflat în conflict cu puterea necontrolată de nimeni ne poate aştepta moartea? Suntem toţi cu mâinile legate.

Vorbele lui au circulat în public, mulţi nu le-au înţeles, sau le-au răstălmăcit, şi l-au crezut simpatizant al Arhanghelului. Mai târziu, a avut de dat socoteală, şi nu i-a fost uşor să se apere; articolele, deşi clare şi vehemente, erau privite cu îndoială, parcă plutea asupra lor un „de, ştiu eu!” sau un: „Şi în afară de asta ce-ai mai făcut?” Poate să te apuce scârba, e îngrozitor că într-o lume civilizată şi cultă, care cunoaşte şi istoria, şi Biblia, minciuna răzbate mai uşor decât adevărul. Fenomenul mi se pare în creştere, de aceea lumea devine tot mai sceptică şi mai bănuitoare.

38

Cu doi ani înaintea acestor evenimente, au rămas de povestit o potlogărie a lui Tiberiu şi o nesăbuinţă a lui Odor, atât de înjositoare, că aş trece peste ele dacă n-aş avea datoria să-i arăt pe oameni nu cum aş fi vrut eu să fie, ci cum au fost ei în realitate. Cazul lui Tiberiu nu mă surprinde, e în concordanţă cu toate faptele sale, începând cu însuşirea miei de lire sterline, care aparţinea întregii familii. Pe urmă pusese la cale felurite afaceri nereuşite, nu de prea mari proporţii, găinării mai degrabă, cu capital adunat de pe la prieteni. Prietenii nu-i lipseau, avea darul să-i câştige cu uşurinţă, prin firea lui veselă şi optimistă, care de fapt era nepăsare, ca să nu spun nesimţire, prin vorbe meşteşugite şi chefuri de pomină, unde plătea băutura cu vadra, ştiind că n-o să fie în pagubă. La sfârşit, paguba era a celorlalţi, cărora le prăpădea banii investiţi în combinaţii copilăroase, sortite eşecului. Cineva ar fi putut spune că era o moştenire de la domnul Alcibiade, cu faimoasa lui Întreprindere Auriferă, care urmărea să scoată aur din apa unui râu de câmpie. Într-adevăr, întreprinderea aceea era copilărească, nu ascundea însă o escrocherie, nici o naivitate, ci o visare poetică, pe care domnul Pretoreanu o înţelesese în chip practic, altfel n-ar fi dat capitalul.

Poate Tiberiu nu avea un sentiment de vinovăţie în faţa faptelor lui reprobabile; escrocheria, înşelăciunea, minciuna i se păreau la fel de omeneşti ca binefacerea şi poate chiar ca sacrificiul de sine. Mi-am făcut datoria să emit şi această părere, dar nu cred în ea. Cu toate că ar fi existat numeroase motive, până acum nu avusese de-a face cu Codul penal; cei spoliaţi fiindu-i prieteni nu îl dăduseră în judecată, mai ales că el le făgăduia reparaţii depline, la termene mereu amânate, şi avea darul să-i convingă de fiecare dată.

Acum însă afacerea luase proporţii publice, era firesc ca într-o zi Tiberiu să ajungă în faţa judecătorului de instrucţie şi a procurorului, poate chiar cu mâinile în cătuşe. Asociaţii lui de astă dată erau mai numeroşi, zece, figuri pitoreşti, frizerul din colţ, unde se bărbierea Odor, un negustor de peşte din piaţă, un preot fără parohie, dar hirotonisit în toată regula, un avocat, un contabil; pe ceilalţi nu-i ştiu şi nici n-am nevoie de ei, mi-ar fi fost de-ajuns ultimii doi, socotind că măcar ei cunoşteau legile şi treburile financiare.

Toţi aceştia au alcătuit o asociaţie de ajutor reciproc, „Viitorul fericit”, înscrisă la tribunal ca persoană civilă. Pentru o astfel de formalitate era nevoie în primul rând de statute, şi deoarece ele s-au

întocmit, s-au depus şi au fost cercetate, mă întreb cum nimeni n-a observat că dedesubt se ascundea o escrocherie? Recunosc că eu, unul, n-aş fi observat-o, fiindcă nu mă pricep la afaceri. Dar tribunalul? În sfârşit, ca să nu defăimez o asemenea instituţie, admit că oricine e expus să greşească. Şi se prea poate ca nimeni să nu fi citit statutele decât în fugă; zece asociaţi, printre care un preot, un avocat şi un contabil nu pot să inspire decât încredere. Aş fi fost curios să ştiu câţi din aceşti oameni erau de bună-credinţă, îmbrobodiţi de Tiberiu? Dacă mai târziu procesul s-ar fi judecat, înainte de a-l înăbuşi domnul Pretoreanu, şi li s-ar fi dovedit nevinovăţia, eu personal i-aş fi condamnat pentru prostie, cum aş fi făcut şi cu depunătorii, care şi-au pierdut banii. Iar ceilalţi, complicii conştienţi ai lui Tiberiu, cum de nu s-au gândit la consecinţe? E o altă prostie, şi ea trebuia pedepsită dublu decât escrocheria.

Tiberiu încercase să-l atragă în asociaţie şi pe Pantelimon, asigurându-l că în zece ani poate să se îmbogăţească, să-şi cumpere moşie.

— În zece ani, eu o să fiu de mult pe lumea cealaltă. La ce mi-ar trebui moşia? Apoi, n-ai spus tu că o să vină războiul şi o să muriţi cu toţii?

Pe Pantelimon nu pot să-l pun în categoria proştilor, pe care i-am condamnat adineauri. Dacă văzu că nu-l putea atrage în asociaţie, Tiberiu îl sfătui ca măcar să depună banii luaţi pe casă şi într-un an au să se dubleze.

— Nu-ţi ajunge cât m-ai tras de gâlci până astăzi? Uite, mă nepoate, îţi dau nouăzeci de mii, să-ţi faci treaba cu ei: o sută de mii îi păstrez pentru înmormântare, vreau să fie praznic cu tot oraşul. Cine să-l facă o să am eu grijă, chiar de-aş muri odată cu Miercana, ştiu pe cine să las, mi-am scris testamentul. Iar banii pe care ţi-i dau, să nu-i scrii în tabel, cu numele meu, n-am nevoie de ei, ia-ţi-i!

Pantelimon avea o remuşcare, şi timpul în loc s-o înmoaie, o făcea să crească. De Dita se plătise cu brăţara de aur; trebuia să se plătească şi de Tiberiu, că el era păgubaşul, chiar dacă nu aflase.

Cei zece asociaţi se numeau membri fondatori, depunerea lor iniţială era simbolică, un leu de om, ca să li se poată deschide o partidă în registru; dacă voiau să depună mai mult, nu-i oprea nimeni, dar baza afacerii avea să fie mulţimea, atrasă de reclame. Şi într-adevăr, au fost puzderie de oameni, dornici să se îmbogăţească repede, care şi-au depus economiile, luându-se la întrecere unii cu alţii.

Cei nouăzeci de mii de lei ai lui Pantelimon îi fură de ajuns lui Tiberiu să închirieze două camere pentru birou, în centrul oraşului, să cumpere două mese, scaune şi o casă de bani, cât un garderob, demodată şi ieftină, care se vedea pe fereastră şi stârnea curiozitatea

trecătorilor. Pe geamurile biroului, ca şi pe uşa de la intrare, scria cu litere aurite „Viitorul fericit, societate de ajutor reciproc”. Din aceiaşi bani, Tiberiu publică anunţuri în ziarul local şi tipări mii de afişe, care se lipiră pe ziduri, mii de broşurele şi foi volante, care se împărţeau oamenilor de pe stradă. Unii le aruncau în coşurile de gunoi, mulţi însă le luau acasă şi le citeau cu atenţie, până ce începeau să le sclipească ochii şi cădeau în plasă.

Era o întreagă literatură, întinsă pe zeci de pagini, nu ştiu cine din asociaţi o compusese. De pildă: „Azi fetiţa dumneavoastră a împlinit un an şi i-aţi tăiat moţul. Îi urăm să fie fericită! Dacă începând de mâine veţi depune pe numele ei numai o sută de lei pe lună, aceşti bani vor creşte şi se vor înmulţi între ei, încât la douăzeci de ani domnişoara va avea o zestre de trei sute de mii de lei, valoarea unei case, cu trusou şi cu mobilă.” Sau: „Peste cinci ani fiul dumneavoastră va recruta la armată. Nu-i târziu dacă, începând de astăzi, veţi depune pe numele lui numai cincizeci de lei pe lună; la vârsta recrutării, veţi avea cu ce să-i cumpăraţi uniformă şi cal de călărie, cu tot harnaşamentul; aşa va putea face armata la călăraşi cu schimbul, ceea ce aduce mari avantaje.”

Într-adevăr, la călăraşi cu schimbul nu puteau merge decât feciorii chiaburilor, căci calul şi celelalte costau mulţi bani. În schimb, armata era mai uşoară, se făcea în rate, câte o lună sau două pe an, la intervale, restul timpului călăraşul fiind liber.

Nu am să înşir mai multe, destul să spun că autorul reclamelor avea fantezie, şi muncise pe năduşite; nevoile şi dorinţele oamenilor erau exploatate cu dibăcie, tentaţia învingea bunul-simţ şi chiar scepticismul, tot ce-ar fi fost numai vis devenea realitate, nimeni nu se întreba de unde ieşeau atâtea câştiguri. Ştiu că au fost şi unii nedumeriţi, dacă nu chiar increduli, m-am numărat printre ei, l-am întrebat nu pe Tiberiu, scepticismul meu l-ar fi supărat, ci pe frizer: „Cum e posibil ca o sumă de bani să se înzecească doar într-un an?”

Auzisem de cămătari şi de dobânzile scandaloase pe care le luau când prindeau pe cineva la ananghie; dar nici chiar ei, oricât ar fi fost de hapsâni, nu mergeau atât de departe, şi oricum legea îi pedepsea, operaţiile lor se făceau noaptea. Dobânzile pe care le dădeau băncile la banii depuşi puteau să fie de cinci-şase la sută, cam aşa ceva, şi un capital băgat în afaceri producea în mod normal cel mult de două ori pe atâta. Speculaţiile la bursă, ce-i drept, duceau uneori la câştiguri spectaculoase, în schimb erau supuse hazardului; aşa cum câştigai, puteai să şi pierzi, pe această cale se nenoroceau mulţi oameni.

Nu pretind că argumentaţia mea era completă, şi fără greşeală, altfel ar vorbi un om de finanţe, totuşi, frizerul ar fi găsit în ea măcar un motiv să cadă pe gânduri. Îi vorbisem aşa, pe când îmi săpunea obrazul, fără să mă gândesc că ar putea să se supere şi să-mi bage

pământul în gură sau, mai rău, să-mi taie grumazul, cu briciul. Când colo, pe măsură ce-mi spuneam punctul de vedere, îi creştea buna dispoziţie, stârnită de ignoranţa mea, pe care o asculta numai ca să mă poată înfunda la urmă: „Dar nu înţelegi că totul se bizuie pe reciproc?! Iată secretul!”

Cuvântul reciproc circula pretutindeni, mai cu seamă la mahala, şi fără ca nimeni să se gândească, reînvia spiritul lui Caragiale, care hălăduise prin aceste locuri. Pentru cei mai neîncrezători, puţin numeroşi, de altfel, Tiberiu avea o argumentaţie suplimentară: „Aici e vorba de un «perpetuum mobile» aplicat în asigurare!”

Nu era prost, să creadă, mă miră însă că nu se gândise la consecinţe. Cât spera că o să dureze potlogăria? Uneori, m-am întrebat dacă nu avea o eclipsă mintală, dacă raţiunea lui nu intrase într-un con de umbră, cum mă gândeam că se întâmplase cu Trandafil, într-un moment tragic.

„Viitorul fericit” a avut o istorie pe cât de zgomotoasă, pe atât de scurtă. Încă din primele săptămâni, depunerile curgeau gârlă, dar după o lună şi jumătate, când se traseră primele câştiguri şi oameni nevoiaşi, care nici nu visau asemenea sume, se pomeniră cu zece, douăzeci, cincizeci, şi chiar o sută de mii de lei picate din cer, se dezlănţui frenezia. Cine avea o economie oricât de mică se ducea fuga s-o depună; unii se împrumutau, ca să nu dea cu piciorul norocului. În marea lor parte, aceşti oameni erau de condiţie modestă şi depunerile lor se mărgineau la câteva mii de lei, rar zece, aşa că totalul, la urmă, nu depăşise două milioane; pe lângă afacerea Skoda, unde era vorba de miliarde, sau de cazul Staviski, cu milioane de franci, părea o bagatelă, de aceea vâlva stârnită, oricât i-ar fi zgâlţâit pe păgubaşi, nu depăşi marginile judeţului. Ziarele din Bucureşti nu pomeniră mai nimic, doar o informaţie de câteva rânduri, pierdută pe o pagină secundară.

Nu eram acolo când s-a produs deznodământul, nu ştiu cum şi de unde a pornit, mai târziu n-am vrut să cer amănunte, toată lumea din casă era consternată, nu puteam săvârşi o asemenea nedelicateţe. Se pare că un depunător, care pierduse la cărţi peste noapte şi avea de plătit o datorie de onoare, dimineaţa se duse să-şi retragă banii de la „Viitorul fericit”, treisprezece mii de lei, cifră nenorocoasă. În monumentala casă de bani a asociaţiei, nu erau decât vreo cinci sute de lei, în monedă mărunţă. Casierul, singur la ora aceea, îl rugă pe solicitant să vină peste câteva ceasuri. „Trebuie să-i scoatem de la bancă. Nu ţinem banii în casă!” „La care bancă?” Omul se fâstâci, spuse, bâlbâindu-se: „La Banca Românească!” Lucrurile ar fi putut să se termine în linişte şi crahul să se amâne, dacă solicitantul matinal, mahmur după o noapte de pocher şi furios că pierduse prosteşte o sumă destul de însemnată pentru el, ar fi avut puţină răbdare. Şi-apoi,

felul cum se bâlbâise casierul îi trezise neîncrederea.

„Banca Românească” era aproape, de partea cealaltă a parcului. Într-o fugă fu acolo şi, arătând carnetul de depunător, care îi dădea dreptul să ceară informaţii, întrebă dacă „Viitorul fericit” avea acolo un cont valabil. N-avea. Se întoarse cu o falcă în cer şi cu una în pământ, tocmai când primii depunători intrau la sediul asociaţiei, puţini deocamdată, fiind luni dimineaţă. Iată de ce spun eu că furia nu-i este bun sfetnic omului. Dacă solicitantul ar fi judecat cu răceală, apoi atunci n-avea decât să aştepte liniştit deoparte, până ce s-ar fi strâns destui bani pe masa casierului, numai pe urmă să se apropie, să pună bastonul deasupra lor şi să rânjească: „Haide, acum plăteşte-mi!” Dar el nu era decât un geambaş de pe strada Coloniei, unde de altfel îşi pierduse şi banii, într-un local nenorocit, pe jumătate tripou, pe jumătate tavernă. Geambaşii nu poartă baston, ci bâtă, şi cunosc mai bine caii decât pe oameni. Aşa că nu stătu să judece, se repezi, sparse geamul ghişeului cu bâta şi-i strigă casierului: „Pungaşule!” Depunătorii se uitară speriaţi unul la altul… Geambaşul ieşi în stradă, sparse geamul de la uşă, pe care scria cu litere de aur „Viitorul fericit, societate de ajutor reciproc”, strigând de răsuna strada: „Pungaşilor! Vă bateţi joc de oameni!”

Mai departe e uşor să se înţeleagă ce urmase. Şi încă s-ar mai fi putut îndrepta treaba, dacă Tiberiu ar fi fost acolo, să-i liniştească pe oameni cu vorba lui meşteşugită. Sau dacă s-ar fi dus fuga cu o trăsură, să-l aducă pe preot; aşa ar fi avut şanse şi mai bune. Dar el veni abia spre ora prânzului, până atunci dormise, şi cum dădu colţul, văzu strada plină de oameni, vociferând şi agitându-şi bastoanele deasupra capului, manifestaţie ca în faţa Băncii Marmorosch Blank, în ziua când îşi încetase plăţile.

* * *

O anchetă totuşi s-a făcut, înainte de a interveni domnul Pretoreanu. Ciudat, şi comic totdeodată, este că beneficiul lui Tiberiu şi al asociaţilor lui în această escrocherie fusese egal cu zero, ba, mai mult decât atâta, unii pierdură chiar banii scoşi din buzunar şi depuşi, ca să poată lua parte la câştiguri. Totalul depunerilor, după cum dovedeau actele, nu depăşeau două milioane. Iar câştigurile plătite prin tragere la sorţi, în două rânduri, se ridicau prima oară la şapte sute de mii de lei, a doua oară la un milion şi un sfert; diferenţa dispărută era minimă, câteva zeci de mii de lei, mult mai puţin decât investise Tiberiu în organizarea asociaţiei. Nu ştiu cum se poate încadra în Codul penal o asemenea manevră; este ea escrocherie, dacă făptaşii nu sustrag depunerile unei categorii de oameni în folosul lor personal, ci îl împart, prin tragere la sorţi, unei alte categorii, mai

norocoase? E limpede ce urmărea Tiberiu: să câştige încrederea publicului, şi abia pe urmă să dea lovitura adevărată. Dar ar fi fost ea posibilă, nu era doar o iluzie, sau mai simplu, o prostie? Şi iarăşi mă întreb, dacă acest fiu al domnului Alcibiade, înrudit în rele cu fratele său mai mare, Toma, nu-şi pierdea uneori minţile, înrudindu-se astfel şi cu fratele mai mic, Trandafil, care, cu toate însuşirile lui supraomeneşti, dăduse semne de nebunie, controlate, ce-i drept, de o a doua luciditate, continuă. Nimic nu poate fi dovedit nici în cazul unuia, nici al celuilalt, ca să nu mai pomenesc de Odor, a cărui întreagă viaţă este ascunsă sub un enorm semn de întrebare.

Asociaţii lui Tiberiu nu mă interesează, deşi fiecare din ei ar putea să fie un caz de luat în discuţie; am însă de urmărit prea multe cazuri, şi nu vreau să-mi pun mintea cu toate, altfel poate aş ajunge să-mi pierd şi eu judecata. Nu ascund că dandanaua asta, abordată împotriva voinţei mele, fiindcă nici nu mă atrăgea, nici nu aveam pricepere, m-a obosit peste puterile mele şi m-a făcut să pierd alte pagini; dar nu puteam să las o pată albă pe un colţ al tabloului.

Tiberiu se întoarse într-o fugă acasă şi se prăbuşi la picioarele Alexandrinei.

— Mamă, scapă-mă!

Nu-i spunea niciodată mamă, ca toţi copiii, de altfel, i se adresau pe nume, şi fără căldură. Acum, Tiberiu avea faţa plină de lacrimi şi în glasul lui se simţea disperarea. Sigur că îi era frică, dar numai pe jumătate, restul fiind teatru.

— Eu fug, mă ascund, continuă el. Apelează la domnul Pretoreanu; dacă nu mă scapă, nu-mi rămâne decât să mă spânzur.

Ajunse la gară pe străzi ocolite, cu ochii în toate părţile, se furişă într-un vagon de marfă, de pe o linie moartă, şi rămase acolo până seara, când se urcă în trenul de Suceava. Nu ştia dacă Frusinela era acolo, mergea la noroc, nu rămânea altă scăpare. Bilet luă de la şeful de tren, după ce plăti amendă, nu-i păsa de bani, avea vreo mie de lei, nu putea să se ducă la ghişeu, în gară, poate poliţia pândea, ce să facă un om ca el dacă nu să fugă?

Trecu de Suceava, se dădu jos la Burdujeni, aşa scurta drumul cu câţiva kilometri. Merse cu piciorul cam două ore, când ajunse, era ziuă de-a binelea. Îi veni inima la loc, când văzu automobilul în fundul curţii, sub un şopron făcut anume, ca să-l apere de soare. Alături, într-un colţ de grajd amenajat omeneşte, era camera şoferului. Acesta tocmai ieşea, numai în izmene, să se spele la fântână. Tiberiu se duse la el, cu mâna întinsă.

— Ce mai faci, Virgile?

El îşi spunea Vergiliu.

— Ce să fac? răspunse, căscând, cu ochii la soare. De-ale nefăcute. Dar pe dumneata, ce vânt te-a adus încoace?

Părea mirat, deşi n-ar fi fost nimic de mirare. Tiberiu îl privi cu coada ochiului.

— Doamna nu s-a sculat?

— Nu, doarme cu băiatul.

Frusinela avea un băiat, făcut în porumbişte, dar îl luase taică-su pe lângă el, să-l ajute la bodegă. Tiberiu nu-l mai văzuse de când era mic, nu putea să-l ţină minte. Uşa casei se deschise şi apăru un tânăr, ciufulit, în cămaşă de noapte şi fără papuci în picioare. Glasul Frusinelei se auzi dinăuntru:

— Darling, nu umbla în picioarele goale, ca ţăranii.

Glasul ei, sclifosit, era plin de tandreţe. Tiberiu se apropie de cerdac, privindu-l cu mirare pe tânăr.

— Tu eşti Mitiţă?

Cel întrebat căscă ochii, fără să înţeleagă despre ce era vorba. Frusinela se ivi şi ea în uşă, cu un capot roz peste cămaşa de noapte, albă. Când îl văzu pe Tiberiu, făcu ochii mari, dar nu-şi pierdu cumpătul.

— Cum o să fie Mitiţă? zise, cuprinzându-l pe tânăr cu braţul şi trăgându-l spre sine. E drăguţul meu, nu-ţi place?

Era un flăcău frumuşel şi timid, căci se înroşi foarte tare. Nu mai puţin se înroşi Tiberiu, deşi avea o inimă tăbăcită; dar pe el nu-l stăpânea timiditatea, ci o furie greu ascunsă.

— Putem să schimbăm două vorbe între patru ochi? o întrebă pe Frusinela.

Ea se învoi, cu o bunăvoinţă răutăcioasă, cu un zâmbet de triumf, care nu mai avea mult să se transforme în rânjet.

— Sigur că da, răspunse, aşezându-se la masa de pe cerdac. Darling, tu du-te în casă de te îmbracă. Virgile, pune cafeaua să fiarbă.

— Cine-i darlingul ăsta al tău? Alt nume nu are?

Îl chema Pietru, era dintr-un sat mai de departe, Frusinela îl ajunsese din urmă pe drum, când venea cu automobilul, de la Suceava. Fusese soldat şi se eliberase, se întorcea acasă cu o lădiţă în mână. Îl oprise la ea peste noapte, şi noaptea următoare; abia a treia zi merse cu el la casa lui, cu automobilul, douăzeci de kilometri, pe care bietul soldat i-ar fi făcut cu piciorul, dacă nu-l lua Frusinela.

— Te las cu ai tăi până mâine; spune-le că te-ai băgat să slujeşti la mine. Ai o drăguţă?

— Am! răspunse flăcăul, cu ochii în covorul de pe podeaua automobilului.

— Spune-i să te aştepte… Sau mai bine să-şi caute pe altul!

Acestea se întâmplau cu o lună înainte, prin august. De atunci dormeau împreună.

— Sunt în mare încurcătură, spuse Tiberiu. Poţi să mă găzduieşti până mai încolo, la iarnă?

— Dar eu nu mai stau decât până culeg via. Frusinela vorbea cu o mândrie şi o voluptate de podgoreană.

— Nu-i nimic, răspunse Tiberiu. Îmi laşi cheile.

— Bine; până atunci, o să-ţi dau camera mea; pe el o să-l culc în faţă.

— Şi tu, unde o să dormi?

— După cum mi-o veni, când la unul, când la altul. Să ştii că mi s-a făcut dor de tine; abia aştept seara.

Frusinela se îngrăşase, începuse să se treacă la faţă, dar Tiberiu avea nevoie de ea, şi de-aici se năştea în el o dorinţă adevărată. Grasă, negrasă, trecută sau netrecută, femeii nu-i lipsea patima, i se citea în ochii aprinşi ca de flacără.

— O fi puiul bun, mărturisi ea peste noapte, dar cocoşul îl bate! Ah, darling!

Tiberiu se ridică într-un cot şi-i arse o palmă de-i înfundă capul în pernă. Uitase primejdia, spumega de indignare.

— Eu nu sunt maimuţoiul tău, să nu-mi spui darling, că îţi înmoi oasele!

— Ah! gemu Frusinela. Ce mână ai, ticălosule! Hai, bate-mă, bate-mă, pisează-mă, fă-mă bucăţele! Darling!

Scos din fire la auzul cuvântului, Tiberiu se ridică în genunchi, îi strânse mijlocul între coapse, ca în menghină, şi începu s-o lovească în obraz cu dosul mâinii, când cu stânga, când cu dreapta.

— Ah, darling, darling!

La fiecare cuvânt, repetat cu perversitate, loviturile deveneau tot mai violente, până ce Frusinela scoase un ţipăt, dar nu de groază, i se zvârcoli întreg trupul, pe urmă îşi pierdu cunoştinţa şi rămase inertă, răpusă de nebunie şi voluptate.

Uşa se deschise cu o buşitură, o siluetă albă năvăli în odaie. În lumina lunii, Tiberiu îl recunoscu pe Pietru; în mâna lui lucea un cuţit lung, de bucătărie. Se zbuciumase de cu seară în tindă, ascultând ca nebun vorbele şi zgomotele care veneau de dincolo.

— Pleacă! Pleacă de-aici, scrâşni, că de nu, bag cuţitul în tine!

Dintr-o mişcare, Tiberiu sări în faţa lui, îi cuprinse mâna înarmată şi i-o răsuci la spate; cuţitul căzu pe podele. Frusinela părea moartă. Când îşi reveni, Pietru fugise, ieşise pe poartă şi o luase la goană pe uliţă.

— Cum de n-am ştiut până acum ce-ţi poate osul?! murmură Frusinela, revenindu-şi din leşin, însă stăpânită de voluptate. Tu eşti Dumnezeul meu, osândeşte-mă, omoară-mă, dar mai întâi iubeşte-mă!

În acest timp, Pietru, numai în cămaşa de noapte, fugea nebun afară din sat, pe şoseaua albită de lună. Se auzea un tren, îi veni gândul să treacă peste şanţ şi să se arunce pe linie, dar i se făcu frică. Ar fi vrut să moară fără ştirea lui, să pice din cer un fulger. Când trecu podul

peste un iaz verde, argintiu în lumina lunii, se uită hipnotizat la apă, cu ochii cât cepele; i se făcu iar frică şi o luă la fugă. Se opri sub un tei de pe marginea drumului. „Mai departe de-aici nu trec!” îşi spuse. N-avea cu ce să se spânzure, îşi scoase cămaşa, o rupse în fâşii, le înnodă, făcu laţ la un capăt şi căută cu ochii craca de care să-l lege. Rămase ţeapăn, se auzea o căruţă, apropiindu-se în trapul cailor. Nu avu puterea să facă o mişcare, să se ascundă, rămase aşa, gol şi nemişcat, cu fâşiile de cârpă în mână. Căruţa se opri alături, un om sări de pe leagăn şi se apropie de el, ca de o arătare.

— Gherghina! strigă el înapoi, spre căruţă. Vino fuga, ăsta-i Pietru!

Băiatului nu-i spuse o vorbă, nu-l întrebă ce se întâmplase, nu credea că ar putea să răspundă, şi de răspundea, cine să-l înţeleagă?

Fata veni şi ea, îl recunoscu, scoase un ţipăt şi, fără să ţină seama că n-avea nimic pe el, îl luă în braţe, ca pe un copil, să-l sprijine, să-l încălzească.

— Of, Doamne, de o săptămână te căutăm! Am mers din sat în sat, dar nu ţi-am găsit urma.

Plângea pe umărul lui, speriată şi fericită. Îi gemea inima de durere şi ardea de bucurie. Spunea întruna, strângându-l în braţe, fără să se rușineze de pielea lui goală: „Of, Doamne, of, Doamne!”

Îl urcară în căruţă, pe paie, îl înveliră cu cerga, fata se lipi iar de el, tremurau amândoi, ca de friguri. Încetul cu încetul, pe el îl cuprinse o fericire nemaiîntâlnită, trupul tânăr pe care îl ţinea în braţe îl readucea la viaţă, era un trup de fată cuminte, topită de dragoste, nu înţelegea cum se rătăcise, şi în loc să rămână lângă ea, luase drumul Gomorei.

— Gherghină, îi şopti la ureche, hai să fugim în lume, până nu se face ziuă. Doar să mă strecor în casă şi să pun ceva pe mine. Aici n-o să putem trăi, locurile sunt blestemate!

39

Un gest cu totul neinspirat al domnului Pretoreanu fusese să-şi lase mustaţă la bătrâneţe, şi barem să fi fost o mustaţă stufoasă şi impozantă, ca a lui Clemenceau, de pildă, sau ca a lui Bismarck, căruia îi semăna de altfel, şi la gesturi, şi la înfăţişare. Era o mustaţă albă, ţepoasă, cam năpârlită, ascuţită la vârfuri, care îl făcea ridicol. Iar mie, pe deasupra, îmi inspira gândul că podoaba aceasta neizbutită marca scăderea puterii lui mefistofelice; nu puteam să-mi închipui că o coadă de diavol se potrivea cu o mustaţă senilă, parcă mâncată de molii, care reprezenta decăderea biologică şi nicidecum forţa virilă. Pe lângă el, Pantelimon, deşi cu aproape zece ani mai în vârstă, părea un om în plină putere.

Dar, în ceea ce priveşte activitatea lui, domnul Pretoreanu nu era deloc în scădere, îşi conducea cu o energie nescăzută, de multe ori secretă, numeroasele afaceri, cunoscute sau mascate, cu ramificaţii în cinci metropole mondiale, pe lângă cele unde numele lui apărea numai cu iniţiale cifrate. Nu mic era amestecul lui şi în politică; aici se orienta după un principiu enunţat de mai multă vreme, la întrebarea lui Jordie: „Cu cine mergem, cu ăia sau cu ăştialalţi?" Răspunsul fusese: „După cum o fi cazul!" Cazul, în prezent, nu era limpede, domnul Pretoreanu ştia că o mare primejdie ameninţa coroana regală, dar rămânea pentru încă un timp partizanul regelui Carol al doilea, dovadă că doi ani mai târziu, când după el prăbuşirea era iminentă, îl sfătuise să meargă în vizită şi la Hitler, şi la Stalin, apoi să aştepte momentul când să opteze pentru unul din ei, cel capabil să-l salveze. În acelaşi timp însă, stipendia mişcarea discipolilor, adversari ai regelui, fără să se formalizeze că ziarul lor, mascat sub o firmă nouă, îl acoperea de ameninţări şi insulte. Spre deosebire de alţii, el nu era deloc încredinţat că odată cu scoaterea Arhanghelului şi a discipolilor din lege primejdia de agresiune dispăruse; dimpotrivă, se aştepta la acte de teroare, şi nu se înşela, ele se pregăteau în umbră şi în curând aveau să se dezlănţuie.

Deşi părea unul din primii vizaţi, domnul Pretoreanu umbla fără nicio pază, în timp ce Jordie, slujitorul său, în afara celor două gorile care îl flancau strâns în orice ocazie, se bucura de scuturile unei limuzine blindate şi nu circula decât cu escortă. Într-un timp, aş fi crezut că domnul Pretoreanu avea drept protecţie coada de diavol, care îşi arătase puterea. Acum eram înclinat să cred, sau credeam cu certitudine, că apărarea lui o asigurau chiar discipolii, deşi se ştia că

vizita făcută de el Arhanghelului nu se sfârşise cu un pact amical, ci cu o neînţelegere. Dar Arhanghelul probabil aplica în relaţiile lui politice acelaşi principiu ca domnul Pretoreanu, „după cum o fi cazul", care nu-i decât răstălmăcirea puţin mai cultă a zicalei populare: „fă-te frate cu dracu' până treci lacu'!"

Aceasta era deci poziţia domnului Pretoreanu faţă de situaţia politică a momentului, în 1936, doi ani înainte ca Germania, numită al treilea Reich, să anexeze Austria şi să anunţe alte pretenţii, doi ani înainte ca regele să meargă la Hitler dar nu şi la Stalin, doi ani înainte de moartea Arhanghelului, doi ani înainte de a începe precipitarea evenimentelor. Doi ani, lumea obişnuită sperase că va fi linişte, speram chiar şi eu, deşi domnul Leopold, dentistul, care se străduia de mult timp să-mi trateze o măsea cariată fără să izbutească, fiindcă îi tremurau mâinile, ne prevestea un viitor negru şi se gândea încotro să mai emigreze.

Oricât de disperată ar fi fost situaţia lui Tiberiu, Alexandrina nu putea să se adreseze domnului Pretoreanu; apelă la Trandafil, dar el refuză, deşi pe mine mă ajutase, mergând să ceară în favoarea mea sprijinul acestui personaj puternic; cu atât mai puţin ar fi acceptat Odor.

Buna Cornelia, întreprinzătoare, tăcută şi discretă, care se ataşase cu o dragoste sublimă de familia lui Trandafil, chiar şi de acei fraţi pe care încă nu-i cunoscuse, simţea reţinerea Alexandrinei faţă de domnul Pretoreanu. Fără s-o înţeleagă, căci mai întâi ar fi trebuit să-i ştie cauza, o aproba, socotind că nici Alexandrina, nici fiii ei nu puteau să greşească. Ea, în schimb, se afla în afara cauzei, nu trebuia să-şi calce pe suflet ca să se adreseze domnului Pretoreanu, şi era obligată la acest gest, ca să-i salveze pe ceilalţi de o umilinţă.

Adresa o ştia, de pe plicurile imperiale care continuau să vină regulat o dată pe săptămână şi pe care Alexandrina le lăsa nedeschise. Cine avea tăria de suflet să nu deschidă asemenea plicuri dovedea că ştie să se preţuiască pe sine; altceva Cornelia nu putea să deducă, dar nici nu era nevoie. Ea îi scrise domnului Pretoreanu în termeni umili, pentru care niciodată n-aş putea s-o judec; umilinţa ei nu însemna înjosire, ci sacrificiu; aşa salva demnitatea Alexandrinei: „Niciodată doamna, pe care nu îndrăznesc s-o numesc rudă, căci nici nu-i sunt, decât prin alianţă, ceea ce a fost un noroc pentru mine, iar pentru ea poate era o umilinţă, deşi nu mi-a arătat, căci mi-a vorbit totdeauna cu dragoste; niciodată doamna, care este o sfântă tot atât de curată la suflet ca Maica Precistă, n-ar cere ajutorul cuiva la o nevoie, nici măcar pe al lui Dumnezeu, în biserică. Pe când eu, fiindcă sunt o femeie modestă şi simplă, pot îngenunchea în faţa dumneavoastră, rugându-vă să-i salvaţi de la dezonoare un fiu, care ar fi dezonoarea ei, nedreaptă. Aduceţi toată înţelepciunea de care vă bucuraţi şi care

cred că e mai presus de a tuturor oamenilor, şi faceţi aşa fel ca ea să nu se simtă jignită, şi nici să ştie de această scrisoare. Spuneţi-i că Dumnezeu v-a îndrumat paşii."

Lăsând la o parte mustaţa lui ridicolă, apariţia domnului Pretoreanu, pe care nu-l mai puteam recunoaşte, a făcut să uit tot ce gândisem rău despre el câteodată, şi să mă ruşinez că într-un timp de inconştienţă tinerească îi profanasem landoul.

— Doamnă, se adresă el Alexandrinei, din uşă, neîndrăznind să se apropie, un înger mi-a apărut în vis astă-noapte şi mi-a spus că sunteţi în primejdie.

Venise de astă dată fără vechea şi impunătoarea lui emfază; în locul prestigioasei limuzine Bentley, prima din lume odată cu Rols-Royce, care ar fi uimit întreaga stradă şi întreg cartierul, luase un modest Opel-Captain, pe care nu s-ar fi ostenit să-l cumpere, ci reprezenta un cadou al legaţiei germane. La volan era tot bietul Garibaldi, care îmbătrânise odată cu stăpânu-su. Am spus bietul, fiindcă părea însoţit de o continuă suferinţă, pe chipul lui descărnat se vedea o amărăciune imobilă, fixată în ridurile adânci ale obrazului, căci în mod ciudat fruntea îi rămânea necutată, netedă şi inflexibilă, ca o mască de ceară. Numai vederea îi rămăsese bună, nu purta ochelari decât ca să citească ziarul, *Populo d'Italia*, singurul pe care îl accepta, deşi nu se îndoia că trei sferturi sau poate mai mult din cuprinsul lui era minciună. Încolo, se cocârjase, slăbea constant, ca şi când ar fi avut un cancer, hainele atârnau pe el jalnic, îşi târa picioarele anevoie, numai maşina o conducea în stilul din tinereţe, caracteristic italienilor, cu braţele întinse, ceea ce îi dădea un aer de trufie sportivă. Ultimul membru al familiei lui murise, la Neapole, o mătuşă bătrână, trecută peste o sută de ani, dar cu cât, nu mai ştia nimeni; alţii, mai tineri, nepoţi sau strănepoţi, pieriseră în războiul din Abisinia, un văr era victima naufragiului suferit la Polul nord de dirijabilul generalului Nobile, rămăsese îngheţat pe banchiză, lângă faimosul cort roşu, unde îl găsi echipa de salvare. În sfârşit, un ultim supravieţuitor din familie căzuse ciuruit de gloanţe într-o încăierare a Mafiei cu poliţia.

Garibaldi socotea că de mult ar fi fost timpul să moară, suferinţa lui nu era bătrâneţea, ci gândul că îl ţinea în viaţă forţa demonică a domnului Pretoreanu, în care credea mai mult decât oricine. El îşi închipuia că nu va putea închide ochii atâta timp cât stăpânu-su rămânea în viaţă – şi, după semne, acesta era un om fără moarte.

Când maşina, mergând la pas în căutarea casei cu numărul 17, opri în faţa porţii, domnul Pretoreanu puse mâna pe umărul lui Garibaldi, oprindu-l să coboare, ca de obicei, spre a-i deschide portiera cu şapca în mână; era o ceremonie la care bătrânul şofer nu putea să renunţe, fără să sufere; aşa începea decăderea, şi a stăpânului, şi a slujitorului.

Domnul Pretoreanu nu mai avea cu el, ca de obicei, vestita lui

carabină, pe care acum o uita adesea sub draperia de la fereastră; rar mai ochea în trecătorii de pe Calea Victoriei. Dar atunci, când îşi punea ochii pe unul şi îl prindea în colimatorul lunetei, mâinile lui, tremurătoare, ca ale tuturor bătrânilor, înţepeneau într-o poziţie sigură, de parcă ar fi fost susţinute de suporturi metalice.

Pentru Alexandrina, venirea lui era penibilă, i se părea că avea de trecut cea mai grea încercare din viaţă, mai grea decât moartea copiilor şi a bărbatului; ca şi bătrânul Garibaldi, în clipa aceea ar fi vrut să fie şi ea moartă. Aştepta înlemnită insuportabilele lui omagii, care îi dădeau alergii pulmonare, crize de astm, făcând-o să respire în spasmuri, pe lângă alergiile pielei. Ştia că îmbătrânise, deşi alţii n-ar fi observat încă, nu-şi închipuia că e făcută altfel decât restul lumii şi o îngrozea gândul că domnul Pretoreanu va începe acum să-şi exprime obişnuita lui admiraţie. Dar, în mod ciudat, el nu spunea nimic, aproape se ferea s-o privească, şi era cu mâinile goale, nu venea să-i ofere nici flori, nici bomboane în cutii aurite ca Evanghelia. Ceva mai liniştită, Alexandrina se apropie de el şi îi întinse mâna, iar când el se aplecă să-şi exteriorizeze obişnuitul omagiu datorat femeilor, şi-o retrase bărbăteşte.

— Doamnă, vorbi domnul Pretoreanu, înainte ca ea să-i ofere un scaun, conform firii şi obiceiurilor mele, nu am venit aici ca să aflu din gura dumneavoastră ce aveţi pe suflet; cunosc întâmplarea, nu-i decât un semn de iresponsabilitate, ceea ce poate vă va face să suferiţi mai mult decât dacă era o escrocherie adevărată.

Cu toată groaza din suflet, Alexandrina îl examină involuntar, cu atenţia ascuţită. Cu toată limpezimea minţii, omul din faţa ei nu mai avea mult până să ajungă o epavă. Mustaţa ţepoasă şi rară, care stârnea sau râsul, sau mila, nu urmărea decât să ascundă ridurile de deasupra buzei superioare; această haşură deasă şi profundă, ca nişte crestături cicatrizate, apare rar la bărbaţi şi mai mult la femeile trecute, care au râs prea mult în viaţă; ele, dacă sunt cochete, şi le nivelează cu o pastă plastică în culoarea pielii, dar nu înşală pe nimeni cât timp nu pot să retuşeze şi ridurile sufletului.

Abia când domnul Pretoreanu făcu o pauză, Alexandrina îşi reveni şi îl pofti să şadă, pe un mic fotoliu, lângă un gheridon din mijlocul camerei. Îndată, se temu că fotoliul era prea mic pentru el, dar când îl văzu aşezându-se, îşi dădu seama cât i se împuţinase trupul. Pe gheridon, el văzu unul din plicurile sale, nedeschis, cum îl adusese slujnica de dimineaţă. Nu păru nici surprins, nici mâhnit, ci spuse cu o seninătate pornită dintr-o profunzime a sufletului necunoscută de nimeni, mărturisesc că nici măcar de mine.

— Aşa am şi nădăjduit, că nu veţi deschide niciunul din plicurile mele. Indiferent ce-ar fi cuprins, nu putea să fie decât ridicol; toate sunt ridicole, de la o vârstă înainte. Hârtia era goală, plicurile trebuiau

doar să vă confirme că sunt în viaţă. Cum bănuiesc că nu citiţi ziarele, nici nu ascultaţi ştirile la radio, am vrut să înţelegeţi că în săptămâna când nu mai venea un plic de la mine, murisem. Mi se părea brutal să vi se trimeată un faire-part de doliu.

Momentul devenea melodramatic, domnul Pretoreanu trecu repede peste el şi se întoarse la adevăratul scop al vizitei. Alexandrina uitase de Tiberiu, mintea ei părea împietrită.

— Unde este acum fiul dumneavoastră?

— Nu ştiu, a fugit; se ascunde.

— Dacă aflaţi ceva de el, sfătuiţi-l să stea ascuns cât mai multă vreme; până ce îi veţi da de ştire. Fuga nu-i unul din principiile mele, dar îi recunosc foloasele. Încurcătura o să se aranjeze, şi o să se uite; nicio minune nu ţine mai mult de trei zile. Dacă era aici, poate l-ar fi omorât cu pietre; mai târziu, s-ar putea să-l întâmpine cu ramuri înverzite de salcie, pentru o faptă nebănuită astăzi.

Deocamdată, domnul Pretoreanu aranjase ca întâmplarea să nu aibă o urmare imediată, să fie înăbuşită. Dar ca publicul să nu se revolte, trebuia să li se ofere păgubaşilor o reparaţie, măcar parţială; oamenii se resemnează cu uşurinţă, decât nimic, mai bine o parte, partea aceea li se pare ca un câştig la loterie, ca o pomană cerească. Asociaţii, nouă, câţi rămăseseră, erau arestaţi, inclusiv preotul, care fu caterisit fără întârziere, devenind simplu laic. La unii, se găsiră bani, de provenienţă nejustificată, la alţii obiecte de valoare. Nu bănuisem; după informaţiile mele, toate depunerile se oferiseră drept câştiguri, prin tragere la sorţi, ca să ademenească pe alţii.

Informaţia era şi corectă, şi greşită; o mare parte din câştiguri intrase în buzunarul asociaţilor, pe baza unor depuneri făcute în numele rudelor sau oamenilor de încredere; nu rămăsese decât să se trucheze tragerea. Nu se găsi nicio dovadă că Tiberiu avusese şi el un asemenea beneficiu; se abţinuse, dar nu înţeleg motivul, poate în aşteptarea unei lovituri finale, care să le întreacă pe toate celelalte; sau, cum am bănuit mai înainte, trecuse printr-o eclipsă a raţiunii.

Cu banii confiscaţi se acoperea unul din cele două milioane depuse. Chiar câştigătorilor adevăraţi ar fi putut să li se ceară restituirea banilor, dat fiind că asociaţia „Viitorul fericit” făcuse plăţi ilegale; fiecare câştigător putea fi un complice, şi cred că erau cu adevărat, în bună parte. Dar ar fi fost nevoie de numeroase procese, câteva sute, care se puteau prelungi cu deceniile. Domnul Pretoreanu găsi altă soluţie, ultimul păgubaş îşi primi depunerea întreagă, iar celor despăgubiţi parţial li se dădu diferenţa, aşa că spre sfârşitul anului istoria era încheiată, acuzaţii scoşi de sub urmărire.

Tiberiu ar fi putut să vină acasă, dar între timp încropise o altă afacere, la Suceava, şi nu se întoarse decât la începutul războiului. Cât despre soluţia găsită de domnul Pretoreanu, am motiv să cred că

milionul lipsă i-l furnizase Jordie, exercitând unul din numeroasele lui şantaje. Însă nu m-ar mira să aflu odată că domnul Pretoreanu îl scosese din fondurile lui proprii; era în stare, din moment ce Arhanghelului îi dădea un milion pe lună, şi nu îşi încetă dania către discipolii lui, nici după ce el murise. Iar moartea nu era numai datorată domnului Pretoreanu, ci şi uneltită de el.

Iau faptele ca pe o realitate, aşa cum şi sunt, fără doar şi poate, însă ceva rămâne imposibil, să reconciliez cu el însuşi un asemenea personaj, mai paradoxal decât oricare altul ar fi existat vreodată, lăsând la o parte celebrele exemple istorice, de a căror întâietate, totuşi, nu sunt cu totul sigur.

În prima lui vizită la Alexandrina, domnul Pretoreanu rămase numai o oră, timpul cât îi explică intenţiile cu privire la salvarea lui Tiberiu. Vorbea calm, lucid, cu deplină competenţă şi cu spiritul întreprinzător al unui om care îşi conducea singur, fără alt ajutor decât al bătrânului Sobieski, afacerile lui, pentru mine nelimitate. De unde într-un timp acest om ajunsese cu asiduităţile până la indiscreţie, spre a nu spune necuviinţă, acum era reţinut, fără nici urmă de resentimente, ca unul împăcat pe deplin cu el însuşi. Şi totuşi, chiar dacă părea încă puternic, ei îi făcea milă. Din recunoştinţă? Poate că da, dar mila era sinceră, iar purtarea ei rece dinainte i se părea nedreaptă. Ar fi trebuit să găsească mai de mult fibra onestă din sufletul lui, şi să ajungă la o înţelegere bizuită pe demnitatea fiecăruia.

— Domnule Pretoreanu, îi spuse, ascunzându-şi emoţia, eu nu sunt singură; am cu mine nu doar amintirile, neasemuit de bogate, nu doar harpa, mijlocul meu de a-mi manifesta sentimentele; am în jurul meu o parte din fiii mei, care, după moartea tatălui lor, au rămas singura justificare a existenţei mele. Iar pe deasupra, şi lăsând la o parte pe fratele soţului meu, azi marele meu om de nădejde, mai am un înger păzitor, temelia acestei case, soţia lui Trandafil, care, deşi mult mai în vârstă decât el, a izbutit să-şi facă o căsnicie atât de fericită, că are de unde să ne dea şi nouă câtă fericire ne trebuie.

Alexandrina se uită la plicul nedeschis de pe masă şi acolo, fără ca vreunul din doi să observe, privirea ei se întâlni cu a domnului Pretoreanu.

— Dumneavoastră, în schimb, continuă ea, îmi dau seama cu o întârziere vinovată, sunteţi foarte singur. Vă rog, dacă este posibil, veniţi la noi o dată pe săptămână, în locul plicului; veţi fi propriul mesager al vieţii dumneavoastră, fie ea cât mai senină şi, dacă doriţi, cât mai îndelungată!

Sunt întocmai vorbele ei, ar fi fost necinstit să schimb măcar una, fiindcă în ele rezidă aceeaşi putere de a răspândi lumină în jurul ei, ca harpa şi ca lămpile cu sticle de cristal, pe care le ştergea singură, după-amiezile, cu o ceremonie domnească.

* * *

Abia se închise uşa după domnul Pretoreanu, automobilul nu plecase încă de la poartă, când Odor năvăli furios în odaia Alexandrinei, făcând semne de ameninţare cu mâna ciuntită.

— Ce-a căutat aici acest duşman al omenirii?

Se opintea atât de puternic să răcnească, încât coardele vocale, suprasolicitate, scoteau sunete în falset, înalte şi gâtuite, ca de om cu virilitatea scopită.

Izbucnirea lui şterse melancolia de pe chipul Alexandrinei, tristeţea, care urmase după plecarea atât de mişcătoare a domnului Pretoreanu, şi o aduse la prima realitate, cea căreia se datora vizita lui neaşteptată.

— El are să-l scape pe Tiberiu de puşcărie şi pe noi toţi de dezonoare.

Explicaţia era inutilă, Odor nu ştia nimic despre Tiberiu, nici măcar că locuia la trei case de acolo şi avea de soţie pe Dita, deşi ea îi spusese, atunci când i se prezentase. Acum era între ei o prietenie, ea venea zilnic să-l viziteze, în repausul de la prânz, când se închideau prăvăliile, dar lui i se părea că n-are o apartenenţă terestră, ci coboară din înaltul cerului. Şi de altfel, explicaţia Alexandrinei nici nu-l interesa, n-o ascultase, venise numai să-şi verse furia pe un om căruia îi vânduse sufletul din proprie iniţiativă, ca Faust lui Mefisto, adăugând şi trupul, gata să şi-l jertfească după ce îşi termina scrisul. Bizarul angajament era confirmat prin act scris de Odor cu propria lui mână, şi nu pentru vreo tinereţe perpetuă, ci numai ca să obţină mijloacele de a merge la Paris, cinci mii de franci, la valoarea lor din deceniul al doilea.

— Poate să-mi ia trupul după moarte, şi sufletul, dacă va mai fi să existe, dar cât sunt viu, să nu-mi apară în faţă!

Continua să ţipe, strangulat, în timp ce îşi agita, ameninţător, mâna ciuntită. Alexandrina îşi apăsă palmele pe urechi şi se întoarse cu spatele.

La prânz, când Dita veni cu mâncarea, în sufertaş, gata încălzită, îl găsi plimbându-se încruntat prin odaie. Nu-l despărţea decât o uşă de odaia Alexandrinei, şi lui i se părea că de dincolo veneau efluvii diavoleşti, rămase în urma domnului Pretoreanu. Văzând-o pe Dita, se înseninâ dintr-odată.

— Eşti binefăcătoarea mea, fiinţă divină! îi spuse, îngenunchind în faţa ei şi sărutându-i poalele rochiei.

Ea se înroşi ca de flacără, puse sufertaşul jos, îl cuprinse de subţiori şi-l ridică în picioare; cu voie sau fără voie, trupul ei rămase o clipă lipit de al lui. El îi simţi numai căldura, în schimb prin ea trecu o

străfulgerare.

— Vai, domnule profesor! se apără tulburată. Să nu mai faceţi aşa, nu merit, sunt o biată femeie…

— Eşti binefăcătoarea mea, mai mult ca o sfântă!

Nu mai avea seninătatea s-o privească în faţă, era prima femeie căreia îi simţise căldura trupească, dar nu ştia s-o interpreteze, i se părea de esenţă divină. De la cerşetoarea bătrână şi deşucheată care îi deschisese prohabul pantalonilor sub podul Mihai Vodă, se socotea pângărit pe viaţă, fără dreptul de a se mai gândi ce era el, şi prin ce se deosebea de o femeie. Femeia nu putea să-i fie decât soră, cum fusese Medeea, apoi Tania, şi după ele niciuna. În Dita vedea prima oară altceva, întruparea pământească a unei idei mistice, era o sfântă coborâtă din cer, să vegheze asupra lui până la sfârşitul vieţii.

— Poftiţi la masă, până nu se răceşte mâncarea!

Dita luase mai de mult obiceiul să-i aducă mâncarea, în locul Corneliei, dar acum nu se mai mărginea să lase sufertaşul şi să plece; îi plăcea să-i pună masa, şi să-l servească, îşi închipuia cum se chinuia singur, numai cu o mână.

Spre deosebire de toate femeile pe care le-am iscodit în această privinţă, ciotul mâinii drepte, ascuns în mâneca hainei, nu-i stârnea sila; dacă lui un asemenea gest i-ar fi făcut bine, ar fi vrut să-l mângâie. Am citit într-o carte de senzaţie, fără valoare literară, cum o femeie, subjugată de un om cu piciorul tăiat de deasupra genunchiului, îşi trezea voluptatea, şi uneori mergea până la capăt, desfăcând curelele complicate ale protezei, întârziind asupra fiecăreia, cuprinsă de spasmuri, apoi strângea bontul între coapse şi îl mângâia ritmic; arunc în cea mai murdară ladă de gunoi această idee, fiindcă profanează natura.

Şi în Dita am socotit că era o morbiditate, până ce am aflat un amănunt din copilăria ei, pe care îl socotesc esenţial în felul cum trebuie s-o înţeleg astăzi. Când era mică, tatăl ei, ciung dintr-un accident de muncă, batoza de treierat grâul îi apucase mâna şi i-o smulsese de la încheietură, o ţinuse în braţe, o legănase, iar ea, deşi vedea cum erau făcuţi oamenii ceilalţi, nu găsea nimic respingător în acea mutilare, dimpotrivă, o socotea naturală. Ba chiar, ciotul i se părea mai frumos decât mâna întreagă, cu cele cinci degete ale ei, ca nişte gheare, sau mai rău, ca picioarele de păianjen. Spun acestea pentru a-i justifica mentalitatea şi a nu o socoti chiar o denaturată, altminteri îmi păstrez întreaga oroare pentru orice schingiuire a anatomiei umane; chiar şi unei statui accidentate, Venus din Millo, de pildă, spre a-i recunoaşte graţia feminină, totdeauna îi întregesc braţele în minte, altfel ar trezi în mine dezgustul şi groaza. Mai târziu, când ajunsese în strada Calomfirescu, ciungii care veneau şi ei pe acolo, mai mulţi decât s-ar putea crede, o căutau cu precădere, fiind

singura în faţa căreia puteau să-şi scoată cămaşa, fără s-o dezguste, pe când celelalte fete, dacă nu izbuteau să se eschiveze, strângeau din dinţi şi închideau ochii.

În ziua când venise domnul Pretoreanu, Odor se mută în podul de fân, de deasupra grajdului. N-a uitat nimeni, cred, că fostul proprietar al casei, Jean Stătescu, căruia nevasta în complicitate cu amantul îi bătuse o caia în creier, avusese trăsură cu cai, ca toţi oamenii care voiau să se bucure de respectul oraşului. Grajdul cu remiza trăsurii alături alcătuiau un pavilion, în fundul curţii, în stil cu casa, destul de pretenţios la vedere. Podul, unde se ajungea pe o scară de lemn, acum era gol, fără cai nu mai trebuia fân, rămăsese praful pe jos şi nişte hamuri vechi atârnate de grindă. Partea din faţă era închisă cu şipci încrucişate, ca să poată circula aerul, altfel fânul ar fi prins umezeală. În faţa uşii, care rămase deschisă toată ziua, până veni iarna, lăsând să intre toată lumina de-afară, Odor îşi puse masa de lucru; pe lângă pereţi puse cuferele cu manuscrise, iar peste ele o saltea, şi acolo dormi până fu gata odăiţa lipită cu podul, unde mai înainte locuia vizitiul.

Mutarea o făcură Dita cu Pantelimon, fără să-l întrebe pe Odor de ce pleca din casa mare. Nimeni nu-l întrebă nimic, era o ciudăţenie mult mai mică decât retragerea în peştera de la munte. Singura care putea să-şi închipuie ceva, după izbucnirea lui provocată de vizita domnului Pretoreanu, era Alexandrina, dar ea ştia că orice cuvânt ar fi spus rămânea zadarnic; Odor trebuia să-şi continue drumul început în adolescenţă, când plecase de acasă, certat ireconciliabil cu domnul Alcibiade.

După ce vărui odăiţa, Dita îi aduse acolo patul, lavoarul şi restul de mobilă, puţină şi de fapt inutilă. Pantelimon vru să tragă electricitate, dar Odor se opuse; îşi păstrase obiceiul să scrie numai la lumina zilei, câteodată la lună; odată ce nu mai vedea, se întindea în pat, pe întuneric, şi până să adoarmă îşi preciza ideile următoare, adesea memorând frazele, nerămânându-i decât ca a doua zi să le treacă pe hârtie.

Spre norocul lui, fereastra camerei dădea în spate, spre grădina vecinilor, plină de pomi cărora acum le căzeau frunzele, şi aşa, chiar să fi vrut, nu vedea casa mare, unde locuia Alexandrina. Ar fi văzut-o din pod, când scria la masă cu uşa deschisă, dar atunci, afundat în gânduri, cu ochii în hârtia albă, pentru el nu mai exista nicio lume.

În afară de Pantelimon, care dăduse ajutor la pregătirea odăii şi căratul mobilei sus, nu mai venise nimeni decât Cornelia, o dată, cu un covor ieftin de iută, ca să acopere cu el duşumeaua uzată; un alt covor nu s-ar fi potrivit acolo, era econoamă, dar nu zgârcită, n-ar fi pregetat să dea mai mult pe el, dacă ar fi fost nevoie. A doua oară aduse perdele, de pus la fereastră şi felurite şerveţele, cârpe brodate,

de pus pe câte o mobilă, ceea ce intră în priceperea femeilor. De atunci înainte, venea numai Dita, cu mâncarea, la urmă strângea masa, apoi, dacă el nu-i spunea să plece, rămânea acolo, pe un scaun, până la ora două, când se ducea să deschidă prăvălia.

Pe timpul peşterii, poate fiindcă umbla cu barbă şi începuse să-şi târşească picioarele de prea lungă nemişcare, Odor îmbătrânise; eu, unul, îi uitasem vârsta, mi se părea un moşneag, un Faust înainte de pactul cu Mefisto. Abia acum îmi dădeam seama că era un bărbat încă tânăr, ştiam de altfel că împlinise de curând patruzeci şi doi de ani, vârsta când, de la un timp, se spune că abia începe viaţa; în multe feluri chiar aşa şi este. În toamna când se mutase deasupra grajdului, cu el se petrecea o schimbare miraculoasă, întinerise, şi mai ciudat este că îşi simţea tinereţea, se privea în oglindă, îşi peria părul câte o oră, bineînţeles fără a-şi înceta meditaţia; nu era timp pierdut în nicio privinţă, căci, pe lângă gândurile care i se năşteau în minte, însuşi părul îşi recăpăta vechea lui viaţă, aşa cum îl ştiusem, bogat, mătăsos, căzând în plete până aproape de umeri. Nu putea să se bărbierească singur şi ca să cheme bărbierul în fiecare zi, i s-ar fi părut o indecenţă; convenise să-l cheme din două în două zile, însă în ziua de la mijloc, când îşi simţea barba crescută, se simţea stânjenit, ar fi vrut să se ascundă de Dita, deşi o aştepta nerăbdător să vină cu sufertaşul.

Cu amândoi se întâmpla ceva asemănător, dar dacă Odor nu-şi dădea seama, Dita, versată până la dezgust în relaţiile ei cu bărbaţii, simţea că este îndrăgostită. Tiberiu lipsea de o lună, avea să lipsească probabil multă vreme; nu-i simţea lipsa, dimpotrivă, mulţumea soartei că era liberă şi putea să se gândească la Odor cu un zâmbet pe buze. Uneori, se visa lipită de el, cum îl simţise o singură dată; atunci, îi trecea un junghi prin inimă şi prin tot trupul, i se aprindea obrazul. Însă când ajungea la el, cu sufertaşul în mână, făptura aceasta, care am socotit cu aproximaţie că în cariera ei trecuse prin mâinile a cincizeci de mii de bărbaţi cel puţin, se înroşea ca o fetiţă, transformându-se parcă într-o fecioară neatinsă de nimeni; prin darul femeilor de a redeveni pure, când o dragoste le aprinde inima; atunci ele, măcar în unele clipe, uită tot ce a fost mai înainte. Spun aşa, şi aşa cred, dar nu fac o regulă, căci dacă o singură mie de femei ar râde de această părere, ar avea de ce să-mi fie ruşine. Cele de la baza credinţei mele se cunosc de departe, şi sunt multe.

Cum stătea pe scaunul ei, după masă, iar Odor îşi relua scrisul, semăna puţin cu Tania, ca atitudine, numai că, deşi la fel de timidă, gândurile n-o paralizau într-atâta, încât să nu poată spune o vorbă. Totuşi, ezită multe zile până ce odată îndrăzni să-l întrebe:

— Spuneţi-mi şi mie ce scrieţi acolo!

Mi-am amintit de lungile lui dizertaţii nocturne, când uita să se dezbrace, iar eu îl ascultam de la fereastră. Orice om care gândeşte în

singurătate are nevoie de un auditor, fără o alegere riguroasă, poate numai ca să-şi audă glasul şi să-şi găsească un martor, chiar dacă el l-ar înţelege numai pe jumătate sau nici atâta.

Odor lăsă capătul de creion pe hârtie, ridică ochii şi îşi pipăi obrazul; era ziua când nu se bărbierise. Instinctiv împinse scaunul înapoi, trăgându-se mai în umbră. Dita înţelese, sau simţi stânjenirea lui, de aceea îi spuse:

— Daţi-mi voie să vă bărbieresc eu de aici înainte; oricând doriţi. Am fost ucenică la frizerie.

Odor nu încuviinţă, nu refuză, o auzise numai cu o conştiinţă secundară. Prima conştiinţă se încălzea, ca să răspundă la întrebarea de mai înainte.

— Ce scriu?… Am de dezbătut douăzeci şi patru de întrebări, ordonate în mintea mea, în ani de zile. Cifra nu-i întâmplătoare, douăzeci şi patru este numărul gamelor din muzică, cărora Bach le-a închinat câte un preludiu şi o fugă, fiecare în altă tonalitate, şi le-a reluat încă o dată, întărindu-şi demonstraţia, într-o lucrare monumentală, care nu urmăreşte numai ceea ce s-ar crede, să desfăşoare de la un cap la altul posibilităţile clavecinului.

În loc să se intimideze mai tare, Dita prinse curaj, el îi vorbea ca unei egale, de aceea îl întrerupse:

— Spuneţi-mi altfel, vă rog; nu înţeleg! Cine-i Bach? Ce sunt fugile? Şi clavecinul?

Odor o privi confuz; i-ar fi trebuit un an să-i explice.

— Atunci, mulţumeşte-te să înţelegi că între cele douăzeci şi patru de întrebări ale mele şi fugile lui Bach, indiferent cine ar fi el, indiferent ce-ar fi clavecinul, există o corelaţie, ele acoperă un tot, o filozofie universală. Iată una din întrebări, cea mai simplă, care ar corespunde fugii în do major, temelia întregului edificiu: întrebarea mea cu privire la religie. De treizeci de ani mă ostenesc să arăt în aşa fel, ca să fiu crezut, că religiile, toate, fără excepţie, au fost şi sunt un flagel pentru omenire. Admit ca omul să creadă într-o forţă supranaturală, dar forţa aceea există numai în noi, nu poate fi nici condusă, nici scindată de altcineva; de schismele ei suntem vinovaţi singuri, şi când ajungem la ele, personalitatea noastră se anulează, fiindcă îşi pierde coeziunea. Această stare se numeşte nebunie şi nu are leac decât în regăsirea credinţei unice, iarăşi prin forţele noastre proprii. Casa de sănătate este doar un azil pământesc, la fel ca biserica; nici una, nici alta nu au mijloace să ne aducă vindecarea, ele ne oferă doar o amăgire. Amândouă ar trebui să fie desfiinţate; preoţilor, călugărilor şi nebunilor ar trebui să li se redea libertatea. Căci Dumnezeu, oricum s-ar numi el, suntem noi înşine.

Credeam şi eu aproape la fel, fără să-i fi suferit influenţa.

— Până aici ai înţeles? întrebă Odor.

— Nu! Dar îmi place să vă ascult, v-aş asculta ziua şi noaptea; simt că vorbele pătrund în mine şi au să rodească, într-o zi, poate am să înţeleg totul, poate pe altă cale, nu prin vorbe… Pe altă cale.

Era transfigurată, în sufletul ei exista o credinţă, pe care încă nu putea s-o exprime. Pe urmă se ridică, hotărâtă:

— Mă duc să iau briciul.

Reveni într-o fugă, îi puse un şervet la gât, îi săpuni obrazul cu pămătuful, apoi cu mâna, ca să i se înmoaie barba mai bine. El stătea cu capul dat puţin pe spate, cu ochii închişi, aşa că ea putea să-l privească în voie, înregistrând cu delicii necunoscute apropierea lui fizică; i-ar fi mângâiat părul cu mâna cealaltă, nu îndrăznea, simţea în schimb că între cele două mâini ale ei s-ar fi născut un arc voltaic, care, în loc să le prefacă în cenuşă, le-ar fi dat o altă viaţă.

De atunci înainte, Dita îl bărbierea în fiecare zi, cum sfârşea masa de prânz; nu putea veni dimineaţa, trebuia să deschidă prăvăliile. O dată, Odor o întrebă:

— Ce-ai dori tu cel mai mult pe lume?

— Să fiu servitoarea dumneavoastră. Nu merit mai mult şi nu vreau altceva.

La această vorbă umilă, Odor nu răspunse, era paralizat de uimire şi se simţea mai umilit decât voia ea să se umilească. Primul lui gest, când putu să-l facă, fu să-i ia mâna şi i-o sărută, ca unei stăpâne.

Din puţinele ei lecturi, Dita îşi aducea aminte de o carte groasă, cu ilustraţii; faptele se petreceau la Roma antică, o sclavă era îndrăgostită de stăpânul ei, un patrician frumos şi rece ca piatra. Nu ţinea minte numele acelei fete, dar o vedea, de parcă ar fi avut-o acum în faţă, într-una din ilustraţii contemplând statuia celui adorat de ea în taină, ridicându-se pe vârfuri şi sărutând, cu gura ei fierbinte, gura rece de marmoră. Dita ar fi dorit ca Odor să fie o clipă statuie. Odată nu se putu abţine şi, după ce îl bărbierise, cât el mai stătea cu ochii închişi, îşi apropie buzele de obrazul lui, fără să-l atingă. El însă o simţi şi deschise ochii, clipind ca sub o lumină prea puternică. Era ameţit? Visase?

— Ce-a fost asta? întrebă, temându-se că nu mai percepea lumea exterioară.

— Sărutul sclavei! răspunse Dita, enigmatic, cu o inspiraţie greu de explicat la un om simplu.

De fapt, nici nu ştiuse ce spune, prin gura ei vorbea o reminiscenţă subconştientă.

Deprins cu singurătatea, Odor nu simţise niciodată lipsa unei fiinţe omeneşti, îşi ajungea el însuşi, într-un alter ego, ba nici nu era destul timpul, al zilei, al anului, ca să poată comunica până la capăt unul cu altul. Acum, prima oară, simţea că Dita îi lipseşte, uneori îl bătea gândul să coboare până la prăvălie, numai ca s-o vadă o clipă. E de

înţeles că nu-i mărturisi niciodată aceste gânduri, ar fi însemnat să renunţe la prima din doctrinele sale, interzicerea atingerii între două spirite. Ea însă îl simţea, cum el n-ar fi crezut, numai că îi lipsea curajul să-i arate ce fericire ar fi fost să ştie puţin mai mult unul despre altul; nu totul, aşa cum îi trecea ei prin minte, căci ar fi însemnat sfârşitul lumii.

Într-o noapte, deşi dormea nemişcat, cu faţa în sus, spiritul lui Odor se zbuciuma prin somn, şi a doua lui conştiinţă îl simţea, în formă materială, cum încerca să-i spargă pieptul, să evadeze şi să alerge într-un loc, spre o fiinţă, al cărei nume ar fi vrut să-l strige, dacă nu l-ar fi împiedicat prima lui conştiinţă; aceasta, fiind adormită, nu putea să-l elibereze. Despre cele ce aveau să urmeze, el nu putu să-şi dea seama decât la ziuă, când văzu soarele în fereastră, care din cele două conştiinţe îl condusese. Până atunci, realitatea şi visul se confundau între ele.

Prezenţa unui spirit străin, un fluid, îl făcu să deschidă ochii; înaintea altei senzaţii, simţi durerea din piept, ca o dovadă că fusese acolo o zbatere şi continua încă, parcă inima i se lovea în coaste, bubuind ca o tobă. Apoi brusc, în toată fiinţa lui se făcu linişte. O făptură omenească, înveşmântată în alb, stătea îngenuncheată alături, cu capul pe marginea patului; părul, despletit, acoperea cearşaful, ca un văl negru, cu o scânteiere albastră. Prima lui conştiinţă vru să se apere, dar a doua îl făcu să vorbească, stins, ca şi cum şi-ar fi dat ultima răsuflare:

— De ce-ai venit?

— Fiindcă m-aţi chemat dumneavoastră, v-am auzit glasul.

A doua conştiinţă recunoscu; o strigase. Trecuse miezul nopţii şi erau numai ei doi, într-o odaie. Niciodată Odor nu fusese singur cu o femeie. Se pregătea o fatalitate; dacă ar fi fost treaz pe deplin, l-ar fi cuprins frica. Aşa cum stătea, îngenuncheată ca la icoană, ea părea că se roagă; şi glasul ei, deşi o şoaptă, parcă făcea să vibreze aerul deasupra, în cupola bisericii, unde îngerii, cu trompeta la gură, aşteptau să sune vestea în ceruri.

— Dacă eu mai pot să fiu ceva pe lume, primiţi-mă lângă dumneavoastră. Ca pe o servitoare.

Odor nu răspunse, dar nu putea s-o alunge. Ea îşi trecu peste cap veşmântul alb, cămaşa de noapte, şi se strecură lângă el, sub cuvertură.

— Acum faceţi ce vreţi cu mine; puteţi să mă omorâţi, şi tot aş fi fericită.

Odor îşi dădea seama că fatalitatea trebuia îndeplinită.

— Dar eu nu ştiu, spuse, după o ezitare.

Nu era ruşinat; se ruşină Dita, fără să fie surprinsă, înţelese într-o clipită că el întrupa un sfânt din biserică, ar fi trebuit să-şi închipuie.

Nici nu dorea mai mult decât să-l adore, nu se gândea că sfinţii fuseseră la început oameni, cu o viaţă lumească. Se ridică în genunchi şi începu să-i sărute picioarele, cu evlavie, începând cu vârfurile degetelor, unul câte unul, apoi îi sărută locul unde fuseseră bătute cuiele pe cruce, şi parcă simţi gustul sângelui, aşa cum Mântuitorul şi-l dăruise oamenilor; de-o asemenea cuminecătură nu mai avusese nimeni parte până la ea, se simţea sfântă, şi cu acest simţământ merse mai departe, peste glezne, de-a lungul gambelor, împingând încet giulgiul în sus, peste genunchi şi peste coapse.

Dar cu mult înainte de-a ajunge la locul unde ostaşul îşi înfipsese suliţa, încremeni de uimire, câtva timp rămase paralizată, nu putea face un gest, era incapabilă să gândească. Până ce simţi cum îi ia foc trupul şi atunci instinctul, biruind raţiunea şi evlavia, o făcu să se târască alături, pe spate şi să-l tragă deasupra, îndrumându-l cu mâinile ei, fără sentimentul că redeveneau păcătoase, că îndrumaseră pe puţin cincizeci de mii de bărbaţi mai înainte. Întreaga ei făptură, trupul şi sufletul erau ca la prima atingere, aşa simţea, aşa credea, restul pierise.

Odor nu ştia ce se întâmplă, o blagoslovenie îi învăluia fiinţa crescând întruna, până ce un fulger îi străbătu şira spinării, ducându-se în sus, până la creier, şi în jos până la picioare; atunci auzi trosnind catapeteasma, o lumină puternică inundă odaia o clipă: pornea din părul negru revărsat peste pernă, Dita avea un nimb în jurul capului.

— Eşti o sfântă! îi spuse Odor. Nu merit să stau lângă tine.

Coborî din pat şi îngenunche în locul unde fusese ea mai înainte.

* * *

Frământările lui Odor, din zilele următoare, cât nu făcu altceva decât să se adâncească în sine, întrebându-se unde greşise în judecarea vieţii, se materializează în primele rânduri pe care le scrise după aceea, o jumătate de pagină, rămasă şi ultima. Părea o continuare şi o concluzie a dizertaţiei ţinute într-o zi, pentru Dita: „După treizeci de ani trăiţi în eroare, am înţeles că Dumnezeu şi diavolul nu pot sălăşlui împreună, ci fiecare în alt trup, ca să se împreuneze când vine vremea. Diavolul se află în bărbat, capul tuturor relelor, iar Dumnezeu în femeie; ca semn pământesc al acestui adevăr, ea se naşte fecioară, privilegiu pe care şi-l sacrifică spre a putea naşte pe fiii omului. Aşa stând faptele şi pentru ca tot ce-am scris până astăzi să nu rămână zadarnic, am de inversat între ele, pe toată întinderea a cincisprezece mii de pagini, doar două cuvinte, pe da în locul lui nu, spre a restabili un adevăr devenit acum imuabil. Fiind o treabă de rutină şi nu creatoare, deşi îmi va lua multă vreme, va trebui să-mi caut o ocupaţie practică, spre a nu suferi că trăiesc de pomană.”

Am reprodus ultimele rânduri scrise de el, convins că nu se îndoia de ceea ce spune, dar fără să cred că un asemenea adevăr ar putea fi admis şi de alţii, în cazul că ar fi posibil să-l înţeleagă.

La cererea lui stăruitoare, Cornelia se gândi să-i găsească o ocupaţie, ceea ce era greu dacă îi lipsea mâna dreaptă. Până la urmă, femeia aceasta bună şi înţeleaptă îi deschise un debit de tutun, în prăvălioara de la poartă, unde îşi începuse negoţul, vânzând borş proaspăt.

Odor stătea la o măsuţă din faţa ghişeului, cu primele lui caiete scoase din cufăr, şi le descifra cu migală, ca să poată înlocui prin negaţii afirmaţiile de altădată. Lua cunoştinţă de venirea unui cumpărător după umbra care cădea pe foaia caietului, dar de multe ori o ignora, până ce omul îşi vedea de drum, ridicând din umeri.

Cornelia observa, dar nu-i făcea reproşuri, se socotea prea mică pe lângă el, întocmai ca Dita, care şi astăzi se purta umilă, de parcă i-ar fi fost servitoare; dar niciodată nu fusese mai fericită şi mai mândră de sine. Nu se ducea la el noaptea decât atunci când simţea că o cheamă; era clipa ei divină. Iar el o chema numai după lupte grele cu diavolul din sine, acceptând voluptatea spre compensarea înfrângerii. Faptele se petreceau în aşa fel, că nimeni nu avea vreo bănuială. Un scandal şi o dramă ar fi putut să izbucnească numai la întoarcerea lui Tiberiu. Dita nu l-ar fi lăsat s-o atingă chiar dacă ar fi supus-o la chinuri.

Spre norocul ei şi spre liniştea tuturor, el se întoarse abia primăvara, şi atunci era gata încurcat cu o fată foarte tânără, tot de pe strada Calomfirescu, la care stătuse ascuns câteva zile, după ce revenise în oraş, noaptea; nu-i trebui mult timp să afle că scandalul se liniştise, toată lumea era despăgubită.

Tiberiu veni într-o seară, pe întuneric. Dita era încă în prăvălie, făcea socoteala banilor. Dacă n-ar fi fost hotărâtă de mult şi cu străşnicie să-l înfrunte, putea să leşine. Se înroşi, dar altfel rămase calmă.

— Mai întâi dă-mi câteva sute! spuse el, întinzând mâna. Şi acum, spune-mi, când te muţi din casă?

— De ce să mă mut?

— Fiindcă vin cu alta; o cunoşti: Vichi. De mâine vreau să începem divorţul.

Dacă ar fi intrat pe uşă doi porumbei de aur şi i s-ar fi aşezat pe câte un umăr, Dita n-ar fi simţit o linişte şi o bucurie atât de mare. Dar în acelaşi timp, era buimacă, nu-i venea să creadă în vorbele lui Tiberiu, la fel cum nu putea crede că există porumbei de aur. Înţelegea că trebuie să-şi ascundă bucuria, astfel că răspunse în batjocură:

— Şi tu crezi că ai să poţi aduce o curvă în casa Corneliei?

— Dar tu ce-ai fost? Am să mă însor cu ea, cum m-am însurat şi cu tine.

Dita zâmbi enigmatic. Fiindcă se simţea curată ca o fecioară.

Fiindcă nu fusese niciodată ce spunea Tiberiu, ţinuse locul alteia, care acum era moartă.

40

În copilărie am citit o carte care m-a emoţionat puternic şi pentru multă vreme; mă emoţionează şi astăzi, când i-am uitat detaliile. E vorba de o familie nenorocoasă, de pe pământul Franţei, pe care moartea tatălui urmată de sărăcie, precum şi alte adversităţi o destramă, risipind-o în toate patru vânturile. Cel mai mic din fii, abia un copilandru, se pune pe treabă, citeşte, învaţă, munceşte, obsedat de o idee creatoare şi plină de nobleţe, să-şi readune sub acelaşi acoperiş întreaga familie, pentru el noţiune sfântă. Nu spun numele cărţii, nici al autorului; cine a citit-o să-i recunoască, cine nu, nici să nu-i afle, căci ar fi degeaba.

Acel spirit fanatic al băiatului l-am regăsit în Cornelia, având în plus un dezinteres personal care o făcea şi mai nobilă, fiindcă ea nu se gândea la propria ei familie, pierdută în întregime şi pentru totdeauna, în condiţiuni dramatice. Ea se străduia să adune la un loc familia lui Trandafil, fără să o cunoască, alerga, chibzuind, inventa, nu-şi mai găsea liniştea, aşteptând ca pe o apoteoză ziua când toţi cei vii vor fi împreună în jurul unei mese de sărbătoare. Ea nu se gândea să schimbe destinul unor oameni, să-i adune cu sila, când aveau alte rosturi. Teofil nu-şi putea părăsi postul, era locotenent în garda palatului, avea propria lui familie. Dar Cornelia, deşi nu spera că ea va trăi până atunci, se gândea că în treizeci de ani Teofil va ieşi la pensie, şi atunci poate va fi bucuros să se adune la un loc cu toţi fraţii.

Ceilalţi doi, Tadeu şi Titus, pe care doar i-am amintit, urmând să intre mai târziu în povestire, însuraţi la rândul lor, erau amândoi profesori de matematici, asistenţi la Universitate, unul la Iaşi, altul la Cluj, şi Cornelia nu-i cunoştea decât din auzite; nu veniseră niciodată s-o vadă pe Alexandrina, în vreo vacanţă, nici nu trecuse prea mult timp de când Cornelia o adusese în casă. Poate nu erau bucuroşi să dea ochii cu Tiberiu; pe Odor îl socoteau doar o victimă a exaltării lui din adolescenţă, îl priveau mai degrabă cu milă. Şi, în sfârşit, niciunul din fraţi nu avea cu adevărat simţul familiei, ceea ce nu mă miră la nişte firi atât de eterogene, că i-ai fi putut lua drept străini unul de altul. Cornelia spera că odată adunaţi la un loc, înconjuraţi de grija şi dragostea ei, se va face şi uniunea dorită de ea cu atâta ardoare.

Primul veni Titus, de la Cluj, în toamna tristă a anului 1940, când se pierduse o bună parte din Transilvania. Nu avea alt loc de refugiu, dar se gândea că va fi doar provizoriu, trebuia să se mute la Bucureşti, unde fusese repartizat cu postul de asistent la catedra de matematici.

Ca să rămână aici, profesor de liceu, ar fi însemnat să coboare o treaptă, când se aştepta să devină şef de lucrări, adică să urce. Dar curând după aceea, înainte de a-şi găsi casă la Bucureşti, fu mobilizat, şi familia, doi copii şi soţia, rămase sub oblăduirea Corneliei, visul ei care începea să se împlinească.

Titus era sublocotenent de rezervă şi merse pe zonă. Acest cuvânt avea multă întrebuinţare în vremea aceea, zona fiind locul unde se aduna armată, în multe locuri din ţară, de obicei pe lângă sate, dar cei de acasă nu ştiau mai mult decât atâta, se păstra secretul, pe scrisori nu se punea adresa, ci un număr de cod, pe care spionii, chiar dacă l-ar fi descifrat, trebuiau să-şi bată capul multă vreme. Secretele militare se află cu timpul, dar nu-i un motiv să le dai mură în gură inamicului. Cine era inamicul în acel caz, nu se ştia încă, Ungaria îşi luase partea, deşi ar fi vrut să fie mai mare, Rusia de asemeni, ca şi Bulgaria; nimeni nu mai avea motiv vădit să ceară.

Atunci, unde era primejdia? De nemţi nu se putea vorbi, erau de pe acum în ţară, ne instruiau armata, mai lipsea numai un tratat de alianţă. Dar contra cui, dacă ei aveau semnat un pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică, vecina noastră din partea dreaptă a hărţii? Parcă eram legaţi cu o cârpă la ochi, ca în jocul de-a Baba-oarba. Sigur că se făceau presupuneri, şi ele s-au adeverit în vara următoare, dar ţin minte că au fost dezminţite până în ultima clipă. Stalin n-a vrut să creadă într-un atac din partea lui Hitler, deşi Inteligence Service-ul Marii Britanii îl prevenise; s-a convins abia după ce războiul izbucnise de-a binelea.

N-am fost la război, eram mobilizat pe loc, la ziarul lui Jordie, aşa că n-am să pot spune, când va veni timpul, cum s-au petrecut faptele pe front, decât luând de la alţii, ceea ce nu-i o treabă cinstită. Voi povesti ceea ce am văzut cu ochii, în spatele frontului, în sate şi în oraşe, în bordeie şi în palate – şi am văzut multe. Căci, la urma urmelor, războiul s-a întins peste toate acestea şi toţi am fost martori, n-a scăpat nimeni de groaza morţii, mai ales după ce au început bombardamentele de aviaţie. În 1944, deveniseră aproape o rutină, ceea ce nu micşora spaima oamenilor; avioanele veneau pe lumină sau pe întuneric, aruncau bombele, apoi lumea răsufla uşurată, cu toţi morţii şi răniţii, cu toate ruinele, şi aşteptau ziua următoare. Sinistrele urlete de sirenă nu mai erau o surpriză, mai ales că la radio se anunţa cu o oră înainte un atac posibil. Restul timpului se spunea, la intervale: „în spaţiul aerian al României domneşte linişte; nu se semnalează nicio incursiune inamică!” Până la emisiunea următoare, parcă era vreme de pace.

Cu un an înainte însă, în 1943, vara, în timpul amiezii, a fost un atac aerian prin surpriză, s-au bombardat rafinăriile de la Ploieşti şi Câmpina, dar, fireşte, au căzut bombe şi peste casele oamenilor.

Amintesc de el, fiindcă se leagă în chip direct şi dramatic cu o fiinţă care a jucat un rol neuitat în viaţa mea, deşi n-am mai pomenit-o de multă vreme; fiindcă n-o mai văzusem, deşi locuia aproape de Cornelia, la capătul străzii. E adevărat că evitam să trec prin faţa casei, iar dacă n-aveam încotro, întorceam capul, ca nu cumva să fie la fereastră, sau în portiţa unde odată o visasem, că jucam gajul cu aţa, numai în doi, şi fără martori. Eram la fel de timizi şi unul, şi altul, dar nu încape îndoială că aştepta s-o sărut, căci acesta era sfârşitul jocului; eu însă nu mersesem până la capăt, când îi simţisem respiraţia şi căldura obrazului mă speriasem, mă trăsesem înapoi şi o lăsasem cu aţa în gură, stupefiată. Deşi era numai un vis, ar fi putut să nu mă ierte. Mai târziu, ne-am iubit, am rămas cu o amintire; însă dacă într-o zi socotise că era timpul să plece, nu m-am dus după ea, n-ar mai fi fost ca înainte, şi nici nu ştiam dacă s-ar fi întors; când o femeie pleacă, trebuie lăsată în libertate. De aceea mă ferisem ani de-a rândul s-o întâlnesc, deşi, când veneam la Trandafil şi Cornelia, o ştiam la capătul străzii. Nu voisem să aflu nimic, nu întrebasem pe nimeni, acum era medic, dacă nu renunţase la facultate. Luându-mă după o fotografie de nuntă, ştiam că se măritase, poate locuia în alt oraş, poate avea copii, dar nu voiam să mi-o închipui greoaie şi îngroşată, când o ştiam cu mijlocul atât de subţire, cu sânii făcuţi pentru voluptate, nu ca să alăpteze. Acestea sunt gânduri de la vârsta erotică, să-mi fie îngăduite. Nu ne ascunsesem nimic unul altuia, nu ocolisem nicio frivolitate, şi acum, asupra noastră cădeau bombele.

Frontul din răsărit era încă departe, în schimb, aliaţii debarcaseră în Sicilia, şi înaintau spre nordul Italiei. Important pentru ce-a urmat un an mai târziu este că oraşul Foggia, la sud de Bari şi aproape de Adriatică, era în mâinile lor, cu aerodromul vestit de unde puteau să decoleze fortăreţele zburătoare, încărcate cu tone de bombe şi cu destulă benzină ca să ajungă până deasupra României şi să se întoarcă.

Până atunci, cu o vară înainte, a venit cu totul pe neaşteptate o gigantică escadră americană, vreo sută optzeci de fortăreţe zburătoare şi alte tipuri de bombardiere, dar cu toată surpriza, în miezul zilei şi la mică înălţime – însemna un hazard atât de mare, încât au fost doborâte mai mult de jumătate din ele. O armată fără imensele resurse ale Americii şi fără spiritul western al luptătorilor, pe care i-am preamărit de câte ori am avut ocazia, deşi unii nu-i socoteau, mai ales pe aviatori, decât nişte mercenari dornici de aventură şi de parale, ar fi putut să-şi piardă cumpătul în faţa unei încercări atât de grele, să se tragă înapoi, cu prudenţă. Nu spun că n-a plâns nimeni în America, în Anglia şi în întreagă tabăra aliaţilor, dar comandanţii şi-au păstrat sângele rece, armata nu şi-a luat gândul de la victorie, şi a mers înainte, în sunetul fatidicului semnal emis de radio Londra, ritmul dat de timpani al primelor patru note din *Simfonia Destinului*.

Se spunea că, în vederea bombardamentului neaşteptat de nimeni, în nordul Africii, de unde avea să decoleze escadra, s-a construit macheta rafinăriilor de la Ploieşti, plasarea lor în topografia oraşului, şi echipajele s-au exersat pe viu, zile îndelungate, cum să-şi execute misiunea. Fiecare pilot îşi ştia ţinta atât de bine, încât putea s-o recunoască şi printre salvele artileriei antiaeriene, şi sub focul de mitralieră al avioanelor de vânătoare. Fiecare bombardier ştia unde să-şi lase bombele, fiecare mitralior îşi cunoştea câmpul, pe care trebuia să-l apere şi, în sfârşit, toţi ştiau când şi pe ce itinerarii să se întoarcă.

Dar pentru germani, rafinăriile de la Ploieşti şi Câmpina erau un gaj prea mare, vital pentru continuarea războiului, astfel că în zona celor două oraşe concentraseră mari forţe de apărare; la sfârşitul bombardamentului, m-am dus pe câmp şi am văzut bateriile lor antiaeriene, cu ţevile tunurilor fumegând încă. Am crezut că toţi servanţii muriseră, erau întinşi pe spate în iarbă sau în ţărână, fără să mişte, fără să respire; m-am apropiat, şi atunci unul a deschis ochii, albaştri ca bolta cerului pe care o ciuruise, dar n-a avut putere să mă întrebe ce căutam acolo; dormea răpus şi a căzut iarăşi în somn, ca în letargie. Toţi dormeau, nimic nu putea să-i trezească. Atunci am avut cea mai vie imagine a ceea ce numim istovire; folosisem adesea cuvântul, fără să-i simt adevărata şi întreaga lui cuprindere; acum o vedeam cu ochii, istovirea e vecină cu moartea, când trupul omului şi-a pierdut ultima forţă, şi renunţă să mai trăiască. Să nu se creadă că e o greşeală; deşi uniforma artileriei era de un verde cenuşiu, ca de câmpie, eu am văzut-o neagră, ca a batalioanelor SS, şi nu m-a înşelat ochiul, ţin minte că mi s-a părut sinistră. Cred că apărarea antiaeriană de la Ploieşti, cel mai important punct de apărare, era întărită cu trupe de siguranţă, speranţa lui Hitler.

Un an mai târziu, am cunoscut şi ceaţa artificială. Alarma mă surprinsese mergând spre centrul oraşului; atunci am zărit, ca pe nişte fantome uriaşe, în mantăi de protecţie, soldaţi germani, deschizând robinetele butoaielor cu substanţa care se transforma în ceaţă. Erau multe, aşezate pretutindeni; ei semănau cu nişte furnici gigantice, fugind în toate direcţiile, într-un cuib aflat în primejdie; acel moment va fi sfârşitul cărţii.

Un supravieţuitor ar putea să-mi spună dacă în 1943 s-a folosit ceaţa artificială; în locul unde mă aflam, pe strada Corneliei, n-am văzut-o, poate n-a fost timp să se deschidă robinetele, poate butoaiele nici nu erau instalate, atacul a picat din senin, într-o frumoasă zi de vară, când mâncasem, prima dată de la începutul războiului, pâine albă. Titus fusese rănit, venise într-un concediu medical de o lună; de aceea mă şi aflam acolo, ca să-l văd şi să-mi povestească prin ce trecuse. Tadeu era pe front, tocmai în cotul Donului; printr-un noroc

sau printr-un disperat act de voinţă, n-a căzut prizonier, a izbutit să se retragă, în condiţiuni vecine cu moartea. Tiberiu făcuse ce făcuse, la el mi se părea firesc, şi rămăsese acasă. Nici nu trebuise să facă mare lucru, nu-şi căutase cine ştie ce protecţie. Protecţia cea mai sigură ar fi fost domnul Pretoreanu, care venea în vizită o dată pe săptămână. Dar omul acesta, în primul război, ţinuse în loc, el singur, cu carabina, o întreagă companie inamică; s-ar fi dus şi astăzi să lupte, dacă nu l-ar fi lăsat puterile. Cum ar fi ajutat el pe cineva, fie şi pe fiul Alexandrinei, să se eschiveze de la o datorie străveche a omului? Până şi partizanii păcii, când ţara lor e în primejdie, se duc s-o apere. Soluţia lui Tiberiu era mai simplă, plătea leafă lunară, cinci mii de lei, unui plutonier de la Cercul de recrutare, şi restul nu-l privea, era treaba celuilalt, destul că nu-l supăra nimeni.

După abdicarea regelui Carol, domnul Pretoreanu, care îşi lichidase aproape toate afacerile şi ducea o viaţă şi mai retrasă ca înainte, ştia că războiul este pierdut, că lui Hitler nu-i va rămâne altceva decât să se sinucidă, dacă nu izbutea cineva să-l lichideze mai înainte; căci nici vorbă nu putea fi de un gest disperat şi eroic, să iasă la atac în fruntea unui pluton de infanterie şi să moară în luptă; doar nu era să fie el mai brav decât Kaizerul, care refuzase să-şi salveze onoarea într-un fel asemănător, şi preferase să se retragă în Olanda. Hitler n-avea unde să se retragă.

Domnului Pretoreanu, care cunoştea viitorul, nu-i rămânea decât să regrete că regele nu-i urmase sfatul, să meargă în vizită şi la Stalin, să lase deschis drumul spre o viitoare înţelegere. Se vorbea de felurite păci separate, emisari ai beligeranţilor băteau drumurile între Cairo şi Stockholm şi câte altele locuri secrete, dar domnul Pretoreanu nu-şi făcea nicio iluzie că războiul va avea alt sfârşit decât prevăzuse şi îi spusese regelui; sau Germania, sau Rusia.

Deocamdată, americanii bombardau prima oară rafinăriile de la Ploieşti şi Câmpina.

Eram cu Titus la o masă de pe trotuar, în faţa prăvăliilor, cu o sticlă de vin pusă bine de Cornelia, pentru oaspeţii cărora voia să le arate o simpatie deosebită; nu mă pot plânge de felul cum se purta ea cu mine, aproape mă socotea de-al familiei, dar acum simpatia deosebită îl privea pe Titus, fiindcă avea pe mâneci triunghiul auriu al răniţilor; un glonţ îi străbătuse plămânul stâng, pe lângă inimă; cum lipsise puţin să moară, Cornelia se uita la el ca la Mântuitorul care înviase şi dăduse lespedea la o parte.

Deşi era duminică, prăvăliile rămâneau deschise dimineaţa, ca oamenii ocupaţi în timpul săptămânii să-şi poată face cumpărăturile. Mai înainte, duminica se respecta cu sfinţenie; acum, în toiul războiului, oamenii nu se mai gândeau decât să supravieţuiască. Prin uşa deschisă, o vedeam pe Dita la casă, nu-mi explicam cum se

schimbase, nu cunoşteam dragostea ei pentru Odor, vedeam numai că devenea altă fiinţă, de la o zi la alta. Se mutase în casa mare, în fosta odaie a lui Odor; chiar dacă divorţase, Cornelia nu se putea lipsi de ea, nu se gândea s-o alunge. Vichi, noua nevastă a lui Tiberiu, stătea tot timpul în casă, nu era bună la nicio treabă, nici măcar să se plimbe, să-şi mişte picioarele.

Cred că întâi s-a auzit trăgând artileria antiaeriană, şi pe urmă a sunat alarma; câteva minute mai înainte se auzise un tunet prelung şi înăbuşit, venind de la sud, din înaltul văzduhului. Chiar am crezut că tună cu adevărat, deşi pe cer nu se vedea niciun nor, dar câteodată se întâmplă să tune şi pe vreme senină. În anul următor, învăţasem, mi se deprinsese urechea, auzeam huruitul motoarelor când avioanele abia treceau Dunărea. Însă niciodată n-am putut deosebi explozia bombelor de bubuitul tunurilor antiaeriene; şi astăzi cred că zgomotele erau cam aceleaşi.

Acum, lumea ieşea speriată din case, se uita pe cer, apoi o lua la fugă spre pivniţe; adăposturi mai bune nu existau. Atunci am văzut-o prima oară pe Vichi, a coborât din casă sărind pe scară din două în două trepte, ţinându-şi cu mâna capotul descheiat la toţi nasturii. Nu mi-aş mai îngreuia mintea cu încă un personaj, n-am nevoie de el, dar nu pot să uit că, trecând pe lângă noi, în fugă, marginile capotului îi scăpau din mână, lăsând să se vadă că n-avea nimic pe dedesubt decât pielea. O clipă am asemuit-o cu Aurica, fosta ţiitoare a lui Tiberiu, şi nu greşeam prea mult, era între ele o înrudire; cam aşa se întâmplă, bărbaţii sunt atraşi de un gen al lor în ceea ce priveşte femeile, şi dacă au de unde alege, îl caută până îl descoperă.

Nu ştiu ce-o dusese pe fata asta în casa de pe strada Calomfirescu, nu părea să aibă douăzeci de ani, poate doar optsprezece, nu era nici urâtă şi nici măcar vulgară. Cunosc mai multe cauze pentru care femeile îşi aleg o asemenea viaţă. Cauza, la Vichi, era indolenţa; nu-i plăcea să înveţe carte, nu-i plăcea să muncească, nu ştia nicio meserie, şi-o luase pe aceea pentru care nu se cerea nici măcar carnet de ucenic, necum diplomă. O comparam acum nu cu Aurica, deşi mi-o amintea destul de bine, ci cu Dita, care ieşise din prăvălie şi tocmai trăgea oblonul. Dacă ar fi fost să aleg dintr-odată pe una din ele, m-aş fi oprit la Vichi, fără să zăbovesc nicio clipă. Dar dacă aş fi avut timp de gândire, o zi, o lună, Dita ar fi ieşit biruitoare; deşi era mai puţin frumoasă, se cunoştea că, aşa simplă şi neinstruită cum avusese nenorocul să fie, în sufletul ei strălucea o lumină, o transfigura, făcând-o seducătoare, sub o statornică haină de modestie.

Nu găsesc o explicaţie mai bună cu privire la miraculoasa ei metamorfoză, decât că avea darul devenirii; prin acest dar făcuse efortul de a merge un an de zile la dentist, să-i repare dantura. Nu era un simplu detaliu, ci un principal act de tranziţie. Odată cu dinţii, ea

îşi schimbase nu doar fizionomia, atât de respingătoare mai înainte, ci întreg eul. Dacă l-aş fi cunoscut pe acel dentist, pentru mine un creator de artă, m-aş fi dus să-i exprim admiraţia.

Vichi se oprise în poartă, neştiind încotro s-o apuce.

— Haide fuga în pivniţă, la casa mare! o îndemnă Dita.

O comisie de la Apărarea pasivă decretase pivniţa ca adăpostul cel mai bun de pe stradă, împotriva bombardamentelor aeriene, în primul rând pe motivul că avea două ieşiri, şi oamenii puteau să se salveze, dacă pe una din ele cădea o bombă. Ce se întâmpla dacă bomba cădea la mijloc nu mai intra în socoteală, un acoperiş şi două planşee de cărămidă boltită, între grinzi metalice, n-ar fi apărat pe nimeni. Pivniţele erau bune numai contra schijelor şi suflului puternic al bombelor explodate în apropiere. Prin ce groază treceau oamenii în acele clipe, când pământul se zvârcolea ca la cutremur, nu vreau să mai aduc aminte nimănuia.

Huruitul avioanelor se auzea tot mai aproape, venind din mai multe direcţii; artileria antiaeriană trăgea de jur-împrejurul oraşului.

Dita fugea mai repede decât Vichi, voia să-l coboare pe Odor din odaie, fiindcă lipsea de la debitul de tutun, din faţă; era sigură că el nu ţinea seama de cele ce se întâmplau afară, stătea cufundat cu ochii şi cu mintea în caietele de pe masă. Vichi, în papuci, îşi mişca greu picioarele, se împiedica la tot pasul, îşi regăsea echilibrul bătând aerul cu braţele, capotul flutura liber, dar căruia din oamenii în goană spre adăposturi îi ardea să se uite la pielea ei goală?

— Haide şi noi la adăpost, spuse Titus, ridicându-se fără grabă. Nu de alta, dar nu vreau ca ai mei să-mi poarte grija.

Era calm şi puţin ironic, desigur, în doi ani de război trecuse prin sute de bombardamente, nu mai puteau să-l impresioneze. În ce mă priveşte, nu ascund că îmi era frică, în afară de antiaeriană acum parcă se auzeau explodând şi bombe, apoi se auzea sigur răpăit de mitraliere. Tocmai când plecam spre casa mare, nevoit să merg la pas alături de Titus, în loc s-o iau la goană, la câteva zeci de metri mai încolo Vichi se împiedică şi căzu cu faţa în jos, pe trotuar, ca retezată. Până să-i venim în ajutor, se ridicase şi se uita la noi năucă; avea genunchii juliţi, sângele se prelingea pe gambe, până la glezne. Oare nu-şi dădea seama că stătea în ochii noştri goală tocmai cu partea care se acoperă prima? Halatul se mai ţinea doar pe umeri.

— Să-ţi fi pus măcar nişte izmene! Hai cu noi! spuse Titus, apucând-o de mână.

Mă trimise cu ea în pivniţă, iar el se duse în casă, de unde veni cu dezinfectante şi pansamente. Se auzeau detunături, ţăcănit de mitraliere, odată cu mugetul continuu al motoarelor, dar pe cer, atât cât îl vedeam între acoperişuri, nu treceau avioane, lupta se ducea la periferii, unde erau rafinăriile.

În pivniţa întunecoasă era înghesuială, veniseră şi vecinii, şi alţi oameni de pe stradă. Nu puteam recunoaşte pe nimeni, auzeam ţipete de spaimă când explodau bombele, căci oricât ar fi căzut de departe făceau pământul să tremure, împreună cu văzduhul, trecea spaima prin aer. Am zărit umbre omeneşti, femei, poate şi bărbaţi, închinându-se şi făcând mătănii; într-un fel era mai bine afară.

Titus o aşeză pe Vichi pe un butuc, în faţa unei răsuflături pe unde venea o rază de lumină, şi începu să-i şteargă rănile, cu tinctură de iod, care îi dădea usturimi, făcând-o să ţipe şi să se zvârcolească.

— Dacă nu stai liniştită, îţi ard două palme! o ameninţă Titus. Bărbată-tu unde este?

— La Bucureşti! se smiorcăi ea. Putea să mă ia şi pe mine.

— De unde ştii tu ce-a mai rămas din Bucureşti în clipa asta?

Într-adevăr, nimeni nu putea să ştie ce ţinte avea bombardamentul. Nu ştiam nimic, aşteptam prostiţi să auzim şuierul unei bombe.

Un om, care se vedea că ştie ce spune, îşi lămurea vecinii:

— Nu vă temeţi dacă auziţi şuierul bombei. Bomba care cade peste noi nu se aude.

Lămurirea lui nu făcu decât să mărească spaima oamenilor. Dacă bomba destinată lor nu se vestea în niciun fel, atunci putea să cadă în orice clipă.

Titus termină să panseze genunchii fetei; era îndemânatic, pe front făcuse sute de pansamente, e datoria soldatului să-şi ajute vecinii loviţi, până ce vin sanitarii. Oare Vichi, aşa cum stătea, goală, în faţa lui, la mai puţin de un metru, nu trezea în el nicio ispită? Când legă ultima faşă, îi spuse:

— Acum cel puţin încheie-ţi capotul, şi când ieşi de aici, vezi să nu ţi-l ia vântul!

Poate era singurul care credea că o să mai ieşim din pivniţă. Lupta se înteţise, avioanele se apropiau de centrul oraşului, cădeau bombe, tremura pământul, pivniţa părea că se leagănă, ţipetele îmi făceau urechile să ţiuie şi nu ştiam cât am să le mai suport, trăiam un coşmar şi mă temeam că n-o să se termine niciodată.

Spaima poate să dea halucinaţii, să vezi chipuri şi să auzi glasuri; nu mi s-a întâmplat niciodată, deşi spaima am trăit-o în multe rânduri; ceva în conştiinţa mea a rămas treaz tot timpul, fără să se tulbure. Acum însă, când, peste două planşee de cărămidă şi un acoperiş de ţiglă, văzduhul părea că se rupe şi-o să ne acopere cu toată greutatea schijelor şi obuzelor antiaerienei agăţate în faldurile lui zdrenţuite, am auzit un glas, venit de departe, la început nelimpede, până ce s-a apropiat şi s-a transformat într-un ţipăt. Atunci, am recunoscut glasul Ioanei, care mă striga cu disperare, îl auzeam aievea, să fi fost halucinaţie aş fi văzut-o şi pe ea alături. Era un strigăt telepatic, ajuns la urechile mele pe o cale misterioasă, recunoscută, dar încă

neexplicată.

Am simţit un apel, o putere irezistibilă m-a făcut să mă reped printre oameni, lovindu-i, călcându-i în picioare, am ieşit pe poartă şi am luat-o la fugă spre casa ei de la capătul străzii. Atunci abia mi s-a părut că era o halucinaţie, când am văzut deasupra mea un monstru aerian, târându-se pe deasupra caselor. Ajunsesem în dreptul grădinii de zarzavat a Corneliei, unde am rămas pironit locului, nu atât de groază, cât de nedumerire. Era un bombardier lovit, cu trei din cele patru motoare în flăcări, lăsând în urmă trâmbe de fum roşu, ca nişte comete. Probabil echipajul apucase să se salveze, cerul în urmă era plin de paraşute deschise, de la multe alte avioane scoase din luptă. În această epavă zburătoare, mai rămăsese un om, pilotul, între motoarele care ardeau, asumându-şi o misiune de sacrificiu, să se târască până în câmp, cu un singur motor, planând cu ultimele lui forţe, ca să nu cadă şi să explodeze peste case, distrugându-le pe zeci de metri, incendiindu-le şi omorând oamenii din pivniţe; dacă nu apucase să arunce toate bombele, ar fi fost un dezastru. Deşi mi se părea o faptă supraomenească, înţelegeam limpede că de aceea pilotul nu se aruncase cu paraşuta, ca avionul să nu cadă în mijlocul oraşului. Mi-l închipuiam, ţinând cu disperare comenzile, încercând să piardă cât mai încet înălţimea, privind halucinat câmpul, la cinci-şase sute de metri în faţă.

Trecu exact pe deasupra prăvăliei, poate la mai puţin de cincizeci de metri deasupra, şi atunci am văzut, fără să pot înţelege ce se întâmplă, cum Pantelimon, urcat pe acoperişul bucătăriei, trăgea cu praştia în maşina aceea a Satanei, urmărind s-o doboare, nedându-şi seama, în furia lui, că era scoasă din luptă, cu soarta pecetluită. Avea părul răvăşit, ochii roşii, trăgea piatră după piatră cu praştia lui de alungat ciorile, care acasă, în Bucovina, îi prădau nucii. Atunci mi-am amintit cum trăgea domnul Alcibiade în zepelin, cu puşca de vânătoare; în amândoi era acelaşi cavalerism războinic şi aceeaşi naivitate, doi fii minunaţi ai speţei umane.

Când după mai puţin de o secundă avionul trecu pe deasupra mea, un detaliu nevizibil mai înainte m-a umplut încă o dată de groază, într-un grad care depăşea tot ce mă îngrozise vreodată. Pe trapa deschisă atârna o bombă, care se agăţase de ceva, în clipa lansării, nu ştiu cum, nimeni n-ar putea să-mi explice, decât invocând hazardul. În smuciturile avionului, pe care pilotul abia mai putea să-l stăpânească (poate acum ardea şi carlinga, fumul îl înăbuşea şi-i lua vederea), bomba se legăna într-o pendulare brutală, putea din clipă în clipă să rupă piedica în care se agăţase.

Ar fi trebuit să mă arunc la pământ, deşi trecuse de mine, însă o forţă diabolică îmi ţinea ochii înţepeniţi asupra acelei bombe, să sufăr pedeapsa de-a o vedea cum cade. Şi am văzut-o, într-adevăr, căzând în

secunda următoare, a căzut lin, de parcă nu avea greutate şi a nimerit pe acoperişul unei case. N-am auzit zgomotul izbiturii, căci în clipa aceea avionul s-a lăsat brusc pe aripa stângă, unde ultimul motor în funcţiune făcuse explozie. Apoi a virat, poate fără voie, în direcţia cimitirului, sau poate fusese ultimul gând al pilotului: dacă nu putea să planeze până în câmp, încă două sute de metri, să cadă mai bine între morminte, unde n-ar fi fost alte victime decât morţii.

Întâi am auzit impactul cu pământul, un trosnet surd, ca de arbore care se prăbuşeşte. În aceeaşi secundă, s-a ridicat un nor de fum, dincolo de ultimele case, şi abia după alte secunde mi-au ajuns la ureche exploziile, mai multe, explodau rezervoarele de benzină şi bombele nearuncate. Între aceste zgomote, n-am desluşit explozia întârziată a bombei care căzuse peste o casă, i-am simţit numai suflul.

O şi luasem la fugă spre cimitir, când am observat că se făcuse linişte, lupta se terminase, nu se mai auzeau nici avioanele, nici artileria antiaeriană; oraşul parcă murise, nu se vedea nimeni pe stradă. Numai când am ajuns la poarta cimitirului, au apărut primii vecini care veneau să vadă avionul în flăcări; geamurile de la birourile administraţiei erau sparte, nu se vedea altă pagubă. Dar monumentul fetiţei cu ghiozdanul în mână încetase să mai existe, avionul căzuse exact deasupra şi îl spulberase.

În cădere, fuselajul avionului, încă necuprins de flăcări, se rupsese cam din spatele aripilor, şi izbitura îl proiectase departe, dincolo de gard, unde căzuse pe burtă, lângă o baterie antiaeriană. Servanţii în uniforme negre dormeau trântiţi pe spate, poate nici nu-l simţiseră, sau nu aveau puterea să deschidă ochii. Voiam să ştiu dacă oamenii din echipaj săriseră într-adevăr cu paraşuta sau erau zdrobiţi înăuntru. În spatele meu, rămăşiţele avionului continuau să ardă şi mulţime de oameni, ieşiţi din adăposturi, după trei ceasuri terorizante, se îmbulzeau pe poartă, să vadă.

Ce să mai vadă decât flăcări şi fiare înroşite, poate un trup omenesc, chircit, calcinându-se? După ce suferiseră spaima, oamenii voiau să-şi ia satisfacţia, să privească de aproape monstrul care îi făcuse să tremure prin pivniţe.

Am sărit gardul, am trecut pe lângă bateria antiaeriană ai cărei servanţi păreau morţi, aşa cum dormeau cu faţa în sus, fără să mişte. Unul a deschis ochii albaştri, dar numai o clipă, m-a văzut, sau nu m-a văzut, nu ştiu; n-a scos o vorbă şi a căzut iarăşi în somn, ca în moarte.

Fuselajul zăcea la vreo cincizeci de metri, chiar dacă ar fi căzut mai aproape, servanţii bateriei şi-ar fi continuat somnul. Nu se vedea venind nimeni, nu se prinsese de veste, dar curând curioşii urmau să dea năvală. Aveam oare ceva împotriva lor, le dezaprobam curiozitatea? La unii poate nu era numai curiozitate, s-ar fi găsit şi ceva bun de dus acasă, o raniţă burduşită cu ciocolată şi cutii de

conserve, saltele pneumatice, saci de dormit, pături sau chiar o paraşută, de mătase naturală, bună pentru cămăşi de duminică sau rochie de mireasă. Oare pe mine de ce nu mă judecam, ce nevoie mă aducea acolo? Era şi la mine o curiozitate, dar de altă natură, mai chinuitoare, o obsesie, născută în clipa când am văzut avionul târându-se peste case şi am ştiut că o să se prăbuşească: voiam nu să văd o maşină distrusă, ci să înţeleg gestul pilotului, de ce nu se salvase cu paraşuta.

După război, am văzut un film de aviaţie, inspirat de fapte trăite. O escadrilă de vânătoare trebuia să evacueze un aerodrom şi să se mute pe altul. Mecanicul unuia din avioane l-a rugat pe pilot să-l ia cu dânsul, altfel avea de făcut un drum lung cu camionul, împreună cu tot personalul nenavigant al escadrilei, eşalonul rulant, aşa se cheamă. Asemenea avioane sunt făcute pentru un singur om, se ştie. Pilotul a convenit să-l ia pe mecanic, fiindcă îl simpatiza, l-a înghesuit într-un cheson lateral de pe fuselaj, unde omul abia încăpea, cu genunchii la gură. Pe drum, avionul, atacat de aviaţia inamică, a suferit avarii care nu mai lăsau nicio speranţă, pilotul trebuia să se salveze, dar în spatele lui el ştia că există un om viu, care nu avea paraşută.

Sunt multe nopţi când mă trezesc cu această dramă în minte; ea este nespus mai zguduitoare decât cea mai puternică din dramele de teatru care mi-au format sufletul în şcoală, dezbătând lupta între slăbiciune sau laşitate şi datoria de conştiinţă. Oricum, omul fără paraşută era condamnat la moarte; pilotul în schimb putea să scape, şi prin acest gest el nu modifica deloc soarta celuilalt. Oricine, judecând din afară, va spune că e mai bine să fie un singur mort, mai ales că al doilea, trăind, rămâne bun pentru luptă, ceea ce la război mi se pare a fi singurul considerent de luat în seamă. La fel gândea şi pilotul în acele momente dramatice, şi avea un motiv mai puternic decât cel spus înainte, motivul imperativ să se salveze cu paraşuta: orice om viu vrea să trăiască. Lupta din sufletul lui socotesc a fi fost înspăimântătoare, dar până la urmă, împotriva tuturor instinctelor omeneşti, viscerale, la el a învins simţul onoarei, de a rămâne solidar cu tovarăşul lui, sortit morţii; avionul a făcut explozie la atingerea cu pământul.

Nu mai văzusem niciodată de aproape o fortăreaţă zburătoare; pe cer, la înălţime, mi se părea de o şchioapă. Aici zăcea numai jumătatea ei din spate; din catapultarea prin aer căzuse pe burtă, ca la o aterizare forţată sfârşită cu bine. Părea intactă, şi era în structura ei de bază. În schimb, în tablă se vedeau găuri de schije, sau de gloanţe, în unele locuri dense ca nişte snopuri. O uşă laterală fusese smulsă din balamale, mi-am băgat capul înăuntru şi am descoperit un hangar unde ar fi încăput zece automobile, şi încă pe atâtea puse pe acoperişurile primelor. Era gol, luminat prin partea din faţă, ruptă din cealaltă; se vedeau lonjeroane de aluminiu, traverse, o reţea de piese

metalice, în lungul căreia erau fixate cabluri şi tuburi, colorate în toate felurile, ca jucăriile. Turela mitraliorului, de deasupra, era goală, asemeni cea de sub coadă, numai că plexiglasul mulat pe carcasa de aluminiu se spărsese în cădere; toată lumea sărise cu paraşuta, era limpede, aveam dovadă că pilotul nu făcuse altceva decât să-şi sacrifice viaţa, ca avionul să nu cadă peste case; ar fi distrus poate o stradă întreagă.

Abia când să plec am zărit o umbră, o siluetă omenească neclară, într-un ungher al fuselajului, mai spre coadă, unde cădea mai puţină lumină. Apoi am desluşit că era un aviator, un negru, băiat tânăr, în combinezon de zbor, cu casca în cap, şi în cască, drept în mijlocul frunţii, se vedea o gaură înnegrită, o urmă de glonţ; pe obraz abia cursese o şuviţă de sânge, care se închegase şi se învineţise.

Stătea în picioare, rezemat într-un unghi al peretelui, de neînţeles cum rămăsese ţintuit acolo; părea gata să meargă. M-am mirat că era în picioarele goale, numai cu ciorapii; sosisem primul, n-ar fi avut cine să-l jefuiască. Pe urmă, i-am descoperit cizmele, aruncate la vreo doi metri, cizme negre, cu blană, scurte până la gleznă.

Nu pot face o regulă din această întâmplare, plus încă două, pe care le-am văzut eu însumi, cu ochii; păstrez doar pentru mine ideea că oamenilor morţi de moarte violentă, când probabil un spasm puternic le străbate corpul, încălţămintea le iese din picioare. Am văzut pe şoseaua Constanţei un om omorât de o maşină. Venise poliţia şi salvarea; aceasta din urmă nu mai avea ce să facă, decât să ducă mortul la morgă. Mortul zăcea pe asfalt, n-am putut să-l văd la faţă, fiindcă era acoperit cu jurnale, unul din ele *Universul* şi exact pagina cu decesele. I-am văzut picioarele goale, numai în ciorapi, pantofii săriseră mai încolo.

De curând, într-o seară, am fost martorul accidentului, când un automobil coborând în goană pe Schitu Măgureanu, dinspre Ştirbei Vodă, a luat în bot un pieton care traversa strada cu imprudenţă. Am auzit limpede buşitura, l-am văzut pe bietul om zburând prin aer şi căzând pe caldarâm, la câţiva metri; pantofii, în schimb, i-au sărit din picioare şi au zburat până în gardul Cişmigiului.

Aviatorul negru avea ochii deschişi, mari, căprui, pe care, acum, de când am fost în America, îi cunosc atât de bine, fiindcă seamănă unii cu alţii, mai ales la expresie. Aş fi aruncat la picioarele lui o floare de câmp, dar m-am ruşinat, fiindcă n-ar fi fost un gest pentru el, ci pentru mine. „Îmi pare rău pentru ai tăi! i-am spus în gând, cu un glas care însă îmi suna limpede în ureche, de parcă aş fi vorbit tare. Tu, în schimb, n-ai a te plânge; ai scăpat de orice grijă, eşti mai liniştit decât mine!” Nu mă simţeam morbidizat de tot ce se întâmplase, ci cu adevărat mă împresurau grijile şi creşteau încontinuu.

Când am sărit gardul înapoi, în cimitir, am dat cu ochii de banca

unde stătusem cu Ioana, lângă crucea omului mort de sifon la nuntă. Acolo începuse idila noastră. Şi deodată m-am dezmeticit, mi-am adus aminte că ieşisem din pivniţă chemat de glasul ei, şi o uitasem, înspăimântat de avionul care zbura jos, peste acoperişuri. O presimţire grea a renăscut în mine, făcându-mă s-o iau la fugă spre casă. La capătul celălalt al străzii noastre, am văzut o maşină de pompieri, roşie, şi două ambulanţe albe; în jurul lor forfoteau oameni, se auzeau ţipete şi bocete. Prin porţile pe unde treceam, câte o femeie bătrână plângea cu mâna la gură.

M-am apropiat şi am rămas împietrit, în mijlocul străzii, nevrând să cred, neputând înţelege: casa Ioanei nu mai exista, în locul ei era un crater plin de ruine. Fusese o bombă de sute de kilograme, dacă, deşi căzuse de la câteva zeci de metri, trecuse prin acoperiş, prin tavan, prin pardoseală şi explodase în pivniţă. Pompierii scoteau morţi de sub ruine, unii stâlciţi şi făcuţi bucăţele.

Lângă portiţa rămasă în picioare, când restul în jur era făcut vraişte, chiar şi pe la casele vecine, cu geamurile sparte, cu uşile smulse din balamale, cu parte din acoperişuri zburate, stătea în picioare, rezemată de un stâlp, o apariţie stranie, o femeie în zdrenţe, palidă, plină de moloz, privind în jur rătăcită. O şuviţă de sânge i se închegase pe braţul stâng, ca pe obrazul aviatorului negru. Un sanitar se străduia s-o ducă spre ambulanţă, dar ea se împotrivea, ţinându-se de stâlp, fără să vorbească, fără să înţeleagă.

Scăpase singură, din toată familia, toţi erau morţi, unii nici nu puteau fi recunoscuţi decât după vreun inel, vreun lucru de îmbrăcăminte. Ieşise să fumeze, nu mai suporta aerul din pivniţă şi nici nu şi-ar fi putut aprinde ţigara între oamenii atât de înghesuiţi că abia mai respirau, în spasmuri. Stătea pe o bancă în fundul grădinii; nu-şi dădea seama ce se întâmplase, suflul exploziei o aruncase în nucul de lângă portiţă, de unde o coborâră pompierii, cu scara, nevătămată, în afara unei zgârieturi, deasupra cotului; ramurile elastice şi frunzişul des amortizaseră şocul fizic; mintea însă o avea rătăcită în parte, ştia doar că trăia şi restul familiei murise, tatăl, mama, o bunică, o mătuşă, două surori, bărbatul uneia din ele. Celălalt era plecat, lucra la rafinăria „Vega”, dar scăpase de bombe şi curând se întoarse; în afară de nevastă, îi muriseră şi copiii, trei, sub cinci ani cel mai mare, cel mai mic încă în scutece.

Am recunoscut-o mai mult prin instincte, m-am apropiat şi am chemat-o pe nume:

— Ioana!

O parte din rochia ei sfâşiată atârna printre frunzele nucului.

M-a privit fără să mă recunoască, dar şi în ea instinctele trezeau o reminiscenţă a prieteniei noastre de altădată. Exact în locul unde ne aflam acum o visasem, jucând gajul cu aţa ţinută în gură; era visul

meu, dar parcă începea şi ea să şi-l însuşească.

— Vino cu mine! i-am spus, luând-o de mână. Aici nu ai ce face. O să se îngrijească altcineva…

Nu puteam să spun de cine să se îngrijească, n-aveam curaj să pronunţ îngrozitorul plural al morţii.

M-a urmat supusă, am dus-o la Cornelia, care mă văzuse trecând în sus şi acum aştepta în poartă, plângând şi ea cu mâna la gură, ca bătrânele. A luat-o în braţe, cu obrazul scăldat în lacrimi, apoi sprijinind-o uşor a dus-o în odaia ei, a întins-o în pat şi a scos de pe ea ultimele zdrenţe.

— Stai aici, mi-a spus, să mă ajuţi, adu-mi ligheanul şi o găleată cu apă! Nu trebuie să închizi ochii, ştiu că ai văzut-o goală.

O văzusem, aveam douăzeci şi doi de ani atunci, ea abia nouăsprezece, acum împlinisem treizeci şi trei, ea treizeci, dar nu se schimbase, nici cuta de sub sâni nu era mai pronunţată ca în ziua când ne despărţisem. Poate doar dinţii îşi pierduseră din strălucire, ştia, şi totuşi nu putea să renunţe la ţigare. Mai târziu, când îşi venise în fire şi a vrut să fumeze, am certat-o:

— De ce vrei să te urâţeşti înainte de vreme?

— Nu m-am urâţit încă?

Am tăcut, dar mă simţeam fericit că reînviase.

— Vezi, spuse ea în continuare, când a trebuit să mă despart de tine am avut atâta voinţă; totdeauna am avut voinţă, când a trebuit să mă despart de cineva. De tutun nu pot să mă despart, e amantul meu pe vecie!

Cornelia nu se încumeta s-o ducă în baie, era încă rătăcită, ne privea somnambulic. A spălat-o de moloz şi de funingine pe tot trupul, cu buretele, a şters-o, şi după ce a învelit-o cu un cearşaf, s-a dus în colţul odăii, unde era un cufăr mare, de Braşov, cu înfloriturі colorate, cufărul de zestre al fetelor de pe vremuri; nu înţelegeam cum ajunsese în casă, ea nu avea niciun căpeţel de aţă.

— Haide să-i alegem o rochie, mi-a spus, ridicând capacul.

Am rămas surprins, în cufăr erau numai rochii negre, de doliu.

— Le-am făcut, ca să fie, nu ştii niciodată când e nevoie de ele. Asta este pentru Alexandrina, da-i-ar Dumnezeu o viaţă lungă şi fericită. Asta-i a mea, facă Dumnezeu ce crede mai bine; cât oi fi de folos cuiva, să mă ţină, când n-o mai avea nimeni nevoie de mine, să mă cheme.

Erau acolo rochii pentru Miercana, pentru Dita şi pentru toate femeile din familie, soţia lui Titus, a lui Teofil şi a lui Tadeu, deşi afară de prima, aflată aici în refugiu, celelalte lipseau din casă. În sfârşit, o rochie era pentru Vichi, care nu făcea nicio treabă s-o merite.

— Eh, până să moară ea, putrezeşte mătasea; eu mi-am făcut datoria. Dar e frumoasă putorişca, şi frumuseţea totdeauna învinge, m-

a înmuiat şi pe mine; dacă aş fi mai bogată, i-aş cumpăra trăsură, să nu umble pe stradă ca toată lumea.

Era mult prea indulgentă, mult prea bună, sau mult prea înţeleaptă? Oricum, nu credeam că odată ar putea să greşească.

Fiindcă le ştiam pe amândouă cum erau clădite, căci de dimineaţa Vichi îmi stătuse în faţă mai mult despuiată, am socotit că rochia ei i s-ar potrivi Ioanei. Ceea ce s-a dovedit întocmai. Cornelia a mai trebuit doar să-i facă două pense în talie. Rămăsese Ioana atât de subţire? M-am uitat la ea cu invidie, care în împrejurări nu atât de tragice poate s-ar fi transformat în dorinţă, dacă dorinţa nu se trezise mai dinainte şi stătea ascunsă.

Pe urmă, am ieşit amândoi în curte şi ne-am aşezat în şezlonguri, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nicio nenorocire. Pantelimon săpa grădina. O rochie neagră poate să fie frumoasă, poate să fie seducătoare; o rochie de doliu, pe o femeie tânără, ascunde în ea o provocare perfidă, cum i-ar râde morţii în faţă, arătându-i câtă viaţă fierbinte acoperă. O clipă de zbucium a fost când a intrat pe poartă Anton Petrescu, cumnatul Ioanei, singurul în afară de ea care scăpase viu din toată familia. Ioana îi ieşi în întâmpinare. Într-adevăr, aşa cum o vedeam de la spate, talia ei, după atâţia ani, era uimitor de subţire.

Seara am stat mult de vorbă, singuri, în aceleaşi şezlonguri; puţină lumină venea din casă, pe ferestre şi pe uşa deschisă. Trandafil avea elevi la meditaţie; toată ziua nu schimbasem o vorbă cu el, părea că bombardamentul nu-i făcuse nicio impresie. Cornelia a pus o măsuţă între noi, şi ne-a dat de mâncare. Atât de pierdută câteva ceasuri mai înainte, acum Ioana mânca fără nicio reţinere, muşcând din friptură, din coltucul de pâine, cu o poftă animalică; avea o gură de fiară flămândă. Simţeam că ar fi făcut orice, cu aceeaşi poftă.

Dita a trecut pe lângă noi, ducând mâncare cu sufertaşul lui Odor. S-a oprit, a mângâiat obrazul Ioanei, i-a spus că îi face patul la ea, în odaie, apoi s-a dus mai departe.

— Ce s-a ales de tine? am întrebat-o pe Ioana.

— Sunt medic pediatru, la Iaşi, dar eu nu am copii; nu pot să-i am şi nici nu mi-ar plăcea. Destul că îngrijesc copiii altora; mi se pare o treabă mult mai frumoasă.

— Ştiam că te măritaseşi!

— Am fost, un an, şi-mi ajunge; n-am să mă mărit a doua oară. Când n-ai copii, ce poate să te lege de un bărbat? Te plictiseşti repede. Am încercat cu mulţi, îţi vorbesc din experienţă; unii mi-au făcut greaţă din prima seară.

— Cu mine ai fost mai milostivă!

O clipă s-a încruntat şi m-a privit aspru.

— De ce vrei să-mi aduci aminte?

— Uitaseşi cu totul?

S-a îmblânzit, s-a uitat la mine cu tristeţe:

— Iartă-mă, nu uitasem!

— Acum ce-ai să faci? am întrebat-o.

— După înmormântare? Nu ştiu. La Iaşi nu mă mai întorc; se apropie frontul, multă lume se gândeşte de pe acum la refugiu. Am să-mi caut un post aici, sau la Bucureşti. Sau la dracu'.

Pe urmă, a rămas mută, până ce a venit Dita şi a chemat-o la culcare. Se făcuse târziu şi fusese o zi groaznică pentru toată lumea. La starea Ioanei nu puteam să mă gândesc, fără să-mi simt inima sugrumată. Mi-era ruşine că remarcasem cât avea talia de subţire.

Când să se ridice din şezlong, am simţit că ezită, parcă îşi pierdea puterile. Se lăsă la loc, pe spate, închise ochii şi-mi spuse în şoaptă:

— Ia-mă cu tine!

Fiindcă tăceam, a adăugat, cu glasul mai ferm, părea că-i un avertisment, o notificare:

— Pentru o vreme!

Înţelegeam ce voia să spună, că la ea nimic nu durează şi la rându-i înţelegea că înţelesesem. Pe urmă, glasul ei deveni blând, poate se gândea că nu-i bine să pui condiţii din capul locului.

— Ia-mă cu tine! spuse încă o dată.

Rămăsesem nemişcat în şezlong, doborât de aduceri-aminte, speriat de câte urmau să se întâmple de aici încolo, cu mine, cu ea, cu lumea. În uşă, Ioana se întoarse şi repetă, în şoaptă:

— Ia-mă cu tine!

Părea o implorare; niciun om n-ar înţelege la fel, dacă nu i s-a întâmplat o dată ca, în mijlocul unei lumi vii, să se vadă fără de nimeni.

41

Fiindcă mă aflu aproape de sfârşitul cărţii, mi se pare nepotrivit şi chiar indecent să amintesc tocmai acum fapte a căror evocare nu s-ar justifica decât cronologic, fie că ar fi vorba de frivolităţi, fie de marile întâmplări istorice; aşa cum am spus în mai multe rânduri, ele îşi vor găsi locul în altă parte; povestirea nu e punctată de calendar, ceea ce ar fi fost mult mai simplu pentru mine, ci de sentimentele povestitorului. Ştiu şi din literatură, care este mai puţin teoretizată, şi din muzică, ale cărei reguli se cade să fie bine cunoscute celui ce se încumetă să compună o simfonie, sau măcar o mică suită, ştiu, în sfârşit, din observaţii directe asupra vieţii că un şir de idei, sau de întâmplări, spre a fi înţelese mai bine şi a nu deveni monotone, trebuie să se alterneze între ele; până şi un exerciţiu fizic, un program de gimnastică, se supune aceloraşi reguli, aşa se învaţă în şcoală; nu se fac de două ori la rând mişcări pentru braţe, şi de două ori mişcări pentru picioare; unui alegro sau altei părţi repezi îi urmează un adagio sau altă parte lentă; între două scene tragice, la teatru sau în carte, e bine să fie un interludiu, nu o scenă comică, fiindcă ar putea să devină grotescă, altceva, un prilej de destindere pentru spectator sau pentru cititorul cărţii. Condiţia, fireşte, rămâne ca asemenea alternanţe să nu slăbească tensiunea ideii mai importante.

Între ziua reîntâlnirii mele cu Ioana, ca să nu spun pe numele ei adevărat acelei zile tragice, şi ziua încă mai tragică a sfârşitului, s-au scurs opt luni încheiate. În acest timp, s-au petrecut mari fapte istorice, şi mari drame în viaţa oamenilor. Sentimentele care îmi ordonează acţiunea cer acum să trec peste ele, fără să le dau uitării, ci punându-le bine, şi să trec la ziua deznodământului, asemănătoare cu cea povestită mai înainte, fără să le despart printr-un interludiu. Fiindcă nici n-ar putea fi despărţite, fiindcă judecând chiar istoric una este urmarea celeilalte iar luându-mă după sentimentele mele ele alcătuiesc o singură întâmplare.

În acea zi, nu cu mult timp înainte de Paştele anului 1944, Cornelia sărbătorea întrunirea întregii familii. Se aflau toţi acolo, cum visase minunata femeie; Titus, rănit a doua oară, venise din nou în concediu, Tadeu, care luptase la nord de Iaşi, se afla cu regimentul în refacere într-o tabără de la marginea oraşului şi seara venea acasă, unde se aflau şi ai lui, nevasta şi copiii, pe care îi adusese cu el, ca să nu-i lase în faţa frontului. Pentru ziua festivă îşi luase învoire, cum făcuse şi Teofil, cu multă stăruinţă, fiindcă, deşi regele era la Sinaia, batalionul

de gardă se afla consemnat în incinta palatului, într-o alarmă continuă, ceea ce lumea de pe stradă n-ar fi putut să ştie, nu ştiau nici ziariştii, nici guvernul, şi nici măcar Siguranţa. Eu, la rândul meu, ştiam mai puţin decât oricine, fiindcă pe Teofil nu-l vedeam, şi dacă l-aş fi văzut, nu era să-şi dea drumul la gură; iar singurul meu informator, Bob, cu slujba lui ciudată la palat, plecase odată cu regele Carol al doilea.

Pe lângă acestea, eram din nou preocupat de Ioana, care acoperea acum tot orizontul vieţii mele. Lucra la spitalul de răniţi din Cotroceni, fostele grajduri regale, şi îşi luase o cameră în apropiere. Prin una din cele mai ciudate coincidenţe, era chiar camera modestă de pe strada Carol Davila, unde locuiam în timpul iubirii noastre şi unde amintirea ei stăruia şi astăzi. Chiar aşa mi-a spus, după ce se mutase: „E imposibil să mă contopesc cu cea de atunci; rămânem două fiinţe diferite. Când intru, o găsesc pe *ea* în vârful patului, privindu-mă ca pe o străină. Care din noi două o fi cea adevărată?"

Ne vedeam rar, sâmbăta şi duminica, dacă nu era de gardă; deşi aveam o casă confortabilă şi plăcută, de obicei mă duceam eu la ea, ca s-o scutesc de un drum cu tramvaiul, ştiind că era mult mai obosită decât mine. Şi întocmai ca ea, când intram în camera mea de odinioară şi o găseam în vârful patului, locul ei de predilecţie, azi ca şi odinioară, mă întrebam care din ele mă aşteaptă.

Nu ascund că mă întrebam mai mult decât adesea, mă întrebam tot timpul ce făcea ea în serile când era singură. Nu m-am dus niciodată pe neaşteptate, aşa ceva n-am făcut niciodată, cu nimeni, dar de pândit am pândit-o. Am spus de mult că nu mă pricep să urmăresc pe cineva, pot să mă trădez cu uşurinţă, în schimb, ştiu să stau la pândă şi chiar îmi place; de altfel, nici nu pierd timpul, aşa am prilejul să mă gândesc la viaţa mea trecută şi viitoare, la oamenii cunoscuţi şi la întâmplările lor, corelându-se cu ale mele, socotind care din noi am făcut mai rău sau mai bine în anumite împrejurări, ceea ce este o bună şcoală pentru suflet şi pentru minte.

Fereastra Ioanei dădea într-o curte interioară, dar fiind mai sus decât casa vecină, se vedea bine din stradă. Pândeam lipit de zidul Facultăţii de medicină, în umbra dintre două felinare. Dacă sus era lumină, aşteptam să văd o umbră trecând prin faţa ferestrei; să fi fost un bărbat, a doua zi n-aş mai fi stat la pândă. Mă gândeam la răniţii ei de la spital, tinerii ofiţeri bandajaţi la tâmplă; poate unul, înainte de a pleca în permisie, venea să-i facă o vizită.

Când fereastra era întunecată, o aşteptam să se întoarcă, deşi se putea prea bine să fi stins lumina devreme. Dar nu s-a întâmplat aşa niciodată: totdeauna am văzut-o venind, mai curând sau mai târziu, pe urmă am plecat acasă; nu aveam nicio dovadă că în urma ei nu venea altcineva, însă nu simţeam nicio gelozie. Datoria mea era doar să stau

la pândă; am înţeles mai târziu pentru ce raţiune, încolo, după drama pe care o suferise şi nu putuse s-o uite, deşi nu mai purta doliu, socoteam că avea dreptul la orice viaţă; judecând după zguduirea căreia îi supravieţuise, morala curentă devenea imoralitate; ticăloşia destinului trebuia pedepsită, măcar scuipând-o.

Într-o seară, întârziase mult, pândeam de la opt, când de mult era întuneric, şi trecuse de zece. Deşi îngheţasem, căci se apropia luna noiembrie, aveam de gând să aştept până la miezul nopţii; dacă nu venea nici atunci, nu putea să mai vină, se dusese în altă parte, ştiam că nu era de gardă, ştiam de asemeni că până seara nu sosise niciun tren cu răniţi, care pentru spital ar fi însemnat o noapte agitată. Trecusem pe acolo la opt, când venisem, şi era linişte.

Se făcuse ora unsprezece când m-am pomenit cu ea, ieşind de pe o străduţă laterală, aproape de locul unde stăteam la pândă. M-a surprins că nu era mirată, a venit fuga la mine, m-a luat de mână, nu mă lua niciodată de braţ şi m-a tras grăbită spre casă.

— Nu mă întreba nimic, mi-a spus, sunt îngheţată, haide sus şi fă focul, repede!

A stat cu mâinile şi cu picioarele în faţa sobei de tablă, cu uşiţa deschisă, fără să scoată o vorbă; parcă avea limba îngheţată. Camera s-a încălzit repede, atunci şi-a scos toate de pe ea, după obiceiul ei dintotdeauna, s-a urcat la locul obişnuit, în fundul patului, s-a învelit cu un pled, apoi şi-a despletit părul; era cel mai feminin din gesturile ei, aproape un semnal, căci de obicei premergea dăruirea.

— Acum pune de ceai, şi ascultă-mă.

— De unde veneai? am întrebat-o.

— De după colţ; am stat la pândă. Voiam să văd până când eşti în stare să aştepţi acolo, dar n-am mai putut, am îngheţat, m-am dat învinsă. Trei ceasuri de pândă! Merit o răsplată!

— Şi eu nu?

— O, ba da, o răsplată mai mare. Fiindcă ai stat de multe ori la pândă.

— De unde ştii?

— Fiindcă te vedeam, am ochi de pisică, văd bine noaptea.

— De ce nu te-ai apropiat?

— Tu de ce n-ai venit după mine?

Eram chit, am râs şi am luat-o în braţe.

— Să nu te grăbeşti, răsplăteşte-te!

Apa de ceai se evaporase, am umplut iar ibricul şi l-am pus să fiarbă.

— De ce mă pândeşti? mă întrebă Ioana. Când o să vină alt bărbat în viaţa mea, n-am să-ţi ascund.

— Ştiu! Pândesc pentru că e un fel de a-mi prelungi şederea cu tine, fără să ne uzăm nici unul, nici altul.

— Ideea îmi place, dar n-am să spun că e ingenioasă; e mai degrabă pesimistă. Crezi că ne uzăm, într-adevăr?

— Tu ştii mai bine!

— Ai dreptate! Câte femei te-au uzat, până astăzi?

— Nu prea multe…

Cu toate că sunt emotiv, ceea ce ştiu din adolescenţă, cu toate că uneori am avut slăbiciuni umilitoare, mă bucur de un suflet puternic, am aflat după multă trecere de vreme.

— Emoţii şi slăbiciuni nu-şi pot îngădui decât oamenii cu sufletul tare! spuse Ioana.

Nu uitasem întrebarea ei de mai înainte; avea nevoie de o replică:

— Şi pe tine? Câţi bărbaţi te-au uzat?

— Nu prea puţini… Dar eu caut în ei cu totul altceva decât îşi închipuie oamenii. Bineînţeles că preţuiesc în primul rând virilitatea şi voluptatea, numai că n-aş da pe ele doi bani dacă n-ar crea în sufletul meu o stare de poezie. Iată ce caut şi ce aştept. Şi dacă ai şti cu ce sete, cu ce dăruire!

Ştiu, cred, îi plâng pe ignoranţii sau pe făţarnicii care nu pot înţelege!

* * *

Era dimineaţa, spre prânz, la 4 aprilie, ajunul zilei când trebuia să merg la masa festivă a Corneliei. Mă gândeam, atât de absorbit de viaţa mea viitoare, cu totul imprevizibilă, încât, deşi am auzit alarma aeriană, o sirenă suna chiar pe acoperişul casei mele, nu i-am perceput înţelesul şi mi-am continuat gândurile, din ce în ce mai întunecate, până ce n-am mai putut să judec, ci m-am pierdut într-un haos fără speranţe. De acolo înainte, dacă voiam să mă apăr de nebunie, trebuia să revin la realitate, şi am revenit, odată cu prima bubuitură.

Se aşteptau bombardamente aeriene, după Sofia venea rândul Bucureştilor. Acel prim bombardament din seria decisivă, care ţintea gara de nord şi triajul, fără să lase nelovite nici alte cartiere, a fost cel mai dezastruos dintre toate, au murit oameni cu miile. M-am dus să văd îndată după terminarea alarmei, când ultimul val de bombardiere abia se îndepărtase. Fiindcă strada lui Teofil se afla în zona cea mai lovită, am vrut să ştiu ce se întâmplase la el acasă. Nu se întâmplase nimic, casa era în picioare, numai cu geamurile sparte; până acolo, am mers printre craterele făcute de bombe, am trecut peste ruine, poate peste cadavre acoperite de moloz sau îngropate în pivniţe. Casa de alături, a părinţilor Despinei, soţia lui mult prea frumoasă, era de asemeni neatinsă, lăsând la o parte geamurile fărâmiţate. Mi-am amintit de trista noapte a revelionului, când fusesem acolo, fără să pot participa la petrecere şi văzusem o fată care semăna cu Santa, de la a cărei moarte atunci nu se împlinise anul. N-am mai putut să suport

muzica şi veselia, sufletul mă ardea încă de durere, am plecat şi, până în zorii zilei, m-am plimbat pe străzile din jurul gării. Acum cartierul era vraişte, şi cu toate că nu pierdusem pe nimeni, mi se părea că tot ce iubisem în viaţă murise.

Nu puteam rămâne singur în seara şi în noaptea aceea; aş fi vrut s-o întâlnesc pe Ioana şi să-i spun: „Ia-mă cu tine!" cum îmi spusese ea în ziua când îşi pierduse întreaga familie. Am aşteptat-o în faţa casei, n-am mai stat ascuns, nu m-ar fi văzut nimeni, nici chiar ea cu ochii ei de pisică, fiindcă strada, ca întreg oraşul, zăcea în beznă şi alimentarea cu electricitate şi cu apă erau distruse.

A venit abia pe la două noaptea, ştiam că n-o să scape curând de la spital, cu răniţii pe care îi aduceau necontenit ambulanţele. Dacă nu văzuse casele bombardate, văzuse în schimb mult sânge. Am aşteptat, fiindcă aveam nevoie de ea şi nu mă puteam duce în altă parte.

— Ia-mă cu tine! i-am spus, când s-a oprit în faţa mea, privindu-mă speriată.

— Dar ce ţi s-a întâmplat?

— O să-ţi spun sus!… Ia-mă cu tine!

Aveam în suflet o jale neînţeleasă, am plâns cu ochii pe umărul ei, cum voisem să plâng odată, am plâns până ce am scăldat-o în lacrimi. I-am spus gândul de mai înainte, parcă în ziua aceea murise tot ce iubisem, începând cu Santa, care murea a doua oară, prin suflul morţii, stăpân peste lume. Poate am pomenit şi alte nume, nu mai ştiu, aveam minţile rătăcite.

Câteva zile mai târziu am văzut pe masa ei o hârtie, cu câteva rânduri mâzgălite; întâi a vrut s-o ascundă, pe urmă a ridicat din umeri.

— Atunci, noaptea, după ce ai plecat (nici nu ştiam că plecasem), aveam inima atât de amară, încât am vrut să fac o poezie. De simţit am simţit-o, dar n-am putut s-o scriu, n-am găsit cuvintele.

Era o încercare banală şi nereuşită, pentru un om din afară; pe mine m-a tulburat prin subînţelesurile ei, prin intenţii, şi fiindcă eram subiectul: „Iubitul meu. Peste toate casele unde-ai iubit o fată, A căzut în plin o bombă de-a năruit zidurile"… Mai erau alte pagini sub prima, cu rânduri muncite, cu tăieturi, cu goluri şi în toate revenea, ca un refren, acel „iubitul meu", pe care nu mi-l spusese niciodată. Nu mi-l spusese nimeni, şi de mi l-ar fi spus mi s-ar fi părut o exclamaţie inutilă şi seacă. Nici eu n-am spus vreunei femei „iubita mea", cred că asemenea cuvinte, dacă se simt, nu trebuie să se pronunţe. Dar acum mi-a mişcat sufletul, nu că mi-ar fi fost adresat mie, ci unei întregi lumi nefericite. Avea în el o vibraţie mult prea tragică şi nu putea să fie confundat cu o banală vorbă de dragoste.

A doua zi, după ce probabil o bună parte din noapte fusesem la Ioana, fiindcă aveam nevoia continuă să fiu lângă un prieten de

nădejde, după ce văzusem atâţi morţi şi atâta tristeţe, am plecat la Ploieşti, la masa de sărbătoare a Corneliei. M-aş fi dus oricum, dacă mă invitase; acum aveam un îndemn în plus, acela de-a mă îndepărta măcar o zi de locurile acoperite de jale şi de ruine.

Era o zi frumoasă de primăvară, cu cerul strălucitor şi cu aerul înmiresmat de pomii în floare. Oamenii îşi dezgropau morţii din pivniţe, îi puneau în sicrie, se făceau cimitire noi pe locurile virane. Cu toată groaza din ajun, nimeni nu se gândea că avioanele ar fi putut veni din nou, nu se mai întâmpla decât pe front să se bombardeze tranşeele două zile de-a rândul. Am plecat singur, fără grabă, pe la ora zece, să ajung înainte de masă. Acum eram independent, plecasem de la *Pasul Istoriei*, fără să-mi iau rămas-bun de la Jordie. Viaţa mea în redacţie nu-i povestită în întregime, voi relua-o, împletind-o cu întâmplările paralele.

Îmi cumpărasem, în sfârşit, fără eforturi, o motocicletă, visată din adolescenţă sau chiar din copilărie; aş fi putut să-mi iau la fel de uşor un automobil fără pretenţii, un DKV sau un Topolino, singurele care se găseau de vânzare, dar nu mi-ar fi dat mobilitatea visată, fiindcă spre deosebire de modesta motocicletă, care consuma doar un picuşor de benzină, nu aveau voie să circule în afara oraşului, decât cu aprobare specială; apoi, duminica şi în celelalte sărbători ale anului, nu era îngăduit nici să le scoţi din garaj, căci pe atunci, găsesc prilejul să spun cui nu cunoaşte vremurile acelea, nu era îngăduit să parchezi automobilul pe stradă. Iar eu, după ce îmi terminam lucrul, aveam nevoie de apă şi soare, şi nu le găseam mai aproape de treizeci şi cinci de kilometri, la ştrandul Snagovului, unde în afară de mine nu mai venea nimeni.

Lacurile din jurul Bucureştilor, unde mă puteam duce pe jos sau cu tramvaiul, erau secate, ca să nu fie un reper pentru avioanele inamice. Se găsise la Statul major un om care gândea cu mintea lui Moş Teacă din alte vremuri, că luciul apei putea să indice poziţia Bucureştilor, mai uşor decât însuşi oraşul, ca şi când aviatorii s-ar fi orientat cu ochii liberi, ca în 1914. O minte asemănătoare dăduse ordin, în primele zile ale războiului, ca tramvaiele să fie vopsite în culori de camuflaj, spre a semăna cu natura, verde, galben, gri, în diferite nuanţe, şi aruncate la întâmplare, cum se făcea cu camioanele armatei şi cu alte vehicule, şi uneori chiar cu uniformele soldaţilor. Azi asemenea culori tind să devină o modă în vestimentaţia tinerilor, inspirată de croitori fără imaginaţie, care, în loc să meargă înainte, se întorc în urmă; dacă vor face tot aşa, poate generaţiile viitoare vor ajunge la blănurile neargăsite ale oamenilor preistorici.

După câteva zile, cineva şi-o fi dat seama că nu tramvaiele trebuiau camuflate, căci nu umblau pe câmp, şi înainte de a se vedea ele, se vedea oraşul. Aşa că o minte mai isteaţă a poruncit repede să li se

redea vechile culori vesele, galben cu roşu; dar bineînţeles că vopseaua n-a plătit-o Moş Teacă. Întâmplarea mi se pare atât de stupidă şi incompatibilă cu inteligenţa omenească, încât nu m-ar mira ca oamenii de astăzi, care n-au cunoscut-o, şi cei de altădată, care au uitat-o, mai ales că a avut o durată scurtă, să creadă că este o născocire a mea, ca şi când n-aş avea de povestit fapte mai importante.

Spre deosebire de zilele celelalte, când rar întâlneam pe drum alt vehicul în afară de câte unele motociclete răzleţe, acum şoseaua era plină de automobile, camioane şi camionete; nu mai ţinea nimeni seama de dispoziţii, şi nici nu fusese timp să se dea o dezlegare. Înspăimântaţi de bombardament, oamenii se refugiau din oraşul rămas fără apă şi fără lumină electrică, se duceau la neamuri, în locuri mai liniştite, sau închiriau case la ţară. Dar nicăieri nu se bucurau de o siguranţă deplină, avioanele zburau pretutindeni, spre obiectivele lor adevărate, şi o bombă putea să cadă oriunde, din greşeală, în plină câmpie; aşa a murit o biată femeie bătrână, pe când venea de la pădure cu o crosnie de lemne în spate; am avut nenorocul să trec pe acolo, când încă n-o ridicase nimeni, zăcea în şanţul drumului, neatinsă, dar fără viaţă, din care nu mai avusese multă; poate suflul exploziei îi tăiase respiraţia, sau murise de frică; bomba căzuse la vreo treizeci de metri; nicio schijă n-o atinsese.

Am fost în vizită pe la prietenii refugiaţi, se spunea „dispersaţi”, prin satele din jurul Bucureştilor, şi când se bombarda oraşul, aflat la douăzeci sau treizeci de kilometri, erau toţi cu sufletul la gură. Bombardamentele de noapte, precedate de escadrile care lansau paraşute luminoase, de se vedea totul ca ziua, erau feerice cu puzderia de stele ale proiectilelor antiaeriene, care explodau pe întreg cerul şi pe care reflectoarele ai fi zis că le mătură, ca nişte târnuri cosmice. Numai că feeria băga spaima în oameni, chiar dacă se aflau departe; bătrânii se închinau şi băteau mătănii, copiii plângeau la pieptul mamelor; oricând un avion lovit putea să cadă peste ei şi să facă explozie.

Am văzut oameni refugiaţi chiar în munţi, la peştera Ialomicioarei; stăteau prin corturi, sau la călugării care aveau un schit acolo. Pe la ora unsprezece dimineaţa, când veneau de obicei avioanele americane, toţi trăgeau cu urechea şi dacă se auzea vuietul, atât de cunoscut al sutelor de motoare, se ascundeau în peşteră. Oare ce s-ar fi întâmplat dacă un avion cădea tocmai acolo, şi astupa intrarea? Dar rezervoarele suplimentare de benzină, montate sub aripi la avioanele de vânătoare, apărătoarele bombardierelor? Fără acele rezervoare n-ar fi putut să facă drumul dus-întors, de la Foggia; iar cu ele n-ar fi avut destulă supleţe să lupte, aşa că odată golite le dădeau drumul să cadă şi îşi continuau zborul, cu benzina din aripi. Am văzut sute de asemenea

rezervoare căzute pe câmp; oricare din ele ar fi putut să omoare un om, aşa că niciun loc nu era cu adevărat sigur, dispersarea nu scutea pe nimeni de spaimă.

Nu ştiu cum căzuseră aliaţii la asemenea înţelegere: dacă americanii veneau de obicei ziua, englezii veneau numai noaptea, când primejdia era mai mică. Să fi fost o mărinimie a lui Roosevelt faţă de Churchil, care suferise lovituri numeroase şi avusese mai multe pierderi? Sau era vorba de specializare? Sau de temperamente diferite?

La jumătatea drumului, unde o ramificaţie a şoselei ducea pe malul lacului, am avut o ezitare, am pus frâna şi am oprit, mă bătea gândul să mă duc la ştrand şi să renunţ la invitaţia Corneliei; poate era o presimţire. Atunci a trecut pe lângă mine, strecurându-se printre numeroasele vehicule care mergeau în dezordine, o limuzină neagră, de ceremonie; era Bentley-ul domnului Pretoreanu, am apucat să-l văd la volan pe Garibaldi, cu şapcă galonată şi în livrea cu broderii aurite. L-am văzut şi pe stăpână-su, prin geamul din spate, stând singur şi ţeapăn în mijlocul canapelei, era obiceiul lui, aşa stătea şi în landou, trecuseră patrusprezece ani de atunci şi tot nu uitasem. Pe Garibaldi îl incomoda, îi lua vederea din oglinda retrovizoare, dar se obişnuise, şi nici n-ar fi putut să protesteze; pentru el, domnul Pretoreanu, chiar dacă pierduse şi din putere, şi din ambiţii, rămânea o zeitate.

În vizitele lui săptămânale pe care le făcea Alexandrinei, domnul Pretoreanu venea, ca în prima zi, în semn de modestie, cu Opelul-Capitain, care nu atrăgea atenţia vecinilor, fiind o maşină obişnuită. Cu orice maşină ar fi venit, oricât de mare, cu orice consum de benzină, pentru el circulaţia era permisă, prin dispoziţia Ministerului de Interne, oriunde şi în orice zi a săptămânii, chiar şi duminica. Acum mergea la o masă căreia Cornelia îi dădea multă însemnătate, şi în cinstea ei domnul Pretoreanu luase Bentley-ul; vecinii n-aveau decât să se minuneze de-o asemenea limuzină, să-şi dea seama că în casă era într-adevăr sărbătoare.

N-am apucat să văd masa aceea decât în fugă, destul ca să ştiu cum era aranjată, ocupa întreg holul şi sufrageria, glasvandul dintre ele fiind dat la o parte. O masă de douăzeci şi patru de persoane, la care aveau să se aşeze numai douăzeci şi trei, un scaun rămânând liber, fiindcă Odor nu voia să participe în prezenţa domnului Pretoreanu, deşi acesta făcuse faţă de el un gest de mărinimie.

Era un gest mai mult teoretic, nu lipsit însă de semnificaţie. Îi trimisese prin Cornelia un plic sigilat, unul din plicurile acelea care mie îmi făceau frică, părându-mi-se mefistofelice. În plic se afla actul semnat de Odor cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, prin care îşi vindea sufletul, şi trupul după moarte; iar dacă depăşea vârsta de treizeci şi trei de ani, fixată de el însuşi, cumpărătorul îi putea cere să se sinucidă. Când văzu hârtia, pe care domnul Pretoreanu o anulase

barând-o cu o linie roşie, lată de doi centimetri, Odor sări de pe scaun şi se făcu palid.

— Cum îşi permite? izbuti să bâiguie, cu glasul strangulat de indignare.

Era în podul de fân, în faţa mesei de lucru. Gâfâia ca animalele fugărite, şi nu se linişti decât peste mai multe minute, care Corneliei, speriată de starea lui, i se părură interminabile. Abia pe urmă Odor se aşeză la masă, strângând din fălci, de parcă ar fi frământat oase, şi scrise în josul paginii, cu creionul, căci nu folosea toc şi cerneală: „Domnule, gestul dumneavoastră este pentru mine o umilinţă. Fiindcă aţi intenţionat să anulaţi actul, îl semnez din nou, reînnoindu-mi angajamentul. Dacă după moartea mea această hârtie va fi obiectul unei expertize şi grafologii vor remarca deosebirea dintre o semnătură şi alta, să ţină seama că semnez cu mâna stângă, dar sunt tot eu, vândut de bună voie; de aici înainte, nu-mi mai trebuie nici trupul, nici sufletul”.

Avea să trăiască până la nouăzeci şi nouă de ani, supravieţuindu-i cu patru decenii domnului Pretoreanu.

Lada limuzinei era plină de daruri, lucruri greu de găsit în timpul războiului, uneori imposibil: casete cu şampanie franţuzească, „Veuve Clicquot”, pachete de ciocolată de un kilogram unul, bidoane de măsline de mult dispărute, coşuri de banane, lămâi, mandarine şi portocale; copiii nici nu-şi aminteau de ele, erau prea mici când se găseau în orice băcănie. Iar mai presus de toate, doi homari proaspeţi, puşi într-o lădiţă termică, pe straturi de gheaţă.

În afară de acestea, domnul Pretoreanu avea daruri scumpe pentru fiecare din cei douăzeci şi patru de participanţi la masa de sărbătoare: ceasornice de aur, bătute cu rubine şi diamante, comenzi speciale făcute din vreme, brăţări, pandantive, coliere, mătăsuri, stofe englezeşti aduse prin contrabandă; pentru copii, după vârsta fiecăruia, cărţi cu ilustraţii, atlase, enciclopedii şcolare tipărite minuţios în Franţa dinaintea războiului, jucării mecanice, trenuri electrice cu garnituri de vagoane, cu gări, cu macazuri şi semafoare, automobile de toate felurile, care mergeau cu arc sau cu baterie, şi chiar un avion de luptă, în miniatură, putând să zboare, antrenat de un motoraş cu benzină.

Nimeni nu privea nepăsător asemenea daruri, obrajii se înroşeau de surpriză şi de plăcere. Festivitatea, în schimb, celor mai mulţi le era indiferentă, ei nu aveau cultul familiei, atât de fanatic manifestat de Cornelia. Ea jubila că izbutise, acum prima oară, să întrunească în casa anume pregătită pentru ei pe toţi descendenţii domnului Alcibiade strânşi în jurul Alexandrinei. În afară de Odor, pe care însă Cornelia nu-l socotea lipsă, erau adunaţi acolo, în haine de sărbătoare, toţi fiii acesteia, aflaţi în viaţă, cu toţi ai lor, soţiile şi nepoţii, iar pe

deasupra, ca un stâlp de beton al familiei, uimitorul Pantelimon Dumitrescu, frate din aceeaşi mamă cu domnul Alcibiade, fondatorul tribului. Din afară, nelegaţi prin nicio înrudire cu ceilalţi, eram numai eu şi domnul Pretoreanu, dar aveam amândoi o raţiune să fim acolo. Numai că masa pregătită de doi bucătari aduşi de la restaurantul Europa, încărcată din belşug şi împodobită cu flori de seră, a rămas neatinsă. Cornelia nu era norocoasă.

Am sosit cu o oră după domnul Pretoreanu, care apucase să-şi împartă darurile şi să ciocnească în salon un pahar de şampanie, cu toată lumea, înainte de a trece în sufragerie. Cornelia a avut parte să trăiască măcar începutul sărbătorii.

Intrasem în oraş, trecusem podul sucit de peste liniile de cale ferată, ajunsesem în dreptul gării de sud, mândria mea din copilărie, când a sunat alarma aeriană. În zgomotul motorului, aş fi auzit sirenele cu întârziere, cum mi s-a întâmplat şi alteori după aceea; însă mi-am dat seama de la început ce survenise, când am văzut oamenii din jurul gării luând-o la fugă spre adăposturi. Am cotit la dreapta, pe bulevard, şi am accelerat puternic, aveam de făcut un drum de cincisprezece minute şi speram să ajung înainte de a începe bombardamentul.

Îndată, dintre castanii care mărgineau bulevardul, a început să se reverse în toate direcţiile un abur cenuşiu, rece, care ţâşnea şuierând dintr-un fel de stropitori montate pe butoaie metalice, de vreo două sute de litri, înşirate de-a lungul trotuarelor. Era ceaţa artificială de care se auzise, de altfel butoaiele le ştiam de multă vreme acolo şi le cunoşteam scopul. Se nimerise să nu bată vântul şi ceaţa nu se risipea, ci devenea tot mai densă, acoperea tot bulevardul şi probabil tot oraşul; de pe acum nu se mai vedeau coroanele castanilor şi încet se estompau şi trunchiurile, aşa că nu le mai desluşeam decât vag şi mă temeam că în curând au să dispară cu totul, iar eu n-o să mai am după ce recunoaşte drumul, o să merg mai degrabă orbeşte.

Butoaiele nu erau încă toate deschise, nişte umbre mişcătoare alergau de la unul la altul; deşi ar fi fost greu să-mi dau seama ce reprezentau, oameni sau duhuri, mi-am închipuit că erau soldaţi ai armatei germane, însărcinaţi să declanşeze ceaţa artificială când suna alarma. Nu ascund că îmi era frică, nu ştiam dacă vaporii cenuşii care continuau să se îndesească şi îi simţeam pe obraz ca pe o burniţă caustică, fiindcă mă ustura pielea, nu erau cumva o substanţă otrăvitoare. În tensiunea aceea, nu-i de mirare că îmi trecuse prin cap o asemenea idee; dacă ar fi fost un gaz otrăvitor, ar fi însemnat să moară întreaga populaţie a oraşului, ceea ce era aberant, căci atunci ar fi pierit şi armata de apărare, împreună cu artileria antiaeriană. Dar caustic era în orice caz, fie şi într-o mică măsură, căci, deşi m-am spălat cu apă şi cu săpun, cum am ajuns acasă, obrazul m-a usturat câteva zile. Pe deasupra, îmi era frică să nu mă prindă

bombardamentul pe stradă, fiindcă deşi pornisem cu toată acceleraţia, acum eram nevoit să merg cu viteză scăzută, la o palmă de bordura trotuarului, care, chiar dacă se vedea neclar în locurile cu ceaţă mai densă, reprezenta un reper sigur, în afară de locurile unde cotea la dreapta, la intersecţii; acolo, cât traversam strada laterală, mergeam într-adevăr orbeşte, căutând să ţin ghidonul nemişcat, spre a nu pierde direcţia; de multe ori, ajuns dincolo de intersecţie, nu descopeream dintr-odată trotuarul, trebuia să pipăi cu piciorul, şi până să-l găsesc treceau prin mine fiori de ciudă.

Mi-era necaz că ajunsesem odată cu alarma aeriană, într-o zi când îmi închipuiam, ca mulţi oameni, că aviaţia americană era în repaus, după ce în ajun bombardase Bucureştii cu forţe atât de masive. Şi mă înspăimânta gândul că în ceaţa care acoperea oraşul, eu, un biet trecător pe motocicletă, aşa cum eram făcut, din carne şi oase, fără nimic ofensiv în structura mea anatomică, deveneam un obiectiv militar, la fel de expus primejdiei, ca rafinăriile de la marginea oraşului. Şi nu se întâmpla aşa numai cu mine; ceaţa artificială transforma în obiectiv militar prefectura şi primăria, Palatul Justiţiei, şcolile, spitalele, băcănia lui Tănase Voinescu „La căpăţâna de zahăr în poleială de aur”, şi orice cocioabă unde trăiau oameni fără nicio legătură cu războiul, bătrâni, surzi, orbi sau alţi infirmi, şi copii în scutece, şi femei însărcinate, niciunii din toţi aceştia capabil să ţină în mână fie şi o armă de vânătoare, ca domnul Alcibiade, sau o praştie, ca Pantelimon Dumitrescu.

Deodată, o umbră mi-a apărut în faţă, deşi mergeam încet, aş fi putut să dau peste ea fără să ştiu ce este; nu mai puteam să frânez, roata din faţă o şi atinsese, m-am trântit pe o coastă, ferindu-mă să nu vină motocicleta peste mine. În clipa căderii, umbra s-a desluşit mai bine, mi s-a părut o apariţie apocaliptică, o făptură extraterestră, fără nas, fără gură, numai cu un imens ochi în frunte, în marginea căruia se oprea o cască de fier, de formă nemţească, atât de caracteristică. Trupul arătării, de dimensiuni uriaşe, era făcut otova, dintr-o materie care se confunda cu ceaţa, de aceea nici nu o văzusem înainte de-a o atinge cu roata din faţă. Avea mâini, dar nu şi picioare, mergea ca pe o pernă de aer; dacă nu mă trânteam la pământ, poate avea darul să treacă prin mine, dizolvându-mă. S-a dus mai departe, alunecând cum venise, făcându-se una cu ceaţa, de unde mi-a ajuns la ureche o vorbă urâtă şi furioasă: Verfluchtes! După înţelesul vorbei, o înjurătură nemţească, şi după glasul furios, mi-am dat seama că era unul din soldaţii care manevrau robinetele butoaielor, împrospătând ceaţa şi îndesind-o. Pe faţă avea o mască de gaze, de aceea l-am luat drept o apariţie extraterestră, iar mantaua de protecţie, lungă până mai jos de glezne, îi acoperea picioarele, făcându-l să pară că merge pe o pernă de aer. Era o explicaţie logică, şi mi-am acceptat-o; impresia mea însă,

rămasă la fel de puternică până astăzi, după aproape patru decenii, încât apariţia îmi revine în faţă când mi se duce gândul acolo, este că fusese o fiinţă de pe altă planetă. Pământească rămâne numai înjurătura.

Cum am făcut drumul mai departe mai bine nu mi-aş aduce aminte, dar e imposibil, fiindcă a rămas o obsesie, un coşmar trăit în semiluciditate, torturându-mă şi neînţelegându-l. Traversarea pieţii, fără niciun reper, a fost ca o plutire în haos, un zbor fără vizibilitate, fără instrumente de navigaţie. Ca să găsesc strada Primăverii, când în sfârşit ajunsesem la marginea pieţii, am mers pe trotuar, cu motocicleta de mână, pipăind gardurile, cotind la stânga, apoi la dreapta, şi încă o dată la stânga, cum ştiam drumul. Aşa am ajuns la casa Corneliei, pe care am recunoscut-o după limuzina domnului Pretoreanu, oprită în faţă. Ca de obicei, Garibaldi stătea lângă portieră, nu ştiu dacă din ordin sau din iniţiativă proprie. E adevărat că o asemenea maşină atrăgea curioşi, care se înghesuiau şi se înghionteau s-o vadă de aproape, şi unii din ei ar fi putut s-o zgârie sau să-i înţepe cauciucurile, din răutate şi invidie. Acum însă strada era pustie, toată lumea se afla în pivniţe sau în adăposturile făcute în curte.

În cartier, ceaţa părea mai străvezie, adia puţin vântul, se vedeau casele, până la zece metri, dar nu şi acoperişurile. O pată vag luminoasă pe cer arăta locul soarelui; nu putea fi un mijloc de orientare, ci dovedea numai cât era ceaţa de groasă, căci cu toată forţa lui din mijlocul zilei nu izbutea s-o destrame, măcar atât ca să i se vadă conturul.

Canonada antiaerienei începuse încă pe când traversam piaţa; parcă nici n-o auzisem sau nu mai ştiam ce este, toate simţurile fiindu-mi concentrate să păstrez direcţia, deşi niciunul din ele nu putea să mă ajute. În clipa când am oprit motorul şi am urcat motocicleta pe trotuar, pornind pe jos în lungul gardurilor, am auzit şi vuietul avioanelor, puţin înăbuşit de ceaţă. Din când în când, printre bubuituri, se auzeau rafale de mitralieră; avioanele de vânătoare atacau bombardierele. Eram atât de confuz, încât m-am întrebat cum puteau să-şi vadă ţinta prin ceaţă; până ce mi-am dat seama că lupta se ducea la mii de metri înălţime, în lumina vie a soarelui.

Casa era goală, cu uşile descuiate. Întâi m-am dus la baie şi m-am spălat pe faţă cu apă caldă şi săpun, fără să-mi liniştesc usturimea care crescuse întruna; mă usturau puţin şi plămânii, dar nu-mi venea să tuşesc, în schimb mi-era teamă să respir mai profund, ca şi când ţesuturile lor, vătămate, ar fi putut să se rupă. Senzaţia aceasta s-a repetat decenii mai târziu, când urcând povârnişul vulcanului Etna, din Sicilia, am inhalat aproape o oră vaporii de sulf care ieşeau pe crater şi veneau la vale; câteva zile plămânii mi s-au părut fragili, ca

de sticlă.

În lumina lăptoasă care venea pe ferestre, am văzut masa pregătită, numai să se aşeze oaspeţii; m-au frapat două pete roşii, puse la mijloc, şi apropiindu-mă din curiozitate, am văzut că erau homarii, fierţi proaspăt, aburind încă; scaunele cu spătare de paie împletite erau aliniate şi goale. Am coborât în pivniţă; nu era nimeni. M-am întors la poartă şi l-am întrebat pe Garibaldi. Mi-a arătat cu mâna spre casa veche, cu grădina de zarzavat a Corneliei.

— Sunt la adăpost acolo!

Ar fi putut să-mi spună de la început, dar pe Garibaldi nu-l interesa nimic din ce se întâmpla în jur, cu oamenii şi cu pământul, atâta timp cât nu avea o legătură directă şi imediată cu stăpânul lui, în slujba căruia se afla din tinereţe. Dacă nu refuzase să-mi răspundă la întrebare, cauza era că în adăpostul pe care mi-l arătase se afla însuşi domnul Pretoreanu.

— Hai şi dumneata! l-am îndemnat. E primejdios să rămâi afară.

— Nu pot, şi nu mi-e frică. De mult mă caută moartea, eu nu mă ascund, dar e proastă, nu m-a găsit până astăzi. Testamentul mi l-am făcut din 1934; am şi unul mai vechi, din 1914. Le ţin pe amândouă la mine, că n-are cine să le caute acasă, dacă o fi să mor pe stradă. Iar de n-oi muri, o să mai fac unul, în 1954.

Am fugit, se auzeau bombele explodând tot mai aproape.

42

În lunile dinaintea bombardamentelor se făcuseră adăposturi prin pieţe şi prin curţile oamenilor, socotindu-se mai bune decât pivniţele. Erau bune împotriva schijelor sau când o bombă nu cădea prea aproape, sau când se bloca o ieşire, fiindcă mai exista una în partea opusă. Dacă însă o bombă cădea deasupra sau alături, nu mai scăpa nimeni, căci şanţul unde se adăpostea lumea nu avea deasupra decât bârne şi scânduri, acoperite cu pământul scos din săpătură. Pe front, unde primejdia este continuă şi soldatul poate oricând să moară, asemenea adăposturi sunt o binecuvântare, căci, dacă nu înlătură cu totul primejdia, cel puţin o reduce cu o câtime.

Lumea civilă, în schimb, neinstruită să lupte, şi nici neavând cu cine, fiind pe deasupra alcătuită şi din femei, şi din copii, şi din bătrâni ajunşi la neputinţă, nu se simte liniştită cu o apărare atât de relativă. Adăposturile acestea, făcute cu multă muncă şi cheltuială, au fost folosite numai la primele bombardamente. În ele canonada se auzea mai puternic, pământul se zgâlţâia chiar dacă o bombă cădea mai departe. Când s-a întâmplat ca unul sau două să fie lovite în plin, chiar dacă proporţia era infimă faţă de numărul celorlalte, oamenii şi-au pierdut încrederea şi s-au întors la pivniţele lor, unde se simţeau mai în siguranţă, fără să ţină seama că puteau să moară înăbuşiţi de ruine, chiar dacă scăpau de suflul şi de schijele bombelor.

În mijlocul curţii, între prăvălii şi grădina de zarzavat, Pantelimon, cu doi oameni de ajutor, făcuse un adăpost după modelul dat de primărie, doar că pusese bănci de lemn în lungul pereţilor, şi avea pregătite doniţe, să le umple cu apă şi să le ducă jos, ca lumea să aibă ce bea, dacă i se făcea sete, căci alarma ţinea cu orele, avioanele veneau în valuri, când trecea unul şi credeai că s-a terminat, apărea altul.

Mi-am tras motocicleta în curte şi am coborât treptele adăpostului. Lumina zilei, şi aşa înăbuşită de ceaţă, pătrundea jos numai prin cele două intrări, de la capete, încât la început n-am desluşit decât umbre, înşirate de-a lungul pereţilor de pământ rece, fără să pot identifica o fizionomie. Am spus bună ziua, cu timiditatea pe care am simţit-o totdeauna când m-am pomenit într-o adunare de oameni unde nu cunoşteam pe nimeni.

— Ai întârziat, am auzit un glas, din penumbră. De o jumătate de oră ar fi trebuit să fim la masă!

Am recunoscut glasul lui Trandafil, fără să-mi dau seama dacă era

mustrător, sau făcea doar o remarcă, în spiritul lui, matematic. Faţă de cele ce se întâmplau afară, observaţia mi s-a părut mai mult stupidă decât inutilă; Trandafil mă dezamăgea prima dată, spun astăzi, atunci nu era timp să-l judec. I-am răspuns puţin sarcastic, dar fără intenţie, era o reacţie firească, ţinând seama de situaţie:

— Numai avioanele au venit la vreme!

Odată cu aceste cuvinte, câteva trăsnete, trei sau patru, unul după altul, au despicat pământul undeva în apropiere, poate pe strada vecină; adăpostul s-a zgâlţâit, ca la cutremur, l-am simţit în trup, balansându-se, în timp ce de sus curgea o ploaie de ţărână. N-am auzit ţipete, gâtlejurile tuturor erau sugrumate de spaimă; cu toată liniştea aparentă se simţea că teroarea plutea peste întreg adăpostul. Afară se făcuse linişte, nu se mai auzea nici antiaeriana, nici vuietul avioanelor. Un glas necunoscut spuse:

— S-a terminat! O să sune încetarea alarmei!

Afară de ai casei, care acum ar fi trebuit să fie la masa cu homarii roşii, mai erau în adăpost şi cele două vânzătoare din prăvălie şi câţiva vecini sau trecători prinşi de bombardament pe stradă. Fiindcă în ajun îmi trăisem experienţa, le-am spus, să nu se amăgească:

— Nu s-a terminat! Au să vină alte valuri!

Cineva strigă la mine:

— Taci, cobe!

Am recunoscut glasul lui Tiberiu şi, căutându-l cu ochii, am văzut, cât putea să se vadă, că era înghesuit la pământ, sub banca din lungul peretelui. Comportarea lui în părţile următoare ale bombardamentului a fost mizerabilă; la fiecare bubuitură, fie numai a artileriei antiaeriene, se chircea mai tare, acolo sub bancă, îşi băga degetele în urechi şi începea să se bâţâie, ca într-o criză de epilepsie. Pantelimon, aşezat în faţa lui, calm, neclintit, ca de piatră, îi spuse, cu silă:

— M-ai făcut de râs, nepoate! Stăpâneşte-te, că sperii copiii!

Ce era în sufletul copiilor nu ştiu, poate nu înţelegeau ce se întâmplă, nu ţipau, stăteau ţepeni în braţele mamelor sau lipiţi de ele, ţinându-se de mijlocul lor cu braţele crispate şi cu degetele înfipte, ca nişte gheare, în stofa fustei sau rochiei; însă când am izbutit să văd ochii unuia din ei, îndreptaţi spre mine, ştiind sau neştiind că eu eram cel ce cobise, în ei am citit groaza şi am înţeles că nu se agitau, fiindcă nu aveau puterea să ţipe şi să se zbată, fiinţa lor era îngheţată şi ţeapănă.

Miercana stătea placidă în dreapta lui Pantelimon, uitându-se cu ochii indiferenţi la Tiberiu. În stânga lui, şedea Vichi; ceva mă făcea să cred că într-o noapte, când bărbată-su lipsea, Pantelimon se dusese în odaia ei, prin bună înţelegere; impresia s-a întărit când am văzut că Vichi purta pe mâna stângă o brăţară de aur, pe care n-o avusese înainte.

Pantelimon se întoarse spre ea şi o întrebă, mirat că stătea atât de liniştită:

— Nu ţi-e frică?

— Nu, răspunse Vichi. Ce-ar putea să-mi facă, decât să mă omoare?

Vocea ei, de la început plăcută, acum parcă se îndulcise, şi la faţă semăna cu un înger. Pe Dita o transformase dragostea ei pentru Odor; cu Vichi ce se întâmplase? Cred că se afla sub influenţa Corneliei. Nu mă înşelam, bunătatea şi răbdarea acesteia, felul cum îi zâmbea, cum îi vorbea îşi dăduseră roadele. Dar mai era o cauză, descoperită după multă vreme, când războiul se terminase: Vichi era îndrăgostită de Trandafil, devenind astfel, în suflet, de-o simetrie deplină cu Dita.

Se îndrăgostise de el când aflase drama lui din prima tinereţe, moartea Horei; în casă nu vorbea nimeni, dar toate se află; vorbeau vecinii, pe şoptite. Până atunci, Vichi nici nu-l privise pe Trandafil şi deodată, avu o revelaţie, văzu în el un mântuitor şi îi jură credinţă. Însă nimeni nu-i află secretul, niciodată nu s-ar fi dus să îngenunche la picioarele lui, ca o Marie Magdalenă; el rămase nemuritor şi intangibil în sufletul ei, ca Mântuitorul creştinătăţii. De atunci înainte, nu-şi mai spuse Vichi, cum era cunoscută în casa din strada Calomfirescu, ci Victoria, dar nu în semn de izbândă, ci pentru a se purifica printr-un nume sever, care o despărţea de viaţa ei trecută. După moartea lui Tiberiu, rămase în casă; Cornelia avu în ea, până la sfârşitul vieţii, o prietenă supusă şi devotată.

După un sfert de oră de linişte, reîncepu brusc şi cu furie canonada artileriei antiaeriene.

— Ai avut dreptate, lua-te-ar dracu! strigă Tiberiu la mine. Ce cauţi aici? Nu-i adăpostul tău, ieşi afară!

Atunci, am auzit glasul Alexandrinei şi am putut s-o identific în mulţime. O ţineam minte de când aveam patru sau cinci ani şi acum descopeream prima oară în ea o altă fiinţă, cum nu mi-aş fi închipuit-o, dispreţuitoare şi aspră, strigând la Tiberiu, având în glas amestecate dispreţul cu furia:

— Adăpostul e pentru toată lumea, nenorocitule! Cum poţi să vorbeşti aşa, când peste noi toţi pluteşte moartea? Stăpâneşte-te, şi dacă e să mori, mori cu demnitate; nu ţine decât o clipă!

Era desfigurată, şi totuşi frumuseţea ei atât de mult prelungită nu se pierduse, ci devenise sălbatică. De ce voise soarta să-i pedepsească pe toţi aceşti oameni, dintre care doar unii aveau păcate pe suflet? De ce-i alungase de la masa festivă, în acest adăpost mizerabil, care în orice clipă putea să devină o groapă comună? Se auzeau explozii de bombe încă departe, dar se apropiau repede. Până şi adăpostul, primitiv şi derizoriu, echivala în ceaţă cu o rafinărie.

Alt şir de trăsnete izbi pământul, nu în aceeaşi direcţie ca prima oară, ci în partea opusă, dar tot atât de aproape, făcând să se zgâlţâie

pereţii adăpostului, iar de sus să se cearnă ţărână. Bombele, căzute prima oară pe strada din dreapta, păreau acum să fi căzut pe cea din stânga. Omul necunoscut, care după primul val de bombardiere credea că primejdia trecuse, îşi dădu părerea cu un curaj artificial, fiindcă altminteri îi clănţăneau dinţii în gură:

— Ne încadrează!

Pantelimon îi răspunse, cu o batjocură calmă:

— Nu vorbi prostii, că nu-i bombardament de artilerie, să-şi regleze tirul; bombele cad la nimereală.

După Tiberiu, care gemea şi se zvârcolea sub banca de la perete, panica pusese stăpânire şi pe alţii, mulţi căzuseră în genunchi şi se închinau repede. Acum, băncile erau mai mult goale, şi puteam să-i văd bine pe ceilalţi. Lângă Alexandrina şedea Cornelia, cu capul pe umărul ei, ţinând-o cu braţul de talie. În acest gest se simţea atâta afecţiune, că nu mai părea omenească, semăna cu o sfântă, proteguitoarea nefericiţilor. Căci sigur Alexandrina era nefericită; ziua când se întrunea prima oară întreaga ei familie, după moartea domnului Alcibiade, se transformase din sărbătoare în agonie, căci nu mai spera să rămână nimeni în viaţă, cum nu speram nici eu; întreg oraşul era sortit să dispară. Prin ceaţa artificială se săvârşea un genocid, dându-se morţii putere deplină asupra vieţii, îngăduindu-i să secere orice îi cădea în cale, până la nimicirea deplină a oamenilor şi a generaţiilor următoare.

Se spune, dar nu cred, că în clipa morţii omul îşi revede, ca într-o lumină scurtă de fulger, întreaga viaţă. Mie mi-a venit în minte doar gândul aviaţiei, pe care o iubisem atât şi o iubeam încă; îmi făceam planul ca după război să-mi cumpăr un avion de turism şi să-mi reiau călătoriile printre nori, începute în copilărie. Întâmplări potrivnice m-au făcut să renunţ şi să mă întorc la altă intenţie, veche, o corabie; dacă nu puteam să zbor pe sus, marea ar fi fost o consolare, un zbor peste valuri.

Să nu fi avut nenorocul de a trebui să-mi arunc şapca de aviator în Dâmboviţa, acum poate aş fi fost pe unul din avioanele de vânătoare, în luptă cu bombardierele. Şi, mai mult decât sigur, aş fi murit în aer, nu printr-o neînţelegere între oameni, ci printr-o fatalitate oarbă. Pe când aşa, printr-o fatalitate stupidă, aveam să mor într-un mormânt făcut dinainte, într-o imobilizare dezonorantă.

În faţa Alexandrinei şedea domnul Pretoreanu, la fel de netulburat ca Pantelimon Dumitrescu; monoclul negru care nu-i căzuse de la ochi când se zgâlţâise pământul, aruncându-ne unii peste alţii, îi dădea din nou şi parcă mai viu aerul lui mefistofelic. De unde putea să reînvie atâta forţă în el, când credeam că se înclină, dacă nu de la întunecatul?

Ştiam toţi că Odor n-ar fi coborât în adăpost cât timp domnul

Pretoreanu era acolo, ştia şi Alexandrina, dar nu putea să-şi alunge oaspetele. Pantelimon o vedea frământându-se tot mai neliniştită. După o acalmie scurtă, reîncepu canonada antiaerianei, mai îndârjită; lupta se vestea lungă şi necruţătoare, aşa cum mă gândisem; nimeni nu putea să scape.

Alexandrina se desprinse de sub braţul Corneliei şi se ridică hotărâtă; nu mai putea să îndure.

— Mă duc după el! Trebuie să coboare.

Pantelimon îi sări în faţă:

— Stai jos, doamnă, îl aduc eu, cu forţa!

— Doamnă, interveni domnul Pretoreanu, cu hotărârea din zilele lui cele mai bune, îngăduiţi-mă pe mine. Ştiu ce sentimente îmi poartă, dar sunt sigur că îl voi aduce. Numai să-mi spuneţi unde-l găsesc.

Atunci izbucni un glas de femeie, ca un ţipăt:

— Nu! Mă duc eu, lăsaţi-mă!

Era Dita, nici nu o văzusem, stătea în partea cea mai întunecoasă a adăpostului. Până să-i ţină cineva calea, ajunsese la scară şi urca treptele în fugă, tocmai când alt val de bombardiere zbura pe deasupra, şi vuietul motoarelor devenise un urlet. În secundele următoare am desluşit, între detunături şi răpăit de mitraliere, şuierul bombelor. „Astea nu cad peste noi, m-am gândit, cum aflasem la primele bombardamente. Dar cade şi a noastră, numai că nu se aude.” Am mai avut timp să mă gândesc cum fugea Dita spre casa cealaltă, şi atunci mi-am adus aminte de Medeea, care se ducea la Morgă să salveze caietele lui Odor, şi schijele unei bombe de zepelin îi retezaseră piciorul.

Aici îmi ajunsese gândul, când am auzit şi am simţit trăsnetele lovind pământul, numai în două locuri, într-o parte şi alta a adăpostului, unul atât de aproape, încât am crezut că ne sfredeleşte. Toţi câţi mai eram pe bănci ne-am pomenit la pământ, izbiţi în spinare de peretele adăpostului. Fusese clipa morţii noastre, dar trecuse, lăsându-ne în viaţă. Nu înţelegeam, nu puteam crede, îmi pipăiam trupul, eram întreg, dar nu mă recunoşteam, în locul meu venise altcineva; nu mai ştiam nimic despre mine, mi se confirma credinţa că spiritul dispare odată cu trupul, altfel ar fi trebuit să simt că zburam la cer, spre noua mea viaţă, de animal sau de zeitate, deasupra escadrelor de bombardiere care se întorceau în Italia.

M-am dezmeticit, nu pe deplin, când am auzit sunând încetarea alarmei; ceva în mintea mea a rămas confuz zile de-a rândul, până ce, venindu-mi cu totul în fire, m-a cuprins o tristeţe de moarte.

Ne ridicam de la pământ, unul după altul, cu privirile rătăcite; Tiberiu îşi pierduse cunoştinţa, dar trupul lui continua să se zgâlţâie, stăpânit parcă de duhuri. Peste câteva ceasuri, când a putut să se elibereze o ambulanţă, l-au dus la spital, unde a zăcut zece zile, în

stare de inconştienţă. Pe urmă, şi-a revenit, dar nu-şi mai amintea nimic din ce se întâmplase, nu mai recunoştea pe nimeni, l-au trimis într-un sanatoriu de boli mintale, unde abia peste doi ani a început să-i revină memoria.

Am ieşit primul din adăpost şi am rămas împietrit pe ultima treaptă; venisem dintr-o lume, şi acum nimeream în alta; casa, cu prăvăliile şi cu apartamentele de la etaj, era pulverizată, în locul ei rămăsese o groapă. În partea cealaltă a curţii, casa unde locuia Cornelia cu Trandafil avea numai geamurile sparte şi tencuiala ciuruită de schije.

Am ieşit fuga în stradă, să merg la casa mare, unde văzusem masa întinsă. Mi-a trebuit timp până să-mi dau seama că dispăruse. Întâi am văzut limuzina domnului Pretoreanu zdrobită. Garibaldi, fără şapcă, stătea în picioare unde îl lăsasem, puţin aplecat pe o parte, ţinându-se de portiera strâmbată şi nu înţelegeam de ce înţepenise acolo, până ce privirea mi s-a oprit îngrozită pe livreaua lui cu galoane de aur, care avea la piept o gaură cât să bagi pumnul; sângele curgea în jos, pe cale să se termine. Prin stofa ruptă, se vedea un colţ de hârtie, ieşea din buzunarul de la piept, de dinăuntrul livrelei. Aveam oroare să mă apropii, m-a condus o forţă demonică, îngerul meu, care îşi schimbă chipul de la o zi la alta, luându-l chiar şi pe acela de diavol şi conducându-mă peste inferne, ca să găsesc dincolo un juvaer plin de sânge. De astă dată, nu m-am opus voinţei lui, am vrut să iau hârtia, dar putea să se rupă, a trebuit să deschei livreaua însângerată, să smucesc şi să rup aţa, care cosea buzunarul la gură. N-avea nimeni ochi pentru mine, în jur alerga lume înnebunită de spaimă.

Era un teanc de hârtii, legate cu sfoară, le-am înghesuit în sân, între haina de vânt şi cămaşă. Mi-am închipuit că nu puteau fi altceva decât testamentele lui Garibaldi, dar nu simţeam deloc curiozitatea să văd ce lăsa el cu limbă de moarte; mi le-am însuşit, ştiind că nimeni nu va avea nevoie de ele. În vâltoarea care a urmat, au trecut mai multe zile până să mi le reamintesc, şi atunci le-am citit pe sărite; nici astăzi nu le cunosc cuprinsul în întregime, probabil nu mai e timp să-l cunosc vreodată, decât poate dacă aş termina de scris tot ce am în minte.

Testamentele lui Garibaldi ar putea să fie o carte, cred însă că nimeni n-ar avea nevoie s-o citească. Am luat din ele numai destăinuirile lui cu privire la sfârşitul lui Staviski, ferindu-mă să-i dau caracterul senzaţional pe care îl are; de pildă, urmărirea în tren, ca în filme, când, la un moment dat, ţinându-se de o frânghie stătea aplecat, cu capul în jos, de pe acoperişul vagonului, ca să tragă pe fereastră, intenţie zădărnicită de apariţia, chiar atunci, a unei femei care intra pe uşa compartimentului, în cârje, cu faţa hidoasă de părea însăşi moartea; lăsând la o parte situaţia lui primejdioasă, lui Garibaldi femeia schiloadă şi pocită i-a băgat groaza în oase, făcându-l să tremure atât de rău, că n-ar mai fi putut să ochească.

Dacă apariţia aceea era într-adevăr moartea, Garibaldi nu se îndoia că îl căuta pe el, nu pe victima lui, aflată de faţă. În cele şase ore cât pândise în boschetul din grădina vilei, la Chamonix, femeia stătuse în spatele lui, fără să-i spună o vorbă. Abia la sfârşit, parcă o auzise, şoptindu-i „Trage!”

În afară de ce mi-a spus mie, în stradă, când începuse bombardamentul, moartea la el era o obsesie, dovedită în toate paginile testamentului.

Deşi înseamnă totuna, un sfârşit de viaţă, morţile nu sunt egale. Dacă moartea lui Garibaldi, atât de vechi erou în cărţile mele, mă îngrozise, ceea ce a urmat nu poate fi spus cu adjective; fiecare să-şi închipuie cum poate ce-am simţit când, la doi paşi, înăuntrul curţii, am descoperit-o pe Dita, abătută pe-o coastă, privindu-mă cu ochi ca de sticlă. Am dat s-o ridic, mai era caldă, dar murise; nu se vedea nicio rană, ci numai o baltă de sânge, unită cu boschetul de trandafiri roşii de lângă alee.

Până să vină ceilalţi, să înceapă jalea şi bocetele, am apucat să văd că din casă rămăsese în picioare numai peretele din spate, unde fusese camera Alexandrinei; dincolo era grajdul şi podul lui Odor. L-au găsit, adunându-şi caietele răvăşite de suflul exploziei. Despre Dita i-au spus abia peste două zile. A rămas împietrit, pe scaun, şi aşa a stat toată noaptea, toată dimineaţa următoare, până după-amiază, când au venit s-o ducă la groapă. A mers în urma carului funebru, cu ochii în pământ, fără să spună o vorbă. La cimitir, înainte de a se pune capacul sicriului, s-a apropiat, a privit-o îndelung, apoi a mângâiat-o pe frunte, cu mâna stângă, ca pe o copilă adormită. Mai înainte, n-am vorbit cu toată încrederea despre frumuseţea ei, fiindcă mă urmărea prima impresie; acum însă devenise convingătoare, senină şi definitivă, rămânea doar s-o sanctific.

În curte, aproape de locul unde zăcea Dita, am găsit o bucată de lemn aurit, din harpa Alexandrinei; am luat-o cu mine. În sârma ghimpată de deasupra gardului, era agăţat unul din cei doi homari roşii. Pantelimon l-a dat jos cu coada cazmalei, i-a decorticat coada cu degetele lui, ca oţelul, a rupt o bucată de carne fibroasă şi i-a întins-o Miercanei.

— Ai mâncat vreodată dintr-o dihanie ca asta? Ia gustă!

— Fugi de-aici, mă nebunule!

Pantelimon s-a dus la cei adunaţi lângă moartă şi a împărţit fiecăruia, ca pe colivă, câte o bucată din coada homarului.

Cornelia, a cărei masă de sărbătoare se spulberase, nu-şi pierduse capul. Într-o clipă hotărî cum să-i culce pe oaspeţii care nu puteau pleca deocamdată, sau nu puteau pleca deloc, fiindcă nu aveau unde. Îi înghesui pe toţi, pe saltele puse pe jos, pe pături şi preşuri, în cele

două camere, a ei şi a lui Trandafil.

— Mâine o să vedem ce facem, spuse liniştită. Acum am să vă pregătesc ceva de mâncare.

Pantelimon cu Miercana îşi făcură patul, cu paie, în grajdul de sub odaia lui Odor. Teofil, care a doua zi trebuia să fie înapoi la palat, se duse la gară, dar trenurile nu mergeau, linia era bombardată. Ieşi în şosea, să caute un automobil, un camion, orice, numai să plece.

Domnul Pretoreanu se apropie de mine; n-avea cum să mă ţină minte. Tocmai îmi pregăteam motocicleta.

— Mergi la Bucureşti, tinere? Te rog, ia-mă şi pe mine, la spate!

* * *

După întâmplările dramatice din ziua aceea, acum venea partea comică, aşa o socoteam, deşi era mai degrabă stranie. Domnul Pretoreanu, magnat al finanţelor mondiale, prieten al lui Vanderbilt şi-al altor oameni mari, morţi sau încă în viaţă, care ne vizita şcoala făcută de el din mărinimie, venind într-un landou fabricat la Viena, care sosise la masa festivă a Corneliei într-o limuzină Bentley, cum nu ştiu dacă exista a doua în ţară, acum mergea la spatele meu, ţinându-şi pălăria cu mâna, să nu i-o ia vântul, pe o motocicletă modestă NSU, de două sute de centimetri capacitate cilindrică, mi se pare de vreo cinci sau şase cai putere. Nu era o ironie a soartei, cum poate s-ar grăbi cineva să spună, nu era nici stupid, nici comic, cum am spus eu însumi din greşeală, era o încheiere pe măsura a tot ce fusese dramatic în ziua aceea.

Mai rămâneau câteva ore până seara, ceaţa se ridicase, cerul era senin şi albastru, candid, ca şi când n-ar fi văzut nimic din cele întâmplate mai înainte. Prin piaţă am trecut repede, se vedeau puţini oameni şi niciun vehicul; plutea încă teama în aer. Primăria, prefectura, tribunalul mi s-au părut neatinse; de asemeni casele din lungul bulevardului; în unele locuri, departe, se ridica fum, dar nu se vedea focul. Niciun castan nu pălise. În schimb, gara de sud, drept în axul bulevardului, era o ruină, deasupra căreia praful nu se liniştise.

Deşi am povestit multor oameni această întâmplare, amintesc de ea încă o dată, nu pentru fapta în sine, ci pentru semnificaţia ei ciudată. E adevărat că de locul acela mă legau amintiri din copilărie, un timp socotisem gara un bun propriu, era firesc să mă doară inima dacă o vedeam bombardată. Peste o săptămână, când m-am întors, să văd ce se mai întâmplase în strada Primăverii, am găsit gara în picioare, doar cu o aripă atinsă uşor de schijele unei bombe; şi doar nu fusese timp s-o refacă, şi nici nu-i ardea cuiva de-o asemenea treabă. Cum să-mi explic prima mea impresie? E adevărat că în jur căzuseră bombe, că în aer plutea praf şi spaimă, şi că pe fundalul lor gara mi se păruse distrusă. Dar nu-i numai atâta, cine poate să-şi închipuie ce se

zbuciuma în sufletul meu atunci, va înţelege mai bine; distrusă nu era gara, ci amintirea mea din copilărie.

Trecerea peste pod era oprită, o bombă, dincolo de calea ferată, distrusese şoseaua. A trebuit s-o luăm la dreapta, să ocolim pe departe, până la marginea oraşului, şi să revenim la drumul nostru pe o şosea de centură. Din loc în loc treceam pe lângă baterii antiaeriene; ţevile tunurilor dogoreau încă. Servanţii dormeau trântiţi pe spate, alături, cum mai văzusem şi altă dată. Dar poate printre ei erau şi unii fără viaţă, n-aveai cum să-i deosebeşti de ceilalţi.

Cu toată ceaţa artificială, unele rafinării erau atinse, rezervoarele ardeau încă, ridicând pe cer fum negru; nu scăpaseră nici casele mărginaşe, se vedeau ziduri căzute sau afumate şi ciuruite de schije, se auzeau bocete. În câteva locuri, în mijlocul şoselei, ardeau băltoace de păcură; pe unele le-am ocolit, băgând motocicleta în şanţ şi rugându-l pe domnul Pretoreanu să coboare, ca să mă ajute. Într-un loc această manevră nu era cu putinţă, focul acoperea toată şoseaua, şi şanţurile, între două ziduri, o mică rafinărie şi un depozit de cabluri; amândouă erau lovite. Rafinăria ardea, colaci de cabluri ţăceau de-a lungul şoselei. Nu ne rămânea decât să ne întoarcem şi să căutăm altă ieşire, fără să ştim dacă era vreuna liberă.

— Cred că putem trece! spuse domnul Pretoreanu.

Şi eu credeam că se poate, focul scăzuse, cu viteză mare am fi scăpat fără să ia foc motocicleta; să fi fost singur nu stăteam la îndoială, pasagerul meu însă era o persoană prea importantă ca s-o expun la primejdie. Vorba lui îmi lua o piatră de pe inimă.

Ne-am dat înapoi, vreo cincizeci de metri, am luat viteză şi am trecut prin flăcările nu mai înalte de jumătate de metru, cu şaizeci de kilometri pe oră, mai mult nu se putea pe un drum plin de hârtoape. Am simţit dogoarea şi, imediat după ea, la mai puţin de o secundă, ne-a învăluit aerul rece, datorat curentului. Domnul Pretoreanu nu păţise nimic, mie îmi ardeau manşetele pantalonilor. Am oprit şi le-am stins cu mănuşile. Printr-un noroc, carburatorul nu se aprinsese. Cauciucurile erau scorojite, am mers cu prudenţă, de teamă să nu explodeze, dar am ajuns cu bine la Bucureşti, când cădea întunericul. A doua zi, le-am schimbat, nu mai puteau fi folosite.

Se făcea frig. Odată cu înserarea, bătea vântul din faţă; deşi se afla la adăpostul meu, domnul Pretoreanu îmi spunea din când în când:

— Te rog, mai încet, tinere!

Ce-ar fi gândit, dacă ar fi ştiut că aveam în sân testamentele lui Garibaldi? M-ar fi strâns de gât cu riscul de a se răsturna motocicleta? Multe din destăinuirile devotatului slujitor îl priveau, am dat de ele, dar nu le-am reţinut, fiindcă biografia domnului Pretoreanu o făcusem mai dinainte şi nu voiam nici s-o schimb, nici să-i adaug noi amănunte; el trebuie să rămână aşa cum mi s-a format în imaginaţie.

Întâlneam puţine vehicule, mai mult căruţe, pe lângă sate. N-am stat de vorbă cu nimeni; simţeam, ca prin nişte unde care pluteau în aer, ieşeau pe ferestrele caselor, prin acoperişuri, că lumea era speriată. De-aici înainte avioanele puteau să vină oricând, şi bombele să cadă oriunde. Nimeni nu mai era sigur pe viaţa lui, de azi până mâine.

Domnul Pretoreanu mă întrebă deodată:

— Dumneata nu lucrezi la *Pasul Istoriei*?

Câteva clipe, am rămas amuţit de uimire; de unde ştia, dacă nu venise niciodată la redacţie? De iscălit iscăleam cu alt nume. Şi de ce nu-mi vorbise mai devreme? Pe urmă i-am răspuns, cu glas tare, ca să mă audă peste huruitul motorului:

— Am lucrat o vreme, dar mi-am dat demisia.

— Nu aveai un jurământ?

— Ba da, avea toată redacţia. Dar Jordie a săvârşit o mârşăvie atât de mare, încât m-am simţit dezlegat de orice legăminte.

— Mârşăvii a făcut multe. Poţi să-mi spui despre ce-i vorba?

— Scuzaţi-mă, n-a venit vremea. Dar voi spune, să ştie toată lumea, mai ales cei care îl admiră.

După o tăcere, domnul Pretoreanu mai spuse:

— Pentru anumite treburi, Jordie e o mare capacitate. Dar şi o canalie!

Pe urmă, mi-a cerut adresa; m-am temut că ar putea să pună pe cineva să mă ciomăgească, sau să dea foc casei.

— V-o spun când ajungem, ca s-o scrieţi în agendă.

Ce să caute numele meu în agenda lui, unde figurau oameni de vază din toată lumea, şi pe care o ţinea în buzunarul de la spate al pantalonilor, protejat de o plasă metalică?

— Nu; spune acum, o ţin minte!

Aşa a şi fost, avea o memorie de diavol. Şi deodată, m-a cuprins râsul, râdeam mai mult în mine, ca el să nu simtă. De aceea am spus că drumul nostru cu motocicleta a fost o întâmplare comică; pe urmă am retractat, totul în jurul nostru fiind tragedie. Dar acele câteva clipe cât am râs pe înfundate au fost într-adevăr comice. M-am gândit că dacă domnul Pretoreanu avea ataşată coada lui Mefistofel, simbolul şi totemul izbânzilor sale, apoi stătea foarte incomod pe şaua motocicletei. Şi sigur că o avea, altfel nu m-ar fi îndemnat să trec cu motocicleta prin flăcări. Îmi închipuiam că era disimulată într-unul din cracii pantalonului, stângul sau dreptul, cum îi venea mai bine, doar nu putea s-o ţină pe spinare, şi nici făcută colac, sub noadă. Mi-am amintit cum se strangulase Isadora Duncan cu eşarfa ei lungă, înfăşurată în jurul gâtului, pe care o luase vântul şi se prinsese în spiţele roţii din spate a automobilului. Ce-ar fi, m-am gândit drăceşte, dacă la un moment dat coada domnului Pretoreanu s-ar lungi printr-o farsă a lui Mefistofel însuşi, ar atârna din cracul pantalonului şi s-ar

prinde între spiţe? Că ne-am fi dat peste cap nu puneam la socoteală, hazul ar fi fost să văd coada smulsă de la locul ei şi înfăşurată pe roata motocicletei.

A doua zi, domnul Pretoreanu l-a trimis pe Sobieski să-l aducă pe Garibaldi, într-o dubă luxoasă de pompe funebre, cu ornamente aurite şi cu îngeri la colţuri. Sicriul de zinc l-a îngropat în cimitirul catolic, cu gândul ca după război să-l scoată de acolo şi să-l înmormânteze definitiv la Neapole; n-a mai fost posibil.

A treia zi o camionetă a oprit în faţa casei mele. Acelaşi Sobieski, pe care moartea îl uitase de cel puţin un deceniu, a sunat la uşă, în vreme ce doi oameni coborau de pe platforma camionetei o motocicletă BMW, nouă, de un albastru metalic, lucioasă de-ţi orbea ochii. Avea doi cilindri orizontali, opuşi, cu două carburatoare, cu ţevile de eşapament nichelate. Dacă n-aş fi bănuit ce este în stare şi n-aş fi pornit cu prudenţă, când am încercat-o, ori mi-ar fi rămas pe ghidon mâinile smulse din încheietură, ori aş fi zburat pe spate.

— E a dumitale! mi-a spus Sobieski, după ce făcusem un tur până la capătul străzii.

43

Pe geamul nou pus al prăvălioarei de la stradă, unde în ultimul timp fusese debitul de tutun al lui Odor, absolut nerentabil, apăruse vechiul înscris, pe mucava vânătă: „Vindem BORŞ PROASPĂT”. Nu după mult timp, dugheana devenea iar „Băcănie şi mărunţişuri”. Familiile lui Titus şi Tadeu erau refugiate în satul copilăriei noastre, la mai puţin de patru kilometri, nu prea departe de primejdie; dar primejdia exista pretutindeni, chiar şi la peştera Ialomicioarei. Locuiau în casa Stancăi, fosta noastră slujnică. Părinţii ei muriseră, le dădu amândouă camerele, iar ea îşi făcu patul în fundul tindei, după o rogojină. Copilul crescuse mare, mergea la şcoală; ea nu se măritase, trăia tot cu poştaşul, aştepta cu răbdare, fără să cârtească; poştaşul era un om cinstit, când îi muri nevasta, bolnavă de multă vreme, se cunună cu Stanca.

De la cimitir, după ce-o înmormântară pe Dita, Pantelimon se duse la Frusinela acasă; Tănase Voinescu murise, lăsându-i toată averea; pe fiul ei, făcut în porumbişte, îl înfiase de mai multă vreme.

— Dumneata nu te *dispersezi* nicăieri? o întrebă, privind-o cu o mirare.

Deşi destul de trecută, Frusinela înflorea a doua oară, ca salcâmul în toamnele lungi şi călduroase.

— Nu! răspunse veselă. Am un drăguţ, şi el nu poate să plece. Un neamţ de la aviaţie, *oberleutenant*, băiat tânăr şi dulce ca zahărul. Mi-a pus telefon în casă şi, când vin avioanele, mă anunţă cu două ceasuri înainte, le aude când pleacă de la Foggia.

La radio se anunţa numai cu o oră înainte, dar atunci era ceva sigur, avioanele nu mai aveau unde să se ducă în altă parte, dacă treceau de Viena. Deşi alarmele neamţului, premature, fuseseră uneori false, Frusinela tot se mândrea să afle prima.

— Atunci, uite ce te rog eu, cucoană, zise Pantelimon Dumitrescu, dă-ne nouă cu chirie casa de la Suceava, cât nu-ţi trebuie. Dacă ţi-o trebui, ne-om găsi noi alta. Ştii ce nenorocire a căzut pe capul nostru, ne-au bombardat amândouă casele. Nu mi-e de mine şi de nevastă, noi putem să dormim în grajd, pe paie, până o veni iarna. Dar biata doamnă tare se chinuieşte, stau opt inşi într-o cameră.

Frusinela schimbă tonul:

— Care doamnă? Boieroaica aia?

— Nu-i boieroaică, e şi ea o biată femeie, care a adus nouă copii pe lume.

— Eu am adus numai unul, dar să fi vrut, puteam să ajung la o duzină, că aveam de unde le da lapte: ia uite colea! Haide, pune mâna!

— Dacă pun mâna, eu n-o mai iau de acolo!

Lui Pantelimon îi scânteiau ochii; Frusinelei i se încleie glasul, deşi nu putea să creadă.

— Ia să te văd! Încearcă!

Aproape nonagenar, rămas numai piele şi os, încolo ţeapăn ca fierul, Pantelimon avea, rar, ce-i drept, din an în Paşte şi în împrejurări speciale, izbucniri năprasnice, de-ar fi lăsat în urmă mulţi bărbaţi tineri, dar cu mai puţin respect pentru o asemenea muncă.

— Ptiu! să nu te deochi, bată-te să te bată! exclamă Frusinela pe urmă.

Iar după un timp de gândire, adăugă, binedispusă:

— Ştii ceva? Îţi dau casa de tot, mie n-o să-mi mai trebuie, şi n-o să mă calicesc la banii dumitale. Cum oi putea, vin să facem actele.

Nu fu cu putinţă să se ducă, ar fi însemnat să treacă linia frontului. Nici Pantelimon nu ştia unde ajunsese frontul, se urcă în tren cu Miercana şi cu Alexandrina; află abia pe la Buzău, când veni controlul biletelor. Biletele erau bune, şeful de tren n-avea ce să spună, se miră că se găsise o casieriţă în gară să le vândă, cu gândul aiurea.

— Mai sus de Focşani n-o să puteţi merge!

Coborâră, fără a şti încotro să apuce. Şi numai cu o jumătate de ceas mai înainte, Pantelimon îi spunea Alexandrinei:

— Să ne vedem noi acasă, pe urmă toate o să fie bune. Am să-ţi găsesc eu şi o harpă, iar de nu, o comand la Budapesta sau la Viena.

Deşi cu totul întreg la minte, se mai credea pe vremea Habsburgilor.

Hotărâră să se întoarcă în casa Corneliei.

— Vedem noi ce facem acolo, mai spuse Pantelimon, când trenul din Moldova intra în gară.

* * *

În fiecare zi am vrut să mă întorc, dar s-au ivit piedici şi n-am putut să plec decât după o săptămână. M-am dus cu motocicleta veche, mi se părea că ar fi fost o sfidare să apar acolo cu BMW-ul, între oameni loviţi de atâta nenorocire. Dinspre cimitir vântul aducea miros de tei înflorit; în oraş salcâmul se terminase, doar pe câmp, unde era aer mai mult şi mai rece, floarea lui dăinuia încă.

Întors de două zile, Pantelimon săpa grădina de zarzavat, grăbit să termine până seara.

— Mare prostie era să fac, doamnă! îi spusese Corneliei. Cum să te fi lăsat singură? Dumnezeu m-a întors din cale.

Pe Alexandrina o dusese în satul nostru, îi găsise o odaie curată în

casa vecină cu a Stancăi, aşa că nu rămânea acolo ca o străină.

— Unde-i Cornelia? l-am întrebat pe Pantelimon, mirat că nu o vedeam nicăieri, iar uşa prăvălioarei era deschisă.

— Dincolo, la casa mare.

— Şi în prăvălie, cine vinde?

— Vichi, dar n-are tragere de inimă, s-a dus să se culce; m-a lăsat pe mine să am grijă.

Era ora prânzului, Trandafil venea de la slujbă abia pe la trei şi jumătate. M-am dus s-o văd pe Cornelia. Am găsit-o în curtea casei mari, îmbrăcată în salopetă, legată la cap ca salahoarele, cu un ciocan de zidărie în mână. Împreună cu doi oameni de ajutor, cu toţii plini de moloz până în creştet, alegeau cărămizile întregi din zidurile năruite, le curăţau de mortar, cu ciocanul, şi le stivuiau de-a lungul gardului.

— Ce faci aici? am întrebat-o.

— Pregătim cărămizile pentru casă.

— Care casă?

— Asta! Cum am s-o las aşa? La toamnă încep zidăria, temelia e bună, până să vină iarna, o să fie gata de roşu.

— Şi bani, de unde? Te-ai gândit cât costă?

— O să-mi dea Asigurarea; şi ce n-o ajunge, o să iau de la primărie, suntem sinistraţi, trebuie să ne ajute. La anul, am să încep lucrul dincolo, să fac la loc prăvăliile.

În sufletul meu, încremenit de uimire, se năştea o admiraţie pe care nu puteam s-o exprim, fiindcă uitasem toate cuvintele. În schimb, mi-am amintit cum începuse prima dată, vânzând borş proaspăt la poartă. Şi acum vindea borş proaspăt, şi mărunţişuri, de a doua zi după nenorocire, când Dita, prima ei ajutoare de nădejde, nu era încă înmormântată. În plus, de astă dată avea şi cărămidă, ca să înceapă. Un asemenea om nu mai întâlnisem. I-aş fi sărutat mâna plină de moloz, dar ştiam că nu mi-ar fi dat voie. Şi eram trist, fiindcă eu nu avusesem niciodată atâta putere.

L-am aşteptat pe Trandafil, n-am putut să schimbăm decât două vorbe, fiindcă îndată au venit elevii, la meditaţie. Şi totuşi, el îmi era cel mai vechi prieten, nu puteam să plec, m-am aşezat ca altădată într-un şezlong, în faţa uşii. Aşa am stat, până s-a făcut seară. Pantelimon tot mai săpa grădina, Cornelia tot mai stivuia cărămizile.

La poartă, am întâlnit-o pe Vichi.

— Pleci la Bucureşti? Ia-mă şi pe mine!

Abia după ce pornisem mi-am amintit că nu avea nimic în mână.

— Dar ce cauţi la Bucureşti? am întrebat-o.

Eram pe bulevard, în faţă se vedea gara de sud. Întreagă, o distingeam limpede în lumina roşiatică a amurgului.

— Nimic, doar să văd oraşul, răspunse Vichi. N-am fost niciodată acolo. Dar să n-ai nicio grijă, o să găsesc unde să dorm o noapte sau

două.

Stătea lipită de mine, cum se stă pe motocicletă, îi simţeam căldura. Poate era o secătură, nu spusese nimănui că pleacă, dar ce-mi păsa mie? Atingerea ei era plăcută. Îmi aminteam cum ieşise din casă la alarmă, cu capotul descheiat în faţă, lăsând-o mai mult goală. Ajunsesem în şosea, farul de camuflaj dădea o lumină slabă, albăstruie, n-aveam nevoie de el, luna plină bătea din faţă, făcând şoseaua să strălucească. La drum, soarele e bun când bate din urmă; luna, când bate din faţă. Drumul îmi plăcea, parcă n-aveam nicio grijă; regretam că nu eram cu motocicleta nouă, să-i încerc puterea.

— O noapte sau două poţi să dormi şi la mine, am spus, întorcând capul în spate.

Vichi bătu din palme, o clipă îşi pierdu echilibrul, se salvă cuprinzându-mă cu braţele şi nu-mi mai dădu drumul.

— Da? Mare pomană ţi-ai face! Să ştii că nu mă dau în lături de la ce trebuie; sunt obişnuită.

Sigur că era o secătură, dar putea să umple golul unei nopţi de război, cu luna plină.

— Nu ţii la bărbatul tău?

— Nu merită… Ţin la altul. Şi chiar dacă ţin, ce dacă?

Şi-a pus capul pe umărul meu, cu tandreţe. Ştiu să cântăresc asemenea gesturi: era o tandreţe sinceră, dar adresată altcuiva, căruia eu îi ţineam locul. Aş fi vrut să-i răspund cu aceeaşi măsură, fiindcă şi secăturile pot să aibă suflet. Ea mai spuse, alungând tristeţea pe care i-o simţisem în clipele dinainte:

— Îmi plac bărbaţii care nu fug de dragoste.

— Sunt şi bărbaţi de alt fel? am întrebat-o.

— O! Câtă iarbă pe câmp şi frunză-n pădure! Vai de mama lor, împiedicaţii!

— Se spune altfel cu frunza şi iarba; ai adăugat de la tine! Cum ţi-a venit în minte?

— Nu ştiu; îmi vine dintr-o căldură.

Ioana încercase să facă o poezie, şi cuvintele potrivite le găsise într-o tristeţe.

Eram la jumătatea drumului, mergeam fără grabă, îmi plăcea tot mai mult să simt căldura fetei, braţele ei îmi făceau bine, încetul cu încetul, gura i se apropia de urechea mea, îi simţeam respiraţia, poate motorul motocicletei trezea în ea o trepidaţie, părea gata dăruită şi nu într-un singur exemplar, cred că avea mai multe, din ea însăşi, le păstra de rezervă. Luna se ridica spre înaltul cerului, albind noaptea, ca ziua. Am spus:

— Acum e o oră bună pentru bombardamente!

Vichi avu o tresărire, se strânse mai tare în mine.

— Se aud tunuri!

— Ţi se pare; e motorul motocicletei.

— Nu, opreşte puţin şi ascultă!

Tocmai atunci, în faţă, unde era oraşul, pe cer, sub lună, se răspândi o ploaie de stele roşii, aprinse; am recunoscut dintr-odată proiectilele artileriei antiaeriene, făcând explozie. Oprisem motorul, se auzea şi vuietul modulat al avioanelor. Printre stelele roşii se aprinseră pe rând stele albe, care coborau încet, luminând sub ele mai puternic decât luna. Turnurile oraşului se vedeau acum limpede, dar nu le puteam recunoaşte.

Un minut, fu linişte, avioanele care aruncaseră paraşutele luminoase erau acum departe, le urmăreau numai câteva avioane de vânătoare, căci masa acestora întâmpina primul val de bombardiere; nu le vedeam, se auzea în schimb răpăitul mitralierelor. Apoi se duseră mai departe, spre valul al doilea, şi îndată începu să tragă artileria antiaeriană, care de un timp tăcuse. De jos, ţâşniră jerbe de foc, bombe care făceau explozie. Paraşutele luminoase coborau cu o încetineală exasperantă, părea că aşa au să plutească până la ziuă; aş fi vrut să se stingă, să apună luna, să fie noapte adevărată, să doarmă toată lumea.

Eram în dreptul unui crâng de salcâmi, încărcaţi de flori albe care se vedeau ca ziua; mireasma lor senzuală se simţea de departe, îmbălsăma aerul, mie însă mi se părea că alt miros nu mai există pe lume decât cel de benzină arsă şi explozibil. Băgasem motocicleta în şanţ şi stăteam aşezaţi în iarbă, deasupra taluzului. Vichi n-avea pe ea decât rochia, am vrut să-i pun pe umeri haina mea de vânt, a scuturat din cap, refuzându-mă.

— N-am nevoie, nu mi-e frig, ard ca o sobă; nu simţi? Pune mâna!

I-am pus dosul mâinii pe grumaz, prea îmi era la îndemână ca s-o fi pus în altă parte, pe coapsele dezgolite. Ardea, într-adevăr, m-am temut că răcise.

— Ai temperatură!

— Ştiu, am treizeci şi şapte şi jumătate, dar e temperatura mea obişnuită, de când eram mică. E o plăcere să dormi iarna cu mine!

— Cred că şi primăvara!

Am apucat-o de umeri şi am lipit-o de mine; dogorea, îmi amintea de Zorina, la fel de fierbinte; cu ea înnoptasem tocmai prin aceste locuri, era o coincidenţă care mă punea pe gânduri; nu cumva se închidea un ciclu, ca o vestire a morţii? De ce n-ar fi fost posibil, când moartea se apropia din toate părţile?

O detunătură mai puternică, deşi îndepărtată, mi-a mărit neliniştea: un avion explodase deasupra oraşului şi acum cădea în flăcări; ce casă urma să distrugă, ce vieţi să ridice? Un altul explodă, mai aproape; cădeau multe, nu puteam să le urmăresc pe toate, prin perdeaua roşie de proiectile antiaeriene. Pe acest fundal se încrucişau proiectilele

trasoare ale mitralierelor, care oscilau larg, căutându-şi ţinta. Un avion, al cărui şuierat sinistru nu-l auzisem între atâtea explozii, căzu în spatele nostru, după crângul de salcâmi, la câteva sute de metri. Am simţit pământul tremurând sub mine.

— Ţi-e frică? am întrebat-o pe Vichi.

A scuturat din cap, cu trufie, şi atunci mi-am amintit ce-i răspunsese lui Pantelimon, în adăpost, când cădeau bombe în apropiere: „Ce-ar putea să-mi facă decât să mă omoare?"

Abia la un minut după ce căzuse, avionul din spate se aprinse, cu o detunătură prelungă şi multiplicată. Flăcările colorau în roşu floarea salcâmului; avea să se ofilească, rămânea vie în părul fetei, care îmi flutura pe faţă. O fată, într-o noapte de război, cu lună plină, e o salvare. O chema Vichi, de la Victoria. Ce Victorie?

Intensitatea bombardamentului părea să scadă, paraşutele luminoase se stingeau pe rând, proiectilele antiaeriene explodau răzleţe, la intervale, pe cer rămânea numai luna, brutalizată. O clipă am închis ochii, obosiţi de câtă lumină fusese, şi când i-am redeschis, în faţa mea tabloul se schimbase, era ca într-o noapte de pace; din crângul pârjolit, care reînverzise, trimiţându-şi mai viu şi mai puternic mirosul florii de salcâm, venea plutind prin aer un grup de iele, zeităţi ale nopţii, îmbrăcate în văluri.

Când au ajuns aproape, s-au aşezat în iarbă, în jurul meu; Vichi dispăruse, dar nu-i simţeam lipsa, fiindcă în făpturile acelea ca nişte duhuri descopeream pe rând fiinţe adevărate, de altădată: Zorina, având sub vălurile albe neuitatul ei halat galben, cu litera Z brodată într-un cerc, deasupra inimii; apoi Ghizela, îngenuncheată în faţa crucifixului, şi Santa, într-un nor de zăpadă; erau şi alte umbre; în ultima, cea mai apropiată, am recunoscut-o pe Ioana, cum arăta când o întâlnisem prima oară, abia înflorită. Plecase încă o dată, cu o hotărâre bruscă, într-un moment de descurajare, când se privea cu ochiul necruţător în oglindă; nu-i doream o nouă nenorocire, un alt bombardament, o altă casă distrusă, o altă familie nimicită, ca să se învingă pe sine şi să se întoarcă.

Nu vorbea niciuna, dar păreau să se cunoască, se priveau cu prietenie, şi atunci am înţeles că erau legate printr-o solidaritate mai veche decât ele. De unde luată, m-am întrebat? Oare muriseră toate şi se întâlneau acum, în altă viaţă, născute din aceeaşi mamă?

Mi-am scos motocicleta din şanţ, bombardamentul se terminase, dar de pe pământ se ridicau flăcări. Victoria s-a urcat la spatele meu, m-a cuprins cu braţele; o clipă mi s-a părut că erau două aripi. Ce binecuvântare să nu rămâi singur într-o asemenea noapte!… Apoi, brusc, mi-a venit alt gând, l-am simţit rece, în inimă: „Ce mă fac cu ea, dacă îmi găsesc casa bombardată?" Ciudat, nu mă gândeam defel ce am să fac cu mine, în infernul din faţă. Oare îmi pierdusem orice

speranţă?

SFÂRŞIT

Radu Tudoran

VICTORIA NEÎNARIPATĂ

ROMAN

Editura Eminescu

RECAPITULARE

Capitolul 1

Ciocolata „Regina Maria cu lapte”. Zorina. Simţuri şi simţăminte. Trepidaţii cardiace. Grădina Botanică. Fânul cosit proaspăt. Trandafirul Chrisossantos.

Capitolul 2

Planul Zorinei, negoţul cu *kurtoskolas*, colaci cu glanţ de zahăr ars. Drumul pe jos în lungul căii ferate; nopţile în porumbişti şi în crânguri. Căderea în captivitate. Hotărâri în ceea ce priveşte soarta povestitorului. Familia Zorinei. Descheiatul cămăşii cu dinţii.

Capitolul 3

Consiliul de familie, logodna inoportună. O şcoală cu regim drastic. Sfaturile lui Teofil, al şaselea dintre copiii domnului Alcibiade; cariera lui strălucită, încheiată la închisoare. Legământul de supunere al povestitorului. Nisa şi Monte Carlo, visuri ratate. Criza, curbele de sacrificiu. Compartimentul de clasa treia. Case medievale, magazine luxoase. Fata de la fereastră, blondă cu ochii ca antracitul. Statuia Victoriei Neînaripate.

Capitolul 4

Primele umilinţe; stoicismul. Alfabetizarea militară. Uniforma, tunsoarea. Paturi înghesuite, lipsa de aer. Saltele grele de lână; câte oi trebuie tunse? Orele de meditaţie, evocarea Zorinei. Sala de mese, ciorba de bivoliţă. Bocancii, puşca şi mitraliera. Teoria moletierelor. Inspecţia hainelor, stingerea şi somnul.

Capitolul 5

Duminicile povestitorului; populaţia oraşului privită de după gratii. Învăţătura militară, ştiinţe folositoare chiar şi în viaţa civilă. Marş lung prin ploaie. Epica drumului. Reflecţii prilejuite de amintirea Zorinei. Întoarcerea istovitoare. „Ce veseli suntem noi, Că mergem la război!”. Exasperarea. Renaşterea. Optica lui Til Buhoglindă. Tragerea cu gloanţe reduse. Plantonul de noapte. Carcera.

Capitolul 6

Parcul, menajeria, captivitatea lupilor, comparată cu captivitatea povestitorului. Strada Daravelei, casa cu leandri în curte. Ghizela.

Venirea iernii, ninsoare feerică. Omul de zăpadă, Moş-Teacă. Războiul cu nămeţii.

Capitolul 7

După-amiază la Ghizela. Rochia de mătase neagră, parfumul, năzuinţe de doamnă. Vizita fetelor. Bătălia de pe Marna. Cum crapă de ger pietrele şi ouăle corbului. Poligonul de tragere la treizeci de grade sub zero. Pâine cu ulei de mitralieră. O privire neînfrânată spre primăvară.

Capitolul 8

Schiurile. Santa şi Barbara, gemene ca prin oglindă. Sentimente difuze. Ideea de a merge împreună cu ele la piramide.

Capitolul 9

Vacanţa de Crăciun. Mişcătorul mesaj al Zorinei. Ciudata viaţă a lui Trandafil; portretul lui fizic, ofilirea prematură. Cornelia, dezmoştenită a vieţii; uimitoarea ei uniune cu Trandafil, echilibrată şi demnă; portretul moral al acestuia, o nobleţe greu atinsă de oameni. Falimentul băncilor; tatăl Zorinei pierde opt milioane, zestrea fetelor şi se sinucide. Viaţa lui Trandafil ca arhivar; puzderia de dosare, teama de incendiu, pompierii nu îngăduie să se facă focul în sobă. Soba de acasă. Cornelia. Început de biografie. O noapte de gânduri.

Capitolul 10

Despre înţelesul uniunii bărbatului cu femeia. Cornelia, continuarea biografiei. Forţa lui Trandafil de a-i reda viaţa. Stelele de pe cer; eternitatea. Cenuşa oamenilor aruncată în Cosmos. Pătimirile lui Odor; o idee primordială. Ultima mărinimie a Zorinei.

Capitolul 11

Schiul de câmpie. Permanenta confuzie între Santa şi Barbara. Un sat, departe. O fată cu pandantive de sticlă mov. Întoarcerea pe viscol, drumul cu sania vânătorilor, la adăpostul ursului împuşcat în frunte; căldura fiarei şi căldura fetelor.

Capitolul 12

Despre comandanţi; un personaj ideal. Bătălii duse pe hartă, şcoală a imaginaţiei. Literatura beneficiază de toate cuceririle omului.

Capitolul 13

Guverne instabile. Pregătirea călătoriei în Egipt; bilete de vapor cu preţ redus; planuri financiare. Ascensiunea lui Picard în stratosferă. Contribuţia lui Trandafil şi a Corneliei la nevoile povestitorului. Vizită

la casa Barbarei şi Santei, cu un ocol pe la Ghizela; halatul de mătase albastră. Domnul Georgy, tatăl fetelor. Salonul cu mobilă Biedermayer. Discuţie despre Freud şi despre Hitler. Două morminte în cimitirul catolic.

Capitolul 14

Plecarea la piramide. Puntea ancorelor, anticiparea scenei când Santa îşi dezvăluie identitatea şi sufletul. Belşug de mâncare şi belşug de sentimente, Comandantul vaporului, insistenţa lui pe lângă fete. Debarcare la Constantinopole, Pireu şi Alexandria. Ascensiunea în vârful piramidei lui Keops; sanctificarea Santei, în văzul cerului.

Capitolul 15

Întoarcerea. Aruncarea medalioanelor în mare. Serata de adio. Purtarea neprevăzută a Barbarei; dezamăgirea şi amărăciunea Santei. Dispariţia lor; un legământ călcat fără scrupule.

Capitolul 16

Al doilea an de şcoală. Golul lăsat de Santa. Grija Corneliei pentru Odor, apoi pentru Tiberiu. Gospodăria. Proprietarii. Ambiţia croitorului; competiţie pierdută, incendierea atelierului.

Capitolul 17

Boala de piept a Ghizelei. Moartea, ca eveniment istoric; André Maginot, autorul fortificaţiilor; Eastman, fabricant de material fotografic; Ivan Kreuger, regele chibriturilor. Moartea, între fapte diverse. Reîntâlnirea cu Santa; profesia ei de credinţă.

Capitolul 18

Schicioring, schi cu caii. Dăruirea virtuală a Santei. Ultima ei cavalcadă. Trunchiul de salcie.

Capitolul 19

Gânduri funeste. Lipsit de mâna dreaptă, Odor scrie cu stânga; viaţa lui sub oblăduirea Corneliei. Gândirea integrată în osul craniului. O soluţie radicală pentru a înlocui fiinţele dispărute. Alegeri parlamentare, partide, semne de recunoaştere imposibil de a fi recunoscute. Tramvaiele şi analfabeţii. Apariţia unei Ioane, căreia i se spune Oiţa. Gajurile, joc de adolescenţă. Oiţa pare a deveni personaj în carte.

Capitolul 20

Oiţa devine personaj în carte, revendicându-şi numele adevărat, Ioana. Amintirea copilăriei, faţă în faţă cu răspunderile prezentului.

Omul mort de sifon la nuntă. Cum se developează un clişeu fotografic, cum se revelează o făptură omenească. Proiectele de viaţă ale Ioanei. Epitafe comice. Începutul ispitelor. Cortegiul mortuar al Ghizelei.

Capitolul 21

O odăiţă în Cotroceni. Fotografia Santei cu Fedra, calul ei mai alb ca zăpada. Suferinţele omenirii. Câmpul de instrucţie, aerodromul. Dezamăgirile. Pedagogie cazonă. Avionul presupus al povestitorului se prăbuşeşte. Eludarea destinului. Prăbuşirea tribunei la serbările regalităţii. Zoil, un personaj imperturbabil. Recrutul slab de minte; martirizarea lui de către zbirul regimentului. Faptă şi răsplată; răzbunarea, un act de dreptate.

Capitolul 22

Călătoria cu harabaua, o poveste hazoasă. Doi rivali, ştampila regimentului, rolul ei în demascarea infidelei; lacunele *Decameronului*. Manevre de toamnă. Căruţa cu coviltir şi trenul. Marşuri fără ţintă, ploaia, glugile de coceni, somn în picioare. Colaci dulci cu scrumbie sărată. Defilarea. Atentat zădărnicit. Noapte de denie pe Calea Victoriei. Pedepse şi recompense. Lecţia lui Iuda Iscariotul.

Capitolul 23

Când istorie, când poveste. Amintirea continuă a Santei; fotografia ei, ramele schimbate în căutarea celei mai frumoase. Noapte de revelion; mulţimea de fete, fiecare în felul ei o evocă pe Santa. După o noapte tristă, un an tragic pentru omenire. Hitler, cancelar al Germaniei. Mică biografie, mică istorie: Franţa ocupă Ruhrul, Hitler o alungă, foştii aliaţi asistă cu braţele încrucişate. Gregor şi Otto Strasser. O privire înainte, procesul de la Nürnberg, aneantizarea condamnaţilor la moarte. Ciudatul caz al lui Hess, secundul lui Hitler. Răfuieli interne. „Noaptea cuţitelor lungi”. Desfiinţarea Parlamentului, incendierea Reichstagului. Emigranţii. Domnul Leopold, dentist de la Viena; spirit de prevedere. „Departe de ce?”

Capitolul 24

Calea Griviţei; obsedantul semnal al sirenei. Dubele „Gagel”: „La masă bună, pâine bună!” Împuşcături civile. Două întâmplări duioase, cu un copil şi cu doi câini prieteni. Scandalul „Skoda”, miliarde de lei. Scandalul Staviski, milioane de franci. Concursuri de frumuseţe, Miss Universum, Miss Jungla. Raportul Hitler-Arhanghel. Concurs de asasinate.

Capitolul 25

O suferinţă anulează o frivolitate. Altă ninsoare. Întâlnirea cu Ioana.

Sobiţa de tablă; destăinuiri la lumina flăcărilor. Iarna, în casa lui Trandafil. Duioşia Corneliei, dublată de simţul ei practic. Căutând în ger amintirea Ioanei. Pomul de Crăciun, cu un singur glob şi o singură lumânare. Un tren o aduce pe Ioana şi o duce. Asasinatul din gara Sinaia; vocaţia crimei.

Capitolul 26

Cruzimea în antichitate şi în zilele noastre; tehnica modernă aplicată în schingiuirea oamenilor. O armă nouă, ministerele propagandei; doctorul Goebbels. Sobiţa de tablă, urmare. Ioana, o lecţie de iubire; căutarea perfecţiunii. Rolul subconştientului în manifestările de dragoste. Simplificarea, o treaptă.

Capitolul 27

Teama Ioanei de coborâre; plecarea intransigentă. Surorile Dionne şi alte multigemene. Aducătoarea de ploaie. Statuile lui Eminescu. Evocarea exilatului de la Tomis, autorul *Tristelor*. Ioana în Arta Iubirii. Singurătatea omenească, explicată de amiralul Byrd, explorator în Antartica. Demitizarea legendei Romeo şi Julieta; la ce duce prelungirea duratei. Primul tur al României pe bicicletă. Mică performanţă nautică, navigaţie de la Timişoara la Bucureşti, cu un butoi transformat în barcă. Asasini de vârsta adolescenţei: teatrul crimei, viitoarea locuinţă a lui Jordie.

Capitolul 28

Anul tragic, urmare. Masacrul de la Viena, apoi asasinarea cancelarului Dollfuss. Asasinate în serie: Louis Barthou, ministrul de externe al Franţei, şi Alexandru întâi, regele Iugoslaviei. Anul tragic, încununare: un adversar al Arhanghelului masacrat de discipoli. Realizările Corneliei; teoria negoţului, a economiei şi agoniselii.

Capitolul 29

Fotografia de mireasă a Ioanei. Simulacre în noaptea nunţii. Explorări anatomice, pe muche de cuţit între ştiinţă şi făţărnicie. Ce înseamnă a diseca o femeie, dezideratul lui Balzac, neînţeles bine. Desăvârşirea în dragoste: un trup educat cu inteligenţă şi luciditate.

Capitolul 30

O crimă nebănuită; craniul deshumat se mişcă, intriga poliţistă. Un american, moştenitor în România. Vitezele supersonice. Monumentul aviatorilor. Războiul lui Mussolini în Abisinia. Ploaia, aliatul negusului. Obeliscul prefabricat de la Adua. Victoria Italiei, proclamarea Imperiului. Cum trec gloriile lumii.

Capitolul 31

Gogea Mitu, gogeamite omul. Un porc de şapte sute de kilograme, ultimul gras, înaintea celor care au să vină, ca vacile slabe din Biblie. „Lupii de oţel”, gangsterii noştri. Frumoasa otrăvită.

Capitolul 32

Trecutul Corneliei, viaţă pastorală, sănătoasă şi fericită. Familii numeroase. Războiul, moartea de glonţ şi de tifos; dezastrul ţării şi al Corneliei; năzuinţa ei de a-şi face altă familie. Tiberiu şi Dita (Afrodita). Vânzătoarele din prăvălie, raporturile Ditei cu ele, domesticirea; cum se schimbă faţa lucrurilor.

Capitolul 33

Pantelimon Dumitrescu, fratele domnului Alcibiade; scurtă rememorare a ultimei lui fapte, nunta cu Miercana, mireasa sexagenară. Un sat de lângă Suceava. Pregătirea casei pentru un oaspete de seamă. Alexandrina în casa lui Teofil; o noră mult prea frumoasă. Asiduităţile neîncetate ale domnului Pretoreanu. Alexandrina, între invitaţia lui Pantelimon şi a Corneliei. Reconstituirea harpei.

Capitolul 34

Vara povestitorului pe malul mării. Vecina singuratică şi tăcută. Barbara, transformarea ei în matroană obeză; impietarea amintirii lăsată de Santa; abstractizarea ei, venirea Barbarei în prim plan, printr-un bolnav proces de imaginaţie. Noapte pe malul mării cu vecina singuratică. Reconsiderarea ideii de vârstă; limite depăşite. Orice femeie are dreptul să rămână femeie.

Capitolul 35

Un an de linişte aparentă, 1936, care anunţă catastrofalul sfârşit de deceniu. Vagabondaj fără cauză, sihăstrie neexplicată, o privire în urmă spre doamna Simson care a zgâlţâit tronul Angliei. Cărţi arse pe stradă; reacţia domnului Pretoreanu; Jordie, executantul, expus primejdiei de moarte; măsuri de apărare. Domnul Pretoreanu faţă în faţă cu Arhanghelul. Discipolii morţi în Spania; înfricoşătorul cortegiu. O supraeminenţă fantomă.

Capitolul 36

Exprimarea Alexandrinei prin harpă. Scurtcircuit între Dita şi Odor. Ademenirea lui Pantelimon Dumitrescu, descătuşarea lui furtunoasă. Tiberiu cu Frusinela, dezmăţ şi afaceri.

Capitolul 37

Domnul Pretoreanu propune regelui o politică duplicitară, cu Hitler şi Stalin. Regele la Londra. Regele la Berchesgaden. Urmare neaşteptată: suprimarea Arhanghelului. Brecul jandarmeriei, noaptea, pădurea, zbilţul.

Capitolul 38

„Viitorul fericit", potlogăria lui Tiberiu, repede descoperită. Panica, fuga, intervenţia domnului Pretoreanu. Tiberiu în Bucovina. Neruşinata idilă a Frusinei cu un flăcău de la ţară. Neruşinatul amestec al lui Tiberiu.

Capitolul 39

Cornelia conciliază cu înţelepciune între Alexandrina şi domnul Pretoreanu. Umanizarea acestuia, reţinerea, modestia, premergătoare declinului. Violenta izbucnire a lui Odor; refugiul lui în podul de fân. Dita îndrăgostită pământeşte, de o zeitate. La patruzeci şi doi de ani număraţi biologic, optzeci în spirit, Odor descoperă în Dita prima femeie. Reapariţia lui Tiberiu, divorţul, purificarea Ditei.

Capitolul 40

Politica în Europa după anexarea Austriei. Tristul pact de la München. Daladier şi Chamberlain. Abandonarea Cehoslovaciei. Capitulare. Consecventa străduanie a Corneliei de a reface familia Alexandrinei; proiectarea faptelor în viitor. Bombardarea rafinăriilor printr-o surpriză nereuşită. Vichi, noua nevastă a lui Tiberiu; impudoarea ei naturală. Un avion avariat se târăşte pe deasupra caselor; Pantelimon Dumitrescu trage în el cu praştia, cum domnul Alcibiade trăgea în zepelin cu puşca de vânătoare. Ioana între ruine. Epava fortăreţei zburătoare. Deznădejdea Ioanei transformată în tandreţe.

Capitolul 41

O nouă Ioană, în opt luni de iubire. Bombardamente de primăvară; amintiri devastate. Masa de sărbătoare a Corneliei, estompată de ceaţa artificială.

Capitolul 42

Adăpostul. Teroarea bombardamentului. Comportarea bicisnică a lui Tiberiu. Moartea Ditei şi a lui Garibaldi, şoferul. Distrugerile. Testamentele lui Garibaldi. Odor la înmormântarea Ditei. Bravura Corneliei. Domnul Pretoreanu pe motocicletă; saltul prin flăcări. Reflecţii diabolice.

Capitolul 43

Cornelia reconstruieşte totul peste ruine. Încercarea lui Pantelimon Dumitrescu de a se întoarce la locul lui, în Bucovina; oricine vrea să se întoarcă la locul lui, când e în restrişte. Vichi, o consolare neaşteptată în noaptea de după bombardamente. Inscripţia de la poarta infernului.

Cuprins

RADU TUDORAN
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40

41
42
43
RECAPITULARE